Colecţia PLURAL M

CANDREA, I.-AUREL – lingvist și filolog român (1872-1950), autor, împreună cu O. Densusianu, al *Dicționarului etimologic al limbii române. Elementele latine* (1914) și, cu Gh. Adamescu, al *Dicționarului enciclopedic „Cartea Românească”* (1931). A întreprins numeroase cercetări în domeniul dialectologiei, lexicologiei, limbii române vechi (*Psaltirea Șcheiană comparată cu celelalte psaltiri din secolele XVI-XVII traduse din slavonește*) și folclorului. Dintre lucrările sale mai amintim: *Poreclele la români* (1895); în colaborare cu O. Densusianu și Th. Speranția, *Graiul nostru* (1906-1907); și *Iarba fiarelor* (1928).

Folklorul medical român comparat.
Privire generală. Medicina magică

Casa Școalelor, București, 1944

Editura POLIROM – 1999
Iași, b-dul Copou nr. 3, P.O. Box 266, 6600
București, b-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale:

CANDREA, AUREL-I.
Folclorul medical român comparat:
privire generală: medicina magică/I.-Aurel Candrea;
studiu introductiv de Lucia Berdan –
Iași: Polirom, 1999
488 p.; 22 cm. – (Plural M)
Index
I. Berdan, Lucia (pref.)

ISBN: 973-683-182-5

CIP: 615.89(498)

Printed in ROMANIA

I.-Aurel Candrea

FOLCLORUL MEDICAL ROMÂN COMPARAT

Privire generală
Medicina magică

Studiu introductiv de Lucia Berdan

POLIROM
1999

Notă asupra ediției

Volumul de față reproduce textul ediției princeps a cărții lui I.-Aurel Candrea – *Folclorul medical român comparat. Privire generală. Medicina magică*, apărută la Casa Școalelor, în 1944.

Pentru prezenta ediție s-a încercat o actualizare a textului inițial, în scopul aducerii lui sub incidența normei contemporane a limbii române literare. S-au aplicat, așadar, normele ortografice în vigoare (mai puțin regula redării unui singur fonem – [î] – prin două grafeme diferite, în funcție de poziția în cuvînt – *â*, respectiv *î*, și aceea a notării cu *u* a formelor *sunt*, *suntem*, *sunteți*, *sunt* ale verbului *a fi*), urmărindu-se cu precădere respectarea principiului fonologic. În privința nivelurilor fonetic și morfologic, s-a renunțat la particularitățile dialectale simțite ca fiind mai stridente și la cele ținînd de norma primei jumătăți a secolului, optîndu-se pentru păstrarea doar a formelor accesibile marii majorități a cititorilor.

S-au făcut, prin urmare, următoarele modificări în text:

- *ŭ* final, nepronunțat, nu a fost notat. Astfel, *baciŭ*, *cuiŭ*, *deochiŭ*, *guturaiŭ*, *întîiŭ*, *războiŭ*, *strigoiŭ*, *taiŭ* au fost redate *baci*, *cui*, *deochi*, *guturai*, *întîi*, *război*, *strigoi*, *tai*;
- *ia* după *ch* și *gh* a fost transcris *ea*. Astfel, *aghiasmă*, *chiamă*, *deochia*, *ghiață*, *priveghia*, *urechiat* au fost redate *agheasmă*, *cheamă*, *deochea*, *gheață*, *priveghea*, *urecheat*;
- *s* intervocalic sau înaintea consoanelor *b*, *d*, *f*, *g*, *m*, *n*, *v* a fost notat *z*. Astfel, *asvîrli*, *desbrăca*, *disenterie*, *sdreanță*, *sgaibă*, *vesică* au fost redate *azvîrli*, *dezbrăca*, *dizenterie*, *zdreanță*, *zgaibă*, *vezică*;
- *e* la început de silabă a fost notat *ie*. Astfel, *atribue*, *cutreera*, *dumnezeesc*, *făgăduesc*, *orîndueli*, *statue*, *trăesc*, *trebue*, *țiue*, *voește*, *vuește* au fost redate *atribuie*, *dumnezeiesc*, *făgăduiesc*, *orînduieli*, *statuie*, *trăiesc*, *trebuie*, *țiuie*, *voiește*, *vuiește*;
- inițiala majusculă s-a transformat în inițială minusculă în cazul substantivelor denumind zilele săptămînii, lunile anului, precum și în cazul celor denumind popoare. Astfel, *Luni*, *Marți*, *Miercuri*, *Ianuarie*, *Februarie*, *Martie*, *Bulgari*, *Greci*, *Italieni* au fost redate *luni*, *marți*, *miercuri*, *ianuarie*, *februarie*, *martie*, *bulgari*, *greci*, *italieni*;
- *nn*, în cazurile în care nu se justifică etimologic, a fost transcris *n*. Astfel, *înnăbuși*, *înneca* au devenit *înăbuși*, *îneca*;
- s-a modificat, de asemenea, grafia în cazul unor construcții de genul: *alte ori*, *de grabă* (adv.), *de oarece*, care au fost redate *alteori*, *degrabă*, *deoarece*, sau: *dandaratele*, *dela*, *pentrucă* – redate *de-a-n-dăratele*, *de la*, *pentru că*.

Studiu introductiv

O nouă privire asupra medicinei magice

La peste 50 de ani de la apariția cărții lui I.-Aurel Candrea, *Folklorul medical român comparat. Privire generală. Medicina magică*, la Casa Școalelor, în 1944, am considerat necesară retipărirea acestei lucrări clasice, care aparține unui domeniu interdisciplinar. Problematica abordată se află la confluența a două științe: *Etnologia* și *medicina*. Ceea ce numim, de obicei, *medicină populară* a devenit în timpurile moderne obiectul de studiu al unei noi discipline, *etnoiatria* (derivat din compunerea a două cuvinte grecești: *etnos* = popor și *iatros* = vraci, vrăjitor). *Etnologia*, ca știință fundamentală a relațiilor dintre științe care studiază, în principal, geneza, structura, dinamica și funcționarea formelor istorice de civilizație și de cultură, din perioada primitivă pînă în prezent, cu prospecțiunea formelor de civilizație și cultură în viitor (a se vedea Romulus Vulcănescu, *Etnologia*, în seria *Istoria științelor în România*, Editura Academiei Române, 1975) a permis, de la început, o mare deschidere interdisciplinară. Se pot consulta în acest sens și lucrările: Jean Piaget, „Problèmes généraux de la recherche interdisciplinaire et mécanisme commun" (din vol. *Tendences principales de la recherche dans les sciences sociales et humaines*, I, Paris, UNESCO, 1971); Carlo Tullio Altani, *Manuale di antropologia culturale, Storia e metodi*, Valentiana Bompiarni, 1975; *Interdisciplinitatea în știința contemporană*, București, Editura Politică, 1980; *Interdisciplinitatea și științele umane*, București, Editura Politică, 1986.

Cercetările moderne de etnoiatrie în etnologia românească nu sînt atît de numeroase pe cît sînt informațiile pe care le avem din diverse broșuri, cărți și din periodice referitoare la medicina populară. Cartea lui I.-Aurel Candrea adună în bibliografia publicată și folosită de autor, la acea dată, aproape tot ce se știa în acest domeniu în etnologia românească, cu semnalarea celor mai bune lucrări românești, alături de care citează și lucrări din bibliografia străină. În acest fel, cartea sa este o lucrare aproape completă, mai ales sub aspectul materialului românesc pe care l-a folosit și l-a citat, și de aceea valoarea documentară a acestei cărți este recunoscută și astăzi. Valoarea deosebită a lucrării lui I.-Aurel Candrea este dată de perspectiva comparativă a cercetării acestor probleme, de la folclorul românilor pînă la al celorlalte popoare din Europa, pe care îl raportează permanent la credințele populare românești despre boli, leacuri, ființe fantastice, descîntece, farmece, vrăji și blesteme.

Cartea este structurată în două părți: în prima se ocupă preponderent de boli și leacuri, domeniul medicinei populare sau empirice; în a doua, privește aceste probleme prin prisma magiei, analizînd procedeele magice, simbolice, de alungare a bolii. Readucerea în atenție, în contemporaneitate, a acestei cărți era, după părerea noastră, cu atît mai necesară cu cît, la acest sfîrșit de secol, revin în actualitatea cercetării etnologice, în general,

problemele de *magie*, *religie*, *știință* și cele ale legăturilor dintre ele. Medicina magică nu poate fi înțeleasă, din perspectiva etnologiei, dacă nu se înțelege cu claritate gîndirea și viziunea magică, componente importante ale oricărei culturi populare (a se vedea Lucian Blaga, *Despre gîndirea magică,* București, 1992, retipărire). Pliniu, în *Naturalis Historia*, cartea XXX, capitolul I, spunea: *„Nimeni nu se îndoiește că magia s-a născut din medicină”*. Se știe că în societățile primitive magicianul este mai cu seamă vraci. Rolul său principal era să vindece bolile a căror cauză era considerată a fi de sorginte supranaturală. Magia era, așadar, inclusă în modul de a gîndi al omului primitiv, în viziunea căruia toate lucrurile din natură sînt însuflețite (concepție animistă) și acționează unele asupra altora și asupra omului, provocînd armonie sau disconfort. Aceste două tendințe antagonice constituiau, de fapt, însăși unitatea lumii. Neînțelegerea exactă a magiei a dus, de la început, la speculații, așa cum au demonstrat Marcel Mauss și Henri Hubert în *Teoria generală a magiei* de la începutul secolului nostru (*Esquisse d’une théorie générale de la magie*, 1902-1903). Una din primele descrieri sistematice a legilor magiei ne-a dat-o J.G. Frazer în *Creanga de aur* (capitolul „Magia simpatetică”). Magia este o formă primară a gîndirii umane, produsul unui simț natural, al rezistenței omului la acțiunile defavorabile ale mediului exterior, în eforturile sale perpetue de adaptare și de luare în stăpînire a acestui mediu, în care urma să-și desfășoare întreaga existență. În această magie naturală, de tip arhaic, se poate observa caracterul mixt al actelor magico-religioase, pentru că magia reprezenta, de fapt, întreaga viață mistică și în același timp întreaga viață științifică a omului primitiv, bazată pe observații și constatări verificate (ceea ce în știința modernă se numește metoda experimentală). Atît magia, cît și religia, care se naște treptat din ea, se bazează pe credința în existența unor forțe supranaturale, favorabile sau nefavorabile omului. În timp ce magicianul, ca vraci, se comportă ca un stăpîn al forțelor supranaturale prin practici magice rituale, secrete la origine, omul religios se raportează la forțele supranaturale prin rugăciune (*captatio benevolentiae*), implorînd milă și iertare. Magicianul stăpînește forțele naturale, ca și pe cele supranaturale, în momentele practicării riturilor magice, care acționează direct, fără mijlocirea vreunui agent spiritual. Omul religios le consideră ca aparținînd unor zei, asemenea lui, cărora li se adresează prin intermediari (sfinții). Așa încît, după J. Maxwell (*Magia*), principiul care a îndepărtat religia de magie a fost cel în legătură cu ideea despre puterea divină. În evoluția sa, la început în paralel cu magia, pînă la desprinderea totală, religia a mutat treptat accentul de la scopul practic, concret, imediat, spre un scop imaginar – credința, care este și ea o imagine asupra lumii printr-un anumit filtru. Credința și-a precizat scopul de a-i face pe oameni să creadă că acolo unde nu există rezolvare imediată, există speranța. Scopul devine, în acest fel, preponderent etic în religie (a se vedea și Émile Durkheim, *Formele elementare ale vieții religioase*, 1937, trad. de Magda Jeanrenaud și Silviu Lupescu, Polirom, Iași, 1995). Mergînd mai departe, constatăm că ceea ce deosebește, în mod particular, creștinismul (reflectat în credințele populare românești) de celelalte religii este credința în lumea de dincolo. Problema aceasta a fost excelent analizată de Ioan Petru Culianu în *Călătorii în lumea de dincolo*, Nemira, București, 1994. Medicina naturală și cea magică se apropie de știință printr-un set de reguli terapeutice

verificate experimental în istoria omenirii. I.-Aurel Candrea își începe demersul prin enumerarea și analiza bolilor .corpului uman („Anatomia și fiziologia"), care constituie capitolul cel mai întins al părții întîi a cărții sale. Autorul crede că, din acest punct de vedere, cunoștințele poporului sînt limitate, de aceea le prezintă prin prisma credințelor și superstițiilor. Dar înseși credințele și superstițiile românești și ale altor popoare, pe care le citează și le discută, conțin o mare doză de informații rezultate din constatarea acelorași manifestări ale bolilor diverselor părți ale corpului uman de-a lungul generațiilor. Credințele și superstițiile populare nu sînt și nu trebuie privite ca o expresie a misticismului și inculturii, cum au fost considerate atîta timp. Și ele, la rîndul lor, sînt expresia (reflectarea) unei științe populare, constituită pe o bogată cazuistică de-a lungul timpului în istoria omenirii. Acest lucru se observă destul de bine în capitolul despre originea bolilor, în care, o recunoaște și autorul, multe din observațiile populare, rezultate dintr-o experiență milenară, au devenit adevăruri recunoscute de știință: „cînd urmărim credințele poporului privitoare la originea bolilor, observăm că multe din ele nu sînt decît constatările pe care le-a făcut în decursul veacurilor și a căror veracitate nici un medic modern nu s-ar încumeta s-o conteste" (p. 130). Alături de explicațiile cvasiștiințifice date bolilor, proiectarea cauzelor lor în imaginar, prin reprezentarea acelor personaje demonice, cauzatoare de rău, are o deosebită valoare spirituală prin creațiile lingvistice, folclorice pe care le-a întemeiat. Poporul crede că fiecare boală își are demonul ei și aici invenția lingvistică este destul de pitorească în atribuirea numelor specifice: *Afurisitul, Apucatul* (*Apucătorul*), *Arapul, Buzatul, Colțatul, Diochetorul cu Diochetoarea, Pocitorul cu Pocitoarea, Săgetătorul cu Săgetătoarea, Samca cu Sămcoiul, Spurcatul cu Spurcoaica, Mirătorul cu Mirătoarea* etc. Cîteva din cele mai cumplite boli, care au secerat nenumărate vieți în epidemiile ce s-au produs de-a lungul timpului, au fost personificate: Ciuma și Holera. Despre o divinitate a ciumei se pomenea încă în Mesopotamia; de ea vorbesc inscripțiile cuneiforme și întîlnim relatări și în Biblie. Adesea, înfățișarea ei, personificată la noi și la alte popoare ale Europei, se confundă cu cea a Morții; de aceea, eufemistic, ea se mai numește „Maica călătoare" (sau „Maica calea"). O practică magico-spirituală dintre cele mai vechi la români în legătură cu această boală este „cămașa ciumei". O relatare asemenea celei detaliate de I.-Aurel Candrea se poate înregistra și în zilele noastre; în timp, ea a căpătat mai mult o valoare spirituală. Alte reprezentări fantastice ca: strigoii, moroii, Zburătorul, Ielele, Rusaliile, Samca, Muma-Pădurii, sînt discutate într-un capitol aparte. Aceste credințe formează un important segment al literaturii fantastice populare românești, valoarea lor deosebită reieșind din compararea cu alte reprezentări fantastice de acest gen ale altor popoare vecine sau mai îndepărtate (a se vedea în acest sens cartea lui Carlo Ginzburg, *Istorie nocturnă. O interpretare a sabatului*, trad. de Mihai Avădanei, Polirom, Iași, 1996, iar pentru materialul românesc: Antoneta Olteanu, *Ipostaze ale maleficului în medicina magică*, Paideia, București, 1998). Capitolul despre „Farmece, vrăji și blesteme" ar fi putut fi la fel de bine analizat în partea a doua a cărții, după descîntece. Farmecele, vrăjile și blestemele sînt formule magice foarte asemănătoare descîntecelor, de care le deosebește scopul pentru care sînt invocate. Ele se bazează, ca și descîntecele, pe puterea magică a cuvîntului (a se vedea

în acest sens excelentul studiu al lui Petru Caraman, „Magia populară ca sursă de inspirație pentru poezia cultă”, în volumul *Elogiu folclorului românesc*, Editura pentru literatură, București, 1969, îndeosebi paginile 379, 382-386, 386-401) declanșator de energii și nu pot fi rostite sau practicate decît de persoane inițiate și dotate cu însușiri naturale bio-energetice. Caracterul lor prin excelență secret le-a făcut să fie considerate, de obicei, ca făcînd parte din categoria invocațiilor negative, malefice, și de aceea au fost condamnate cu vehemență de Biserică, iar practicanții lor scoși în afara credinței. Pe de altă parte, creștinismul a preluat încă de timpuriu practici rituale străvechi de alungare a „răului”, pe care le-a transformat în rugăciuni de exorcizare, atribuite sfinților Cosma, Damian, Spiridon, Haralambie, Grigore Teologul și Vasile cel Mare. Cărțile vechi bisericești, cum este și *Molitvenicul* de la 1650-1675, includ și *Rugăciunile adică blestemele lui Vasile cel Mare pentru cei ce pătimesc de la diavoli și la toată neputința*. Marele filolog care a fost B.P. Hasdeu a studiat, în *Cărțile poporane ale românilor*, cel mai vechi exorcism cunoscut în limba română, de la 1500, aparținînd popii Grigorie din Măhaciu (județul Alba), tradus din slavă. Într-o aproximativă succesiune istorică (în lipsa atestărilor precise), ca și prin scopul urmărit, *vrăjile* ar fi mai vechi decît *farmecele*, acestea din urmă fiind destinate a desface vrăjile. Un interesant și special capitol al primei părți a cărții lui I.-Aurel Candrea este cel dedicat *Deochiului*. Dintre toate credințele străvechi privitoare la cauzele bolilor, cea mai răspîndită în întreaga omenire este credința în deochi, ca afecțiune complexă ce vizează întreg corpul omului, creînd o stare generală de disconfort (de „rău”). Ea poate fi provocată atît prin privire, cît și cu vorba. Medicina modernă a demonstrat că există persoane care pot induce influxuri negative, prin concentrarea privirii asupra unei persoane sau asupra unui animal, cît și prin puterea cuvîntului rostit cu o încărcătură negativă a fluxului energetic. Între descîntecele populare românești, cele de deochi se află, după toate clasificările, pe primul loc, ca număr de texte culese și publicate pînă în prezent și, de cele mai multe ori, ca valoare poetică. Terapeutica populară se bazează pe magia cuvîntului (forța benefică a cuvîntului rostit în sens creator), pe autosugestie și procedee naturiste, prin buruieni și plante de leac, sau pe alte procedee populare, fumigații, unguente minerale (sare, cărbune pisat etc.), dezinfectante. Credința animistă, de care pomeneam la început, după care există un suflet în tot ce ne înconjoară, face ca aceste elemente (lucruri) neînsuflețite din jurul omului să poată și ele deochea pe om : iarba, cîmpul, codrul (pădurea), apa, izvorul, fîntîna, poteca, drumul, casa, gardul, cerul, soarele, luna, vîntul, stelele. Toate acestea sînt, pe rînd, blestemate : iarba să se usuce, cîmpului să i se scuture florile, codrului să-i pice frunzele, apei să-i sece izvoarele, izvorului să-i sece venele, drumul și poteca să se părăsească, casei să-i pice streșinile, gardului să-i cadă proptelele, soarelui să-i pice razele, lunii să-i piară lumina, vîntului să-i pice aripile și să-i crape calul. O singură excepție face poporul : numai Dumnezeu nu poate fi blestemat, în ipostaza în care și El poate deochea. În acest caz se invocă mila Lui, sau ajutorul Maicii Domnului : „De-o fi deocheat de Dumnezeu/ Dumnezeu o lecui. De-o fi deocheat de Dumnezeu/ Maica Domnului aminte să-și aducă/ Leacul să-i aducă”. Aici întîlnim o ilustrare perfectă a legăturii magiei cu religia și a distanțării acesteia din urmă de magie, atunci cînd intervine criteriul etic : omului, creația lui

Dumnezeu, nu-i este permis să-L învinuiască sau să-L blesteme pe Dumnezeu, ci doar să invoce mila și iertarea Sa. În aceeași idee, boala este considerată, de cele mai multe ori, o pedeapsă cerească trimisă de Dumnezeu, căci poporul știe că „Dumnezeu nu bate cu bățul". Această pedeapsă este trimisă, mai cu seamă, pentru nerespectarea zilelor „păzite" din săptămînă, sau ale sărbătorilor sfinților, pentru că prin ei Dumnezeu trimite aceste pedepse. Zilele săptămînii sînt personificate și fiecare din ele are momente favorabile (ceasuri bune) și nefavorabile (ceasuri rele). Din triada Sfînta Miercuri, Sfînta Vineri, Sfînta Duminică, cea mai periculoasă este Sfînta Vineri, lucru care se reflectă și mai bine în basmele populare românești. Interzicerea acțiunilor domestice în anumite zile ale săptămînii, dar mai ales în zilele de sărbătoare, duce, alături de amulete, talismane și tabuuri (interzicerea rostirii numelui bolii), la prevenirea bolilor.

Partea a doua a cărții lui I.-Aurel Candrea este dedicată exclusiv *Medicinei magice*, în care se analizează cîteva din procedeele de bază ale magiei : imitația și asemănarea (*similia similibus curantur*), simbolismul numerelor, culorilor, evocarea (sau rostirea numelui), influența corpurilor astrale etc. Paracelsus observase mai demult și-și construise o teorie în acest sens : că există o *medicină elementară*, care se aplică bolilor a căror origine este în corpul material, și alta *astrală*, care se referă la bolile principiului intermediar (acea parte semimaterială a corpului care este invizibilă și asigură legătura corpului material cu sufletul). Simbolismul este un mod de expresie a gîndirii, frecvent folosit de primitivi. Alături de limbajul gesturilor, limbajul simbolurilor era pentru primitivi foarte important. Simbolul poate constitui, în această idee, chiar sursa limbii scrise (hieroglifele, de exemplu), pentru că el este expresia unei idei printr-o imagine. Simbolismul, ca mod de reprezentare, include două aspecte : unul general, care se conformează naturii și se bazează pe reprezentare ; al doilea aspect are o nuanță mai mult individuală, în care semnele simbolice sînt variabile în funcție de condițiile în care trăiesc indivizii : „Omul nu trăiește numai într-o lume de lucruri, ci și într-o lume de simboluri", spunea Ernst Cassirer în *Essay on Man*, Yale University Press, New Haven, 1944, p. 32. Magia numerelor (sau *mistica numerelor*, cum o numește I.-Aurel Candrea) este o componentă esențială a simbolismului magic. Cînd vorbește de *mistica numerelor*, I.-Aurel Candrea are în vedere, desigur, concepțiile mistice bazate pe numere, prezente la toți vechii mistici (Platon, Filon, Plotin, Apuleius, Sf. Augustin). Anticii și-au fondat marile doctrine filosofice pe numere, deoarece principiul misticii numerice se află în calitatea lor de a fi infinite. Agrippa spunea : „Putere și proprietăți miraculoase se ascund dincolo de numere". Fiecare divinitate își avea cifra specială sau combinația sa de numere. Numerele comunicau, conform magiei, puterea lor asupra lucrurilor cu care se aflau în legătură. Unitatea reprezintă divinitatea. Numărul doi este principiul pasiv, materia, principiul feminin. Numărul trei este mișcarea înainte, progresia, fecunditatea, generarea. Numărul patru prezintă materia în stare de perfecțiune. El corespunde numărului sacru al lui Dumnezeu, Tetragrama. Numărul 7, utilizat frecvent în magie, trimite la un simbolism care vine din cele șapte planete primare ; Cartea Destinelor este compusă din 7 tăblițe ; la evrei numărul 7 era foarte mult întrebuințat în limbajul sacru. Numărul 9 este cel al sferelor celeste și divine. El se leagă de cele 9 muze și de cele 9 sfere pe care acestea le prezidează (după Platon, *Republica*,

cartea a X-a). Agrippa spunea că acest număr posedă, de asemenea, marele mister ocult al crucii, căci Iisus Hristos a murit în ora a noua; anticii își celebrau morții nouă zile.

În general, în magie, numerele nepereche erau de bun augur. Virgiliu spunea: „*Numero deus impari gaudet*” (Zeii iubesc numerele nepereche). Numărul 10 este numărul universal și complet, exprimînd cursul vieții, iar numărul 12, după Cornelius Agrippa, este divin și folosește la măsurarea cerului.

Pentru etnologia românească, dintre numerele nepereche, 3, 7 și 9 joacă un rol principal. În basmele românești întîlnim 3 fete, 3 zîne, 9 mări, 9 țări, iar dintre cele cu soț, numerele 4, 12, 40. Acesta din urmă apare des în ritualurile de trecere: 40 de zile durează recluziunea lehuziei după naștere, 40 de zile se ține doliu obligatoriu după moarte și tot 40 de zile mai trăiește omul căruia i s-a luat umbra și s-a îngropat la temelia unei zidiri (a se vedea Gh.F. Ciaușanu, „Superstițiile poporului român în asemănare cu ale altor popoare vechi și noi”, în: *Din viața poporului român. Culegeri și studii*, XXI, Academia Română, 1914). Lazăr Șăineanu, în *Studii folclorice. Cercetări din domeniul literaturii populare*, București, 1896, vorbea și el de „graiul mistic al numerelor”. În folclorul medical, constată I.-Aurel Candrea, apar mai ales numerele 3, 9, 44 și 99 în acțiunile simbolice de lecuire și în descîntece. Numărul 3, cel al misterului trinității și al perfecțiunii divine, este prezent cel mai adesea în descîntece, care se rostesc de trei ori, la trei intervale diferite, astfel încît numărul 9, care rezultă din această înmulțire, ca număr simbolic, are o putere mistică întreită. Numărul 44 apare și el invocat în descîntece, iar numărul 99 redă, simbolic, infinitatea bolilor, care sînt „de 99 de feluri”. Simbolismul fiind comun atît magiei, cît și religiei, simbolismul numerelor are, în aceasta din urmă, o relevanță sacră deosebită (a se vedea lucrarea preotului Victor Aga, *Simbolica biblică și creștină*, Timișoara, 1935).

Culorile joacă și ele un rol în magia simbolică, iar în medicina magică se acționează prin analogia culorilor. Culoarea roșie (cea care simbolizează sîngele, elementul vieții) este cel mai des utilizată la noi, ca și la alte popoare. Acest leac, de folosire a hainelor roșii și a unor substanțe roșii, îl recomandă și Pliniu. Urmează, în ordine, culorile galben, alb și negru.

Analogia numelui (sau evocarea numelui) este un alt principiu al simbolisticii magice care se regăsește în toate marile civilizații. A chema pe nume înseamnă, în sens magic, a acționa legătura ocultă care îl va duce pe cel chemat în prezența celui ce îl cheamă. De aceea, cetatea antică ascundea, uneori, numele adevărat al zeului pentru a împiedica evocarea numelui său. În Caldeea, numele suprem al divinității era atît de puternic prin el însuși, încît era de ajuns rostirea lui pentru a supune Cerul și Infernul. Egiptenii credeau și ei că rostirea numelui zeului îl obliga pe acesta să se supună. La vechii evrei, ne spune Filon, mitra marelui preot era împodobită cu o frunză de aur, ca o coroană, pe care erau gravate cele patru litere ale numelui interzis (*Tetragrammaton*). De aceea zeii aveau mai multe nume. Agrippa, în *De occulta philosophia*, cartea a III-a, capitolul XXXIV și următoarele, notează această credință: „Cu toate că zeul este Unul, el are diverse nume, neexprimînd diverse esențe sau divinități, ci cîteva virtuți care emană de la el. Prin aceste nume se revarsă binefaceri și favoruri pentru noi, peste lucrurile create, ca prin niște canale”. Pentru evocarea numelor divine trebuiau luate precauții speciale: purificări rituale

prin apă, aer, foc, prin abstinență alimentară, dietă sau post. Tot Agrippa avertizează că „cel care se apropie fără a fi purificat, va fi condamnat și dat demonului celui rău pentru a fi devorat". În medicina populară, în afară de invocarea divinităților, asemănarea numelor se referă la terminologia populară a unor boli ca: *arici, broască, cîrtiță, colț de lup, gușter, tuse măgărească, zburător, soare sec, ulcior, șopîrlaiță, holeră* etc.

Simbolistica numelui a căpătat o deosebită importanță și în religii, care sărbătoresc prin ceremonii speciale acordarea numelui unei persoane. În practicile noastre rituale, un obicei foarte vechi și important pe care I.-A. Candrea îl abordează în legătură cu botezul este *schimbarea numelui* unui bolnav. Obiceiul este întîlnit cu deosebire în ritualurile de naștere, ca și tabuul rostirii unui nume, în caz de boală, sau chiar de moarte. Dovadă că obiceiul este foarte vechi este faptul că el se întîlnește la mai multe popoare, de pe mai multe continente, așa cum o dovedește Frazer în *Creanga de aur*, sau J. Maxwell, în *Magia*. Am mai putea adăuga aici, din practicile românești de medicină magică, și *numele dublu* din obiceiul *vînzării copilului*, pe care I.-A. Candrea nu îl dezvoltă, dar care apare și la Gh.F. Ciaușanu, în *Superstițiile poporului român în asemănare cu ale altor popoare vechi și nouă* (1914) și la Artur Gorovei, în *Credinți și superstiții ale poporului român* (1915).

Alte procedee ale medicinei magice, întîlnite și la români, sînt:

1) *petrecerea prin ceva*: trecerea bolnavului prin orice cerc sau gaură, ca acțiune simbolică a unei noi nașteri. Cele mai multe practici magice, dintre cele citate de Candrea, se leagă și aici de obiceiurile de naștere. Un copil bolnav se trece prin despicătura unui anumit pom cu virtuți magice (măceș, alun, corn), printr-o gaură în pămînt (ca *Terra Mater*), prin cercul magic, trasat pe pămînt din pelin, prin torțile unei căldări sau printre spițele unei roți a carului, printr-un șarpe (animal magic) despicat în două, prin cămașa în care era îmbrăcată mama cînd l-a născut;
2) *măsurarea*;
3) *cîntărirea*;
4) *legarea și înnodarea*, în relație cu
5) *încuierea și descuierea* etc.

Cel mai important capitol al părții a doua a cărții lui I.-A. Candrea este cel referitor la *Descîntece* (capitolul II). Este vorba aici de o importantă componentă a culturii populare românești, care se înscrie într-o tradiție foarte veche a omenirii, pentru că descîntecele sînt atestate încă în primele documente culturale ale Antichității îndepărtate, începînd cu civilizațiile caldeene, asiro-babiloniene și egiptene. Romanii aveau și ei un deosebit cult pentru descîntece și formule magice. Credința vechilor daci, de care pomenește și Platon în *Charmides*, era că trupul se poate vindeca numai dacă se vindecă și sufletul. Practica descîntecelor la populația românească de la nordul Dunării a fost atestată și din informațiile altor științe (cum ar fi istoria). S-au găsit amulete, talismane, chiar inscripții în vechi morminte, care dovedesc practicarea acestor procedee magice de către vechii români. De cînd au început să fie notate și pînă astăzi, descîntecele au fost clasificate, la români, de obicei, după tematica lor, în relație cu natura diferită a bolilor.

Descîntecele, ca formule versificate cu ajutorul cărora inițiatul (descîntătorul), împreună cu elementele sau lucrurile cu încărcătură

magică, alunga boala, se bazau pe credința celor vechi în puterea cuvîntului rostit, care putea fi benefică sau malefică, după scopul urmărit. O cercetare adevărată asupra descîntecelor trebuie să plece de la *mit* și *magie* pentru a se ajunge la poetica descîntecelor. Procedeele folosite în descîntece, ce țin de simbolismul magic, sînt, totodată, tot atîtea procedee poetice: *rugăminte, poruncă, blestem, eliminare, enumerare, descreștere, paralelisme, dialog, povestire (narațiune), imposibilități*. Toate aceste elemente, analizate amănunțit de I.-A. Candrea, cu trimiteri la o bibliografie adecvată la fiecare capitol și subcapitol, i-au folosit, mai tîrziu, lui Ovidiu Bîrlea pentru o clasificare poetică a descîntecelor românești, după cea tematică, realizată de Artur Gorovei în corpusul folcloric *Descîntecele Românilor*, din 1931. Pe filologi desigur că i-a interesat și cartea noastră *Descîntece din Moldova*. *Texte inedite* (scrisă în colaborare), apărută în seria „Caietele Arhivei de Folclor" II, Iași, 1982.

O cercetare mai nouă este cea a Nicoletei Coatu, care pornește în analiza descîntecelor de la *Structuri magice tradiționale* (Editura ALL, 1998); de aici trebuie pornit într-o cercetare modernă a culturii populare. Sincretismul *mit-magie-religie* este un arhetip pentru multe forme ale culturii tradiționale, care trebuie avut în vedere în orice analiză a structurilor poetico-magice. I.-Aurel Candrea oferă spre analiză, în cartea sa, multe componente ale acestor structuri tradiționale, ale căror procedee moderne în analiza descîntecelor pot fi interpretate în contemporaneitate ca: structuri enumerative, imprecative, imperative, contrastante, dialogice, narative, comparative și religioase-magice. Ca filolog, pe I.-Aurel Candrea l-a interesat în mod deosebit limba descîntecelor, de care s-a ocupat și Ovid Densusianu și apoi Alexandru Rosetti. Arhaismele pe care le conțin de cele mai multe ori descîntecele, ca texte foarte vechi, servesc filologilor ca argumente de studiu al evoluției limbii. Pe de altă parte, descîntecele tuturor popoarelor conțin cuvinte aparent fără nici un sens, încifrări lingvistice ale unor sensuri sacre, magice. Astfel, ni s-au transmis din Orient și din Antichitatea clasică nenumărate asemenea formule, înregistrate pe papirusurile egiptene sau prin intermediul unor scriitori greci și latini. În descîntecele românești, cu deosebire în cele de șarpe, apar cele mai încifrate cuvinte cu aspect de frămîntături de limbă, ca: *uitiță pestriță, istriță pestriță, estriță pestriță, hestriță pestriță, ediță pestriță, iudiță* etc. I.-Aurel Candrea încearcă o explicație lexicografică a cuvîntului „iediță" dintr-un vechi cuvînt grecesc, la rîndul său forma eufemistică a poruncii „Stai!" și care ar fi ajuns într-o variantă alterată în descîntecele românești, transcrise din cópii sau traduceri. Se știe că, în afara descîntecelor noastre moștenite din timpuri străvechi, sînt și descîntece împrumutate de la popoarele vechi și unele provenite pe cale cărturărească. Textele reproduse de I.-Aurel Candrea în comentarii, din bibliografia românească pe care a consultat-o, sînt toate ale unor descîntece foarte vechi, de o mare valoare lingvistică și folclorică. De altfel „viața cuvintelor" l-a preocupat pe I.-Aurel Candrea și în broșura *Grai*, *datine*, *credințe*, Alcalay, f.a.

S-ar fi cuvenit ca lucrarea lui I.-Aurel Candrea, *Folclorul medical român comparat*, destul de cuprinzătoare, după cum a reieșit și din analiza noastră detaliată, să fi avut și un capitol de etnobotanică. Amintim aici că o importantă lucrare de etnobotanică, aceea aparținînd lui Simion Florea Marian, se află încă în manuscris la casa memorială din Suceava, nefiind nici pînă în prezent editată.

I.-Aurel Candrea a făcut cercetări în această ramură a etnologiei, în directă legătură cu medicina populară și cu cea magică, în lucrarea sa *Iarba fiarelor. Studii de folclor*, Cultura Naţională, Bucureşti, 1928, care ar merita și ea să fie reeditată, datorită informaţiilor erudite pe care ni le dă autorul și avînd în vedere raritatea unor asemenea cărți astăzi. Studiul despre „iarba fiarelor" este unul din cele mai bune studii de etnobotanică și de etnoiatrie, comparabil cu studiile lui Mircea Eliade despre *Ierburile de sub cruce* și mai ales despre mătrăgună, *La Mandragore et l'arbre cosmique* (1940-1943). Ar fi necesar ca aceste cercetări să fie aduse la zi în studii moderne, interdisciplinare, așa cum ne-a oferit în ultimul timp și Andrei Oișteanu în cărțile sale (a se vedea de exemplu, volumul *Motive și semnificaţii mito-simbolice în cultura tradiţională românească*, Minerva, București, 1989).

La acest sfîrșit de secol este nevoie, mai mult ca oricînd, ca astfel de lucrări să apară, iar ele vor lărgi, cu siguranță, perspectiva interdisciplinară a etnologiei ca știință.

Cartea lui I.-Aurel Candrea, pe care o retipărim acum, se recomandă ca un preţios instrument de lucru pentru descifrarea adevărurilor în mai multe științe și ca model clasic de informaţie și de erudiţie.

Lucia Berdan

Bunului prieten de o jumătate de veac și
colaboratorului meu neprețuit Virgil Cioflec îi
închin cu drag această carte

Prefață

Cercetînd mai demult fonetismul și urmele de grai vulgar în scrierile latine de la sfîrșitul Imperiului și din primele veacuri ale Evului Mediu, am rămas surprins de imensul material folcloric pe care l-am găsit la medicul roman din Bordeaux, Marcellus Empiricus. Mai toți scriitorii latini au strecurat, în operele lor, cîte ceva din credințele superstițioase și practicile magice ale poporului ; în special, *Istoria naturală* a lui Pliniu e o comoară nesecată pentru cel ce se îndeletnicește cu studiile de folclor. Dar nici acest mare cărturar, cu care se mîndrește literatura latină, nici ceilalți scriitori romani nu ne-au transmis atîta material de medicină magică și de leacuri băbești ca Marcellus, medicul lui Teodosiu cel Mare. În scrierea rămasă de la dînsul, *De medicamentis liber*, găsim, pe lîngă sute de leacuri, recomandate și astăzi de doftorii empirici și de doftoroaiele de la sate, la multe popoare din Europa, peste 60 de descîntece și de răvașe de leac. Aceste bilețele, pe care se scriau niște formule, unele cu înțeles clar, altele cu totul neînțelese, care, aplicate pe corpul bolnavului, în locul unde-l doare, aveau menirea de a-i da de știre duhului bolii ce s-a încuibat în corpul omului că trebuie să-l lase în pace pe cel ce suferă, le regăsim nu numai în Occident, ci și în practicile lecuitoarelor noastre de la țară. Descîntecele pe care ni le-a transmis Marcellus prezintă uneori asemănări uimitoare cu descîntecele noastre. Iată, de pildă, unul înregistrat de acest scriitor, pentru vindecarea „colicilor” sau a „mătricii”, cum ar zice babele noastre doftoroaie. Îl confruntăm cu unul românesc, cules din județele Dolj și Vîlcea :

Pastores te invenerunt,	Ciobănașii te aflară,
Sine manibus colligerunt,	Fără mîini te prinseră,
Sine foco coxerunt,	Fără foc te fripseră,
Sine dentibus comederunt[1].	Fără gură te mîncară[2].

S-ar putea zice că au trecut cincisprezece veacuri de cînd medicul din Bordeaux a reprodus în scrierea lui descîntecul latin pe care-l regăsim, nealterat, aproape cuvînt cu cuvînt, în regiunea carpatină unde romanizarea Daciei a fost mai intensă ?

1. *De medicamentis*, XXl, 3 ; cf. și XXVIII, 16.
2. Ch. Laugier, *Etnografia medicală a Olteniei*, 120 ; cf. și Gr. Tocilescu, *Materiale folkloristice*, 1578.

Nu e oare de mirare că cele mai multe din descîntecele noastre de „gîlci” sînt identice cu acela pe care ni-l transmite Marcellus, cules de la lecuitorii romani (v. pp. 350-354)?

Aceste descîntece nu sînt decît o moștenire directă, foarte prețioasă, din tezaurul de credințe și de practici magice ale vechilor stăpînitori ai lumii, lăsată din tată în fiu, din generație în generație, populației altoite cu sînge roman de pe malurile Dunării și din văile Carpaților.

Dar nu numai romanii, ci și dacii ori tracii, vestiți pentru practicile lor magice, ne-au lăsat ca moștenire multe din credințele lor, în special cele privitoare la pricinile bolilor și la mijloacele lor de vindecare. Ba și neamurile străine, mai ales cele din Orient, prin intermediul grecilor și slavilor au îmbogățit terapeutica noastră populară, dar leacurile împrumutate de la aceștia nu mai au nimic comun cu cele transmise din moși-strămoși.

Mulțumită numeroaselor scrieri privitoare la folclorul celorlalte popoare din Europa, pe care le-am avut la îndemînă și le-am putut consulta, mi-a fost posibil să cercetez credințele noastre în mod comparat cu ale altor neamuri și cred că nu-mi va găsi nimeni o vină pentru aceasta. Alăturîndu-le cu acelea ale altor popoare, n-am avut altă preocupare decît un interes pur științific de cercetător conștiincios, fără a insinua că cutare sau cutare credință a fost împrumutată de la cutare sau cutare popor. Parte din aceste credințe sînt, fără îndoială, de natură antropologică, adică rămășițe străvechi, păstrate din timpurile cele mai îndepărtate, cînd abia se zămislise omenirea și cînd civilizația nu-și înjghebase încă primul leagăn.

Se prea poate să mi se pună întrebarea : ce legătură are filologia cu folclorul și întru cît e îndreptățit filologul să facă cercetări în domeniul folclorului? Aș răspunde cu cele ce-am spus într-o altă lucrare privitoare la credințe : „Generațiile trecute ne-au transmis – nouă ca și altora – fie prin graiul viu, fie prin scriitori, toate sau numai o parte din comorile graiului cu ajutorul căruia tălmăceau lucrurile, faptele, sentimentele pe care voiau să le exprime. Dar mai toate concepțiile acestor generații despre viață și despre moarte, despre cer și pămînt, despre bine și rău, toate credințele și îndoielile ce s-au strecurat în sufletul lor au rămas acolo ascunse, nescoase la lumină și neprihănite de condeiul scriitorilor care s-au perindat pînă la noi, și e de datoria folcloristului să le smulgă din ascunzișul lor, să le iscodească și să lămurească înțelesul lor tainic. De aici, rolul filologului, de o parte, și al folcloristului, de altă parte, se definește clar. *Filologia* își propune să studieze și, la nevoie, să reconstituie graiul și evoluția lui. *Folclorul* cercetează producțiile imaginației populare, credințele și datinile, arta pe care a creat-o, reminiscențele

din timpurile cele mai îndepărtate, dar amîndouă se întîlnesc într-o preocupare comună, aceea de a înlesni cunoașterea cît mai deplină a *sufletului unui popor*[1].

În lucrarea de față am avut în vedere aproape numai *Medicina magică*. Rămîne ca, într-o altă lucrare, dacă împrejurările îmi vor da răgaz, să mă ocup de *Medicina empirică*, despre care, de altfel, s-au mai publicat cîteva scrieri interesante, printre care sînt de citat mai ales: *Istoria naturală medicală a poporului român*, de dr. N. Leon, București, 1902; *Etnografia medicală a Olteniei*, de dr. Ch. Laugier, Craiova (f.a.); Gr. Grigoriu-Rigo, *Medicina poporului*, I-II, București, 1907.

1 I.-A. Candrea, *Iarba fiarelor*, București, 1928, p. 8.

Lista prescurtărilor utilizate în această lucrare*

Abbott, *Maced. Folkl.* – C.-F. Abbott, *Macedonian Folklore*, Cambridge, 1903.
Abeghian, *Armenien* – Manuk Abeghian, *Der armenische Volksglaube*, Jena, 1899.
Aelian, *Nat. anim.* – Aelianus, *De natura animalium*, Ed. Fr. Jacobs, I-II, Jena, 1832.
Aga, *Simbolica* – Preot Victor Aga, *Simbolica biblică și creștină*, Timișoara, 1935.
Alcuni pregiudizi – *Alcuni pregiudizi intorno agli animali*, Roma (f. a.).
Alcuni usi – *Alcuni usi e costumi Sammarinesi*, Arezzo, 1856.
Alexici, *Texte* – Dr. G. Alexici, *Texte din literatura poporană română*, I, Budapesta, 1899.
Alm. d. trad. pop. – *Almanach des traditions populaires*, Paris, 1882-1884.
Amalfi, *Sorrent* – Gaetano Amalfi, *Tradizioni ed usi nella Penisola sorrentina*, Palermo, 1890.
Amersbach, *Grimmelshausen* – Karl Amersbach, *Aberglaube, Sage und Märchen bei Grimmelshausen*, I-II, Baden-Baden, 1891, 1893.
Ami-Boué, *Turquie* – Ami-Boué, *La Turquie d'Europe*, Paris, 1840.
An. Arh. de Folkl. – *Anuarul Arhivei de Folklor*, publicat de Ion Mușlea, I-V, Cluj, 1932 urm.
Andree, *Braunschweig* – Richard Andree, *Braunschweiger Volkskunde*, 2 Aufl. Braunschweig, 1901.
~ *Parallelen* – Richard Andree, *Ethnographische Parallelen und Vergleiche*, 2 Teile, Leipzig, 1878, 1887.
Annaberg, *Erzgebirge* – John Annaberg, *Aberglaube, Sitte und Brauch im sächsischen Erzgebirge*, Annaberg, 1909.
Anthol. gr. – *Anthologia graeca*, ed. R. F. P. Brunck, I-III, 1772-1776.
Anthropos – *Anthropos. Internationale Zeitschrift für Völker und Sprachenkunde*, Hrsg. v. P. W. Schmidt u. a. 1906 urm.
Aphorismes – Hippocrate, *Aphorismes*, ed. Littré, Paris, 1839-1861.
Archatzikaky, *Fêtes chrét.* – Jacques Archatzikaky, *Étude sur les principales fêtes chrétiennes*, Genève, 1904.
Arch. trad. pop. – *Archivio per lo studio delle tradizioni popolari*, dir. da G. Pitrè e S. Salomone-Marino, Palermo e Torino, 1881 urm.
Aristoteles, *Anim. hist.* – Aristoteles, *De animalibus historia*, recogn. L. Dettmeyer, Lipsiae.
Aristoteles, *Part. anim.* – Aristoteles, *De partibus animalium*, recogn. B. Langkavel, Lipsiae, 1868.
Arnaudoff, *Festbräuche* – Dr. M. Arnaudoff, *Die bulgarischen Festbräuche*. Leipzig, 1917.
Augustinus, *Civit. Dei* – Aurelius Augustinus (Sf. Augustin), *De civitate Dei*, ed. Dombart, Leipzig, 1877.
~ *Doctr. christ.* – Aur. Augustinus, *De doctrina christiana*, ed. Hurton, Innsbruck, 1881.

* Scrierile citate fără abrevieri n-au fost trecute aici.

Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.* – *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*, heraugeg. unter besond. Mitwirkung von E. Hoffmann-Krayer, von Hanns Bächtold-Stäubli, I-X, Berlin und Leipzig, 1927-1942.

Bălășel, *Versuri pop.* – Preot. Teodor Bălășel, *Versuri populare române ceremonioase*, (Bibl. pop. Ramuri : Nr. 2), Craiova.

Bargheer, *Eingeweide* – Ernst Bargheer, *Eingeweide. Lebens- und Seelenkräfte des Leibesinneren im deutschen Glauben und Brauch*, Berlin, 1931.

Bartels, *Naturvölker* – M. Bartels, *Die Medizin der Naturvölker*, Leipzig, 1893.

Bartsch, *Mecklenburg* – K. Bartsch, *Sagen, Märchen u. Gebräuche aus Mecklenburg*, I-II, Wien, 1879-1880.

Bassi, *Mitologia* – Domenico Bassi, *Mitologia germanica : gli dei e gli eroi,* Milano, 1933.

Bastanzi, *Alpi venete* – Giambattista Bastanzi, *Le superstizioni delle Alpi venete,* Treviso, 1888.

~ *Treviso* – Giambatista Bastanzi, *Le superstizioni delle provincie di Treviso e di Belluno*.

Beauquier, *Faune et flore populare de la Franche-Comté*, I-II, Paris, 1910.

~ *Les Mois* – Charles Beauquier, *Le Mois en Franche-Comté*, Paris, 1900.

Beitl, *Volkskunde* – Dr. Richard Beitl, *Deutsche Volkskunde*, Berlin, 1933.

~ *Volksk. u. Schule* – Dr. Richard Beitl, *Volkskunde und Schule*, Leipzig, 1934.

Belović, *Südslaven* – Jasna Belović, *Die Sitten der Südslaven*. Dresden.

Bendel, *Wetterpropheten* – Johann Bendel, *Wetterpropheten*, Regensburg, 1913.

Berge, *De belli daemon.* – Carolus Ricardus Berge, *De belli daemonibus qui in carminibus Graecorum et Romanorum inveniunt*. Lipsiae, 1895.

Bergen, *Superstitions* – Fanny D. Bergen, *Current Superstitions, collected from the oral traditions of English speaking folk*, Boston and New York, 1896.

Bernoni, *Credenze* – Don Giuseppe Bernoni, *Credenze popolari veneziane*, Venezia, 1874.

~ *Indovinelli* – Don Giuseppe Bernoni, *Indovinelli popolari veneziani*, Venezia, 1874.

~ *Tradizioni* – Don Giuseppe Bernoni, *Tradizioni popolari veneziane : leggende, racconti, novelle e fiabe*, Venezia, 1875.

Bertsch, *Weltanschauung* – Heinrich Bertsch, *Weltanschauung, Volkssage und Volksbrauch*, Dortmund, 1910.

Beza, *Paganism* – Marcu Beza, *Paganism in Roumanian Folklore*, London, 1928.

Bianu-Glăvan, *Dicț. sănăt.* – Dr. Vasile Bianu și dr. Ioan Glăvan, *Doctorul de casă sau Dicționarul sănătății*, ed. II, Cluj, 1929.

Bibicescu, *Poesii* – I.G. Bibicescu, *Poesii populare din Transilvania*. București, 1893.

Birlinger, *Schwaben* – Anton Birlinger, *Aus Schwaben. Sagen, Legenden, Aberglauben, Sitten usw.*, I-II, Wiesbaden, 1872, 1874.

Bîrlea, *Maramureș* – I. Bîrlea, *Cîntece poporane din Maramureș*, II, București, 1924.

Blémont, *Esthétique* – Emile Blémont, *Esthétique de la tradition*, Paris, 1890.

Boceanu, *Glosar* – Ion Boceanu, *Glosar de cuvinte din jud. Mehedinți,* București, 1913.
Böckel, *Volkssage* – Otto Böckel, *Die deutsche Volkssage*, Leipzig, 1914.
Bodnărescul, *Datini* – Leonida Bodnărescul, *Cîteva datini de Paști la Români*, Cernăuți, 1908.
Boehm, *Volkskunde* – Max Hildebert Boehm, *Volkskunde*, Berlin, 1937.
Boll, *Sternglaube* – Franz Boll, *Sternglaube und Sterndeutung. Die Geschichte und das Wesen der Astrologie*, Leipzig-Berlin, 1918.
Bonnerjea, *Dict. of superst.* – Biren Bonnerjea, *A Dictionary of superstitions and mythology*, London, 1927.
Brizi, *Usi* – Oreste Brizi, *Usi e costumi sammarinesi*, Arezzo, 1856.
Bronner, *Volkssitten* – F.J. Bronner, *Volkssitten und Volksbräuche in Bayern und den angrenzenden Gebieten,* München, 1908.
Buchwald, *Luther* – Georg Buchwald, *Volkstümliches bei Luther,* Köln.
Buch d. Abergl. – Das Buch der Aberglauben, I-II, Leipzig, Hannover, 1791, 1793.
Bujorean, *Boli* – Dr. George Bujorean, *Boli, leacuri, și plante de leac*, Sibiu.
Bulet. Inst. soc. – Buletinul Institutului Român Social din Chișinău, I, Chișinău, 1937.
Burada, *Dobrogea* – Teodor Burada, *O călătorie în Dobrogea*, Iași, 1880.
~ *Moravia* – T. Burada, *O călătorie la Românii din Moravia*, Iași, 1894.
~ *Obic. la naşt.* – T. Burada, *Obiceiurile la nașterea copiilor pop. român din Macedonia*, în *Convorb. liter.,* XXVI (1892).
Busch; *Volksglaube* – Moritz Busch, *Deutscher Volksglaube*, 2-te Aufl., Leipzig, 1877.
Bushan, *Balkanvölker* – Dr. G. Bushan, *Die Balkanvölker in Vergangenheit und Gegenwart*, Stuttgart, 1909.
Büttner, *Volksmedizin* – Ludwig Büttner, *Fränkische Volksmedizin,* Erlangen, 1935.
Butura, *Plante cunoscute* – Valeriu Butura, *Plante cunoscute din Transilvania*. extr. din *Bulet. Grădinii Botanice... din Cluj* (Vol. XVI, 1936; pp. 70-77).
Bystroń, *Zwyczaje* – Jan Stanislaw Bystroń, *Zwyczaje zniwiarskie w Polsce*, Krakowie, 1916.
Calend. Banat. – Calendarul Banatului pe anul 1921, Timișoara.
Calend. Rom. – Calendarul Românului pe anul 1903, Caransebeș, 1902.
Campbell, *Superstitions* – J.F. Campbell, *Superstitions of the Highlands and Islands of Scotland*, Glasgow, 1900.
Candrea, *Dicț. encicl.* – I.-A. Candrea, *Dicționar enciclopedic al limbii române*. București (1931).
~ *Iarba fiar.* – I.-A. Candrea, *Iarba Fiarelor*, Studii de Folklor, București, 1928.
~ *Poreclele* – I.-A. Candrea, *Poreclele la Români*, București, 1895.
~ *Țara-Oașului* – I.-A. Candrea, *Graiul din Țara-Oașului*, București, 1907.
Candrea-Densusianu, *Dicț. etimol.* – I.-A. Candrea și Ovid Densusianu, *Dicționar etimologic al limbii române. Elementele latine*, București, 1907.
Candrea-Densusianu-Speranția, *Graiul nostru,* I-II, București, 1906-1907.
Cantemir, *Descr. Mold.* – Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei,* trad. de G. Pascu, București (1935).

Caraman, *Substratul* – Dr. Petru Caraman, *Substratul mitologic al sărbătorilor de iarnă la români și la slavi,* Iași, 1931.
Carnoy, *Picardie* – E. Henri Carnoy, *Littérature orale de la Picardie,* Paris, 1883.
Carnoy-Nicolaidès, *Constantinople* – Henri Carnoy et Jean Nicolaidès, *Folklore de Constantinople*, Paris, 1894.
Cartojan, *Alexandria* – N. Cartojan, *Alexandria în literatura românească*, București, 1922.
~ *Cărțile pop.* – N. Cartojan, *Cărțile populare în literatura românească*, I-II, București, 1929, 1938.
Cassel, *Weihnachten* – Paulus Cassel, *Weihnachten. Bräuche und Aberglauben.* Berlin, 1861.
Cassius, *De medic.* – Cassii Felicis, *De medicina*, ed. Val. Rose, Lipsiae, 1879.
Castelli, *Credenze* – Raffaele Castelli, *Credenze ed usi siciliani,* Palermo, 1880.
Cato, *Re rust.* – M. Porcius Cato, *De re rustica* (ed. Nisard), Paris, 1874.
Celsus, *Medic.* – A. Cornelius Celsus, *Medicinae libri*, I-VIII, edit. Fridericus Marcus in *Corpus medic. latinorum,* Lipsiae, 1915.
Chapiseau, *Beauce* – Félix Chapiseau, *Le Folklore de la Beauce et du Perche*, I-II, Paris, 1902.
Chesnel, *Dict. des superst.* – M.A. de Chesnel, *Dictionnaire des superstitions, erreurs préjugés et traditions populaires,* Paris, 1856.
Ciaușanu, *Superstițiile* – Gh.F. Ciaușanu, *Superstițiile poporului român în asemănare cu ale altor popoare vechi și nouă*, București, 1914.
Ciaușanu-Fira-Popescu, *Folclor* – Gh.F. Ciaușanu, G. Fira și C.M. Popescu, *Culegere de Folclor din jud. Vîlcea și împrejurimi.* București, 1928.
Cibele Nardo, *Superstizioni* – Angela Cibele Nardo, *Superstizioni.*
~ *Zoologia* – Angela Cibele ; *Zoologia popolare veneta,* Palermo, 1887.
Cionini, *Sardegna* – Alete Cionini, *La Sardegna. Note e impressioni di viaggio*, Parma, 1896.
Clopotiva – *Clopotiva, un sat din Hațeg*. Monografie sociologică întocmită... sub conducerea lui Ion Conea, I-II, București (1940).
Cocchiara, *Folklore* – Giuseppe Cocchiara, *Folklore*, Milano, 1924.
Colombo, *Gennajo* – Virgilio Colombo, *Da Gennajo a Dicembre*, Milano.
Columella, *Re rust.* – L. Junii Moderati Columellae, *De re rustica* (ed. Nisard), Paris, 1874.
Coman, *Glosar* – Petre Coman, *Glosar dialectal*, București, 1939.
Conv. liter. – *Convorbiri literare*, Iași – București, 1867 urm.
Corso, *Folklore* – R. Corso, *Folklore : storia, obbietto, metodo, bibliografia*, Roma, 1923.
Cosmulei, *Datini* – Dumitru Cosmulei, *Datini, credințe și superstiții aromânești,* București, 1909.
Coșbuc, *Dintr-ale neamului* – George Coșbuc, *Dintr'ale neamului nostru,* București, 1903
~ *Superstițiunile* – George Coșbuc, *Superstițiunile păgubitoare ale neamului nostru*, București, 1909.
Creangă, *Amintiri* – Ion Creangă, *Amintiri din copilărie,* Iași, 1892.
~ *Povești* – Ion Creangă, *Povești,* Iași, 1890.
Crooke, *Pop. religion* – *W.* Crooke, *The popular religion and folklore of Northern India,* Westminster, 1896.
Cumont, *Manichéisme* – Franz Cumont, *Recherches sur le Manichéisme*, Bruxelles, 1908.

~ *Relig. orient.* – *Les Religions orientales dans le paganisme romain*, Paris, 1929.

Dähnhardt, *Natursagen* – Oskar Dähnhardt, *Natursagen. Eine Sammlung naturdeutender Sagen, Märchen, Fabeln und Legenden,* I-IV, Leipzig, 1907-1912.

Dan, *Rutenii* – D. Dan, *Rutenii din Bucovina*, București, 1912.

Danielescu, *Calend.* – Petre Danielescu, *Calendarul ilustrat*, Craiova, 1910.

Darembert-Saglio, *Dict. des ant.* – A. Darembert et Edm. Saglio, *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, I-IX, Paris, 1877 urm.

Decharme, *Mythologie* – P. Decharme, *Mythologie de la Grèce antique,* V-e édit, Paris.

Deichgräber, *Empirikerschule* – Karl Deichgräber, *Die griechische Empirikerschule*, Berlin, 1930.

Densusianu, *Folklorul* – Ovid Densusianu, *Folklorul, cum trebuie înțeles*, București, 1910.

~ *Hațeg* – Ovid Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului,* București, 1915.

Deubner, *Kosmas u. Damian* – Deubner, *Kosmas und Damian*, Leipzig, 1907.

Diaconu, *Vrancea* – Ion Diaconu, *Ținutul Vrancei, Etnografie, Folklor, Dialectologie*, București, 1930.

Dicț. Acad. – *Dicționarul limbii române, publicat de Academia Română,* București, 1913 urm.

Dieterich, *Abraxas* – Albrecht Dieterich, *Abraxas. Studien zur Religionsgeschichte des spätern Altertums,* Leipzig, 1891.

Dioskurides, *Mat. med.* – Dioskurides, *Pedanii Anazarbei De materia medica libri* V, ed. Max Wellmann, I-III, Berolini, 1907-1914.

Dozon, *Langue alban.* – Auguste Dozon, *Manuel de la langue shkipe ou albanaise*, Paris, 1879.

Donne, *Maoris* – T.E. Donne, *Moeurs et coutumes des Maoris,* Paris, 1938.

Dragendorf, *Heilpflanzen* – Dr. Georg Dragendorf, *Die Heilpflanzen der verschiedenen Völker und Zeiten,* Stuttgart, 1898.

Drăghici, *Iconomia* – Postelnicul Manuil Drăghici, *Iconomia rurală și dumesnică*, Iași, 1834.

Drechsler, *Schlesien* – Paul Drechsler, *Sitte, Brauch und Volksglaube in Schlesien*, I-II, Leipzig, 1903, 1906.

Dumitrașcu, *Strigoii* – N.I. Dumitrașcu, *Strigoii*, București, 1929.

Ebstein, *Medizin* – Dr. Wilhelm Ebstein, *Die Medizin im alten Testament,* Stuttgart, 1901.

Eichler, *Mankind* – Lillian Eichler, *The customs of Mankind*, New York.

Episcupescul, *Practica doctor.* – Șt.V. Episcupescul, *Practica doctorului de casă*, București, 1846.

Erich-Beitl, *Wb. d. Volkskunde* – Oswald A. Erich und Richard Beitl, *Wörterbuch der deutschen Volkskunde*, Leipzig (1936).

Ethnol. Mitt. aus Ungarn – *Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn*, Hrsg. v. A. Herrmann, Budapest, 1887 urm.

Fehrle, *Jahresbräuche*, IV. Aufl., Leipzig, 1936.

~ *Volksbräuche* – Eugen Fehrle, *Deutsche Feste und Volksbräuche,* Leipzig, 1916.

Ferraro, *Superstizioni* – Giuseppe Ferraro, *Superstizioni, usi e proverbi monferrini*, Palermo, 1866.

Festus, *De verb. signif.* – Sexti Pompei Festi, *De verborum significatu quae supersunt cum epitome,* Budapesta, 1889.

Fiedler, *Wetterzauber* – Wilhelm Fiedler, *Antiker Wetterzauber,* Stuttgart, 1931.
Filippini, *Fabrian.* – Enrico Filippini, *Folklore Fabrianese*, Fabriano, 1898.
Finamore, *Credenze* – Gennaro Finamore, *Credenze, usi e costumi abruzzesi,* Palermo, 1890.
~ *Tradizioni* – Gennaro Finamore, *Tradizioni popolari abruzzesi*, Torino-Palermo, 1894.
Fira, *Nunta* – G. Fira, *Nunta în jud. Vîlcea*, Bucureşti, 1928.
Fischer, *Heilpflanzen* – Eugen Fischer, *Unsere Heilpflanzen,* Zürich, 1941.
Fischer, *Aberglauben* – Heinrich Ludwig Fischer, *Das Buch vom Aberglauben,* I-II, Leipzig, 1791, 1793.
Fischer, *Pflanzenkunde* – Hermann Fischer, *Mittelalterliche Pflanzenkunde,* München, 1929.
Fischer, *Lud polski* – Adam Fischer, *Lud polski. Podrecznik etnografji polski*, Lwow-Warszawa-Krakow, 1926.
Fleury, *Normandie* – Jean Fleury, *Littérature orale de la Basse-Normandie*, Paris, 1883.
Fossel, *Volksmedizin* – V. Fossel, *Volkmedizin u. medizinischer Aberglaube in Steiermark*, Graz, 1886.
Franceschi, *Superstizioni* – Giulio Franceschi, *Superstizioni*, Milano, 1914.
Frazer, *Golden bough* – Sir James G. Frazer, *The Golden Bough : A study in magic and religion*, 3d ed., I-XII, London, 1913-1918.
~ *Rameau d'or* – Sir James G. Frazer, *Le Rameau d'or*, édit. abrégée, Paris, 1923.
~ *Anc. Testament* – Sir James G. Frazer, *Le Folklore dans l'Ancien Testament*, Paris, 1924.
~ *Totemism* – Sir James G. Frazer, *Totemism and Exogamy*, I-IV, London.
Freudenthal, *Feuer* – Herbert Freudenthal, *Das Feuer im deutschen Glauben und Brauch,* Berlin-Leipzig, 1931.
Frischbier, *Hexenspruch* – H. Frischbier, *Hexenspruch und Hexenbann,* Berlin, 1870.
Frîncu-Candrea, *M-ţii apus.* – Teofil Frîncu şi G. Candrea, *Românii din Munţii Apuseni*, Bucureşti, l888.
Frobenius, *Weltanschauung* – L. Frobenius, *Die Weltanschauung der Naturvölker,* Weimar, 1898.
Fronius, *Siebenbürgen* – Fr. Fr. Fronius, *Bilder aus dem sächsischen Bauernleben in Siebenbürgen*, II. Aufl., Wien, 1883.
Furtună, *Cuvinte* – Dum. Furtună, *Cuvinte scumpe, taclale, povestiri şi legende româneşti*, Bucureşti, 1914.
Furtună, *Vremuri* – Dum. Furtună, *Vremuri înţelepte. Povestiri şi legende româneşti*, Bucureşti, 1913.
Gaetano, *Canavese* – Giov. di Gaetano, *Usi, credenze, e pregiudizi del Canavese*, Palermo, 1889.
Gaidoz, *Rite médical* – Henri Gaidoz, *Un vieux rite médical*, Paris, 1892.
Gaster, *Chrestomathie* – M. Gaster, *Chrestomathie roumaine,* I-II, Leipzig, 1891.
~ *Liter. pop.* – M. Gaster, *Literatura populară română*, Bucureşti, 1883.
Gautier, *Musulmans* – E.F. Gautier, *Moeurs et coutumes des Musulmans*, Paris, 1931.
Gennep, *Dauphiné* – Arnold Van Gennep, *Le Folklore du Dauphiné*, Paris, 1932-1933.
~ *Religions* – Arnold Van Gennep, *Religions, moeurs et légendes*, Paris, 1910.

~ *Rites* – Arnold Van Gennep, *Les Rites de passage*, Paris, 1909.
Georgeakis-Pineau, *Lesbos* – G. Georgeakis et Léon Pineau, *Le Folklore de Lesbos*, Paris, 1894.
Georgescu-Tistu, *Buzău* – N. Georgescu-Tistu, *Folklor din jud. Buzău*, București, 1928.
German, *Meteorologie* – Traian German, *Meteorologie populară*, Blaj, 1928.
Geroff, *Rìènik* – N. Geroff, *Rěčnikù na bălgarskij jazik*, I-V, Plovdiv, 1895-1905.
Gessmann, *Pflanze* – G.M. Gessmann, *Die Pflanze im Zauberglauben*, Wien, Pest, Leipzig (f. a.).
Gheorgheasa, *Crăciun* – P. Gheorgheasa, *Obiceiuri de Crăciun și de Anul nou*, București (f. a.).
Gheorghiu, *Calendarul* – Const. D. Gheorghiu, *Calendarul femeilor superstiţioase*, Piatra-Neamţ, 1907.
Ghilușul – *Ghilușul*, revistă folcloristică, ed. de Șt.T. Tuțescu, Craiova, 1913-1914.
Giraudo, *Sampeyre* – Maria Giraudo, *Usi, costumi e tradizioni antiche di Sampeyre e dintorni*, Cuneo, 1912.
Gjorgjević, *Rumune* – Tihomir Gjorgjević, *Kroz na®e Rumune*, Beograd, 1906.
~ *Zigeuner* – Tihomir R. Gjorgjević, *Die Zigeuner in Serbien*, Budapest, 1905.
Gjorgjević-Čajkanović, *Običaji nar.* – R. Gjorgjević i V. Čajkanović, *životi i običaji narodni*, Belgrad, 1925.
Globus – *Globus. Illustrierte Zeitschrift für Länder und Völkerkunde*, Braunschweig, 1862 urm.
Gorovei, *Credinți* – Artur Gorovei, *Credinți și superstiții ale poporului român*, București, 1915.
~ *Descîntecele* – Artur Gorovei, *Descîntecele Românilor*, București, 1931.
Graber, *Kärnten* – Dr. Georg Graber, *Sagen aus Kärnten*, Leipzig, 1921.
~ *Volksleben* – Dr. Georg Graber, *Volksleben in Kärnten,* Graz, 1934.
Grabinsky, *Sagen* – Ludwig Grabinsky, *Die Sagen, der Aberglaube und abergläubische Sitten in Schlesien*, Schweidnitz, 1886.
Grai și Sufl. – *Grai și Suflet*. Revista Institutului de Filologie și Folclor, I-VII, București, 1923-1937.
Grellmann, *Zigeuner* – H.M. Grellmann, *Die Zigeuner*, Dessau-Leipzig, 1783.
Grig. Rigo, *Medic. pop.* – Gr. Grigoriu-Rigo, *Medicina poporului,* I-II, București, 1907.
Grimm, *Mythologie* – Jacob Grimm, *Deutsche Mythologie*, 4. Ausg. besorgt von E.H. Meyer, I-III, Berlin, 1875-1878.
Grimm, *Rechtsaltertümer* – Jacob Grimm, *Deutsche Rechtsaltertümer*, 4, Ausg. I-II, Leipzig, 1899.
Grohmann, *Aberglauben* – Dr. Joseph Virgil Grohmann, *Aberglauben und Gebräuche aus Böhmen und Mähren*, Prag-Leipzig, 1864.
Grossi, *Fascino* – Vincenzo Grossi, *Il Fascino e la Jettatura,* Milano--Torino, 1886.
Grünbaum, *Neue Beiträge* – Max Grünbaum, *Neue Beiträge*, München, 1893.
Grüner, *Egerländer* – Sebastian Grüner, *Die ältesten Sitten und Gebräuche der Egerländer,* Prag, 1901.
Gubernatis, *Plantes* – Angelo de Gubernatis, *La Mythologie des plantes ou les légendes du règne végétal*, I-II, Paris, 1878, 1882.

~ *Thiere* – Angelo de Gubernatis, *Die Thiere in der indogerm. Mythologie*, Leipzig, 1874.
~ *Usi funebri* – *Storia comparata degli usi funebri in Italia*, Milano, 1890.
~ *Usi natal.* – A. de Gubernatis, *Storia comparata degli usi natalizi in Italia e presso gli altri popoli indo-europei,* Milano, 1878.
~ *S. Stefano* – Alessandro Gubernatis, *Le Tradizioni popolari di S. Stefano di Calcinaia*, Roma, 1894.

Gundel, *Sterne* – Dr. Wilhelm Gundel, *Sterne und Sternbilder*, Leipzig, 1922.

Haberlandt, *Volkskunde* – Arthur Haberlandt, *Die deutsche Volkskunde*, Halle, 1935.

Hahn, *Alban. Stud.* – Dr. Joh. Georg v. Hahn, *Albanesische Studien*, Jena, 1854.
~ *Märchen* – Dr. Joh. Georg v. Hahn, *Griechische und albanesische Märchen*, I-II, Leipzig, 1864.
~ *Haustiere* – Eduard Hahn, *Die Haustiere,* Leipzig, 1896.

Haltrich, *Siebenb. Sachs.* – Josef Haltrich, *Zur Volkskunde der Siebenbürger Sachsen*, Wien, 1885.

Harou, *Belgique* – Alfred Harou, *Contributions au Folklore de Belgique*, Paris, 1892.
~ *Folkl. de Godarville* – Alfred Harou, *Le Folklore de Godarville* (*Hainaut*)*,* Anvers, 1893.
~ *Traditionnisme* – Alfred Harou, *Mélanges de traditionnisme de la Belgique*, Paris, 1892.

Hasdeu, *Cuvente* – Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, I-III, București, 1878-1880.
~ *Etym.* – Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum magnum Romaniae*, București, 1886 urm.

Hehn, *Kulturpflanzen* – Victor Hehn, *Kulturpflanzen und Haustiere in ihrem Übergang aus Asien,* 7. Aufl., Berlin, 1902.

Heim, *Incantamenta* – Ricardus Heim, *Incantamenta magica graeca-latina*, Leipzig, 1892.

Hellwig, *Verbrechen* – Dr. Albert Hellwig, *Verbrechen und Aberglaube. Skizzen aus der volkskundlichen Kriminalistik*, Leipzig, 1908.

Hennig, Wetter – Dr. Richard Hennig, *Gut und schlecht Wetter*, Leipzig, 1911.

Herlitz-Kirschner, *Jüd. Lex.* – Herlitz und Kirschner, *Jüdisches Lexicon*, I-V, Berlin (1930).

Herodot, *Hist.* – *Herodoti Historiarum libri* IX, ed. Carlo Müllero, Paris, 1887.

Herrmann, *Mythologie* – Paul Herrmann, *Deutsche Mythologie*, Leipzig, 1898.
~ *Nord. Myth.* – Paul Herrmann, *Nordische Mythologie*, Leipzig, 1903.

Hesseling, *Charos* – D.C. Hesseling, *Charos*. Ein Beitrag zur Kenntniss des neugriech. Volksglaubens, Leiden-Leipzig, 1897.

Hodoș, *Poezii pop.* – Enea Hodoș, *Poezii poporale din Banat*, I-II, Sibiu, 1898.

Höfler, *Botanik* – Max Höfler, *Volksmedizinische Botanik der Germanen,* Wien, 1908.
~ *Jahr* – Dr. M. Höfler, *Das Jahr im oberbayerischen Volksleben*, München, 1899.

~ *Krankheitsnam.* – Max Höfler, *Deutsches Krankheitsnamen-Buch*, München, 1899.

~ *Organotherapie* – Max Höfler, *Die volksmedizinische Organotherapie und ihr Verhältnis zum Kultopfer,* Stuttgart, Berlin u. Leipzig (f. a.).

Hoelzl, *Galizien* – Karl Hoelzl, „Über die Heil und Zauberpflanzen der Ruthenen in Ostgalizien und der Bukowina", în *Verhandlungen der k. k. zool.-bot. Ges.*, Wien, XI (1861), 149-160.

Honfroi, *L'Enfant* – Humphery d'Honfroi, *L'Enfant et sa mère à travers le monde*, Paris, 1939.

Hoops, *Waldbäume* – Johannes Hoops, *Waldbäume und Kulturpflanzen im germanischen Altertum*, Strassburg, 1905.

Hopf, *Thierorakel* – Ludwig Hopf, *Thierorakel und Orakelthiere in alter und neuer Zeit*, Stuttgart, 1888.

Hörmann, *Volksleben* – Ludwig v. Hörmann, *Tiroler Volksleben. Ein Beitrag zur deutschen Volks und Sittenkunde*, Stuttgart, 1909.

Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin* – O. v. Hovorka und A. Kronfeld, *Vergleichende Volksmedizin*, I-II, Stuttgart, 1908-1909.

Hrinčenko, *Slovari* – Boris D. Hrinčenko, *Slovar/ ukrainskago jazyka*, I-II, Kiev, 1909.

Huet, *Contes* – Gédéon Huet, *Les Contes populaires*, Paris (f. a.).

Hügli, *Magie* – F. U. Hügli, *Moderne Magie*, 2. Aufl., Bern (f. a.).

Ioneanu, *Superstițiile* – G.S. Ioneanu, *Mica colecțiune de superstițiile poporului român*, Buzău, 1888.

Ionescu, *Mehedinți* – Ion Ionescu, *Agricultura română din jud. Mehedinți*, București, 1868.

Ionescu-Daniil, *Descîntece* – Dr. Daniil Ionescu și Alex. I. Daniil, *Culegere de descîntece din jud. Romanați*, I, București, 1907.

Ionnescu-Gion, *Doft. meșt.* – G.I. Ionnescu-Gion, *Doftoricescul meșteșug în trecutul țărilor române*, București, 1892.

Ispirescu, *Basmele* – Petre Ispirescu, *Legendele sau Basmele Românilor*, București, 1882.

Izvorașul – *Izvorașul, revistă de muzică, artă națională și folklor*, Bistrița (Mehedinți), 1920 urm.

Jagić, *Slav. Beiträge* – V. Jagić, *Slavische Beiträge zu den biblischen Apokryphen*, Wien, 1893.

Jahn, *Opfergebräuche* – Ulrich Jahn, *Die deutschen Opfergebräuche bei Ackerbau u. Viehzucht*, Breslau, 1884.

Jannaraki, *Kreta* – Anton Jannaraki, *Kretas Volkslieder*, Leipzig, 1876.

Jax, *Abergl. u. Zaub.* – Karl Jax, *Aberglaube und Zauberei im Altertum,* Münster i. W. (1933).

Jarnik-Bîrseanu, *Doine* – J.U. Jarnik și Andr. Bîrseanu, *Doine și strigături din Ardeal,* București, 1885.

Jegerlehner, *Sagen* – J. Jegerlehner, *Sagen aus dem Unterwallis*, Basel, 1909.

Jipescu, *Opincarul* – Gr.M. Jipescu, *Opincaru. Cum este și cum trebuie să hie săteanul*, București, 1881.

John, *Erzgebirge* – E. John, *Aberglaube, Sitte u. Brauch im sächs. Erzgebirge*, Annaberg, 1909.

Jühling, *Tiere* – Johannes Jühling, *Die Tiere in der deutschen Volksmedizin alter und neuer Zeit*, Mitweida, 1900.

Jungbauer, *Volksmedizin* – Gustav Jungbauer, *Deutsche Volksmedizin*, Leipzig, 1934.

Kaden, *Italien* – Waldemar Kaden, *Volksthümliches aus Süditalien*, Leipzig, 1896.

Kaindl, *Huzulen* – Raimond Friedrich Kaindl, *Die Huzulen. Ihr Leben, ihre Sitten und ihre Volksüberlieferung,* Wien, 1894.

Kaiser, *Volksbrauch* – Franz Kaiser, *Volksbrauch u. Aberglaube,* Ergänzungsband, Berlin, 1936.

Kanitz, *Donaubulgarien* – F. Kanitz, *Donau-Bulgarien und der Balkan. Hist.-geogr. ethnogr. Reisestudien,* 2. Aufl., I-III, 1882.

Karağić, *Lexicon* – Vuk Steph. Karağić, *Lexicon Serbico-germanico--latinum*, Ed. III, Belgrad, 1898.

~ *Märchen* – Vuk Steph. Karağić, *Volksmärchen der Serben*, Berlin, 1854.

Keller, *Ant. Tierwelt* – Otto Keller, *Die antike Tierwelt*, I-II, Leipzig, 1909-1913.

~ *Thiere* – Otto Keller, *Thiere des classischen Alterthums*, Innsbruck, 1887.

Knortz, *Körper* – Karl Knortz, *Der menschliche Körper in Sage, Brauch und Sprichwort,* Würzburg, 1909.

Kogălniceanu, *Letopis*. – Mihail Kogălniceanu, *Letopisețile Țării Moldovei*, I-III, Iași, 1845, 1846, 1852.

Kohl, *Bauernhochzeit* – F.F. Kohl, *Die Tiroler Bauernhochzeit*, Wien, 1908.

Koren, *Kirchenjahr* – Dr. Hans Koren, *Volksbrauch. im Kirchenjahr,* Salzburg-Leipzig, 1934.

Kralik, *Sagengeschichte* – Richard v. Kralik, *Zur nordgermanischen Sagengeschichte*, Wien (f. a.).

Krappe, *Mythes* – Alexandre H. Krappe, *La Genèse des mythes*, Paris, 1938.

Krauss, *Relig. Brauch* = Krauss, *Volksglaube.*

~ *Sagen* – Friedrich S. Krauss, *Tausend Sagen und Märchen der Südslaven*, Leipzig (f. a.).

~ *Sitte* – Friedrich S. Krauss, *Sitte und Brauch der Südslaven*, Wien, 1885.

~ *Volkforsch*. – Friedrich S. Krauss, *Slavische Volkforschungen*, Leipzig, 1908.

~ *Volksglaube* – Friedrich S. Krauss, *Volksglaube und religiöser Brauch der Südslaven*, Münster, 1890.

Kück-Sohnrey, *Feste* – Ed. Kück und Heinr. Sohnrey, *Feste und Spiele des deutschen Landvolkes*, 2. Aufl., Berlin, 1911.

Kuhn, *Zeitschrift* – *Zeitschrift f. vergleichende Sprachforschung*, begr. v. Aufrecht u. Kuhn, 1852 urm.

Laisnel de la Salle, *Croyances* (citat uneori sub titlul *Berry*). – Laisnel de la Salle, *Le Berry. Croyances et légendes,* I-II, Paris, 1900.

Lammert, *Volksmedizin* – G. Lammert, *Volksmedizin und medizinischer Glaube in Bayern*, Würzburg, 1869.

Lauffer, *Altertümer* – Otto Lauffer, *Deutsche Altertümer im Rahmen deutscher Sitte*, Leipzig, 1918.

~ *Haus* – Otto Lauffer, *Das deutsche Haus in Dorf und Stadt*, Leipzig, 1919.

~ *Volkskunde* – Otto Lauffer, *Niederdeutsche Volkskunde*, Leipzig, 1917.

~ *Weihnachtsbaum* – Otto Lauffer, *Der Weinachtsbaum in Glauben und Brauch*, Berlin, 1934.

Laugier, *Etnogr. medic.* – Dr. Charles Laugier, *Contribuțiuni la etnografia medicală a Olteniei*, Craiova (f. a.).

Le Coq, *Turkistan* – A. v. Le Coq, *Volkskundliches aus Ost-Turkistan*, Berlin, 1916.

Lefèvre, *Germ. et Slaves* – André Lefèvre, *Germains et Slaves. Origines et croyances*, Paris, 1903.

Léger, *Myth. slave* – Louis Léger, *La Mythologie slave*, Paris, 1901.

Le Goffic, *Fêtes* – Charles Le Goffic, *Fêtes et coutumes populaires*, Paris, 1911.

Lehmann, *Aberglaube* – Alfr. Lehmann, *Aberglaube und Zauberei von den ältesten Zeiten bis in die Gegenwart,* 2. Aufl., Stuttgart, 1925.

Lehmann, *Mystik* – Edw. Lehmann, *Mystik im Heidentum und Christentum*, Leipzig, 1908.

Leite de Vasconcellos, *Ensaios* – Leite de Vasconcellos, *Ensaios ethnograficos,* Exposende, 1903.

~ Tradições – Leite de Vasconcellos, *Tradições populares de Portugal*, Porto, 1882.

Leon, *Ist. nat. medic.* – Dr. N. Leon, *Istoria naturală medicală a poporului român*, București, 1902.

Lévy-Bruhl, *Le Surnaturel* – Lucien Lévy-Bruhl, *Le Surnaturel et la nature dans la mentalité primitive,* Paris, 1931.

Liebrecht, *Volkskunde* – Felix Liebrecht, *Zur Volkskunde*, Alte und neue Aufsätze, Heilbronn, 1879.

Lippert, *Christentum* – Julius Lippert, *Christentum, Volksglaube und Volksbrauch*, Berlin, 1882.

Longinescu, *Medicina* – S.G. Longinescu, *Medicina legală în legile vechi românești,* București, 1924.

Lora, *Natale* – L. di Lora, *Il Natale fiorentino di un secolo fa. Il Ceppo*, Firenze, 1912.

Lupașcu, *Medic. bab.* – Dim. P. Lupașcu, *Medicina babelor*, București, 1889.

Mailly, *Friaul* – Anton v. Mailly, *Sagen aus Friaul und den julischen Alpen*, Leipzig, 1922.

Măngiuca, *Călindariu* – Simeone Măngiuca, *Călindariu*, I-II, Oravița, 1882, 1883.

Mannhardt, *Myth. Forsch.* – Wilhelm Mannhardt, *Mythologische Forschungen*, Strassburg, 1884.

Mannhardt, *Roggenwolf* – Wilhelm Mannhardt, *Roggenwolf und Roggenhund*, Danzig, 1865.

~ *Wald- u. Fetdkulte* – Wilhelm Mannhardt, *Wald und Feldkulte,* 2, Aufl. I-II, Berlin, 1904-1905.

~ *Zauberglaube* – Wilhelm Mannhardt, *Zauberglaube und Geheimwissen*, Wien, 1936.

Mansikka, *Zauberformeln* – V.J. Mansikka, *Über russische Zauberformeln*, Helsingfors, 1909.

Marcellus, *De medicamentis* – Marcellus Empiricus, *De medicamentis,* rec. Maxim. Niedermann, Lipsiae et Berolini, 1916.

Marian, *Descîntece* – Simion Florea Marian, *Descîntece poporane române,* Cernăuți, 1886.

~ *Insectele* – Simion Florea Marian, *Insectele în limba, credințele și obiceiurile românilor*, București, 1903.

~ *Înmormîntarea* – Simion Florea Marian, *Înmormîntarea la români*, București, 1892.

~ *Legendele* – Simion Florea Marian, *Legendele Maicii Domnului*, București, 1904.
~ *Nașterea* – Simion Florea Marian, *Nașterea la români*, București, 1892.
~ *Nunta* – Simion Florea Marian, *Nunta la români*, București, 1890.
~ *Ornitologia* – Simion Florea Marian, *Ornitologia poporană română*, I-II Cernăuți, 1883.
~ *Sărbătorile* – Simion Florea Marian, *Sărbătorile la români*, I-III, București, 1898-1901.
~ *Vrăji* – Simion Florea Marian, *Vrăji, farmece și desfaceri*, București, 1893.

Martiny, *Aberglaube* – Benno Martiny, *Aberglaube im Molkereiwesen*, Bremen, 1891.

Marzell, *Heilkräuter* – Heinrich Marzell, *Alte Heilkräuter*, Jena, 1926.
~ *Heilpflanzen* – Heinrich Marzell, *Unsere Heilpflanzen. Ihre Geschichte und ihre Stellung in der Volkskunde*, Freiburg i. Br., 1922.
~ *Pflanzennamen* – Heinrich Marzell, *Die Tiere in deutschen Pflanzennamen*, Heidelberg, 1913.
~ *Volksleben* – Heinrich Marzell, *Die Pflanzen im deutschen Volksleben*, Jena, 1925.

Mater. antrop. – *Materjaly antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne...* Akademii... w. Krakowie.

Medicus, *Naturgeschichte* – Wilhelm Medicus, *Die Naturgeschichte nach Wort und Spruch des Volks*, Nördlingen, 1867.

Mélusine – *Mélusine*. Recueil de mythologie, littérature populaire, traditions et usages, dirigé par Gaidoz et Rolland, I-X, Paris, 1877-1878, 1884-1901.

Mera, *Lumea basm,* – I.T. Mera, *Din lumea basmelor*, București, 1906.

Metalli, *Usi e costumi* – Ercole Metalli, *Usi e costumi della campagna romana*, Roma, 1903.

Meyer, *Badisch. Volksl.* – Elard Hugo Meyer, *Badisches Volksleben im 19. Jahrhundert,* Strassburg, 1900.
~ *Germ. Myth.* – Elard Hugo Meyer, *Germanische Mythologie*, Berlin, 1891.
~ *Volkskunde* – Elard Hugo Meyer, *Deutsche Volkskunde*, Berlin--Leipzig, 1921.

Meyrac, *Ardennes* – Albert Meyrac, *Traditions, coutumes, légendes et contes des Ardennes*, Charleville, 1890.

Michăilescu, *Crîmpeie* – A.E. Michăilescu, *Crîmpeie din viața țăranului român*, București, 1904.

Miklosich, *Etym. Wb.* – Franz Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien, 1886.

Milosavljević, *Običaji* – Sava Mil. Milosavljévić, *Običaji srpskog naroda iz sreza Homoljskog*, Beograd, 1913.

Minutti, *Mitologia* – Rodolfo Minutti, *Mitologia tedesca,* Milano, 1910.

Mitteil. der anthrop. Gesellsch. – *Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien*, Wien 1870 urm.

Mogk, *Sitten* – Eugen Mogk, *Die deutschen Sitten und Bräuche,* Leipzig-Wien, 1921.

Molnar, *Sprachlehre* – Johan Molnar, *Deutsch-walachische Sprachlehre,* Wien, 1788.

Musa, *Vettonica* – Antonius Musa, *De herba Vettonica liber, in Corpus medicorum latinorum*, vol. IV, Lipsiae-Berolini, 1927.

Negelein, *Aberglauben* – Julius v. Negelein, *Die Idee des Aberglaubens. Sein Wachsen und Werden,* Berlin, 1931.

Nenițescu, *Turcia europ.* – *De la românii din Turcia europeană,* București, 1895.

Nicasi, *Credenze* – Gius. Nicasi, *Le credenze religiose delle popolazioni rurali dell'alta Valle del Tevere,* Roma (f. a.).

Nino, *Usi* – Antonio de Nino, *Usi e costumi abruzzesi*, Firenze, 1881.

Nord, *Volksmedizin* – Rudolf Nord, *Volksmedizin in Waldeck*, Corbach, 1934.

Novacoviciu, *Colecțiune* – Emilian Novacoviciu, *Colecțiune folcloristică din Răcășdia și jur.* Oravița.

~ *Comoara Ban.* – *Din Comoara Banatului. Folclor*, Oravița, 1928.

Nunziato, *Tradizioni* – Alfredo Nunziato, *Tradizioni natalizie e pasquali del popolo tarantino,* Taranto, 1936.

Orain, *Ille-et-Vilaine* – Adolphe Orain, *Folklore de l'Ille-et-Vilaine. De la vie à la mort*, I-II, Paris, 1897-1898.

Ortoli, *Corse* – Fred. Ortoli, *Les Contes populaires de l'île de Corse*, Paris, 1883.

Otescu, *Cer și stele* – Ion Otescu, *Credințele țăranului român despre cer și stele*, București, 1907.

Otto, *Pásztorok* – Hermann Otto, *A magyar pásztorok nyelvkincse*, Budapesta, 1914.

Păcală, *Rășinari* – Victor Păcală, *Monografia comunei Rășinari*, Sibiu, 1915.

Pamfile, *Boli* – Tudor Pamfile, *Boli și leacuri,* București, 1911.

~ *Cerul* – Tudor Pamfile, *Cerul și podoabele lui,* București, 1915.

~ *Comorile* – Tudor Pamfile, *Comorile*, București, 1916.

~ *Crăciunul* – Tudor Pamfile, *Crăciunul*, București 1914.

Pamfile, *Diavolul* – Tudor Pamfile, *Diavolul învrăjbitor al lumii*, București, 1914.

~ *Dușmani* – Tudor Pamfile, *Dușmani și prieteni ai omului,* București, 1916.

~ *Jocuri* – Tudor Pamfile, *Jocuri de copii*, I-II, București, 1906-1907.

~ *Pămîntul* – Tudor Pamfile, *Mitologie românească. Pămîntul*, București, 1924.

~ *Pov. lumii* – Tudor Pamfile, *Povestea lumii de demult*, București, 1913.

~ *Sărb. de toamnă* – Tudor Pamfile, *Sărbătorile de toamnă și postul Crăciunului*, București, 1914.

~ *Sărb. de vară* – Tudor Pamfile, *Sărbătorile de vară la români,* București, 1910.

~ *Văzduhul* – Tudor Pamfile, *Văzduhul*, București, 1916.

Panțu, *Vocab. bot.* (citat uneori *Plantele*) – Zaharia Panțu, *Plantele cunoscute de poporul român. Vocabular botanic,* Ed. II. București, 1929.

Panzer, *Bayer. Sagen* – Friedrich Panzer, *Bayerische Sagen und Bräuche*, I-II, München, 1848, 1855.

Papahagi, *Basme* – Pericle Papahagi, *Basme aromâne și glosar*, București, 1905.

~ *Folklor.* – Tache Papahagi, *Din Folklorul romanic și cel latin*, București (f. a.).

~ *Liter. pop.* – Pericle Papahagi, *Din Literatura poporană a Aromânilor*, București, 1912.

~ *Maramureș* – Tache Papahagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*, București, 1925.

~ *Megl.-Rom.* – Pericle Papahagi, *Megleno-Românii. Studiu etnografico-filologic*, I-II, București, 1902.

Pappalardo, *Scienze occ.* – A. Pappalardo, *Dizionario di Scienze occulte,* 2-a ed., Milano, 1922.

Paşcă, *Glos. dial.* – Ştefan Paşcă, *Glosar dialectal*, Bucureşti, 1928.

Pasqualigo, *Errori* – Giuseppe Pasqualigo, *Dei pregiudizi, degli errori e delle superstizioni vulgari*, Lugano, 1856.

Pavlović, *Običaji* – Jeremije M. Pavlović, *Život i običaji narodni u Kragujevačkoj jasenici...,* Beograd, 1921.

Păsculescu, *Liter. pop.* – Nicolae Păsculescu, *Literatură populară românească*, Bucureşti, 1910.

Pedersen, *Alb. Volksk.* – Holger Pedersen, *Zur albanesischen Volkskunde*, Kopenhagen, 1898.

Pedroso, *Superstições* – Consiglieri Pedroso, *Superstições,* Porto, 1880-1882.

Pedrotti-Bertoldi, *Piante* – G. Pedrotti e V. Bertoldi, *Nomi dialettali delle piante indigene del Trentino* etc., Trento, 1930.

Pelagonius, *Art. veter.* – Pelagonii, *Artis veterinariae quae extant*, rec. Maxim. Ihm., Lipsiae, 1892.

Pérot, *Folkl. bourb.* – Francisc Pérot, *Folklore bourbonnais*, Paris, 1908.

Persius, *Satyr.* – A. Persii Flacci, *Saturarum liber.* Ed. Santi Consoli, Roma, 1904.

Pessler, *Volkskunde* – Wilhelm Pessler, *Handbuch der deutschen Volkskunde*, I-III, Potsdam.

Petronius, *Satyr.* – T. Petronius Arbiter, *Satiricon.* Ed. Ernout, Paris, 1922.

Peuckert, *Volkstum* – Will. Erich Peuckert, *Deutsches Volkstum in Märchen und Sage, Schwank und Rätsel*, Berlin, 1938.

Pfannkuche, *Religion* – August· Pfannkuche, *Religion und Naturwissenschaft*, 2. Aufl., Leipzig, 1912.

Pfleiderer, *Heilige* – Rudolf Pfleiderer, *Die Attribute der Heiligen*, Ulm, 1920.

Pigorini, *Marche appen.* – Caterina Pigorini Beri, *Le superstizioni e i pregiudizii delle Marche appenine.*

Pitrè, *Famiglia* – Giuseppe Pitrè, *La Famiglia, la casa, la vita del popolo siciliano*, Palermo, 1913.

~ *Feste* – Giuseppe Pitrè, *Feste patronali in Sicilia*, Palermo, 1900.

~ *Medicina* – Giuseppe Pitrè, *Medicina popolare siciliana*, Torino-Palermo, 1896.

~ *Spettacoli* – Giuseppe Pitrè, *Spettacoli e feste popolari siciliane*, Palermo, 1881.

~ *Usi* – Giuseppe Pitrè, *Usi e costumi, credenze e pregiudizi del popolo siciliano*, I-IV, Palermo, 1889.

Placucci, *Romagna* – Michele Placucci, *Usi e pregiudizi dei contadini della Romagna*, Palermo, 1885.

Placitus, *Medic.* – Sextus Placitus, „Liber medicinae ex animalibus”, in *Corpus medic latin*, Vol. IV, Lipsiae-Berolini, 1927.

Plinius, *Natur. hist.* – Plini C. Secundi, *Naturalis historiae, libri*, XXXVII, ed. Carolus Mayhoff, I-V, Lipsiae, 1897-1909.

Plinius secundus, *Medic.* – Plini Secundi, *Quae fertur una cum Gargilii Martialis medicina,* ed. Valent. Rose, Lipsiae, 1875.

Ploix, *Surnaturel* – Charles Ploix, *Le Surnaturel dans les contes populaires*, Paris, 1891.

Ploss, *Kind* – Dr. H. Ploss, *Das Kind in Brauch und Sitte der Völker*, 11. Aufl., I-III, Leipzig, 1926.

Pluquet, *Bayeux* – Frédéric Pluquet, *Contes populaires, préjugés, patois etc. de l'arondissement de Bayeux*, Rouen, 1854.

Poggi, *Usi* – Francesco Poggi, *Usi natalizi, nuziali e funebri della Sardegna*, Mortara-Vigevano, 1897.
Pouqueville, *Grèce* – Fr. Pouqueville, *Voyage en Grèce,* Paris, 1820.
~ *Morée* – Fr. Pouqueville, *Voyage en Morée et à Constantinople*, Paris, 1805.
Pradel, *Gebete* – Fritz Pradel, *Griechische und süditalienische Gebete, Beschwörungen und Rezepte des Mittelalters*, Giessen, 1907.
Preisendanz, *Zauberpapyri* – Karl Preisendanz, *Die griechischen Zauberpapyri,* Leipzig, 1931.
Pritzel-Jessen, *Pflanzen* – G. Pritzel und C. Jessen, *Die deutschen Volksnamen der Pflanzen*, 2. Aufl., Leipzig.
Pseudapulejus, *Herb*. – Pseudapuleji, „Herbarius”, in *Corp. medic. Iatin.*, vol. IV, Lipsiae-Berolini, 1927.
Răd.-Codin, *Cuv. din Muscel* – C. Rădulescu-Codin, *O seamă de cuvinte din Muscel*, Cîmpulung, 1901.
~ *Îngerul* – C. Rădulescu-Codin, *Îngerul Românului. Povești și legende din popor*, București, 1913.
~ *Legende* – C. Rădulescu-Codin, *Legende, tradiții și amintiri istorice adunate din Oltenia și din Muscel*, București, 1910.
Răd.-Codin-Mihalache, *Sărbătorile* – C. Rădulescu-Codin și D. Mihalache, *Sărbătorile poporului cu obiceiurile, credințele etc.,* București, 1909.
Rehm, *Volksfeste* – Herm. S. Rehm, *Deutsche Volksfeste u. Volkssitten*, Leipzig, 1908.
Reichardt, *Feste* – Rudolf Reichardt, *Die deutschen Feste in Sitte und Brauch.*, 2, Aufl., Jena, 1911.
~ *Geburt* – Rudolf Reichardt, *Geburt, Hochzeit und Tod*, Jena, 1913.
Reinsberg-Düringsfeld, *Fest-Kalender* – Otto v. Reinsberg-Düringsfeld, *Fest-Kalender aus Böhmen,* Prag, 1861.
~ *Jahr* – Otto v. Reinsberg-Düringsfeld, *Das festliche Jahr in Sitten, Gebräuchen, Aberglauben u. Festen der germ. Völker*, Leipzig, 1898.
Reiser, *Allgäu* – Karl Reiser, *Sagen, Gebräuche und Sprichwörter des Allgäus*, I-II, München, 1894.
Reling-Bohnhorst, *Pflanzen* – H. Reling und J. Bohnhorst, *Unsere Pflanzen*, 4. Aufl., Gotha, 1904.
Rev. de Cult. arm. – Revista de Cultură armeană, București, 1936 urm.
Rev. Ion Creangă – Ion Creangă, revistă de limbă, literatură și artă populară, Red. de Tudor Pamfile, Bîrlad, 1908 urm.
Rev. Ist. Arh. – Revista pentru Istorie, Archeologie și Filologie.
Rev. Trad. pop. – Revue des Traditions populaires, Paris, 1886 urm.
Rev. Tudor Pamfile – Tudor Pamfile, revistă de limbă, literatură și artă populară, Dorohoi, 1923 urm.
Riccardi, *Modena* – Paolo Riccardi, *Pregiudizi e superstizioni del popolo Modenese*, Firenze, 1891.
Riegler, *Vogelnamen* – Richard Riegler, *Über den metaphorischen Gebrauch von Vogelnamen in den modernen Kultursprachen,* Pola, 1905.
Rolland, *Faune* – Eugène Rolland, *Faune populaire de la France*, I-XIII, Paris, 1877-1911.
~ *Flore* – Eugène Rolland, *Flore populaire ou histoire naturelle des plantes*, I-XI, Paris, 1896-1915.
Rosa, *Bergamo* – Gabriele da Rosa, *Costumi e tradizioni di Bergamo e di Brescia,* Brescia, 1870.
~ *Gallura* – Francesco da Rosa, *Tradizioni popolari di Gallura. Usi e costumi,* Cagliari, 1899.

Rougé, *Touraine* – Jacques-Marie Rougé, *Le Folklore de la Touraine,* Tours, 1931.

Royer, *Ciel* – Clémence Royer, *Histoire du ciel*, Paris, 1901.

Saintyves, *Eternuement* – Pierre Saintyves, *L'Eternuement et le bâillement*, Paris, 1921.

~ *Folkl. bibl.* – Pierre Saintyves, *Essais de Folklore biblique. Magie, mythes et miracles dans l'Ancien et 1e Nouveau Testament*, Paris, 1922.

~ *Folklore* – Pierre Saintyves, *Manuel de Folklore*, Paris, 1936.

~ *Médecine* – Pierre Saintyves, *Les Origines de la médecine*, Paris, 1920.

~ *Saints* – Pierre Saintyves, *Les Saints successeurs des dieux*, Paris, 1907.

~ *Vierges* – Pierre Saintyves, *Les Vierges mères et les naissances miraculeuses,* Paris, 1908.

Sala, *Nunta* – Vasile Sala, *Datinele pop. român la nuntă în plășile Beiușului și Vașcăului*, Beiuș, 1937.

Samter, *Geburt* – Ernst Samter, *Geburt, Hochzeit und Tod,* Leipzig-Berlin, 1911.

Samarian, *Medicina* – Dr. Pompei Gh. Samarian, *Medicina și farmacia în trecutul românesc* (1382-1775), Călărași (f. a.).

Sartori, *Sitte* – Paul Sartori, *Sitte und Brauch,* I-III, Leipzig, 1910-1914.

Sbiera, *Povești* – Ion al lui G. Sbiera, *Povești poporale românești*, Cernăuți, 1886.

Sbornik – *Sborniků za narodni umotvorenija etc.,* Sofia, 1889 urm.

Schiller, *Thierbuch* – Karl Schiller, *Zum Thier- u. Kräuterbuche des mecklenburgischen Volkes*, Schwerin, 1861.

Schischmanoff, *Légendes* – Lydia Schischmanoff, *Légendes religieuses bulgares*, Paris, 1896.

Schmeller, *Bayer. Wb.* – J.A. Schmeller, *Bayerisches Wörterbuch*, 2. Ausg., I-II, München, 1872-1877.

Schmidt, *Jahr* – Friedrich Heinz Schmidt, *Das bäuerliche Jahr,* 2. Aufl., Berlin, 1937.

~ *Märchen* – Bernhard Schmidt, *Griechische Märchen, Sagen und Volkslieder,* Leipzig, 1877.

~ *Volksleben* – Bernhard Schmidt, *Das Volksleben der Neugriechen und das hellenische Alterthum*, Leipzig, 1871.

Schneeweis, *Weihnachtsbräuche* – Edmund Schneeweis, *Die Weihnachtsbräuche der Serbokroaten*, Wien, 1925.

Schönwerth, *Oberpfalz* – Fr. Schöwerth, *Aus der Oberpfalz. Sitten und Sagen*, I-III, Augsburg, 1857-1859.

Schrader, *Reallexikon* – O. Schrader, *Reallexikon der indogermanischen Altertums-kunde*, 2. Aufl., I-II, Strassburg, 1901-....

Schröder, *Esten* – Leopold v. Schröder, *Hochzeitsbräuche der Esten*, Berlin, 1888.

Schröer, *Ungarn* – K. Schröer, *Beitrag zur deutschen Mythologie u. Sittenkunde. Aus dem Volksleben... in Ungarn,* Pressburg, 1855.

Schulenburg, *Wend. Vkst.* – Wilibald v. Schulenburg, *Wendisches Volksthum in Sage, Brauch und Sitte*, Berlin, 1882.

Schullerus, *Siebenb. Volkskunde* – A. Schullerus, *Siebenbürgische Volkskunde im Umriss*, Leipzig, 1926.

Schuyler, *Turkestan.* – Eugène Schuyler, *Turkestan,* I-II, London, 1856.

Schwartz, *Volksglaube* – F.L.M. Schwartz, *Der heutige Volksglaube und das alte Heidenthum*, 2. Aufl., Berlin, 1862.

~ *Wolken* – F.L.M. Schwartz, *Wolken und Wind, Blitz und Donner*, Berlin, 1879.

Sébillot, *Folklore* – Paul Sébillot, *Le Folklore. Littérature orale et Ethnographie traditionnelle*, Paris, 1913.

~ *Folkl. de France* – Paul Sébillot, *Le Folklore de France*, I-IV, Paris, 1904–1907.

~ *Paganisme* – Paul Sébillot, *Le Paganisme contemporain*, Paris, 1908.

Seefried-Gulgowski, *Unbek. Volk* – Ernst Seefried-Gulgowski, *Von einem unbekannten Volke in Deutschland*, Berlin, 1911.

Segall, *Folkl. evr.* – Sal. Segall, *Din Folklorul poporului evreu*, București (f. a.).

Seligmann, *Blick* – S. Seligmann, *Der böse Blick und Verwandtes,* I-II, Berlin, 1910.

Sevastos, *Călătorii* – Elena D.O. Sevastos, *Călătorii în Țara românească*, Iași, 1888.

~ *Nunta* – Elena D.O. Sevastos, *Nunta la români*, Iași, 1889.

Seyfarth, *Zauberei* – Carly Seyfarth, *Aberglaube und Zauberei in der Volksmedizin Sachsens*, Leipzig, 1913.

Sieg, *Kräuter* – Hilde Sieg, *Gottessegen der Kräuter einst und immerdar*, Berlin (f. a.).

Sigerus, *Hermannstadt* – Emil Sigerus, *Vom alten Hermannstadt*, I-II, Hermannst., 1922-1923.

Silvestri, *Mit. nord.* – Gaetano Silvestri, *Mitologia nordica*, Milano, 1924.

Slavejkoff, *Običaj* – R. Slavejkoff, *Bălgarski narodni običaj i vervanija,* Sofia, 1924.

Söhns, *Pflanzen* – Franz Söhns, *Unsere Pflanzen,* 4. Aufl., Leipzig, 1907.

Spamer, *Fastnacht* – Adolf Spamer, *Deutsche Fastnachtsbräuche*, Jena (f. a.).

~ *Volkskunde* – Adolf Spamer, *Die Volkskunde als Wissenschaft*, Stuttgart, 1933.

~ *Weihnachten* – Adolf Spamer, *Weihnachten in alter und neuer Zeit,* Jena (f. a.).

Stemplinger, *Aberglaube* – Eduard Stemplinger, *Antiker Aberglaube in modernen Ausstrahlungen*, Leipzig, 1922.

~ *Volksmedizin* – Eduard Stemplinger, *Antike und moderne Volksmedizin*, Leipzig, 1925.

Stern, *Türkei* – Bernhard Stern, *Medizin, Aberglaube und Geschlechtsleben in der Türkei*, I-II, Berlin, 1903.

Stonner, *Volksbrauch* – Anton Stonner, *Die deutsche Volksseele im christlich-deutschen Volksbrauch*, München, 1935.

Strack, *Blutaberglaube* – Hermann L. Strack, *Der Blutaberglaube in der Menschheit, Blutmorde und Blutritus*, München, 1892.

Strackerjan, *Oldenburg* – Ludwig Strackerjan, *Aberglaube und Sagen aus dem Herzogtum Oldenburg*, I-II, 2. Aufl., Oldenburg, 1909.

Strafforello, *Errori* – Gustavo Strafforello, *Errori e pregiudizi volgari*, Milano, 1883.

Strauss, *Bulgaren* – Adolf Strauss, *Die Bulgaren : Ethnographische Studien*, Leipzig, 1898.

~ *Volksdichtungen* – Adolf Strauss, *Bulgarische Volksdichtungen*, Leipzig, 1895.

Stura, *Pregiudizi* – F. Stura, *Pregiudizi, ed errori nella tradizione popolare,* Torino, 1901.

Szuchiewicz, *Huculszczyzna* – Wlodzinn Szuchiewicz, *Huculszczyzna*, I-IV, Lwow, 1902-1908.

Șăineanu, *Basmele* – Lazăr Șăineanu, *Basmele române,* București, 1895.
~ *Ielele* – Lazăr Șăineanu, *Ielele, etc.*, București, 1886.
~ *Șezătoarea* – *Șezătoarea, revistă pentru literatură și tradițiuni populare,* dir. Artur Gorovei, Fălticeni, 1892 urm.
Taylor Starck, *Alraun* – Adolf Taylor Starck, *Der Alraun. Ein Beitrag zur Pflanzensagenkunde*, Baltimore, 1917.
Teodorescu, *Poesii pop.* – G. Dem. Teodorescu, *Poesii populare române*, București, 1885.
Teodoru, *Plante* – D.M. Teodoru, *Plante de leac,* București, 1934.
Tocilescu, *Mater. folkl.* – Grig. Tocilescu, *Materialuri folkloristice*, București, 1900.
Toeppen, Masuren – M. Toeppen, *Aberglauben aus Masuren*, Danzig, 1867.
Trad. en Poitou – *La Tradition en Poitou et Charentes.* Articles par divers auteurs, Paris, 1897.
Tradition – *La Tradition. Revue générale des contes, légendes, chants, usages* etc., Paris, 1887 urm.
Treutlein, *Arbeitsverbot* – Wolfgang Treutlein, *Das Arbeitsverbot im deutschen Volksglauben*, Bühl-Baden, 1932.
Troels-Lund, *Gesundheit* – Troels-Lund, *Gesundheit und Krankheit in der Anschauung alter Zeiten*, Leipzig, 1901.
Troels-Lund, *Himmelsbild* – Troels-Lund, *Himmelsbild und Weltanschauung im Wandel der Zeiten*, 3. Aufl., Leipzig, 1908.
Urquell – *Am Ur-Quell. Monatsschrift für Volkskunde*. Herausg. von Fr. S. Krauss. Hamburg u. Wien, 1890 urm.
Usanze – *Usanze e feste del popolo italiano.*
Vasiliu, *Descîntece* – Al. Vasiliu, *Descîntece din Moldova*, București, 1934.
~ *Focul* – D.A. Vasiliu, *Focul viu în datinele poporului român*, București, 1943.
~ *Sufletul* – D.A. Vasiliu, *Sufletul Românului în credințe, obiceiuri și datine*, București, 1942.
Vegetius, *Mulomedic.* – P. Vegeti Renati, *Digestorum artis mulomedicinae libri*, ed. Ern. Lommatzsch, Lipsiae, 1903.
Veckenstedt, *Gebrauchsfeuer* – Edm. Veckenstedt, *Das wilde, heilige und Gebrauchsfeuer,* Halle a. S.
Vernaleken, *Mythen* – Theodor Vernaleken, *Mythen und Bräuche des Volkes in Österreich*, Wien, 1859.
Vinson, *Basques* – Julien Vinson, *Le Folklore du pays basque*, Paris, 1883.
Viollier, *Rites* – D. Viollier, *Les Rites funéraires en Suisse*, Paris, 1911.
Vîlsan-Giuglea, *Serbia* – G. Vîlsan și G. Giuglea, *Românii din Serbia*, București, 1911.
Voiculescu, *Leacurile* – Dr. V. Voiculescu, *Toate leacurile la îndemînă,* București (f. a.).
Voronca, *Datinele* – Elena N. Voronca, *Datinele și credințele poporului român*, I (singurul apărut), Cernăuți, 1903.
~ *Studii* – Elena N. Voronca, *Studii în Folclor*, I-II, Cernăuți, 1908-1912.
Vulpesco, *Coutumes* – Michel Vulpesco, *Les Coutumes roumaines périodiques,* Paris, 1927.
Walther, *Schwäb. Volkskunde* – Paul Walther, *Schwäbische Volkskunde*, Leipzig, 1929.
Wasiljew, *Wotjaken* – Johann Wasiljew, *Übersicht über die heidnischen Gebräuche, Aberglauben und Religion der Wotjaken,* Helsingfors, 1902.
Weigand, *Arom.* – Gustav Weigand. *Die Aromunen*, I-II, Leipzig, 1894-1895.

Weniger, *Baumkultus* – Ludwig Weniger, *Altgriechischer Baumkultus*, Leipzig, 1919.

Willette, *Arabes* – Henriette Willette, *Superstitions et diableries arabes*, Paris (f. a.).

Wissowa, *Religion* – Georg Wissowa, *Religion und Kultus der Römer,* 2. Aufl., München, 1912.

Witzschel, *Sagen* – August Witzschel, *Sagen aus Thüringen*, Wien, 1866.

~ *Thüringen* – August Witzschel, *Sagen, Sitten und Gebräuche aus Thüringen*, Wien, 1878.

Wlislocki, *Magyaren* – Heinrich v. Wlislocki, *Aus dem Volksleben der Magyaren*, München, 1893.

~ *Märchen* – Heinrich v. Wlislocki, *Märchen und Sagen der Transilwanischen Zigeuner*, Berlin, 1886.

~ *Siebenb. Sachs.* – Heinrich v. Wlislocki, *Volksglaube und Volksbrauch der Siebenbürger Sachsen*, Berlin, 1893.

~ *Siebenb. Zigeuner* – Heinrich v. Wlislocki, *Volksdichtungen der siebenbürgischen und südungarischen Zigeuner,* Wien, 1980.

Volksglaube – Heinrich v. Wlislocki, *Volksglaube und religiöser Brauch der Zigeuner,* Münster i. W., 1891.

~ *Zigeunervolk* – Heinrich v. Wlislocki, *Vom wandernden Zigeunervolke,* Hamburg, 1890.

Wuttke, *Sächs. Volksk.* – Robert Wuttke, *Sächsische Volkskunde,* Dresden, 1900.

~ *Volksaberglaube* – Adolf Wuttke, *Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart,* 3. Aufl., bearb. von E.H. Meyer, Berlin, 1900.

Zacher, *Röm. Volksl.* – Albert Zacher, *Römisches Volksleben der Gegenwart*, Stuttgart (f. a.).

Zaharia, *Plante* – Dr. O. Zaharia, *Dicționarul plantelor medicinale ce cresc în România*, Craiova, 1916.

Zanazzo, *Usi* – Giggi Zanazzo, *Usi, costumi e pregiudizi del popolo di Roma*, Torino, 1908.

Zanne, *Proverbele* – Iuliu Zanne, *Proverbele Românilor*, I-IX, București.

Źelechowsky, *Ruth. Wb.* – Eugen Źelechowsky, *Ruthenisch-deutsches Wörterbuch*, I-II, Lemberg, 1886.

Zelenin, *Russ. Volkskunde* – Dimitrij Zelenin, *Russische (ostslavische) Volkskunde,* Berlin-Leipzig, 1927.

Ziegler-Oppenheim, *Weltuntergang* – Konrad Ziegler u. S. Oppenheim, *Weltuntergang in Sage und Wissenschaft*, Leipzig-Berlin, 1921.

~ *Weltenstehung* – Konrad Ziegler u. S. Oppenheim, *Weltenstehung in Sage und Wissenschaft*, I-II, Leipzig, 1921, 1925.

Zienkowicz, *Coutumes* – Léon Zienkowicz, *Les Coutumes du peuple polonais*, Paris, 1841.

Zimmerer, *Kräutersegen* – E.M. Zimmerer, *Kräutersegen,* 3. Aufl., Donauwörth, 1910.

Zimmermann, *Volksheikunde* – Walther Zimmermann, *Badische Volksheilkunde*, Karlsruhe, 1927.

Zingerle, *Tirol* – Ignaz v. Zingerle, *Sitten, Bräuche und Meinungen des Tiroler Volkes*, 2. Aufl., Innsbruck 1871.

Ztschr. f. öst. Volkskunde – Zeitschrift für österreichische Volkskunde, Red. v. M. Haberlandt, Wien, 1894 urm.

Introducere

Neîntrecutul povestitor Ion Creangă pomenește, în ale sale *Amintiri*, un procedeu curios, întrebuințat de copiii de pe vremea lui. Pentru a scoate apa care le intra în urechi, cînd se băgau cu capul afund, la scăldat, recurgeau la un fel de practică magică, pe care ne-o descrie în felul următor : § 1

„*Aci săream într-un picior, aci în celălalt ; aci plecam capul în dreapta și la stînga*, spuind cuvintele :

Auraș, păcaraș[1],
Scoate apa din urechi,
Că ți-oi da parale vechi,
Și ți-oi spăla cofele
Și ți-oi bate dobele !”[2].

Hăt departe de Humulești, tocmai în inima Banatului, copiii de „țăreni” de la Bocșa, dacă le-a intrat apă în urechi, ies și ei la țărm și *„sar într-un picior, țiind urechea răzimată pe o mînă*, recitînd următoarea formulă :

Ciurilă, Burilă,
Scoate apa din urechi,
Că ț-oi da un ban,
Să-ți cumperi curechi”[3].

Dintr-o regiune vecină cu Banatul, din Țara Hațegului, un corespondent i-a fost comunicat lui Hasdeu : „Cînd se scaldă copiii și li se bagă apă în urechi, iau două pietricele și le pun la urechi, zicînd :

Melc, melc, cotomelc,
Scoate apa din urechi ;
Că ți-oi da un ban vechi
Ș-o lingură de curechi.
Ș-o palmă peste urechi...”[4].

Corespondentul nu pomenește de sărirea într-un picior, probabil dintr-o scăpare din vedere sau poate fiindcă obiceiul se va fi pierdut prin acele părți.

---

1. În loc de *păcaraș*, găsim forma *pĕcuraș* în textul din *Convorbiri literare* (1881, p. 12), unde aceste *Amintiri* au fost publicate pentru întîia oară.
2. *Amintiri din copilărie*, Iași, 1892, p. 65.
3. Enea Hodoș, *Cîntece bănățene,* Caransebeș, 1898, p. 53.
4. *Etymologicum magnum*, 1278. În jud. Năsăud, copiii rostesc astfel recitativul : „Cuculbeci, beci, Scoate-mi apa din ureci!” (P. Coman ; *Glosar dialectal,* 26).

Folcloristul Tudor Pamfile, originar din comuna Țepu, județul Tecuci, scrie cu privire la băieții din satul lui că „găsesc o mare vitejie de a se da cu capul afund și cu piciorul în afară. Apa le intră în urechi...”. Atunci, ca s-o scoată afară, „băieții astupă urechea cu palma, *sar* în *sus* și strigă:

Auriș, păcuriș,
Scoate apa din ureche,
Că ți-oi da o para veche”[1].

Formula, după cum se vede, seamănă cu aceea înregistrată de Creangă, dar nu se amintește nici de sărirea alternativă într-un picior, nici de înclinarea capului, cînd pe un umăr, cînd pe celălalt.

În alte părți se mai face însă mențiune de această gimnastică. Astfel, în com. Larga, din județul Bacău, copiii *sar într-un picior* și, ținînd cîte o piatră la fiecare ureche, rostesc :

„Aurici,
Păcurici,
Scoate apa din urechi,
Că ți-oi da parale vechi,
Să le pui la chiotori,
Să le ai la sărbători...”[2].

Tot astfel, după cum ni se comunică, procedează copiii din comuna Crîngurile de Sus din județul Dîmbovița: „Unii, care simt că le-a intrat apa în ureche, *sar într-un picior*, pun mîna la ureche, pleacă într-o parte și în alta capul și strigă:

Veche, leche (!)
Ieși, apă, din ureche,
Că ți-oi da o para veche”.

Cam în același fel se procedează în județele Muscel[3] și Olt[4].

Dincolo de Carpați, în comuna Sîngeorz-Băi, județul Năsăud, se procedează astfel: „Cînd te scalzi și te scufunzi sub apă și ți se bagă apă în urechi, apoi *sai într-un picior* și zici:

Mihăilă, Buhăilă,
Scoate-mi apa din urechi,
Că ți-oi da un potor[5] vechi...

---

1. *Șezătoarea* VIII, 124. Într-o variantă, publicată de Gh. Fira (din jud. Romanați), primele cuvinte ale formulei sînt : *„Auraș, păcuraș,* adică așa cum se găsește și la Creangă ; cf. și *Șezătoarea,* XIV, 86.
2. Pamfile, *Dușmanii,* 282.
3. Comunicare de prof. dr. N. Gheorghiu.
4. Comunicare de prof. Marin Popescu-Spineni.
5. Prin *potor* se înțelegea, în limba din veacurile trecute, o monedă măruntă de aramă, identică cu *potronicul* sau *costanda*. Cuvîntul acesta mai apare și astăzi în poezia populară din Maramureș : „Toată gurița o vînd... Și pe bani și pe *potori*, În credință la feciori” (Bîrlea, *Maram.*, II, 314).

Dacă spui așa de mai multe ori, sai într-un picior, apoi, de la o vreme, îți iese apa din urechi"[1].

Mai cităm o comunicare din com. Băița, județul Satu Mare: „Cînd îți intră apă în urechi, la scăldat, ia două pietre mai late, pune-le la urechi și zi:

Măi Ioane, Sîntioane,
Scoate-mi apa din urechi,
Ți-oi da carne cu curechi.

Aruncă apoi pietrele peste cap în vale...".

A trecut acum mult peste o jumătate de veac de cînd eu însumi, scăldîndu-mă cu alți ștrengari de teapa mea, în „apa dulce" a Dîmboviței, la București, procedam la fel în ce privește sărirea într-un picior și plecarea capului pe umeri, cînd îmi intra apa în urechi, dar nu-mi amintesc deloc formula pe care o recitam. Numai atîta țin minte, că ne păcăleam unii pe alții. Cînd îi intra cuiva apa în urechi, puneam pe altul să se uite într-o parte, sub un pretext oarecare, apoi, *sărind într-un picior*, cu mîna la ureche, îi strigam: „Apa mea-n urechea ta!".

Acest procedeu pentru scoaterea apei din urechi, pe care, cum am văzut, îl găsim răspîndit în tot cuprinsul Țării Românești, e vechi, foarte vechi.

Au trecut veacuri peste veacuri de cînd învățatul naturalist *Caius Plinius Secundus* sfătuia lumea romană din primul secol d.Hr. să procedeze așa cum obișnuiesc și astăzi copiii de români: *Cînd ți-a intrat apă în urechea dreaptă, (e bine) să sai în piciorul stîng, cu capul (răzămat) pe umărul drept, și să faci același lucru, în sens contrar, pentru urechea stîngă*[2].

Pare-se că remediul acesta era socotit foarte bun, căci îl găsim recomandat, patru veacuri mai tîrziu, de medicul din Bordeaux, Marcellus Empiricus[3].

Naturalistul Pliniu a îngrămădit, în opera lui monumentală, toate § 2
sau aproape toate credințele și legendele care circulau pe vremea lui atît la romani, cît și la greci. Fără să facă însă deosebire între ceea ce e demn de crezare și între ereziile ce le povesteau sau scriau unii și alții, cele mai multe creații ale fanteziei, marele învățat din veacul I d.Hr. a acumulat, claie peste grămadă, pe lîngă rezultatele cucerite de știință pînă la dînsul, toate ciudățeniile ce îndrugau babele, toate bazaconiile și născocirile pe care le-a citit sau le-a auzit și de care ar rîde și copiii din ziua de astăzi. Cu alte cuvinte, a

1. După o comunicare a moșului Alexă Bîlța.
2. „Quum aqua dextrae auriculae (inciderit, prodest) sinistro pede exultari capite in dextrum humerum devexo ; invicem e diversa aure" (*Natur. hist.*, XXVIII, 17).
3. „Si dextram aurem aqua ingressa fuerit, sinistro pede insistes et caput in dextram partem inclinabis, similiter facies e diverso, si sinistra auricula aquam acceperit" (*De medicamentis,* IX, 111).

înregistrat, în vasta-i enciclopedie a cunoştinţelor din timpul său, tot ce s-a transmis pînă la dînsul, din generaţie în generaţie, din timpurile străvechi, din vîrsta de copilărie a omenirii.

§ 3 Să mai spicuim cîte ceva din minunata lucrare a marelui scriitor latin.

Cu privire la *cuc*, Pliniu scrie cu toată seriozitatea : „*Cucul* pare-se a fi un *uliu*, care-şi schimbă înfăţişarea la o anumită epocă a anului ; şi ceea ce te face să crezi acest lucru e faptul că la această epocă nu mai vezi alţi ulii decît prea puţine zile ; de altă parte, cucul, care se arată puţină vreme vara, nu se mai arată după aceea”[1].

Această identitate a uliului cu cucul, pe care vestitul naturalist o înregistrează ca un fapt neîndoios, era desigur o credinţă foarte răspîndită, nu numai la poporul roman, ci şi la alte popoare din Antichitate. O găsim, de pildă, la vechii greci, după mărturia lui Aristotel : „Cucul, după cum povestesc unii, trebuie să fie prefăcut dintr-un uliu, pentru că uliul, care-i seamănă, dispare în acest timp ; dar nici ceilalţi ulii aproape nu se mai văd atunci cînd se aude mai des glasul cucului, afară de cîteva zile. Cucul apare însă numai puţină vreme vara, pe cînd iarna, dispare”[2]. Aceeaşi credinţă e amintită şi de Plutarh, care povesteşte următoarele : păsările, la întrebarea pusă de cuc „de ce fug, îndată ce-l zăresc, că doară nu e sălbatec ?” îi răspund că se tem de el, „pentru că în curînd se va face uliu” : ὡς ἔσται ποτὲ ἱέραξ[3].

Nu e locul aici să ne ocupăm de substratul acestei credinţe absurde, de motivele care au făcut să se acrediteze această legendă ciudată. Vom constata numai că această curioasă erezie ştiinţifică a străbătut veacurile, fără a fi uitată, transmiţîndu-se din generaţie în generaţie pînă în zilele noastre. Regretatul S.Fl. Marian, căruia folclorul român îi datoreşte materialul cel mai vast care s-a strîns în acest domeniu, înregistrează aceeaşi credinţă pe care a găsit-o răspîndită în toate colţişoarele pămîntului românesc. În nepreţuita-i lucrare asupra păsărilor din ţările noastre găsim, în rezumat, următoarele :

„După ce a încetat... *cucul* de a cînta, nu rămîne şi mai departe cuc... ci se preface în *uliu*, şi ca uliu rămîne el apoi pînă la Bunavestirea din anul viitor, cînd iarăşi se preface în cuc şi începe a cînta”[4]. Apoi, în alt loc : „De-aicea vine apoi credinţa cea foarte răspîndită a românilor, nu numai a celor din Bucovina, ci şi a celor din Transilvania, Ungaria şi Muntenia, că, după ce încetează a cînta, *cucul* se preface în *uliu* şi ca atare se nutreşte cu diferite păsări pe care le fugăreşte şi, prinzîndu-le, le sugrumă şi le mănîncă”[5].

---

1. „Coccyx videtur ex accipitre fieri, tempore anni figuram mutans, quoniam tunc non apparent reliqui nisi perquam paucis diebus ; ipse quoque, modico tempore aestatis visus, non cernitur postea” (*Natur. hist.*, X, 9).
2. *Anim. hist.*, VII, 1.
3. *Vita Arati,* cap. XXX.
4. *Ornitologia,* I, 39.
5. *Ibidem*, 126 urm.

Aceeași credință o găsim aproape la toate popoarele din Europa : la francezi și italieni, la germani și englezi, la irlandezi, danezi, suedezi și finlandezi, la ruși etc.[1]

Să continuăm cu spicuirile din Pliniu.

„În Italia... se crede că *uitătura lupilor* e vătămătoare, și că, dacă ei văd un om înainte ca acesta să-i fi zărit, îi iau glasul pînă una alta”[2]. § 4

Românul de astăzi crede la fel cu romanul de acum aproape două mii de ani, căci găsim la noi superstiția aproape identică : „Dacă... te vede lupul, fără ca tu să-l vezi, a doua zi vei răguși”[3]. Sau : „Dacă te vede lupul înainte dimineața, atuncea răgușești ; fără numai dacă-ți ții părul de pe creștetul capului și atuncea nu răgușești”[4].

Dar nu numai la noi s-a păstrat această credință ciudată, ci la mai toate popoarele din Europa, căci o aflăm atestată la francezi, la italieni, la germani, la norvegieni etc. Originea ei trebuie căutată în timpurile primitive ale omenirii, căci tot astfel credeau și grecii din Antichitate, vechii indieni și bactrienii[5].

„Cînd pui ouăle sub cloșcă – zice românul – nu le pune cu soț, ci *fără soț*, ca să iasă din toate pui”[6]. § 5

Același sfat îl dă Pliniu : „Ouăle trebuie să le pui la clocit *fără soț*”[7]. Tot astfel recomandă cu toată seriozitatea agronomul Columella, contemporanul împăraților August și Tiberiu : „Să ai grijă să pui sub cloșcă ouăle ce trebuie clocite în număr *fără soț*”[8]. La fel sfătuiește agronomul Varro[9] și tot așa Palladius, alt agronom din secolul al IV-lea[10]. Așa se procedează și astăzi în Franța, în Italia, în Tirol, în Germania, poate și aiurea[11].

Pliniu ne mai încredințează că „dacă tună în timpul clocitului, ouăle se prăpădesc” și că cel mai bun mijloc de apărare „împotriva tunetului este de a pune sub paiele unde sînt așezate ouăle un *cui de fier* sau (o brazdă de) *pămînt de sub plug*”[12]. § 6

---

1. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, V, 696, 703 urm.
2. „In Italia... creditur luporum visus esse noxius vocemque homini, quem priores contemplentur adimere ad praesens” (*Natur. hist.*, VIII, 22).
3. Gorovei, *Credinți,* 1988.
4. *Grai și suflet,* II, 83.
5. Candrea, *Iarba fiar.,* 141.
6. Gorovei, *Credinți,* 761 ; comp. și Voronca, *Datinele,* 428.
7. „Ova incubari... subjici *impari numero* debent” *(Natur. hist.*, X, 54).
8. „Numerus ovorum, quae subjiciuntur, *impar* observatur” *(De re rustica,* VIII, 5).
9. „In supponenda ova observant, ut sint *numero imparia*” (*De re rustica,* III, 9).
10. „Supponenda sunt his semper ova *numero impari*” (*De re rustica,* I, 27).
11. Rougé, *Touraine,* 159 ; Riccardi, *Pregiudizi,* 44 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, I, 1686 ; II, 641.
12. „Si incubitu tonuit, ova pereunt... ; remedium contra tonitrus *clavus ferreus* sub stramine ovorum positus, aut *terra ex aratro*” (*Natur. hist.,* X, 54).

Tot astfel raportează și Columella: „Sînt chiar multe persoane care pun sub culcușul de paie... căpățîni de usturoi și *cuie de fier*, și cred că e un mijloc de apărare contra tunetului, care strică ouăle și omoară puii (în găoace) pe jumătate formați, înainte de a se fi dezvoltat toate părțile lor”[1].

Și grecii credeau că tunetul are o influență vătămătoare asupra ouălor puse la clocit, după cum ne asigură Aristotel[2].

Întocmai ca gospodinele romane, procedează și astăzi sătencele noastre: „Înainte de a așeza ouăle sub cloșcă, româncele pun mai întîi în cuibare un *cui de fier* și o *brazdă de sub plug*... ca să apere puii, să nu piară în găoace, cînd tună”[3].

„În cuibar se pune un *cui*, fier, ca să nu piară puii în găoace”[4].

„Ca să-ți cadă găinile la cloceală, caută o *potcoavă* ce cade de la cai pe drumuri, și o pune în cuibul găinilor”[5].

Pe alocuri, credința a degenerat și se socotește că potcoava apără găinile de uliu:

„Ca să nu mănînce uliul pasările din ogradă, se pune, în treuca din care beau păsările apă, o *potcoavă* de găsit”[6].

„Ca sa nu mănînce uliul găinile, se pune o *potcoavă* găsită pe drum în fundul cuptorului...”[7].

După cum se vede din aceste două din urmă credințe, prima din județul Neamț, cealaltă din Bucovina, fierul sau potcoava de pază și-a pierdut semnificația primitivă de apărătoare de tunet.

Întocmai ca la români, credința străveche a romanilor s-a păstrat la mai toate popoarele din Europa.

Cităm, de pildă, din Franța: „Plus répandue est la coutume d’y poser un morceau de *fer*, en même temps que les œufs. Souvent il est destiné à les préserver d’être gâtés par l’orage; dans la Beauce, c’est un fragment de *fer à cheval*”[8]. „Voulez-vous favoriser l’incubation des œufs? Placez une croix en *fer* cru sous la poule qui couve.”[9]

La italienii din Abruzzi: „E bene metter sempre un *chiodo* in mezzo all’ova, per assicurare che la covata non vada a male per via delle malie”[10]. Aci constatăm că se pune cuiul de fier ca să apere puii de deochi sau de farmece.

---

1. „Plurimi etiam infra cubilium... allii capita cum *clavis ferreis* subjiciunt; quae cuncta remedio creduntur esse adversus *tonitrua*, quibus vitiantur ova, pullique semiformes interimuntur ante quam toti partibus suis consummentur” (*De re rust.*, VIII, 5).
2. *Anim. hist.*, VI, 2.
3. Marian, *Ornitologia*, II, 257.
4. Voronca, *Datinele*, 428.
5. *Șezătoarea*, VI, 27.
6. Revista *Ion Creangă*, III, 245.
7. *Ibidem*.
8. Sébillot, *Folkl. de France*, III; 229; cf. Rolland, *Faune*, VI, 94; Rougé, *Touraine*, 111, 159.
9. Meyrac, *Ardennes*, 186.
10. Finamore, *Tradizioni*, 230.

Să continuăm cu credințele superstițioase culese din Pliniu. § 7

„O lege rurală – scrie marele cărturar –, păzită pe cele mai multe moșii ale Italiei, *interzice femeilor de a umbla pe drum torcînd cu fusul* sau chiar de a-l purta descoperit, *căci e a pagubă, și cu deosebire semănăturilor*"[1].

Credința aceasta s-a păstrat pînă în ziua de astăzi la poporul român. În bogata colecție de credințe și superstiții, publicată de veteranul folclorist Artur Gorovei, citim următoarea însemnare: „Cînd iese înaintea unui bărbat vreo *femeie cu furca torcînd*, sau se duce cu furca la niscaiva *muncitori care lucrează la cîmp*, în acea zi le va merge rău acelor lucrători, *vor da de pagubă*, fiind furca cobitoare rea"[2].

Despre acest rol nefast al furcii citim și aiurea: „Nu ieși cu furca afară, înainte de a înmuguri pomii și de a se îmbrăca pădurea, că te blastămă pomii și crîngurile"[3]. În Bucovina: „Cu furca nu se umblă pe cîmp, pînă nu-s căpiți... Numai peste ogoare, peste grădini nu se merge cu furca, pînă nu e îmbrăcat pămîntul... Primăvara nu se toarce pe afară, pînă nu înfrunzește pădurea, că te blastămă: să fii gol cum e ea atunci..."[4]. Din județul Baia: „Pînă pe vremea fînului, femeile n-au voie să meargă cu furca-n brîu torcînd, căci bate piatra"[5].

Credința că furca și torsul sînt nefaste în anumite împrejurări o găsim și la germani: „Pe cîmp deschis să nu torci; vrăjitoarele sînt numite «torcătoarele cîmpului» (Feldspinnerinnen)"[6]. Tot la ei: „În cele «douăsprezece zile», de la Crăciun pînă la Bobotează, să nu te arăți pomilor cu o furcă, căci nu mai dau roade"[7]. La aceiași: „Dacă un om călătorește pe cîmp și se întîlnește cu o femeie torcînd, e semn rău; ar face bine să se întoarcă din cale și s-o apuce pe alt drum"[8].

Nu va susține, firește, nimeni că credințele noastre despre rolul nefast al furcii și al torsului asupra vegetației, și mai ales asupra roadelor cîmpului, vor fi fost împrumutate cîndva de la germani.

Se mai găsește, ce e drept, ici și colo, la unele popoare, cîte ceva cu privire la acțiunea dăunătoare a furcii sau a torsului. Astfel, la

1. „Pagana lege in plerisque Italiae praediis cavetur, ne mulieres per itinera ambulantes torqueant fusos aut omnino detectos ferant, quoniam adversetur id omnium spei, praecipue frugum" (*Natur. hist.*, XXVIII, 2).
2. *Credinți,* 128.
3. Rev. *Ion Creangă,* IV, 241.
4. Voronca, *Datinele,* 1061.
5. *Șezătoarea,* II, 197. În jud. Vaslui, femeii nu-i e îngăduit să iasă cu furca prin sat ori în țarină, înainte de a se face căpițele, căci nu mai plouă. Dacă face aceasta, oamenii o huiduiesc, sar la ea și-i smulg caierul, pe care-l împart între ei, luînd fiecare cîte o bucățică. Făcînd astfel, își închipuie că se vor aduna norii și se vor încreți de ploaie" (Rev. *Ion Creangă,* VIII, 239).
6. Grimm, *Mythologie,* III, 463.
7. *Ibidem*, 447.
8. *Ibidem*, 439.

huțulii din Bucovina: „Nevasta unui vînător nu trebuie niciodată să toarcă în vreme ce bărbatul ei mănîncă, căci, altminteri, vînatul va imita mișcările fusului, se va învîrti, va face cotituri, fugind din calea vînătorului, și acesta nu-l va mai putea ajunge”[1].

Se mai pomenește, într-un colțișor al domeniului romanic, la abruzzezii din Italia, ceva despre influența nefastă a furcii, socotită ca piază rea: „Guai alla donna che con la rocca entrasse filando nella casa in cui è un malato!... Per lo meno, ha da avere la discrezione di deporre la rocca nella stanza che precede la camera dov'è il malato”[2].

Nici la slavi, nici la unguri, nici la alt oarecare popor cu care românul a venit în atingere în cursul veacurilor nu se găsește vreuna din credințele noastre privitoare la influența nefastă a furcii și a torsului asupra roadelor cîmpului. Pliniu ne-a transmis una din aceste credințe și credem că nu e o simplă întîmplare că o regăsim, după douăzeci de veacuri, aproape neschimbată, la populația altoită cu sînge roman de pe malurile Dunării și din văile Carpaților.

§ 8 În sfîrșit, pentru a termina cu citatele spicuite din Pliniu, să pomenim o ciudată credință pe care o aveau romanii: „Dacă se smulge *limba unei broaște* vii... și se pune *pe pieptul unei femei care doarme*, pe locul unde-i bate inima, femeia aceasta *va răspunde adevărat la toate întrebările* ce i se vor pune”[3]. Marele cărturar roman adaugă că lucrul acesta e susținut și de Democrit. Cu alte cuvinte, și vechii greci credeau la fel.

Pînă în ziua de astăzi, această credință deșartă, străbătînd veacurile, s-a păstrat întocmai la aromâni, după cum ne încredințează Pericle Papahagi, cel mai bun cunoscător al folclorului românilor din Peninsula balcanică. Iată ce scrie în această privință: „Să iei *limbă de broatec*, s-o arzi, și apoi, după ce o pisezi, stropește cu această cenușă *femeia care doarme*; limba ei, prin modul acesta, se dezleagă și-ți *înșiră tot ce a făcut*”[4].

Aceeași credință o regăsim în Scoția și tot astfel credeau și francezii în secolul al XVII-lea: „Pour savoir le secret d'une fille, mettez-lui, pendant qu'elle dort, le cœur d'un crapaud sur la mamelle: elle racontera ses secrets”[5].

Tot așa se credea în trecut și în Germania, după cum raportează învățatul Konrad von Megenberg, care a trăit în veacul al XIV-lea[6], și tot astfel crede și astăzi poporul german din Silezia, dacă se întrebuințează *inima unei broaște*[7].

Această credință pe care am văzut că o înregistrează Pliniu, citîndu-l ca martor pe Democrit, fără a părea cîtuși de puțin neîncrezător, o găsim reprodusă a doua oară la scriitorul roman, dar

---

1. Frazer, *Rameau d'or,* 23.
2. Finamore, *Tradizioni,* 22.
3. *Natur. hist.,* XXXII, 5.
4. *Liter. pop.,* 307.
5. Rolland, *Faune,* III, 53 ; cf. și XI, 114.
6. *Buch der Natur,* 306, 6 urm.
7. Drechsler, *Schlesien,* II, 224.

puţin modificată. De astă dată însă, Pliniu tună şi fulgeră împotriva şarlatanilor de magi-vrăjitori care vor să ne facă să credem cai verzi pe pereţi : „Cu această ocazie nu voi omite un exemplu de şarlatanie a vrăjitorilor : între alte minciuni cu coarne, ei pretind că *inima unei bufniţe*, aplicată pe ţîţa stîngă a unei femei care doarme, o face să destăinuiască toate tainele ei”[1]. În alt loc, cum am văzut, vorbeşte de *limba unei broaşte* şi nu se arată neîncrezător ; de astă dată e vorba de *limba unei bufniţe* şi abia îşi poate stăpîni indignarea.

Oricum, această credinţă s-a păstrat, deşi, după regiuni, animalul variază : se crede că limba trebuie să fie de *pupăză,* de *găină neagră,* de *cioară,* de *graur,* de *nevăstuică,* de *maimuţă,* de *cîrtiţă* sau, cum am văzut mai înainte, de *broască*[2]. În alt loc, Pliniu se revoltă împotriva medicilor şarlatani care îşi bat joc de viaţa bolnavilor : „Nu încape nici o îndoială că toţi ăştia, căutînd să-şi facă un nume prin cîte o noutate, îl dobîndeau cu preţul vieţii noastre. De aci acele dezbateri mizerabile la căpătîiul bolnavilor, nici unul nevrînd să fie de părerea emisă de altul, de teamă să nu pară subordonat altuia. De aci această funestă inscripţie pe un mormînt : „Mulţimea doctorilor m-a omorît”. Medicina se schimbă zi cu zi, după ce a fost de atîtea ori modificată. Sîntem împinşi de vîntul şarlatanismului grecesc ; şi e evident că oricare dintre ei e mai meşter la vorbă devine îndată arbitrul vieţii şi morţii noastre ; ca şi cum mii de popoare n-ar trăi fără doctori, nu însă, ce e drept, fără leacuri, cum s-a întîmplat cu poporul roman mai bine de şase sute de ani...”[3].

Din cele arătate pînă acum, am văzut clar că anumite credinţe § 9
răspîndite în popor, nu numai în Antichitatea clasică, adică la greci şi romani, ci şi în timpurile cele mai îndepărtate, au persistat, cu o stăruinţă uimitoare, în decursul veacurilor şi s-au păstrat pînă în zilele noastre, prin tradiţie orală, ca o moştenire autentică. Generaţiile trecute ne-au transmis – nouă, ca şi altor popoare – fie prin graiul viu, fie prin scriitori, toate sau numai în parte, comorile graiului cu ajutorul căruia tălmăceau lucrurile, faptele, sentimentele pe care voiau să le exprime. Dar toate concepţiile acestor generaţii despre viaţă şi despre moarte, despre cer şi pămînt, despre bine şi rău, toate credinţele şi îndoielile care s-au strecurat şi s-au aşezat în nenumăratele cute ale sufletului lor au rămas acolo ascunse, nescoase la lumină şi neprihănite de condeiul scriitorilor care s-au perindat pînă la noi. Omul de ştiinţă, în cazul de faţă folcloristul, are datoria să le smulgă din ascunzişul lor, să le studieze şi să lămurească noima lor tainică.

1. *Natur. hist.,* XXIX, 4.
2. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* III, 1086 ; Chesnel, *Dict. des superst.,* 218. Pe un papirus din secolul al III-lea, aflat în British Museum, care cuprinde diferite filacterii şi leacuri, se găseşte însemnat : „se pune inima unei *pupeze* pe corpul unei femei... şi ea-ţi va răspunde la toate întrebările”. (Preisendanz, *Papyri graecae magicae,* 19).
3. *Natur. hist.,* XXIX, 1.

PARTEA ÎNTÎI

CORPUL OMULUI
BOLILE

Capitolul I

Corpul omului

Anatomia și fiziologia

Credințe și superstiții

Nu ne propunem să facem aci o descriere amănunțită a trupului și organelor lui, după concepția poporului. Cunoștințele lui sînt prea limitate în ce privește anatomia și fiziologia corpului, mai ales cînd e vorba de organele lăuntrice, despre care are numai noțiuni sumare, adesea în contrazicere cu realitatea științifică. Ne vom mulțumi, în cele ce urmează, să înșirăm numai credințele și superstițiile pe care le-am putut aduna din scrierile și revistele de folclor, din cercetările proprii pe teren și din comunicările ce ni s-au făcut de diferiți corespondenți.

Ordinea în care prezentăm terminologia privitoare la corpul omenesc diferă întru cîtva de aceea întrebuințată de obicei în lucrările speciale de anatomie, dar sperăm că cititorul se va orienta ușor în acest dedal de forme și de credințe, și că va găsi fără dificultate ceea ce-l interesează.

Vom începe cu cîțiva termeni generali.

Trupul

Latinul *corpus*, păstrat în toate limbile romanice, s-a pierdut de § 10
timpuriu în graiul poporului român, fiind înlocuit cu v.sl. *trupŭ* 'membrum, corpus, truncus, cadaver'. Cea mai veche mențiune a acestui termen o găsim în Tetravanghelul lui Coresi (1560-1561): „Pipăiți-mă și vedeți, că sufletul *trup* și oase nu are”[1]. E interesant de observat că, numai în limba română și în cea albaneză, cuvîntul slav s-a păstrat cu înțelesul de 'corp', pe cînd în toate limbile slave vorbite astăzi îl întîlnim numai cu sensurile de 'trunchi' și 'cadavru'. Este o dovadă că termenul v.sl. a pătruns în graiul românesc într-o, epocă foarte veche, în timpul conlocuirii românilor cu strămoșii albanezilor de astăzi, în primele veacuri de formare a limbii române. Înțelesul de 'cadavru', pe care-l are cuvîntul trup la slavii de astăzi, îl are și în românește, ca o moștenire din vechea slavonă. Astfel, tot în Tetravanghelul lui Coresi: „Văzu doi îngeri în veșminte albe, ședea unul la cap, altul la picioare, unde era zăcut *trupul* lu Isus”[2].

1. Luca, XXIV, 39.
2. Ioan, XX, 12.

E de notat că astăzi românul întrebuințează foarte rar termenul de *trup,* cînd e vorba de cadavrul unui om, ci se servește mai adesea de expresia *mortul,* și numai cu un sens disprețuitor întrebuințează termenii *hoit*, *leș*, *mortăciune, stîrv,* pe care îi aplică de obicei cînd vorbește de cadavrul unui animal.

Întrebuințarea cuvîntului *trup,* cu înțelesul de 'organ bărbătesc' se va vedea la locul respectiv, în altă lucrare, în care ne vom ocupa de leacurile empirice.

Statura

§ 11 *Statul* sau *boiul* omului e pus adesea în legătură cu gradul lui de deșteptăciune. Lungimea trupului e, în ochii poporului, în raport invers cu dezvoltarea minții. Omul lung și deșirat, numit *lungan* sau *lungău, măgădan* sau *măgădău*, *coblizan*, *găligan*, *hojmalău*, *vlăjgan*, *zaplan* etc., e, după concepția poporului, tot atît de prost pe cît e de lung.

În schimb, cel mic la stat întrece foarte adesea în deșteptăciune pe cel cu boiul înalt. De aci și zicătoarea : *mic la stat, mare la sfat,* despre acela al cărui fizic nu este impunător, dar a cărui minte este mai luminată, care știe, mai bine decît unul chipeș, să dea sfaturi înțelepte.

Dar nici omul prea scund, cu trupul peste fire de mic, pe care-l poreclește *pitic, prichindel, ciot*, *ghibirdic, ghemiș*, *ghindoc* etc., nu este tocmai plăcut la vedere. De aceea trebuie evitat tot ce poate împiedica dezvoltarea normală a trupului copilului, în epoca lui de creștere :

a) Să nu pășească nimeni peste un copil, că nu mai crește[1]. Dacă însă s-a întîmplat să treacă cineva peste picioarele unui copil, trebuie neapărat „să-l despășească"[2]. Această credință e foarte răspîndită : o găsim la germani, la italieni, la francezi, la portughezi, la bulgari, la polonezi, la evreii din Ucraina și din Galiția, la unguri, în Statele Unite din America etc.[3]

b) Dacă trece cineva peste un copil și-l măsoară cu cotul sau face un nod, copilul acela nu mai crește[4].

c) Dacă se dă ceva peste un copil culcat, acesta nu mai crește. Tot astfel se crede și în Estonia[5].

---

1. Ioneanu, *Superstiții,* 24 ; Gorovei, *Credinți,* 884 ; Rev. *Ion Creangă,* III ; 180 ; VI, 29, 145 ; Cosmulei, *Datini,* 16.
2. Marian, *Nașterea,* 337 ; Rev. *Ion Creangă,* V, 370 ; *ibidem,* IX, 112.
3. Grimm, *Mythologie,* III ; 436 ; Panzer, *Bayer. Sagen,* I, 257 ; Meyer, *Badisch. Volksl.*, 37 ; Haltrich, *Siebenb. Sachsen,* 314 ; Vernaleken, *Mythen,* 353 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, IV, 1320 ; Ferraro, *Superstizioni,* 20 ; Sébillot, *Paganisme,* 60 ; *Sbornik,* I, 74 ; XXI, 42 ; *Mater. antrop.*, XII (III), 59 ; *Urquell,* VI, 111 ; Wlislocki, *Magyaren,* 138 ; Bonnerjea, *Dict. of Superst.*, 245.
4. Schmidt, *Das Jahr,* 27 ; Voronca, *Datinele,* 1073.
5. Gorovei, *Credinți,* 882 ; Grimm, *Mythologie,* III, 488.

d) Nu mai crește copilul, dacă-l bate cineva cu mătura. Aceeași credință o au și germanii[1].
e) E oprită în loc creșterea unui copil dacă dă cineva cu un ghem într-însul sau dacă i se pune un ghem pe cap[2]. De asemenea și dacă se întîmplă să treacă un copil pe sub ață, cînd se deapănă pe ghem[3].
f) Să nu se sărute tălpile copiilor mici, că nu mai cresc[4]. De asemenea să nu se bată, în glumă, copilul mic cu palma peste tălpi, căci nu mai crește[5].
g) Nu mai cresc copiii dacă se scaldă în apa rămasă din ajun sau dacă se scaldă în apă din ulcică : atunci rămîn ca ulcelele[6].
h) Să nu încalece copilul pe un cîine, că nu mai crește mare[7].
i) Cocoloșul de mămăligă să nu-l mănînce copilul, că nu mai crește[8].
j) Ca să crească un copil, e bine să umble în ploaie cu capul gol[9].
k) Dacă un copil e „moale” și întîrzie în creștere, e semn că a fost conceput la o zi mare, la vreun praznic sau sărbătoare împărătească. În asemenea cazuri, copilul e dus la biserică, pentru ca popa să treacă cu darurile peste el și să-i facă maslu cu bani de căpătat[10].

Carnea

Prin acest termen, românul înțelege toți mușchii care se suprapun peste cheresteaua trupului, în opoziție cu oasele. O asociație a celor două elemente esențiale ale corpului o regăsim în expresia *în carne și în oase*. Tot astfel, în Biblie, Adam, vorbind de femeia ruptă din trupul lui, zice : „Aceasta este *os* din *oasele* mele și *carne* din *carnea* mea”[11]. § 12

Despre un om care se îngrașă se zice că *crește carnea pe el,* iar despre unul a cărui bucurie e la culme se zice că *crește carnea pe el de bucurie.*

Cînd doi inși sînt strîns uniți prin legături de prietenie, pe care nimeni și nimic nu-i poate despărți, românul zice despre ei că sînt

1. Ioneanu, *Superstiții,* 26 ; Gorovei, *Credinți,* 913, 922, 2160 ; Rev. *Ion Creangă,* VI, 40 ; VII, 146 ; VIII, 206 ; IX, 17 ; Grimm, *Mythologie,* III, 475 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* IV, 1320.
2. Ioneanu, *Superstiții,* 26 ; *Șezătoarea,* XII, 154, 162, 167 ; Gorovei, *Credinți,* 1586, 1587.
3. Gorovei, *Credinți,* 880.
4. Rev. *Ion Creangă,* II, 211.
5. Gorovei, *Credinți,* 915. Tot astfel se crede și la iugoslavi (Krauss, *Sitte und Brauch,* 548).
6. Gorovei, *Credinți,* 72, 3871 ; *Șezătoarea,* XII, 172.
7. Gorovei, *Credinți,* 3287.
8. Rev. *Ion Creangă,* III, 180.
9. Gorovei, *Credinți,* 883, 916. Aceeași credință o întîlnim în Germania (Walther, *Schwäb.Volkskunde,* 71 ; Andree, *Braunschweig,* 293) și în Polonia (*Mater. antrop.,* IX, II, 149).
10. Laugier, *Etnogr. medic.,* 30 urm.
11. Gen., II, 23.

unghie și *carne*, și tot astfel îi caracterizează italienii (*essere carne e ugna*) și, la extremitatea de apus a Europei, populațiile din Peninsula iberică : span. *uña y carne,* port. *unha e carne*.

Pielea

§ 13 Cuvîntul *piele* înseamnă, ca și cuvîntul lat. *pĕllis* din care derivă, membrana care acoperă toată partea din afară a trupului omului și al animalelor, ca un fel de îmbrăcăminte a cărnii. E caracteristică în această privință următoarea frază din tînguirea lui Iov către Domnul : „M-ai îmbrăcat în *piele* și carne, m-ai țesut din oase și din vine”[1].

Să se noteze expresiile plastice : *în pielea goală*, fără nici o îmbrăcăminte pe trup ; *a fi numai piele și oase*, a fi foarte slab ; a *fi gros la piele* sau *cu pielea groasă*, a fi nesimțitor, lipsit de rușine ; *nu-l mai încape pielea*, e foarte îngîmfat ; *a răbda în piele*, a răbda fără să se plîngă ; *vai de pielea lui,* vai de el, săracul de el etc.

Un pronostic meteorologic : cînd te mănîncă pielea, se va schimba vremea[2].

Interesant e diminutivul *pieliță*, rostit și *peliță,* accentuat mai adesea *péliță*[3]*,* care, pe lîngă înțelesurile de ’piele subțire, pojghiță’ și ’pielea obrazului’ cu care e întrebuințat astăzi, avea în limba veche și sensurile de ’carne’ și ’trup’. Din acest din urmă înțeles se explică acela de ’a se întrupa, a se încarna’ pe care-l are derivatul său, *a se împelița*, de pildă în *Pravila de la Govora* (1640) : „Dumnezeu... cela ce pentru noi *s-au împelițat* și pentru noi păcătoșii fu om”[4]. De aici vine expresia *drac împelițat* al cărei înțeles propriu e ’drac în chip de om, cu trup omenesc’.

Un alt diminutiv, *pielcelușă,* îl găsim întrebuințat în *Palia de la Orăștie* (1581-1582) cu înțelesul de ’preputʼ : „luo... o piatră foarte ascuțită și tăe împregiur *pielcelușa* de dinainte ficiorului său”[5].

Sudoarea

§ 14 Lichidul apos ce iese prin porii pielei și se condensează în picături e numit *sudoare* în toată Basarabia, Moldova și Bucovina, precum și într-o mare parte a Transilvaniei și a Banatului, pe cînd în Muntenia se întrebuințează mai mult termenul *năduș(e)ală,* mai rar *înnădușală, năbușală* și *apă*. Forma *asudoare*, rezultată prin contaminație din *sudoare* + *asuda*, e răspîndită mai ales în Transilvania[6]. Verbele corespunzătoare sînt *a asuda*, care e cel mai întrebuințat, apoi *a năduși* și *a înnăduși*.

1. *Biblia din 1688*, Iov, X, 11.
2. Rev. *Ion Creangă,* IV, 21, 215.
3. Sever Pop, *Micul Atlas lingvistic,* I, 4.
4. *Pravila de la Govora*, p. 40.
5. Exod., IV, 25.
6. Sever Pop, *Micul Atlas lingvistic,* I, 9.

O credință foarte răspîndită e aceea că-i vor asuda mîinile tot anul aceluia care va lua sare în mînă în ziua de Paști[1]. Această asudare stinghereşte oamenii la lucru, mai ales la cosit, iar pe femei la cusut. Spre a fi ferit de acest neajuns, e bine:

a) Întorcîndu-te de la Înviere, întîi să pui mîinile pe clanța ușii sau pe orice bucată de fier rece, zicînd: „Cum nu năduşeşte fierul şi e rece, aşa să nu năduşească mîinile mele tot anul la lucru”[2].
b) În ziua de Paşti, cînd te scoli, să pui mîna întîi pe piatră[3].
c) Cînd auzi trăgînd clopotele pentru morți, să nu-ți faci cruce[4].
d) Să te ştergi de traista săracului (Bucovina)[5].
e) Cînd se ivesc primăvara furnicile, fetele mari să umble cu mîna peste ele[6].

Sîngele

O credință străveche, pe care o întîlnim la mai toate popoarele, e că sîngele, principiul de viață al corpului, e în acelaşi timp lăcaşul sufletului[7]. La țară, auzi adesea la noi femeile zicînd copiilor care s-au tăiat şi cărora le curge sînge din rană: „ai să mori!” sau „pe-aici au să-ți iasă mațele (sau sufletul)!”[8]. § 15

Că sîngele e principiul vieții ne-o repetă adesea Biblia. Astfel: „Viața trupului este în *sînge*” (Levit., XVII, 11), şi, mai jos: „Viața fiecărui trup este în *sîngele* lui care curge în ființa lui... şi oricine va mînca *sînge* să fie nimicit” (*ibidem,* 14). În alt loc: „Să nu mănînci *sînge*, căci *sîngele* are în el viață, şi nu se cade să mănînci viața laolaltă cu trupul” (Deut., XIII, 23). De aceea *Pravila bisericească de la Govora* (1640) orînduieşte: „Carne întru sînge suflet să nu mănînce, că a tot dobitocul *sîngele lui iaste sufletul lui*”[9].

Sufletul, sălăşluit în sînge, nu poate ierta alungarea lui din trupul unei ființe ucise, şi de aceea cere răzbunare împotriva nelegiuitului: „Glasul *sîngelui* fratelui tău strigă către mine din pămînt”[10], îi spune Dumnezeu lui Cain, ucigaşul fratelui său Abel.

Nu e locul aici să ne ocupăm de întărirea cuvîntului dat sau a jurămîntului de credință, precum şi de frăția de cruce, practicată, la

---

1. Voronca, *Datinele,* 186, 346, 1074 ; Gorovei, *Credinți,* 3458 ; Rev. *Ion Creangă,* IV, 394 ; V, 149 ; Grig.-Rigo, *Medic. pop.,* I, 123.
2. Gorovei, *Credinți,* 2048 ; *Şezătoarea,* XII, 169 ; Grig.-Rigo, *Medic. pop.,* I, 123.
3. Rev. *Ion Creangă,* V, 149.
4. Voronca, *Datinele,* 1074.
5. *Ibidem.* Tot astfel, în Silezia se recomandă să se şteargă cu dăsaga unui cerşetor (Drechsler, *Schlesien,* II, 288).
6. Rev. *Ion Creangă,* II, 189.
7. Cf. Bargheer, *Eingeweide,* 59.
8. Ciauşanu, *Superstițiile,* 165. Tot astfel se exprimă mamele şi în Germania (cf. Meyer, *Badisch. Volksl.*, 49).
9. *Pravila de la Govora*, p. 53.
10. *Biblia*, Gen., IV, 10.

noi și aiurea, prin sorbirea sau lingerea reciprocă a sîngelui dintr-o crestătură făcută la un braț sau la un deget. Ne mulțumim numai să amintim că această practică își are și ea originea în credința că sufletul e sălășluit în sînge.

Ne vom ocupa numai, în cele ce urmează, de rolul pe care-l joacă sîngele în terapeutica populară.

Din punctul de vedere fiziologic, sîngele, după concepția poporului, poate fi *rece* sau *cald*, *bun*, *rău* sau *stricat*, *gros* sau *subțire*. Omul *cu sînge rece* e calm, flegmatic, nu se tulbură sau se aprinde lesne, pe cînd cel *cu sînge cald* sau *cu sînge iute* e pornit spre mînie și nu se poate stăpîni. Cineva *își face sînge rău*, cînd se amărăște, se necăjește grozav de ceva. Omul *are sîngele stricat* de pe urma unei boli sau a unei metehne, și atunci trebuie *curățat* sau *preînnoit*. Se curăță de la sine sîngele copilului, dacă-i ies bube dulci[1]. Ca mijloc de curățire sau de preînnoire a sîngelui se beau fierturi de diferite buruieni, în special de urzici sau de păpădie[2]. Aromânii socot că sîngele se curăță, dacă omul mănîncă usturoi sau bea zeama provenită din fierberea frunzelor de nuc[3]. Tot pentru acest scop se recomandă la noi ca, în ziua de Arminden (1 Mai), după alții și în ziua de Anul Nou, să se bea vin roșu[4]. Primăvara, după ce omul a scăpat de toate neajunsurile iernii, sîngele lui e mai apătos, adică *se subție*[5].

Sîngele sorocului

§ 16 a) În special *sîngele sorocului* (*sanguis menstruus*) e socotit ca foarte stricat. Impuritatea lui e de așa fel, că vatămă nu numai tot ce vine în atingere cu el, dar produce stricăciuni mari chiar de la distanță. Naturalistul Pliniu înregistrează, în mai multe locuri din vasta-i enciclopedie, toate relele ce decurg de pe urma sîngelui menstruației. Astfel, de pildă: „Cu greu se va găsi ceva mai răufăcător decît sîngele sorocului femeilor. Prin apropierea lor, (femeile) fac să se înăcrească musturile; prin atingerea lor, bucatele (de pe cîmp) devin neroditoare; se prăpădesc altoaiele, se ard răsadurile grădinilor și cad frunzele pomilor pe lîngă care ele s-au așezat; prin uitătura lor, dispare lustrul oglinzilor, netezimea fierului și luciul fildeșului; mor albinele în stupi; chiar arama și fierul ruginesc imediat și dau o duhoare puturoasă, iar cîinii ce gustă din acest sînge turbează, și mușcătura lor infiltrează o otravă ce nu se poate vindeca...”[6]. În alt loc: „De altfel toate plantele se ofilesc dacă se apropie de ele o femeie la

1. Grig.-Rigo, *Medic. pop.,* I, 34 ; cf. și Episcupescul, *Practica doctorului,* 121.
2. Leon, *Ist. nat. medic.,* 54, 73 ; Marian, *Nașterea,* 125 urm.
3. Papahagi, *Liter. pop.,* 291.
4. *Șezătoarea* I, 128 ; Rev. *Ion Creangă,* IV, 22 ; VIII, 176 ; Leon, *Ist. nat. medic.,* 6 ; *An. Arh. de Folkl.,* IV, 71.
5. Leon, *Ist. nat. medic.,* 146.
6. *Natur. hist.,* VII, 13.

period”[1]. Din pricina acestei otrăvi ce conține sîngele menstruației, Pliniu recomandă ca leac sigur pentru stîrpirea omizilor ca „o femeie la period să facă ocolul fiecărui pom, cu picioarele goale și cu poalele suflecate”[2].

Credința că impuritatea acestui sînge aduce pagubă sau boală o găsim răspîndită la mai toate popoarele din Europa și din celelalte continente[3].

b) La noi, nu numai sîngele menstruației e considerat ca spurcat, ci și lăuza trece drept „necurată” timp de 40 de zile, pînă „se curăță”. „Lăuza – se zice în județul Prahova – să nu calce desculță pe pămînt, că pîrlește pămîntul sub picioare”[4]. De altfel, atît la popoarele civilizate, cît și la mai toate popoarele semicivilizate sau sălbatice, lăuza e considerată cîtva timp ca necurată.

c) Sîngele sorocului, dacă se întîmplă să pice undeva, trebuie îngropat, ca nu cumva să ciugulească din el găinile sau alte păsări din curte și să se spurce[5]. Tot astfel, la sîrbi, sîngele de menstruație, dacă a picat jos, trebuie imediat acoperit cu cenușă[6]. După credința poporului nostru, atît femeia care este „la fire” (la soroc), cît și lăuza, usucă iarba pe care o calcă, de parcă ar fi bătută de brumă[7]. Ba încă, lăuza nici să nu se uite la cîmp, că i se usucă iarba[8]. Nici la soare să nu se uite, că-l spurcă[9]. În Bucovina se crede că femeia, cînd „își are rîndurile”, nu trebuie să umble printre straturile de pepeni (castraveți), căci nu vor crește bine, vor tînji și vor putrezi curînd[10]. Tot în Bucovina se recomandă femeii care „are rîndurile” să nu meargă la fîntînă, că-i seacă izvorul[11]. Femeia sau fata „necurată” să nu-și pună flori în cap, că bate cîmpul piatra[12]. Cine se uită în oglindă cu o femeie ce-și are rîndurile capătă pete pe

---

1. *Natur. hist.,* XIX, 57.
2. *Ibidem,* XVII, 47 ; cf. și XXVIII, 23. La fel și agronomul Palladius (*De re rustica,* I, 35) : „Unii, pentru a scăpa de omizi și de alte insecte vătămătoare, pun pe o femeie care e la soroc să facă ocolul grădinii, neîncinsă, cu părul despletit și cu picioarele goale”.
3. Frazer, *Rameau d'or,* 195-197 și 546-568 ; Strack, *Blutaberglaube,* 15-18 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* I, 83 urm. ; Bargheer, *Eingeweide,* 200-203, 326 urm. ; Sébillot, *Folkl. de France,* III, 87, 137, 310, 320, 462 ; Harou, *Traditionnisme,* 25 ; Gennep, *Folkl. du Dauphiné,* 506 ; Meyrac, *Ardennes,* 171 ; Finamore, *Tradizioni,* 180 urm.
4. *Grai și suflet,* III, 358 ; cf. și 375 urm.
5. Ciaușanu, *Superstițiile,* 170.
6. Gjorgjević, *Običaji,* 99.
7. Ciaușanu, *Superstițiile,* 322.
8. Ioneanu, *Superstiții,* 9 ; Marian, *Nașterea,* 132 ; Rev. *Tudor Pamfile,* II, 33.
9. Marian, *Nașterea,* 127 ; cf. *Grai și suflet,* III, 358, 376.
10. Rev. *Ion Creangă,* II, 51.
11. Voronca, *Datinele,* 878. Aceeași credință o au și germanii (Grimm, *Mythologie,* III, 444, 464 ; Panzer, *Bayer. Sagen,* I, 259 ; Drechsler, *Schlesien,* I, 204-205 ; Birlinger, *Schwaben,* I, 192).
12. Voronca, *Datinele,* 159.

obraz[1]. Dacă se sting lumînările în biserică, e semn că e acolo o femeie ce-și „are rîndurile". Nici candela n-o poate aprinde o femeie care se află în această stare[2].

d) În special pentru copii, e cu primejdie apropierea unei femei „la lună". De aceea nu e permis să se ducă la lăuze decît femeile „curate", căci altminteri se umple copilul de spurcat, de rofii, de bube pe cap și pe trup[3], iar vara se opărește. În cazul însă că se duc, spre a nu păți ceva copilul, cînd intră în casă, se duc de-l șterg cu poala cămășii, zicînd: „Cum e mă-ta de curată, așa sînt și eu". Se întîmplă însă ca unele femei „cu poală roșie" să uite să rostească aceste cuvinte. Atunci, ca să nu i se întîmple ceva copilului, se pune sub patul lăuzei o păcorniță sau dohotniță (vas în care se ține păcura de uns carele) ori un hîrb cu păcură. Acest vas rămîne tot timpul sub pat, în primele săptămîni după facere, pentru ca necurățeniile femeii cu soroc să se prindă de hîrb, iar nu de copil[4]. Și la bulgari, păcornița e adusă în odaia în care se află lăuza, pentru a o apăra pe aceasta de duhurile necurate și spre a feri de deochi copilul abia născut[5].

Sîngele omului în leacuri

§ 17 Sîngele de menstruație se întrebuințează însă și ca leac. În Oltenia, de pildă, „buba-rea e spurcată cu sorocul unei femei tinere"[6]. În Bucovina se recomandă, ca leac contra epilepsiei, să-l bați pe bolnav cu cămașa pătată de sîngele unei fete la prima ei menstruație[7]. Pentru a-și păstra vederile pînă la adînci bătrînețe, e bine ca fata să se ungă pe la ochi cu sînge de la întîiul ei soroc[8]. În Abruzzi (Italia), fetei care-și spală capul cu apa în care s-a clătit cămașa pătată de primul ei sînge menstrual, îi crește părul foarte frumos[9].

De altfel, sîngele omului se întrebuințează adesea în leacuri. Astfel, după un corespondent din județul Ilfov, se recurge la următorul mijloc de vindecare a epilepsiei la copii. Se face copilului o crestătură cu briciul la ceafă. Sîngele ce curge din tăietură se culege într-o cîrpă curată și aceasta se bagă apoi în gura bolnavului. Cu alte cuvinte, îl spurcă cu sîngele lui, și numai astfel se tămăduiește bolnavul. Un

---

1. Voronca, *Datinele,* 994.
2. *Ibidem,* 1170.
3. *Șezătoarea,* VI, 23 ; Gorovei, *Credinți,* 3373 ; Rev. *Ion Creangă,* I, 49 ; *An. Arh. de Folkl.* IV, 80. Aceeași credință există și la bulgari (cf. S. Stambolieff, *Sbornik,* XXI, 42). Tot astfel și la sicilieni (Pitrè, *Usi* II, 181).
4. Păcală, *Rășinari,* 164 ; Gorovei, *Credinți,* 2953 ; Rev. *Ion Creangă,* I, 49 ; VI, 23 ; *An. Arh. de Folkl.,* II, 95 ; IV, 80.
5. D. Marinoff, în *Sbornik,* XXVIII, 132.
6. Laugier, *Etnogr. medic.,* 97.
7. Voronca, *Datinele,* 510.
8. Gorovei, *Credinți,* 4085.
9. Finamore, *Tradizioni,* 126.

leac aproape identic e înregistrat de Pliniu: „Sîngele de om, ori de unde ar fi... pus pe gura celor ce au un atac de epilepsie, îi face să se scoale îndată”[1].

În Oltenia, cu ocazia tăierii cordonului ombilical, este obiceiul să se ia sînge din tăietură și să se ungă copilul în gură și pe obraji, pentru ca micuțului să nu-i crească dinții mari și să nu se îmbolnăvească de fălcariță[2]. Tot astfel, în Sicilia, se unge pe obraji copilul cu sînge de la cordonul ombilical, pentru ca, făcîndu-se mare, să nu moară de cuțit[3].

Sîngele de animale în leacuri

Mai ales sîngele de animale e întrebuințat ca leac împotriva multor § 18
beteșuguri. Iată ce scrie în această privință dr. Laugier: „În regiunea de nord a Doljului, în unele localități din Mehedinți și Gorj, vrăjitori meșteri aplică pe bube sau răni, ce nu se vindecă curînd, un *pui mic de găină*, tăiat de viu. În regiunea Dunării (Hunia), se aplică o *broască*, spintecată de vie. În Filiași și împrejurimi, se preferă *pisica*. Se ia un pisoi, se taie de viu, se scot intestinele și, animalul fiind cald încă, se aplică pe bubă... În Beloț, se face același lucru cu *porumbei* sau *coțofene* vinete, spintecate de vii... Toate aceste animale, spintecate de vii, lasă să se scurgă sîngele și serul lor atît de bogat în celule mîncătoare de microbi. Și astfel, norodul practică de mult ceea ce știința abia acum a ajuns, cu multă trudă, să statornicească: pansamentele cu ser, atît de eficace în plăgile atonice – lipsite de vitalitate. Deosebirea este că, în știință, serul este obținut în laboratoare și pus în sticle, iar în popor este preparat *ex tempore*, prin sfîșierea unui animal. Dacă procedeul nu e mai civilizat, el nu este desigur mai puțin eficace”[4]. Aceste mijloace de vindecare își au originea în cele mai vechi timpuri ale omenirii, le practică cele mai multe popoare de pe glob și se găsesc înregistrate în cele mai vechi tratate de istorie naturală și de medicină ale grecilor și romanilor.

Cît privește această terapeutică la români, observăm că atît sîngele, cît și corpul sîngerînd al multor animale spintecate de vii se aplică pe partea bolnavă a trupului. Le vom examina pe rînd în cele ce urmează.

A) *Mamifere* § 19

Cîine. Un cățel de abia fătat se spintecă de viu și se înfășură, cu mațe cu tot, pe o rană cu viermi sau la locul unde s-a rupt vreun os[5]. Tot pentru oase rupte se recomanda odinioară în Bavaria ungerea cu o alifie făcută din fiertura unui cățel tăiat în bucăți, amestecată cu măduvă de bou[6].

---

1. *Natur. hist.,* XXVIII, 10.
2. Laugier, *Etnogr. medic.,* 23.
3. Pitrè, *Usi,* II, 143.
4. Laugier, *Etnogr. medic.*
5. Leon, *Ist. natur. medic.,* 83 ; Gorovei, *Credinți,* 400-401.
6. Jühling, *Tiere,* 74.

Iepure. Cu sînge de iepure, amestecat cu rachiu de drojdii, se unge pe locul bolnav cel ce pătimește de brîncă[1]. Tot sîngele de iepure se întrebuințează pentru vindecarea brîncii în diferite regiuni ale Germaniei (Suabia, Stiria, Palatinatul de Sus)[2]. Pentru „înnădușeală" (emfizem pulmonar) se recomandă la noi să se bea sîngele cald din inima unui iepure împușcat[3]. La aromâni, atunci cînd suferă cineva de „plivrit" (pleurezie), i se aplică pe piept pielea caldă a unui iepure jupuit de viu[4]. Tot astfel, la noi, „pielea proaspătă de iepure se presară cu piper, se stropește cu vin sau cu rom și se pune la junghiu, sau se unge cu său și se pune pe piept la cine suferă de piept"[5].

Liliac. Cu sîngele de liliac, „care-i dă pe nas, cînd îi strivești capul", se ung negii și coșurile, spre a-i face să dispară[6]. Tot așa se procedează și în Boemia[7].

Oaie. Sîngele de oaie, amestecat cu săpun și cu baligă de cal roșu, fiert laolaltă în vin alb și căruia i se adaugă apoi untdelemn sau untură proaspătă, se recomandă, într-un manuscris de la sfîrșitul veacului al XVII-lea, ca leac pentru scrîntituri[8].

Pisică. O pisică *neagră*, spintecată de vie, se pune sîngerîndă la buba *neagră*[9]. Același leac se recomandă în unele ținuturi din Germania și în Irlanda[10]. Diferite umflături (cîrtițe, uime etc.) se vindecă cu sînge din coada unei pisici *negre*[11]. Tot astfel se procedează în Prusia, în Saxonia și la venzii din Germania[12]. Un leac curios pentru epilepsie îl înregistrează d-rul Laugier din județul Vîlcea: „Se crestează cu cuțitul urechea unei mîțe *negre* și se ia o picătură de sînge pe care o bagă în gura bolnavului"[13]. Tot așa fac și sașii din Transilvania[14]. În Suabia se procedează la fel pentru vindecarea frigurilor, numai că i se dau bolnavului 3 picături de sînge pe o bucată de pîine[15]. Aiurea (Vestfalia, Tirol, Stiria etc.) se recomandă bolnavilor de epilepsie să bea 3 sau 7 picături de sînge din coada unei pisici negre[16].

1. Leon, *Ist. natur. medic.,* 88; Gaster, *Liter. pop.,* 540.
2. Fossel, *Volksmedizin,* 151; Jühling, *Tiere,* 56; Bargheer, *Eingeweide,* 275.
3. Leon, *Ist. natur. medic.,* 88.
4. Papahagi, *Liter. pop.,* 288.
5. Leon, *Ist. natur. medic.,* 88.
6. *Ibidem,* 96.
7. Grohmann, *Aberglauben,* 73.
8. *Șezătoarea,* X, 143.
9. Leon, *Ist. natur. medic.,* 98; cf. Laugier, *Etnogr. medic.,* 8-9.
10. Jühling, *Tiere,* 100; Bargheer, *Eingeweide,* 275.
11. Comunicare din județele Prahova, Ialomița, Brașov, Tighina.
12. Bargheer, *Eingeweide,* 275.
13. *Etnogr. medic.,* 88.
14. Haltrich, *Siebenb. Sachs.,* 290.
15. Bargheer, *Eingeweide,* 278.
16. Wuttke, *Volksaberglaube,* 355; Jühling, *Tiere,* 101, 102, 103; Bargheer, *Eingeweide,* 269.

Porc. Cu sîngele porcului tăiat de Crăciun e bine să te brezezi, ca să fii ferit de bubat[1].

Șoarece. „Șoarecele golaș, adică pînă nu face ochi și pînă nu are încă păr, îl crăpi pe burtă de viu și-l pui deasupra luminii la ochi, pentru durerea de ochi”[2]. Același leac îl recomanda Pliniu[3] și, după el, Marcellus Empiricus[4] și Plinius Secundus[5]. În județul Muscel se vindecă negii cu sînge de șoarece[6], întocmai ca în unele regiuni din Germania[7]. Un leac identic îl întrebuințau romanii, după cum afirmă naturalistul Pliniu[8].

Țap. Sîngele de țap, amestecat în mîncare, se dă, la aromâni, ca leac contra dizenteriei[9]. Exact același remediu, însă amestecat în vin, îl recomanda acum nouăsprezece veacuri medicul grec Dioscoride[10]. Tot astfel și naturalistul Pliniu[11] și, trei veacuri mai tîrziu, Marcellus Empiricus[12].

B) *Păsări* § 20

Tot atît de întrebuințat e și sîngele de pasăre sau pansamentul cu o pasăre spintecată de vie. Astfel:

Cocoș. Găină. În Oltenia, puiul de găină, spintecat de viu, se aplică pe bube sau răni ce nu se vindecă curînd[13]. Tot astfel caută să vindece rănile țiganii din Transilvania: aplică peste ele o găină neagră, spintecată de vie[14]. În județul Baia, buba *neagră* se vindecă punînd peste ea pielea unui pui, cu pene cu tot; pentru viermi, se procedează tot astfel, dar puiul trebuie să fie *negru*[15]. În Bucovina, babele „întrebuințează găinile, sfîrtecate de vii drept în două, la o mulțime de boale, mai ales la dureri de piept și contra boalei celei rele”[16]. Tot în Bucovina se crede că „un *cocoșel negru*, sfîrticat în două și pus la rănile cu viermi, înainte de a i se răci carnea, scoate viermii și vindecă rănile”[17]. D-rul Leon înregistrează și următorul leac: „Puiul de găină *neagră* se spintecă de viu și se înfășură cu el sîngerînd umflătura din scrîntitură”[18].

---

1. *Șezătoarea,* XII, 155.
2. Leon, *Ist. natur. medic.,* 108.
3. *Natur. hist.,* XXX, 23.
4. *De medicamentis,* XIX, 66.
5. *De medicina,* III, 29.
6. Leon, *Ist. natur. medic.,* 109.
7. Jühling, *Tiere,* 123.
8. *Natur. hist.,* XXX, 23.
9. Papahagi, *Liter. pop.,* 260.
10. Dioskurides, *Mat. med.,* II, 79.
11. *Natur. hist.,* XXVIII, 58.
12. *De medicamentis,* XXVII, 98.
13. Laugier, *Etnogr. medic.,* 8.
14. Wlislocki, *Siebenb. Zigeuner,* 275.
15. Gorovei, *Credinți,* 400.
16. Marian, *Ornitologia,* II, 254 ; cf. Leon, *Ist. natur. medic.,* 91.
17. Marian, *Ibidem,* II, 248.
18. *Ist. natur. medic.*, 91.

Porumbel. Se spintecă de viu un porumbel și i se bea sîngele sau i se înghite inima, cînd suferă cineva de oftică sau de bătaie de inimă[1]. În județul Iași, porumbeii, spintecați de vii, se recomandă ca leac pentru tifos[2]. Aceeași credință în eficacitatea sîngelui de porumbel există și în Franța. Se povestește că, în timpul unei epidemii de febră tifoidă, un conducător de tramvai ar fi spus unui coleg al său: „Nu există boală care să se vindece mai ușor decît asta. N-ai decît să spinteci de viu un porumbel, să-l pui pe fruntea bolnavului și să-l lași acolo pînă putrezește. Cînd porumbelul a ajuns în această stare, bolnavul e pe deplin vindecat". Am comunicat cele auzite unui doctor, și el mi-a răspuns: „Așa se întîmplă într-adevăr, dar dacă astfel de leacuri simple ar fi cunoscute de toată lumea, noi doctorii am muri de foame"[3]. În județul Neamț (și în județul Timiș, după un corespondent), se vindecă negii frecîndu-i cu sînge de porumbel[4]. Tot astfel și în Bavaria[5]. Broasca, o umflătură ce se formează sub pielea de la pleoapele ochilor sau a obrajilor, se vindecă de asemenea cu sîngele unui porumbel spintecat de viu[6]. În județul Argeș, ca leac contra albeții, se pică de două ori seara în ochi sînge de porumbel. Și scriitorii romani recomandă adesea sîngele de porumbel ca leac pentru durerile de ochi[7]. Pentru pistrui, se taie un porumbel, în momentul cînd iese popa cu Învierea, și se dă cu sîngele păsării pe obraz[8]. Și în Silezia se întrebuințează sîngele de porumb pentru a face să dispară pistruii[9]. Cu sînge de porumbel, amestecat cu untdelemn, se face o alifie pentru vindecarea pecinginii[10]. Cînd copiii au „fras" (boală caracterizată prin crampe și convulsii), se spintecă de vii doi porumbei și se leagă, plini de sînge, la tălpile copiilor[11]. E interesant de observat că exact în același mod, și pentru aceeași boală a copiilor, se procedează în Bavaria[12].

Rață. Sîngele de *rățoi negru* se bea cu rachiu pentru gălbinare; se bea cald, pentru a opri vărsăturile de sînge. Pus în vin sau în lapte dulce, se bea de către cei ce bănuiesc că au fost otrăviți[13]. În cazul acesta din urmă se obișnuiește și la bulgari să se bea sînge de rățoi, pus în lapte[14]. Într-o carte de leacuri germană, publicată în 1563, se

1. În toată țara; cf. și Leon, *Ist. natur. medic.,* 95; Voronca, *Datinele,* 449.
2. Gorovei, *Credinți,* 400.
3. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 300.
4. Leon, *Ist. natur. medic.,* 95.
5. Lammert, *Volksmedizin,* 195.
6. Leon, *Ist. natur. medic.,* 95, 122.
7. *Șezătoarea,* VIII, 136; Pliniu, *Natur. hist.,* XXIX, 38; Marcellus, *De medicamentis,* VIII, 134, 161; Celsus, *Medic.,* VI, 6, 39; Plinius Secundus, *Medic.,* I, 9.
8. Leon, *Ist. natur. medic.,* 95.
9. Drechsler, *Schlesien,* II, 95, 226.
10. Leon, *Ist. natur. medic.,* 95.
11. *Ibidem*; cf. și Bargheer, *Eingeweide,* 271.
12. Lammert, *Volksmedizin,* 125.
13. Leon, *Ist. natur. medic.,* 105; cf. și Gorovei, *Credinți,* 3359.
14. S. Vateff, în *Sbornik,* XXI, 4.

recomandă de asemenea sîngele de rață ca antidot pentru cei otrăviți[1]. La romani, sîngele de rățoi se lua pentru a opri diareea[2].

Rîndunică. Sîngele de rîndunică, amestecat în băutura cuiva, îl vindecă de beție[3].

Țarcă (coțofană). Sîngele de țarcă se dă de băut celor ce suferă de „nădușală” (emfizem pulmonar)[4].

Vrabie. Pentru friguri, se taie capul unei vrăbii și se lasă să curgă cîteva picături de sînge pe o bucățică de zahăr, care se mănîncă[5].

C) *Pești, batracieni, crustacee etc.* § 21

Lin. Linul, spintecat de viu și bătut cu o muche, ca să se sfarme oasele, se leagă la locul bolnav al acelora ce pătimesc de „rast”, și se lasă acolo o zi și o noapte. Pentru durerile de pîntece sau de stomac, se presară linul despicat cu spirt și cu afion și se aplică pe pîntece[6].

Broască. Se crede că broasca are darul de a absorbi toate necurățeniile din apă și din aer. Se mai crede că poate extrage veninul din orice rană, și de aceea e deseori întrebuințată în terapeutica populară pentru vindecarea rănilor. „Dacă are cineva vreun buboi care nu vrea să spargă, apoi să ia o broască, s-o frîngă în două și s-o pună cînd e caldă și sîngerîndă pe buboi, care apoi se sparge”[7]. Pentru sugerea veninului la bolnavii de bube, de vărsat, de cancer etc. se aplică și în alte țări broaște pe răni: la francezi, la italieni, la germani, la cehi[8]. „Părul la deget” (o bubuliță la degetele de la mîini, de care sufăr mai ales femeile care se înțeapă cu acul la cusut) se vindecă spintecînd o broască rîioasă și punînd-o la deget[9]. Tot astfel dr. Leon: „Spintecată de vie, broasca se pune cu partea sîngerîndă la rana din înțepătură, păr sau dalac”[10]. La aromâni, sugelul se vindecă astfel: se ia un *brotăcel*, se despică în două, se presară cu zahăr și se pune deasupra bubei[11]. În Belgia, sugelul se vindecă vîrînd degetul bolnav în gura unei broaște[12]. „Legătura de broaște pisate, pusă pe pîntece, e bună de facere ușoară”[13]. În sudul Franței se pune de asemenea o broască pe pîntecele femeii care trebuie să nască, spre

1. Jühling, *Tiere,* 190.
2. Pliniu, *Natur. hist.,* XXX, 20.
3. Gorovei, *Credinți,* 212.
4. Leon, *Ist. natur. medic.,* 85, 109.
5. *Ibidem,* 111.
6. Leon, *Ist. natur. medic.,* 96.
7. Gorovei, *Credinți,* 369.
8. Sébillot, *Folkl. de France,* III, 286 ; Rolland, *Faune,* XI, 109 ; Pitrè, *Usi,* III, 367 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* 116 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin* II, 316, 402.
9. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 141.
10. *Ist. natur. medic.,* 81.
11. Papahagi, *Liter. pop.,* 272.
12. Harou, *Fokl. de Godarville,* 18.
13. Gorovei, *Credinți,* 2548.

a-i ușura durerile facerii[1]. Și pentru bolfe (angină difterică) e bună legătura de broaște pisate, pusă la gît[2].

Rac. Racii, pisați de vii, se aplică pe buric și la șale, unde stau 24 de ceasuri, ca să tragă vătămătura[3].

Șopîrlă. În județele Botoșani și Covurlui – poate și aiurea – se ung cu sînge din coadă de șopîrlă negii care se fac pe mîini[4]. Același procedeu se întrebuințează în Franța, în regiunea Vosgilor[5], și la fel se proceda în veacul al XVI-lea în Germania[6]. Mijlocul acesta de vindecare îl găsim recomandat și de Pliniu[7], după care îl înregistrează apoi Marcellus Empiricus[8] și Plinius Secundus[9].

Ploșniță. În fine, spre a încheia această lungă înșirare de leacuri, în care sîngele intră ca factor de căpetenie, să amintim că dezgustătoarea insectă, ploșnița, e pusă și ea la contribuție de către medicina empirică pentru vindecarea ulcioarelor de la ochi și a albeții. Se prinde o ploșniță, se freacă cu degetele și, cu sîngele ei, se unge ulciorul sau albeața, care îndată se vindecă, de parcă n-ar mai fi fost[10].

Oasele

§ 22 Termenul os (dim. *oscior*, mai rar *osișor*, *osușor*, *osuț*) – moștenit din latinul *ossum* – e întrebuințat tot mai rar în Moldova și în Bucovina, unde-i face concurență sau l-a înlocuit cu desăvîrșire termenul de origine slavă *ciolan* (v.sl. *članŭ*), iar în nordul Transilvaniei, în Maramureș și în Țara Oașului tinde să dispară dinaintea concurentului *ciont*, de origine maghiară (*csont*).

Din cele 226 de oase și oscioare care alcătuiesc scheletul omului, foarte puține au, în graiul poporului, cîte o numire specială. Le vom examina mai tîrziu la locul lor.

E interesant de notat următoarele expresii caracteristice: *e numai piele și oase, e numai oase înșirate, îi numeri oasele de slab ce e, e slab de-i fluieră vîntul prin oase*, despre un om foarte slab, căruia-i poți număra coastele; *cu oasele goale*, gol de tot, despuiat, în pielea goală; *a rupe* (sau *a muia*) *oasele cuiva*, a-l snopi în bătaie; *a băga frica* (sau *spaima*) *în oase*, a-l umple de groază; *ud pînă la oase*, ud leoarcă, muiat pînă la piele; *a-și odihni oasele*, a se odihni; *a-i trece ciolan prin ciolan*, a fi frînt de oboseală etc.

Un ciolan mare e numit *hodolan*, Ban. *odoloń*.

---

1. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 859.
2. *Șezătoarea,* I, 81.
3. Leon, *Ist. natur. medic.,* 104.
4. *Ibidem,* 108 ; Rev. *Ion Creangă,* IV, 361.
5. *Mélusine,* III, 283.
6. Jühling, *Tiere,* 18.
7. *Natur. hist.,* XXX, 23.
8. *De medicamentis,* XXXIV, 8, 105.
9. *De medicina,* III, 29.
10. Marian, *Insectele,* 450.

Articulațiile oaselor se numesc *încheieturi*.

Oasele moi, cartilajele, sînt numite *ronț* sau *zgîrci*.

„Oasele părăsite” sau „ciolanele de mort” au și ele o întrebuințare în practicile medicale ale poporului. Astfel, în județul Prahova, „oasele părăsite” se fierb, și cu spuma lor se ung bubele numite „plescaiță”[1].

În Bucovina, se aplică la gîtul bolnavilor de gîlci o bucată de bostan turcesc copt, presărat cu ciolane de mort pisate[2]. Tot așa, în Silezia, la cei ce sufăr de gîlci sau de gută, li se atinge gîtul cu oase de mort[3]. În altă regiune a Germaniei (Oldenburg), se pisează oase de mort și se pun, fără știrea bolnavului, în mîncarea celuia ce suferă de bube[4]. Tot pentru bube sau „bolfe”, se recomandă bolnavului, în Moldova, să le atingă de trei ori cu un ciolan de mort[5]. Tot astfel se procedează la norvegieni, cînd omul e lovit de dambla sau de o durere fulgerătoare[6]. În județul Tutova se freacă negii cu un ciolan de găsit, fără a rosti vreo vorbă[7].

În magia imitativă, se recomandă omului să poarte la sine un „os de vită *crăpată*”, ca să-i *crape* dușmanii[8].

Vom studia acum părțile trupului după regiunile lui anatomice. Ca și în știință, poporul împarte corpul în : *cap, trunchi* și *mădulare*.

Capul

Termenului *cap*, moștenit din latinescul *caput*, ca și majoritatea termenilor privitori la corpul omenesc, nu-i face concurență, decît în glumă și în bătaie de joc, expresiile împrumutate din alte limbi, ca : *glavă* (slav), *bostan* (turc.), *dovleac* (turc.), *tigvă, tivgă, tiugă* sau *tidvă* (srb.-bulg.), acestea din urmă întrebuințate mai adesea pentru un cap pleșuv sau cu înțelesul de craniu. § 23

Dintre credințele poporului privitoare la cap însemnăm următoarele :

1. Cînd se lovesc doi copii cap în cap, trebuie îndată fiecare să scuipe jos, căci altminteri :
   a) Nu mai cresc[9].
   b) Capătă bube dulci[10].
   c) Le mor părinții[11].

---

1. Leon, *Ist. natur. medic.*, 99.
2. Marian, *Descîntece,* 126.
3. Drechsler, *Schlesien,* II, 292, 295.
4. Strackerjan, *Aberglaube,* I, 90.
5. *Șezătoarea,* I, 192. La fel procedează rutenii din Ucraina, cînd vor să vindece bolfele numite *mertva kistka* adică ’os mort’ (Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 395).
6. Liebrecht, *Volkskunde,* 313.
7. După un corespondent.
8. Leon, *Ist. natur. medic.,* 8 ; Gorovei, *Credinți,* 1250.
9. *Șezătoarea,* VI, 57 ; Rev. *Ion Creangă,* VI, 57, 113 ; Gorovei, *Credinți,* 3627.
10. Rev. *Ion Creangă,* III, 279 ; IV, 182.
11. Gorovei, *Credinți,* 2391.

2. Cînd un copil cade și se lovește cu capul de ceva, există obiceiul să se toarne puțină apă în acel loc, ca să nu i se facă un cucui în cap[1]. Alteori se scuipă pe jos și se apasă cu latul sau cu muchea unui cuțit locul de pe frunte sau de pe cap, unde s-a lovit. În același mod se procedează la germani, la norvegieni, la estoni și aiurea[2].
3. Cînd aude cineva primul tunet, primăvara, să se lovească ușor în cap cu o pietricică, cu o bucată de fier sau cu muchea toporului, ca să-i fie capul tare, ca piatra sau ca fierul și să nu-l doară capul peste an[3]. Această credință e foarte răspîndită în Europa. O regăsim la bulgari, la polonezi, la populațiile muntene ale Galiției, la estoni, în Silezia etc.[4]

Spălatul capului

§ 24 *Lăutul*, adică spălarea capului, e supus unor anumite reguli pe care le observă cu strictețe femeile de la țară:

a) *Duminica* nu se lau, căci fac bube sau capătă dureri de cap[5].
b) *Lunea* femeia nu se lă, că e rău de urît, adică o urăsc oamenii[6]. Rămîne văduv(ă) bărbatul sau femeia care-și spală capul într-o luni[7]. Fata care se lă într-o luni se va mărita cu un bătrîn[8].
c) Să nu se spele nimeni pe cap *marțea*, că-i tare rău de năpaste[9]. Femeii care se spală pe cap în această zi îi moare curînd bărbatul[10].
d) *Miercuri* să nu te speli pe cap, că rămîi vădană[11], sau, dacă ești fată, ai să te măriți cu un văduv[12]. Să nu te lai miercurea, că nu-ți putrezește capul după moarte[13]. De se va la femeia 9 miercuri

1. Ioneanu, *Superstiții,* 22.
2. Andree, *Braunschweig* 422 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 519 ; Drechsler, *Schlesien,* II, 292 ; Liebrecht, *Volkskunde,* 312 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 393 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, I, 1202.
3. Rev. *Ion Creangă,* II, 188, 245 ; III, 245, 371 ; IV, 114 ; V, 149, 312, 371 ; VI, 145, 308 ; VII, 145 ; Voronca, *Datinele,* 787 ; *Șezătoarea,* II, 194 ; VI 25 ; Pamfile, *Văzduhul,* 89.
4. *Sbornik* XXVIII, 27 ; *Lud,* XI, 199 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 193 ; Grimm, *Mythologie,* III, 490 ; Drechsler, *Schlesien,* II, 136.
5. *Șezătoarea,* VI, 23 ; Rev. *Ion Creangă,* IX, 177. În Bucovina se zice că celui ce se lă duminica îi va putrezi trupul, cînd va muri, dar părul îi va rămînea întreg (Gorovei, *Credinți,* 1245).
6. Rev. *Ion Creangă,* IV, 182 ; Voronca, *Datinele,* 271, 272.
7. *Ibidem,* 271.
8. *Ibidem.*
9. Gorovei, *Credinți,* 1843 ; Rev. *Ion Creangă,* III, 44 ; IV, 149 ; VI, 112, 271, 308.
10. Marian, *Sărbătorile,* I, 101.
11. Voronca, *Datinele,* 272 ; Rev. *Ion Creangă,* III, 309.
12. *Ibidem,* VI, 271.
13. Voronca, *Datinele,* 272.

după olaltă, sau timp de un an de zile, miercurea, la lună nouă, îi va muri bărbatul[1]. Aromânii cred și ei că nu e bine să se spele pe cap miercurea[2].

e) *Joia* e bine să se spele pe cap fetele, înainte de a răsări soarele[3]. Au noroc la dragoste dacă se lau și se piaptănă în această zi[4].

f) *Vinerea* să nu te lai, că-ți cade părul ori te doare capul[5]. Să nu te lai vinerea, dacă vrei să nu te urască lumea[6]. Dacă o femeie se spală pe cap 9 vineri de-a rîndul și aruncă apa pe un cîine rău, îi moare bărbatul[7]. Dacă se lă cineva vinerea, îi cresc toate buruienile și bălăriile în grădină și în semănături[8]. Nu e bine să te lai lunea, miercurea și vinerea, că te vor durea ochii[9].

g) Numai *sîmbăta* e bine să te lai, mai ales înainte de a răsări soarele[10]. Dacă te lai sîmbătă dimineața, Maica Domnului e lîngă tine, iar dacă te lai seara, vin diavolii[11].

h) În săptămîna brînzei, numită și săptămîna *albă*, nu e bine să te lai, căci îți *albești* părul și îmbătrînești curînd[12].

i) La „Probejenii" (6 August) nu e bine să se laie fetele, că nu le mai cresc coadele[13].

j) Să nu te lai cînd e un mort în casă ori în mahala, că-ți cade părul[14].

k) Cînd te lai seara, să nu lași mult în casă lăutoarea, că se poate întîmpla să se cutremure pămîntul, și atunci și ție-ți va tremura capul cît vei trăi[15].

Craniul

Cutia osoasă a creierilor e numită de popor *căpățînă* (lat. *capĭtīna*) și *țeastă*. Această formă e relativ recentă, căci n-o întîlnim în textele vechi, unde se găsește numai forma *țest* (*țăst*). Așa, de pildă, în Tetravanghelul lui Coresi (1560-61) : „Duseră el la locul Golgothei, ce iaste de se spune locul *țăstului*"[16]. Sau, în cronica lui Moxa (1620) : „Ferecă Crum *țestul* capului lui Nichifor cu aur"[17]. Acest cuvînt, § 25

1. Rev. *Ion Creangă,* II, 101 ; Voronca, *Datinele,* 272.
2. Cosmulei, *Datinele,* 44.
3. *Șezătoarea,* III, 200.
4. Voronca, *Datinele,* 897.
5. Rev. *Ion Creangă,* III, 371 ; Ciaușanu, *Superstițiile,* 327.
6. *Ghilușul,* I, Nr. 9, 15.
7. Voronca, *Datinele,* 274.
8. Gorovei, *Credinți,* 440.
9. *Șezătoarea,* XII, 165.
10. *Ibidem,* III, 200.
11. Rev. *Ion Creangă,* III, 371.
12. *Șezătoarea,* III, 123 ; R. Codin-Mihalache, *Sărbătorile,* 83 ; Gorovei, *Credinți,* 3060 ; Rev. *Ion Creangă,* III, 212.
13. R. Codin-Mihalache, *Sărbătorile,* 83.
14. Rev. *Ion Creangă,* III, 339.
15. *Ibidem,* III, 44.
16. Marcu, XV, 22.
17. Hasdeu, *Cuvente,* I, 383.

derivat din lat. *tĕstu*, care avea înțelesurile de 'capac de oală' și 'oală de lut', s-a păstrat în toate limbile romanice cu înțelesuri diferite, dar în v.fr., în span. și în port. are, ca și în românește, sensul de 'craniu', în afară de acela de 'capacul de lut în care se coace pîinea'. De la plur. *țeste* al lui *țest* s-a refăcut forma de sing. fem. *țeastă*. Un alt termen pentru craniu e *scăfîrlie*, cu o mulțime de variante dialectale : *scăfîrlie, scofîrlie, sclăfie* etc., derivat din *scafă* (gr.-biz. σκάφη (care, pe lîngă înțelesurile de 'strachină mare de lemn' și 'căuș', e întrebuințat de Cavalerul Stamate și cu sensul de 'craniu'. Așa, de pildă, în versurile : „...subt a lui talpe, Pîrîesc ciolane ș-a morților *scafe*"[1], iar în alt loc : „Am să te jîpoi de viu și din *scafa* ta să beu"[2]. Tot cu înțelesul de craniu se întrebuințează și termenii *tigvă (tidvă* etc.), de care am vorbit în alt loc (§ 23), *hîrcă* și *cioarcă*, a căror origine e dubioasă.

Se crede că tigva de om, arsă în foc, e bună de leac contra amețelii[3]. Aceeași credință exista în veacul al XVII-lea în Germania[4].

Creștetul

§ 26 Creștetul e numit și *cleștele capului,* expresie care apare aproape numai în descîntece. În județul Mehedinți i se zice *teme*[5], și tot astfel în Banat (pron. dial. *tśeme*), termen împrumutat din sîrbește (*teme*).

În județul Dolj se crede că copilului care are două creștete, îi va muri mama[6].

Bărbatul cu două creștete se va însura de două ori, iar femeia, dacă are două creștete, va lua doi bărbați[7].

Un alt termen pentru creștet e *moalele capului*. Dar, de fapt, prin această expresie se înțeleg fontanelele – în special cea din creștetul capului – adică acea parte a craniului care, la copii, nu e încă pe deplin osificată. Se zice, la noi, că nu se întărește moalele capului, la copil, pînă nu va putea rosti cuvîntul „piatră"[8]. Ceva mai deosebit în județul Mehedinți : „Cînd copilul e mic, *temea* îi e moale ; pufăie cînd i-o apeși cu mîna și se întărește cînd va zice «piatră»"[9].

Părul

§ 27 Fiecare din firele și, în mod colectiv, toate firele ce acopăr pielea capului și a restului corpului poartă numirea de *păr*, cuvînt moștenit din lat. *pilus*, ca și formele corespunzătoare din celelalte limbi romanice.

1. Musa, *Vettonica,* 223.
2. *Ibidem,* 246.
3. Gorovei, *Credinți,* 4484.
4. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* V, 212.
5. Boceanu, *Glosar,* 23.
6. Gorovei, *Credinți,* 4492.
7. Păcală, *Rășinari,* 160.
8. Ioneanu, *Superstiții,* 21.
9. Boceanu, *Glosar,* 23.

Părul mai lung din creştetul capului, precum şi cel de pe ceafă, lăsat pe umeri, e numit cu termenii de origine slavă *chică* şi *plete*.

Părul împletit e numit *coadă* (lat. *coda*) sau *cosiţă* (bulg. *kosica*), ori, provincial, *gîţă*, de origine necunoscută. Aceşti doi din urmă termeni sînt întrebuinţaţi în special spre a denumi coadele sătencelor nemăritate, pe care le poartă atîrnate sau învîrtite în jurul capului. De aci şi expresia *a împleti cosiţa albă,* sau, provincial, *a împleti gîţe albe*[1], cu înţelesul de „a rămînea fată bătrînă, nemăritată".

Un *smoc* de păr pe frunte sau pe creştetul capului e numit *moţ*.

Păr mult şi zbîrlit, mare şi nepieptănat, e numit *ciuf* şi, ironic, *hălăciugă*. Cînd părul e zbîrlit şi ridicat în sus, se zice că e *vîlvoi* sau *vulvoi*.

Mai multe fire de păr la un loc alcătuiesc o *şuviţă* sau o *viţă* de păr.

Culoarea părului

După culoare, părul poate fi *negru* ca pana corbului, *bălan* sau *bălai*, *roşcat* (roşcovan) etc. Despre oamenii cu părul roşu e o credinţă generală, la noi şi la mai toate popoarele din Europa, că sînt răi la suflet şi trebuie să te fereşti de ei. Cînd omul înaintează în vîrstă *cărunţeşte*, adică părul lui devine *cărunt* sau *alb*. Cîteodată părul albeşte înainte de vreme, de pe urma unei boli, a unei spaime grozave sau a necazurilor. De aci expresiile : *mi-au ieşit peri albi,* am îmbătrînit de multe necazuri ; *mi-a scos peri albi*, m-a necăjit rău, mi-a adus multe supărări, m-a îmbătrînit înainte de vreme. Cine însă are fire de păr alb în cap, cînd e încă tînăr, se zice că va avea noroc în viaţă[2]. Norocoşi se crede că sînt şi oamenii păroşi, adică al căror trup e acoperit cu mult păr[3]. § 28

Îngrijirea părului

Părul e o podoabă a capului. De aceea se dă o deosebită atenţie creşterii lui. § 29

E obiceiul, în Bucovina, să se dea moaşei, la naşterea copilului, un fuior răşchirat, ca să-i crească micuţului părul lung şi frumos ca fuiorul[4].

În special fetele se îngrijesc să le crească părul frumos. De aceea, la Sîn-Toader, se observă anumite practici pentru împlinirea acestui scop. Astfel :

a) Fetele se spală pe cap înainte de ziuă şi nu ies afară pînă nu s-au lăut, înainte de a-şi scoate Sîn-Toader caii la păşune, ca să nu le pască aceştia părul peste an[5]. Ele se roagă „să le crească cosiţele

1. Sevastos, *Nunta,* 4.
2. Rev. *Ion Creangă,* XII, 43.
3. Gorovei, *Credinţi,* 3037 ; Rev. *Ion Creangă,* VI, 271. Aceeaşi credinţă există şi la evrei (Bonnerjea, *Dict. of Superst.,* 118).
4. Voronca, *Datinele,* 1061.
5. Marian, *Sărbătorile,* II, 52 ; Rev. *Ion Creangă,* IV, 393 ; Gorovei, *Credinţi,* 3072 ; Voronca, *Datinele,* 764.

ca coadele iepelor". Tot astfel fac și flăcăii, rugîndu-se „să le crească pletele ca coamele cailor". În lăutoare pun în special stroh (ogrinji), adică scuturătură de fîn din ieslea cailor sau a vitelor, și iarbă-mare (*Inula helenium*)[1].

b) Mamele, după ce și-au lăut copilele și le-au pieptănat, le împletesc coada și, trăgîndu-le de păr, zic :

Toadere, Sîn-Toadere,
Dă coadă (sau : cosiță) fetei
Cît coada iepei[2].

c) După ce s-au lăut și s-au pieptănat, bărbații își retează pletele și puțin din părul de la frunte, iar fetele retează puțin vîrful cozilor. Părul tăiat îl pun într-o scorbură de răchită, ca să le crească părul iute ca crengile răchitei și să nu-i doară capul peste an[3].

d) În Banat, fetele se duc în noaptea de Sîn-Toader în pădure, culeg rădăcini de oman (*Inula helenium*) pe care le fierb și se spală cu leșia lor pe cap. După aceea, cu ochii închiși, se șterg și, cu părul despletit, se duc în grajd unde trag calul, boul sau vaca de coadă, urîndu-și să le crească și lor părul tot așa de lung cît coada acestor animale. Se feresc însă de a se uita în jos, ca nu cumva să zărească o pisică, un cîine sau o găină, căci atunci le-ar rămînea părul scurt ca și cozile acestora sau le-ar cădea părul, ori ar căpăta dureri de cap[4].

e) Se recomandă fetelor, dacă vor să le crească părul, să fure cînepă din ogor și frunze de nuc de la altă casă, fără să fie văzute, și să le bage în apa cu care se spală pe cap[5].

f) Dacă fetele dau cu salcie pe păr în ziua de Florii, le crește părul[6].

g) Cine are păr mic să mănînce splină de porc, că-i crește părul[7].

Alte leacuri întrebuințate pentru creșterea părului se vor vedea în lucrarea pe care o vom publica mai tîrziu despre medicina empirică.

§ 30 Pe cît e de frumos părul lung și bogat, pe atît e de urît, în special la fete, părul scurt sau rar. Se întîmplă adesea ca bărbaților să le cadă părul cu totul și să rămînă *che(l)i* sau *pleșuvi*, *pleșivi*, *pleși* sau *pelegi*. Pentru o fată însă, pierderea părului e un adevărat blestem pe capul ei. De aceea, în imprecațiile pe care le rostește descîntătoarea împotriva deochiului personificat, întîlnim adesea versurile următoare :

---

1. *Șezătoarea,* I, 128 ; III, 149 ; Rev. *Ion Creangă,* II, 295 ; V, 50 ; Gorovei, *Credinți,* 2068, 3069, 3070 ; Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 40 ; *An. Arh. de Folkl.,* IV, 68.
2. Marian, *Sărbătorile,* II, 60.
3. *Ibidem,* II, 62 ; Sevastos, *Nunta,* 4.
4. Marian, *Sărbătorile,* II, 63-64.
5. Voronca, *Datinele,* 531. În mod simbolic, femeile din jud. Lăpușna, cînd se duc la „rodini" să vază pe lăuză aduc copilului, dacă e fată, fuioare de cînepă, ca să-i crească fetei „gîțele" (*An. Arh. de Folkl.,* II, 95).
6. *Șezătoarea,* VI, 49 ; Gorovei, *Credinți.*, 3059.
7. Rev. *Ion Creangă,* IV, 149.

De-o fi deocheat de fată mare,
Să-i cadă cosițele,
Să rămîie cheală,
Să rîdă lumea și țara de ea...[1].

Ca să-și ferească părul, atît femeia, cît și bărbatul trebuie să se păzească de anumite lucruri, în special:

1. Să nu mănînce semințe de tivgă (*Lagenaria vulgaris*), că-i rămîne capul luciu ca o tivgă[2].
2. Femeia sau fata să nu-și spele capul dinaintea unui bărbat[3].
3. Fata să nu-și pună o pălărie de băiat în cap, că-i cade părul tot. Dacă apucă însă s-o pună în cap, din neștiință, s-o scuipe în fund și s-o azvîrle jos repede[4].
4. Să nu pună nimeni sita în cap, că-i cade părul[5].
5. Cînd s-a sfîrșit pînza de țesut și se taie de pe război, toate femeile care se află atunci în acea odaie trebuie să-și acopere părul cu basmale, căci altfel „li se paște (= li se taie) părul"[6].
6. Fetele să nu mănînce despletite, că le cade părul[7].
7. Femeia să nu vină de la mort cu părul despletit, că-i cade părul[8].
8. Fata să nu lingă lingura, nici să mănînce din oală, că se va mărita cu un bărbat pleșuv[9].
9. Nici femeia însărcinată să nu mănînce din oală sau să pătulească mămăliga, căci copilul ce va naște va fi fără pic de păr pe cap[10].

Părul *creț* e frumos la copii. Femeia însărcinată, dacă va culege în poală talași de la rîndea, va face copilul cu părul creț[11]. În Germania e credința că, dacă se învelește cu un cojoc copilul abia născut, va căpăta păr creț[12]. În Rusia, copilul se pune pe un cojoc, cînd trebuie să fie tuns, ca să i se încrețească și lui părul, cum sînt mițele cojocului[13]. Dacă i se încrețește unei copile părul de la ceafă, va mai căpăta surori[14]. Se crede că oamenii cu părul creț sînt mari mincinoși[15]. § 31

1. Laugier, *Etnogr. medic.,* 114.
2. *Șezătoarea,* VI, 49 ; Voronca, *Datinele,* 1137 ; Marian, *Nașterea,* 409 ; Gorovei, *Credinți,* 3063.
3. *Ibidem,* 3064.
4. Rev. *Ion Creangă,* V, 311, 340.
5. Voronca, *Datinele,* 227.
6. Gorovei, *Credinți,* 354 ; Voronca, *Datinele,* 1085.
7. *Șezătoarea,* III, 122 ; Gorovei, *Credinți,* 3066.
8. *Ibidem,* 3065.
9. Voronca, *Datinele,* 162, 225.
10. *Ibidem,* 230 ; *Șezătoarea,* VI, 49.
11. Ioneanu, *Superstiții,* 6.
12. Grimm, *Mythologie,* III, 460.
13. Zelenin, *Russ. Volkskunde,* 304.
14. Gorovei, *Credinți,* 3054 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* I, 190.
15. Gorovei, *Credinți,* 3099.

§ 32 Despre oamenii al căror păr din creștetul capului stă drept, se zice că sînt răi[1].

Dacă părul cuiva e așezat astfel încît are „două învîrticușuri” sau „doi colaci” în creștetul capului, adică părul răsucit în două direcții deosebite, ca și cînd ar avea două creștete, va avea două cununii, adică se va însura sau se va mărita de două ori[2]. Tot astfel cred și aromânii[3]. E curios că aceeași credință o regăsim și la sicilieni[4]. Se mai crede la noi că cei cu părul astfel dispus vor fi norocoși în viață[5]. Credințe asemănătoare găsim de altfel și la alte popoare[6].

Tunsul

§ 33 Credința omului primitiv că există o legătură simpatică între el și toate părțile corpului său s-a păstrat pînă în ziua de astăzi la toate popoarele de pe pămînt. Această legătură nu se pierde nici cînd diverse părți din corpul lui au fost despărțite de trup, de pildă părul și unghiile[7]. De aceea se observă cu sfințenie la toate popoarele anumite practici, cînd se tunde părul. Astfel, la noi :

a) Cînd copilul este mai mărișor, „i se ia din păr”, adică i se taie un moț din păr. Pînă la luarea din păr, copilul nu se tunde, căci capătă dureri de cap[8] sau e rău de foc[9]. Acest moț i se taie copilului de către naș sau de nașă-sa[10] și i se dă cînd se face mare[11]. Tot de către naș i se taie moțul copilului și la slavi. În genere, copilul nu se tunde pînă la un an, căci, altminteri, cînd va crește mare, se va face hoț[12]. Această ciudată credință o găsim și la germani[13].

b) Ca să crească părul, e bine să-l retezi numai cînd crește luna[14]. Această credință e foarte veche – o aveau și romanii – și o regăsim la cele mai multe popoare din Europa și din celelalte continente[15].

---

1. Rev. *Ion Creangă,* XII, 43.
2. *Ibidem,* III, 310 ; VI, 109 ; Gorovei, *Credinți,* 1778 ; Păcală, *Rășinari,* 93.
3. Cosmulei, *Datini,* 17.
4. Pitrè, *Medicina,* 61-62.
5. Gorovei, *Credinți,* 2751.
6. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* III, 1248.
7. Frazer, *Rameau d'or,* 217.
8. Rev. *Ion Creangă,* I, 148.
9. Gorovei, *Credinți,* 1384.
10. *Șezătoarea,* XII, 168 ; Voronca, *Datinele,* 509, 1137 ; Rev. *Ion Creangă,* IV, 328.
11. *Șezătoarea,* VI, 24.
12. *An. Arh. de Folkl.,* III, 49.
13. Drechsler, *Schlesien,* I, 216 ; Meyer, *Badisches Volksl.,* 50 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*
14. Rev. *Ion Creangă,* IV, 82 ; Gorovei, *Credinți,* 3062.
15. Frazer, *Golden Bough,* VI, 133 urm. ; Grohmann, *Aberglauben,* 30 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* III, 1255 ; Sébillot, *Folkl. de France,* I, 44 ; Bernoni, *Credenze,* 41 ; Orain, *Ille-et-Vilaine,* II, 123 ; Harou, *Traditionnisme,* 18 ; Zanazzo, *Usi,* 58 ; Bastanzi, *Superstizioni,* 15, 129 ; Krauss, *Volksglaube*, 15 etc.

c) Nu e bine să te tunzi vinerea[1]. Tot astfel cred și italienii[2]. În Germania se crede, dimpotrivă, că e bine să te tunzi numai într-o vineri, ca să-ți crească părul frumos, să fii ferit de dureri de ochi și de urechi etc.[3]

Pieptănatul

Și cu privire la pieptănat, sînt anumite reguli de păstrat. Astfel : § 34

a) Nu e bine să te piepteni în anumite zile ale săptămînii, ca marțea și vinerea[4], că-i rău de năpaste sau de dureri de cap. În aceste zile nu se piaptănă femeile nici la huțulii din Bucovina[5]. Tot de teama durerilor de cap, nu se piaptănă vinerea femeile din Iugoslavia[3], pe cînd săsoaicele din Ardeal nu se piaptănă în această zi de frica bubelor[7].
b) De asemenea, în anumite zile de sărbătoare, ca Sf. Andrei și Sf. Dumitru, precum și în zilele de Filipi, femeile se feresc de a se pieptăna de teama lupilor[8]. „Cel ce umblă cu pieptenele în ziua de Sf. Andrei va fi mîncat de lup ; de aceea, mai cu seamă femeile, se feresc, în acea zi, nu numai de a umbla cu pieptenele, dar nici a-i rosti numele”[9].
c) Te mănîncă lupii, și dacă te piepteni noaptea[10].
d) Cînd e cineva bolnav de lingoare, să nu se pieptene deloc, că moare[11].
e) Cînd e un mort în casă, să nu se pieptene nimeni, că-i amorțește capul[12].

Din Antichitate și pînă în ziua de astăzi, la toate popoarele civilizate, *părul despletit*, la femei, e semn de jale. De aceea se zice, la noi, că, dacă umblă femeia cu coadele despletite, trage a moarte pentru bărbatul ei[13]. Și grecii din insula Lesbos cred că va muri bărbatul acelei femei care umblă cu părul despletit[14].

---

1. Rev. *Ion Creangă,* II, 210 ; *An. Arh. de Folkl.,* I, 225.
2. Bernoni, *Credenze,* 41 ; Amalfi, *Tradizioni,* 73. În Abruzzi, dimpotrivă, se recomandă tunsul vinerea (Finamore, *Credenze,* 59).
3. Wuttke, *Volksaberglaube,* 314 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* III, 1255.
4. Rev. *Ion Creangă,* II, 101 ; IV, 149 ; Voronca, *Datinele,* 1086 ; Gorovei, *Credinți,* 2515 ; Păcală, *Rășinari,* 162.
5. Kaindl, *Huzulen,* 80.
6. Gjorgjević, *Narodni običajii.*
7. Haltrich, *Siebenb. Sachsen,* 288.
8. *Șezătoarea,* III, 150 ; Gorovei, *Credinți,* 1966, 1977, 3165 ; Rev. *Ion Creangă,* V, 371.
9. Hasdeu, *Etymol.*, 1184.
10. Rev. *Ion Creangă,* IV, 240 ; V, 179.
11. *Ibidem,* XII, 26.
12. Voronca, *Datinele,* 1072. În Abruzzi (Italia), femeile nu se piaptănă cînd e un mort în casă, de teamă să nu-și piardă părul (Finamore, *Tradizioni,* 100).
13. Gorovei, *Credinți,* 2268.
14. Georgeakis-Pineau, *Folkl. de Lesbos,* 328.

O credință al cărei substrat e, fără îndoială, un precept de igienă : pruncul să nu fie alăptat de mamă, cînd are părul despletit, căci se umple copilul de bube în gură[1].

Printr-un fel de magie imitativă, se deznoadă cozile și se despletește părul femeilor care se trudesc să nască[2]. Această practică e foarte veche. O pomenește, considerînd-o ca simplă superstiție, medicul Soranus din Efes (circa 100 d.Hr.)[3], iar la romani, femeile însărcinate nu aveau voie să intre în templul Junonei Lucina, ca să se roage, decît despletindu-și părul[4]. Ca și la noi, sîrboaicele își deznoadă cozile, cînd se trudesc să nască. La fel se procedează și în Abruzzii Italiei[5].

Ce se face cu părul tuns etc.

§ 35 Tot din pricina legăturilor simpatice care există între păr și restul corpului (v. § 33), nu se poate lepăda oriunde părul tuns sau rămas pe pieptene, ci trebuie să se păzească următoarele reguli :

a) Părul acesta trebuie aruncat în foc, ca nu cumva să-l ia cineva și să facă farmece cu el[6]. Tot astfel se recomandă în unele regiuni din Franța, din Germania, din Italia și de aiurea[7].

b) Cei mai mulți sînt însă de părere că acest păr nu trebuie aruncat în foc, căci respectivul va căpăta dureri de cap sau va fi să-și piardă puterea[8]. O credință foarte răspîndită la noi e că, dacă aruncă cineva părul tuns sau rămas după pieptănat, Maica Domnului se repede plîngînd să-l scoată de acolo, în vreme ce dracul rîde și se bucură[9]. Și în alte țări, în Franța, Germania, Italia etc., cred mulți că părul nu trebuie aruncat în foc, altminteri cel ce o face va suferi de dureri de cap[10].

c) Părul trebuie măturat și pus undeva, ca să nu-l calce lumea, căci nu mai crește sau poate pricinui omului dureri de cap. Unii sînt de părere că trebuie pus în streașina casei[11].

---

1. *Șezătoarea,* VI, 23.
2. Rev. *Ion Creangă,* III, 244 ; *An. Arh. de Folkl.,* I, 150 ; IV, 78.
3. Ed. Ros., 240, 14.
4. Ovidiu, *Fast.,* III, 257-258 : „Si qua tamen gravida est, resoluto crine precetur, Ut solvat partus molliter illa suos”.
5. Stern, *Türkei,* II, 295 ; Finamore, *Tradizioni,* 63.
6. Gorovei, *Credinți,* 3051.
7. Frazer, *Rameau d'or,* 221 urm. ; Wuttke, *Volksaberglaube,* 314 ; Drechsler, *Schlesien,* II, 266 ; Grimm, *Mythologie,* III, 457, 485 ; Pitrè, *Medicina,* 62 ; idem, *Usi,* IV, 115, 322.
8. *Șezătoarea,* II, 194 ; Rev. *Ion Creangă,* VII, 145 ; Gorovei, *Credinți,* 3041, 3045 ; Păcală, *Rășinari,* 160.
9. *Șezătoarea,* VI, 49 ; Gorovei, *Credinți,* 3042, 3043. E interesant de observat că și în unele regiuni ale Germaniei (Allgäu) se crede că Maica Domnului plînge, însă numai cînd nu se aruncă părul în foc (Reiner, *Allgäu,* II, 447).
10. *Rev. des trad. pop.,* XXIX, 153 ; Bernoni, *Credenze,* 41 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* III, 1273 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 314.
11. *Șezătoarea,* III, 47 ; Gorovei, *Credinți,* 3046, 3047 ; Novacoviciu, *Comoara Băn.,* II, 53 ; Cosmulei, *Datini,* 53.

d) Mulți cred însă că părul nu trebuie măturat, ci să fie strîns cu mîna și pus în gard, căci părul omului fiind numărat, pe cealaltă lume i se cere, și atunci trebuie să se ducă să-l strîngă de unde l-a pus și să-l arate[1]. Tot astfel se crede și în Germania, în Franța, în Irlanda, la armeni, la turci, la indienii din America etc.[2]
e) Cînd se tunde părul fetelor mici sau cînd se piaptănă, părul se pune într-o baligă și se lipește de gard, ca să crească lung și frumos[3].
f) Cînd se tunde copilul, e bine să se bage părul la rădăcina unui pom sau într-o scorbură de nuc, ca să crească lung ca pomul[4]. Tot astfel se procedează și în Germania[5].
g) Părul tuns sau rămas pe pieptene nu trebuie aruncat în gunoi, căci îl pot lua vrăbiile și să-și facă din el cuiburi, și atunci i-ar cădea omului părul sau ar suferi de dureri de cap. Această credință e foarte răspîndită, mai ales în Germania[6].

Cît privește celelalte credințe în legătură cu părul, precum: înnodarea lui la cel ce suferă de dureri de cap sau căruia-i curge sînge din nas, despre îngroparea lui pentru vindecarea epilepsiei, despre afumarea cu păr de om sau de animale etc., le vom examina la locul lor în altă lucrare consacrată medicinei empirice.

Fruntea

După credința poporului, oamenii cu fruntea lată sînt foarte deștepți[7]. § 36
Aceasta reiese și din versurile populare :

Badea-i lesne de a-l cunoaște,
Că-i înalt și subțirel...
Și-i de-o palmă *lat în frunte*
Și nu prea grăește multe[8].

De aci și expresia: *a fi de șapte palme în frunte,* a se distinge prin calități extraordinare.

---

1. Voronca, *Datinele,* 1291 ; Gorovei, *Credinți,* 3048 ; Rev. *Ion Creangă,* VI, 109.
2. Meyer, *Badich. Volksl.,* 512 ; Andree, *Braunschweig,* 403 ; *Rev. Trad. pop.,* I (1886), 234 ; Frazer, *Rameau d'or,* 221.
3. *Șezătoarea,* II, 194 ; III ; 149 ; Gorovei, *Credinți,* 3046, 3061 ; Rev. *Ion Creangă,* VII, 145. Tot astfel se procedează și la ruși (Zelenin, *Russ. Volkskunde,* 304).
4. Gorovei, *Credinți,* 3057 ; Jarnik-Bîrseanu, *Doine,* 332.
5. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* III, 1272 ; Grohmann, *Aberglauben,* 169.
6. Gorovei, *Credinți,* 723, 3044, 3045 ; Rev. *Tudor Pamfile,* II, 35 ; Grimm, *Mythologie,* III, 457, 473 ; Panzer, *Bayer. Sagen,* I, 258 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 314 ; Meyer, *Badisch. Volksl.,* 512 ; Drechsler, *Schlesien,* II, 266 ; Strackerjan, *Oldenburg,* I, 375 ; Grohmann, *Aberglauben,* 63 ; Frazer, *Rameau d'or,* 219 etc.
7. Gorovei, *Credinți,* 1441.
8. Jarnik-Bîrseanu, *Doine,* 136.

Tîmplele

§ 37 Regiunea temporală e numită, în cea mai mare parte a țării, *tîmplă* (lat. vulg. *templa* = clas. *tempora*), care apare în cîteva puncte din teritoriul țării deformat în *plîntă* și, pe alocuri, în *tîmpla* (sau *tîmpu*) *capului*. În Banat și în partea de sud-vest a Transilvaniei predomină forma *ochiu (ăl) orb* care corespunde termenilor srb. *slepo oko*, bulg. *slêpo oko* și ung. *vakszem*. Acesta din urmă a pătruns și în limba română, în cîteva puncte din Maramureș, Sălaj, Bihor și Ciuc, sub forma *vacsem*. În Bănat mai circulă și formele *ochiu (ăl) mort*, *osu (ăl) mort* și *moiște*, care mai are și înțelesul de 'creștet'. În nord-vestul Transilvaniei se aude și expresia *moartea calului* (sau *cailor*), care se explică prin vulnerabilitatea acestei părți a capului.

Sprîncenele

§ 38 După o credință foarte răspîndită, atît la noi cît și la alte popoare, cei cu sprîncenele îmbinate au darul funest de a deochea. O găsim astăzi, în Europa, la germani și la sașii din Transilvania, la unguri, la cehi, la slovaci și la sloveni, la bulgari, la sîrbi, la greci etc. Aceeași credință o aveau grecii din Antichitate și romanii. La vechii indieni, oamenii cu sprîncenele îmbinate erau considerați ca vrăjitori, pe cînd astăzi, la multe popoare din Europa, această dispoziție a sprîncenelor îi trădează pe moroi, pe strigoi și pe cei ce se prefac în vîrcolaci[1].

De ți se zbate sprînceana dreaptă, vei primi o veste bună ; de ți se zbate cea stîngă, vei avea o sfadă cu cineva[2].

Ochii

§ 39 Ne vom ocupa înainte de toate de terminologia ochiului din punct de vedere anatomic.

Orbitele, adică găunoșiturile craniului în care sînt așezați ochii, se numesc *adîncături, găvane, scovîrlii* și *melcii ochilor*.

Globul ochiului se numește *bulbuc, boboș* sau *gogoașă*.

Sclerotica e numită *albul ochiului* (sau *ochilor*), *albuș*, *albeață* și, mai rar, *albitură*.

Pupila o numește poporul *lumină* sau *lumina ochiului, lumea ochilor*, *luminiță* și, în Oltenia, *vedere*.

Membranele mobile ce acoperă ochii se numesc pleoape.

Părul pleoapelor e numit *gene* (sing. *geană*).

---

1. Marian, *Nașterea,* 352 ; Ciaușanu, *Superstițiile,* 256 ; Grimm, *Mythologie,* II, 918 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* §§ 220, 408 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* I, 704 ; Haltrich, *Siebenb. Sachsen,* 255 ; Fronius, *Bauernleben,* 19 ; Grohmann, *Aberglauben,* 25 ; Bonnerjea, *Dict. of Superst.,* 95 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* I, 76 ; II, 806 ; Seligmann, *Der böse Blick,* I, 75.
2. Rev. *Ion Creangă,* VI, 110.

Unghiul dinspre tîmple la fiecare ochi se numește *coada ochiului*. Dacă o fată e virgină, se cunoaște după coada ochiului, căci aceasta trebuie să fie prinsă (lipită); în cazul cînd nu mai e fecioară, se desprinde pînă la capăt[1].

După *culoare*, ochii pot fi negri, *căprii* sau *căprui, albaștri, mierii* (sau *mierîi*), *verzi* etc.

Cei mai frumoși, după estetica poporului român, sînt ochii negri. Vorba cîntecului:

Mîndro, doi ochi ca la tine
Nu mai sînt în sat la mine...
Așa *negri*, frumușei,
Ca cireșele-n oltoiu,
Care-s coapte la răcoare,
De nu-s grăbite la soare[2].

De cei cu ochii de altă culoare trebuie să te ferești, în special de cei cu ochii albaștri[3] sau verzi[4], căci au darul nenorocit de a deochea.

Frumoși sînt ochii mari, dar nu cei *holbați, zgîiți, bulbucați, bolboiați*, *bolboșați, bolovăniți*, *bleojdiți, bolditi* etc., căci „omul cu ochii mititei e om rău"[5]. Pe lîngă-aceasta, cei cu ochii mici și vîrîți în fundul capului se crede că pot deochea.

Nu sînt plăcuți la vedere cei ce se uită *cruciș,* ai căror ochi sînt *încrucișați*, cei *chiombi*, *spanchii*, *sașii* etc., adică cei ce caută „cu un ochi la slănină și cu altul la făină", mai ales că au puterea de a deochea. De aceea femeia însărcinată se ferește de a turna cuiva „apă îndărăt", căci face băieți încrucișați[6]. Capătă ochi încrucișați și copiii care se uită prin sită sau prin ciur[7].

Clătirea unuia din ochi era socotită, încă din cele mai vechi timpuri, la indieni, la greci și la romani, ca o prevestire bună sau rea[8]. Această credință s-a păstrat pînă în zilele noastre la mai toate popoarele din Europa și din America[9].

La noi, cînd ți se bate ochiul drept, e semn că vei avea o bucurie; cînd ți se bate cel stîng, îți vestește o supărare[10]. Sau: „cînd se clătește ochiul stîng, te vorbesc dușmanii: atunci să faci ochiului

---

1. Voronca, *Datinele,* 1145.
2. Jarnik-Bîrseanu, *Doine,* 37.
3. Gorovei, *Credinți,* 1087, 1088 ; Ciaușanu, *Superstițiile,* 254. Tot astfel se crede în Turcia și în Siria.
4. Gorovei, *Credinți,* 1090 ; Rev. *Ion Creangă,* III, 181. Tot astfel cred și francezii.
5. Rev. *Ion Creangă,* V, 369.
6. *Șezătoarea,* VI, 20.
7. Gorovei, *Credinți,* 2882.
8. Cf. Grimm, *Mythologie,* II, 935.
9. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* I, 697 ; Pitré, *Medicina,* 72 ; Zanazzi, *Usi,* 153 ; Finamore, *Tradizioni,* 222 ; Bernoni, *Credenze,* 31 ; Grohmann, *Aberglauben,* 222 ; Stemplinger, *Aberglaube,* 26 urm. ; Strauss, *Bulgaren,* 281 ; Georgeakis-Pineau, *Folkl. de Lesbos,* 334 ; Knortz, *Körper,* 81.
10. Gorovei, *Credinți,* 2845 (cf. și 2874-78) ; *An. Arh. de Folkl.,* V, 163.

cruce de 3 ori și să nu spui la nimeni, că nu se va mai clăti ; cînd se clătește ochiul drept, înseamnă bine"[1]. Cînd i se bate cuiva, în special unui bolnav ochiul de mai multe ori și în mai multe răstimpuri, e semn de moarte[2].

Uitătura

§ 40 Nu e bine să se uite cineva seara într-o oglindă, că moare[3] sau orbește[4] ori vede numai stafii[5]. Alții cred că-l va urî lumea[6] sau va îmbătrîni curînd[7]. Credințe asemănătoare, sau chiar identice, se găsesc la mai toate popoarele din Europa[8].

În special copilul, pînă n-a împlinit un an, nu trebuie lăsat să se uite în oglindă, căci îi vor crește dinții anevoie, va deveni gîngav sau va rămînea mut, ori i se va schimba fața și se va face urît. După alții, copilul poate să se deoache singur și va plînge noaptea, iar cînd va crește mare, va deveni curvar[9]. Tot astfel cred și alte popoare în Europa[10].

La aromâni, copilul nu e lăsat să se privească în oglindă pînă la vîrsta de trei ani, căci riscă să devină epileptic[11].

Femeia îngreunată să nu se uite în oglindă, căci se sperie copilul într-însa și poate căpăta boala copiilor[12].

Nici lăuza nu trebuie să se uite în oglindă, căci i se poate arăta necuratul[13]. Aceeași credință o întîlnim și la germani, cehi, sîrbi, unguri etc.[14]

---

1. Rev. *Ion Creangă,* V, 367.
2. Marian, *Înmormîntarea,* 3.
3. Rev. *Ion Creangă,* III, 279 ; IV, 22.
4. *Ibidem,* III, 148 ; Leon, *Ist. natur. medic.,* 7 ; Gorovei, *Credinți,* 2896.
5. Rev. *Ion Creangă,* III, 339.
6. Voronca, *Datinele,* 994 ; Rev. *Ion Creangă,* VI, 112 ; Gorovei, *Credinți,* 2898.
7. Voronca, *Datinele,* 994 ; *Șezătoarea,* XII, 154 ; Gorovei, *Credinți,* 2897.
8. Grimm, *Mythologie,* III, 438 ; Panzer, *Bayer. Sagen,* I, 261 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 600 ; Grohmann, *Aberglauben,* 224 urm. ; Seligmann, *Der böse Blick,* I, 180 urm. ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VI, 785, IX, 566 ; Sébillot, *Folkl. de France,* I, 139 ; Pitrè, *Usi,* IV, 322 ; Finamore, *Tradizioni,* 222.
9. Voronca, *Datinele,* 514, 993 ; Rev. *Ion Creangă,* II, 189 ; Gorovei, *Credinți,* 1098, 1137, 1138, 2903.
10. Grimm, *Mythologie,* III, 435 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 600 ; Drechsler, *Schlesien,* I, 212 ; Seligmann, *Der böse Blick,* I, 179 urm. ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* IX, 566 ; Bernoni, *Credenze,* 39 ; idem, *Tradizioni,* 150 ; Finamore, *Tradizioni,* 77 ; Honfroy, *L'enfant et sa mère,* 142 ; Rougé, *Touraine,* 3 etc.
11. Marian, *Nașterea,* 338.
12. Voronca, *Datinele,* 994.
13. *Ibidem.*
14. Drechsler, *Schlesien,* I, 204 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* §§ 464, 576 ; Seligmann, *Der böse Blick,* I, 181 urm.

Bolnavul să nu se uite în oglindă, că se îmbolnăvește mai rău. Aceeași credință o au și germanii, cehii și italienii[1].

Să nu te uiți după un bubos în oglindă imediat, ci mai tîrziu, căci altfel îi iei bubele[2].

Nu te uita în oglindă cu o femeie ce are menstruația, căci capeți pete pe obraz[3].

Să nu te uiți în oglindă cînd mănînci, că-ți mănînci norocul[4]. Dacă se uită cineva pe geam sau pe gaura cheii în casa altuia, i se face ulcior la ochi[5].

Noaptea, pe întuneric, nu e bine să se uite cineva îndărăt, căci rămîne cu gîtul strîmb[6].

Cine se uită la găină cînd ouă, orbește[7].

Cînd vin flăcăii și fetele mari, la Paști, de la biserică, să se uite în fîntînă, ca să fie ca apa de frumoși tot anul[8].

Dacă se uită cineva pe fereastră, dimineața, cînd se deșteaptă, uită cele visate peste noapte[9]. Aceeași credință există la sîrbi și la italieni[10].

Lacrimile. Plînsul

Cînd unui bolnav i se umplu ochii de lacrimi, fără să spună ceva, e semn că va muri[11]. În alte țări se crede, dimpotrivă, că se va însănătoși[12]. § 41

Lacrimile care cad pe obrazul mortului îl frig ca apa clocotită și-i îneacă sufletul[13]. Această credință e foarte răspîndită în Europa și în alte continente[14].

Dacă-i mor cuiva copiii, nu e bine să plîngă mult, căci micuții vor trebui, pe ceea lume, să bea lacrimile[15].

---

1. Wuttke, *Volksaberglaube,* § 511 ; Grohmann, *Aberglauben,* 151 ; Bernoni, *Tradizioni,* 158.
2. Gorovei, *Credinți,* 373 ; Rev. *Ion Creangă,* VIII, 207, 274.
3. Voronca, *Datinele,* 994.
4. Gorovei, *Credinți,* 2095, 2736.
5. Leon, *Ist. natur. medic.,* 151 ; Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 180 ; Rev. *Ion Creangă,* IV, 330 ;
6. *Șezătoarea,* III, 47 ; Gorovei, *Credinți,* 2672.
7. *Ibidem,* 1497.
8. *Ibidem,* 98.
9. *Ibidem,* 4126 ; Rev. *Ion Creangă,* IV, 48.
10. Krauss, *Sitte,* 664 ; Bernoni, *Credenze,* 32.
11. Gorovei, *Credinți,* 2432.
12. Grimm, *Mythologie,* III, 444 ; Panzer, *Bayer. Sagen,* I, 261 ; Bächtold--Stäubli, *Wb. des Abergl.,* IX, 323.
13. Marian, *Înmormîntarea,* 115.
14. Panzer, *Bayer. Sagen,* I, 261 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* IX, 330 ; Grimm, *Mythologie,* III, 447 ; Bonnerjea, *Dict. of Superst.,* 255.
15. Gorovei, *Credinți,* 2430. Aceeași credință o au și alte popoare (cf. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* IX, 330).

Copilul care plînge în timp ce-l botează va trăi mult[1]. Tot așa cred și polonezii[2]. Grecii din insula Lesbos au credința că va ajunge om mare[3].

Să nu legeni pe brațe copilul, cînd plînge la botez, că-i vor cădea dinții[4].

Copiii nebotezați care plîng mult cer, prin plînsul lor, botezul[5]. Copiii care plîng mult cobesc a moarte pentru ei sau pentru unul din părinții lor[6].

Dacă, la botez, curge vreuna din lumînări, copilul toată viața lui va plînge. Dacă lumînările nunilor curg în timpul cununiei, atunci mirii vor plînge toată viața lor[7].

Să nu dai foc din casă, cînd ai copil mic, că plînge copilul. Dacă însă e neapărat nevoie, rupe o zdreanță de la cel care cere și arunc-o pe foc, sau aruncă îndărăt peste prag un cărbune[8].

Să nu ieși din casa cuiva cu țigara aprinsă, căci plîng copiii celui cu casa[9].

Dacă se scaldă copilul după apusul soarelui, capătă plînsori și nu poate dormi[10].

Nu e bine să lași pelincile spălate afară după apusul soarelui, că plînge copilul peste noapte[11]. Aceeași credință o au și germanii[12].

Cînd plînge un copil mic în somn, se crede că i se arată în vis Maica Domnului și-i spune că-i moare mama. Tot așa cred și aromânii[13].

Cine nu plînge cînd îl mușcă un cîine, îi va trece degrabă[14].

Cine plînge în ajunul Crăciunului sau al Bobotezei va plînge tot anul[15].

Mărgelele, ca și mărgăritarele, sînt asemănate cu lacrimile, la mai toate popoarele. De aceea se zice, la noi, că flăcăul care-și pune mărgele la gît va plînge cînd va fi mare sau cînd va fi beat[16].

Mireasa trebuie neapărat să plîngă în ziua nunții, mai ales cînd o piaptănă. Dacă, din întîmplare, nu-i vin lacrimi, atunci vine o babă sau o nevastă cu o ceapă zdrobită și i-o dă pe la ochi, ca să mai plîngă

---

1. Marian, *Nașterea,* 180 ; Gorovei, *Credinți,* 321.
2. *Mater. antrop.,* IX, 149.
3. Georgeakis-Pineau, *Folkl. de Lesbos,* 330.
4. Gorovei, *Credinți,* 1143.
5. Ioneanu, *Superstiții,* 26.
6. Gorovei, *Credinți,* 2307.
7. *Ibidem,* 1040, 1914.
8. Rev. *Ion Creangă,* III, 339 ; Marian, *Nașterea,* 360 ; Sevastos, *Călătorii,* 29.
9. Rev. *Ion Creangă,* III, 340 ; *Șezătoarea,* XII, 156 ; Gorovei, *Credinți,* 887.
10. Marian, *Nașterea,* 113 ; Gorovei, *Credinți,* 3509.
11. Rev. *Ion Creangă,* II, 211 ; Marian, *Nașterea,* 119.
12. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* IX, 97.
13. Marian, *Nașterea,* 373 urm.
14. Rev. *Ion Creangă,* II, 211.
15. Gorovei, *Credinți,* 3193.
16. Rev. *Ion Creangă,* III, 338 ; VI, 19, 113 ; Gorovei, *Credinți,* 2135, 2136, 3281.

puțin, să nu stea cu ochii uscați[1]. Cu cît mireasa va vărsa mai multe lacrimi, cu atît vacile vor da mai mult lapte[2]. Plînsul miresei, oarecum obligatoriu, îl întîlnim și la alte popoare, în special la slavi, iar raportul simbolic între lacrimile miresei și laptele vacii îl constatăm și la cehi[3].

Nasul

O credință foarte răspîndită, la noi și la alte popoare, e că, dacă-l mănîncă pe cineva nasul, are să mănînce bătaie, îi va fi ciudă de ceva sau va plînge[4]. § 42

Se numește „muscă" o vînă la rădăcina nasului, foarte aparentă la unele persoane. Se zice că nu vor trăi mult copiii care au o astfel de muscă la nas[5]. Exact aceeași credință o întîlnim la multe alte popoare : la italieni, la germani, la cehi, la americanii din Statele Unite etc.[6]

Femeia însărcinată să nu mănînce *melci*, căci copilul ce va naște va fi *mucos*[7]. Aceeași credință o au și iugoslavii[8].

Strănutul

Strănutul a fost și este considerat, atît la popoarele primitive, cît și la cele civilizate, din cele mai vechi timpuri și pînă în ziua de astăzi, ca un semn supranatural, iar poporul l-a interpretat în diferite chipuri, socotindu-l ca o prevestire bună sau rea, după împrejurări. La baza tuturor credințelor privitoare la strănut stă concepția străveche, păstrată încă la multe popoare primitive, că, în timp ce omul strănută, îi intră sau îi iese, prin nări, un duh rău sau o părticică din suflet[9]. Teama de a nu i se întîmpla ceva rău, ba chiar moartea, celui ce strănută, a făcut să se recurgă, la popoarele civilizate, la cunoscuta urare ce se adresează în asemenea împrejurare : *Doamne-ajută! Să-ți fie de bine! Sănătos!* etc., cum se obișnuiește la noi. Tot astfel, la francezi : *À vos souhaits! À votre santé!* ; la italieni : *Alla salute! Viva! Felicità!* ; la spanioli : *Dios le ayude!* ; la germani : *Helf Gott!* § 43

---

1. Marian, *Nunta,* 384.
2. Rev. *Ion Creangă,* II, 158 ; IV, 395.
3. Wuttke, *Volksaberglaube,* § 564 ; Grohmann, *Aberglauben,* 120, 231 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* IX, 327 urm.
4. Rev. *Ion Creangă,* III, 150, 213 ; IV, 21 ; *Șezătoarea,* I, 125 ; XIX, 141 ; Gorovei, *Credinți,* 2517 ; Haltrich, *Siebenb. Sachs.,* 315 ; Bernoni, *Credenze,* 29 ; John, *Erzbirge,* 35 ; Liebrecht, *Volkskunde,* 327 ; Hahn, *Alban. Stud.,* 158 ; Bonnerjea, *Dict. of Superst.,* 183.
5. Păcală, *Rășinari,* 160.
6. Pitrè, *Medicina,* 65 ; Andree, *Braunschweig,* 288 ; Bargheer, *Eingeweide,* 131 ; Grohmann, *Aberglauben,* 151 ; Bonnerjea, *Dict. of Superst.,* 275.
7. *Șezătoarea,* XII, 161.
8. Krauss, *Sitte und Brauch,* 534.
9. Cf. Saintyves, *Eternuement,* 10 urm. ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VI, 1072 ; Amalfi, *Tradizioni,* 202.

Prosit! Gesundheit!; la englezi: *God bless you!*; la ruși: *Na zdorovie!*; la polonezi: *Na zdrowie!*; la sîrbi: *Na zdravlje!*; la bulgari: *Na zdrave!*; la albanezi: *shëndét!* (= sănătate); la greci: γιάσου*!* (= sănătate ție) etc.

Vechii greci urau celui ce strănuta: ζῆθι Ζεῦ σῶσον (= să trăiești, Zeus să te păzească)[1]. După cum raportează Pliniu, împăratul Tiberiu, care era o fire posomorîtă, pretindea să i se ureze sănătate, cînd se întîmpla să strănute, chiar atunci cînd se afla în trăsură. Și Pliniu se întreabă mirat: de unde vine obiceiul de a se face urări celui ce strănută?[2]. I se poate răspunde acum că era un obicei magico-religios, un fel de conjurație avînd ca scop să înlăture efectele dezastruoase ale acțiunii duhului rău, strecurat prin nări în corpul celui ce a strănutat[3]. În Bucovina se crede că dacă strănută cineva noaptea, trebuie neapărat să i se ureze: „sănătos !", căci altfel se poate întîmpla să se afle vreo strigoaică pe-acolo, care să-l pocească sau să-l omoare. Se povestește că a fost un fecior de boier care-și propusese să plece seara la drum. Calul îi sta legat afară, numai să-l încalece și să pornească. Un tîlhar însă, văzînd calul, se apropie să-l fure. Tocmai atunci vede prin fereastră un strigoi care se apropiase de patul feciorului de boier și era gata să-l pocească. Atunci se întîmplă ca feciorul să strănute. „Sănătos !" a strigat tîlharul de afară, iar strigoiul de ciudă a crăpat; căci, de nu-i ura tîlharul sănătate, feciorul boierului era mort. Auzind cei din casă zgomotul, au ieșit afară, întrebînd ce este. „Veniți singuri și veți vedea – le răspunse tîlharul – să vă încredințați ce treabă v-am făcut". Și le arătă strigoiul crăpat. Cu toții s-au bucurat și i-au dat de bunăvoie calul. De atunci a rămas obiceiul ca totdeauna să se zică la cel ce strănută: „sănătos !"[4].

La noi, cînd strănută un copil mic, trebuie neapărat să-i urezi: *Doamne, ajută-i cu bine !* sau *sănătos !* ca să crească mare[5]. Pînă și calului trebuie să-i zici: *sănătos !* cînd strănută[6]. În Franța, bretonii din Finistère fac și ei invocații în favoarea cailor, cînd aceștia strănută, și-i recomandă Sfîntului Eloi, patronul lor[7].

Una din credințele cele mai răspîndite e următoarea: dacă a strănutat cineva îndată după ce el însuși sau altul a afirmat ceva, spusele lui sînt adevărate sau se vor împlini în viitor[8]. Această

---

1. *Anthol. gr.,* II, 13, 11.
2. *Natur. hist.,* XXVIII, 2 (5): „Cur sternuentes salutamus ? quod etiam Tiberium Caesarem, tristissimum, ut constat, hominum, in vehiculo exegisse tradunt... ?".
3. Cf. Saintyves, *Eternuement,* 25.
4. Voronca, *Datinele,* 1074 ; Rev. *Ion Creangă,* VI, 51.
5. Rev. *Ion Creangă,* II, 51, 296. Tot așa în Germania (Strackerjan, *Oldenburg,* I, 69). În Austria se crede că, dacă nu i se urează sănătate copilului cînd strănută, vine diavolul și-l schimbă (Bargheer, *Eingeweide,* 126).
6. Voronca, *Datinele,* 1075 ; Gorovei, *Credinți,* 3514.
7. Saintyves, *Eternuement,* 93.
8. *Șezătoarea,* II, 66 ; Voronca, *Datinele,* 1074 ; Gorovei, *Credinți,* 3587-88.

credință e atestată și la grecii din Antichitate[1] și o împărtășesc astăzi cele mai multe popoare din Europa[2].

După credința rabinilor, strănutul era, la început, o prevestire de moarte, dar patriarhul Iacov ar fi obținut de la Dumnezeu ca efectul lui să se schimbe în bine[3].

După Aristotel, dimpotrivă, strănutul e o favoare a cerului pe care trebuie s-o primim și s-o cinstim ca pe un lucru sfînt și ca un semn de sănătate deplină. Această credință e împărtășită de Hipocrat, care socotește chiar că femeia însărcinată e plină de noroc, cînd strănută mai des[4].

În timpurile noastre, cu foarte puține excepții, strănutul e considerat ca o prevestire bună, e semn de chef și de veselie[5]. La noi, ca și aiurea, i se dau încă interpretări diferite după timpul, după împrejurarea în care se produce și după frecvența lui. Astfel:

Cine strănută în seara de Sf. Vasile va avea noroc tot anul[6] sau va primi daruri a doua zi[7]. Această credință o găsim și la alte popoare[8].

Dimpotrivă, cine nu strănută în ziua de Anul Nou, acela nu va ajunge pînă la anul viitor[9].

Cînd un copil strănută la lăsatul secului, atunci să i se dăruiască o vită oarecare, ca să aibă parte și noroc de ea[10].

Vinerea, fiind o zi nefastă, cine strănută în această zi dimineața, va avea supărare peste zi[11].

Dacă strănută cineva sîmbătă dimineața, nu va sfîrși lucrul ce și-a propus[12].

---

1. *Odiss.*, XVII, 541-546 ; Xenophonte, *Anabasis,* III, 2, 9.
2. Grimm, *Mythologie,* III, 443 ; Andree, *Braunschweig,* 402 ; Panzer, *Bayer. Sagen,* I, 262 ; Grohmann, *Aberglauben,* 223 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 309 ; Strackerjan, *Oldenburg,* I, 34 ; Drechsler, *Schlesien,* II, 23 ; Walther, *Schwäb. Volksk.,* 70 ; John, *Erzgebirge,* 39 ; Bargheer, *Eingeweide,* 125 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VI, 1082 ; Abbott, *Maced. Folkl.,* 113 ; Stern, *Türkei,* I, 397.
3. Saintyves, *Eternuement,* 31 urm. ; cf. Segal, *Credințe,* 105, 128 urm.
4. *Aphorismes,* V, 35 (ed. Littré IV, 545).
5. Gorovei, *Credinți,* 3589, 3593.
6. *Ibidem,* 3591 ; Laugier, *Etnogr. medic.,* 54.
7. Rev. *Ion Creangă,* IV, 150. Cu privire la obiceiul de a se dărui ceva aceluia care strănută în ziua de Sf. Vasile, Del Chiaro amintește datina (de pe vremea lui Constantin Brîncoveanu) de a se închina un pahar de vin celuia ce a strănutat la masă și de a i se dărui două bucăți de stofă. Dacă se întîmpla să strănute Domnitorul, i se dăruia, pe seama vistieriei, o bucată de stofă de brocart de aur pentru a-și face o haină (Del Chiaro, *Istoria delle mod. rivoluz. della Valachia,* ed. Iorga, 63).
8. Drechsler, *Schlesien,* 195 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. d. Abergl.,* VI, 1078 ; Geroff, *Rěčnik,* I, 442.
9. Marian, *Sărbătorile,* I, 149.
10. Rev. *Ion Creangă,* III, 212.
11. *Ibidem* II, 50 ; cf. Zingerle, *Tirol,* 123.
12. Gorovei, *Credinți,* 3592 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 4 ; în Germania se crede că va căpăta daruri a doua zi (Busch, *Volksglaube,* 17).

Cine strănută de două ori e a bine, cine strănută numai o dată sau de trei ori e semn rău[1]. La fel cred sașii din Ardeal și locuitorii din munții Boemiei[2].

Alții cred însă că strănutatul de trei ori în șir e semn de mare chef (Tecuci)[3]. Aceeași credință o regăsim și la alte popoare[4].

La englezi găsim următoarele credințe : „Dacă intră cineva într-o casă și strănută o singură dată, e semn de noroc. Dacă-ți vine cineva în casă și strănută o dată, roagă-l să mai stea ; dacă însă strănută de două ori, poftește-l să plece. Dacă strănută cineva trei nopți de-a-rîndul de cîte două ori, trebuie să moară o persoană din casa aceea. Dacă intră cineva într-un han și strănută de două ori, să-și ia catrafusele și să-și caute alt adăpost, dacă vrea să nu pățească ceva. Omului care strănută o singură dată luni de dimineață, cînd se scoală, are să-i meargă bine toată săptămîna ; dacă strănută de două ori, i se va întîmpla contrariul”[5].

Japonezii cred următoarele : omul care strănută o singură dată e vorbit de bine în momentul acela ; cel ce strănută de două ori e vorbit de rău ; cel ce strănută de trei ori în șir e luat în rîs de alții ; cel ce strănută de patru ori... are guturai[6].

Cînd strănută un bolnav, e semn că se va însănătoși. Această credință, foarte răspîndită la noi, o găsim la multe alte popoare[7]. În peninsula Sorrento (Italia) se crede că cine strănută la începutul unei boli nu se va mai face bine ; dacă însă strănută cînd începe să se întremeze, se va face sănătos[8].

În Bucovina se crede că dacă-i vine cuiva să strănute și nu poate, e semn că va fi purtat de nas de cineva[9].

Urechea

§ 44 Poporul nu cunoaște decît părțile din afară ale urechii : *zgîrciul urechii* (pavilionul), *bărbia* (lobul) și *gaura urechii* (conductul auditiv extern). Secreția galbenă a urechii (cerumen) o numește, după regiuni, *ceară* (*ceara din urechi), cleiul din urechi*, mai rar *im*, *imală* sau *lut*.

Celui cu urechile lungi îi zice *urecheat*, iar pe acela ale cărui urechi sînt lungi și lăsate în jos îl numește *bleg, bleonc*, *clăpăug* etc.

---

1. *Izvorașul,* XVII (1938), 228.
2. Haltrich, *Siebenb. Sachs.,* 315 ; John, *Erzgebirge,* 38.
3. Gorovei, *Credinți,* 722.
4. Saintyves, *Eternuement,* 105 ; Bernoni, *Credenze,* 35.
5. Knortz, *Körper,* 115 ; cf. Bargheer, *Eingeweide,* 125.
6. *Anthropos,* VII (1912) 397.
7. Wuttke, *Volksaberglaube,* § 309 ; Höfler, *Organotherapie,* 42 ; Bargheer, *Eingeweide,* 125 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VI, 1075 ; Pitrè, *Medicina,* 122, 197 ; Bernoni, *Credenze,* 32 ; idem, *Tradizioni,* 161, 181 ; Abbott, *Maced. Folkl.,* 114.
8. Amalfi, *Sorrent.,* 201.
9. Gorovei, *Credinți,* 3590 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 4.

„Copilul cu urechile prinse jos, ale căror loburi sînt lipite pînă jos de pielea obrazului, e copil de căpătat sau are să fie om mare”[1].

Femeia însărcinată nu trebuie să mănînce ficat sau rînză de pasăre sau de vită, căci se vor dezbîrna (se vor desprinde, se vor dezlipi) urechile copilului ce va naşte[2]. De asemenea, nu trebuie să toarne apă pe urechile căldării, căci vor curge urechile copilului[3]. Aceeaşi credinţă o au şi bulgarii[4].

Cînd îmbracă un copil o haină nouă e obiceiul să-l tragi de partea de sus a urechii, adăugînd urarea : „S-o rupi sănătos!”.

Tot astfel se procedează şi la aniversarea unui copil, urîndu-i : „Să creşti mare!”. Această datină există şi la italieni[5].

În Banat, cînd vorbeşti de broască, ca să nu ţi se facă „broască” (o umflătură) sub limbă, te tragi singur de bărbia urechii şi zici : „ţîţi!”[6]. Aceeaşi credinţă o găsim la sîrbi : „În prezenţa unui copil nu trebuie rostit cuvîntul *žaba* (= broască), căci copilul va căpăta junghiuri în urechi. Dacă însă cineva, din greşeală, a rostit acest cuvînt, trebuie să-l tragă imediat pe copil de urechi”[7].

Găurirea lobului urechii se face cu un ac de cusut, în urechile căruia s-a petrecut un fir de mătase, de ibrişin sau de arnici roşu. Lobul se înţeapă cu acul, ţinîndu-se pe partea opusă o aşchie de lemn, mai adesea de plută. Firul de mătase se înnoadă jos, iar locul unde s-a înţepat se unge cu ceară topită şi călduţă, cu unt sau cu untdelemn. Firul nu se scoate decît cînd s-a vindecat locul înţepat, şi atunci, ca să nu se astupe gaura, se pun „tortiţe” sau cercei de metal[8].

Perforarea lobului şi petrecerea unui cercel la una din urechi se face cîteodată la băieţi, ca să trăiască, în cazul cînd le-a murit părinţilor copilul dinainte, sau ca să nu sufere de dureri de cap[9]. Copilului nou-născut i se găureşte adesea lobul urechii drepte şi i se pune o tortiţă de aur sau de argint, cu scopul de a alunga de la dînsul toate influenţele nefaste[10].

Cînd ies plugarii la cîmp, să nu se pună fetelor cercei, că li se rup urechile[11].

1. Gorovei, *Credinţi,* 3920.
2. *Ibidem,* 3935.
3. Rev. *Ion Creangă,* VI, 52.
4. Stambolieff, în *Sbornik,* XXI, 42.
5. Zanazzo, *Usi,* 152 urm.
6. Novacoviciu, *Comoara Banat.,* II, 32.
7. Krauss, *Sitte,* 549.
8. Laugier, *Etnogr. medic.,* 103.
9. *Ibidem,* 27 ; Gorovei, *Credinţi,* 621, 3937 ; Rev. *Ion Creangă,* IX, 17, 232 ; Papahagi, *Megl.-Rom.,* I, 93.
10. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, VI, 1219.
11. *Şezătoarea,* III, 12l.

Țiuitul urechilor

§ 45 Încă din vechime, țiuitul urechilor cuiva era considerat ca un semn că în momentul acela îl vorbește cineva de bine sau de rău[1]. La noi, țiuitul urechilor se interpretează în diferite chipuri :

a) Te vorbește cineva de bine ori de rău sau te înjură[2].
b) Ai să primești o veste[3].
c) Ți-a dat dracul o palmă[4].
d) A trecut dracul pe lîngă tine[5].

O credință generală în Bucovina și aiurea : cînd îți țiuie în vreo ureche, e îngerul care sună clopoțelul și-ți dă de știre că se apropie diavolul. Ca să te aperi, trebuie să-ți faci îndată cruce la urechea aceea[6].

După cum țiuitul se produce în urechea dreaptă sau în cea stîngă, interpretarea diferă, iar părerile sînt împărțite.

Dacă țiuie urechea *dreaptă* :

a) Vei primi o veste (bună sau rea)[7].
b) Te vorbește cineva de rău[8].

Dacă țiuie urechea *stîngă* :

a) Vei primi o veste (bună sau rea)[9].
b) Te vorbește cineva de bine[10].

La mai toate popoarele din Europa, țiuitul urechilor e interpretat într-un fel sau altul[11].

---

1. Astfel Pliniu, *Natur. hist.,* XXVIII, 5 : „Absentes *tinnitu aurium* în praesentire sermones de se receptum est".
2. Rev. *Ion Creangă,* III, 370 ; V, 116, 343 ; Gorovei, *Credinți,* 3924.
3. *An. Arh. de Folkl.,* V, 161.
4. Gorovei, *Credinți,* 3923.
5. *Ibidem,* 1177.
6. Voronca, *Datinele,* 506. Tot așa se crede și la bulgari că a trecut un înger pe lîngă acela căruia-i țiuie urechea și omul trebuie să-și facă cruce (Strauss, *Bulgaren,* 281). În jud. Neamț se zice că, dacă-i țiuie cuiva o ureche, trebuie să-și facă cruce, căci altfel „dracul stupește pe înger în ochi" (Pamfile, *Dușmanii,* 30).
7. *Izvorașul,* XVII (1938), 228 ; Gorovei, *Credinți,* 3931.
8. *Ibidem,* 3932.
9. *Ibidem,* 3928-30 ; *Izvorașul* XVII (1938) 228.
10. Gorovei, *Credinți,* 3932.
11. Grimm, *Mythologie,* II, 935 ; III, 417, 437, 452, 462 ; Andree, *Braunschweig,* 406 ; John, *Erzgebirge,* 35 ; Reiser, *Allgäu,* II, 428 ; Strackerjan, *Oldenburg,* I, 33 ; Liebrecht, *Volkskunde,* 327 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* 308 ; Haltrich, *Siebenb. Sachs.,* 306 ; Stemplinger, *Aberglaube,* 26 ; Drechsler, *Schlesien,* II, 196 ; Grohmann, *Aberglauben,* 222 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* IV, 1530 ; VI, 1216 ; Pitrè, *Medicina,* 75 ; Bastanzi, *Superstizioni,* 120 ; Bernoni, *Credenze,* 30 ; Zanazzo, *Usi,* 153 ; Finamore, *Tradizioni,* 222 ; Orain, *Ille-et-Vilaine,* II, 26 ; *Rev. des trad. pop.,* II (1887), 159 ; Chesnel, *Dict. des Superst.,* 814 ; Bonnerjea, *Dict. of Superst.,* 38, 84 ; Kaindl, *Huzulen,* 92 ; *Mater. antrop.,* IX (II), 51 ; XIV (II), 51 ; Strauss, *Bulgaren,* 281 ; Georgeakis-Pineau, *Folkl. de Lesbos,* 335 ; Hahn, *Alban. Studien,* 158 ; Stern, *Türkei,* I, 397.

Pentru a închide gura dușmanului care te vorbește de rău în momentul cînd îți țiuie urechea dreaptă, se recomandă să-ți muști umărul stîng, pentru ca cel ce te vorbește de rău să-și muște și el limba, și să nu te mai poată grăi de rău[1]. O credință aproape identică există la germani : dacă-ți țiuie urechea stîngă e semn că te vorbește cineva de rău ; ca să-l faci să tacă, mușcă-ți colțul de jos din stînga al hainei sau al șorțului, și atunci bîrfitorul își mușcă limba[2]. În Franța se recomandă aceluia căruia-i țiuie urechea dreaptă să-și muște degetul cel mic și atunci cel ce bîrfește își va mușca limba[3].

Cînd îți *arde* urechea dreaptă, te vorbește cineva de bine ; dacă e cea stîngă, te vorbește de rău[4].

Un pronostic meteorologic : cînd *te mănîncă urechile* are să plouă[5] sau va fi vremea rea[6].

Ceara din urechi e întrebuințată ca leac pentru vindecarea rănilor din înțepătură la picior[7] și pentru tămăduirea zăbalelor[8]. Se mai spurcă cu clei din urechi buboaiele și coșurile pînă coc[9].

Fața

Fața sau *obrazul* e expresia fidelă a stării sănătății sau sufletești a cuiva. Vorba celuia : „uită-te la față și mă întreabă de viață”. Omul sănătos e rumen și gras la față, pe cînd cel bolnav e galben (sau galfăd), searbăd, buged, buhav sau tras la față. § 46

După *culoare*, omul e alb (ca spuma laptelui), bălan (sau bălaiu), plăviț (plăviu, plăvan, plăvaiu) sau albineț, negru, negricios ori smead, rumen, roșu sau roșcovan la față.

În scăldătoarea copilului nou-născut, dacă e băiat, se pune bujor, ca să fie rumen ca bujorul[10].

În dimineața zilei de Paști, cînd te speli, pune în cana cu apă un ou roșu, și atunci vei fi rumen la față și sănătos tot anul[11].

La Paști, cine merge la biserică, să-și pună un ou roșu în sîn, ca să fie totdeauna roșu la față[12].

1. Gorovei, *Credințí,* 3932.
2. Wuttke, *Volksaberglaube,* § 421 ; cf. și Grimm, *Mythologie,* II, 462.
3. *Rev. des trad. pop.,* XXVII (1912), 432. Tot astfel în Elveția franceză (Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* I, 1021).
4. Gorovei, *Credințí,* 3921, 3922 ; *Șezătoarea,* I, 51 ; Rev. *Ion Creangă,* VI, 110 ; cf. Cosmulei, *Datini,* 55. Credințe identice găsim și la alte popoare (cf. Strauss, *Bulgaren,* 281 ; Bernoni, *Credenze,* 30 etc.).
5. Rev. *Ion Creangă,* III, 213 ; IV, 302 ; V, 49 ; German, *Meteorologie,* 5.
6. Gorovei, *Credințí,* 4329. Tot așa cred și bulgarii (Strauss, *Bulgaren,* 288).
7. Rev. *Ion Creangă,* V, 49.
8. Păcală, *Rășinari,* 272.
9. Leon, *Ist. natur. medic.,* 99.
10. Marian, *Nașterea,* 83.
11. Voronca, *Datinele,* 424 ; *Șezătoarea,* VI, 46 ; Gorovei, *Credințí,* 2936 ; Rev. *Ion Creangă,* VII, 55.
12. *Ibidem,* 2931.

Cu apa în care s-au roșit ouăle se spală lumea pe cap, ca să le fie fața roșie tot anul[1].

În prima zi de Paști, dacă mănînci caș, vei fi alb la față tot anul[2].

Femeia care vrea să aibă fața albă și lucie, să se spele cu apă din coada curcubeului[3].

În seara de Bobotează, femeile fac piftie, ca să le fie tot anul fața fragedă ca piftia[4].

O credință foarte răspîndită la noi și la alte popoare : cînd îți *ard obrajii*, te vorbește cineva de rău[5].

Pielea obrazului, ca să fie frumoasă, trebuie să fie netedă, curată. Totuși o *gropiță* în obraji, mai ales la fete, e cît se poate de atrăgătoare. De aceea, după primul scăldat al noului născut, moașa îi pune „degetele cele mari de la amîndouă mîinile pe amîndouă fețele obrazului, ca să capete gropițe în obraz[6].

De asemenea, o *aluniță* (sau *alunică*) pe obrazul unei fete îi dă cîteodată un farmec deosebit. De aceea se obișnuiește, ca podoabă, să se formeze și în mod artificial cîte o astfel de petiță neagră pe obraz.

Dacă însă alunița e mai măricică și crește păr pe ea, nu mai e așa de plăcută la vedere. Dar, după credința poporului, de are cineva una sau mai multe, ele sînt semne de mare noroc și nu trebuie să se taie părul de pe ele, că piere norocul[7].

Cînd umbli cu pui de rîndunică, faci alunele sau pistrui pe obraz[8]. Primăvara, cînd vezi rîndunele întîi să arunci cu țărînă peste cap, ca să nu faci alunele (pistrui) pe obraz peste vară[9].

Despre *pistrui*, *pete pe obraz* și *rumenele* vom vorbi în altă lucrare consacrată medicinei empirice.

Gura

§ 47 Ca și nările, după credința tuturor popoarelor vechi și a multora din ziua de astăzi, cavitatea bucală e considerată ca un fel de portiță, pe unde pot intra în corp duhurile rele sau să se strecoare afară sufletul omului, în întregime ori numai o părticică din el[10]. Românul zice despre cineva care e greu bolnav, care n-are s-o mai ducă mult, care

1. Laugier, *Etnogr. medic.,* 64.
2. *Ibidem,* 65.
3. Gorovei, *Credinți,* 1059.
4. Rev. *Ion Creangă,* II, 64.
5. Gorovei, *Credinți,* 1248, 2870 ; *Izvorașul,* XVII (1938), 149 ; Haltrich, *Siebenb. Sachs.,* 315 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* III, 764.
6. Marian, *Nașterea,* 92.
7. Gorovei, *Credinți,* 43.
8. Rev. *Ion Creangă,* V, 370 ; Papahagi, *Liter. pop.,* 296.
9. *Șezătoarea,* VI, 53 ; Gorovei, *Credinți,* 3337.
10. Cf. Frazer, *Golden bough,* III, 33, 116 ; VI, 15 ; VIII, 267 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VI, 621 ; Bargheer, *Eingeweide,* 355 ; Amalfi, *Sorrent.*, 202.

trage să moară, că e *cu sufletul la gură*, și tot astfel se exprimă aromânii *(cu suflitlu la gură)*, albanezii *(me sphirt ndë gojë)* și grecii (μὲ τὴ ψυχή στόμα), pe cînd bulgarii zic că „sufletul îi e în dinți" (*du©ata mu e v zâbitě*), iar cehii că-i e „pe limbă" *(už ma du©i na jazyku)*[1], cum de altfel se exprimă și austriecii și sașii din Ardeal : *er hat die Seele schon auf der Zunge*[2].

Duhurile rele, care sînt cauza tuturor boalelor și necazurilor ce se abat asupra omului, se pot vîrî ușor în trupul lui, cînd deschide gura, și să-i aducă tot felul de neajunsuri. Astfel se explică credința, aproape generală la noi, că, dacă-i intră cuiva o muscă în gură – ea fiind una din întrupările diavolului[3] – omul va trage un necaz. Aceeași credință o au și bulgarii[4]. În munții Boemiei se crede chiar că va muri pînă la anul acela căruia-i intră o muscă în gură în ajunul Crăciunului[5].

În legătură cu credința că prin gură se poate strecura o părticică din sufletul omului e superstiția de a nu da cuiva ceva din gură, de teamă să nu-și dea puterea[6].

Cînd intră cineva pentru întîia oară într-un oraș sau se duce într-un loc unde n-a mai fost, e bine să ia o pietricică în gură și s-o pună sub limbă, ca să nu i se întîmple ceva rău acolo[7]. Pietrele, în special pietricelele albe care scot scîntei cînd sînt ciocnite, au, ca și focul sau fierul, virtute apotropaică, adică feresc de farmece și de orice alte uneltiri magice dușmănoase. În unele ținuturi din Germania, țăranul ia o pietricică albă în gură, cînd seamănă grîul, pentru ca vrăbiile să nu vadă boabele, cînd vor crește spicele[8].

Există o legătură strînsă, simpatică, între îmbrăcămintea pe care o poartă omul și trupul lui. Orice se face unei părți din îmbrăcămintea cuiva are o repercusiune asupra corpului său. Așa se explică credința generală, la noi și la multe alte popoare, că nu trebuie să-ți coși singur sau să-ți coasă altul haina cu care ești îmbrăcat, dacă nu ții ceva în gură în momentul acela : o ață, un pai, o zdreanță, mîneca de la cămașă etc. Altfel, ți se coase mintea sau gura, devii uituc, capeți junghiuri etc.[9]

1. Grohmann, *Aberglauben,* 194.
2. Bargheer, *Eingeweide,* 23.
3. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* II, 1623 urm.
4. Strauss, *Bulgaren,* 281.
5. John, *Erzebirge,* 114.
6. Gorovei, *Credinți,* 145, 1667.
7. *Ibidem,* 503, 504 ; Rev. *Ion Creangă,* VI, 18.
8. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* IV, 1308.
9. *Șezătoarea,* I, 277 ; XII, 155 ; Gorovei, *Credinți,* 2226 ; Rev. *Ion Creangă,* IV, 81 ;V, 149 ; VI, 18, 309 ; VIII, 176 ; Grimm, *Mythologie,* III, 443 ; Grohmann, *Aberglauben,* 227 ; Drechsler, *Schlesien,* II, 4 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VI, 941 urm. ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 465 ; Meyer, *Badisch. Volksl.,* 52 ; Panzer, *Bayer. Sagen,* I, 260 ; John, *Erzgebirge,* 36 ; Stern, *Türkei,* I, 399 etc.

Căscatul

§ 48 Tot de teamă să nu se strecoare vreun duh necurat în corpul omului, se recomandă, cînd cască cineva, să-și facă cruce la gură, ca să nu intre prin ea necuratul (județul Bălți) sau să i se strîmbe gura[1]. Musulmanii cred că diavolul a născocit căscatul, ca să poată intra în trupul omului[2]. În Franța se crede că i se strîmbă cuiva gura, cînd cască în timp ce bate vîntul[3]. Veneții sînt de părere că cel ce cască nu trebuie să deschidă prea mult gura, nici capul să nu-l întoarcă, căci i se poate întîmpla să rămînă cu fălcile încleștate[4].

În special cînd cască un copil, trebuie să i se facă semnul crucii la gură (credință generală), pentru că micuții sînt mai expuși decît persoanele mari să le intre un duh necurat prin gura deschisă. Această credință e foarte răspîndită și se procedează întocmai ca la noi la multe alte popoare : la germani, norvegieni, irlandezi, francezi, italieni, spanioli, greci etc.[5] În Maroc, se recomandă celui ce cască să-și astupe gura cu mîna, căci altfel diavolul va urina într-însa[6].

Dacă un copil cască des, e semn că e deocheat (credință generală). Tot astfel se crede și în alte țări[7].

Dacă o babă descîntă cuiva de deochi sau de moroi și ea începe să caște în timp ce rostește descîntecul, e semn netăgăduit că bolnavul e deocheat sau că are moroi[8]. Cu cît descîntătoarea cască mai mult, cu atît vindecarea bolnavului e mai sigură. Tot astfel se crede și în Franța[9].

Sughițul

§ 49 O credință foarte răspîndită la noi e : dacă sughiți, te pomenește cineva[10] sau te doresc prietenii[11]. La fel cred cele mai multe popoare

1. Rev. *Ion Creangă,* VI, 368.
2. Saintyves, *Eternuement,* 118.
3. Sébillot, *Folkl. de France,* I, 94.
4. Bernoni, *Tradizioni,* 181.
5. Wuttke, *Volksaberglaube,* 418, 597 ; Fischer, *Aberglauben,* II, 225 ; Andree, *Braunschweig,* 288 ; Drechsler, *Schlesien* I, 210 ; Liebrecht, *Volkskunde,* 320 urm. ; Pitrè, *Usi,* II, 180, IV, 41 ; Finamore, *Tradizioni,* 199 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* I, 257 ; Chesnel, *Dict. des superst.,* 107 ; Pappalardo, *Scienze occulte,* 304 ; Georgeakis-Pineau, *Folkl. de Lesbos,* 332 ; Schuyler, *Turkestan,* II, 29 ; Crook, *Pop. religion,* I, 240 ; Saintyves, *Eternuement,* 103 urm. etc.
6. Stern, *Türkei,* I, 398.
7. Seligmann, *Der böse Blick,* I, 254.
8. Rev. *Ion Creangă,* III, 181 ; Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 49 ; Laugier, *Etnogr. medic.,* 84.
9. Orain, *Ille-et-Vilaine,* II, 28.
10. Rev. *Ion Creangă,* II, 158 ; III, 278 ; IV, 395 ; V, 116, 117, 343 ; VI, 21 ; *Șezătoarea,* VI, 57 ; Gorovei, *Credinți,* 3660, 3664 ; *An. Arh. de Folkl.,* V, 161.
11. Gorovei, *Credinți* 3662.

din Europa[1]. Dacă te gîndești la persoana care ți-a provocat în felul acesta sughițul, atunci îți trece[2]. Alții înșiră pe rînd numele rudelor, prietenilor sau cunoscuților și sughițul încetează în momentul cînd se rostește numele aceluia care te-a pomenit[3].

Se întîmplă însă ca sughițul să nu treacă ușor. Atunci se recurge la următoarele mijloace:

a) Trebuie speriat omul și îndată se oprește sughițul. E o credință generală la noi și la multe alte popoare[4].
b) Îl minte pe cel ce sughite sau îl acuză pe nedrept de a fi comis ceva[5].
c) I se dă să bea cîteva înghițituri de apă pe nerăsuflate (credință generală). La fel se procedează în Germania, Italia, Slovacia etc.[6]
d) Trebuie să înghită dintr-o dată o bucățică de gheață, de mărimea unui ou de vrabie[7].
e) Se dă să bea ceai de izmă broștească (Vîlcea). Tot așa, la ruteni, se recomandă cîteva picături de rachiu de izmă creață pe o bucățică de zahăr și o înghițitură de apă[8].
f) În Bucovina se crede că e bine să smulgi un fir de păr din geană, ca să-ți treacă sughițul[9].

Scuipatul

Scuiparea și scuipatul[10] joacă un rol foarte însemnat în credințele § 50
poporului și în medicina empirică.

Prin expectorarea salivei sau înlocuirea scuipării printr-un simplu gest imitativ, însoțit de cuvintele *„ptiu! drace!”,* poporul caută să alunge duhurile necurate, aducătoare de boli, de tot felul de belele și de primejdii pe capul omului. Aceste credințe sînt adînc înrădăcinate nu numai la poporul nostru și la toate popoarele din Europa, dar se găsesc la întreaga omenire de pe suprafața pămîntului. Din cele mai

---

1. Drechsler, *Schlesien* II, 196 ; Grohmann, *Aberglauben,* 221 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 309 ; Bargheer, *Eingeweide,* 127 ; Bernoni, *Credenze,* 33 ; Finamore, *Tradizioni,* 205 ; Strauss, *Bulgaren,* 281 ; Stambolieff, în *Sbornik,* XXI, 43 ; Zelechowsky, *Ruth. Wb.,* I, 322 ; Hahn, *Atban. Stud.,* 158.
2. Gorovei, *Credinți,* 3661 ; Drechsler ; *Schlesien,* II, 196 urm. ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 309.
3. Rev. *Ion Creangă,* V, 116 ; Finamore, *Tradizioni,* 205 ; Hahn, *Alban. Stud.,* 158.
4. Pitrè, *Medicina* 125 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 198 urm. ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* II, 974.
5. Com. din jud. Constanța ; Pitrè, *Medicina,* 125 ; Stern, *Türkei,* I, 397.
6. Grimm, *Mythologie,* III, 443 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 198 urm. ; Pitrè, *Medicina,* 125
7. Leon, *Ist. natur. medic.,* 115.
8. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 199.
9. Gorovei, *Credinți,* 3665 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 199.
10. Pe lîngă forma *scuipà* (*scuipat*), circulă în graiul diferitelor regiuni o mulțime de alte variante dialectale : *scupí, scuipí, stupí* etc.

vechi timpuri pînă astăzi, ca să îndepărteze acțiunile nefaste ale diavolului și ale întregului alai de duhuri necurate care-l însoțesc, poporul s-a servit și se servește de scuipat – după cum se servește de urină și de excremente – ca să-i alunge de la trupul lui pe acești musafiri nepoftiți.

În special deochiul, ale cărui efecte sînt așa de dăunătoare sănătății omului, și cu deosebire a copilului, trebuie alungat prin scuipare. „După obiceiul vechi, cel ce deoache vreun copil, să scuipe asupra copilului de trei... ori. Cel ce nu voiește să se deoache, își scuipă de trei ori în sîn”[1]. Oricine se uită prea lung la un copil și admiră frumusețea lui sau se miră de deșteptăciunea lui trebuie neapărat să-l scuipe de trei ori, rostind în același timp cuvintele: *să nu-ți fie de deochi!*[2] Așa se procedează pretutindeni la români, atît dincoace cît și dincolo de Dunăre[3], și tot astfel la cele mai multe popoare din Europa[4]. Tot așa procedau și romanii, după cum ne încredințează Pliniu, care spune că doica scuipa de trei ori în gura copilului adormit, cînd intra în casă un străin, de teamă ca acesta să nu-l deoache[5].

Dar nu numai copilul sau omul adult trebuie scuipat ca să fie ferit de urmările grozave ale deochiului, ci și animalele. Dacă vezi ceva frumos, un vițel, o vacă sau o scroafă care a fătat mulți purcei, ca să nu-i deochi, trebuie să scuipi și să zici: să *nu fie de deochi!*[6]. Tot astfel se procedează și aiurea: în Germania, în Anglia, în Grecia etc.[7]

Sperietura fiind opera diavolului, omul speriat își scuipă de 3 ori în sîn ca să-l alunge și să nu se lipească nimic de el[8]. Tot așa fac și alte popoare din Europa[9].

În Bucovina i se recomandă celuia ce s-a speriat de ceva să scuipe și să-și rupă degrabă cheotoarea de la cămașă și gura cămășii pînă jos, ca să nu se prindă necuratul de el[10].

1. Iordache Golescu, *Dicționar,* ms. în Bibl. Acad. Rom., sub *Dăochez*.
2. Marian, *Nașterea,* 96.
3. Papahagi, *Liter. pop.,* 243 ; idem, *Megl.-Rom.* I, 107.
4. Seligmann, *Der böse Blick* II, 207-216 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* §§ 251, 413 ; Bargheer, *Eingeweide,* 220 ; Drechsler, *Schlesien,* I, 208, II, 259, 280 ; Wlislocki, *Magyaren,* 73 ; Pitrè, *Medicina,* 89 ; idem, *Usi,* IV, 243 ; Amalfi, *Sorrent.,* 176 ; Strauss, *Bulgaren,* 394 ; Vateff, în *Sbornik,* XXI, 15 ; Pouqueville, *Morée,* I, 61 ; idem, *Grèce,* IV, 408 ; Hahn, *Alban. Stud.,* 159 etc.
5. Pliniu, *Natur. hist.,* XXVIII, 7 : „Extranei interventu, aut si dormiens spectetur infans, a nutrice terna adspui”.
6. Cf. Gorovei, *Credinți,* 1099.
7. Bargheer, *Eingeweide,* 221.
8. *Șezătoarea,* VI, 57 ; Rev. *Ion Creangă,* VII, 26, 144 ; Gorovei, *Credinți,* 3546, 3625 ; Voronca, *Datinele,* 1075 ; Papahagi, *Lit. pop.,* 255.
9. Wuttke, *Volksaberglaube,* § 251 ; cf. Grohmann, *Aberglauben,* 224 ; Bernoni, *Credenze,* 22 ; Vateff, în *Sbornik,* XXI, 9.
10. Voronca, *Datinele,* 510, 1086 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 230. În Germania se recomanda, acum vreo 150 de ani, în caz de sperieciune a copilului, să i se spintece pieptul cămășii de către naș sau de nașă-sa (Grimm, *Mythologie,* III, 961).

Dacă se vorbește de o boală, scuipă-ți în sîn, ca să nu se lipească boala de tine[1]. Tot astfel procedează și grecii[2].

Cînd vorbește cineva de un nenorocit, de un orb sau olog, ori despre un mort, și te compară cu el, fără să adauge: „nu fie de-o măsură!”, atunci scuipă jos, ca să nu ajungi și tu în starea aceluia[3]. Nu e bine să treci seara pe la hotar. Dar dacă ești nevoit să treci pe acolo, scuipă jos, ca să nu te pocească ceva[4].

Cînd calci într-o tăvălitură de cal (locul unde s-a tăvălit un cal), să scuipi în acel loc[5]. La fel procedează și locuitorii din nordul Germaniei[6].

Dacă a căzut cineva într-un loc, să scuipe jos, și nu va mai cădea acolo. Se presupune că necuratul i-a pus piedică sau l-a împins să cadă: scuipînd însă, diavolul fuge. Și în Germania de Nord, omul scuipă, cînd s-a poticnit într-un loc[7].

Din județul Prahova: „La noi e obiceiul că, dacă stă omul în cîmp, pe iarbă, cînd se scoală, scuipă în locul unde a stat, de trei ori, căci, dacă trece cineva pe urmă și calcă în, acel loc, îi ia puterea”[8].

Cînd întîlnești la drum un popă, zvîrli în urma lui un șumuiog de fîn sau de paie și zici, făcînd gestul scuipării: „Ptiu, piei drace!”[9]. Tot astfel fac și sașii din Transilvania, cînd le iese în cale un popă

---

1. Novacoviciu, *Comoara Bănat.,* II, 32.
2. Seligmann, *Der böse Blick,* II, 214 ; cf. Pitrè, *Medicina,* 89. Tot astfel obișnuiau romanii să scuipe la vederea unui epileptic (Pliniu, *Natur. hist.,* XXVIII, 7 ; cf. și Plaut, *Capt.,* III, sc. 4).
3. Voronca, *Datinele,* 1075 ; cf. Wlislocki, *Magyaren,* 73 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VIII, 341 ; Seligmann, *Der böse Blick,* II, 208.
4. Rev. *Ion Creangă,* VII, 144 ; *Șezătoarea,* XII, 159 ; Gorovei, *Credinți,* 1686. În Danemarca se scuipă cînd se trece pe la o răspîntie, locul de preferință al necuratului și al tuturor duhurilor rele (Seligmann, *Der böse Blick,* II, 210).
5. Rev. *Ion Creangă,* VII, 144 ; IX, 112. Unii cred că, dacă nu scuipi, ți se fac bătături la picioare (Gorovei, *Credinți,* 186).
6. Seligmann, *Der böse Blick,* II, 210.
7. Gorovei, *Credinți,* 3680.
8. *Grai și suflet,* III, 375 ; Seligmann, *Der böse Blick,* II, 210. Și la romani se obișnuia să se scuipe într-un loc unde s-a trecut printr-o primejdie, după cum ne încredințează Pliniu: „Inter amuleta est... inspuere... quum quis transeat locum, in quo aliquod periculum adierit” (*Natur. hist.,* XXVIII, 7).
9. Gorovei, *Credinți,* 140, 141, 144, 3241, 3242 ; cf. Rev. *Ion Creangă,* V, 117 ; VII, 145. Despre obiceiul de a se arunca fîn sau paie în urma preotului, iată ce explicație îi dau evreii din România : „Dacă-ți iese în cale un preot, să lași să cadă în urma lui puțin fîn sau paie, deoarece în timpul robiei din Egipt, cînd Faraon cerea să i se lucreze cărămizile cu fîn și paie, se dădea evreilor numai lutul (Exod., V, 7-16). Preoțimea, văzînd ce suferea bieții evrei din această pricină, le-a împrumutat paie, cu condiția ca ei să li le înapoieze la dezrobire. Deoarece însă dezrobirea din Egipt s-a întîmplat în prea mare grabă, nefiind timp să li se înapoieze paiele împrumutate, a rămas obiceiul, din tată în fiu, să se restituie puțin cîte puțin aceste paie preoților” (Segal, *Credințe,* 155 urm.).

român[1], de asemenea și polonezii (catolici), cînd întîlnesc un popă rus (ortodox)[2]. Și iugoslavii, cînd le iese înainte un popă, scuipă în urma lui sau scuipă de trei ori peste umărul stîng, căci pe umărul drept șade îngerul păzitor al omului[3].

Cînd se lovesc doi copii cap în cap, trebuie îndată fiecare să scuipe jos (vezi § 23).

Cînd doi copii se măsoară unul cu altul, să scuipe jos, căci altfel se măsoară șarpele cu ei și trebuie să moară (Dolj)[4].

Cînd cineva te numără, să scuipi jos și să zici: „ptiu, afară de mine!", căci altfel e primejdie de moarte[5].

Cînd se scoate copilul din scăldătoare, se scuipă în ea, ca să rămîie tot răul în apă și să nu se prindă necuratul de copil[6]. Tot astfel se procedează și la alte popoare: la germani, la austrieci, la danezi, la suedezi, la unguri, la iugoslavi etc.[7]

Cînd ai pierdut din ochi un lucru care mai adineauri era lîngă tine, se crede că diavolul a pus coada pe el și te împiedică să-l găsești[8]. Copiii recurg atunci la un fel de conjurare a diavolului. Scuipă în palma stîngă, fac apoi cruce cu dunga mîinii drepte și lovesc în palmă, zicînd:

Scoate, drace, ce-ai furat,
Că te-oi bate spînzurat,
Cu fiarele plugului
Pe părțile dosului[9].

Sau:

Scoate, drace, ce-ai furat,
Că ți-oi da cu paru-n cap.
Una, două, trei,
Îndată ieșii![10].

Încotro sare scuipatul, într-acolo trebuie căutat lucrul pierdut[11]. Alți copii, în loc de a se adresa diavolului, amenințîndu-l, ca mai sus, spun *Tatăl nostru*[12].

---

1. Haltrich, *Siebenb. Sachs.,* 317, 320.
2. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VII, 324.
3. Krauss, *Sitte und Brauch,* 54 ; Seligmann, *Der böse Blick,* II, 214.
4. Gorovei, *Credinți,* 3680.
5. Rev. *Ion Creangă,* III, 370 ; Voronca, *Datinele,* 1075.
6. Marian, *Nașterea,* 96 ; *Șezătoarea,* III, 150 ; Rev. *Ion Creangă,* VII, 248 ; Gorovei, *Credinți,* 3472, 3473.
7. Drechsler, *Schlesien,* II, 1 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VIII, 334 ; Bargheer, *Eingeweide,* 220 ; Walther, *Schwäb. Volksk.,* 96 ; Seligmann, *Der böse Blick,* II, 211, 214 ; Wlislocki, *Magyaren,* 73 ; Krauss, *Sitte und Brauch,* 548.
8. Gorovei, *Credinți,* 1203. Tot astfel cred și germanii (Grimm, *Mythologie,* III, 443).
9. Voronca, *Datinele,* 472.
10. Rev. *Ion Creangă,* V, 366.
11. Cf. Gorovei, *Credinți,* 3633 ; Rev. *Ion Creangă,* III, 149, 371.
12. *Ibidem,* V, 50.

În acelaşi mod, adică scuipînd în palma stîngă şi lovind scuipatul cu dunga mîinii drepte, procedează copiii în jocul „de-a ascunselea", spre a conjura pe cel ce „se face" să nu se uite după ceilalţi copii şi să vadă unde se ascund. Se rosteşte şi cîte un recitativ, ca de exemplu:

Cui s-o uita
Să-i sară ochii-n patru,
Cum sare scuipatu!

sau altele de felul acesta[1]. Tot astfel procedează şi copiii de aromâni[2]. Copiii au obiceiul de a-şi întări jurămîntul scuipînd jos[3]. Tot astfel se obişnuieşte şi la francezi, la italieni etc.[4]

Cînd se produce un vîrtej, poporul crede că în el se ascund duhuri necurate care pot să-l pocească pe om. De aceea se recomandă, cînd îl vede omul că se apropie, să-şi facă cruce, să scuipe de trei ori jos sau în sîn şi să zică: „Ptiu, bală spurcată şi necurată!". Atunci duhul rău fuge şi nu se mai apropie de om. I se adresează vîrtejului sau volburei cu diverse apostrofări, ocări sau conjuraţiuni, ca de pildă:

Ptiu! ptiu! ptiu!
Volbură frumoasă,
Du-te sănătoasă,
Cum m-ai găsit,
Aşa mă lasă.

sau:

Ptiu! ptiu!
Spurcate vîntoase,
Mergeţi la fete de ungur,
Că-s mai frumoase[5].

Aceeaşi credinţă o găsim şi la alte popoare[6].

Înainte de a se apuca de ceva greu de făcut, cînd trebuie să-şi încordeze toate puterile spre a-l executa, omul îşi scuipă în palme[7]. Tot aşa procedează şi alte popoare[8]. Aceasta o face, fără îndoială, cu scopul de a alunga necuratul, care poate să-l stînjenească la lucru şi să-l facă să nu izbutească.

Tot pentru acelaşi motiv, femeia, cînd începe să toarcă, scuipă de trei ori fusul, ca să se acopere degrabă[9]. Cînd a isprăvit de tors, sau cînd s-a umplut fusul, îl scuipă, ca să nu se deoache[10]. Cît priveşte

1. Teodorescu, *Poesii pop.,* 195 urm.
2. Papahagi, *Liter. pop.,* 37.
3. *Ibidem,* 38.
4. Constatat personal în Franţa ; Pitrè, *Medicina,* 91.
5. German, *Meteorologie* 110-113 ; *Şezătoarea,* V, 142 ; cf. Gorovei, *Credinţi,* 4070-4076. În judeţul Covurlui se zice că nu-i bine să scuipi, ci să zici : „huideo!", căci se crede că dracul e în vîrtej. El face rămăşag cu Dumnezeu că are să scoată apă din piatră („cică oamenii sînt pietre"), şi dacă scuipi, dracul cîştigă rămăşagul (*Şezătoarea* II, 194 ; cf. III, 122).
6. Grimm, *Mythologie,* III, 452, 491 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 251 ; Drechsler, *Schlesien,* II, 280 ; Bargheer, *Eingeweide,* 221 ; Seligmann, *Der böse Blick,* II, 209.
7. Gorovei, *Credinţi,* 3631.
8. *Urquell,* III, 212 ; Seyfarth, *Zauberei,* 243 ; Pitrè, *Medicina,* 92 ; Wlislocki, în *Magyaren,* 73 ; Bonnerjea, *Dict. of supertistions,* 218 ; cf. Pliniu, *Natur. hist.,* XXVIII, 7.
9. Gorovei, *Credinţi,* 3831, 3832.
10. *Ibidem,* 3827, 3831.

furca, ea nu trebuie lăsată goală, cînd s-a isprăvit de tors, ci trebuie scuipată, afară numai dacă se leagă cu ața cu care a fost legat caierul[1].

Negustorii de la noi au obiceiul de a scuipa întîiul ban pe care-l capătă luni dimineața din vînzare[2]. E un fel de conjurare, ca să atragă și alți bani și să le meargă bine peste zi. Acest obicei e foarte răspîndit și la alte popoare din Europa[3].

Altă semnificație are scuiparea banului pe care-l găsește cineva pe drum[4]. Acest ban poate să fi fost aruncat de necuratul, ca să pună stăpînire pe om, sau pus acolo de un duh rău sau să fi fost vrăjit de un dușman, cu scopul de a-i băga boala în trup celui ce ridică banul. Tot astfel se procedează în Germania și în Boemia, poate și aiurea[5].

Cînd, din nebăgare de seamă, se scuipă cineva pe haine sau pe barbă (bărbie), de unde nu gîndește are să ia bani[6]. Veneţienii, în cazul acesta, cred că au să se înnoiască[7] ; la germani, că au să primească o veste[8].

Unde și ce nu trebuie scuipat

§ 51 Scuiparea fiind un act de necinstire, de ocară, de dispreț sau de scîrbă grozavă[9], se recurge la el, cum s-a văzut din cele expuse mai sus, cu deosebire pentru alungarea necuratului sau a altor duhuri rele, ori a ființelor dușmănoase, răufăcătoare, cum sînt strigoaicele. Cînd e vorba însă de ființe asemenea nouă, etica poporului oprește scuiparea lor, sub amenințarea unor pedepse aspre : „Nu scuipa pe altul, căci pe lumea cealaltă îl vei linge”[10]. Germanii din țările renane cred că cine-l scuipă pe altul nu va intra în cer[11]. Sicilienii au credința că cel ce scuipă pe altul va muri ca un cîine[12], iar bulgarul crede că-și va pierde tot părul și va rămînea chel[13].

1. Voronca, *Datinele,* 1060, 1075.
2. Rev. *Ion Creangă,* II, 65 urm.
3. Wuttke, *Volksaberglaube,* §§ 184, 251, 409, 633 ; Haltrich, *Siebenb. Sachs.,* 320 ; Andree, *Braunschweig,* 402 ; Drechsler, *Schlesien,* II, 194, 280 ; Sartori, *Sitte,* II, 181 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VIII, 337 ; John, *Erzgebirge,* 36 ; Bargheer, *Eingeweide,* 221 ; Seligmann, *Der böse Blick,* II, 209, 210, 212 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* I, 32 ; Bonnerjea, *Dict. of superst.,* 242.
4. Voronca, *Datinele,* 1075.
5. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VIII, 337 ; Bargheer, *Eingeweide,* 221.
6. *Șezătoarea,* I, 125 ; Voronca, *Datinele,* 1075 ; Gorovei, *Credinți,* 161, 1750 ; cf. și 3629 ; Rev. *Ion Creangă,* III, 213 ; *Ghilușul,* I, nr. 9-10, p. 15.
7. Bernoni, *Credenze,* 22.
8. Grimm, *Mythologie,* III, 449.
9. De scuiparea cuiva în obraz în semn de ocară se vorbește și în Biblie : „Dacă părintele tău ar fi scuipat-o în față, n-ar fi trebuit ea să stea rușinată șapte zile ?” (Num., XII, 14)
10. *Șezătoarea,* XII, 169 ; Gorovei, *Credinți,* 3630, 3634 ; Voronca, *Datinele,* 1075.
11. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VIII, 339.
12. Pitrè, *Usi,* II, 356.
13. Stambolieff, în *Sbornik,* XXI, 41.

Nici animalele credincioase omului sau care-i aduc folos nu trebuie scuipate, sub sancțiunea unor pedepse tot așa de grele: „Nu scuipa pe un cîine, căci pe lumea cealaltă îl vei linge”[1]. Dacă o femeie însărcinată va scuipa un cîine, va naște un copil cu păr pe limbă[2].

După acțiunea de purificare a corpului sau a sufletului, prin spălare[3] sau prin împărtășanie[4], e oprit cu desăvîrșire să scuipi, căci duhurile necurate, punînd stăpînire pe scuipatul omului, îi pot pricinui multe rele.

Avînd în vedere caracterul sacru al focului, se consideră ca un mare păcat scuiparea în el[5]. Cei ce-și bat joc de sfințenia lui și-l pîngăresc, scuipînd într-însul, sînt pedepsiți cu diverse boli:

a) Se spuzesc pe buze[6].

b) Fac bășici pe limbă[7]. Aceeași credință o au germanii, sirienii și evreii[8].

c) Capătă bube[9].

La alte popoare se crede că se îmbolnăvesc de rîie sau devin chelboși ori își pierd tot părul din cap etc.[10]

Numai cînd vuiește focul în sobă sau în vatră, se recomandă să scuipi în el, căci e semn că te vorbește cineva de rău și, scuipînd în foc, alungi duhul necurat care s-a vîrît acolo[11]. Tot astfel se crede în Germania și în Italia, și se procedează la fel[12].

Nici apa nu trebuie spurcată prin scuipare, căci servește, ca și focul, la purificare. În Germania și în Elveția germană se zice că cine scuipă în apă, scuipă în ochii lui Dumnezeu[13], iar în Bretania, că face agheasmă pentru dracul[14]. La noi se crede că cine scuipă în fîntînă capătă albeață[15].

---

1. Gorovei, *Credinți,* 3632.
2. Voronca, *Datinele,* 1075.
3. „După ce te lai, să nu scuipi în lăutoare, că nu-i bine” (Rev. *Ion Creangă,* IV, 114).
4. Comun. din jud. Romanați. Tot astfel la aromâni : „Să nu scuipi după împărtășanie, căci se întîmplă ca vreun cîine să lingă scuipatul și te îmbolnăvești rău de tot” (Papahagi, *Liter. pop.,* 226).
5. Cf. Liebrecht, *Volkskunde* 337 ; Zingerle, *Tirol* 133.
6. *Șezătoarea,* I, 18 ; Gorovei, *Credinți* 1343.
7. *Ibidem,* 4488.
8. Sébillot, *Paganisme,* 211 ; Bartsch, *Mecklenburg,* II, 130 ; *Urquell,* IV, 59 ; Stern, *Türkei,* II, 222.
9. Voronca, *Datinele,* 1075, 1201.
10. Freudenthal, *Feuer,* 79 ; Sébillot, *Paganisme,* 211 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VIII, 340.
11. Comunic. din jud. Romanați ; cf. Gorovei, *Credinți,* 1344-1349.
12. Wuttke, *Volksaberglaube,* § 251 ; Amalfi, *Serrent.,* 177 ; Bernoni, *Credenze,* 31.
13. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* I, 1682 ; VIII, 339 ; Sébillot, *Paganisme,* 294.
14. *Ibidem.*
15. Gorovei, *Credinți,* 4479.

Scuiparea și scuipatul în terapeutica populară

§ 52 Babele au obiceiul să scuipe de trei ori după fiecare descîntec, mai ales de deochi, ca să se depărteze tot răul de la bolnav[1].

La diverse boli simplul act al scuipării sau însuși scuipatul e considerat ca un leac foarte eficace. Astfel, pentru albeață, se recomandă următorul leac : se pune un mezin (cel din urmă din copiii cuiva) să-i scuipe bolnavului în ochi cîteva zile de sec, pe nemîncate, înainte de a răsări soarele, și-i va trece curînd[2]. În Bucovina se crede că numai scuipatul de la o femeie curată (care nu e la period) poate să ajute[3]. Tot la scuipat recurgeau romanii[4] pentru vindecarea bolilor de ochi și același mijloc de vindecare se recomandă astăzi în Italia (Veneția)[5] și în Germania[6].

Același leac se recomandă pentru ulcior : să-l scuipe pe bolnav un mezin și scapă de el (Baia)[7]. Tot cu scuipat se vindecă ulciorul în Germania[8], în Danemarca[9] și în Italia (Abruzzi)[10].

Dacă-ți intră ceva în ochi, scuipă de trei ori peste brațul drept și-ți iese (Moldova)[11]. Se procedează aproape la fel în diverse regiuni ale Germaniei[12] și în Italia (Modena, Veneția)[13].

Pușchèlele, adică bubulițele dureroase ce se fac pe limbă, dispar dacă se scuipă de trei ori, adăugînd : „Ptiu, acum să pieie!”[14]. Tot astfel procedau și romanii, după cum ne asigură Marcellus Empiricus : „Pușchèlele care se fac pe limbă, să le atingi cu poalele tunicii pe care o porți zicînd de trei ori : «atît să se aleagă de acela ce mă

---

1. Marian, *Nașterea,* 48 ; Papahagi, *Liter. pop.,* 248 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* 251 ; Pitrè, *Medicina,* 369. Tot astfel și la romani, după cum ne încredințează Pliniu, se recomanda să se scuipe în orice leac, descîntîndu-se, spre a ajuta efectul medicamentului : „Eadem ratione terna despuere deprecatione, in omni medicina mos est, atque ita effectus adjuvare” (*Natur. hist.,* XXVIII, 7). Tot astfel recomandă și Varron, cînd se rostește descîntecul pentru durerea de picioare : „Hoc ter novies cantare jubet, terram tangere, despuere, jejunum cantare” (*De re rustica,* I, 2, 27).
2. Leon, *Ist. nat. medic.,* 7, 100.
3. Voronca, *Datinele,* 1075.
4. Pliniu, *Nat. hist.,* XXVIII, 7.
5. Bernoni, *Credenze,* 38.
6. Drechsler, *Schlesien,* II, 296.
7. *Șezătoarea,* I, 119.
8. Bargheer, *Eingeweide,* 314, 315.
9. Seligmann, *Der böse Blick,* II, 211.
10. Finamore, *Tradizioni,* 187.
11. Gorovei, *Credinți,* 2879.
12. Grimm, *Mythologie,* III, 444 ; Panzer, *Bayer. Sagen,* I, 258 ; Drechsler, *Schlesien,* II, 281, 296 ; Seyfarth, *Zauberei,* 243 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VIII, 341.
13. Riccardi, *Modena,* 55 ; Bernoni, *Credenze,* 38.
14. Credință generală ; cf. *Șezătoarea,* II, 130 ; Rev. *Ion Creangă,* VII ; 56 ; Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 153 ; Gorovei, *Credinți,* 3626.

vorbește de rău» și să scuipi de trei ori jos"[1]. Tot prin scuipare se tratează pușchèlele în Germania și în Norvegia[2].

Bășicuțele roșii, dureroase, numite „foc viu", ce apar uneori pe corp, mai ales la copii, se scuipă, după ce s-a lins ceaunul de mămăligă înfierbîntat (Dolj, Lăpușna).

Buboaiele se tratează uneori scuipîndu-le sau ungîndu-le cu scuipat[3]. Tot așa, la romani, se ungea, pe nemîncate, de trei ori cu scuipat buboaiele, îndată ce se iveau[4]. Și ungurii obișnuiesc să scuipe bubele înainte de a apune soarele, ca să le facă să dispară[5].

Mușcătura de viespe se vindecă scuipîndu-se în palmă și frecînd cu acel scuipat locul mușcat (Bucovina)[6]. Și peste mușcătura de țînțar se scuipă, rostindu-se: „Ptiu, cal blestemat!..." și-ți trece[7].

De „boala cea rea" (epilepsie), se recomandă bolnavului să tot scuipe, cîte ape trece, și se va duce răul ca apa[8].

De „aplecate" (indigestie) se trage bolnavul, pe la încheieturile mîinilor, pe tîmple și pe vinele gîtului, cu scuipat (în toată țara).

Un leac, a cărui origine trebuie căutată, fără îndoială, în timpurile cele mai vechi: „Primăvara, cine vede un brotăcel prin iarbă, să-l prindă și să-i scuipe de trei ori în gură, apoi să-i dea drumul, fiind bine contra frigurilor"[9]. Același leac îl întrebuințau romanii contra tusei[10]. La fel se proceda în Franța, în secolul al XVI-lea[11]. Marcellus Empiricus recomandă să se scuipe în gura unei broaște, pentru a scăpa de durerea de măsele[12]. Megleno-românii scuipă în gura insectei numite „hiavră" (*Acherontia atropos*, strigă, cap-de-mort), ca să scape de friguri[13].

---

1. *De medicamentis,* XI, 25 : „Pusulae cum subito in lingua nascuntur, priusquam idem loquaris, extremae tunicae, qua vestiris, ora pusulam tanges et ter dices. *Tam extremus sit qui me male nominat*, et totiens spuens ad terram ; statim sanabere".
2. Grimm, *Mythologie,* III, 444 ; Liebrecht *Volkskunde,* 328 urm.
3. Voronca, *Datinele,* 1075 ; Bujorean, *Boli și leacuri,* 63.
4. „Mos est... incipientes furunculos ter praesignare jejuna saliva" (Pliniu, *Natur. hist.,* XXVIII, 7).
5. Wlislocki, *Magyaren,* 73.
6. Marian, *Insectele,* 220.
7. *Ibidem,* 322. Și în Germania se tratează mușcăturile de insecte cu scuipat (Bargheer, *Eingeweide,* 315).
8. Voronca, *Datinele,* 1075, 1076.
9. Gorovei, *Credinți,* 1423 (Buzău), 1428 (Bihor).
10. „Est rana parva arborem scandens, atque ex ea vociferans : in hujus os si quis exspuat, ipsamque dimittat, tussi liberari narratur" (Pliniu, *Natur. hist.,* XXXII, 29).
11. Rolland, *Faune,* III, 75.
12. *De medicamentis,* XII, 24.
13. Papahagi, *Megl.-Rom.,* II, 80.

Suflarea

§ 53 În credințele și practicile superstițioase ale poporului suflarea n-are nici o legătură cu principiul că ea e simbolul vieții, după cum reiese din Sf. Scriptură. După concepția omului primitiv, suflarea, ca și scuiparea, e unul din mijloacele cele mai eficace pentru alungarea diavolului și a duhurilor necurate care caută să pună stăpînire pe trupul omului și să-i primejduiască sănătatea sau chiar viața.

La noi, cînd se botează un copil, după întreitele lepădări de Satana, nașul și cei de față trebuie să sufle și să scuipe, ca să izgonească diavolul. De altfel, aceeași interpretare i-o dă și Biserica.

Moașa, după prima scăldătoare ce face noului născut, suflă peste apă în cruciș și apoi scuipă într-însa, spre a depărta duhurile rele[1].

Cînd se culcă un copil mic în leagăn, i se face cruce și se suflă peste el de trei ori, ca să nu se apropie de el vreun duh necurat[2].

Cînd bei dintr-un vas ce a stat peste noapte descoperit, să sufli deasupra lui și să verși jos puțin din lichid pentru că necuratul poate să se fi vîrît într-însul[3].

Dacă stai la masă și-ți scapă o îmbucătură jos, cînd te apleci s-o ridici, să nu sufli peste ea, că-ți ia dracul sufletul[4]. Alții susțin însă că trebuie mîncată, după ce s-a suflat peste ea, ca să crape dracul de necaz, căci el te-a izbit peste mînă ca să cadă jos și s-o ia el[5].

Cînd treci într-o marți sau într-o sîmbătă peste o apă, fă-ți cruce și suflă deasupra apei, ca să nu te îmbolnăvești, căci atunci se scaldă Nemilostivele (Ielele)[6].

Cînd mănînci ceva fierbinte, să nu sufli, că se sparge vasul[7]. E iarăși o ispravă a diavolului, care plesnește de necaz că-l alungi și face să crape vasul.

Femeia însărcinată să nu sufle în cuptorul de pîine, căci va face copilul cu limba prinsă[8]. La Rășinari se crede că, dacă face aceasta, copilul ce va naște va avea pecingine în cap[9].

În județul Argeș se crede că cel ce suflă în mîncarea pe care o dă pisicilor le dă și lor o parte din sufletul lui[10].

În terapeutica populară, se recurge deseori la suflare.

La bolile de ochi (conjunctivită, albeață etc.) se suflă anumite substanțe în ochi.

La durerile de gît, la sifilis etc. se suflă anumite ingrediente în gît printr-o țeavă de trestie, printr-un gîtlan de lup, printr-o pîlnie de hîrtie (fofează) etc.

---

1. Marian, *Nașterea,* 88.
2. Voronca, *Datinele,* 507.
3. Gorovei, *Credinți,* 84.
4. Rev. *Ion Creangă,* V, 340.
5. *Ibidem,* V, 242.
6. Gorovei, *Credinți,* 103.
7. *Ibidem,* 2098.
8. Marian, *Nașterea,* 12.
9. Păcală, *Rășinari,* 163.
10. Gorovei, *Credinți,* 3174.

La deochi, după ce s-a descîntat, se suflă, mai adesea de trei ori, peste fruntea sau pe fața bolnavului[1]. Tot astfel, cînd se descîntă de bube în grumaz[2].

Mîncarea și băutura

Ocazia cea mai favorabilă, de care caută să profite duhurile necurate pentru a se strecura în corpul omului, e cînd acesta deschide gura spre a introduce alimentele sau băutura. Pare-se că stau toate la pîndă în aceste momente, ca să poată intra în bietul om și să-i vîre boala în trup, pe lîngă alte neajunsuri ce se silesc din răsputeri să-i aducă. De aceea, oamenii noștri de la țară, ca și mai toate popoarele de pe glob, sînt cu mare băgare de seamă și iau anumite precauții indispensabile, cînd mănîncă sau cînd beau, spre a evita nenorocirile ce sînt gata să cadă pe capul lor. Trebuie, în special, să se ferească de anumite atitudini și de unele acțiuni în timpul mesei, să nu mănînce sau să bea oricînd, oriunde sau orice și să îndeplinească anumite prescripții ce se impun, pentru a evita toate relele ce se pot abate asupra lor. Multe din aceste recomandări făcute omului, cînd stă să mănînce sau să bea, se confundă cu prescripțiile elementare de igienă, dar, desigur, nu acestea stau la baza lor. Pentru omul primitiv, toate relele ce se abat asupra lui de pe urma nerespectării acestor recomandări sînt atribuite numai duhurilor necurate ce pîndesc să pună stăpînire pe trupul lui, în momentul cînd deschide gura să mănînce sau să bea. § 54

Credințele privitoare la mîncare și băutură, fiind extrem de numeroase, vom examina numai o parte din ele, alegîndu-le pe cele ce au o legătură cu sănătatea sau cu buna stare a omului.

a) Să nu mănînci ținînd strachina pe genunchi sau pe braț, căci te vor durea picioarele[3]. Alții cred că-ți mănînci norocul sau păcatele ori dragostele, sau că tragi a sărăcie[4].
b) Omul să nu mănînce culcat, căci se îmbolnăvește sau trage a rău[5]. Dacă o femeie mănîncă stînd culcată, va purcede grea[6]. În Germania se crede că dacă mănîncă cineva culcat în pat, îi va linge moartea gura[7].
c) Nu mînca la spatele cuiva, se recomandă în Bucovina, că-i mănînci mintea, norocul și puterile[8]. Aceeași credință o regăsim și aiurea[9].

1. Marian, *Descîntece,* 312 ; *Șezătoarea,* IV, 192 ; Rev. *Ion Creangă,* III, 181 ; IV, 151 ; Tocilescu, *Mater. folkl.,* 544.
2. Păcală, *Rășinari,* 251.
3. Rev. *Ion Creangă,* IV, 149 ; V, 208 ; Gorovei, *Credinți,* 4520.
4. Rev. *Ion Creangă,* II, 211, V, 370 ; Voronca, *Datinele,* 250 ; Gorovei, *Credinți,* 2072.
5. Rev. *Ion Creangă,* IV, 182 ; Gorovei, *Credinți,* 2104.
6. *Ibidem,* 2523.
7. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* II, 1054.
8. Voronca, *Datinele,* 250.
9. *Ztschr. f. öst. Volkskunde,* XXXI, 127 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* II, 1043.

d) Masa e blagoslovită de Dumnezeu, de aceea trebuie respectată. Nu se cuvine să șezi pe ea, că e păcat ; nici coatele să nu le pui pe masă, cînd mănînci[1]. Să nu mănînci cu pălăria sau cu căciula în cap, căci dracul rîde și Dumnezeu plînge[2]. De asemenea, nu se cuvine să pui căciula pe masă : cine face așa va avea o nevastă surdă sau rămîne văduv[3].

e) Fetele nu se cade să stea la masă despletite, căci le cade părul[4] ; iar femeile măritate rămîn văduve, dacă mănîncă cu o coadă împletită și una despletită[5].

f) Cu privire la îmbucăturile ce cad jos în vremea mesei, constatăm la noi și la alte popoare multe practici păstrate din vremea păgînismului greco-roman. Astfel, se zice :

Dacă-ți cade o bucățică de la masă, o cer morții : s-o lași, să n-o mai mănînci ; după alții, îmbucătura căzută de la gură ar fi a dracului[6]. Alții spun dimpotrivă : să iei repede de jos îmbucătura ce-ți cade de la masă și s-o mănînci, căci atunci dracul va plesni de necaz[7]. Se mai zice că îmbucătura îți cade pentru că te izbește dracul peste mînă, ca s-o ia el. Ca să-l faci să crape de necaz, ia-o de jos, suflă peste ea și-o mănîncă. Dacă însă ți-e scîrbă, dă-o pisicilor s-o mănînce din mîna ta[8] (cf. § 53).

La vechii greci, bucățile căzute de la masă nu se ridicau, căci aparțineau sufletelor morților sau eroilor[9]. Să nu se uite că creștinismul a transformat micile divinități și eroii păgîni în draci și duhuri necurate.

Romanii ridicau îmbucătura căzută și o puneau iar pe masă, dar n-o mai mîncau, ci o aruncau apoi în foc pentru Lari[10]. Și la noi e obiceiul de a ridica de jos bucățica de pîine căzută de la masă. După ce se sărută, se aruncă în foc sau se pune mai la o parte, într-un loc curat, ca să n-o calce oamenii, că-i păcat[11]. Și cehii sărută bucățica de pîine căzută jos, după ce o ridică[12]. Tot astfel procedează și italienii care, ca și noi, o aruncă în foc după ce au sărutat-o[13].

O interesantă alterare a credinței strămoșești că îmbucătura căzută jos, în timpul mesei, e cerută de sufletele morților din familie, cărora le e foame, e următoarea pe care o întîlnim la românii de pretutindeni :

---

1. Gorovei, *Credinți,* 2106.
2. *Ibidem,* 2070.
3. Voronca, *Datinele,* 247 ; Păcală, *Rășinari,* 159.
4. Gorovei, *Credinți,* 3066.
5. Voronca, *Datinele,* 249.
6. *Ibidem,* 248 ; Rev. *Ion Creangă,* II, 272.
7. *Șezătoarea,* XII, 168, 172.
8. Rev. *Ion Creangă,* V, 242.
9. În *Symbolum Pythagoreum* se spune clar : „τὰ πέσοντ᾽ ἀπὸ τῆς τραπέζης μὴ ἀναιρεῖσθαι”.
10. Pliniu, *Natur. hist.,* XXVIII, 5 (27).
11. Gorovei, *Credinți,* 3005.
12. Grohmann, *Aberglauben,* 102.
13. Zanazzo, *Usi,* 227 ; Bernoni, *Credenze,* 32 ; Finamore, *Tradizioni,* 19.

Dacă-ți cade îmbucătura de la gură, cineva din neamuri ți-e flămînd sau îți vine un musafir căruia i-e foame[1].

a) Să nu mănînci pe *vatră*, că-ți moare mama, îți mănînci norocul ori puterile sau tragi a sărăcie[2]. Și aceasta e o reminiscență străveche, din epoca păgînismului, cînd vatra era considerată ca sacră și constituia un fel de altar al casei și era locul de întîlnire a umbrelor strămoșilor. § 55
b) De asemenea nu se cuvine să mănînci pe *prag*, că-ți mănînci norocul sau te vorbește lumea de rău[3]. Această din urmă credință o au și bulgarii[4]. Ea se explică prin faptul că, trecînd oamenii pe dinaintea casei și văzîndu-te mîncînd, unii din ei te invidiază și te pot deochea. În Bucovina se crede că fetele care mănîncă pe prag nu se vor putea mărita[5]. Pragul fiind, după credința tuturor popoarelor europene, locul unde stau îngrămădite duhurile necurate, pe care însă nu le e îngăduit să-l treacă spre a pătrunde în casă, e firesc lucru ca omul, mîncînd pe prag, să fie expus tuturor neajunsurilor de pe urma pătrunderii în corpul lui a acestor ființe dușmane, care pîndesc momentul cînd deschide gura.
c) Nu e bine să mănînce cineva mîncare dată pe *fereastră*, căci turbează[6]. Fereastra fiind, după credința mai tuturor popoarelor din Europa, locul pe unde iese sufletul omului, cînd moare, și portița pe unde pătrund sufletele morților în casă, e firesc lucru ca mîncarea dată cuiva în acest loc să-i primejduiască sănătatea, prin prezența acestor suflete acolo.

a) Să nu mănînci cînd te duci cu cofa la fîntînă, că-ți mănînci norocul sau prostești, ori nu mai ții minte nimic[7]. § 56
b) Mergînd pe drum, nu se cade să mănînci, căci plînge Maica Domnului și te blestemă să fii ca vita, să tot rumegi și să nu mai ai saț[8].
c) Nu e bine să mănînci cînd te piepteni, că-ți mănînci viața, mori[9].
d) Bărbatul, cînd stă la masă și mănîncă, să nu cînte, căci femeia lui va înnebuni[10]. Tot așa se crede și în Germania[11].

---

1. *Șezătoarea,* I, 125 ; Gorovei, *Credinți,* 2008 ; Rev. *Ion Creangă,* II, 158, III, 150 ; V, 117 ; Voronca, *Datinele,* 248.
2. *Ibidem,* 249 ; Gorovei, *Credinți,* 2074.
3. Voronca, *Datinele,* 249 ; Gorovei, *Credinți,* 2092 ; Rev. *Ion Creangă,* VI, 112.
4. *Sbornik,* XXI, 42 ; Strauss, *Bulgaren,* 282.
5. Voronca, *Datinele,* 249.
6. *Șezătoarea,* I, 126 ; Gorovei, *Credinți,* 1297, 2116 ; Rev. *Ion Creangă,* III, 339, VI, 306.
7. Pamfile, *Dușmanii,* 73 ; Rev. *Ion Creangă,* II, 271, V, 302 ; Gorovei, *Credinți,* 2124.
8. Voronca, *Datinele,* 249.
9. *Ibidem.*
10. Gorovei, *Credinți,* 2090.
11. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* II, 1042 ; Drechsler, *Schlesien,* I, 227.

e) În legătură cu credința că soarele se sfințește cînd apune, e oprit să mănînci cînd scapătă soarele, căci faci caș la cheotorile gurii, ca țiganii, ori faci bube la gură sau te doare capul[1]. Și bulgarii cred că, dacă mănîncă cineva în momentul cînd apune soarele, capătă boală de gură[2].

§ 57 a) Dacă mănînci pîinea spurcată (pișcată) de șoareci, capeți bășici pe limbă[3]. Tot astfel cred aromânii[4] și valonii[5]. Francezii cred că celui ce mănîncă din ceea ce au ros șoarecii i se fac bube pe buze sau i se înnegresc dinții și putrezesc[6].

b) Nici din pîinea, mămăliga sau mîncarea atinsă cu gura de o pisică să nu mănînci, căci vei tuși sau vei da în oftică[7]. În unele ținuturi din Germania și în Boemia se crede că se va îmbolnăvi de oftică cel ce a înghițit un păr de pisică[8].

c) Cine mănîncă din ceea ce au ciugulit găinile face pecingine pe obraz[9].

d) Să nu mănînci coaja de mămăligă roasă de pe ceaun, că te usuci ca și coaja sau e rău de năpaste, ori dai de-o sărăcie[10].

e) Nici mămăliga rămasă pe făcăleț (melesteu) nu este bine s-o mănînci, căci faci gîlci (după alții gușă) ori n-ai nicicînd saț, sau te mănîncă lupul[11].

f) Închipuindu-și că pielițele cepei pe care o mănîncă omul se depun, cu timpul, pe globul ochiului și-i slăbesc vederile, țăranul nostru crede că, dacă n-ar mînca cu pieliță cu tot ceapa, ar vedea și vîntul[12].

g) Simbolismul jucînd un mare rol în concepțiile omului primitiv despre cauzele bolilor, țăranul nostru se ferește de a mînca semințe de tigvă, ca să nu-i cadă părul și să devină chel ca dovleacul[13].

h) Nu mănîncă bob fără coajă, ca să nu i se cojească pielea pe obraz[14].

i) Nu mănîncă unii fasole în prima săptămînă din postul mare, ca să nu facă bube[15].

---

1. *Șezătoarea,* XII, 161 ; Rev. *Ion Creangă,* II, 271 ; III, 148 ; IV, 48 ; VI, 113, IX, 112 ; Gorovei, *Credinți,* 374, 1669, 2068.
2. Strauss, *Bulgaren,* 282.
3. Rev. *Ion Creangă,* III, 371 ; Gorovei, *Credinți,* 1876.
4. Papahagi, *Liter. pop.,* 279.
5. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VI, 43.
6. Sébillot, *Folk. de France,* III, 47.
7. Gorovei, *Credinți,* 2177, 3797.
8. Wuttke, *Volksaberglaube,* §§ 173, 605 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* I, 233.
9. Gorovei, *Credinți,* 3141.
10. *Ibidem,* 700 ; Voronca, *Datinele,* 250 ; Rev. *Ion Creangă,* V, 117.
11. Gorovei, *Credinți,* 2014 ; Voronca, *Datinele,* 223 ; Păcală, *Rășinari,* 160.
12. Cf. Rev. *Ion Creangă,* IV, 22 ; *Șezătoarea,* XII, 164, XV, 21 ; Gorovei, *Credinți,* 688.
13. *Ibidem,* 3063.
14. *Ibidem,* 291.
15. *Ibidem,* 387 ; Pamfile, *Sărb. de toamnă,* 150. Pentru același motiv nu se mănîncă mazăre, în Silezia, în cele 12 zile de la Crăciun pînă la Bobotează (Drechsler, *Schlesien,* I, 17).

j) De Sfînta Barbura (Varvara), care e patroana bubatului, nu se dă copiilor să mănînce fasole, linte, mazăre, boabe coapte, ca să nu capete bubatul[1].
k) Unii se feresc de a mînca gălbenuș de ou, ca să nu se îmbolnăvească de gălbinare[2].
l) În județul Teleorman se recomandă bărbatului să nu mănînce oușoarele ce se găsesc în găină, ca să nu devină neputincios[3].
m) În Bucovina se crede că dacă mănîncă cineva carne de privighetoare, își va pierde somnul : va priveghea, cît e noaptea de mare, întocmai ca privighetoarea[4]. Aceeași credință o aveau vechii greci, după cum raportează Aelian (sec. III d.Hr.)[5]. De aceea, se zice în județele Vaslui și în Bihor, dacă vrei să nu te prindă somnul într-o noapte, să mănînci inimă de privighetoare[6].
n) Copilului mic, pînă nu începe să vorbească, să nu-i dai să mănînce pește, căci rămîne mut ca peștele[7]. Aceeași credință o au și sîrbii[8].
o) În special, femeia însărcinată trebuie să se păzească de a mînca unele lucruri care pot avea o influență vătămătoare asupra copilului ce va naște. Să nu mănînce cap de pește, căci copilul ce va veni pe lume nu va vorbi curînd[9]. Să se păzească de a mînca pești și melci căci va naște copii băloși și mucoși[10]. Să nu mănînce aripi de pasăre, căci copilul care se va naște va da necontenit din mîini și din picioare, parc-ar vrea să zboare[11]. Să se ferească de a mînca din frigare carne netăiată, căci va naște copilul cu limba prinsă[12]. Cu deosebire i se recomandă să nu mănînce poame îngemănate, adică cele lipite una de alta, că va naște copii gemeni[13]. Această credință e răspîndită la mai toate popoarele din Europa și la popoarele cele mai înapoiate. Nici ou cu două gălbenușuri nu trebuie să mănînce, căci riscă să aibă copii gemeni[14]. Femeii însărcinate să nu-i vorbești de mîncări bune, pe care nu le poate

1. Laugier, *Etnogr. medic.,* 97 ; *Anuar. Arh. de Folkl.,* III, 46 ; *Șezătoarea,* VI, 23.
2. Gorovei, *Credinți,* 1560.
3. Rev. *Ion Creangă,* VI, 19.
4. Marian, *Ornitologia,* I, 254.
5. *Var. hist.,* I, 43.
6. Gorovei, *Credinți,* 3530 ; *Izvorașul,* XVII, 55.
7. Gorovei, *Credinți,* 2511 ; *Ztschr. f. öst. Volkskunde,* 1897 (22), 144.
8. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 537.
9. *Șezătoarea,* III, 150.
10. Gorovei, *Credinți,* 2570. Tot așa cred și sîrbii (Krauss, *Sitte und Brauch,* 534).
11. *Șezătoarea,* VI, 21 ; cf. și III, 150 ; Marian, *Nașterea,* 16.
12. *Ibidem.*
13. *Ibidem,* 16, 59 ; Leon, *Ist. nat. medic.,* 5 ; *Șezătoarea,* I, 127 ; Rev. *Ion Creangă,* III, 339 ; Gorovei, *Credinți,* 1579-1582 ; *Ztschr. f. öst. Volkskunde,* 1897 (22), 147 ; Cosmulei, *Datini,* 17.
14. Gorovei, *Credinți,* 1583.

căpăta, căci leapădă (avortează)[1]. E o credință foarte veche pe care o aveau grecii, romanii și alte popoare din Antichitate, e împărtășită de mai toate popoarele de astăzi din Europa, dar a cărei temeinicie nu e recunoscută de știință.

p) Cînd mănînci trufandale (roade nouă), trebuie să zici : „Sănătate (sau Roadă) nouă în gură veche!”[2]. Tot astfel obișnuiesc abruzzezii care cînd mănîncă o roadă nouă, rostesc : „Cosa nove'm bona salute ce trove!” (= roadă nouă în bună sănătate să ne găsească)[3].

r) Sparge coaja de ou, după ce l-ai mîncat, dacă vrei să nu te prindă frigurile (Moldova)[4]. Această credință e generală și în Germania[5]. Romanii recomandau și ei să se spargă coaja oului, ca nu cumva să i se facă vreun farmec aceluia ce l-a mîncat[6]. Spargerea coajei oului mîncat e recomandată la mai toate popoarele din Europa, dar interpretarea ce i se dă diferă de la un popor la altul.

§ 58 *Nemîncarea* joacă și ea un rol în credințele poporului. Se spurcă omul (adică îi miroase gura) dacă aude cucul sau pupăza pe nemîncate[7].

Anumite leacuri trebuie să le ia bolnavul pe nemîncate, după ce i se descîntă[8]. Tot astfel credeau și romanii. Însăși descîntătoarea trebuie să postească toată ziua, cînd rostește unele descîntece pentru boli mai grele[9]. Tot așa, la romani, după spusele lui Varro, descîntecul pentru durerile de picioare trebuia rostit pe nemîncate[10]. De asemenea, Cato recomanda aceluia care da un leac de înghițit vitelor bolnave să fie cu stomacul gol[11]. Tot pe nemîncate trebuia să se administreze unele leacuri recomandate de Pliniu[12] și de Marcellus Empiricus[13]. Și astăzi, la mai toate popoarele din Europa, persistă credința că leacurile trebuie să se ia pe inima goală[14].

§ 59 Și în privința *băuturii* se observă anumite practici, din care unele sînt moștenite din timpurile cele mai vechi.

---

1. *Ibidem,* 2591 urm. ; Leon, *Ist. nat. medic.,* 5.
2. *Ibidem,* 2121, 2126 ; Rev. *Ion Creangă,* II, 241.
3. Finamore, *Tradizioni,* 224.
4. Gorovei, *Credinți,* 1429.
5. Grimm, *Mythologie,* III, 445 ; Panzer, *Bayer. Sagen,* II, 294 ; Strackerjan, *Oldenburg,* I, 68 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* II, 688.
6. Pliniu, *Natur. hist.,* XXVIII, 4 : „Defigi quidem diris precationibus nemo non metuit : hic pertinet ovorum, quae exsorbuerit quisque, calices coclearumque protinus frangi aut isdem coclearibus perforari”.
7. Gorovei, *Credinți,* 57, 954 ; Rev. *Ion Creangă,* III, 279.
8. Marian, *Descîntece,* 36.
9. *Ibidem,* 98.
10. *Re rust.,* I, 2, 27.
11. *Agric.,* LXX, 2.
12. *Natur. hist.,* XXVI, 59 ; XXVIII, 7, 22 ; XXX, 23.
13. *De medicamentis,* VIII, 166 ; IX, 107 ; XII, 21 ; XIV, 64 ; XVI, 70 ; XVII, 34 ; XVIII, 4 ; XX, 40, 42, 45 ; XXVI, 107 ; XXVII, 37, 107 ; XXIX, 8.
14. Cf. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VI, 1157 urm.

a) O reminiscență a datinei străvechi greco-romane a libațiunilor pentru morți e obiceiul la noi de a se vărsa puțin pe jos din ulcior sau din paharul întîi ce se bea, ca să se dea de băut și morților[1]. Această datină e păstrată de multe popoare din Europa[2]. Morții au și ei nevoie de băutură : de aceea, se zice, cînd se răstoarnă un pahar plin de vin, că morții cer de băut[3].
b) Și prin băutură caută duhurile necurate să se strecoare în corpul omului. De aceea, cînd bei apă sau vin dintr-un vas descoperit, să sufli peste fața apei sau vinului și să verși puțin pe jos, pentru că noaptea dracul se vîră în băutură[4]. Aromânii, cînd vor să bea apă dintr-o fîntînă, mai ales cînd ea se află în pădure, își fac întîi cruce, suflă pe suprafața apei, și numai apoi beau[5].
c) Tot din pricina duhurilor necurate, a Ielelor sau altor ființe mitologice, care se țin pe lîngă apele din gîrle, din puțuri etc., se recomandă să nu se aducă noaptea apă pentru casă, căci îl pîndesc pe om tot felul de Boli dacă bea din ea[6]. Nici donița cu apă nu trebuie lăsată afară peste noapte, căci se poate îmbolnăvi cine va bea dintr-însa[7]. Cînd are însă cineva nevoie de băut din acea apă, e bine să stingă întîi în ea trei cărbuni[8].
d) Se recomandă omului care a băut apă din gîrlă să lase acolo un semn, ca nu cumva să ia vreo boală care să-l pocească, căci se poate să fi trecut pe acolo Ielele[9].
e) Să nu bei apă dată pe fereastră, că e rău de turbare[10].
f) Nu e bine să bei apă din ciutură sau cu cofa, căci faci zăbale la colțurile gurii[11].
g) Să nu bei apă din ulcică, dacă s-a uitat pisica în ea, căci dai în oftică[12].
h) Dacă bei apă din ulcior, faci ulcior la ochi[13]. E o credință rezultată din asemănarea numelor, cu toate că n-au nici o legătură etimologică între ele.
i) Nu e bine să bei apa rămasă în cană sau în pahar, după ce s-a umplut un vas care fierbe la foc, căci e rău de umflătură[14].
j) Cînd se sperie cineva, în special un copil, să bea o înghițitură de apă, că-i trece[15].

---

1. Voronca, *Datinele,* 906 ; Gorovei, *Credinți,* 80, 206, 3873 ; Papahagi, *Liter. pop.,* 292.
2. Cf. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VIII, 1120, 1122.
3. Rev. *Ion Creangă,* VIII, 177.
4. Gorovei, *Credinți,* 84.
5. Papahagi, *Liter. pop.,* 292.
6. Gorovei, *Credinți,* 85-87.
7. *Ibidem,* 88.
8. *Ibidem,* 89 ; Voronca, *Datinele,* 753.
9. *Grai și suflet,* III, 375 ; Gorovei, *Credinți,* 82, 86.
10. Rev. *Ion Creangă,* IX, 176 ; Gorovei, *Credinți,* 79.
11. *Ibidem,* 4471, 4473 ; cf. Rev. *Ion Creangă,* VI, 368.
12. Gorovei, *Credinți,* 894.
13. Rev. *Ion Creangă,* V, 244.
14. *Ibidem,* VI, 20.
15. Gorovei, *Credinți,* 3547.

k) Ca să-i treacă unuia sughițul, i se dă să bea cîteva înghițituri de apă pe nerăsuflate (credință generală). Tot astfel se procedează și la alte popoare[1].

l) Cînd cineva e mușcat de șarpe, dacă apucă a bea apă mai-nainte de a găsi șarpele apa, se vindecă de mușcătură[2].

m) Dacă o femeie se trudește să nască, să i se dea să bea apă din pumn[3].

n) Cînd doi inși duc în același timp paharele la gură, ca să bea, vor muri amîndoi o dată[4].

Vorbirea. Glasul. Cîntarea

§ 60 Copilului, ca să învețe curînd să vorbească, i se dă de mîncat terci de mămăligă sau cir de turtă crudă[5].

În Bucovina, cînd un copil nu vorbește degrabă, i se dă de mîncat pîine din traista unui cerșetor[6]. La fel se obișnuiește și în Germania[7].

Femeia însărcinată să nu mănînce cap de pește, căci copilul ce va naște nu va vorbi curînd[8]. Aceeași credință o au și sîrbii[9].

Copilului mic, pînă nu începe să vorbească, să nu i se dea de mîncat pește, căci nu va vorbi curînd sau va rămîne mut[10]. Tot așa se crede și în Boemia[11].

În Vîlcea se zice că nu trebuie să i se dea unui copil mic flori în mînă, căci nu va vorbi curînd[12].

Copilul mic, pînă n-are dinți, să nu-l lași să se uite în oglindă, căci nu va vorbi curînd sau va gîngăvi[13]. Tot astfel se crede în Germania, în Franța și în Anglia[14].

---

1. Grimm, *Mythologie,* III, 443 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 198 urm. ; Pitrè, *Medicina,* 125 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VIII, 1163.
2. Gorovei, *Credinți,* 3702, 3703. O credință aproape identică o găsim și în Germania (Witzschel, *Sagen,* 282).
3. *Șezătoarea,* VI, 44. La sîrbi și la ruși e credința că femeia care se trudește la facere va naște mai ușor dacă va bea apă din gura bărbatului ei (Krauss, *Sitte,* 540 ; Zelenin, *Russ. Volkskunde,* 292).
4. Gorovei, *Credinți,* 2368.
5. Rev. *Ion Creangă,* II, 124 ; *Șezătoarea,* XII, 163 ; Gorovei, *Credinți,* 873.
6. Marian, *Nașterea,* 336.
7. Grimm, *Mythologie,* III, 435 ; Panzer, *Bayer. Sagen,* I, 261 ; Drechsler, *Schlesien,* I, 214. La sîrbi, se fură o bucată de pîine din traista unui țigan și i se dă copilului să mănînce (Krauss, *Sitte,* 548).
8. *Șezătoarea,* IV, 150 ; Gorovei, *Credinți,* 3126.
9. Krauss, *Sitte,* 534. În Boemia se crede că nu va vorbi curînd copilul dacă mamă-sa mănîncă pește cît timp îl alăptează (Grohmann, *Aberglauben,* 110).
10. Voronca, *Datinele,* 995 ; Gorovei, *Credinți,* 2511 ; *Ztschr. f. öst. Volkskunde,* 1897 (22), 144.
11. Grohmann, *Aberglauben,* 109.
12. *Șezătoarea,* XII, 161.
13. Voronca, *Datinele,* 993 ; Rev. *Ion Creangă,* II, 189.
14. Grimm, *Mythologie,* III, 477 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 600 ; Seligmann, *Der böse Blick,* I, 180 ; Humphery d'Honfroi, *L'Enfant et sa mère,* 142 ; Bonnerjea, *Dict. of Superst.,* 248.

Întîia cămășuță ce se pune copilului nu se încheie la gît (nu se îmbaieră), căci altfel nu va putea vorbi curînd[1].

Copilului care e destul de mare și nu poate încă vorbi i se face ciulama de pui de vrabie care scoate pui pentru prima oară: cum mănîncă, îi merge gura ca clopotul[2]. În Germania și în Boemia i se dă, ca să poată vorbi curînd, carne sau limbă ori ouă de ciocîrlie[3].

Femeia care știe că e însărcinată și tăgăduiește, cînd e întrebată, va naște un copil mut sau care nu va vorbi curînd[4].

În Banat, dacă un copil nu poate vorbi degrabă, mumă-sa îl duce la biserică, unde paracliserul îi dă să bea apă dintr-un clopoțel[5]. În Silezia, ca să poată vorbi curînd copilul, se scrie numele copilului pe cîte un clopot de la trei biserici[6].

I se mai dă copilului să bea apă dintr-un clopoțel, ca să aibă un glas bun și să cînte frumos[7]. La iugoslavi, i se dă de băut copilului dintr-un clopot ce atîrnă la gîtul unei vaci, în caz cînd întîrzie să vorbească[8]. În Franța, pentru ca un copil să poată mai tîrziu cînta frumos, nașu-său trebuie să tragă mult clopotele[9].

În Moldova, cînd se naște un copil, e obiceiul să se spargă o oală nouă, ca să capete copilul glas frumos[10].

Cînd un copil începe abia să vorbească și rostește întîi cuvîntul „tată", mumă-sa va mai face un băiat; dacă zice însă „mamă", ea va naște o fată[11]. E o credință foarte răspîndită și aiurea (Germania, Boemia, Italia etc.)[12].

Cînd te strigă cineva noaptea de afară, nu e bine să-i răspunzi, pînă nu te cheamă a treia oară, căci poate să fie necuratul și să-ți ia graiul[13]. Aromânii se feresc, de la Crăciun pînă la Bobotează, de a vorbi noaptea, căci se poate întîmpla să le ia necuratul graiul[14].

Să nu vorbești cînd iese popa din altar, că-ți ia Dumnezeu graiul[15].

1. Păcală, *Rășinari,* 167 ; Gorovei, *Credinți,* 529.
2. Leon, *Ist. nat. medic.,* 111.
3. Grimm, *Mythologie,* III, 447 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 160 ; John, *Erzgebirge,* 57, 238.
4. Gorovei, *Credinți,* 2509, 2510.
5. Marian, *Nașterea,* 336.
6. Drechsler, *Schlesien,* I, 214.
7. Marian, *Nașterea,* 88 ; Rev. *Ion Creangă,* VI, 21.
8. Krauss, *Sitte,* 548.
9. Chapiseau, *Beauce,* II, 12. În Carintia, nașul, înainte de botez, trebuie să tragă de funia clopotului de la biserică (Graber, *Kärnten,* 375).
10. Voronca, *Datinele,* 162.
11. Marian, *Nașterea,* 336 ; Gorovei, *Credinți,* 2613.
12. Wuttke, *Volksaberglaube,* § 287 ; Drechsler, *Schlesien,* I, 215 ; Grohmann, *Aberglauben,* 111 ; Amalfi, *Sorrent.*, 7.
13. Gorovei, *Credinți,* 1159, 1162.
14. Cosmulei, *Datini,* 43.
15. Gorovei, *Credinți,* 1598.

Buzele. Sărutarea

§ 61 Unii copii se nasc cu o diformitate la una din buze, care pare a fi tăiată în două (franc. „bec de lièvre"). Această diformitate provine din cauză că mamele lor, pe cînd erau însărcinate, au tăiat lemne pe prag[1] ori au tăiat ceva duminica[2]. Tot astfel se întîmplă cînd o femeie însărcinată șade pe prag și cineva, din dușmănie, vine să înfigă toporul în prag[3]. E de ajuns chiar ca cineva să înfigă un cuțit în pămînt dinaintea unei femei însărcinate, pentru ca aceasta să nască un copil cu buza tăiată[4].

Se recomandă celor ce au buzele crăpate să sărute oala cu unt luni dimineața, în săptămîna postului mare care urmează după duminica lăsatului de brînză[5].

Cine are buzele umflate e bine, după cum se crede în Bucovina, să sărute un broatec, că-i trece[6]. Acest mijloc de vindecare se datorește credinței că, după cum broasca purifică apa în care stă, absorbind toate necurățeniile ce se află acolo, tot astfel va absorbi și veninul din buzele umflate.

Pentru a scăpa de friguri, să prinzi buratecul pe care-l vezi întîia oară primăvara, să-l săruți pe spate și să-l dai peste cap[7].

Această transmisie a bolii asupra unui animal sau asupra unei alte persoane, prin sărut, o constatăm și în următoarele leacuri recomandate:

– Pentru a scăpa de guturai, e bine ca bolnavul să sărute pe cineva pe spate, fără ca acesta să știe[8].
– Cel ce pătimește de tuse măgărească, ca să se vindece, e bine să sărute un măgar sub coadă[9]. În Germania, se sărută un măgar pentru a scăpa de durerea de măsele[10]. Pliniu recomandă să se sărute un catîr pe nas, spre a se vindeca de guturai[11]. Același leac îl indică Pseudo-Plinius[12]. Marcellus Empiricus prescrie acest mijloc pentru vindecarea mirosului din nări[13].
– Nu e bine să se sărute un copil cînd doarme, căci i se ia somnul[14].

---

1. Voronca, *Datinele,* 576 ; Rev. *Ion Creangă,* IX, 111.
2. Voronca, *Datinele,* 265, 575 urm.
3. Gorovei, *Credinți,* 450, 2580.
4. Voronca, *Datinele,* 576.
5. *Șezătoarea,* XII,169.
6. Voronca, *Datinele,* 971.
7. Gorovei, *Credinți,* 1432 ; cf. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 76 ; Voronca, *Datinele,* 756, 971.
8. *Șezătoarea,* I, 127 ; Leon, *Ist. nat. medic.,* 6 ; Gorovei, *Credinți,* 1667.
9. Laugier, *Etnogr. medic.,* 99 ; Leon, *Ist. nat. medic.,* 7.
10. Wuttke, *Volksaberglaube,* § 527 ; Busch, *Volksglaube,* 170.
11. *Natur. hist.,* XXX, 11 (31) ; cf. și XXVIII, 15 (57).
12. *De medicina,* I, 10.
13. *De medicamentis,* X, 60.
14. *Șezătoarea,* VI, 56 ; Rev. *Ion Creangă,* VIII, 207. Tot astfel cred și italienii (Finamore, *Tradizioni,* 76).

– Să nu se pupe tălpile copiilor mici, căci nu cresc repede (Suceava)[1]. Tot așa se crede și în Germania[2].
– Copilul mic să nu se sărute pe palmă, căci se va face tîlhar[3].
– nu e bine ca mama să-și sărute copilul pe ceafă, căci se va face rău (Bucovina)[4].
– Copilul mic să nu se sărute niciodată la șezut, căci, făcîndu-se mare, va întoarce dosul celui ce l-a pupat[5]. Aceeași credință o au și germanii[6].

Limba. Lingerea

Să nu scuipi în foc, căci faci bășici pe limbă[7]. Tot astfel cred germanii, sirienii și evreii[8]. Cînd te doare vîrful limbii, ai mîncat ceva spurcat (pișcat) de șoarece : ca să-ți treacă, dă cu vîrful limbii de perete[9]. Cînd îți muști limba, ai un dușman care te vorbește de rău[10]. Ca să înceteze de a vorbi, apucă un nasture de la cămașă și strînge-l între dinți[11]. § 62

Cînd te temi noaptea, fiind pe-afară, fă-ți cruce cu limba în gură[12]. Tot astfel să faci, cînd treci noaptea prin cimitir : altfel ți se arată morții[13].

Pentru ca femeia însărcinată să nu dea naștere unui copil cu limba prinsă (împiedicată), i se recomandă următoarele :

a) Să nu coasă duminica[14].
b) Să nu-și înnoade pletele[15].
c) Să nu sufle în cuptorul de pîine[16].
d) Să nu mănînce carne netăiată din frigare[17].

Ca să nu devină copilul gîngav sau dacă nu vorbește la timp, moașele îi taie ața de sub limbă[18]. La fel se procedează în Germania și în Italia[19].

---

1. Rev. *Ion Creangă,* II, 211.
2. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* V, 860.
3. Marian, *Nașterea,* 339.
4. *Ibidem* 339 ; Gorovei, *Credinți,* 876.
5. Ioneanu, *Superstiții,* 19.
6. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* V, 860 ; Drechsler, *Schlesien,* I, 215.
7. Gorovei, *Credinți,* 4488.
8. Bartsch, *Mecklenburg,* II, 130 ; Sébillot, *Paganisme,* 211 ; *Urquell,* IV, 59 ; Stern, *Türkei,* II, 222.
9. *Șezătoarea,* VI, 37 ; Gorovei, *Credinți,* 1876.
10. Voronca, *Datinele,* 694 ; Rev. *Ion Creangă,* IV, 182 ; VI, 110 ; VIII, 208 ; IX, 232 ; Gorovei, *Credinți,* 1875.
11. Rev. *Ion Creangă,* V, 369 urm.
12. Voronca, *Datinele,* 510.
13. Rev. *Ion Creangă,* XII, 26.
14. Gorovei, *Credinți,* 1241.
15. Marian, *Nașterea,* 17 ; Gorovei, *Credinți,* 2572.
16. Marian, *Nașterea,* 12 ; Gorovei, *Credinți,* 2578.
17. Marian, *Nașterea,* 16.
18. Laugier, *Etnogr. medic.*, 30 ; Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.*, I, 121 ; Papahagi, *Liter. pop.,* 280.
19. Drechsler, *Schlesien,* I, 185 ; Pitré, *Usi,* 146 ; idem, *Medicina,* 89 ; Bernoni, *Tradizioni,* 147.

Cînd se rostesc anumite descîntece de deochi, baba linge fruntea bolnavului, rostind: „Linge vidra puișorii de frumușei... Eu ling pe cutare...”[1], sau: „Cum linge vaca vițelul... Așa ling eu pe cutare[2]. La bulgari, descîntătoarea, lingînd fruntea copilului deocheat, rostește: „Vaca neagră a fătat un vițel negru, Ea singură l-a fătat, Singură l-a lins, Singură-l vindecă”[3] (cf. § 225).

Dinții

§ 63 a) Copilul, pînă la un an, să nu se uite în oglindă, că-i cresc dinții anevoie[4].

b) Cînd îi iese primul dinte copilului, mamele din Bucovina obișnuiesc a zice : „Dinte nou în cap sănătos!”[5]. La grecii din insula Lesbos, cel ce vede primul dinte al unui copil trebuie să-i dăruiască o cămășuță și atunci ceilalți dinți îi vor crește ușor, fără durere[6]. În Germania, primul care va zări acest dinte al copilului trebuie să-i tragă imediat o palmă : cu chipul acesta ceilalți dinți îi vor ieși cu ușurință[7].

c) Cînd unui copil îi cresc întîi dinții de sus, va muri degrabă[8]. Această credință e foarte răspîndită aiurea : în Italia, în Germania, în Austria, în Boemia etc.[9] După o altă credință, din județul Vîlcea, dacă-i cresc copilului întîi dinții de sus, se va face preot sau preoteasă, după cum e băiat sau fată[10]. La Rășinari se crede că mama copilului căruia îi cresc întîi dinții de sus va naște după el un băiat[11].

d) Cine are strungăreață la incisivii de sus va fi lumeț (lumeață), aprins(ă) după dragoste[12]. În alte țări se crede că va cutreiera lumea, că va avea noroc, că se va îmbogăți etc.[13]

e) Cînd îi cade copilului unul din dinții de lapte, trebuie să-l arunce pe casă sau pe șură, mai rar în pod, recitînd de trei ori formula : „*Cioară*, *cioară*, na-ți un dinte de os dă-mi unul de oțel!”[14]. Sau :

---

1. *Șezătoarea,* IV, 192.
2. *An. Arh. de Folkl.*, III, 135.
3. Strauss, *Bulgaren,* 394.
4. Gorovei, *Credinți,* 1137, 1138.
5. Marian, *Naşterea,* 339.
6. Georgeakis-Pineau, *Lesbos,* 333.
7. Grimm, *Mythologie,* III, 460.
8. Marian, *Naşterea,* 338-339 ; Gorovei, *Credinți,* 2312.
9. Bernoni, *Credenze,* 19 ; Drechsler, *Schlesien,* I, 213 ; Zingerle, *Tirol,* 101 ; John, *Erzgebirge,* 54 ; Grohmann, *Aberglauben,* 111.
10. *Șezătoarea,* XII, 161 ; Gorovei, *Credinți,* 3248.
11. Păcală, *Rășinari,* 160.
12. Gorovei, 1139, 1287.
13. Bernoni, *Credenze,* 25 ; Panzer, *Bayer. Sagen,* I, 263 ; John, *Erzgebirge,* 54 ; Grohmann, *Aberglauben,* 222 ; Georgeakis-Pineau, *Lesbos,* 527 ; Knortz, *Körper,* 134.
14. Voronca, *Datinele,* 139 ; Rev. *Ion Creangă,* II, 188, IV, 302 ; VIII, 206 ; Pamfile, *Jocuri,* I, 95 ; II, 57.

„Cioară, cioară, De la moară, Cu făina-n poală, Na-ţi un dinte de ciolan, Dă-mi unul de oţel!”[1]. La aromâni şi la românii din Meglenia, copiii aruncă dintele de lapte pe acoperiş şi recită : „*Cioară-boară* (sau *Ciara-bara*) De la moară, Na-ţi de os, Dă-mi de fier!” sau „*Cioru-boru*, dă-mi unul de fier, na-ţi unul de os!”[2].

Datina de a se arunca dintele de lapte pe casă (cîteodată în cuptor, în foc, sub pat, în bălegar, într-o gaură de şoarece etc.) o găsim la mai toate popoarele din Europa: în Franţa[3], în Italia[4], în Spania[5], în Germania[6], în Carintia[7], în Norvegia[8], în Anglia[9], în Boemia[10], în Rusia[11], în Ucraina[12], la evreii din Galiţia[13], în Iugoslavia[14], Bulgaria[15], în Grecia[16] etc.

Mai pretutindeni, aruncîndu-se dintele, se recită o mică formulă aproape identică: „Şoarece, şoricelule, na-ţi un dinte de os, dă-mi unul de fier (sau de oţel ori de aur)!”. Dar nu numai în Europa civilizată, ci şi la popoarele semicivilizate din alte continente întîlnim această datină. Astfel, la Raratonga, în insulele Cook din Oceania, se obişnuieşte să se recite: „Şobolan, şobolănaş, na-ţi dintele meu vechi, dă-mi, te rog, unul nou!”[17]. De asemenea, în insulele Filipine, copiii îşi aruncă dinţii de lapte într-un loc unde şoarecii ar putea să-i găsească şi li se adresează aceeaşi rugăminte. La fel se proceda odinioară în Mexic şi în diverse insule din Pacific.

Peste tot constatăm că, în recitativele lor, copiii se adresează *şoarecelui* sau şobolanului, pentru ca, în virtutea magiei imitative, dinţii albi şi solizi ai acestor rozătoare să servească de model dinţilor ce urmează să-i crească de aci înainte copilului.

Dacă datina aceasta e răspîndită pe mai tot globul şi-şi are, fără îndoială, originea în primele timpuri ale existenţei omului pe pămînt, cum se face atunci că, în formula pe care o recită copiii de români, nu

---

1. Rev. *Ion Creangă,* V, 339 ; VI, 207.
2. Papahagi, *Megleno-Românii,* I, 47 ; idem, *Liter. pop.,* 190 ; Cosmulei, *Datini,* 52.
3. Rolland, *Faune,* VII, 81 ; Sébillot, *Folk. de France,* III, 51 ; *Mélusine,* I, 365 ; *Rev. des trad. pop.,* XXVII, 42.
4. Pitrè, *Usi,* II, 184 ; Finamore, *Tradizioni,* 129 ; Gubernatis, *San Stefano,* 33.
5. Sébillot, *Paganisme,* 65.
6. Grimm, *Mythologie,* III, 456 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 526 ; Panzer, *Bayer.,* II, 307 ; Jühling, *Tiere,* 125, 126 ; Andree, *Braunschweig,* 293 ; Strackerjan, *Oldenburg,* I, 114 ; Drechsler, *Schlesien,* II, 298.
7. Graber, *Kärnten,* 380.
8. Liebrecht, *Volkskunde,* 319.
9. Bonnerjea, *Dict. of Superst.,* 262.
10. Grohmann, *Aberglauben,* 111 ; John, *Erzgebirge,* 54.
11. Sébillot, *Paganisme,* 65.
12. *Mater. antrop.,* IX/II, 149.
13. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* I, 293, II, 830.
14. Krauss, *Sitte,* 546.
15. *Sbornik,* XXVIII, 100.
16. Georgeakis-Pineau, *Lesbos,* 331.
17. Frazer, *Rameau d’or,* 38.

se pomenește de *șoarece*, ci de *cioară*? De ce se cere tocmai cioarei, care *n-are dinți*, să-i înlocuiască pe cei de os cu alții de fier sau de oțel? E drept că, în Bucovina, copiii aruncă uneori dintele de lapte în borta unui șoarece și se roagă acestui rozător să-i dea altul mai bun[1], dar această datină nu e generală la români și poate să fie importată de la vecinii ruteni.

Ne-am gîndit la un moment că „cioară" din recitativele copiilor de români s-ar putea explica printr-o etimologie populară. Rostindu-se, prin prescurtare, „șoare, șoare", în loc de „șoarece, șoarece", și nemaiînțelegîndu-se în această invocație cuvintele astfel trunchiate, se vor fi înlocuit prin „cioară, cioară", pe care oricine le poate pricepe. Dar această explicație nu e mulțumitoare, și iată pentru ce:

1. Ar trebui admis că această substituire s-a făcut într-o epocă foarte veche, înainte de separarea dialectelor – căci forma „cioară" apare și în recitativele rostite de copiii de aromâni și de megleniți – fapt care ni se pare puțin probabil.
2. Și la sîrbi, copiii, azvîrlind dintele de lapte, se adresează „cioarei" cu cuvintele: „*Vrano*, nano, ja tebena kosten, a ti menena gvozden zub!", adică: „*Cioară*, maică, na-ți ție unul de os, și tu mie unul de fier"[2]. Sau: „Na ti, *vrana*, ko©tan zub, daj ti mene gvozden zub!"[3], adică: „Na-ți, cioară, un dinte de os, dă-mi tu mie un dinte de fier!".
3. La bulgari, cînd aruncă dintele de lapte pe casă, pe coșar, pe șira de paie etc., copiii se adresează și ei unei păsări, țarca sau coțofana, care face parte din aceeași familie cu cioara. Ei zic: „Na a ti, *svrako*, kosten zâb, da donesi želězen!"[4], adică: „Na-ți, *țarco*, un dinte de os, ca să-mi aduci unul de fier!". Copiii sînt încredințați că, procedînd astfel, le vor crește la loc alți dinți trainici, de care se vor putea sluji toată viața. Atragem atenția asupra faptului că, în Banat, i se zice coțofenei *ciorobară,* nume care se apropie de forma *cioară-boară* (sau *ciara-bara*) pe care o întrebuințează copiii de dincolo de Dunăre, în recitativul citat mai sus. Să fie oare o simplă coincidență sau să fi întrebuințat odinioară și românii transdanubieni cuvîntul *ciorobară* pentru 'țarcă'? În cazul acesta, și ei se vor fi adresat, la început, ca și copiii de bulgari, țărcii, ca să le înlocuiască dintele căzut.

Oricum, nu se poate considera ca o simplă întîmplare faptul că atît românii, cît și sîrbii și bulgarii se adresează unei păsări, cioara sau țarca, cu rugămintea de a le da „un dinte de fier, în locul celui de os". Avem, fără îndoială, de-a face cu o datină exclusiv balcanică pe care n-am avut, pînă acum, posibilitatea s-o urmărim și la celelalte popoare din Peninsula Balcanică. Repetăm însă întrebarea pe care ne-am pus-o mai sus: de ce se adresează *cioarei* (sau țărcii),

1. Voronca, *Datinele,* 947.
2. Miloslavljević, *Običaji srpskog naroda,* 115.
3. Karağić, *Lexicon,* s.v. *zub.*
4. *Sbornik,* XXVIII, 100.

care n-are dinți, și nu *șoarecelui*, ai cărui dinți sînt solizi, și căruia i se adresează toate celelalte popoare? Nu știm.

f) Nu băga în foc lemn de soc, vreji de viță sau coji de nuci, că te dor măselele[1]. „Dacă tai socul, te dor dinții"[2]. Cît privește socul, credința se explică prin faptul că acest arbore e considerat, la noi și la alte popoare[3], ca un lemn sacru, de care nu trebuie să te atingi. Și în alte țări e oprit să se ardă vrejii de viță[4]. Cît privește cojile de nuci, oprirea de a le arde în foc își găsește probabil explicația în crucea din găoace care desparte cele patru sferturi ale miezului. De aceea e oprit în Austria de a sparge nucile cu piciorul.

g) În Bucovina se consideră că dacă mănîncă cineva pîine din locul ros de *șoareci* nu-l vor durea dinții niciodată[5]. Aceeași credință o întîlnim și la evreii din Bucovina, la germani, boemi, croați, canadieni etc.[6]

h) O credință al cărei substrat e, fără îndoială, un precept de igienă : să nu te scobești cu acul în dinți, că se strică sau capeți duhoare în gură[7].

i) Cînd îți cere cineva un cărbune sau un chibrit, ca să-și aprindă luleaua sau țigara, să nu i-l ții tu ca să aprindă, că-ți cad dinții[8].

j) Bătrînii, cînd le cad dinții, îi strîng în fundul lăzii și hotărăsc să li se pună în sicriu, cînd vor muri, ca să-i aibă pe lumea cealaltă[9]. Și armenii păstrează dinții căzuți, punîndu-i în crăpătura unui zid, într-o scorbură etc., ca să-i aibă la vremea de apoi[10].

Țîțele. Alăptarea. Laptele de țîță

Intervenția magiei imitative o constatăm în următoarele mijloace § 64
întrebuințate la noi pentru a împiedica dezvoltarea prea mare a țîțelor, ceea ce strică esteticii corpului, după aprecierea poporului. Ca să nu le crească prea mult țîțele, cînd vor fi mari, moașa pune în prima scăldătoare a fetelor cîte o nucă mititică[11].

---

1. Păcală, *Rășinari,* 160 ; Rev. *Ion Creangă,* II, 66 ; VI, 271 ; *Șezătoarea,* VI, 33 ; Gorovei, *Credinți,* 1380, 3512.
2. Voronca, *Datinele,* 1194.
3. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VI, 262 urm.
4. *Ibidem,* IX, 335.
5. Gorovei, *Credinți,* 1145.
6. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 824 ; Jühling, *Tiere,* 126 ; John, *Erzgebirge,* 54 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VI, 56 ; Knortz, *Körper,* 137.
7. *Șezătoarea,* XII, 168 ; Gorovei, *Credinți,* 12, 1671 ; Rev. *Ion Creangă,* II, 124.
8. *Șezătoarea,* II, 195 ; Rev. *Ion Creangă,* I, 23 ; Gorovei, *Credinți,* 633 ; cf. Voronca, *Datinele,* 1213 ; *Ghilușul,* I, 9-10, p.16.
9. Rev. *Ion Creangă,* II, 188.
10. Frazer, *Rameau d'or,* 221.
11. Marian, *Nașterea,* 111 ; Gorovei, *Credinți,* 3747.

E oprit fetelor de a bea lapte din tivgă, căci altfel le vor crește țîțele cît tivgile de mari[1].

Fetele iau primul ou de la o puică neagră și-l poartă de trei ori în jurul țîțelor, și atunci mamelele lor, cînd au crescut prea mult, încep să dea înapoi[2].

Fetele se feresc de a cînta din fluier, de teamă să nu le crească prea mari gurguiele de la țîțe[3].

§ 65 În privința *alăptării*, însemnăm următoarele practici și credințe :

Mama, cînd dă întîi țîță copilului, nu trebuie să-l țină pe mîna stîngă, nici să-i dea să sugă din țîța stîngă, căci altfel va deveni stîngaci[4]. Această credință, foarte răspîndită la noi, o regăsim și la alte popoare : la germani, la iugoslavi etc.[5]

Copilul care suge mult din țîța stîngă va fi nătîng[6].

Ca să nu se deoache copilul de țîță, să sugă lapte de la o țigancă[7]. Tot astfel se procedează ca să aibă mumă-sa țîță[8].

Mama să nu fie despletită, cînd își alăptează pruncul, căci acesta va căpăta bube în gură[9].

Cînd femeia se întoarce de la un drum lung, ea nu-și alăptează pruncul pînă nu-și stoarce țîța, stînd cu picioarele pe un clește, altfel se îmbolnăvește copilul[10].

Cînd unei femei care alăptează un copil îi vine laptele din țîță și curge, e semn că-i e foame pruncului și trebuie să-i dea să sugă[11]. Aceeași credință o au și italienii[12].

Se zice că un copil a supt o vadră de lapte, cînd poate să-și ducă piciorușele la gură[13]. Exact la fel spun și italienii[14].

În cele șase săptămîni de la nașterea copilului, nu e bine să șadă nimeni pe patul copilului sau pe așternutul mamei, căci i se umflă acesteia țîțele[15]...

Cînd pe patul unei lăuze s-ar așeza o femeie care are copil de țîță, lăuza nu mai are lapte pentru copil : îi piere laptele[16]. În Italia se

1. *Ibidem,* 3804.
2. Păcală, *Rășinari,* 161.
3. Gorovei, *Credinți,* 3805, 3806.
4. Marian, *Nașterea,* 143 ; *Șezătoarea,* VI, 59 ; Voronca, *Datinele,* 508 ; Gorovei, *Credinți,* 3808, 3810.
5. Grimm, *Mythologie,* III, 439 ; Walther, *Schwäb. Volkskunde,* 96 ; Krauss, *Sitte,* 547 ; Humphrey d'Honfroi, *L'Enfant,* 436.
6. Gorovei, *Credinți,* 872.
7. *Șezătoarea,* III, 121.
8. Gorovei, *Credinți,* 3816.
9. *Șezătoarea,* VI, 23.
10. Rev. *Ion Creangă,* VI, 144.
11. Gorovei, *Credinți,* 3810.
12. Bernoni, *Tradizioni,* 145 ; Finamore, *Tradizioni,* 168.
13. Rev. *Ion Creangă,* VI, 53.
14. Zanazzo, *Usi,* 48.
15. Marian, *Nașterea,* 145 ; Gorovei, *Credinți,* 3812.
16. *Șezătoarea,* VI, 59 ; Gorovei, *Credinți,* 3811.

zice că lăuzei îi piere laptele dacă intră pe neașteptate în odaia ei o femeie însărcinată sau care e la period[1].

Nu e bine ca femeia să alăpteze copiii gemeni ai alteia, căci îi piere țîța[2].

Mamei să nu-i pice pe jos lapte din țîță, ca să-l atingă furnicile, că-i piere laptele. Dacă însă e nevoită să-și mulgă țîța, s-o stoarcă pe o cîrpă curată, care apoi se arde sau se spală. În Bucovina, dacă linge un șoarece din laptele picat din sînul femeii, îi stîrpește țîța[3]. În Abruzzi (Italia), dacă din laptele picat jos din țîță linge vreun animal care-și alăptează puii, femeii îi piere laptele[4].

Din mîinile lăuzei să nu-l ia nimeni pe noul născut, ci să-l ia din pat sau de alt undeva, căci altfel lăuza nu mai are lapte pentru copil[5].

Dacă mama copilului nou-născut n-are lapte și știe că o femeie care a venit la dînsa a luat copilul din mîinile ei, trimite s-o cheme, îi toarnă apă în mîini, iar lăuza, bînd apă din pumnii ei, zice: „Dacă tu mi-ai luat laptele, al meu să vie la mine, iar al tău să rămîie la tine”[6].

Dacă lăuza își pierde laptele, face o gaură în locul unde a născut, varsă puțină apă într-însa și bea cu o țeavă apa din gaura aceea[7].

Dacă lăuzei îi piere laptele, ia o felie de pîine, se duce și se așază din jos de roțile morii, ține pîinea acolo unde stropește roata și apoi mănîncă felia de pîine[8].

Ca să aibă țîță, femeia se duce cu o îmbucătură de pîine la o fîntînă. Udă pîinea din apă din ciutură, lăsînd apa să curgă de pe pîine pe picioarele goale. După aceea mănîncă pîinea udată și bea apă[9].

Dacă mama n-are destulă țîță, moaie un colac în nouă izvoare și apoi îl mănîncă[10].

Cînd o femeie n-are cu ce să-și alăpteze copilul, îi ia fașa, leagă într-însa o ceapă și o lingură, apoi se duce trei dimineți de-a rîndul, începînd de marți, înainte de răsăritul soarelui, la o fîntînă. Aci trage vadra, bea apă cu lingura de trei ori, zicînd, după fiecare înghițitură: „Eu beau cu lingura apă, să-mi vină laptele ca la o vacă”. Apoi, îmbucînd din ceapă de trei ori, zice: „Eu îmbuc din ceapă, să-mi vină laptele ca la o iapă”[11].

---

1. Ferraro, *Superstizioni,* 14 ; Gubernatis, *Usi natalizi,* 202.
2. Gorovei, *Credinți,* 3817.
3. Rev. *Ion Creangă,* VI, 53 ; Ioneanu, *Superst.,* 66 ; Voronca, *Datinele,* 947.
4. Finamore, *Tradizioni,* 163.
5. Rev. *Ion Creangă,* V, 269.
6. *Ibidem,* V, 269, VI, 52.
7. Marian, *Nașterea,* 148.
8. *Ibidem.* Tot astfel procedează și săsoaicele din Ardeal (Schullerus, *Siebenb. Volkskunde,* 94).
9. Rev. *Ion Creangă,* VI, 52
10. Leon, *Ist. nat. medic.,* 5.
11. Rev. *Ion Creangă,* V, 269. Ceapa se recomandă mai pretutindeni femeilor ce au născut, ca să aibă lapte (Laugier, *Etnogr. medic.,* 99 ; Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 4).

Ca să aibă lapte, mama, cînd iese întîi după lăuzie, în sat, stăpîna casei în care intră trebuie s-o stropească cu apă peste picioare și să-i dea să mănînce ceapă cu sare[1].

La aromâni, ca să-i vină laptele în belșug lăuzei, se procedează în modul următor. Se ia grîu de la trei bătrîne, cînd trimit să-l macine la moară și cu acest grîu se face o turtă cu apă neîncepută. Se coace apoi turta și se duce lăuzei s-o mănînce și i se dă să bea dintr-un ulcior apă neîncepută[2].

În Bucovina, dacă femeia n-are lapte, i se dă să mănînce excremente de șoarece[3]. Același leac se recomandă în Italia și în Spania[4].

Dacă unei lăuze nu-i vine laptele la țîță pînă la trei zile după facere, e semn că n-are să-i trăiască pruncul[5].

În unele părți din Muntenia e obiceiul ca după șase săptămîni, cînd iese lăuza cu copilul la molifta, să se abată și pe la cîteva case cunoscute. Aci, la fiecare casă, i se dă într-o batistă, o felie de pîine, cîteva nuci, o bucată de zahăr, puțină sare și un ou. Din toate acestea trebuie să mănînce din cînd în cînd, pînă la înțărcarea copilului, ca să nu-i piară laptele[6].

De practicile observate la înțărcarea copilului ne vom ocupa în altă lucrare. Tot acolo vom examina și bolile țîțelor.

§ 66 *Laptele femeii* e deseori întrebuințat în *leacuri* :

a) În special la afecțiunile ochilor, pentru limpezirea lor, la albeață, la conjunctivită, se stoarce țîță în ochi[7]. Și în Antichitate, grecii și romanii recurgeau la laptele femeii pentru vindecarea bolilor de ochi. Medicii și scriitorii din vechime, Dioscoride[8], Celsus[9], Pliniu[10], Marcellus Empiricus[11] etc., îl recomandă adesea printre leacurile lor. Și în secolul al V-lea, medicii creștini Cosma și Damian indicau, ca leac pentru diferite boli de ochi, laptele unei femei curate[12]. Remediul acesta e întrebuințat și astăzi de bulgari, de slovaci și ruteni, de arabii din Tunis[13] etc. Același leac îl folosesc croații pentru vindecarea ulciorului.

---

1. Rev. *Ion Creangă,* VI, 52.
2. Papahagi, *Liter. pop.,* 305-306.
3. Voronca, *Datinele,* 947.
4. Bastanzi, *Tradizioni,* 186 ; Finamore, *Tradizioni,* 166 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VI, 58.
5. Ioneanu, *Superst.,* 8 ; Marian, *Nașterea,* 146 ; Gorovei , *Credinți,* 3807 ; Rev. *Ion Creangă,* V, 270.
6. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 4.
7. *Șezătoarea,* I, 118 ; Leon, *Ist. nat. medic.,* 99 ; Pamfile, *Boli,* 10 ; Rev. *Ion Creangă,* VIII, 207 ; Laugier, *Etnogr. medic.,* 83, 95 ; cf. Gaster, *Liter. pop.,* 537.
8. *Mat. med.,* II, 7, 6.
9. *Medic.,* VI, 6, 8.
10. *Natur. hist.,* XVIII, 130, XX, 217 ; XXVIII, 72, 73.
11. *De medicamentis,* VIII, 34, 92, 102, 149, 151, 158.
12. Deubner, *Kosmas u. Damian,* 165.
13. Strauss, *Bulgaren,* 391 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 788, 791.

b) De asemenea, cînd îi intră ceva copilului în ochi, sau se lovește, mumă-sa îi mulge țîță pe sub pleoape (datină generală).
c) Contra surzeniei, se recomandă, într-un manuscris din prima jumătate a veacului trecut, „fiere de iepure sau de junc, cu lapte de muiere”[1]. Fierea de junc sau de taur, amestecată cu lapte de țîță, era un leac pe care-l indicau din vechime Dioscoride[2], Sextus Placitus (330 d.Hr.)[3] și Marcellus Empiricus[4] pentru diverse afecțiuni ale urechilor. În veacurile trecute se întrebuința același leac în Germania, unde și astăzi se mai folosește pe alocuri[5]. Tot astfel și în Italia (Abruzzi), laptele de femeie e întrebuințat ca remediu pentru bolile de urechi[6].
d) Pentru vindecarea buboaielor, se aplică pe ele un aluățel din făină de in, frămîntată cu lapte de țîță (com. din județul Bacău). Aromânii aplică pe rană o frunză de pătlagină, unsă cu lapte de țîță și presărată cu zahăr[7]. Și Marcellus Empiricus recomandă laptele de femeie pentru lecuirea ulcerelor[8].
e) Printre cosmeticele întrebuințate de popor figurează și laptele de țîță : se stoarce într-o ceașcă, se bate pînă se face unt și se unge cu el obrazul, ca să se facă pielița subțire și curată[9].

Mîinile

Sînt extrem de numeroase credințele noastre privitoare la mîini, la degete și în special la unghii, credințe pe care le aveau în mare parte și popoarele din vechime și pe care le regăsim încă astăzi mai în fiecare colțișor al Europei. Vom examina numai cîte unele din ele. § 67

Cînd mirele și mireasa își dau mîna înaintea altarului, acela din soți a cărui mînă e mai rece va muri înaintea celuilalt[10]. Așa se crede și în Germania[11].

Se zice că cineva „are o mînă grea”, cînd lovitura sau palma dată de unul ca acesta poate avea urmări grave pentru cel lovit. Unul ca acesta se zice că e stăpînit de un duh rău[12]. Ca să nu se aleagă moartea de animalul pe care un astfel de om l-a lovit rău, e bine să-și

1. Rev. *Ion Creangă,* II, 242. Același leac îl folosesc și aromânii (Papahagi, *Liter. pop.,* 305).
2. *Mat. med.,* II, 96.
3. *Lib. Medic.,* IV, 8.
4. *De medicamentis,* IX, 25, 26, 46, 52, 110, 113.
5. Höfler, *Organotherapie,* 205 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* III, 276.
6. Finamore, *Tradizioni,* 188.
7. Papahagi, *Liter. pop.,* 263.
8. *De medicamentis,* IV, 61.
9. Leon, *Ist. nat. medic.,* 99.
10. Gorovei, *Credinți,* 2251.
11. Wuttke, *Volksaberglaube,* § 308 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* III, 1383 ; Bonnerjea, *Dict. of Superst.,* I 18.
12. Gorovei, *Credinți,* 2041.

calce mîinile, și atunci animalul scapă de moarte[1]. La romani, dacă se întîmpla ca cineva să lovească așa de greu pe altul, i se recomanda să-și scuipe în palmă. Făcînd astfel, cel lovit nu mai simțea nici o durere[2].

Omul cu mîinile tare păroase se crede că are mult noroc[3]. După credința cehilor, cel cu mult păr pe mîini va lua de nevastă o femeie bogată[4].

Cînd i se fac cuiva pete negre pe mîini, e semn că-i va muri cineva din neamuri[5].

Cine doarme strîns, făcut ghem, și cu mîinile între picioare trage a sărăcie, e cobe, piază rea în casă[6]. Într-un basm povestit de Ispirescu, intitulat *Fata cu pieze rele* se spune că unui împărat a început să-i meargă rău de tot de cînd i se născuse o fată care avea obiceiul să doarmă „strînsă, făcută ghem sau cu mîinile între genunchi". Și-a scăpat casa și împărăția de prăpăd numai după ce a alungat-o din casă pe biata fată, pricina tuturor necazurilor ce se abătuseră asupra lui[7].

Să nu cîrpească nimeni rufe murdare sau să ia cu mîna gunoiul din vîrful măturii, căci va face sugel la unul din degete[8].

Se întîmplă adesea celor ce lucrează mult cu palmele să le amorțească mîinile. Aceasta se întîmplă mai ales:

a) Dacă lucrează ceva în timpul îngropăciunii cuiva pe aceeași stradă sau pe același șir de case[9].
b) Dacă trece calea mortului[10].
c) Dacă cel ce a petrecut mortul nu și-a frecat mîinile cu țărînă de pe groapa celui înmormîntat[11] sau dacă n-a aruncat pămînt peste mort[12].
d) Dacă a cusut ceva cu acul și ața rămase de la cusutul unui lucru pentru mort[13].
e) Dacă a tăiat unghiile mortului[14].
f) Dacă nu s-a spălat pe mîini peste groapa mortului[15]. Pe cine-l udă broasca, i se jupoaie mîinile[16].

Cine pune mîna pe rîndunele îi seacă mîna[17].

---

1. *Ibidem,* 2042.
2. Plinius, *Natur. hist.,* XXVIII, 7.
3. Rev. *Ion Creangă,* VI, 271.
4. Grohmann, *Aberglauben,* 221.
5. Gorovei, *Credinți,* 2356.
6. *Ibidem,* 2035, 2990.
7. Ispirescu, *Basmele,* 393 urm.
8. Gorovei, *Credinți,* 3657, 3659.
9. *Ibidem,* 2050, 2052, 2425 ; Rev. *Ion Creangă,* VI, 112 ; *An. Arh. de Folkl.,* I, 159.
10. Gorovei, *Credinți,* 2428.
11. Marian, *Înmormîntarea,* 338 ; Gorovei, *Credinți,* 2054.
12. *Șezătoarea,* XII, 162 ; Gorovei, *Credinți,* 2053.
13. *Ibidem,* 14.
14. *Șezătoarea,* XII, 165.
15. Marian, *Înmormîntarea,* 338 ; Gorovei, *Credinți,* 2051, 2053, 2471.
16. *Ghilușul,* I, 11-12, p. 24.
17. *Șezătoarea,* VI, 53 ; Gorovei, *Credinți,* 3334.

Cel ce a omorît, în luna martie, un guşter (şopîrlă) sau o cîrtiţă, poate vindeca bolile gîtului oricui, atingînd numai cu mîna gîtul bolnavului[1]. E o credinţă răspîndită nu numai la noi, ci şi la multe alte popoare[2].

Dreapta. Stînga

Sînt numeroase credinţele privitoare la mîna dreaptă sau stîngă, dar vom cita numai cîteva din ele. § 68

Dacă, în momentul cînd intră mireasa în biserică, va pune *mîna dreaptă* pe pragul de sus al uşii bisericii, nu va face copii[3].

Să nu primeşti nimic, de la unul care-ţi dă cu mîna stîngă, că-i a pagubă[4]. De asemenea să nu dai mîna cu cineva care-ţi întinde stînga că-i a rău[5].

Cine bea cu mîna stîngă se îmbată[6].

O credinţă generală : cînd te mănîncă palma stîngă, ai să iei bani ; dacă te mănîncă cea dreaptă, ai să dai[7]. Aşa cred cele mai multe popoare din Europa, cu singura deosebire că la unele interpretarea e dată invers : mîncărimea palmei drepte înseamnă bani de luat, iar a celei stîngi e semn că trebuie să dai[8]. La aromâni, credinţa se deosebeşte întru cîtva : cînd te mănîncă palma stîngă, ai să iei bani ; dacă te mănîncă cea dreaptă, ai să capeţi palme[9]. Exact la fel cu aromânii cred şi flamanzii[10], pe cînd polonezii cred că, dacă te mănîncă palma dreaptă, ai să-i tragi cuiva o palmă[11].

---

1. Laugier, *Etnogr. medic.,* 81 ; cf. Leon, *Ist. nat. medic.,* 85, 94 ; Gorovei, *Credinţi,* 694.
2. La francezi, belgieni, germani, ucraineni, sirieni etc. : Rolland, *Faune,* I, 13 urm. ; VII, 29 ; Sébillot, *Folk. de France,* III, 48 urm. ; *Rev. des Trad. pop.,* 1902, p. 375 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 467 ; Strackerjan ; *Oldenburg,* I, 97 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* I, 292 ; II, 13, 307 ; Jühling, *Tiere,* 123 ; Haltrich, *Sieb. Sachs.,* 292 ; Panzer, *Bayer. Sagen,* I, 266 ; Keller, *Ant. Tierwelt,* I ; 23 ; Stern, *Türkei,* I, 233 etc. Şi la romani se recomanda contra scrofulelor o şopîrlă legată la gît sau aplicarea unui ficat de cîrtiţă, strivit cu mîna („Jecur ejusdem talpae contritum inter manus" – Plinius, *Natur. hist.,* XXX, 12).
3. Rev. *Ion Creangă,* II, 211 ; IV, 181.
4. Gorovei, *Credinţi,* 2043.
5. *Ibidem,* 2044.
6. *Ibidem,* 195.
7. *Şezătoarea,* I, 125 ; cf. şi XIII, 106 ; Rev. *Ion Creangă,* III, 180, 213, 278, 371 ; IV, 302 ; Gorovei, *Credinţi,* 159, 2843, 2988.
8. Zanazzo, *Usi,* 150 ; Kaindl, *Huzulen,* 92 ; Strauss, *Bulgaren,* 282 ; Strackerjan, *Oldenburg,* I, 34 ; II,181 ; *Urquell,* I, 64 ; IV, 274 ; *Rev. des Trad. pop.,* II, 159 ; XXVI, 384 ; Harou, *Trad. Belg.,* 21 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* III, 1383 ; IV, 794 ; Grohmann, *Aberglauben,* 222 ; Grimm, *Mythologie,* II, 935 ; III, 473 ; Liebrecht, *Volkskunde,* 327 ; Georgeakis-Pineau, *Folkl. de Lesbos,* 335.
9. Cosmulei, *Datini,* 55.
10. *Rev. des Trad. pop.,* II, 159.
11. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* IV, 798.

O altă credință, de asemenea foarte răspîndită la noi, e că devine *stîngaci* copilul căruia mama îi dă să sugă pentru întîia oară din țîța stîngă (vezi § 65).

Degetele

§ 69 Cînd i se îngălbenește cuiva un deget, are să-i moară o rudă[1].

Să nu pui fluier, fus sau lingură pe foc, căci îți coc degetele (faci sugel)[2].

Vinerea să nu torci, că-ți coc degetele și-ți cad unghiile[3].

Să nu te uiți la altul cînd urinează, că-ți crapă degetele[4].

Cel ce suferă de epilepsie se vindecă numai dacă-l mușcă de deget un mezin sau o mezină (cel din urmă născut dintre frați și surori), în momentul cînd îl apucă accesul. Așa se crede mai ales în Moldova (județele Covurlui, Tutova, Bacău, Vaslui), unde se mai recomandă, după alții, să-l muște pe bolnav oricine – nu numai un mezin – de degetul cel mic de la mîna stîngă, pînă ce epilepticul își vine în fire[5]. Această procedură e foarte răspîndită și aiurea, numai că, în loc de degetul de la mînă, se mușcă un deget de la picior[6].

Unghiile

§ 70 La toate popoarele din Europa și din celelalte continente găsim o mulțime de credințe cu privire la unghii, cele mai multe în legătură cu tăierea lor. Ca o parte integrantă din corp, unghiile nu trebuie să se taie oricînd și să se arunce oriunde, căci dușmanii văzuți și nevăzuți ai omului, vrăjitoarele și duhurile necurate, pot pune stăpînire pe ele și să le întrebuințeze pentru a-i aduce tot felul de rele pe cap. Reglementarea tăierii unghiilor o explică poporul nostru și din alte motive, după cum se poate constata din citatele de mai jos, pe care le redăm din colecțiile noastre de folclor.

a) „Omul, cum e lăsat de Dumnezeu cu toate părțile trupului, așa trebuie și pe ceea lume să le aibă toate și să le arate. Unghiile noi de aceea le punem în sîn, cînd le tăiem, că pe ceea lume ne întreabă unde-s, și din sîn le scoatem și le arătăm. Ori le punem la țîțîna ușii, căci, acolo dacă le pui, știi de unde să le iei”[7].

„Cînd îți tai unghiile, să le strîngi pe toate și să le pui în sîn, pentru ca să le găsești pe lumea cealaltă, că-ți trebuie”[8].

---

1. Gorovei, *Credinți,* 1079, 2250.
2. *Șezătoarea,* XII, 156 ; Gorovei, *Credinți,* 1081, 1083.
3. Rev. *Ion Creangă,* IV, 182.
4. *Șezătoarea,* XII, 157 ; Gorovei, *Credinți,* 1078, 3905.
5. Rev. *Ion Creangă,* IV, 215 ; Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 13,15.
6. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 224 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* II, 1174 ; *Urquell* (Neue Folge), I, (1897), 25.
7. Voronca, *Datinele,* 1290 urm.
8. Rev. *Ion Creangă,* IV, 395 ; cf. *ibidem,* III, 44 ; IV, 240 ; VI, 143.

„Pe fiecare om, cum moare și se duce în cealaltă lume, îl întreabă Dumnezeu : unde ți-s unghiile ?... Și, dacă le are, le scoate din sîn și i le arată ; iar de nu le are, e rău de dînsul. De aceea, fiecare om, cît trăiește, se cuvine ca să pună unghiile, după ce le taie, în sîn sau la pragul ușii, iar după ce moare, să i se pună în sîn, pentru că, la a doua venire, fiecare trebuie să dea unghiile apostolului Petru, ca să-și facă trîmbiță dintr-însele"[1].

„Cînd îți tai unghiile, să nu le lași să cadă jos, ci să le pui în sîn sau în palmă și, suflîndu-le, să zici : «Cînd voi striga, să veniți»"[2].

„Unghiile, cînd le tai, să le pui în palmă și să le sufli, zicînd : «Voi înainte și eu după voi!»"[3].

„Cînd îți tai unghiile, să le strîngi în poală și să le pui în sîn ; căci pe ceea lume le strîngi cu genele ochilor, de pe unde vor fi"[4].

„Cînd tai unghiile, să le sufli și să le pui în sîn, căci pe ceea lume le găsești. Dacă le arunci, trebuie să le strîngi de pe unde sînt, căci, pe ceea lume, din unghii se face drum pe apă, punte"[5].

„Cel ce-și taie unghiile... să nu le arunce, ci să le dea pe mîneca cămășii, ca pe lumea cealaltă să le găsească"[6].

„Cînd tai unghiile, pune-le la îndoitura cotului, căci pe lumea aialaltă te întreabă Dumnezeu de ele"[7].

„Cînd îți tai unghiile, să nu le lepezi, ci să le pui pe umeri și să cadă (de acolo), fără să știi. Cînd te vor întreba pe lumea cealaltă (de ele)... să le iei de pe umeri și să le arăți"[8].

Această credință că unghiile trebuie să fie arătate pe lumea cealaltă e foarte răspîndită și la alte popoare din Europa și din celelalte continente[9]. Credința e veche și e pomenită în secolul al IV-lea de însuși Sf. Augustin[10].

b) „O seamă de inși nu taie unghiile celor morți, din cauză că n-ar avea cu ce se sui pe scări la cer"[11].

E curios că și la chinezi nu i se taie mortului unghiile de la mîna stîngă, pentru că are nevoie de ele cînd trebuie să se cațere pînă la cer[12]. La ruși, unghiile mortului se pun în sicriu ca să se poată servi de ele cînd va trebui să se cațere pe dealul ce duce la rai[13].

---

1. Marian, *Înmormîntarea,* 52.
2. Rev. *Ion Creangă,* VII, 145.
3. Voronca, *Datinele,* 1291 ; cf. Gorovei, *Credinți,* 3901.
4. *Șezătoarea,* I, 277 ; Gorovei, *Credinți,* 3900 ; cf. și 3899.
5. Voronca, *Datinele,* 1291.
6. Gorovei, *Credinți,* 3902.
7. *Ibidem,* 3898.
8. Rev. *Ion Creangă,* II, 210.
9. Frazer, *Golden bough,* III, 279 urm. ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* I, 111, urm. ; II, 1504 urm. ; Knortz, *Körper,* 162 ; Geroff, *Rečnik,* III, 280 ; Abeghian, *Armenien,* 68.
10. *De civitate Dei,* II, 19.
11. Marian, *Înmormîntarea,* 53.
12. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* II, 1505.
13. Bonnerjea, *Dict. of Superst.,* 175.

c) Nimeni să nu taie unghiile mortului, că-i vor amorţi mîinile (cf. § 67 e).
d) La aromâni, se recomandă celui ce-şi taie unghiile să le arunce peste umăr. Dacă le aruncă înainte, se poate întîmpla să le înghită o găină şi să-i ia glasul[1].
e) Unghiile tăiate n-ar trebui să le arunci în foc, căci pe ceea lume vei fi nevoit să te vîri în el, ca să le scoţi de acolo[2].
f) Copilului mic, pînă nu împlineşte un an, să nu i se taie unghiile, căci, cînd va creşte mare, se va face hoţ. Pînă atunci, unghiile copilului, dacă au crescut mari, mama să i le rupă cu dinţii. E o credinţă foarte răspîndită, nu numai la noi[3], ci la mai toate popoarele din Europa[4].
g) Copiilor mici să nu li se taie unghiile, căci n-au cu ce se apăra de necuratul[5].
h) Unghiile ce i s-au tăiat copilului mic trebuie puse în ştiubei sau în muşuroiul furnicilor, ca să fie harnic şi strîngător ca albinele sau ca furnicile[6].
i) Nu e bine să-şi taie cineva unghiile lunea, că-l urăşte lumea, îl vorbeşte de rău sau devine uituc[7] ; e rău de năpaste sau devine uituc cel ce şi le taie marţea[8] ; e păcat să şi le taie într-o miercuri[9]. E rău de tot să şi le taie cineva vinerea[10] sau duminica[11] : face un păcat, îl urăşte lumea, devine uituc, capătă dureri de cap, îi fuge mintea etc., iar fata îmbătrîneşte fără să se poată mărita. Numai joia[12], dar mai ales sîmbăta se cade să-şi taie cineva unghiile, căci plesneşte un drac dacă le retează în această zi.

---

1. Cosmulei, *Datini,* 51.
2. Rev. *Ion Creangă,* XII, 45.
3. *Şezătoarea,* III, 121 ; XII, 163 ; Rev. *Ion Creangă,* III, 338 ; Gorovei, *Credinţi,* 1690, 3892, 3894 ; *An. Arh. de Folkl.,* III, 49 ; Cosmulei, *Datini,* 51.
4. Frazer, *Golden bough,* II, 262 urm. ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 392 ; Grimm, *Mythologie,* III, 435 ; Panzer, *Bayer. Sag.,* I, 258 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* I, 9 urm. ; Drechsler, *Schlesien,* I, 215 ; Grohmann, *Aberglauben,* 121 ; Chesnel, *Dict. des superst.,* 1163 ; *Rev. des trad. pop.,* XXVII, 310 ; Pérot, *Folkl. bourb.,* 70 ; Finamore, *Tradizioni,* 79 ; Pitrè, *Medicina,* 103 ; Bernoni, *Credenze,* 19 ; idem, *Tradizioni,* 150 ; Wlislocki, *Magyaren,* 49 ; Strauss, *Bulgaren,* 298 ; Knortz, *Körper,* 162 ; Zelenin, *Russ. Volkskunde,* 304 ; Karağić, *Lexicon,* s.v. *nokat*.
5. *Şezătoarea,* I, 19 ; Gorovei, *Credinţi,* 3894.
6. Rev. *Ion Creangă,* I, 148 ; V, 369.
7. Marian, *Sărbătorile,* I, 101 ; *Şezătoarea,* III, 149 ; VI, 60 ; Rev. *Ion Creangă,* IV, 240, 302 ; VI, 112, 143 ; VIII, 239 ; Gorovei, *Credinţi,* 3885, 3887.
8. Voronca, *Datinele* 695 ; *Şezătoarea,* VI, 60 ; Rev. *Ion Creangă,* V, 117 ; VI, 112 ; Gorovei, *Credinţi,* 2151, 3885.
9. *Şezătoarea,* VI, 60 ; Rev. *Ion Creangă,* V, 117 ; Gorovei, *Credinţi,* 3886.
10. Coşbuc, *Dintr-ale neamului,* 93 ; *Şezătoarea,* VI, 60 ; Rev. *Ion Creangă,* V, 117 ; Gorovei, *Credinţi,* 3885-3887, 3890 ; *An. Arh. de Folkl.,* I, 225.
11. Rev. *Ion Creangă,* V, 117 ; VI, 20 ; VIII, 239 ; Gorovei, *Credinţi,* 3888 ; *Ghiluşul,* I, 6, p. 13 ; *An. Arh. de Folkl.,* I, 221 ; Cosmulei, *Datini,* 51.
12. *Şezătoarea,* VI, 60 ; Gorovei, *Credinţi,* 3889 ; Rev. *Ion Creangă,* VI, 20.

Și la celelalte popoare din Europa există anumite prescripții și interdicții cu privire la tăierea unghiilor. Cel ce și le taie lunea va avea noroc peste săptămînă (Anglia)[1], sau va fi ferit de dureri de cap (Abruzzi – Italia)[2]. Dimpotrivă, la venzii din Germania se crede că celui ce-și taie unghiile lunea îi va merge rău toată săptămîna[3]. În genere, în zilele cu *r* (marțea, miercurea și vinerea), popoarele romanice din Apus cred că nu vor avea noroc dacă-și taie unghiile[4]. Joia, nu e bine să-și taie cineva unghiile : în Franța[5], în Italia[6], Anglia[7] și în Norvegia[8], căci nu-i va fi cu noroc. Spre deosebire de noi și de popoarele de origine latină din Apus, germanii cred că e cu noroc să-și taie cineva unghiile într-o vineri[9] : scapă de durerile de măsele sau se umple de bani. Tot așa cred și venzii din Germania[10].

j) Interesant e următorul leac magic : „Ca să scapi de friguri, taie unghiile, bagă-le într-un ou și le îngroapă la răspîntie"[11]. Un leac analog, din Bucovina, pentru frigurile de lapte ale lăuzei : moașa ia „un ou, îl sparge la capul cel mai gros, în care scuipă bolnava și, tăind din fiecare unghie atît de la mîini cît și de la degetele picioarelor, pune cîte un dărăbel în el. Ia apoi un iț părăsit, măsurat după mărimea bolnavei... și-l pune peste spărtura de ou...". După toate acestea, ia oul și-l îngroapă la propteaua unui gard[12].

Leacuri aproape identice contra frigurilor se întrebuințează și aiurea : în Germania, în Franța, în Rusia etc.[13] Încă pe vremea romanilor, medicii recomandau următorul leac contra acestei boli : „Să se ia – scrie Pliniu, revoltat împotriva șarlataniilor și lecuitorilor – unghiile de la picioarele și de la mîinile bolnavului, să se amestece cu ceară... și să se lipească, înainte de a răsări soarele, la poarta altei case : iată leacul pe care-l recomandă pentru aceste boli (frigurile)...

---

1. Bonnerjea, *Dict. of Superst.,* 176.
2. Finamore, *Credenze,* 53.
3. Schulenburg, *Wend. Volkstum,* 147.
4. Chesnel, *Dict. des superst.,* 505, 1163.
5. Pérot, *Folkl. bourb.,* 178.
6. Bernoni, *Credenze,* 41 ; Amalfi, *Sorrent.,* 73.
7. Bonnerjea, *Dict. of Superst.,* 176.
8. Liebrecht, *Volkskunde,* 314.
9. Grimm, *Mythologie,* III, 442, 445 ; Panzer, *Bayer.,* I, 257 ; Drechsler, *Schlesien,* II, 43 ; Strackerjan, *Oldenburg,* II, 26 ; Meyer, *Bad. Volkl.*, 512 ; Reiser, *Allgäu,* II, 429 ; Busch, *Volksglaube,* 16 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* I, 106 urm.
10. Schulenburg, *Wend. Volkstum,* 147.
11. *Șezătoarea* III, 47 ; Gorovei, *Credinți,* 1414.
12. Marian, *Nașterea,* 144.
13. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* I, 112 urm. ; Sébillot, *Folkl. de France,* II, 300 ; III, 414 urm. ; Laisnel de la Salle, *Berry,* I, 362 ; Bonnerjea, *Dict. of Superst.,* 175.

Cei ce prescriu leacuri mai nevinovate recomandă să se arunce unghiile de la toate degetele peste un mușuroi de furnici...”[1].

Picioarele

§ 71 Aromânii cred că dacă-și ține cineva unul sau amîndoi genunchii cu mîinile prinse prin încrucișarea degetelor, îi moare cineva din casă[2]. Romanii credeau că prin aceasta se împiedica în special femeia de a naște : „A ședea cu degetele încrucișate pe lîngă o femeie însărcinată sau cui i se dă un leac e o vrajă... E și mai rău dacă degetele prinse țin unul sau amîndoi genunchii”[3].

Cînd copilul pune picior peste picior, e semn că mumă-sa va mai rămîne însărcinată[4]. La romani era oprit să șază cineva cu un picior peste celălalt, ca fiind un fel de vrajă care împiedica lucrările în curs[5].

Să nu legeni picioarele, căci legeni pe dracu[6]. Tot astfel zic și germanii (Silezia)[7].

Cînd te speli pe picioare, să nu te ștergi, că-ți ștergi norocul[8]. În apa în care s-a lăut cineva să nu se spele nimeni pe picioare, căci îl va durea capul pe cel ce s-a lăut[9].

Dacă-l mătură pe cineva pe picioare, nu se mai însoară ori nu se mai mărită[10]. Această credință există și la alte popoare[11].

Dacă mireasa vrea să fie ea mai mare în casă, să-l calce pe mire pe picior în timpul cununiei[12]. E o credință și o datină străveche pe care o au și germanii – la care e atestată încă din Evul Mediu[13] – estonii[14], sîrbii[15], bulgarii[16], țiganii din Transilvania[17] etc.

---

1. *Nat. hist.,* XXVIII, 86 : „Ex homine siquidem resigmina unguium e pedibus manibusque cera permixta ita... ante solis ortum alienae januae adfigi jubent ad remedia in his morbis... Innocentiores ex his omnium digitorum resigmina unguium ad cavernas formicarum abici jubent...”.
2. Papahagi, *Liter. pop.,* 125. O credință analogă se găsește la grecii din insula Lesbos (Georgeakis-Pineau, *Folkl. de Lesbos,* 335).
3. Plinius, *Natur. hist.,* XXVIII, 59 : „Adsidere gravidis vel, cum remedia alicui adhibeantur, digitis pectinatim inter se implexis veneficium est... Pejus, si circa unum ambove genua”.
4. Rev. *Ion Creangă,* VI, 53.
5. Plinius, *Natur. hist.,* XXVIII, 59.
6. Gorovei, *Credinți,* 3142, 3143.
7. *Urquell,* III, 139 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 452.
8. Rev. *Ion Creangă,* IV, 21.
9. *Ibidem,* III, 44.
10. *Ibidem,* III, 399 ; VI, 145 ; Gorovei, *Credinți,* 2160, 2161.
11. Grohmann, *Aberglauben,* 223, 229 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 547 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* IV, 1216 ; Bernoni, *Credenze,* 7.
12. Rev. *Ion Creangă,* II, 48, 211 ; IV, 238 ; Gorovei, *Credinți,* 3156 ; *An. Arh. de Folkl.,* II, 155 ; cf. și III, 53.
13. Grimm, *Rechtsaltertümer,* 142 ; Andree, *Braunschweig,* 307.
14. Grimm, *Mythologie,* III, 491.
15. Krauss, *Sitte,* 396.
16. Strauss, *Bulgaren,* 324.
17. Knortz, *Körper,* 180.

Cînd cineva e sperios și se teme de toate cele, să strîngă degetul cel mare de la piciorul stîng al unui mort și nu se va mai teme[1]. Aceeași credință o regăsim în unele părți din Germania[2].

Să nu mănînci ținînd strachina pe brațe, căci te vor durea picioarele (vezi § 54 a).

Cînd primul cocostîrc pe care-l vei vedea primăvara va fi pe jos, te vor durea picioarele peste an. Dacă-l vezi însă zburînd, vei fi sprinten la picioare și în toate[3]. O credință aproape identică există în unele regiuni din Germania[4].

Dreptul. Stîngul

§ 72 După cum tot ce se face cu mîna stîngă sau se întîmplă la stînga este socotit de popor ca nepriincios omului, tot astfel și piciorul stîng e considerat ca aducător de necazuri, dacă i se dă întîietatea.

O credință foarte răspîndită la noi e că omul trebuie să pornească de acasă cu piciorul *drept*, căci altfel îi va merge rău[5]. De aici și expresia : *a pornit-o cu stîngul*, întrebuințată pentru a arăta că cineva n-a izbutit în întreprinderea sa[6]. De asemenea, cînd se dă omul jos din pat, să nu calce întîi cu stîngul, că-i va merge rău peste zi[7]. Dacă nu vrea să-i meargă toate anapoda în cursul zilei, să-și încalțe întîi piciorul drept, ceea ce și face românul nostru, dacă nu e prea distrat[8].

Aceste credințe, pe care le întîlnim și la alte popoare din Europa[9], sînt foarte vechi. La romani, gazda punea la intrarea vestibulului un sclav, ca să aducă aminte vizitatorilor că trebuie să intre cu piciorul drept întîi. Suetoniu scrie că împăratul August, care da mare crezare auspiciilor și prezicerilor, socotea că era un semn rău dacă sclavul îi lega întîi încălțămintea piciorului stîng. *Dextro pede* și *sinistro pede*[10] erau expresii întrebuințate de scriitorii latini ca și expresiile noastre, luate în înțeles figurat, (am pornit-o) *cu dreptul*, *cu stîngul*.

---

1. Voronca, *Datinele,* 510.
2. Grimm, *Mythologie,* III, 453 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VII, 861.
3. *Șezătoarea,* VIII, 99 ; Gorovei, *Credinți,* 817-821 ; cf. Rev. *Ion Creangă,* VII, 118.
4. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VIII, 503.
5. Rev. *Ion Creangă,* V, 340 ; VIII, 274 ; Gorovei, *Credinți,* 487 ; cf. și 3344 ; Cosmulei, *Datini,* 54.
6. Cf. Ciaușanu, *Superstițiile,* 364.
7. Rev. *Ion Creangă,* VI, 306.
8. Ciaușanu, *Superstițiile,* 365.
9. Grimm, *Mythologie,* III, 445, 454 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 463 ; Andree, *Braunschweig,* 402 ; Strackerjan, *Oldenburg,* I, 38 ; Bächtold--Stäubli, *Wb. des Abergl.,* III, 227 ; Grohmann, *Aberglauben,* 221 ; Chesnel, *Dict. des superst.,* 895 ; Krauss, *Slav. Volksf.,* 70.
10. Cf. Juvenal, *Sat.* X, 5 ; Petronius, *Sat.,* 30.

Umblarea

§ 73 Îngrijindu-se de creşterea copiilor, mamele întrebuinţează tot felul de mijloace ca să-i vadă umblînd, mai ales cînd li se pare că micuţii lor cam întîrzie de a face primii paşi. Iată cum se procedează mai adesea :

În Muntenia şi în Moldova, se taie cu foarfecele între picioarele copilului „piedica" ce se închipuie că-l opreşte la mers[1].

În Bucovina, unul din ai casei ia copilul de mînuşiţe şi-l duce, în picioare, pînă la prag. După aceea, mama ia foarfecele într-o mînă şi cîteva pene de găină în cealaltă şi, mergînd înaintea copilului, taie toate penele, zicînd că-i taie „piedica"[2].

La aromâni, se leagă copilului degetul cel mare de la piciorul drept de degetul de la piciorul stîng, cu un fir de lînă roşie. Apoi se pune copilul pe pragul uşii, cu un picior de o parte şi cu celălalt de cealaltă parte a pragului, şi cu o secure, acolo pe prag, i se taie firul drept în jumătate. O femeie pune întrebarea : „Ce faci acolo ?" şi i se răspunde : „Tai frica copilului"[3].

Şi la ruşi e obiceiul de a se tăia „piedica" copilului, făcîndu-se cu un cuţit, printre picioarele micuţului, gestul tăierii[4].

În Banat, se cheamă o ţigancă în casă, fără să i se spună pentru ce treabă, i se ia toiagul şi, ţinînd copilul de mînuţe, îl poartă călare pe băţ încoace şi încolo, zicînd : „Cum e de umblătoare ţiganca, aşa să fie şi N. de umblător"[5].

În scăldătoarea copilului nebotezat, moaşa îşi spală picioarele, ca să umble copilul curînd în picioare şi să fie iute la mers[6].

Alte credinţe privitoare la mers :

Să nu mergi cu spatele înapoi, că rîde dracul de tine şi plînge Maica Domnului[7]. Dacă un copil merge astfel, îi moare tată-său sau amîndoi părinţii[8].

Dacă umblă cineva cu un picior încălţat şi cu celălalt desculţ, îi moare cineva din casă, rămîne văduv(ă) sau îi piere norocul[9]. Această credinţă se găseşte şi la alte popoare[10].

---

1. Rev. *Ion Creangă,* VIII, 206 ; cf. Ioneanu, *Superstiţiile,* 16.
2. Marian, *Naşterea,* 334.
3. *Ibidem,* 335.
4. Zelenin, *Russ. Volkskunde,* 303.
5. Marian, *Naşterea,* 334 urm.
6. Gorovei, *Credinţi,* 3466.
7. *Şezătoarea,* I, 125.
8. *Ibidem,* XII, 166 ; Gorovei, *Credinţi,* 2275.
9. *Şezătoarea,* II, 169 ; Rev. *Ion Creangă,* II, 212 ; III, 370, 371 ; IV, 301, V, 208 ; XII, 42 ; Păcală, *Răşinari,* 159 ; Gorovei, *Credinţi,* 2276, 3148, 3149 ; Cosmulei, *Datini,* 53.
10. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* III, 229 ; Bonnerjea, *Dict. of superst.,* 228.

Capitolul II
Originea bolilor

A) Constatările făcute de popor cu privire la nerespectarea regulilor elementare de igienă

Poporul e un admirabil observator. Experiența milenară și constatările făcute de sute de generații de-a rîndul cu privire la natura ce-l înconjoară și la tot ce se atinge de viața lui de toate zilele pot fi considerate, în mare parte, ca adevăruri recunoscute de știință. § 74

Vom cita un exemplu din cele mai caracteristice, care a fost pînă acum trecut cu vederea de oamenii noștri de știință. E vorba de unul din mijloacele întrebuințate de popor pentru a apăra casa de trăsnet. Ca să fii ferit de descărcările electrice, în timpul unei furtuni, se zice în Transilvania, e bine să faci în casă fum din frunză de paltin, adus în ziua de Ispas[1]. În Bucovina, cînd e furtună, spre a feri casa de trăsnet, se aruncă în foc tei de la Duminica mare și mîțișori de la Florii[2]. Alteori, se aprinde lumînarea de la Paști (datină generală) ori se afumă casa cu tămîie sau cu buruieni sfințite de la Paști[3]. Aceleași mijloace de apărare contra trăsnetului le întîlnim la mai toate popoarele din Europa[4]. Toate aceste mijloace care, după credința poporului, au ca scop să-l îndepărteze de casă pe necuratul, pe care Sf. Ilie umblă să-l trăsnească cu biciu-i de foc, nu sînt decît o interpretare creștină a unor tradiții milenare, la baza cărora e rezultatul constatărilor făcute de sute de generații din trecut. Știința recunoaște astăzi că fumul și gazele de combustie măresc conductibilitatea aerului. Cînd se aprinde un foc, fumul care trece prin coș contribuie la descărcarea tensiunii electrice și constituie un fel de paratrăsnet. De aceea s-a observat că înaltele coșuri ale fabricilor sînt mult mai rar lovite de trăsnet decît bisericile și morile de vînt. Poporul, fără să-și dea seama de cauza reală a acestui fenomen, atribuie lumînărilor aprinse, lemnului de paltin, mîțișorilor de salcie ori fumului tămîii sfințite la Paști sau la alte zile mari puterea de a îndepărta trăsnetul, dar constatarea lui rămîne în picioare. Știința nu contrazice constatarea făcută de popor de veacuri îndelungate, deși explicația acestui fapt e cu totul alta decît aceea pe care i-o dă omul de rînd.

---

1. Marian, *Sărbătorile,* III, 336.
2. Voronca, *Datinele,* 806 ; *Șezătoarea,* III, 122 ; Marian, *Șezătorile,* II, 264 urm. ; German, *Meteorologie,* 88 urm.
3. Voronca, *Datinele,* 805.
4. Freudenthal, *Feuer,* 43 ; Stonner, *Volksseele,* 39 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* I, 1411 ; Sébillot, *Folkl. de France,* I, 107 urm. etc.

Pronosticurile poporului cu privire la schimbarea vremii, care au uimit pe învățații din toate timpurile, sînt foarte adesea confirmate de observațiile meteorologilor moderni.

Ce să mai spunem de înțelepciunea omului simplu, care a redactat acest tezaur de vorbe adînci, de maxime judicioase, de mii și mii de proverbe, care au stîrnit admirația gînditorilor culți și a filosofilor din trecut și de astăzi?

Tot astfel, cînd urmărim credințele poporului privitoare la originea bolilor, observăm că multe din ele nu sînt decît constatările pe care le-a făcut în decursul veacurilor și a căror veracitate nici un medic modern nu s-ar încumeta s-o conteste. E vorba, mai ales, de vătămarea sănătății ca urmare a violării acelor elementare precepte de igienă pe care știința medicală modernă le sfătuiește la tot pasul. Să citām unele din cele mai caracteristice.

1. Să nu te scobești cu acul în dinți, că se strică sau capeți duhoare în gură[1].
2. Dacă mănînci gheață, ori zăpadă, ori țurțuri, faci gîlci[2].
3. Să nu te speli cu apă din gură, că faci năjit pe gingii, sau te urăște lumea[3]. De asemenea, să nu te speli niciodată din tuciul de mămăligă[4].
4. Să nu-ți faci lăutoare cu apă rece, că faci păduchi și lindini[5].
5. Cînd te scalzi și-ți uzi capul, să nu-ți pui îndată cum ieși din apă căciula sau pălăria în cap, pentru că iarăși capeți păduchi[6].
6. Pruncul nu trebuie alăptat de mumă-sa cu părul despletit, căci capătă bube în gură[7].
7. Să nu dai cu mîna de pe pieptene pe la nas sau pe la gură, că faci bube[8].
8. De umbli cu pieptenele și nu te speli, apoi de te vei atinge de obraz, ți se va face fața aspră[9].
9. Să nu te uiți prin ciur sau prin sită, că faci bube ori orbești[10]. Unii cred că, dacă pui ciurul ori sita în cap, vei face atîtea bube cîte găuri are ciurul, sau faci chelbe ori îți cade părul[11]. Tot astfel se crede în Indiile olandeze: copilul care se uită printr-o sită capătă atîtea bube cîte găuri are sita[12]. În Bucovina cred că dacă se uită un copil prin sită, va deveni sașiu[13].

---

1. Marian, *Șezătoarea,* XII, 168 ; Rev. *Ion Creangă,* II, 124.
2. Gorovei, *Credinți,* 1562.
3. *Ibidem,* 107 ; Rev. *Ion Creangă,* II, 67 ; III, 212.
4. *Ibidem,* III, 180.
5. Gorovei, *Credinți,* 2957 ; cf. și 1883 ; Marian, *Insectele,* 479.
6. *Ibidem.*
7. *Șezătoarea,* VI, 23 ; Marian, *Nașterea,* 394 urm.
8. *Șezătoarea,* XII, 154 ; Gorovei, *Credinți,* 377-379 ; Marian, *Nașterea,* 395.
9. *Șezătoarea,* VI, 50.
10. *Ibidem,* II, 66 ; VI, 23 ; Rev. *Ion Creangă,* IV, 394 ; Voronca, *Datinele,* 227.
11. *Ibidem,* 226, 227 ; *Șezătoarea,* II, 66 ; Gorovei, *Credinți,* 382, 3495.
12. Frazer, *The golden bough,* I, 157.
13. *Ztschr. f. öst. Volksk.*, 1897 (XXI), 131.

10. Nu e bine să pui coșul sau sita pe cap, că se umple capul de rîie[1].
11. Să nu iei gunoiul din vîrful măturii cu mîna, că faci sugel sau bube la degete[2].
12. Să nu cîrpești rufe murdare (nespălate), că faci sugel[3] (cf. § 67).
13. Copilul mic să nu se șteargă la gură cu cîrpe de la șezutul lui, căci, cînd se va face mare, îi va mirosi gura[4].
14. Să nu mănînci mămăligă necernută, că faci bube pe limbă[5].
15. Foarfecele să nu le bagi în gură, că faci limbariță[6].
16. Să nu mănînci cu coada lingurii, că faci limbariță sub limbă[7].
17. Să nu bei apă după ce ai mîncat castraveți ori lapte, că ți se apleacă[8].

B) Bolile sînt provocate de diavol, de duhuri necurate sau de ființe demonice

În afară de aceste constatări foarte logice pe care le-a făcut poporul § 75
cu mintea-i simplistă, tuturor celorlalte cauze care provoacă bolile, fiindu-i necunoscute, a trebuit să le găsească o explicație.

Se știe că omul primitiv nu cunoaște nici pe departe funcția normală a organelor din trupul lui. De aceea nu-și poate da seama că bolile provin din tulburarea funcțiilor fiziologice normale din organism. Cum să-și explice el de ce cutare om, plecat sănătos de acasă, e găsit zvîrcolindu-se puțin după aceea, pe drum, cu spume la gură și în stare de nesimțire? Cum să-și lămurească el taina omului care astăzi e bine dispus și mîine, fără nici o cauză aparentă, e zguduit de friguri, îi clănțănesc dinții, pe cînd tot trupul lui e scăldat de nădușeală? Cutare e astăzi cu mintea limpede, om ca toți oamenii, și mîine mintea i se întunecă, vorbește ca nerozii, sau e cuprins de o furie sălbatică. „Nimic, zice Wundt, nu produce o impresie mai adîncă asupra omului primitiv ca boala, fie că se strecoară pe nesimțite în trupul lui și-i sleiește puterile, fie că-l doboară fulgerător și-i întunecă mințile”[9].

De aceea, omul primitiv, pe o treaptă de cultură inferioară, căutînd să-și explice cauzele acestor manifestări morbide, a ajuns la convingerea că boala e pricinuită de *cineva*. Acest „cineva” poate fi:

a) O ființă nevăzută, supranaturală, mitologică, un duh necurat sau un demon care s-a strecurat în trup și a pus stăpînire pe el. Acest duh necurat, acest diavol nemilos se ia după om, îl lovește, îl mănîncă, îl răpune, îl prăpădește... Bolnavul se zvîrcolește ca

---

1. Păcală, *Rășinari,* 159.
2. *Șezătoarea,* VI, 23, 57.
3. *Ibidem,* VI, 57.
4. Gorovei, *Credinți,* 1664.
5. *Șezătoarea,* VI, 23.
6. *Ibidem,* III, 47.
7. Gorovei, *Credinți,* 1880.
8. *Șezătoarea,* VI, 25.
9. *Völkerpsychologie,* II/2, 386.

șarpele, se umflă ca broasca, se zgîrcește ca lipitoarea sau ca ariciul, se vaietă, se jelește, țipă, răcnește, urlă... Omul se chinuiește de moarte și – dacă nu intervine puterea lecuitoare – sărmanul își dă sufletul.

b) Un dușman care, cu ajutorul farmecelor, îi vîră boala în trup.

c) O pedeapsă trimisă de Dumnezeu.

§ 76 O dată convins că cele mai multe boli sînt opera unor demoni care au pus stăpînire pe trupul omului, primitivul a atribuit acestor duhuri rele și accidentele de pe urma cărora trupul omului a suferit vreo vătămare. Dacă cineva a căzut și și-a rupt piciorul, dacă s-a lovit, dacă s-a tăiat sau s-a înțepat, tot un demon i-a ieșit în cale și l-a împins să cadă, l-a făcut să se lovească, ori a provocat tăierea sau înțepătura. Înăbușeala pe care o simte omul în somn, cînd i se pare că o greutate i se pune pe piept și-i taie respirația, e atribuită iarăși unui demon care se așază pe trupul lui și caută să-l înăbușe. Acest demon înăbușitor apare la toate popoarele și are numirile de *moroi, strigoi, zburător* etc., la români ; *cauchemar*, la francezi ; *Alp*, la germani etc. Ceilalți demoni provocatori ai bolilor sînt închipuiți de popor cu înfățișările diverse sub care li s-a părut bolnavilor că i-au văzut în aiureala lor sau în fantezia lor surescitată de suferințe ori de o temperatură ridicată. Acești demoni, cum se va vedea mai tîrziu, cînd vom face descrierea lor, au coarne, un cap înfiorător, părul despletit, dinți lungi și rînjiți, gheare în loc de unghii, picioare de animale, coadă la prelungirea spinării etc.

Credința că bolile sînt datorate, mai toate, operei nefaste a demonilor se regăsește la popoarele cele mai vechi pe care le pomenește istoria. Astfel, la babilonieni, demonul Ekimmu pricinuia lingoarea ; Urukku provoca durerile de gît, iar lui Galla i se atribuia durerea de picioare (podagra) și ologeala. Aceeași credință asupra originii bolilor o găsim în Europa, la greci și la romani. O dată cu răspîndirea neoplatonismului, medicina mistică atinge o culme pe care nici vechile superstiții adînc înrădăcinate la romani n-au întrecut-o. Lumea întreagă se zbate înăbușită de mulțimea demonilor, așa că filosoful Porphyrios, care a trăit pe la sfîrșitul veacului al III-lea d.Hr., ajunge la concluzia că toate bolile, fără nici o excepție, sînt opera demonilor (*De abstinentia,* II, 40). Această credință se înrădăcinează adînc în popor, așa că Biserica creștină, la începuturile ei, trebuie să ducă o luptă grea împotriva acestor reminiscențe păgîne. Papa Gelasius (492-496) e nevoit să adreseze o enciclică (*Adversus Andromachum senatorem*) în care se ridică împotriva acelor creștinați de curînd care cereau să se reintroducă sărbătoarea Lupercaliilor, pentru că demonii trimiteau tot felul de boli oamenilor, din pricină că nu se mai venera zeul Februarius și nu i se mai aduceau jertfe. Totuși Părinții Bisericii și propovăduitorii creștinismului cred în acțiunea nefastă a demonilor, cărora le atribuie originea mai tuturor bolilor. Însăși Evanghelia, după cum se va vedea din citatele de mai jos, confirmă această credință. Tertulian, Origenes, Sf. Ieronim, Sf. Augustin și alți apologiști ai creștinismului susțin cu tărie

această origine a suferințelor omenești. Așa, de pildă, se exprimă Sf. Augustin: „Toate bolile creștinilor vin de la demoni; ei îi chinuiesc cu deosebire pe cei creștinați de curînd și chiar pe nevinovații prunci abia născuți”[1].

Care e originea credinței în acești demoni la popoarele creștine? Răspunsul, cred, apare destul de clar tuturor. Aceste duhuri necurate nu sînt alta decît o formă foarte degradată, foarte decăzută a unor divinități păgîne anterioare. Toți zeii mai mari și mai mărunți ai cultului păgîn au fost transformați, în noua religie a lui Hristos, în demoni sau draci răufăcători și dușmani ai adepților creștinismului. Însuși reformatorul de mai tîrziu, Luther, se exprimă astfel: „Nu încape nici o îndoială că ciuma și frigurile și alte boli grele sînt opera diavolului”[2]. Acești diavoli, draci, demoni sau duhuri necurate pun stăpînire pe ființa omului și-i chinuiesc trupul cu tot felul de boli. Pentru ca bietul om să-și recapete sănătatea, trebuie neapărat că aceste duhuri răufăcătoare să fie alungate din trupul lui.

În Evanghelie se pomenesc adesea exemple de vindecare a bolnavilor prin gonirea din trup a duhurilor necurate. Astfel:

> „Și era în sinagoga lor un om *cu duh necurat*, și a strigat, grăind: «Iată, ce este nouă și ție, Isuse Nazarineanule? Ai venit să ne pierzi pre noi? Te știu pre tine cine ești, Sfîntul lui Dumnezeu!». Iar Isus l-au certat pre el, grăind: «Taci, și ieși dintr-însul!». Și l-a scuturat pre el *duhul cel necurat*, și strigînd cu glas mare, a ieșit dintr-însul!”[3].
>
> „Și au vindecat pre mulți care pătimeau de multe feluri de Boli și *mulți draci au gonit*; și nu lăsa să grăiască dracii, că știau pre el că este Hristos”[4].
>
> „Iar făcîndu-se seară, au adus lui pre mulți îndrăciți, și *au scos duhurile* numai cu cuvîntul, și *pre toți bolnavii i-au tămăduit*”[5].
>
> „Și venind ei la norod, s-a apropiat către dînsul un om, îngenunchind înaintea lui și zicînd: «Doamne, miluește pre fiul meu, că *este lunatec și rău pătimește*; că de multe ori cade în foc și de multe ori în apă...». Și l-au certat pre el Isus, și *a ieșit dracul dintr-însul, și s-a tămăduit copilul* din ceasul acela”[6].
>
> „Și iată, un bărbat din norod a strigat, grăind: «Învățătorule, rogu-te, caută spre fiul meu, că unul născut îmi este mie. Și iată *un duh îl apucă pre el* și de năprasnă strigă, *și-l sdrobește pre el cu spumă*, și abia se duce de la el, *sfărîmîndu-l* pre el...». (Isus îi zice:) «Adu-mi pre fiul tău aici». Și încă apropiindu-se de el, *l-a*

---

1. *De civitate Dei,* XXII, 22; cf. Stemplinger, *Antike u. moderne Volksmedizin,* 5, 7.
2. „Über das ist khein Zweyfel, dass Pestilenz und Fiber und ander schwer Krankheyten nichts anders sein, denn des Teufel werkhe”.
3. Marcu, I, 23-25.
4. *Ibidem,* 34.
5. Matei, VIII, 16.
6. *Ibidem,* XVII, 14, 18.

trîntit pre el dracul și l-a scuturat. Și Isus au certat pre *duhul necurat și au tămăduit copilul* și l-au dat tatălui său”[1].

„Atunci au adus la dînsul pe *un îndrăcit, orb și mut ; și l-au tămăduit* pre el, încît orbul și mutul grăia și vedea”[2].

Oriunde a pătruns credința în demonism, nu s-a mai dat nici o altă explicație despre cauzele care au provocat boala. După cum tahitianul își închipuie că durerile de rînză îi sînt provocate de un demon care-i sucește și-i înnoadă intestinele, tot astfel, din Evul Mediu și pînă astăzi, în mintea simplistă a poporului, e înrădăcinată credința că mai toate bolile sînt opera nefastă a duhurilor rele. Ciuma, holera, vărsatul, frigurile, reumatismul, ologeala, damblaua, isteria, epilepsia, tusea, junghiurile, bubele și tot alaiul de boli ce chinuiesc biata omenire sînt provocate de acești musafiri nepoftiţi ce se strecoară în corpul unuia sau altuia. Biserica creștină, deși a luptat împotriva acestor credințe păgîne, susținînd că cele mai multe boli sînt trimise de Dumnezeu, ca să-i pedepsească pe oameni pentru păcatele lor, a făcut totuși unele concesii concepțiilor poporului. A admis ideea că, în anumite cazuri, demonii, pe care îi numește draci, diavoli sau duhuri rele, intră în trupul omului și pun stăpînire pe el. Acești oameni se cheamă „îndrăciți”, și pot fi vindecați numai prin „exorcizări”, adică „descîntece”, de pe urma cărora duhul necurat e silit să părăsească trupul, care rămîne apoi lecuit de boală.

Legendele despre facerea omului

§ 77 Înainte de a vorbi de credințele românului despre originea demonică a bolilor, trebuie să facem o mică digresiune, pe care o credem necesară, întrucît ne lămurește o parte din concepțiile poporului cu privire la originea bolilor. Ne vom întoarce la epoca, nu prea apropiată de noi, a apariției primului om pe pămînt.

Vom începe cu tradiția biblică. Iată ce ne spune Sfînta Scriptură :

„Și au zis Dumnezeu : să facem om după chipul nostru și după asemănare ; și să stăpînească peștii mării și păsările cerului și dobitoacele și tot pămîntul și toate vietățile cele ce se tîrăsc pre pămînt”[3].

„Și au făcut Dumnezeu pre om, după chipul lui Dumnezeu l-au făcut pre dînsul, bărbat și femeie i-au făcut pre ei”[4].

„Și au făcut Dumnezeu pre om, țărînă luînd din pămînt, și au suflat în fața lui suflare de viață și s-a făcut omul cu suflet viu”[5].

„Și au zis Domnul Dumnezeu : nu este bine să fie omul singur, să-i facem ajutor asemenea lui”[6].

1. Luca, IX, 38, 42.
2. Matei, XII, 22.
3. Geneza, I, 26.
4. *Ibidem,* 27.
5. *Ibidem,* II, 7.
6. *Ibidem,* 18.

„Și au pus Dumnezeu somn în Adam și au adormit ; și au luat o coastă dintr-ale lui și au plinit cu carne locul ei. Și au făcut Dumnezeu coasta care o au luat din Adam muiere, și o au adus pre ea la Adam”[1].

Povestirea plăsmuirii omului și a femeii, după această tradiție biblică, o întîlnim adesea în „iertăciunile” de la nuntă, care sînt toate de origine cărturărească. Se știe că „iertăciunile” sînt acele versuri rostite de un colăcar sau un alt orator dintre invitați, în care mireasa își cere iertare de la părinți, frați și surori și de la alte neamuri. Așa, de pildă, într-o „iertăciune” publicată de G. Dem. Teodorescu :

Mai pe urmă a luat Dumnezeu din pămînt
Și a zidit pe strămoșul nostru Adam.
Și, văzînd Dumnezeu că nu este bine
Să fie omul singur,
L-a adormit cu somn firesc
Și, luînd o coastă dintr-însul,
A zidit pe strămoașa noastră Eva[2].

Cam în același fel se exprimă mai toate „iertăciunile” pe care le cunoaștem din publicații.

Dar nu numai această tradiție biblică, cum vom vedea mai departe, circulă în popor cu privire la facerea omului, și în special la crearea lui numai din lut.

Vom vedea, în cele ce urmează, cum s-au strecurat, în literatura noastră populară, diferite concepții privitoare la facerea primului om, fie direct din literatura bizantină, fie prin intermediul literaturilor slave. Cărturarii din Bizanț au născocit ori au împrumutat din literaturile orientale o mulțime de tălmăciri subtile ale tradițiilor biblice. Astfel, în primul rînd, au căutat să explice numele primului om, *Adam*, din literele inițiale ale celor patru puncte cardinale. Pravila lui Matei Basarab, care înregistrează cu sfințenie toate ereziile unora din filosofii Bizanțului, scrie în această privință : „Dumnezeu, dacă au făcut pre omul, puse-i numele *Adam*, și acest nume ovreesc, pentru că ovreii zic pămîntului *damai* ; pentr-aceea se cheamă ziditul cel dentîi Adam, căci e scos den pămînt ; sau și *într-alt chip*, pentru că începutul lui, A, se cheamă *Anatoli* (’Ανατολή), adică ’răsăritul’, iar D se cheamă *Disis* (Δύσις), adică ’apusul’, iar celălalt A se cheamă *Arktos* („Αρκτος), adică ’miazănoapte’, iar M se cheamă *Mesemvria* (Μεσημβρία), adică ’miazăzi’ ”[3].

Această interpretare a numelui celei dintîi ființe omenești o găsim introdusă și în unele „iertăciuni”. Astfel, în cea următoare, culeasă din Bucovina :

1. *Geneza,* II, 21-22.
2. *Poesii populare,* 183.
3. *Poesii populare,* 714.

Și trimise
Milostivul Dumnezeu
Patru îngeri
În patru cornuri
De lume : la *răsărit,*
La *amiazi* și la *sfințit*,
Precum și la *miazănoapte,*
Și aduse patru slove de carte ;
Și au tîlcuit anume
A strămoșului nost' nume,
Adam, om întîiu pe lume[1].

În altă „iertăciune", tot de acolo :

Și au trimis Dumnezeu
În patru unghiuri de lume
Și au adunat patru slove,
De au făcut un nume.
Au trimes la *răsărit*,
La *amiazi* și la *sfințit*
Și la miez de *miazănoapte*
Și adunară patru slove din carte.
Și a tălmăcit numele
Strămoșului nostru *Adam*[2].

Tot sub influența scrierilor bizantine, apar în „iertăciuni" alte amănunte privitoare la facerea primului om. Circulau pe vremuri la noi tot felul de traduceri din scrierile dascălilor din Bizanț, despre toate cele știute și neștiute, în care toate problemele din natură, toate ereziile teologice, filosofice sau metafizice erau expuse cu toată seriozitatea și erau înghițite, pe de-a-ntregul, mistuite sau nemistuite, de naivul cititor. Astfel, într-un Hronograf de pe la sfîrșitul veacului al XVII-lea, aflat în posesia Academiei Române, se citește : „Omul încă iaste din *patru* stihii (elemente) urzit : adecă den *sînge*, den *flegmă* și din *hiare* (fiere) galbenă și neagră. Deci sîngele omului, cum iaste herbinte și apătos, iaste den *vînt*, hiarea galbănă, (care) iaste herbinte și uscată, iaste den *foc* ; flegma, (care) iaste rece și apătoasă, iaste den *apă* ; iară hiarea cea neagră, rece și uscată, iaste den *pămînt*. Atîta iaste urzirea și întruparea omului".

Exact același lucru îl înregistrează Pravila lui Matei Basarab : „De patru stihii se ține lumea : a soarelui, a aerului, a pămîntului și a apei, și, de-ar lipsi dentr-aceste stihii numai una, nici un lucru al creșterii nu s-ar face, nici ar crește ; așijderea și omul făcutu-s-a de patru stihii : de *sînge*, de *flegmă*, de *tuse* și de *hiare*, adecă de căldură și umezeală și răceală și de uscare, ce se zice den *foc*, den *apă*, den *aer* și den *pămînt*. Însă sîngele, căce e cald, iaste den *foc* ; iar flegma, care e rece, iaste den aer ; iară tusea, căce e umedă, iaste den apă ; iar hiarea, căce e uscată, iaste den pămînt..."[3].

E interesant de amintit că credința după care trupul omului ar fi alcătuit din cele patru elemente pomenite mai sus se regăsește în legendele musulmane despre plăsmuirea primului om : „Și făcu Dumnezeu o plămădeală din cele patru elemente, din *foc*, din *apă*, din *aer* și din *pămînt*. Din acestea plăsmui un trup omenesc..."[4].

§ 78 Scrierile bizantine de care am vorbit au fost traduse în mare parte în limbile slave și unele din aceste texte din urmă au fost traduse și în limba română. Astfel este și Hronograful din veacul al XVII-lea,

1. Marian, *Nunta,* 389.
2. *Ibidem,* 802.
3. *Ibidem,* 713 urm.
4. Dähnhardt, *Natursagen,* I, 90 ; Troels-Lund, *Gesundheit,* 32 urm.

despre care am pomenit mai-nainte. Cele povestite de acest Hronograf cu privire la plăsmuirea primului om se găsesc în niște texte slave din secolul al XV-lea și al XVI-lea, în care, sub formă de întrebări și răspunsuri, întrebări făcute de către Sf. Efrem, la care răspunde Sf. Vasile, ni se dau o mulțime de lămuriri cu privire la concepțiile filosofilor din Evul Mediu asupra originii omului. Astfel, în ms. din secolul al XV-lea, e pusă întrebarea : „Din ce a făcut Dumnezeu pe Adam ?". Răspunsul e următorul : „Din opt părți : trupul l-a făcut din *pămînt* ; a doua parte, din *mare* ; a treia, din *piatră* ; a patra, din *vînt* ; a cincea, din *nori* ; a șasea, din *soare* și din *rouă* ; a șaptea, din *gîndul* și *taina îngerească*, și a opta, din *sfîntul duh*". Mai lămurit se exprimă ms. din secolul al XVI-lea : „Întîia parte este *trupul*, din *pămînt* ; a doua parte, *oasele*, din *piatră* ; a treia, *ochii,* din *mare* ; a patra, *gîndul*, din *iuțeala îngerilor* ; a cincea, *duhul* și *răsuflarea*, de la *vînt* ; a șasea, *mintea,* de la *nori*, și a șaptea, *sîngele* lui, de la *rouă* și de la *soare* ; în alt loc mai pomenește și de *suflet, pe care i l-a dat Dumnezeu*".

Într-un ms. slav din veacul al XV-lea, publicat de Barsov, sub titlul de *Despre marea Tiberiadă*, se povestesc următoarele cu privire la facerea primului om : „Apoi Dumnezeu așeză raiul la răsărit și se hotărî să plăsmuiască cel dintîiu om. Alcătui trupul lui din șapte elemente : *trupul* din *pămînt*, *oasele* din *piatră*, *sîngele* din *mare*, *ochii* din *soare*, *cugetul* din *nori*, *răsuflarea* din *vînt*, *căldura* din *foc*"[1].

Mai în același fel e explicată zidirea omului într-un ms. românesc de la 1809 : „Din cîte părți au făcut Dumnezeu pre om ? Din opt părți : *trupul* din *pămînt* ; *oasele* din *piatră* ; *sîngele* din *rouă* ; *ochii* din *soare* ; *cugetul* din *nori*, *suflarea* din *vînt* ; *înțelepciunea* din *lună* ; iar *prorocirea* de la *duhul sfînt*"[2].

Toate aceste elemente sau „stihii" din care a fost alcătuit trupul primului om le găsim amintite, aproape neschimbate, în „iertăciunile" de la nunți. Citām cîteva exemple din cele publicate în diferite colecții de folclor.

Din Bucovina :

Și-a zis bunul Dumnezeu
Că nu-i bine, ci e rău,
Că nu e bine să fie
Lumea stearpă și pustie,
Pămîntul făr' de stăpîn,
De-aceea s-a-ntins singur,
Singur cu-a lui sfîntă mînă
Și-a luat de jos țărînă
Și-a luat din pămînt *lut*,
Și-acest lut l-a blagoslovit
Și dintr-însul a făcut
Om cu *trupul din pămînt*,
Cu *osul din piatră*,
Cu *sîngele din rouă*,
Cu *vîrtutea din vînt*,
Cu *suflet din duhul sfînt*.
Cu *ochii din mare*,
Cu *frumusețea din soare*,
Cu *gîndul din iuțimea îngerească*,
Ca de nemică să nu se sfiască[3].

1. Jagić, *Slav. Beiträge,* 45.
2. Cf. Gaster, *Lit. populară,* 267 urm.
3. Marian, *Nunta,* 389.

Tot de acolo:

Și-a zidit Dumnezeu și pe Adam
Din care ne tragem și noi neam:
Cu *trupul din lut*,
Din opt părți făcut,
Frumusețele din soare,
Cu *ochii din mare*,
Cu *mintea din vînt*,
Dăruită de la duhul sfînt,
Cu *osul din piatră*,
Cu *sîngele din rouă*...
Și a suflat Dumnezeu cu duhul
Și i-a învins trupul...[1].

Din Moldova, după un caiet ms. din biblioteca Academiei Române:

Și au zidit pre strămoșul nostru pre Adam
Cu toate stihiile trupului osăbit de ale sufletului:
Cu *trupul de lut*,
Cu *oasăle de piatră*,
Cu *sîngile de roă*,
Cu *cumpătu din iuțimea îngerească*,
Cu *auzul din văzduh*,
Cu *sufletul din vînt*...[2].

Cam în felul acesta se vorbește despre crearea omului în toate „iertăciunile" din tot cuprinsul țării românești. Toate aceste elemente din care a fost alcătuit trupul celui dintîi om de pe pămînt, poporul le cunoaște numai din „iertăciuni" și sînt, cum am mai spus mai-nainte, de origine cărturărească, fără să fi pătruns adînc în credințele poporului.

Marele și neobositul cărturar care a fost episcopul Melhisedec al Hușilor, constatînd cel dintîi această asemănare între concepțiile despre facerea omului din literaturile apocrife și elementele din acestea, strecurate în literatura noastră populară, citează și alte „iertăciuni" din Moldova, care se deosebesc foarte puțin de acelea înregistrate mai sus[3].

Care însă să fie originea primitivă a acestor concepții ciudate privitoare la alcătuirea trupului celui dintîi om?

După tradiția ebraică, Dumnezeu ar fi luat țărînă roșie, albă, neagră și brună, din toate unghiurile pămîntului. A făcut aceasta, pentru ca omul, oriunde ar muri, să poată fi primit în pămînt, fără ca acesta să se împotrivească, sub cuvînt că n-a fost luat din țărîna lui. Această legendă există și în tradiția arabă[4]. Și astăzi circulă la arabi următoarea legendă: „Cînd s-a hotărît Dumnezeu să-l creeze pe om, l-a trimis pe îngerul Gavril să aducă țărînă din pămînt. Dar pămîntul s-a împotrivit, zicînd: „Îl chem pe Dumnezeu în ajutor împotriva ta". Tot astfel i s-a întîmplat și îngerului Mihail, trimis de Dumnezeu. Numai cînd Atotputernicul l-a trimis pe îngerul morții, care jură că nu se va înapoia la Dumnezeu fără să-și fi împlinit slujba cu care a fost însărcinat, pămîntul s-a înduplecat. Îngerul

1. Marian, *Nunta,* 391; cf. Rev. *Ion Creangă,* I, 51.
2. *Șezătoarea,* XVIII, 12, 14.
3. *Convorbiri literare,* XIV, 293.
4. Cf. Dähnhardt, *Natursagen,* I, 112; Gaster, *Lit. populară,* 267.

morții luă atunci țărînă albă, neagră și roșie, și astfel se explică de ce oamenii de pe pămînt sînt de culori diferite”[1].

Cît privește originea credinței că trupul omenesc e alcătuit din diferite elemente, e de ajuns să amintim următoarea tradiție siriacă, care dovedește cu prisos că punctul de plecare a fost Orientul :

„Și văzură îngerii cum dreapta Domnului se întinse peste tot pămîntul... Și văzură cum luă din tot pămîntul un grăunte de *praf*, și, din toată nemărginirea apelor, o picătură de *apă*, și, din tot văzduhul ce e deasupra, un picușor de *vînt*, și, din toată mulțimea focului, puțintică *căldură*. Și văzură îngerii cum părticelele mărunte din aceste elemente, anume *răcoarea, uscăciunea* și *umezeala*, pe care Dumnezeu le pusese în palmă, au fost întrebuințate la plăsmuirea lui Adam”[2].

Adam făcut de diavol, dar înviat de Dumnezeu

Trecem acum la alte legende privitoare la plăsmuirea primului om. § 79

În aceste legende, se vede că Adam nu mai este o făptură creată de Dumnezeu, ci e o operă a diavolului. Numai că această primă ființă omenească, plăsmuită de Necuratul, n-ar fi trăit niciodată, dacă n-ar fi intervenit Atotputernicul ca s-o desăvîrșească.

Iată cîteva din aceste legende care, de fapt, sînt una și aceeași, dar se deosebesc în amănunte.

Prima din aceste legende o cităm după redactarea lui Pamfile :

> „Dracul, după ce văzu că prin înecare nu poate să scape de Dumnezeu... se apucă, de ciudă, să facă un om, poate cu credința că, avînd un tovarăș prietenos și supus, mai curînd va izbuti în gîndurile sale. Luă dară tină și făcu trupul omului. Apoi îi puse în gură o trestie și începu să-i sufle din toate puterile lui, ca să-i dea suflet. Dar tot chinul i-a fost degeaba, căci duhul diavolului ieșea pe cealaltă parte a omului.
>
> Văzînd într-acestea diavolul că nu are cum să dea viață omului, merse la Dumnezeu și-l rugă să-i învie dînsul acel trup făcut din tină.
>
> Dumnezeu suflă asupra omului duh sfînt și omul prinse viață în sufletul lui. De aceea și pînă în ziua de astăzi dracul stăpînește trupul omului...”[3].

A doua legendă o reproducem din Zanne.

> „Dracul, aflîndu-se odată pe marginea unei ape, a făcut un chip de om, și trecînd Dumnezeu pe acolo, l-a întrebat :
>
> – Ce-i acolo, drace ?
>
> – Un om, Doamne.
>
> – Ei, apoi învie-l, dacă-i om!

---

1. Grünbaum, *Neue Beiträge,* 62.
2. Dähnhardt, *Natursagen,* I, 111.
3. Pamfile, *Povestea lumii,* 54.

– Apoi cum, Doamne ?

– Suflă-i în gură.

Dracul s-a pus să-i sufle, dar nu l-a putut învia. Atunci Dumnezeu i-a zis să tragă tot duhul înapoi din om ; și dracul s-a pus la gura chipului și a început a trage duhul. Pe urmă Dumnezeu s-a apropiat de chip, și cînd a suflat asupra lui, chipul a înviat. Dracul însă nu trăsese bine tot duhul ce-l suflase în chip ; mai rămăsese pe la încheieturi, și de aceea omul, la mînie, săvîrșește lucruri rele”[1].

A treia legendă, din Bucovina, o cităm din Voronca.

„Pe om, dracul l-a făcut din lut și a început a vorbi la dînsul, dar lutul nu-i răspundea. Trece Dumnezeu pe acolo și-l întreabă ce face. «Ia, fac și eu, numai nu vorbește. – Dă-mi-l mie. – Dat să-ți fie.»

Dumnezeu a suflat duh sfînt omului și a început a vorbi. Atunci dracul, de ciudă, face : «Ptiu!» și l-a stupit tot. Dumnezeu l-a înturnat pe om cu ceea ce era afară înlăuntru, și pe dinafară l-a făcut așa cum e acuma. De aceea omul nu-i curat înlăuntru, și noi de aceea stupim, pentru că ne-a stupit atunci dracul. Noi, de cîte ori stupim, pe dînsul îl stupim”[2].

Să examinăm mai de aproape aceste legende.

În cîteșitrele se povestește că diavolul l-a făcut pe om din lut, dar n-a putut să-i dea viață. Numai după ce Dumnezeu a suflat într-însul duh sfînt, chipul de lut a prins viață.

În a treia legendă se pomenește de scuiparea de către diavol a trupului omenesc, legendă de care ne vom ocupa mai apoi pe larg, căci are ramificații foarte întinse.

Întîi ne vom ocupa de crearea trupului omenesc de către diavol.

Această legendă o găsim și în tradiția populară maghiară :

„Cînd vru Dumnezeu să-l creeze pe om, îi zise diavolul că și el vrea să creeze o făptură omenească. Dumnezeu îi zise : «Fă și tu un om!». Se apucă atunci diavolul și făcu un chip de om. «Fă-l să umble!», îi zise Dumnezeu. «Nu pot», îi răspunde diavolul. «Dă-i suflet!», îi grăi Dumnezeu. «Nu pot, fără ajutorul tău», răspunse necuratul.

Dar Dumnezeu îi zise : «Asta n-o fac, căci nu vreau să dau un suflet diavolului»”.

În altă legendă ungurească, mai apropiată de legendele românești, se zice :

„După ce diavolul l-a făcut pe om din lut, n-a putut să-l scoale în picioare. Atunci veni Dumnezeu și-i suflă duh sfînt, zicîndu-i : «Scoală-te, Ilie!». Și atunci omul se sculă”[3].

1. Zanne, *Proverbele,* VI, 463.
2. Voronca, *Datinele,* 8 urm.
3. *Ethnol. Mitt. aus Ungarn,* II, 5.

Într-o legendă ucraineană se povestește că trupul pe care-l făcuse diavolul din lut, după chipul omului plăsmuit de Dumnezeu, se fărîmă în bucăți, cînd diavolul încercă să-i dea viață, suflînd asupră-i[1].

Dacă legendele asemănătoare cu cea românească sînt așa de puțin numeroase la alte popoare, găsim în schimb variante foarte multe la povestirea din urmă, în care se vorbește de scuiparea trupului omenesc de către diavol.

În manuscrisul rusesc din secolul al XVI-lea, publicat de Barsov sub titlul *Despre marea Tiberiadă*, de care am pomenit mai înainte, găsim următoarea povestire:

„După ce Isus creă pe om din diferite elemente, se urcă sus în cer la Dumnezeu Tatăl, ca să-i aducă suflet lui Adam. Satan nu știa ce rău să-i facă. Se apucă deci să găurească cu degetele tot trupul lui Adam. Cînd se întoarse Domnul la trupul pe care-l plăsmuise și-l văzu plin de găuri, îl ocărî pe diavol, zicîndu-i: «Cum de-ai îndrăznit să te atingi de făptura mea ?». Iar diavolul îi răspunse: «Doamne, cînd omul se va simți bolnav, la tine se va gîndi». Atunci Domnul se apucă de întoarse rănile lui Adam pe dinăuntru și de atunci s-au născut toate boalele”.

La bulgari găsim o legendă asemănătoare:

„Dumnezeu, vrînd ca omul pe care l-a plăsmuit să fie tare și să poată rezista intemperiilor, după ce-l făcu din lut, îl puse la umbră, expus vîntului, și apoi la soare, ca să se usuce bine. Venind diavolul și văzînd trupul, se apucă să strice făptura dumnezeiască, găurindu-i tot trupul cu degetele. Cînd se întoarse Dumnezeu și văzu ce făcuse diavolul, se apucă de astupă toate găurile cu ierburi și unse trupul pe deasupra cu lut. Astfel lecui trupul primului om. De atunci ierburile sînt întrebuințate ca buruieni de leac”[2].

Pînă acum nu s-a vorbit în nici una din aceste legende de scuiparea trupului. Trecem acum la acele povestiri în care se vorbește de această necurățire a trupului de către diavol.

Iată o legendă rusească:

„După ce a creat Dumnezeu lumea, s-a gîndit să-l creeze și pe om. A făcut un trup de toată frumusețea și l-a lăsat să zacă cîtva timp, ca să fie în stare să primească sufletul. Apoi se depărtă de el. Venind diavolul și văzînd omul cel frumos creat de Dumnezeu, s-a ciudit și l-a scuipat. «De ce ai făcut asta ?» îl întrebă Dumnezeu. «Dar ce, să rămîie el așa de frumos cum l-ai făcut ?» îi răspunse diavolul. «Așa cel puțin o să-și aducă aminte de mine.» Dumnezeu văzu că diavolul îi stricase treaba, dar n-avea ce face. Ce a făcut o dată Dumnezeu nu mai desface. Dar nici în halul ăsta nu-l putea lăsa pe om, plin de scuipatul dracului. Se apucă atunci și-l întoarse

1. Dähnhardt, *Natursagen,* I, 95.
2. *Sbornik,* II, 165.

cu fața înăuntru. Așa că trupul omului e acum pe dos. Ce a fost pe dinafară e pe dinăuntru, iar de la partea scuipată de diavol pornesc toate boalele"[1].

Tot așa se povestește în Ucraina, unde se mai adaugă că de atunci scuipă și tușește omul, dar nu poate da tot scuipatul diavolului afară. Cu mici deosebiri, găsim această povestire și la letoni[2].

Cele mai multe variante ale slavilor și ale altor popoare cuprind însă un amănunt pe care nu l-am găsit în povestirile românești.

În aceste legende se zice că Dumnezeu, după ce l-a făcut pe om, l-a dat în paza unui cîine care să vegheze asupra lui, în lipsa lui Dumnezeu. Plecînd Dumnezeu, iată că se apropie Necuratul de cîine și, făcînd să cadă un ger cumplit, bietul cîine a început să dîrdîie de frig, de-i clănțăneau colții. Atunci diavolul îi oferi cîinelui o blană, cu condiția să-l lase să se apropie de trupul lui Adam. Cîinele se învoi, iar dracul se apucă de scuipă trupul. Dumnezeu întoarse atunci corpul omului, punînd pe dinăuntru partea scuipată de diavol.

Această variantă se mai găsește, în afară de ruși, la care e atestată încă din veacul al XII-lea, în Ucraina și la unguri. Mai departe o găsim la toate popoarele fineze : la mordvini (pe Volga), la votiacii din Rusia răsăriteană, la voguli (în Urali), la ostiaci (în Siberia apuseană), apoi la turci, la samoezi (popor nomad din Siberia, la Oceanul Înghețat), la tătarii din Altai etc.[3]

§ 80 După această digresiune cam lungă, să ne întoarcem la subiectul care ne interesează mai de aproape, anume la mulțimea nenumărată a diavolilor mai mititei, a duhurilor necurate și a altor ființe diabolice, considerate de popor ca pricinuitoare ale bolilor.

O clasificare sistematică a demonilor e greu de făcut. Trebuie să ne mulțumim cu o clasificare aproximativă. Cum, de altă parte, nu ne interesează, în această lucrare, decît demonii provocatori ai bolilor, vom face următoarea împărțire a acestor dușmani ai omenirii :

a) Demonii specifici ai bolilor.
b) Demonii sau duhurile necurate în care s-au încuibat sufletele unor morți care, sub denumirile de *moroi, strigoi, zburători* etc., vin să chinuiască oamenii, pricinuindu-le tot felul de boli și de suferințe.
c) Ființele demonice, mai adesea cu înfățișare de femeie, care sub numele de *Iele, Rusalii, Samca, Muma-pădurii* etc., se manifestă într-un chip sau altul, legîndu-se de capul omului, îl doboară la pat, îmbolnăvindu-l uneori de moarte.

Ne vom ocupa, în cele ce urmează, cu toate amănuntele, de aceste trei categorii de demoni.

---

1. Dähnhardt, *Natursagen,* I, 96 urm.
2. *Ibidem,* I, 97.
3. *Ibidem,* I, 98 urm. ; cf. și Bargheer, *Eingeweide,* 103.

Demonii specifici ai bolilor

Multe din credințele românului privitoare la demoni și la uneltirile lor împotriva sănătății și bunei stări a omului le întîlnim aproape identice la mai toate popoarele din Europa și chiar din celelalte continente. Ele trebuie considerate ca o reminiscență din timpurile primitive, cînd omenirea, nepregătită prin civilizație și cultură, se găsea pătrunsă de admirație sau de groază față de fenomenele din natură pe care nu și le putea tălmăci. Imaginația-i aprinsă, fantezia-i bogată a populat lumea cu monștri și demoni, a personificat munții și codrii, apele și uscatul, cerul și stelele, ploaia și trăsnetul, bolile și buruienile de leac, și a creat o lume învăluită de mistere, în mijlocul căreia omul se mișca îngrijorat, de teama necunoscutului și a fatalității ce-l pîndea la tot pasul. Zeci de veacuri de cultură n-au putut dezrădăcina din mintea și sufletul popoarelor această lume mistică pe care o regăsim și astăzi în datinele și credințele noastre. § 81

Afară de ființele supranaturale sau cu puteri suprafirești pe care le admite Biserica și care sînt la însăși baza religiei creștine, cum sînt Dumnezeu, Isus Hristos, Maica Domnului, Îngerii și Sfinții, imaginația poporului a populat lumea cu o mulțime nemăsurată de ființe supraomenești, în mare parte moșteniri nealterate sau prea puțin modificate, din timpurile primitive ale omenirii sau din mitologia păgînă, din zeii, semizeii, eroii și celelalte divinități mărunte ale Antichității greco-romane.

Dracul sau diavolul

Înainte de a ne ocupa de toate aceste ființe, să ne oprim un moment spre a examina concepțiile poporului cu privire la dușmanul neîmpăcat al omenirii, la acea ființă potrivnică lui Dumnezeu, a cărei existență e admisă de religia creștină, dar care e, de fapt, o moștenire pe care a primit-o, vrînd-nevrînd, din Antichitatea păgînă. E vorba de *dracul* sau *diavolul*. § 82

Cînd religia creștină a început să se suprapună păgînismului, era firesc ca, în primul rînd, să fie alungate din credința noilor adepți ai legii lui Hristos toate divinitățile mai mari și mai mici la care se rugau și se închinau păgînii. Toate însușirile bune ale acestor puteri oculte au fost repartizate în religia cea nouă și atribuite Mîntuitorului și sfinților, iar zeii și divinitățile mai mărunte, cu însușiri rele, potrivnice omului, au fost transformați într-o legiune nenumărată de draci sau diavoli neîmpăcați ai dumnezeirii și ai omenirii.

Sfînta Scriptură vorbește de draci ca fiind îngerii cei răi care, răzvrătindu-se împotriva lui Dumnezeu, au fost alungați din cer și izgoniți pînă în fundul Tartarului, adică al iadului celui întunecat. De înfățișarea acestor îngeri răi sau draci nu se pomenește însă nicăieri în Vechiul sau Noul Testament. Singurele pasaje din Sfînta Scriptură (Matei, IV, 1-11 ; Marcu, I, 12-13 ; Luca, IV, 1-13) unde se vorbește de apariția diavolului, cînd vine să-l ispitească pe Isus, nu dau nici o indicație asupra chipului și înfățișării lui. În credințele

poporului, dracul are însă o înfățișare bine stabilită, care nu prea variază de la popor la popor și pe care o regăsim în mai toate picturile religioase.

Închipuirea pe care și-o face poporul nostru despre înfățișarea și firea diavolului reiese în mare parte din nenumăratele locuțiuni și proverbe pe care le întrebuințează.

În ce privește chipul lui, se zice că e:

Negru la față ca un Arap (*dracu rîde de porumbe negre și pe el nu se vede*). De aceea, aromânii îi dau și epitetul de *Arap*.
Urît de mama focului (*e urît ca dracul ; parcă-i dracul pe uscat* ; *bărbatul să fie puțintel mai frumos ca dracul*).
Cu ochii roșii și scînteietori, care îi joacă mereu în cap[1].
Șchiop, avînd un picior mai scurt ; de aci și unele din numele pe care le are la aromâni : *Șutlu* (șchiopul) *din vale, Ațel c'un cior* (cel cu un picior).
Cu coarne ca de țap ; de aci epitetele : *Încornoratul, Cornea* etc.
Cu coadă (dracul și-a vîrît coada între ei ; a trage pe dracu de coadă ; dracul, cînd n-are de lucru, își cîntărește coada).
Cu aripi ca de înger sau ca de liliac[2].
Cu copite de capră[3].
Cu tichie roșie în cap ; de aci și epitetele : *Tichiuță* sau *Chitiuță, Cel cu tichia*. La bulgari se crede că cel care izbutește să-i fure tichia și să și-o pună în cap are darul de a se face nevăzut[4].

Se înfățișează cîteodată oamenilor sub aspectul unui țap, unui lup, unui cîine negru sau unei pisici negre. De aceea, cînd fulgeră, tună și trăsnește, să alungi din casă cîinele și pisica, deoarece în ele se ascunde dracul de frica lui Sf. Ilie, care umblă să trăsnească dracii, după însărcinarea dată de Dumnezeu. Celui ce nu-i alungă, îi trăsnește casa. De asemenea, trebuie să închizi ușile și ferestrele, să astupi gaura coșului, ca să nu se vîre dracul în casă.

În special firea lui reiese din numeroasele locuțiuni și proverbe întrebuințate de popor.

E *foarte rău* ; de aceea, tot ce e rău, afurisit, e *al dracului* ; *omul dracului, lucrul dracului, o vreme a dracului ; nepotul e salba dracului ; baba* sau *femeia e calul dracului* ; un om rău e numit : *drac împelițat, dracul gol*.
E *neastîmpărat*, zvăpăiat ; de aici : *un drac de copil, un drac de femeie*.
E *atotștiutor* și are multe *șiretlicuri* la îndemînă, ca să-i atragă sau să-i biruiască pe oameni. Trebuie deci evitat, pe cît se poate : *dracu știe* ; *mare e Dumnezeu, meșter e dracul* ; *a-l vedea pe dracul* ; *a da de (*sau *peste) dracul* ; *a se juca cu dracul* ; *nu te pune cu dracul* ; *nu căuta pe dracul*.

---

1. Unii cred că are ochii albi (Voronca, *Datinele,* 484).
2. *Ibidem.* Și bulgarii cred că are aripi ca un înger (*Sbornik,* XXVIII, 169).
3. Voronca, *Datinele,* 484.
4. *Sbornik,* XXVIII, 170.

În basme apare însă ca *nătîng*, ridicul de prost și e păcălit adesea de eroul basmului. Toată lumea rîde de pățaniile bietului diavol din povestea *Dănilă Prepeleac* a lui Ion Creangă. În alte basme întîlnim trei diavoli care se ceartă pentru stăpînirea a trei obiecte cu puteri miraculoase : o căciulă sau pălărie, cu însușirea de a-l face nevăzut pe cel ce o poartă, o pereche de opinci sau de papuci, cu care se putea trece marea ca pe uscat, și un bici sau un toiag, care avea darul să-i împietrească pe cei loviți. Toate aceste obiecte izbutește eroul basmului să și le însușească, păcălindu-i pe diavoli și lăsîndu-i nemîngîiați, cu buzele umflate și cu codița între picioare.

Dar, pe lîngă că e prost, e și *fricos* din cale afară. Cea mai mică amenințare are efect asupra lui, așa că te poți scăpa de el cu cea mai mare ușurință. De pildă, cînd ți se prăpădește ceva din casă, cînd nu găsești un lucru, neștiind unde l-ai pus, înnozi un nod de la cingătoare și zici :

Dă înapoi, drace, ce-ai furat,
Că de nu, barba ți-oi înnoda
Și la fusul morii te-oi spînzura.

Dacă nu găsești lucrul îndată, mai faci și al doilea nod și repeți amenințarea. Atunci neapărat găsești lucrul, căci dracul se teme să nu faci și al treilea nod. După ce ai găsit lucrul, desfaci nodurile, căci dracul s-a cam dus... (cf. și 59).

Se ține scai de oameni (mai ales de popi și de călugări), ca să-i atragă în cursă sau să le cîștige sufletul (*nu pot scăpa de el ca de dracul* ; *se ține de mine ca dracul după călugăr* sau *după popă).*

Intră în corpul omului, ca să-i facă rău, să-l înfurie etc. (*e cu draci* ; *e îndrăcit* ; *are pe dracu într-însul* ; *e plin de draci* ; *au intrat toți dracii într-însul* ; *a băga în draci* sau *în toți dracii)* ; cu molifte sau cu exorcisme (descîntece etc.) poți să-l alungi din trupul omului.

Se teme însă de *cruce* și de *tămîie,* cu care-l poți alunga ușor ; de aci numeroasele lui epitete : *Ucigă-l crucea, Bată-l crucea, Ucigă-l tămîia* etc., precum și zicătorile : *nici pe dracul să-l vezi, nici cruce să-ți faci* ; *fă-ți crucea mare, că e dracul bătrîn* ; *a fugi (*sau *a se feri) ca dracul de tămîie.*

Numai *femeile îi vin de hac*, și-n special babele : *femeia l-a îmbătrînit pe dracul* ; *femeia-l judecă pe dracul și-l scoate și dator.*

Șade departe sau umblă pe locuri depărtate (*unde și-a înțărcat dracul copiii* ; *la dracul în praznic* ; *pe unde și-a spart dracul opincile*) ; se aciuează adesea în case pustii, în mori părăsite, pe lîngă punți, pe la hotare sau la răscrucile drumurilor, unde stă de la miezul nopții pînă la cîntatul cocoșilor.

Locuiește adesea *în baltă* (de aici epitetul *Cel din baltă* și proverbul : *dracul șade în baltă și rîde de altul*) ; uneori în spini (*șade ca dracul în spini* sau *pe mărăcini*).

Cîți îngeri sînt în lume, atîția și diavoli. Cînd Dumnezeu trimite cîte un înger păzitor copiilor care s-au născut, trimite și Satana cîte un drăcușor ca să-i îndemne la rele.

Numele diavolului nu e bine să-l pomenești, căci îndată ți se arată, ca și cînd l-ai fi chemat. De aceea, se întrebuințează pretutindeni cîte un nume metaforic, spre a evita rostirea numelui lui adevărat. La noi, poporul se servește mai adesea de următoarele numiri, cînd e nevoit să vorbească de el: *Necuratul, Pîrdalnicul, Încornoratul* (*Cornoratul*), *Cel cu coarne, Cornea, Corneciu*[1], *Cornilă*[2], *Spurcatul, Împelițatul, Tartorul, Sarsailă, Scaraoschi, Antihristul* (*Antihîrțul, Netehîrsul*)[3], *Naiba, Nefărtatul* (*Nefărtache*)[4], *Ucigașul*[5], *Uciganul, Ucigă-l crucea, Bată-l crucea*[6], *Ucigă-l tămîia, Ucigă-l toaca, Ucigă-l întunerecul, Ucigă-l vederea, Ucigă-l focul*[6], *Cruce de aur în casă, Cruce de aur cu noi*[7], *Ducă-se pe pustii, Mîie pe unde-a-nserat*[8], *Cel din baltă, Al de pe scorbură*[9], *Aghiuță, Tichiuță* (*Chitiuță*), *Cel cu chitia, Michiduță, Mititelul, Neagră-rea*[10], *Han-Tătar, Crăpatu*[11], *Loază*[12], *Vîrlan*[13], *Codea, Nodea* etc. La aromâni: *Ațel c'un-cior*[14] (cel cu un picior, cum îl numesc și bulgarii: *ednokrakijat*), *Șutlu*[15] (cel fără coarne, prin eufemism), *Șutlu din vale*[16], *Aclo s-lăhibă*[17] (acolo să fie), *Si li creapă numa*[18] (să-i crape numele) etc.

Demoni cu numele bolii

§ 83 Fiecare boală, după concepția poporului, își are demonul ei, duhul necurat sau drăcușorul, mai mult sau mai puțin cornorat, care se vîră în trupul omului și-l chinuiește, de ți-e mai mare mila.

Acești demoni n-au nume speciale, sînt anonimi. Ei poartă, în genere, numele bolii pe care o pricinuiesc. Demonul „brîncii" se cheamă *Brîncă*; cel ce produce „bubele" se cheamă *Bubă*; duhul căruia i se atribuie „năjitul" (otita) se cheamă *Năjit*; cel ce îmbolnăvește de pneumonie și produce „junghiuri" se numește *Junghi* sau *Cuțit* etc. Cu aceste nume sînt invocați sau pomeniți în descîntece. Așa, de pildă, într-un descîntec de „brîncă", din județul Romanați:

---

1. Rev. *Ion Creangă,* III, 280.
2. *Șezătoarea,* IV, 179 ; V, 59.
3. Rev. *Ion Creangă,* III, 208.
4. Alterat din *Nefărtate*, căci, în legendele cosmogonice, așa i se adresează Dumnezeu diavolului, care-l numește pe Atotputernicul *Fărtate*.
5. *Grai și suflet,* V, 46.
6. Rev. *Ion Creangă,* III, 286.
7. *Ibidem*.
8. *Ibidem*.
9. R. Codin, *Îngerul,* 330.
10. Idem, *Cuv. din Muscel* 53.
11. *Ibidem,* 22.
12. *Ibidem,* 47.
13. *Șezătoarea,* IV, 179.
14. Papahagi, *Basme,* 163, 293.
15. *Ibidem,* 293.
16. *Ibidem,* 42, 336, 348.
17. *Ibidem,* 293.
18. *Ibidem,* 180, 293.

A încălecat *Brînca* pe drugă
Și-a plecat la oaste să se bată.
S-a-întîlnit cu doi dorobanți
Și cu doi călărași :
– Unde te duci, *Brîncă*, călare pe drugă ?
– Mă duc la oaste să mă bat.
– Îndărăt, *Brîncă*, călare pe drugă,
Că oștile s-au bătut,
S-au risipit...[1].

Într-un descîntec de „bube”:

Mergînd (cutare) pe-o cale,
Pe-o cărare,
Se-ntîlni cu *Buba*-n cale,
Cu *Buba bubelor*,
Cu puiu ciumelor,
Cu *Buba* leneoasă,
Cu *Buba* pietroasă,
Și mi-l încinse
Și mi-l cuprinse
Buba bubelor...[2].

Dintr-un descîntec de „năjit”:

Năjitule,
Sfrijitule,
Ieși,
Că nu mai e vreme de stat,
Că te-oi unge,
Te-oi frige,
Te-oi pîrli,
Te-oi fugări,
Sufletul ți-a ieși...[3].

Un descîntec de „gîlci”, din județul Ialomița:

Gîlcă,
Mostofîlcă,
Încalecă pe-o drugă
Și te du la moară
Și bea apă din moară
Și crăpi ca o cioară[4].

Într-un descîntec de „vifor” (durere de măsele), din județul Mehedinți:

A plecat (cutare)
Pe cale, pe cărare,
S-a întîlnit cu *Viforul* cel mare în cale.
Viforul cu *Viforoaica*
A intrat
Și s-a încuibat la (cutare):
În creierii capului,
În ronțul nasului ;
Și în dinții și în măselele lui
A făcut moară de măcinat
Și rîșniță de rîșnit,
Dinții și măselele le-a prăfuit...[5].

Cum însă, atît după credința celor vechi, cît și a popoarelor moderne, § 84
e de neapărată trebuință să cunoști *numele duhului*, căci numai

1. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* I, 56.
2. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 26.
3. Pamfile, *Boli,* 49.
4. Tocilescu, *Mater. folkl.,* 1548.
5. *Ibidem,* 1551.

astfel capeți stăpînire asupra lui și ai putință să-i poruncești și să-l alungi, se recurge, în descîntece, la diferite mijloace pentru a nimeri numele demonului pricinuitor al bolii. Deoarece, de pildă, sînt diferite feluri de umflături pe care poporul le numește „brîncă”, de diferite aspecte și de origine diferită, ca nu cumva lecuitorul să greșească și să nu pomenească numele exact al duhului necurat care a pricinuit-o, înșiră numele duhului brîncii însoțit de tot felul de epitete, doară, doară s-o nimeri unul cu pricina. Așa, de exemplu, într-un descîntec din județul Teleorman :

Brîncă neagră,
Brîncă albă,
Brîncă turungie,
Brîncă cafenie,
Buba bubelor,
Muma ciumelor,
Tu, brîncă roșie,
Tu, brîncă turchează,
Tu, brîncă albastră,
Tu, brîncă verde,
Tu, brîncă galbenă,
Tu, brîncă din soare,
Tu, brîncă din ninsoare,
Tu, brîncă din mîncare,
Tu, brîncă din sculare,
Tu, brîncă din lovituri,
Tu, brîncă din întîlnituri,
Tu, brîncă din Șoimane,
Tu, brîncă din cărare,
Tu, brîncă din soare-sec,
Brîncă cu izbitură,
Brîncă cu vifor,
Brîncă cu izdat,
Brîncă cu cai negri,
Brîncă cu cai albi,
Cu coadele zugrăvite,
Cu coadele poleite...[1].

§ 85 În unele descîntece, de teamă să nu omită tocmai acel epitet al duhului care a pricinuit boala de care suferă bolnavul, descîntătorul sau descîntătoarea are grija de a adăuga, după înșirarea tuturor epitetelor, și formula *„de 99 de feluri”* sau *„de 99 de neamuri”*, printre care, fără doar și poate, trebuie să se găsească și duhul necurat de pe urma căruia se trage boala suferindului.

Așa, de exemplu, într-un descîntec de „bube”, din județul Vîlcea :

Bubă albă,
Bubă neagră,
Bubă roșie,
Bubă albastră,
Bubă cafenie,
Bubă cenușie,
Bubă de cal,
Bubă porcească,
Bubă ovreiască,
Bubă nemțească,
Bubă franțuzească,
Bubă de *99 de neamuri*,
Nouăzeci și nouă de bubi,
Bubă de leac,
Bubă de uscat,
Ieși de la (cutare)...[2].

§ 86 În alte descîntece numele duhului e pomenit sub forma unui epitet sau a cîtorva epitete, printre care trebuie neapărat să se găsească numele aceluia care a pricinuit boala. Citām, de exemplu, următoarele epitete, culese din diferite descîntece dar numărul lor e cu mult mai mare decît acelea pe care le înșirăm : *Afurisitul, Apucatul,*

1. Tocilescu, *Mater. folkl.,* 619.
2. Ciaușanu Fira-Popescu, *Folklor din jud. Vîlcea,* 137.

Apucătorul cu *Apucătoarea*, *Arapul, Bală spurcată, Blestematul, Buzatul, Colțatul, Diochetorul* cu *Diochetoarea, Grozavul, Izbitorul, Înfiorătorul* cu *Înfiorătoarea, Întîmpinătorul, Lipitorul, Mirătorul* cu *Mirătoarea, Necuratul, Neprietenul, Pocitorul* cu *Pocitoarea, Procletul, Răhna* cu *Răhnoiul, Rîmnitorul* cu *Rîmnitoarea, Săgetătorul* cu *Săgetătoarea, Spurcatul, Spurcul* cu *Spurcoaia, Tîmpinatul, Turbatul, Ucigașul, Urgisitul, Ursitul, Vîrtejul, Vrăjmașul* etc.

Duhurilor acestora necurate, deși invizibile, li se adresează direct descîntătoarea, rugîndu-le, poruncindu-le, amenințîndu-le și îngrozindu-le, după cum se constată în cele mai multe descîntece. Alteori intervine Maica Domnului și, adresîndu-se acestor demoni, îi întreabă unde se duc și ce au de gînd să facă. La răspunsul lor că au plecat cu gîndul să intre în trupul cutăruia, ca să-l îmbolnăvească, Maica Domnului le poruncește să se întoarcă din cale și să-l lase pe cutare viu și nevătămat, „curat, luminat, ca argintul strecurat, cum Dumnezeu l-a lăsat”.

§ 87

Deși aceste duhuri necurate sînt nevăzute, descîntecele ni le zugrăvesc totuși, ca și cum ar fi vizibile. Ca și în atîtea alte domenii ale folclorului, imaginația bogată a poporului a știut și de astă dată să-și dea curs liber. În special în descîntecele de „speriat” ni se dau portrete și caracterizări de demoni, înfiorătoare ca niște viziuni apocaliptice. Spicuim cîteva din colecția inedită și din cele tipărite în diferite colecții de material folcloric.

Dintr-un descîntec inedit de „speriat”, din județul Brăila:

S-a dus X. pe cale,
Pe cărare,
S-a-întîlnit *c-un unchiaș mare,*
Grozav, întunecos,
Cu cojocu-ntors pe dos,
Cu ochii sticliți,
Cu dinții rînjiți,
Cu gura căscată,
Cu limba lăsată,
Cu capul cît banița,
Cu fața cît aria...

Dintr-un alt descîntec, tot de „speriat”, din județul Ialomița:

De dimineață m-am sculat,
Pe față m-am spălat,
Pe cărare am urcat,
Un om năzdrăvan m-a tîmpinat,
Cu ochi ca de foc,
Cu gură de jăratec,
Cu mîini de oțel
Și cu opinci de fier.
La mine că se dedea
Și cu foc mă stingea...

Dintr-altul, tot din județul Ialomița:

Cutare de dimineață s-a sculat...
La deal s-a urcat...
Cu un om mare se-ntîlnea,
Cu fața ca fața ariei,
Cu picioarele ca putineii,
Cu mîinile ca tînjeii,
Cu ochii ca oborocu,
De nu-l cuprindea locu...

Din județul Fălciu:

Mă-ntîlnii cu ceas-rău,
Cu speriat, *cu ochii beliți,*
Cu nas jupuit,
Cu barba pînă-n pămînt...[1].

1. Păsculescu, *Literatura populară,* 145.

Dintr-un descîntec inedit, din județul Năsăud:

S-a luat *Boanza neagră,*
Poneagră,
Cu picioare groase,
Folticoase,
Cu dinții rînjiți,
Cu ochii sgîiți,
Cu barba pînă-n genunchi,
Cu păru pînă-n pămînt...[1].

Din județul Rîmnicu Sărat:

La mijloc de cale
S-a-ntîlnit c-un om
Roșior și scurtișor
Cu gura căscată,
Cu limba lăsată,
Cu capu cît ciutura,
Cu dinții rînjiți,
Cu ochii sticliți,
Pe (cutare) frica-l înfrica,
Spaima-l apuca...

Dintr-un descîntec de „apucat", din județul Romanați:

Se întîlni în cale
Cu un Arap mare,
Buzat, minunat,
Cu căciula de țap în cap.
Cu ochii ca stelele,
Dinții ca secerile,
Măselele ca rîșnițele,
Cu mîinile păroase,
Cu tălpile lăboase,
Îl luă pe (cutare)...[2].

Dintr-un alt descîntec de „apucat" sau de „strînsul copiilor", din Oltenia:

A plecat *Statu-Cot,*
Cu barba d-un cot,
Cu ochii ca cepele,
Cu dinții ca secerile...[3].

Într-o variantă, publicată de dr. N. Leon:

Tartacot,
Barba d-un cot,
Cu ochii steliți,
Cu dinții rînjiți,
Cu călcîiele crăpate,
Cu unghiile întinate...[4].

Dintr-un descîntec de „izdat" (colici, crampe), din județul Romanați:

Izdat, în cap,
Cap de comănac,
Mîna dreaptă, cruce,
Cruce de măr dulce,
Mîna stîngă, cîrlig de cioban,
În inimă, inimă de vidră,
La picioare,
Crăpi, drace...[5].

Dintr-un descîntec de „mătrice", din județul Vîlcea:

S-a-ntîlnit cu mătricea-n cale,
Cu mătricea, cu mătricioiu,
Cu moroaica, cu moroiu,
Cu strigoaica, cu strigoiu,
Cu avistrița[6], cu avistrițoiu,
Cu păru pînă-n călcîie,
Cu capu cît capacu,
Cu ochii cît cepele,
Cu dinții cît lopețile,
Cu unghiile cît secerile,
Cu deștele cît fusele,
Cu mîinile cît prăjinile,

1. Cf. și Marian, *Descîntece,* 239.
2. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* I, 28.
3. Bălășel, *Versuri pop.,* 6.
4. *Ist. natur. medic.,* 10.
5. Păsculescu, *Literatura populară,* 114.
6. Alterat din *Avestița*, duh rău care omoară copiii (din v. slav. *věštica*).

Cu picioarele cît rîșchitoarele,
În pîntece i-a intrat,
Și inima i-a mîncat,
Sîngele i-a sorbit...[1].

Dintr-un descîntec de „tîmpinătură”, din județul Teleorman:

La capul pămîntului
E *capul ursului,*
Și la *capul ursului*
E *capul lupului,*
Cap de pară,
Inimă de vidră,
Crăpi, drace,
Ucigașe,
Că n-ai ce face,
Că te-a bătut crucile...[2].

Cu aceste înfățișări monstruoase și-i reprezintă poporul în minte pe acești demoni ai bolilor care se vîră în trupul omului și-l chinuiesc, pînă i se urăște cu zilele. Dar, pînă a nu intra în trupul lui, demonul, dacă dă peste cineva, îl trîntește la pămînt, îl snopește și-l muncește în fel de fel de chipuri, lăsîndu-l pe bietul om într-o stare de plîns, după cum reiese din foarte multe descîntece. § 88

Astfel, dintr-un descîntec de „deochi”, din județul Vîlcea:

Plecă (cutare) pe cale,
Pe cărare...
Se-ntîlni cu deochietoru,
Cu mirătoru,
Cu rîmnitoru,
Cu moroiu,
Cu zmeoiu,
Cu strigoiu...
Dacă-l văzură,
Bine le părură,
În palme-l luară,
De pămînt îl lepădară,
Îl trîntiră,
Și-l snopiră,
Îl mușcară
Și-l pișcară.
Trupu-i bolnăviră,
Fața-i sărbeziră,
Inima-i mîncară,
Sîngele-i vărsară,
Capu-i turburară,
Puterile-i luară
Și-l lăsară
Chirăindu-se...[3].

Dintr-un descîntec de „întîlnit”, din județul Romanați:

Și plecă (cutare)
Pe cale,
Pe cărare
Și se-ntîlni cu Sîla Samodiva.
Și-l întîmpina,
Cu dinții de creștet îl lua,
De pămînt îl trîntea,
Oasele-i frîngea,
Sîngele i-l vărsa,
Trupu-i înfiora,
Și-l înfierbințea
Cu junghiuri
Și cu cuțite,
De se pătimea,
De se chirăia
Și se văita...[4].

Dintr-un descîntec de „lipitură”, din județul Tutova:

Purces-a (cutare) pe cale,
Pe cărare,
Cînd a fost la mijloc de cale,
L-a-ntîlnit potca cu potcoii,
Striga cu strigoii,
Călare pe chiuă,

1. Tocilescu, *Mater. folkl.,* 1578.
2. *Ibidem,* 647.
3. *Ibidem,* 1567.
4. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* I, 113 urm.

Cu chilug în pohod.
Cum l-a-ntîlnit,
În sus l-a suit,
În jos l-a trîntit,
Fața-ngălbenitu-i-a,
Puterea slăbitu-i-a,
Și l-a lăsat în drum, lat,
Ca un chip de mort...[1].

Alteori, bietul creștin e întîmpinat de o întreagă legiune de diavoli, care se năpustesc asupră-i și-l fac din om neom. Așa, de pildă, în următorul descîntec de „întîlnit", din județul Romanați:

A plecat (cutare)
Pe cărare,
S-a-ntîlnit cu cîrdu de draci în cale.
Dracu ăl mare se alegea,
Frîul în cap îi arunca
Și-n sus îl arunca,
Cu norii îl amesteca.
Nici pe aia nu-l lăsa
Și *în jos îl trîntea*
Și din nori îl dobora,
Oasele i le încleșta,
Îl întîlnea,
Îl zobea,
Îl prăpădea...[2].

§ 89 Mare parte din aceste caracterizări ale ființelor diavolești și chinurile la care-i supun pe oameni le regăsim adesea în exorcismele de origine cărturărească. Reproducem unul din acestea, intitulat „Din blestemele Marelui Vasilie, care se citesc celor nebuni", publicat în *Molitvelnicul* tipărit la București în 1794. Îl cităm după revista *Șezătoarea,* unde l-a publicat Gh. Teodorescu-Kirileanu :

„Teme-te, fugi, fugi, depărtează-te, diavole, necurate și spurcate, cel din cele de desupt, adîncule, înșelătorule, *fără de chip*, cel văzut pentru obrăznicia, nevăzut pentru fățăria, oriunde ești... sau cele ce cutremuri, sau în *chipul șerpelui*, sau *față de hiară*, sau *ca aburul*, sau *ca fumul văzut*, sau *ca bărbatul*, sau *ca muierea*, sau *ca jigania*, sau *ca pasărea*, sau vorbitorii noaptea, sau surd, sau mut, sau cela ce înfricoșezi în călătorie, sau cela ce rumpi, sau cela ce bîntuești, sau în somn greu, sau întru boală sau în neputință, sau carele pornești spre rîs, sau carele faci lăcrămi iubitoare de dezmierdări, sau curvar, sau cu rea împuțiciune, sau poftitor, sau făcător de desfătare, sau otrăvitor, sau iubitor de neastîmpărare, sau vrăjitor cu stelele, sau vrăjitor de casă, sau fără de rușine, sau carele te schimbi cu luna, sau carele te întorci în oarecare vremi, sau cel de dimineață, sau cel de amiazăzi, sau cel de amiază-noapte, sau al vreunei fără vremi oarecăreia, sau al revărsatului zorilor, sau după întîmpinare te-ai întîmpinat... sau de ești din mare, sau din rîu, sau din pămînt, sau din fîntînă, sau din surpătură, sau din groapă, sau din baltă, sau din trestie, sau din noroaie de pre pămînt, sau din spurcăciune, sau din luncă, sau din pădure, sau din copaci, sau din păsări, sau din tunet, sau din acoperămîntul băii, sau din scăldătoarea apelor, sau din mormînt idolesc, sau de unde știm, sau de unde nu știm. Înfricoșează-te, cutremură-te, teme-te, depărtează-te, pierde-te, fugi, duhul vicleșugului, duhul

1. Tocilescu, *Mater. folkl.,* 1515.
2. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* I, 116 urm.

cel din noapte, cel din zi, duhul nălucirii, duhul cel din întîmpinare, sau cel de pe pămînt, sau din apă, sau din păduri, sau din trestie, sau din prăpăstii, sau din răspîntii, sau din trei căi, sau din heleșteie, sau din rîuri, în case, în curți și carele umbli în băi și strici și schimbi mintea omenească”[1].

Din exorcismul de mai sus reiese că demonul se poate înfățișa omului în diferite chipuri : sau în chipul șarpelui, sau ca fiară, sau ca abur, sau ca fum... Din diverse descîntece reiese că diavolul care-l întîmpină pe om cu gîndul să-i vîre boala în trup poate lua înfățișarea unui leu, unui zmeu, unui țap, sau i se arată ca broască, bufniță, liliac, pisică, cîine, cal, vacă etc.[2]

Caracterizarea demonilor bolilor

Toți acești demoni ai bolilor, aceste duhuri rele, atît de temute din § 90
pricina acțiunii lor nefaste, au însă niște slăbiciuni, niște cusururi capitale, de care cei pricepuți – descîntătorii și descîntătoarele – știu să profite și pot astfel să-i alunge din trupul omului. Am arătat în alt loc (§ 82) care sînt, după închipuirea poporului, trăsăturile caracteristice, fizice și morale, ale diavolului. Vom întregi această zugrăveală a ființelor demonice, arătînd care sînt, după concepția poporului, caracteristicile diavolilor mai mărunți, a căror menire e să se vîre în trupul omului și să-i aducă tot felul de boli și de neputințe. Vom arăta cîteva din aceste slăbiciuni și cusururi ale acestor drăcușori, așa cum reies din descîntecele întrebuințate pentru vindecarea bolilor sau care se găsesc între credințele și povestirile despre diavol și duhuri necurate.

a) În primul rînd, sînt *proști* de dau în gropi. Sînt așa de nătîngi, că dau crezare tuturor neroziilor cu care omul caută să-i prostească. De altfel, aceasta e caracteristica și a celorlalți diavoli, despre care am vorbit mai-nainte.

b) Sînt așa de *fricoși* și de mișei, că se îngrozesc de toate cele și fug „ca de dracu” să nu pață ceva, cînd creștinul îi amenință, ba cu mătura, ba „cu biciul de mătase, împletit în șase”, ba cu sabia lui Dumnezeu, ba cu pietre, ba cu apă clocotită, sau cu crucea, cu tămîia și agheazma, cu piperul, cu ursul cu coadă, cu cap de lup, de vulpe sau de cîine și cu cîte altele. Caracteristic în această privință e descîntecul de „ceas rău”, din Bucovina, din care extragem următoarele :

Ceas-rău cu pocitură,
Ceas-rău cu săgetătură...
De N. să nu gîndești :
Că tu, de nu te vei duce
Și de nu te-i depărta,
Eu *nouăzeci și nouă de ocă*
De tămîie-oi cumpăra
Și cu ele te-oi afuma
Și te-oi înspăima
Și te-oi depărta.

1. *Șezătoarea,* IX, 86 urm.
2. Cf. *An. Arh. de Folkl.,* I, 214 ; Densusianu, *Țara Hațegului,* 283.

Nouăzeci și nouă de ocă
De piperiu-oi lua
Și te-oi afuma
Și te-oi înspăima
Și te-oi depărta.
Nouăzeci și nouă
De oale cu uncrop
Le-oi pune la foc
Și le-oi clocoti
Și te-oi opări.
Nouăzeci și nouă
De sulițe-oi lua
Și te-oi însulița
Și te-oi înspăima
Și te-oi depărta.
Cu 99 de țepoaie
Te-oi ințepoia
Și te-oi speria.
Cu nouăzeci și nouă
De mături de cacadîr
Te-oi sgîria
Și te-oi speria...
Răul să se ducă
Să piară ca o năluca,
Să se prăpădească,
De N. să nu se gîndească...[1].

Tot din cauza fricii, demonii bolilor pornesc rareori singuri, ca să se lege de om. Foarte adesea se întovărășesc și umblă în cîrduri de cîte nouă, ba chiar și de nouăzeci și nouă. Alteori, numărul lor nu este indicat. Astfel, într-un descîntec de „pocitură", din Bucovina :

Plecară *nouă zîne*
De la nouă stîne,
Nouă moroi
Cu nouă moroaie,
Nouă diochitori
Cu nouă diochitoare,
Nouă pocitori
Cu nouă pocitoare,
Din săgeți săgetînd,
Din cuțite late stremurînd...[2].

Dintr-un alt descîntec de „pocitură", tot din Bucovina :

Purces-a (cutare)
De la casa lui,
De la masa lui,
Mîndru și frumos,
Gras și sănătos,
Pe cale, pe cărare.
Cînd a fost
La miez de cale,
De cărare,
Înainte i-o ieșit :
Moroi cu Moroaie,
Strigoi cu Strigoaie,
Încordători cu Încordătoare,
Înfiorători cu Înfiorătoare,
Pocitori cu Pocitoare,
Săgetători cu Săgetătoare.
Ciumoi cu Ciumoaie,
Răhnoi cu Răhnoaie,
Fierbințeli cu Fierbințele,
Și cu diavolițe rele.
Înainte i-o ieșit,
Toate giunghiurile l-o găsit.
În cap l-o săgetat,
Cu suliți l-o însulițat,
Inima că i-o mîncat,
Bun de nimic l-o lăsat...[3].

c) Se *sperie* grozav de zgomot : de aceea, oamenii buciumă, trag clopotele, împușcă, ciocănesc în mod asurzitor în vase de aramă, scot chiote și țipete, de-i vîră în grozile morții pe bieții drăcușori. Mititeii se mai tem de foc și de fum, dar mai ales de apele mari și adînci (de aceea ei locuiesc mai adesea în bălți, care nu sînt afunde), așa că sînt tare speriați dacă sînt trimiși în mările negre,

1. Marian, *Descîntece,* I, 71 urm.
2. *Ibidem,* 166.
3. *Ibidem,* 171 urm.

în fundul mării roșii sau în smîrcurile mărilor. Ei, întunecații, se sperie dacă-i alungi în codri deși și întunecoși, și nu vor să audă de locuri pustii (unde locuiesc de obicei) sau de butuci scorburoși (unde se aciuează adesea, de unde epitetul de „Ăl de pe scorbură") și se îngrozesc, cînd îi ameninți că-i vei trimite în munții înalți sau în rîpile surpate.

d) *Le plac chefurile* : de aceea sînt poftiți la „mesele întinse, cu făclii aprinse, cu pahare pline" și îndemnați ca acolo „să bea, să mănînce și să se ospăteze".

Cunoscîndu-le slăbiciunile, omul caută să-i alunge, îndemnîndu-i să părăsească trupul bolnavului, să iasă din mîini, din picioare, din creierii capului, din măduva oaselor și așa mai departe. Întrebuințează întîi cuvinte lingușitoare, dezmierdătoare, duhul bolii e rugat frumos, i se făgăduiesc tot felul de bunătăți aiurea și cîte și mai cîte. Numai dacă nu se ajunge la nici un rezultat cu binele, se recurge la ocări, la amenințări cu pedepse groaznice, ca cele pomenite înainte. Și cum duhul necurat, demonul care s-a vîrît în trupul omului e prost de dă în gropi și fricos din cale afară, o șterge din trupul bolnavului, își ia tălpășița și codița între picioare și se duce, peste nouă mări și țări, unde și-a înțărcat dracul copiii. § 91

E interesant să amintim că aceste amenințări pe care le adresează poporul, în descîntece, duhurilor necurate, demonilor mai mititei, le adresau popoarele cele mai vechi, de care vorbește istoria, chiar zeilor. În Egiptul din Antichitate, de pildă, vrăjitorii pretindeau că au puterea să-i silească pe zeii cei mari să le împlinească poruncile. Îndrăzneau chiar să-i amenințe cu moartea, dacă nu se supuneau. Uneori, vrăjitorul declara că va împrăștia oasele lui Osiris, sau că va da în vileag legenda lui sacră, dacă zeul s-ar încăpățîna și s-ar împotrivi cererii lui. § 92

Aceleași amenințări le constatăm în timpurile vechi și în India.

Din epoca cea mai îndepărtată a omenirii, constatăm că imaginația primitivilor populase cerul și soarele, dătătorul de lumină și de viață, cu tot felul de zeități și de duhuri, unele binevoitoare, altele dușmănoase, și către unele și către altele se îndreptau rugile lui fierbinți, iar pentru împăcarea unora și altora născocise tot felul de practici magice, menite să le înduplece.

Ca intermediar între el, omul de rînd, lipsit de putere și de știința necesară, și între aceste divinități, era vrăjitorul, rămas pînă în ziua de astăzi, singurul transmițător al dorințelor poporului de rînd către zeitățile bune sau rele. Vrăjitorul acesta avea și are încă oarecum rolul pe care-l are preotul la popoarele civilizate. Singura deosebire ce se poate face între vrăjitorul omenirii primitive și între preot e că primul e făcut răspunzător, dacă nu izbutește să înduplece divinitățile să realizeze dorințele poporului, și că plătește adesea cu capul, în chinuri groaznice, crima de a nu fi reușit să îmbuneze duhurile cerești.

În schimb, însă, vom constata, cu cea mai mare uimire, că aceleași amenințări, aceleași insulte adresate divinității sau sfinților,

aceleași maltratări ale efigiilor sacre, pe care le practică sălbaticii, le regăsim, sub o formă mai mult sau mai puțin îmblînzită, la multe din popoarele din Europa, chiar la cele cu o civilizație mai veche și mai înaintate pe treapta culturii. Acestea păstrează niște reminiscențe milenare, pe care zeci de veacuri de civilizație n-au putut să le alunge din mintea, din sufletul lor, rămas tot așa de primitiv, tot așa de simplist și de naiv, ca și acela al îndepărtatului lor strămoș, abia apărut pe fața pămîntului.

Practici pentru provocarea ploii

§ 93 Pentru a ilustra cu o serie de exemple cele ce susținem, vom aminti unele din practicile uzitate în diverse puncte de pe glob cu scopul de a îndupleca divinitatea sau diferitele zeități să trimită ploaia pe pămînt.

„Odinioară”, scria acum aproape două mii de ani Petronius, „matroanele se duceau desculțe pe munte, cu părul despletit și cu sufletul neprihănit, să se roage lui Jupiter să trimită ploaia, și îndată începea să plouă cu gălețile...”. Astăzi oamenii ies la cîmp cu icoanele din biserică, cu moaștele unui sfînt sau ale unei sfinte, cu prapurile, iar preotul adresează rugi cerului să dea ploaie. Același lucru îl vedem la noi și la toate popoarele din Europa.

Se întîmplă însă că, în caz de secetă prelungită, poporul își pierde în cele din urmă răbdarea și renunță de a se mai ruga! De la rugă trece la amenințări și înjurături împotriva divinității care nu-i trimite ploaia și uneori o ia chiar la bătaie. Așa se întîmplă, de pildă, în unele sate din Japonia, unde poporul, sătul de a-și mai îndrepta rugile către zeitatea care nu vrea să-i dea ascultare, ia chipul zeului și cu tot felul de ocări, îl aruncă într-o băltoacă împuțită. „Rămîi acolo, îi strigă, și ai să vezi ce bine ai să miroși după ce ai să stai cîteva zile acolo și ai să te coci și tu la soarele care ne usucă cîmpul”. Chinezii, cînd au nevoie de ploaie, fac un zmeu mare de hîrtie sau de lemn, înfățișînd zeul ploii și-l duc în procesiune. Dacă însă zeul nu le dă ploaia dorită, îl amenință și-l bat, uneori chiar îl degradează, luîndu-i rangul de zeu. Dimpotrivă, dacă dă ploaie, îl recompensează în mod public, prin decret imperial, promovîndu-l în grad. Siamezii, cînd au nevoie de ploaie, așază idolii lor în bătaia soarelui care-i dogorește; dacă, dimpotrivă, au nevoie de un timp uscat, desfac acoperișul de pe templu și lasă chipurile sfinte să fie muiate de ploaie.

Dacă aceste obiceiuri vi se par barbare, ce veți zice de cele ce se petrec încă astăzi în bătrîna noastră Europă, așa-zisă civilizată?

În Franța, de pildă, în anumite localități, se iau statuile sfinților și se aruncă într-un puț, în cazul cînd seceta se prelungește peste măsură. Înainte de a arunca statuia în apă, o roagă de trei ori să trimită ploaia. I se spune sfîntului să se gîndească bine, să nu-l facă pe încăpățînatul, căci n-o să-i meargă bine. Cum însă ploaia întîrzie să-și facă apariția, iau statuia sfîntului și-o aruncă în apă, cu toate protestările clerului care susține, cu drept cuvînt, că e de-ajuns amenințarea și că face rău poporul de se răzbună imediat.

În Italia, lucrurile se petrec la fel, ba chiar se merge și mai departe. Astfel, în anul 1893, în urma unei secete îngrozitoare, locuitorii din multe localități ale Siciliei îi exilară pe mai toți sfinții lor. La Palermo, așezară statuia Sfîntului Iosif într-o grădină, în bătaia soarelui, amenințîndu-l că-l vor lăsa să se prăjească acolo pînă ce o să dea ploaie. Alte statui de sfinți fură întoarse cu fața la perete, cum se pedepsesc uneori copiii. Alți sfinți fură dezbrăcați de veșmintele lor cele bogate, scoși din biserică, insultați și amenințați de a fi înecați, dacă nu vor da ploaie. La Caltanisetta, rupseră aripile de aur ale statuii Arhanghelului Mihail, le înlocuiră cu aripi de carton, iar în locul mantalei de purpură, îl înfășurară cu niște zdrențe. La Licata, statuia Sfîntului Angelo, patronul localității, fu despuiată de tot, iar sfîntul fu batjocorit, legat cu lanțuri și amenințat cu înecarea sau cu spînzurătoarea, dacă nu le va da ploaie. „Spînzurătoarea sau ploaia” îi strigă mulțimea înfuriată, amenințîndu-l cu pumnii.

Să vedem acum ce se petrece la noi în asemenea împrejurări. Poporul nostru nu merge cu impietatea așa de departe, și totuși se leagă de cele sfinte sub o altă formă. În biserica ortodoxă, nefiind statui, chipuri cioplite, ca la romano-catolici, alte simboluri sfinte, alte obiecte religioase, precum sînt icoanele, crucile și toaca de lemn de la biserică au multe de îndurat pe vreme de secetă.

Astfel, se fură, în zorii zilei, o icoană de la biserică, în special a Maicii Domnului, și se aruncă într-un puț. Același procedeu îl vedem întrebuințat în multe localități din Franța, unde icoana unui sfînt e aruncată în apă, ca mijloc de a obține ploaia.

Se fură o cruce de la un mormînt, noaptea, adesea de către femei despletite, și se aruncă în rîu, în iaz sau într-un lac și se lasă acolo pînă plouă. Același mijloc de invocare a ploii îl practică locuitorii din Barenton, în Franța, care aruncă și ei o cruce în apă în același scop.

În Munții Apuseni, oamenii se duc noaptea la cimitir și fură crucea de la mormîntul unui bețiv și o aruncă în apă.

Mijlocul cel mai eficace, pare-se, pentru obținerea ploii e însă următorul : se fură noaptea toaca de lemn de la biserică și se aruncă în fîntînă. O lasă în apă 40 de zile sau pînă nu mai e nevoie de ploaie. Acest obicei e răspîndit în toată țara.

Se vede din aceste practici uzitate la noi că poporul nostru, fără a-și da seama de impietatea pe care o comite, recurge totuși la mijloace drastice pentru a sili divinitatea să-i împlinească cererea.

Dîndu-și seama că, de multe ori, nu divinitatea e de vină că seceta se prelungește, ci că anumite duhuri necurate țin ploile înlănțuite, fie că fac lucrul acesta din răutate, fie că au uitat că pămîntul are nevoie de apă, aleargă la alte mijloace. Țiganii, din pricina culorii lor negre, fiind socotiți ca întrupători ai diavolului sau ai altor duhuri necurate, sînt aleși ca țapi ispășitori ai românului. De aceea, în timp de secetă, e bine să-i uzi pe toți țiganii care îți ies în cale, cînd vii cu apă de la fîntînă. Tot astfel se explică de ce paparudele trebuie să fie totdeauna fete de țigani. Tot așa, cîinele și pisica, socotiți ca animale necurate, în care e întrupat diavolul, sînt udați cu apă, ca să aducă ploaia. În insula Sumatra, o pisică neagră e aruncată în apă, și după

ce e lăsată să înoate cîtva timp, o lasă să scape la țărm, pe cînd locuitorii o urmăresc, turnînd apă peste ea. Tot din pricină că e socotit ca o încarnare a duhurilor necurate, se dezgroapă din cimitir trupul unui mort, bănuit a fi fost strigoi, sau al unui venetic, și se îngroapă pe furiș în altă parte. Același mijloc de a face să pornească ploaia îl întrebuințează locuitorii tocmai din Australia, din Noua Caledonie, care dezgroapă un cadavru și toarnă apă peste el.

Un obicei foarte curios e acela de a se dezgropa trupul unui bețiv și a-l da pe apă. Acest mijloc, practicat în Moldova, îl întîlnim și la ruși, care dezgroapă cadavrul unui bețiv și-l aruncă într-o băltoacă, încredințați că, prin acest rit magic, vor provoca revărsarea ploilor.

Capitolul III

Personificarea bolilor

Ciuma. Holera

Am arătat în alt loc că duhurile specifice ale bolilor se pot metamorfoza § 94
în animale. Dar nu numai sub această înfățișare apar bieților oameni care au de îndurat urgia lor, ci li se arată și în chip omenesc. Duhurile sînt, cu alte cuvinte, personificate.

După cum e personificată „Moartea" la toate popoarele, tot astfel anumite boli sînt închipuite de popor sub aspectul unor ființe omenești, mai ales cu trup de femeie, care vine și aduce boala, fie individual, fie în mod epidemic.

În primul rînd se aliniază *Ciuma* și *Holera*. Credințele și povestirile despre aceste două boli confundîndu-se adesea, le vom trata împreună.

Să începem cu o povestire din județul Tutova, publicată de M. Lupescu[1] :

„Era pe vremea cînd... umbla pe păcătosul ista de pămînt și *Holeră* și *Moarte* și *Ciumă* și toate.

Iată că într-o zi de primăvară se întîlnesc pe la miezul nopții, într-un țintirim, Moartea, Ciuma și Holera și se iau la cioandă că ciobanul din marginea satului, cu oi mîndre și miei grași, gras și voinic și el cît un brad, are să le dea cîte un miel gras de pomană.

Pornește la el întîi *Holera*, care se lăuda că i-a face ea pe fel ciobanului și trebuie să-i dea mielul cel mai bun. Ajunge la cioban.

– Ce vrei de la mine ? zise ciobanul către baba ce venise la el, *urîtă ca moartea și cu ochi ca de holeră.*

– Eu îs *Holera*. Am venit să-mi dai mielul cel mai gras, c-apoi cu mine ți-i în cîrd.

– Nu mă tem de holeră, c-am să mănînc usturoi și bucate chipărate, și s-a dus Holera dracului.

Holera n-a mai avut ce face și s-a dus pe munți și pe pustii, și cînd s-a întîlnit cu surorile ei, Ciuma și Moartea, le-a spus pățania și s-a cam mai dus.

– Las' că mă duc eu, zise *Ciuma* către Moarte, să vezi cum am să-i vin de hac.

Într-o zi, pe la amiază, iaca sosește la stîna ciobanului o *urîciune de babă*, de nu s-a mai văzut de cînd lumea așa sluțenie.

– Ce vrei, babo ? îi zise ciobanul.

– Am venit să-mi dai mielul cel mai gras din turmă, c-apoi cu mine ți-i în cîrd.

1. Rev. *Ion Creangă* IV, 76, urm.

– Da’ cine ești d-ta de poruncești ca într-o casă pustie, nu vezi că eu îs stăpîn aici ?

– Eu îs *Ciuma* și, de nu-mi dai ce-ți cer, atîta ți-i leacul.

– De Ciumă nu-mi pasă nici atît ca de Holeră : am să dau foc la toate gunoaiele, am să șed în fum și las de mi-i putea face ceva.

Ciuma, cînd a auzit așa, s-a dus la Moarte într-un suflet și i-a spus toată pătărania cu ciobanul.

– Las’ că mă duc eu, zise Moartea cu mîndrie. Dacă nici mie nu mi s-a închina și nu mi-a da mielul cel gras, apoi o împlinește.

Ciobanul ospăta. Numai ce iacă vine la el *o dihanie numai oase și c-o coasă în mînă*.

– Cine ești și ce cați la mine ?

– Eu îs *Moartea* ; am venit la tine să-ți cer un miel gras și, de nu mi-l dai, pregătește-te să vii după mine.

– Ți-l dau, ți-l dau cu toată inima, și merg și cu d-ta să ți-l aduc acasă.

Ciobanul ia un miel gras și se duce să-l ducă Morții acasă.

Casa Morții era foarte mare și cu mulțime de cuie, în care erau atîrnate cîte un ghem în fiecare cui : unele mari, altele mijlocii și unele de tot mici.

– Ce-s astea ? întrebă ciobanul pe Moarte.

– Aestea sînt ghemele cu firul vieții fiecărui om ; cînd s-a mîntuit firul, traiul omului s-a sfîrșit și eu mă duc de-i iau sufletul.

– Și care-i ghemul vieții mele ? întrebă ciobanul pe Moarte.

– Aista.

Ghemul vieții ciobanului era foarte mare. Cînd l-a văzut el așa, și știind că mai are zile de trăit, a luat mielul în brațe și i-a spus Morții :

– Dacă mai am zile de trăit, lasă mielul la mine, că am femeie și copii, și le trebuie de mîncare, că mie nu-mi aduce nimeni de pomană, și trebuie să muncesc ca să le astup gurile. Și s-a dus acasă.

Holera, Ciuma și Moartea s-au îndrăcit de ciudă că le-a păcălit ciobanul.”

În altă legendă, culeasă din Oltenia, în loc de gheme, se află în casa morții o mulțime de făclii[1].

Tot așa povestesc și armenii, dar în loc de gheme sau de făclii, bolile au un catastif dat de Dumnezeu, în care sînt înscriși cei ce au să bolească și cei ce au să moară. Ciobanul le roagă să se uite dacă e și el trecut acolo. Negăsindu-se înscris în catastif, își ia înapoi oaia și fuge[2].

Tot astfel, într-o legendă versificată de Anton Pann (*Povestea vorbei*), Frigurile, Lingoarea și Ciuma se duc pe rînd să-l sperie pe un cioban. Acesta negăsindu-se trecut în „cartea” pe care o are

1. *Ibidem,* V, 44, urm.
2. *Rev. de cultură armeană,* II, (1938), 27 urm.

Ciuma, și în care sînt înscrise numele acelora care trebuie să moară de pe urma ei, își ia mielul pe care-l fripsese pentru dînsa și o alungă cu ocări.

Istoria Ciumei

Istoria ciumei se pierde în negura timpurilor. Despre o divinitate a Ciumei se amintește în Mesopotamia, și de această boală epidemică vorbesc inscripțiile cuneiforme. Herodot pomenește de asemenea de această boală grozavă. Biblia vorbește adesea de epidemii grozave, de pe urma cărora se prăpădeau, în scurt timp, sute de mii de oameni, dar nu se știe cu siguranță dacă era vorba de pesta bubonică sau de o altă boală epidemică. § 95

În Europa, e greu de spus cînd s-a ivit ciuma pentru întîia dată, căci toate bolile epidemice care secerau multe vieți erau denumite „ciumă”. Astfel se pomenește de „ciuma” din Roma (secolele al II-lea și al III-lea d.Hr.). Întîia însemnare sigură cu privire la ciumă o găsim într-un fragment al medicului Rufus din Efes, care a trăit pe vremea împăratului Traian. Rufus vorbește de buboaiele, numite pestilențiale, care bîntuiau mai ales în Libia, în Egipt și în Siria. Mai tîrziu, apare cu o străşnicie deosebită, sub împăratul Justinian, și se lățește cu furie peste tot continentul nostru. Bîntuie, timp de cincizeci de ani (531-580), în tot Imperiul Roman, întinzîndu-se de la orașele maritime în toate direcțiile din interiorul Europei.

În marele ciclu de epidemii din secolul al XIV-lea, cu începere din anul 1348, ciuma apare în continentul nostru sub denumirea de „moartea neagră”, iar mortalitatea ei e spăimîntătoare. În unele regiuni, două treimi și chiar trei sferturi din locuitori i-au căzut victimă. Se socotesc aproximativ 25 de milioane de persoane secerate în Europa și 23 de milioane de inși răpuși în Asia de această boală îngrozitoare. De la această dată trebuie să dateze primele credințe și legende în legătură cu acest flagel fără pereche. În anul 1453, Constantinopolul cade în puterea turcilor și o sută de ani mai tîrziu, toată Peninsula Balcanică e sub stăpînirea sau sub suzeranitatea lor. Lipsa de curățenie și nerespectarea celor mai elementare reguli de igienă ale poporului cuceritor face ca ciuma să se ivească în ținuturile supuse dominației lor. Cronicile Ragusane amintesc adesea cu durere despre ivirea ciumei în țara lor.

Alte apariții mai celebre ale ciumei în Europa sînt următoarele:

Cea din anul 1016, care a bîntuit în mai toată Europa.

Cea mai grozavă din Evul Mediu, numită „ciuma neagră” care, venită din Orient, se abate ca un potop mistuitor, în anul 1348, asupra întregului nostru continent. După ce străbate Grecia, se năpustește asupra Italiei, unde Florența și Veneția pierd cîte 100.000 de locuitori, Siena 80.000, Roma 160.000, Neapole 530.000, Sicilia 500.000. Din Italia trece în Franța, unde seceră „la tierce partie du monde”, după cum se exprimă cronicarul Froissart. Apoi trece în Spania și în Anglia unde, timp de nouă ani în șir, face cîte 50.000 de victime pe an.

În secolul al XVI-lea, apare în Lombardia (1524), în Toscana (1527), unde face 200.000 de victime, apoi iar la Milano (1576). Ciuma a bîntuit și în restul Europei și i-au căzut multe jertfe și în Moldova, pe vremea lui Alexandru Lăpușneanu, în anul 1552[1].

Ciuma din secolul al XVII-lea le-a întrecut pe toate cele precedente prin numărul victimelor. Aceea din anul 1630, descrisă de Manzoni, s-a abătut asupra întregii Europe occidentale. Cea din 1656 seceră la Neapole peste 300.000 de vieți omenești. Cea din Turcia (1661) fu groaznică : numai la Constantinopol s-au prăpădit, timp de mai multe luni, cîte 1.000 și mai mulți oameni pe zi.

În secolul al XVIII-lea, e vestită ciuma din Marsilia (1720). La noi, în Muntenia și în Moldova se pomenesc de ea la diferite intervale (1707, 1735, 1770, 1793, 1795). În Moldova, mai ales, ciuma din anul 1735, sub a doua domnie a lui Grigore Ghica, a fost grozav de pustiitoare[2]. Alte epidemii de ciumă s-au ivit în anul 1752, la Constantinopol și, în anul 1770, în Rusia.

În secolul al XIX-lea, apare, cu începere din anul 1813, în Muntenia, vestita ciumă a lui Caragea, care face victime mai numeroase în anul 1814, pătrunde în Moldova și nu se stinge cu totul decît pe la 1824.

De atunci, ciuma nu și-a mai făcut apariția în Europa decît în mod sporadic (în anul 1879 la Astrahan) sau în cîteva cazuri izolate, localizîndu-se în Egipt, în Siria și în Arabia, unde a rămas în stare aproape endemică. Nu mai seceră ca altă dată atîtea vieți și se pare că astăzi nu mai sînt focare permanente decît în Persia, în China și în India. Ultima mare epidemie de ciumă fu constatată, în 1910-1911, în Manciuria.

Chipul Ciumei

§ 96 Să ne întoarcem la Ciuma personificată și să vedem cum și-o imaginează poporul.

Dintr-o legendă din Bucovina, publicată de părintele S.Fl. Marian[3], desprindem următorul portret al Ciumei : „Are cap ca de om, coarne ca de bou, și coadă ca de șarpe, în vîrful căreia se află un ghimpe mare, cu care înghimpă oamenii și-i umple de boală”.

În județul Brăila, e închipuită ca o femeie ce umblă cu capul gol și cu mici codițe. Nu e o singură Ciumă, ci mai multe, iar acestea au copii pe care îi trag după ele în niște cărucioare. Cosind cu coasele, ca și cum ar cosi pe cîmp, cîinii le simt și latră la ele[4].

Locuitorii din com. Butea (județul Iași) își închipuiesc Ciuma ca pe o femeie îmbrăcată în alb. Tot astfel își reprezintă Holera și Anghina[5].

---

1. Kogălniceanu, *Letopis.,* I, 177.
2. *Ibidem,* II, 446 ; III, 192.
3. Marian, *Sărbătorile,* II, 21.
4. Pamfile, *Dușmanii,* 318 urm.
5. *Șezătoarea,* VIII, 102.

Tot ca o femeie îmbrăcată în alb și cu părul despletit e închipuită Ciuma și la ruși. Tot astfel la venzii din Saxonia și în Bretania[1]. La lituani, cînd se ivește o epidemie de ciumă, oamenii spun că o văd ca pe o fecioară îmbrăcată în alb și cu o cunună roșie ca focul pe la tîmple ; în mînă flutură o basma însîngerată. Cît timp bîntuie, satele rămîn pustii, cocoșii sînt răgușiți, cîinii nu mai latră, dar adulmecă Ciuma de departe și mîrîie[2].

La unguri, Ciuma apare ca o femeie bătrînă, îmbrăcată în negru[3].

La sîrbi e înfățișată ca o babă, cu obrazul mîncat de cancer, din care pricină umblă totdeauna cu fața acoperită cu un văl alb sau negru. E mai mare la stat decît oamenii de rînd și e grozav de uscată. Sînii ei sînt negri și așa de lungi, că-i dă peste umeri, ca să nu fie stingherită la mers. Picioarele ei sînt, după unii, de vacă sau de cal, după alții, de țap. Îi place mult curățenia : de aceea, pe vreme de ciumă, nu trebuie să se lase vasele nespălate ; căci acolo unde le găsește murdare, Ciuma rîcîie printre linguri și străchini și le otrăvește. Cînd se ivește Ciuma într-o țară, ea nu poate, cu una, cu două, să se năpustească asupra oamenilor, ci trebuie să rătăcească pînă dă de unul care tăinuiește de douăzeci de ani un păcat de moarte, pe care l-a făptuit și nu s-a spovedit. Cînd dă Ciuma peste un astfel de om, îi sfîșie inima și i-o face praf. Acest praf îl împrăștie în toate părțile și cine-l înghite se îmbolnăvește de ciumă și moare. Ciuma se hrănește cu inimile victimelor ei. După ce s-a săturat bine, aspiră praful împrăștiat în aer și atunci crapă și ea. Din pîntecele ei iese un băiețel, îmbrăcat numai în negru și cu o sabie în mînă. După ce i-a dat naștere acestuia, pîntecele Ciumei se închide la loc și ea pleacă mai departe, în altă țară. După o credință croată, Ciuma face cîte o călătorie prin lume la fiecare șapte ani. După unii, nu e numai o Ciumă, ci două, trei sau chiar șapte surori. Numărul lor trebuie să fie mai mare, căci deseori se întîmplă să fie sfîșiate de cîini. Ciuma poate fi văzută cîteodată de cei născuți într-o sîmbătă[4].

La bulgari, Ciuma e închipuită de popor ca o babă bătrînă și grozav de urîtă, cu părul lung și încîlcit, cu mîini lungi și cu gheare ascuțite. E îmbrăcată în zdrențe negre și are în mînă o coasă, cu care cosește capetele oamenilor. Dumnezeu o trimite numai în acele părți, unde sînt mulți păcătoși și nelegiuiți, ca să-i pedepsească în chipul acesta îngrozitor. La început, Ciuma era mult mai grozavă la chip, așa că era de ajuns să se uite numai la om ca să cadă trăsnit. Cînd Dumnezeu i-a creat pe oameni, unii din ei s-au brodit așa de pociți, că a hotărît să facă din ei copii ai Ciumei. Însuși Dumnezeu se spăimînta de ei și se ascundea, cînd îi vedea apropiindu-se. Ca să le ia puterea cea mare cu care-i înzestrase, a dat cu trăsnetul în ei. De atunci, gîtul lor s-a înțepenit și nu-și mai pot întoarce capul, nici

1. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, VI, 1510.
2. Grimm, *Mythologie,* II, 992.
3. Wlislocki, *Magyaren,* 141.
4. Karağić, *Lexicon,* s.v. *Kuga* ; Krauss, *Slav. Volksforsch.,* 87-109.

nu-l pot mișca, la dreapta sau la stînga. De aceea, Ciuma nu merge nici înapoi nici în lături, ci numai drept înainte, și nu-i poate răpune decît pe aceia ce-i ies în cale. Cînd Dumnezeu trimite Ciuma printre oameni, îi dă un catastif, în care sînt înscrise numele acelora pe care trebuie să-i răpună. Cînd pornește către un sat, înainte de a-i păși hotarul, ia chipul unei babe bătrîne, se așază lîngă un copac sau la o fîntînă și întreabă de casele și oamenii de acolo pe care trebuie să-i omoare. După aceea intră în sat. Dacă e primită cu cinste, sau dacă se păzește curățenia și nu se fac păcate, atunci nu omoară. De aceea, cînd se aude de ciumă, fiecare se grăbește să-și curețe curtea, casa, coșarele și pivnițele, se ferește de a fura sau de a minți, iar bărbatul nu umblă după femeie în vremea cînd colindă Ciuma. Poporul mai crede că Ciuma are un copil, pe care-l ia cu dînsa, cînd pornește să omoare lumea. De aceea, în fiecare casă se pregătește cîte o albie și un pieptene, și în fiecare seară se toarnă în ea apă caldă, pentru ca, noaptea, cînd va sosi Ciuma cu copilul ei, să-l poată scălda. De asemenea i se pregătește, pe o masă, pîine, vin și sare, ca să aibă cu ce ospăta. Ciuma nu intră în casa în care locuiește o văduvă cu orfani. În cinstea Ciumei se serbează o zi (10 februarie), numită *Ziua Ciumei*. În acea zi nu se lucrează și mai ales femeile o păzesc cu sfințenie[1].

La grecii de astăzi, Ciumele sînt în număr de trei : întîia are în mînă o foaie mare de hîrtie, a doua o pereche de foarfeci, iar a treia, o mătură. Prima înscrie numele în catastif, a doua își rănește victima, iar a treia o mătură[2].

Ciuma apare, la unele popoare, și sub alte înfățișări : ca nor, ca flacără albastră, ca un abur albăstrui, ca un fum alb etc. Tot astfel, la noi, după o legendă culeasă din județul Muscel, Ciuma se înfățișează cîteodată sub formă de abur. Se povestește că, plimbîndu-se odată Dumnezeu cu Sf. Petru, ajunseseră într-un loc unde văzură niște *aburi ieșind din pămînt*. Se opriră din drum și, la întrebarea Sfîntului Petru, Dumnezeu îi răspunse că „aia-i Ciuma”... „Dacă nu crezi, înfige toiagul ici în pămînt, în locul unde fumegă”. Înfipseră toiagul, porniră mai departe, iar, la întoarcerea lor, pe seară, găsiră pe toiag nouă bube. „Vezi, Petre, îi zise Dumnezeu, dacă nu-ți spuneam eu să înfigi bățul aici, toată lumea care ar fi trecut pe-aci, ar fi murit. Ba se putea să fi murit și noi...”[3]

Semne prevestitoare

§ 97 Ciuma e prevestită cîteodată de apariția unei comete sau de o eclipsă de soare.

Așa s-a întîmplat cu ciuma din anul 571.

În anul 615 a fost o eclipsă de soare, iar în toamnă s-a ivit ciuma.

1. *Sbornik,* XXVIII, 192 urm. ; Strauss, *Bulgaren,* 201.
2. Grimm, *Mythologie,* II, 991.
3. R. Codin-Mihalache, *Sărbătorile,* 20.

Trei luni după eclipsa de soare din anul 679, s-a ivit ciuma în Ticinum (Pavia), pustiind totul în calea ei.

Tot astfel s-a întîmplat la noi, în anul 1735, cînd s-a ivit ciuma în Moldova, sub domnia lui Grigore Ghica:

> „Pe acea vreme s-au arătat în cîteva rînduri și semne pe cer, stea cu coadă, care o numesc cometa. Pe acea vreme, Domnul se afla ieșit din Iași, la casele de la Frumoasa, cu șederea, și de acolo s-au mutat în deal la mănăstirea Gălăței, șezînd toată vara acolo, fiindcă începu a se auzi pe unile locuri de *ciumă*, care nu da puțină spaimă la tot norodul, nefiind deprinși acei lăcuitori cu de aceste feluri de boale; care boală au intrat și în iarnă p'încet, iară de primăvară s-au ațîțat foarte tare cît și Domnia au eșit cu urdie iară la Frumoasa, mai pre urmă și la Socola, împrăștiindu-se norodul, că atîta murea, cît nu-i putea dovedi cu îngropatul, ci rămîneau pe cîmpi, de-i mîncau fiarele, fiindcă poroncise Vodă, cîți îi lovea boala, îi scoteau la cîmp, orînduind și o breaslă pentru căutarea bolnavilor, care le zic ciocli"[1].

Nume eufemistice

Ciuma mai e numită la noi, prin eufemism, *Buboasa* (județul Dolj), § 98
Alba, Frumoasa sau *Maica bătrînă* (județul Mehedinți), *Teleleica* (județul Prahova), *Boala turcilor* (județul Brăila), *Mătăhala* sau *Maica bolilor* (județul Lăpușna), *Maica călătoarea* sau *Maica calea* (vezi § 99).

Și la alte popoare se întrebuințează cîte unul sau mai multe nume eufemistice pentru ciumă, de teamă, ca, rostindu-i numele adevărat, să n-o îndîrjească mai tare. Astfel, la bulgari: *živa i zdrav(j)a* sau *živa zdrava* (cea vie și sănătoasă) și *Lelja*; la sîrbi: *kuma* (nănașa, cumătra), *morija* (ucigașa), *buba* (buba); la grecii moderni: καλοτύχη (fericire), βλογιά (binecuvîntare), nume ce se dă și vărsatului etc.

Cămașa ciumei

Dintr-o lucrare etnografică asupra românilor din Transilvania § 99
extragem următoarele: „În drumul ei lung și anevoios, Ciuma, numită și «Maica călătoarea» sau «Maica calea», se hrănește numai cu inimi de oameni și de animale. Pentru a o îmbuna și a o sătura, oamenii organizează unul sau mai multe ospețe, pentru care fiecare contribuie cu ce poate. Mîncarea e gătită sub cerul liber, în mijlocul drumului, și acolo se mănîncă, ospătîndu-se și cei ce trec pe acolo. După ce «Maica călătoarea» s-a săturat în felul acesta, îi vine greață de atîta mîncare și pleacă peste nouă mări și nouă țări, unde rămîne pînă flămînzește din nou. Cînd se întîmplă aceasta, iar îi dă voie Dumnezeu să se hrănească cu inimile acelora care păcătuiesc greu împotriva lui. Dacă mijlocul acesta nu izbutește, atunci oamenii recurg la un alt mijloc de alungare a Ciumei. Ei pregătesc așa-numita

1. Kogălniceanu, *Letopis.,* III, 192.

Cămașă a Ciumei. În acest scop se strîng într-o marți seara nouă babe iertate, într-una din case, și acolo pregătesc, într-o singură noapte, cămașa din caier de cînepă, toarsă, țesută și cusută în aceeași noapte. Cu această cămașă îl îmbracă pe bolnav, ca să doarmă cu ea în acea noapte. În distr. Făgăraș, trebuie să fie șapte femei cu numele de Maria, care torc și țes, croiesc și cos pînza în care învelesc o păpușă de 1/2 pînă la un metru, umplută cu paie sau fîn. Pe această păpușă o spînzură sau o leagă de un pom din marginea satului"[1].

Aceste mijloace întrebuințate pentru îndepărtarea Ciumei, pe care le relatează Teutsch din Transilvania, au atras atenția și altor scriitori străini. Astfel, Del Chiaro, unul din călătorii italieni care a scris multe cu privire la cele văzute de el în Țara Românească, ne povestește următoarele despre ciumă: „Sper că nu voi fi neplăcut cititorilor arătînd curioasele ceremonii, introduse de superstiții, cînd această boală epidemică (ciuma) intră în Valahia, în Muntenia. Se adună un număr determinat, hotărît de femei care, într-un răstimp de douăzeci și patru de ore, torc, țes și cos o cămașă de cînepă și apoi o ard în foc, și cred că, în felul acesta, cămașa cusută va alunga Ciuma"[2].

Această cămașă a ciumei e folosită, pe alocuri, și ca mijloc de alungare a Holerei. Iată, de pildă, ce povestește un țăran din Constanța:

> „Mai-nainte vreme, cînd umbla Holera pe pămînt, ca să scăpăm de ea, iaca ce-i făcea. S-apuca o femeie, lua cînepă, o torcea, o năvădea, o țesea și făcea o cămașă din astă pînză, pe care o punea într-un par la marginea satului. Cînd venea Holera la satul nostru, dacă găsea cămașa la marginea satului, o lua și pleca. Altfel nu scăpai de ea"[3].

Tot astfel se procedează în județul Dolj:

> „Femeile dintr-un sat bîntuit de holeră se strîng în număr îndestulător într-o casă. Toate încep să toarcă fuioare mici de cînepă, tort trebuitor și îndestulător pentru o cămașă. Apoi urzesc și năvădesc, trecînd prin spată și ițe tot tortul lucrat de ele. Îl pun în război și țes pînză. Pînza o iau de pe sul și croiesc o cămașă. Altele cos cît mai repede acea cămașă, numită «cămașa de izbîndă». Cînd e gata cămașa, se duc doi, trei oameni în drum și într-un loc mai larg din mijlocul sau marginea satului. Lumea vine după ei și, pe cînd unul ține cămașa strînsă spre guler, toți copiii, bărbați și femei trec prin ea, ca să scape de holeră. Cămașa trebuie toarsă, țesută și cusută într-o singură zi"[4].

Cităm o comunicare ce ni s-a făcut din com. Șpring (județul Sibiu):

> „Cînd a fost ciuma la noi, s-au adunat într-o casă nouă văduve de au făcut *Ia Ciumei*. Au tors fuior și cîlți, după aia au năvădit și

1. Teutsch, *Mitteil. der anthropol., Gesellschaft,* Wien.
2. *Istoria delle mod. rivoluz. della Valachia,* ed. N. Iorga, 45 urm.
3. Candrea-Densusianu-Speranția, *Graiul nostru,* I, 379.
4. Rev. *Ion Creangă,* III, 310 urm.

au țesut și au tăiat pînza și au cusut o ie. Cînd s-a făcut ziuă, două muieri au dus-o în capul satului și au pus-o într-un lemn, și i-au pus o pălărie în cap. Dar dimineața n-au mai găsit-o acolo, că, bag-seamă, a venit Ciuma și a luat-o".

Tot astfel se procedează și în com. Rășinari : „se strîng nouă babe și, laolaltă, cos o ie pe care trebuie s-o dea gata într-o singură zi. Această ie se pune apoi într-un par, la un capăt de sat, pentru ca Ciuma, cînd se apropie de sat, s-o vadă și să se întoarcă înapoi"[1].

Același mijloc de alungare a Ciumei sau a Holerei îl întrebuințează și sașii din Ardeal: „Se pune, în timpul unei epidemii de holeră sau de ciumă, o cămașă pe un gard ; apoi vine o ființă străină, goală, ia cămașa, pleacă, și cu chipul acesta piere holera sau ciuma din acel loc. Cămașa trebuie toarsă, țesută, cusută și spălată într-o singură noapte. Cînd, în anul 1849, holera (ciuma) își făcu apariția și în Gergischdorf (= Ungurei, județul Alba inferioară), oamenii găsiră, într-o dimineață, dinaintea satului o cămașă. După un obicei vechi, îngropară imediat cămașa în pămînt, și din momentul acela, epidemia încetă în acel loc"[2].

Tot astfel se procedează și în Ungaria: se atîrnă pe un par, la marginea satului, o cămașă pentru „femeia cea goală", adică Ciuma, ca să se mulțumească cu atît și să nu mai intre în sat[3].

Tragerea unei brazde în jurul satului

Alt mijloc pentru alungarea Ciumei este tragerea uneia sau a mai § 100
multor brazde cu plugul împrejurul satului.

În județul Dolj, „oamenii caută în sat doi boi negri, fătați sîmbăta, de aceeași vacă, adică să fie frați. Se înjugă la o tînjală și, într-o sîmbătă, doi sau trei săteni dau ocol satului bîntuit de boală"[4].

Un străin care a călătorit prin părțile noastre, pe la mijlocul secolului al XVII-lea, povestește, între alte mijloace profilactice pentru a se feri de molime, și despre această tragere a brazdei în jurul satului. Bandinus, care a vizitat, în 22 noiembrie 1646, satele de pe lîngă graniță din vecinătatea Lucășeștilor (Lucăcești), relatează cum „a văzut ridicîndu-se niște «priapos» la toate răspîntiile drumurilor, cu următorul chip: țăranii tăiaseră un stejar foarte mare, căruia meșterii îi dăduseră o înfățișare omenească, cu picioare și cu mîini. Statuia aceasta prestigioasă ținea în mîna dreaptă un sceptru, adică un arc întins cu două săgeți, în mîna stîngă o lance care, vibrînd, părea că amenință să lovească. Națiunea (română) cea ignorantă și crescută în superstiții crede că, cu acest meșteșug, poate înspăimînta boala ciumei, care bîntuie hotarele Transilvaniei, ca să nu se încerce de a se apropia de hotarele Moldovei. Aceste figuri le-a văzut el însuși, fiind de față. Pe lîngă acestea, bărbați demni de toată

1. Păcală, *Rășinari,* 255.
2. Haltrich, *Volksk. der siebenb. Sachs.,* 313.
3. Wlislocki, *Magyaren,* 142.
4. Rev. *Ion Creangă,* III, 311.

credința povestiră că, într-o noapte întunecoasă zece fete bătrîne, despuiate, alergară de mai multe ori împrejurul satului, gesticulînd cu săltături și jocuri cu cîntece, și aruncau din mînă bețe aprinse; acestora le ieșeau înainte zece flăcăi, tot despuiați, înarmați cu lănci sclipitoare, salutîndu-se în tăcere unii pe alții. Făcîndu-se aceasta, românii cred că Ciuma nu se va atinge de oamenii goi, ci-i va fi rușine și va cruța pe cei de vîrstă tînără. Și nici era acesta sfîrșitul prostiilor, căci toți cei zece flăcăi, într-o altă noapte, *traseră în acel loc un plug cu boi, brăzdînd pămîntul* împrejurul satelor, pe care tot atît de multe fete îl precedau, amestecîndu-și cîntecele cu rîsul. Locuitorii, înarmați cu gheoage, stăteau cu fața întoarsă înspre Transilvania, la brazdă, ca să lupte în contra Ciumei”[1].

Într-un descîntec de „bubă” din județul Bihor, se pomenește, în următorii termeni, această tragere a brazdei în jurul satului, pentru a-l apăra de ciumă: „Un om negru cu o fată neagră despletită, cu corbaciu negru, cu doi pogănici negri; un om negru cu o fată neagră, cu sbiciu și cu jug și răsteiele negre, tînjala, tileguța, plug și toate negre, a mers avînd după ei un sat tot descîntînd, trăgînd brazdă neagră, să nu intre acolo ciuma-n sat”[2].

Tragerea unor brazde în jurul satului se obișnuiește și la sîrbi, ca mijloc de apărare împotriva Ciumei. „Doisprezece tineri și tot atîtea fete, cu toții curați la suflet, se dezbracă în pielea goală, în ajunul duminicii după lună nouă, la miezul nopții. Iau un plug și, în tăcere, fără să șoptească și fără a se uita unii la alții cu pofte nepermise și fără a se atinge între ei, se înjugă la plug și trag de șapte ori o brazdă împrejurul satului”[3].

Tot astfel, la bulgari cînd se ivește o epidemie de ciumă, de holeră sau de vărsat, ori vreo molimă în vite, se trage cu plugul o brazdă sau mai multe în jurul satului. Plugul e construit anume din lemn tăiat de la doi copaci îngemănați, iar fiarele lui sînt lucrate de doi fierari gemeni, în pielea goală. Boii înjugați trebuie să fie de asemenea gemeni, tot așa și flăcăii care conduc plugul. Și aceștia trebuie să fie despuiați[4].

Același mijloc de alungare a demonului bolii e întrebuințat și de rușii din împrejurimile Moscovei. Cînd, în anul 1871, a izbucnit holera prin acele părți, „douăsprezece fecioare se înjugară în miez de noapte la un plug și traseră o brazdă în jurul satului”[5].

În alte regiuni numeroase ale Rusiei, în caz de epidemie la vite sau printre oameni, femeile și fetele se adună noaptea, desculțe, îmbrăcate numai cu cîte o cămașă albă și cu părul despletit. Se înhamă la plug și trag cu el o brazdă în jurul satului. Bărbaților nu le e permis să fie de față la această ispravă. Ținînd în mîini coase,

1. V.A. Ureche, *Cod. Bandinus*, în Anal. Acad. Rom. (Memor. secț. ist.), XVI, 56 urm.
2. *Șezătoarea,* V, 145.
3. Krauss, *Slav. Volksforsch.,* 100.
4. *Sbornik,* XXVIII, 557 urm.
5. Mannhardt, *Wald- und Feldkulte,* I, 561 ; Krauss, *Slav. Volksforsch.*, 100.

tigăi, vătraie și altele, femeile fac un zgomot asurzitor și pocnesc uneori din bice. În alte locuri ară bărbații, dar trebuie să fie gemeni. Uneori se înjugă boi albi gemeni și însuși plugul trebuie să fi fost lucrat de gemeni[1].

Tot așa, mordvinii din guvernămîntul Simbirsk, de cîte ori se ivește o molimă în vite, trag, noaptea, cu plugul, cîte o brazdă împrejurul satului. Cîțiva flăcăi trag plugul pe care-l conduce o fecioară neprihănită[2].

Și la venzii din Saxonia se povestește că se înconjura satul cu trei rînduri de brazde, trase cu plugul, în caz de ciumă. Operația trebuia făcută noaptea, pe mutește, de oameni dezbrăcați pînă la piele[3].

Jertfe aduse Ciumei și Holerei

Afară de pomana făcută Ciumei, cu mîncăruri și băuturi, despre care am amintit mai sus, pomană care se obișnuiește și la bulgari, Ciuma e îmbunată uneori cu jertfe de animale și chiar de oameni. Astfel, în județul Muscel : § 101

> „Cînd mor într-o casă toți de ciumă, vecinii de la 9 case din apropiere să sară, cu mic și cu mare. Să ia o găină neagră ori un cocoș negru cu ei și să se urce cîrd pe un deal, unde vor face 9 vetre cu 9 focuri. Apoi să ocolească vetrele de 9 ori, unul avînd găina tot în mînă. Dacă s-ar întîmpla să moară vreunul din ei, să nu se sperie. Să-l îngroape acolo, pe brînci, cu găină cu tot ; iar ei să se urce pe alt deal, să facă alte vetre, și să urmeze la fel, pînă n-o mai muri nici unul. Numai așa se va stinge ciuma. Pe cei morți să-i îngroape cioclii, aleși din acei care au zăcut de această boală și au scăpat"[4].

Tot astfel, se jertfesc, la alte popoare, diverse animale, pisici, cocoși, berbeci, vite, cămile etc., în caz de epidemii de ciumă sau de holeră[5].

Afară de aceste jertfe de animale aduse Ciumei sau Holerei, se pomenește, în vremile vechi și de jertfe omenești. Astfel, un bătrîn din județul Constanța povestește :

> „Într-un sat, dacă a văzut că nu mai scapă de holeră, oamenii au luat un băiat voinic, i-au făcut o groapă în pămînt, adîncă cît el și strîmtă, așa ca să poată sta un om în picioare. Au luat apoi băiatul, l-au pus în groapă și au pus pămînt peste el de viu, și el a murit acolo. Așa a scăpat satul de holeră"[6].

Astfel de sacrificii omenești se făceau și în Antichitate și se pomenește chiar de copii sau fete îngropate de vii, în timpuri de epidemii de ciumă[7].

1. Zelenin, *Russ. Volkskunde,* 66 urm.
2. Mannhardt, *Wald- und Feldkulte,* I, 561.
3. Wuttke, *Sächs. Volkskunde,* 379.
4. R. Codin-Mihalache, *Sărbătorile,* 20 urm.
5. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, VI, 1519.
6. Candrea-Densusianu-Speranția, *Graiul nostru,* I, 379.
7. Grimm, *Mythologie,* II, 989 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, VI, 1519.

Sfîntul peste Ciumă

§ 102 Singurul care poate stăpîni Ciuma este, după credința poporului român, Sf. Haralambie, a cărui zi se prăznuiește la 10 februarie.

După diferite legende din Bucovina, Dumnezeu i-a dat-o sfîntului în stăpînire, ca să-l răsplătească pentru muncile grele cu care a fost chinuit în viață. „Sf. Haralampie..., cum a văzut că Dumnezeu i-a dat putere asupra Ciumei..., a legat-o de grumaz cu un lanț de fier... și, numai atunci cînd oamenii nu serbează ziua lui, o sloboade pe pămînt. Și Ciuma, care are aripi și o sabie lată în mînă, cum se vede scăpată din lanțul în care e înferecată, îndată aleargă la oamenii ce nu-i țin ziua și pe toți îi omoară"[1].

După o altă legendă, tot din Bucovina, Sf. Haralampie s-ar fi întîlnit într-o zi cu Ciuma „care umbla pe pămînt și aducea foarte multă stricăciune în omenire. Și Ciuma..., cum a văzut pe Sf. Haralampie, îndată s-a repezit asupra lui, voind numai decît să-l înghimpe și să-l omoare. Însă Sf. Haralampie, prinzînd-o și legînd-o cu un lanț greu de fier, a început a o bate și a o chinui pînă ce s-a săturat. Și tot așa legată o ține el pînă în ziua de astăzi..."[2].

În altă legendă, culeasă din județul Tecuci, Sf. Haralambie, care fusese dintru-ntîi cioban la oi, a învățat de la un doftor lecuirea tuturor felurilor de Boli și tămăduind oamenii fără plată, lumea l-a făcut sfînt. Ivindu-se însă într-un rînd Ciuma, oamenii au început să moară cu droaia și, în puțină vreme a rămas singur, singurel. Dumnezeu i-a dat atunci sfîntului Haralambie Ciuma în seamă. De atunci el ține „Ciumele de păr, ca să nu-și mai facă de cap, cum și-au făcut cu ai lui. Cîte odată le scapă, și atunci Ciumele se reped în lume ca lupii între oi. Deosebirea este numai că lupul omoară cît omoară și se duce, în vreme ce Ciuma ia de-a rîndul, și pe bun și pe rău, pînă bagă Sf. Haralambie de seamă, și o strînge din nou din lume, înhățînd-o de păr"[3].

Pe toate icoanele, Sf. Haralambie e înfățișat ținînd Ciuma în lanț și călcînd-o sub picioare[4].

Vărsatul

§ 103 După cum Sf. Haralambie stăpînește Ciuma, tot așa Sfînta Barbura (Varvara) are putere asupra Vărsatului, și de aceea ziua ei (4 decembrie), trebuie păzită cu sfințenie. Femeile care au copii fac două turte în acea zi și una se pune în streașina casei. Se spune că „Vărsatul, cînd trece pe lîngă această casă, se abate, mănîncă din turtă, bea apă și apoi pleacă înainte, la altă casă"[5].

Și bulgarii personifică vărsatul, numit de ei *sipanica* sau *(Baba) šarka*, adică „(baba) împistrită", și o înfățișează ca pe-o fată (numele

1. Marian, *Sărbătorile,* II, 20 urm.
2. *Ibidem,* II, 21.
3. Pamfile, *Dușmanii,* 320 urm.
4. Gheorghiu, *Calendarul,* 45.
5. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* 181.

sipanica și *šarka* fiind de genul feminin), care locuiește la capătul lumii. Deoarece vărsatul e de mai multe feluri, fiind, după credința bulgarilor, mărunt, mijlociu și gros, ei cred că boala e produsă de trei surori. Cea mai bătrînă din ele și cea mai strașnică e aceea care pricinuiește vărsatul gros. De pe urma lui, bolnavul poate să orbească, să asurzească, sau să rămînă olog, dacă nu moare[1].

Rutenii personifică și ei vărsatul, pe care-l numesc *vispa*. Cuvîntul fiind feminin, boala e înfățișată ca o babă bătrînă, cu obrazul plin de boabe de mazăre. Pe unde cad aceste boabe, acolo izbucnește o boleșniță de vărsat[2].

În țările din Apus, de cînd cu prezervarea de această boală prin vaccin, ea nu mai e considerată ca primejdioasă și nici nu mai e personificată. Se pomenește totuși, în Bavaria din trecut, de o personificare a ei, căci în descîntece i se adresează titlul de *Frau* (doamnă)[3].

Frigurile

La mai toate popoarele din Europa, frigurile sînt personificate și li se dă cîte un nume eufemistic, pentru a le îmbuna. „Nu-i spun pe nume, căci se tem să nu-i scuture”[4]. § 104

La noi, le zic mai adesea *Lelița* sau *Mătușica*, mai rar, la plural, *Lelițele* (sau *Mătușile*, în județul Mehedinți), și *Tremuriciul*.

Rutenii numesc frigurile: *tjitka* ’mătușica’ și *pohanka* ’păgîna, spurcata’; rușii: *kumá* și *kumahá* ’nășica’, *tëtka* ’mătușica’ și, în Sud, *poganka* ’spurcata’; bulgarii și sîrbii: *groznica* ’groaznica’.

Și în țările apusene, febra sau malaria e personificată ca o ființă demonică. În Germania e numită: *Beutelmann* sau *Schüttler*[5] ’scuturătorul’ și *Rüttelweibchen*[6] ’femeiușca scuturătoare’; în Abruzzi (Italia), *la cummare* ’cumătra’ și *la cummarella*[7] ’cumetrița’ etc.

Se povestește, în județul Vîlcea, că Moartea nu se încumeta să dea piept cu un voinic, ca să-l răpună. Întîlnindu-se cu Frigurile, închipuite ca o femeie, aceasta o întreabă de ce e așa de amărîtă. Moartea-și spuse păsul, iar Frigurile îi ziseră: „Să vii să-l iei după o săptămînă, că ți-l pun eu bine”. Așa s-a și întîmplat, iar calea Morții a fost netezită și ușurată[8]. Învoiala aceasta între Moarte și între Friguri e povestită și de sîrbi[9].

În Bucovina, unde frigurile sînt pomenite numai cu numele de *Lelițe*, de teamă să nu-i scuture, se crede că sînt 77 sau 99 de feluri, toate surori, iar una mai mare peste ele le rînduiește... Sînt 77 de

1. *Sbornik,* XXVIII, 195 urm.
2. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 747.
3. Höfler, *Krankheitsnam.*, 168.
4. Voronca, *Datinele,* 755.
5. Schmeller, *Bayer. Wb.,* I, 219 ; II, 183, 488, 490.
6. Höfler, *Krankheitsnam.*, 390.
7. Finamore, *Tradizioni,* 145.
8. Ciaușanu, *Superstițiile,* 241.
9. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 153.

feluri, sînt femei, și au pe una mai mare peste ele, care le trimite. Un om era odată la pădure și a auzit cum aceasta le spunea : „Tu, du-te la cutare, tu, la cutare, dar tu să mergi la omul ăsta, că e flămînd, te du acasă și te pune pe cea dintîi găluşcă ce s-a apuca să mănînce ; că femeia lui a făcut acasă găluşte și-l așteaptă". Omul a auzit toate și, cînd a mers acasă, a apucat întîia găluşcă și a dat-o cîinelui. „Asta n-oi mînca-o", zice el. Și tot anul l-au zgîlțîit pe cîine frigurile... La anul, într-aceeași zi, iar s-a dus omul să asculte. Ele iar s-au fost adunat și-și spuneau fiecare unde au fost și cum au trăit. „Eu am fost în cutare loc, zice una, și am dormit numai în puf și în mătase". Dar aceea zice : „Ba eu am fost într-un cîine, am mers unde m-ai trimes d-ta și omul a dat găluşca la cîine. Vai de capul meu cum m-am chinuit și cum mi-a fost de rău și de frig"... Frigurile zice că sînt de 99 de feluri, sînt femei. Sînt unele care înfierbîntă, altele care răcesc, altele că nu poți să mănînci. Sînt friguri negre, friguri ce scutură în toate zilele, altele la trei zile etc... „Lelița" – fie ea sănătoasă fără noi și noi fără dînsa – cînd începe a te scutura, scutură munții, cu cîte te-ai acoperi, tot ți-e frig. Și atîta apă bei și așa te slăbește, că nu poți ridica piciorul peste prag, și puterea ce ți-o ia de multe ori n-o capeți înapoi cît trăiești... Cîte friguri sînt, atîtea și leacuri. Povestitoarea spune că sînt 57, căci ea, tocmai după ce a zis de 57 de ori *Tatăl nostru*, au lăsat-o frigurile. Zice că „Lelița" e fată, nu femeie, căci ea a visat că se bătea cu o fată, pînă a biruit-o[1].

La ruteni, se crede că Frigurile sînt 7, 9, 12, 25, 74, 77 sau 99 de fete frumoase, cu părul lung și negru[2].

Bulgarii cred că Frigurile sînt șapte fete frumoase, șapte surori. Ele trăiesc pe lîngă toate celelalte boli și nu se întorc acasă, ci umblă mereu pe la oameni. Cînd una din ele găsește un loc prielnic, le cheamă și pe celelalte. Iată ce se povestește despre ele :

Șase din surori s-au dus la un cioban, dar acesta umblînd cu oile și ele după dînsul, n-au mai avut odihnă și au ajuns numai în zdrențe și pline de răni. A șaptea soră nimerise la un bogătaș, unde se răsfăța numai pe saltele moi și pe plăpumi de mătase. Priindu-i acolo, a chemat la dînsa și pe celelalte șase. Ele veniră și așa de mult le plăcu acolo, că nu mai plecară pînă nu muri bogătașul. De aceea, poporul crede că, dacă-l apucă pe cineva frigurile, nu e bine să se culce, ci să tot umble prin văi și păduri, ca să obosească boala și s-o alunge de la el[3].

După credința rușilor, Frigurile sînt 9 surori care locuiesc în peșteri, ferecate în lanțuri, și, cînd li se dă drumul, se năpustesc fără milă asupra oamenilor[4]. După alții, Frigurile personificate ar fi 12 fete ale lui Irod. Această credință e în strînsă legătură cu legenda Sfîntului Sisinie, despre care s-a scris foarte mult, atît la noi, cît și în studiile asupra literaturilor populare străine[5].

---

1. Voronca, *Datinele,* 754 urm.
2. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 338.
3. *Sbornik,* XXVIII, 196 urm.
4. Grimm, *Mythologie,* II, 966.
5. Cf. Cartojan, *Cărțile pop.,* I, 145 urm.

Într-o legendă din Bucovina se spune de asemenea că Frigurile personificate ar fi fata lui Irod. Iată această legendă, povestită de Voronca[1]:

„Sf. Ion cap tăiat era ficior în casă la Irod împărat și femeia lui Irod tare s-a fost îndrăgit de dînsul ; dar el n-a vrut să se dea în dragoste cu ea. De ciudă, împărăteasa i-a pus un inel scump în buzunar. A căutat la toți și numai la el s-a găsit inelul și de aceea l-au pus în închisoare. Împăratul acela avea o fată care juca tare frumos și, la o petrecere, fata a jucat așa, că tatăl ei i-a zis, să-i ceară ce va vrea, căci el îi va da. Mă-sa a învățat-o să-i ceară capul lui Sf. Ion. «De știam așa, a zis împăratul, îți dam mai bine capul meu». Dar amu n-avea ce face, ș-a poroncit de i l-a tăiat. Atunci fata a venit cu capul pe tipsie, jucînd, și împăratul a blestemat-o : «De-amu, draga mea, tot să joci». Și într-una joacă ; căci ea e «Frigurile», boala ce scutură pe om”[2].

Anghina

Printre alte boli personificate, se vorbește și de o *Sfîntă Anghină*. Un § 105
medic din județul Suceava comunică următoarele, într-un raport făcut acum vreo 50 de ani :

„Într-un sat la un gospodar, într-o seară, s-a deschis ușa casei și a intrat deodată o fată tînără, frumoasă, cu un păr lung și despletit, care a declarat că este *Sfînta Anghină*. Că de păcatele oamenilor pe pămînt, Dumnezeu s-a săturat de mult. Că pîn-acum Sfînta Anghină a curățat copiii cu grebla ; de acum înainte are să-i curețe cu mătura. Un armean din sat îndemna locuitorii ca, în cazul cînd va veni sfînta în casa lor, s-o ia în brațe, s-o ducă la foc ca s-o încălzească și să-i dea de mîncare”.

1. Voronca, *Datinele,* 754.
2. *Șezătoarea,* I, 159.

Capitolul IV

Diferite ființe demonice

Strigoii

§ 106 Pentru a da o idee sumară despre ceea ce înțelege poporul român de pretutindeni prin denumirea de *strigoi*, vom repeta definiția pe care i-am dat-o în dicționar[1] : Strigoiul e o „ființă omenească (bărbat sau femeie) care vine pe lume cu o tichie sau căiță pe cap, și cu șira spinării prelungită în formă de coadă, nu prea lungă, acoperită cu păr ; toată ziua-și vede de treburi, ca ceilalți oameni, dar noaptea, îndată ce a adormit, îi iese sufletul, care se duce să se întîlnească cu alți strigoi, iar trupul rămîne ca mort pe pat. Sufletele acestor strigoi se întîlnesc în locuri anumite, pe la răspîntii, și joacă împreună. Strigoii, și în special strigoaicele, sînt de o răutate neînchipuită, ucid copiii și le sug sîngele, strică căsătoriile, îi sărăcesc pe oameni, iau mana de la vaci și de la semănături. Cînd moare una din aceste ființe, despre care se crede că a fost strigoi sau strigoaică, i se vîră prin inimă o frigare înroșită în foc sau un par, pentru ca sufletul ei să nu mai poată ieși din mormînt și să chinuiască oamenii noaptea. Se mai crede că se pot preface în diferite animale, lupi, cîini etc.".

Aceasta e caracterizarea generală a strigoiului. Să vedem acum în mod amănunțit diferitele lui însușiri, după informațiile pe care le-am cules personal, sau după acelea publicate de alții.

Trebuie înainte de toate să atragem atenția că există strigoi și strigoaice vii, adică care n-au murit încă, și strigoi morți, adică ființe care au murit și s-au îngropat, al căror suflet iese din mormînt, se întrupează și vine să-și facă mendrele printre oameni.

Să examinăm acum pe rînd toate amănuntele privitoare la strigoi.

Cine se face strigoi

§ 107 a) Copilul, cînd se naște, are cîteodată o pieliță ca o tichie pe cap. Dacă moașa nu-i ia repede această tichie, copilul o trage cu mîinile și o înghite. Acest copil se face strigoi. În alte părți se crede că copilul care se naște cu o căiță pe cap, abia după moarte se face strigoi[2].

b) Strigoi se mai fac din copiii născuți din văr cu vară sau din alte rude de aproape, ori dintre cei ce mor uciși de mamele lor, fără a fi însă botezați.

---

1. *Dicționar enciclopedic,* 1217.
2. Marian, *Nașterea,* 65 ; Ioneanu, *Superstițiile,* 41.

c) Dacă o femeie face șapte fete în șir, una după alta, a șaptea se face strigoaică. Tot așa se face strigoi al șaptelea băiat din șapte băieți născuți în șir[1].
d) Se mai fac strigoii din copiii întorși de la țîță sau din aceia care sug pe furiș sînul mamei la o săptămînă după înțărcare.
e) Se mai fac din copiii de strigoi pe care aceștia îi lasă lîngă lăuzele nepăzite, punînd copilul lor în locul copilului femeii.
f) Se pot naște și din ucigași sau din fermecători.
g) Femeia, cînd e însărcinată, dacă bea apă spurcată de balele diavolești, pruncul ce va naște se face strigoi.
h) Dacă o pisică sau un cîine trece pe sub masa mortului, sau trece peste dînsul, acesta, după îngropare, se face strigoi.

Cum se cunoaște strigoiul

Sînt anumite semne după care se poate recunoaște un strigoi: § 108

a) Copiii care deoache se socotesc a fi strigoi.
b) Cei ce nu mănîncă usturoi și se feresc de tămîie sînt strigoi.
c) Strigoii sînt înalți, au ochii roșii, unghii lungi, corpul acoperit cu păr, iar șira spinării e prelungită în formă de coadă, care e acoperită cu păr. Unii susțin că au picioare de cal, mîini păroase și o gură largă ca de căpcăun. Strigoiul are chip de om cînd umblă noaptea ; dar dimineața, cînd te uiți, deși ți se pare că a trecut un om pe acolo, vezi însă urme ca de mînz. Atunci știi că omul care a trecut pe acolo e strigoi. Pe strigoi îi pot recunoaște oamenii născuți într-o sîmbătă.

Cum se manifestă strigoiul

Strigoiul se arată de obicei la Sf. Vasile, la Sf. Gheorghe, dar mai § 109
ales la Sf. Andrei, cam pe la jumătatea nopții, și e mai totdeauna îmbrăcat în roșu, probabil vopsit cu sîngele pe care-l varsă. Se întîlnește cu alții și joacă pînă pe la cîntatul cocoșilor, apoi iarăși intră în groapă, dar nu lasă nici o urmă pe mormînt, pe unde a intrat.

Strigoiul începe a ieși din mormînt la șase săptămîni după ce a murit ; după alții, iese din groapă după ce a stat în pămînt nouă zile. Iese din groapă și bîntuie pe pămînt cam pe la miezul nopții și se întoarce în mormînt cînd cîntă cocoșii. De obicei, strigoii au o zi a lor, cînd ies cu toții din morminte, se adună la hotar și se prind în horă și joacă, cum joacă flăcăii duminica. Dar ei joacă sus, în văzduh, și se rotesc în împrejurul turlelor bisericii, întocmai ca berzele călătoare. Petrec și fac o larmă de ți-ar lua auzul, dacă n-ar astupa dracul urechile la ăi de prin preajma bisericii unde joacă ei. Dacă

1. Al șaptelea băiat sau a șaptea fată, ce s-au născut în șir, joacă și în credințele altor popoare un rol însemnat, pot vindeca anumite boli prin simpla atingere etc.

iese vreunul pe-afară în timpul acela, atunci e vai de capul lui! Tabără toți pe el și-l trîntesc de pămînt, îl sluțesc ori îl amuțesc. În ziua aceea, nici strigoaicele nu se lasă mai pe jos, ci goale și despletite, vin și ele de se prind în horă cu strigoii. Drept lăutari, au cucuvaiele și huhurezii ce le cîntă, se vaietă și țipă deasupra horei lor. Ba și strigoii cei vii vin să le țină hangul, după ce au ieșit din casă prin coș sau prin cahlă, pornind călări pe vătraie sau pe lopeți spre locul de întîlnire. Atunci e noaptea Sfîntului Andrei, noapte de groază și de cutremur, noaptea fioroasă pe care a descris-o așa de plastic marele nostru Alecsandri. După ce se satură de joc, încep să se bată cu limbile melițelor, în loc de săbii, alteori cu coasele. Bătaia începe cînd unul din strigoi, o căpetenie a lor, rostește cuvintele: „usturoi roșu!" și lupta nu încetează decît atunci cînd căpetenia lor strigă: „usturoi alb!" sau cînd cîntă cocoșii. Ei, cînd se bat, strigă mereu: „dau, dar nu tai!", căci, dacă ar spune „dau și tai!", s-ar răni și s-ar umple de sînge, și a doua zi s-ar pomeni cei ai casei, de unde este strigoiul viu, cu el rănit și nu și-ar putea explica pricina. Într-unele nopți luminate de un corn al lunii, cei născuți sîmbăta, care, după cum am spus, au darul de a putea vedea strigoii, dacă stau la pîndă, văd, prin curțile bisericilor și prin cimitire, niște chipuri care tot ies din morminte, pleacă și nu se întorc decît după cîntatul cocoșului, cînd au isprăvit tot ce aveau de făcut. Unii strigoi vii, în noaptea spre Sf. Andrei, se culcă afară, ca să poată pleca mai ușor de-acasă. Nu se duc însă cu trupul, ci, cînd adorm, le iese sufletul care se preface în fel de fel de animale și, dacă trupul acestor strigoi e mutat din locul unde s-a culcat, el rămîne mort, căci sufletul, întorcîndu-se și nemaigăsind trupul în locul în care l-a lăsat, se duce pe ceea lume.

Activitatea strigoilor

§ 110 Noaptea, strigoiul vine pe la casele oamenilor, bate la uși și la ferestre și cere să i se dea drumul în casă. Dacă i se dă drumul, e vai și amar de cei din casă! Sînt chinuiți de strigoi în toate chipurile. Dacă nu i se deschide, el strigă cîte un lucru din casă să-i deschidă. Dar românul are grija de a pune toate lucrurile, în special vasele, cu gura în jos. Dacă lucrul e astfel așezat, să fie puterea strigoiului cît de mare și tot nu-i poate deschide ușa. În noaptea asta, groaza îi stăpînește pe toți oamenii din sat. Nimeni, în seara aceasta, să nu-și mături casa și să lepede gunoiul, sau să facă lăutoare. Toți mănîncă usturoi, se ung cu el pe la umeri, piept și genunchi, ung cu el pe la uși, pe la ferestre, pe la porți, pe la ocoalele vitelor, în formă de cruce, ung țîțele vacilor, coarnele boilor, limbile melițelor etc. Strigoiul vine și strigă la fereastră : „ai mîncat usturoi ?". Dacă omul îi răspunde, îl amuțește ; dar dacă tace, se duce. Pe cei ce nu mănîncă usturoi înspre Sf. Andrei îi pocesc strigoii. Dacă cineva a uitat ușa descuiată, e rău de el, căci strigoiul, intrînd, îi mănîncă inima, îi suge sîngele, de se îmbolnăvește rău și moare. Cel ce moare din pricina unui strigoi se face și el strigoi, căci intră diavolul în el și-l învie, și iese la

cumpăna nopții și umblă de strigă pe la ușile oamenilor. Strigoiului, fiindu-i urît singur, își cheamă la dînsul toate rudele și cunoscuții, sugîndu-le sîngele.

Cum poți scăpa de strigoi

Pentru ca să scape de moarte, neamurile strigoiului trebuie să-l § 111
„dreagă". Strigoiul se drege în chipul următor :

a) Cînd îl îngroapă, pun în jurul mortului pietricele de rîu, ca să aibă ce mînca și să nu vină să mănînce inima la neamuri. În poală i se pune rug și marmură.
b) Cînd îl duc la groapă, un om ia mei sau mac și-l presară pe drum, zicînd : „strigoiul să mănînce pe an cîte un bob de mei ori de mac și să nu mănînce inimile neamurilor lui".
c) În groapă, cînd sînt gata să toarne pămînt peste mort, pun la picioare un fus, iar la cap un cuțit, sau dimpotrivă, și zic : „de-o veni strigoiul de la răsărit, să se înțepe în cuțit ; iar de-o veni de la apus, să se înțepe în fus".

Dacă strigoiul rămîne „nedres" și nu se găsește nimeni să-i scoată inima, atunci el își mănîncă toate neamurile și, după ce le isprăvește, trece la străini.

Și, pentru că orice om care moare, nu se știe dacă este sau nu strigoi, rudele lui îi bagă cîte un bob de tămîie în nările nasului, ca să nu mai poată răsufla ; tot așa și în urechi, ca să nu audă sfatul rău al diavolului ; îi pun și în ochi, ca să nu-l vadă pe necuratul, și-i mai bagă și în gură, ca să nu spună tartorului numele rudelor lui.

Cum se poate ști cine a fost strigoi

Strigoiul se cunoaște după cum e așezat în groapă, ori cu fața în jos, § 112
ori, mai adesea, într-o rînă. Ochii îi sînt roșii, și tot așa și fața și carnea, iar trupul lui nu e răcit. Părul, mustățile, genele și sprîncenele îi cresc, iar unghiile i se lungesc și se încovoaie ca secera. Cînd se dezgroapă un strigoi, îl găsesc totdeauna întreg, neputrezit, așa cum l-au îngropat, însă plin de sînge pe la gură. Dacă a fost acoperit cu ceva, țolul sau pătura ori învelitoarea de pe dînsul e cu totul mîncată de strigoi. Mormîntul lui e ceva mai scufundat, adică la un nivel mai jos decît al celorlalți morți și are o gaură la un capăt, pe unde iese strigoiul noaptea. Oamenii, ca să dovedească pe mortul care e strigoi, iau un armăsar negru și se duc cu toții, satul întreg, în curtea bisericii sau la cimitir. Armăsarul sare peste toate gropile, numai peste groapa strigoiului nu vrea să sară. Atunci oamenii caută în groapa aceea și găsesc mortul-strigoi așezat într-o rînă și cu mîna sub falcă. Ca să scape de el, îl dezgroapă, îi înfig un fier sau o frigare, un par sau un țăruș în inimă și mînjesc cu sînge din inima strigoiului pe cel bolnav, care-și recapătă sănătatea. După aceea, îl iau pe strigoi, îl trec peste hotar și-l ard. Cei care sînt bogați, dezgroapă strigoiul, îi taie inima, toarnă vin fiert peste el și pun pe popa să-i citească.

Alții, după ce-l dezgroapă, îl spintecă, îi scot ficații și inima, le ard pe foc de se fac cenușă, iar cenușa, amestecată cu apă, se dă de băut tuturor acelora care fac parte din neamul strigoiului. Uneori se îngroapă un cocoș pe mormîntul strigoiului, crezînd prin aceasta că mortul încetează de a mai fi strigoi.

Vechimea credinței în strigoi

§ 113 Credința despre strigoi e veche la noi. O găsim amintită în una din publicațiile cele mai de seamă de la mijlocul veacului al XVII-lea, în Pravila lui Matei Basarab, unde citim următoarele :

> „Grăesc unii oameni nepricepuți cum de multe ori, cînd mor oamenii, mulți dintr-acei morți se scoală de se fac *strigoi* și omoară pre cei vii. Ce însă moartea ce vine de năprasnă și de grab' la mulți oameni, nimenea altul nu știe de dînsa, fără numai singur Domnul nostru Isus Hristos, carele e tocmitorul firii noastre... O! mare minune, să auză neștine și să se mire : să omoară mortul pre vii! O! nepricepere a ocaanicilor și orbia de nu văd că iaste lucrul dracului și-i înșală de ard trupul asemenelor, ca să-i bage în muncă! Bîrfesc unii nebuni și zic că multe trupure ale oamenilor, dacă mor și le îngroapă în pămînt, iale nu putrezesc, ce se află întregi, pline de sînge. Și aceasta iaste nălucă drăcească, cum am zis, pentru că acela dracul în tot chipul se închipuiaște, și anghel să se facă, și călugăr, și bărbat mirean, și muiare, și copil, și lemn, și toiag, și apă, și sînge, și discos, și haină, și om mort, și alte lucrure toate cîte sînt se face, ci însă ca o nălucă. Pentr-aceea nu se cade să credeți aceea ce vedeți pe trupul omului mort, pentru că omul, dacă moare, sînge n-are în trup, dară încă cu cît mai vîrtos mai mult și mai mare și mai minunat iaste a socoti aceasta neștine de zic că, dacă-l îngroapă și face cîteva zile în mormînt, se află sînge într-însul. Să știți... că trupul carele se arată cu sînge iaste nălucă drăcească”[1].

Strigoii vii

§ 114 Să mai amintim cîte ceva despre strigoii și strigoaicele vii.

În noaptea de Sf. Gheorghe, mai ales, umblă strigoii și strigoaicele ca să ia mana de la vaci și chiar puterea de la oameni. De aceea, înspre seară, fiecare om pune la ușa grajdului cîte o creangă de rug, adică de măceș, ca să-l împiedice pe strigoi de a intra. Cine, în acea noapte, stă în grajd, sub o grapă cu colții de fier, vede strigoii cînd vin, și-i poate chiar înhăța. De multe ori, strigoaica vine să fure tot grîul din șura omului și, cum nu poate să-l ducă singură, cheamă broscoii în ajutor, și tot neamul broștesc cu gura cît o șură, aleargă la chemarea ei. Cu sutele și cu miile vin, ca frunza și ca iarba, și fiecare broască, în gura ei, cară cîte o grămăjoară din bucatele omului, de-l lasă sărac lipit pămîntului.

---

1. p. 384 urm.

Moroii

Să ne ocupăm acum de moroi. § 115

Mai pretutindeni, poporul confundă astăzi moroii cu strigoii, nu însă cu vîrcolacii, cu care îi identifică greșit Tudor Pamfile. De fapt, nu e o mare deosebire între moroi și strigoi, cel puțin în credințele de astăzi ale celor mai mulți dintre români.

Tot ce se crede la noi despre moroi și despre strigoi e împrumutat de la slavi, cu deosebire de la sîrbi, de la care aceste aberații au pătruns și la alte popoare. Strigoiului îi corespunde în sîrbește termenul *vampir*, iar moroiului, acela de *mora*. Acest cuvînt a devenit la noi *moroi*, format cu același sufix *-oi*, pe care îl găsim în *strigoi*, derivat din *strigă* (lat. *striga*), sufix întrebuințat adesea pentru a forma un nume de ființă masculin dintr-un nume feminin (comp. *văduvoi, broscoi, cioroi, mierloi, rățoi* etc. din *văduvă, broască, cioară, mierlă* etc.).

La început, cînd am împrumutat cuvîntul *mora* din sîrbește, trebuie să fi avut același înțeles la noi ca și la sîrbi, adică acela de duh necurat care vine, în timpul nopții, de se pune pe pieptul omului, îl apasă și caută să-l înăbușe. Cu timpul însă, înțelesul și atribuțiile moroiului s-au modificat, confundîndu-se cu ale strigoiului, cu foarte mici diferențieri, după cum se poate constata din descrierile de mai jos.

Iată ce scrie Sbiera despre credințele din Bucovina, de acum vreo 60 de ani, privitoare la moroi.

> „Moroii sînt sufletele acelor copii care mor nebotezați, dar mai ales ale acelora care sînt făcuți de o fată mare și uciși sau îngropați de vii. Aceste suflete nu sînt așa deodată moroi, ci abia la șapte ani împliniți. Cum s-au împlinit șapte ani de la naștere, strigă sufletul copilului din groapă : «botez! botez!» De-l aude atunci cineva și de-i rostește cuvintele de botez : «botează-se fiul sau fiica lui Dumnezeu, Ion ori Maria, în numele Tatălui, amin! și al Fiului, amin! și al Sfîntului Duh, amin! acum și pururea și în vecii vecilor, amin!» și de aruncă în partea aceea, dincotro a auzit glasul, o bucățică de pînză, chiar ruptă din cămașa sau basmaua sa, atunci copilul se botează, se liniștește și rămîne în mormînt pînă la a doua venire : e scăpat, nu se mai face moroiu. Iar dacă nu-l aude nimeni, atunci iese sufletul copilului din mormînt, în chip de sul de foc, ca de doi pași de lung, și începe a cutreiera lumea spre nenorocirea oamenilor, zburînd prin aer și umblînd pe pămînt. El se duce tot drept înainte, nu dă nici într-o latură, și, de se atinge de cineva, pe loc îl săgeată, îl junghie sau îl și omoară. Cînd zboară prin aer, mai ales cînd se înnorează, și se stîrnesc furtuni, se și zărește scînteind ca fulgerul și se izbește în oameni, în vite, în copaci, în biserici, în case, de ucide, sfarmă și aprinde”[1].

Tot din Bucovina, cu alte amănunte, ne împărtășește Voronca diversele credințe despre moroi, după comunicările ce i s-au făcut :

1. *Povești pop. rom.,* 317.

„Moroiul se face din copiii nebotezați, născuți morți sau pierduți și îngropați. După șapte ani el iese din mormînt și zboară pe sus să-și caute botez. Spun oamenii, că aud cum strigă «Cristian, Cristian!» (Botoșani) sau «Cruce, cruce!». Atunci, cine aude, să rupă de la sine o bucățică de ceva, din strai, basma, să arunce și să zică : «De ești băiat să te chemi Ioan, de ești fată, Maria!». În Ropcea, zic Ioan și Ioana. Dacă nu-i dai, el se face drac, moroi. În Botoșani, spun că la astfel de morminte să torni șapte ani de-a rîndul agheasmă de cea mare din ziua de ajunul Bobotezei și atunci e ca și botezat. În Șcheia, în ziua de Bobotează, merg femeile la morminte de acestea și toarnă agheasmă. În Ropcea, la copiii nebotezați, în mormînt, se pune tămîie și agheasmă, iar în ziua de Bobotează iau pe cineva care să toarne pe mormînt agheasmă, să fie cumătru, zicînd formula : «Se botează robul lui Dumnezeu Ioan, în numele Tatălui, amin! și al Fiului, amin! și al Sfîntului Duh, amin!», făcînd aceasta în fiecare an. La șapte ani e ca și botezat și se duce la Dumnezeu. Sau îi face preotul agheasmă, îndată ce a murit, zicînd formula, iar cine e cumătru, merge în 7 sîmbete de toarnă agheasma la mormînt, pentru care lucru mama copilului îi dă cumătrului, în ziua cea de pe urmă, o lumînare cu pînză de crijmă și 2 colaci și atunci e ca și botezat, iar de nu, capătă aripi și zboară sus la cer și cere botez. Atunci cine-l aude, să-i arunce o bucată de ștergar sau altă ceva și să-i zică ca mai sus. El atunci ia bucata ceea și se duce la Dumnezeu și-i arată că e botezat, că are crijmă, și Dumnezeu îl primește cu ceilalți îngeri, altfel îl alungă și se face duh necurat, merge și stă înapoi la locul lui. De acolo, cînd îi vine lui, se face un vînt și iese, apucă țărînă, paie din locul acela și se duce învîrtindu-se ziua, noaptea și peste cine dă, îl ologește, ori îl ridică pe sus. Cînd îl vezi, e bine să te pui jos, că nu-ți face nimică. În Mahala, se spune că moroiul iese ca un sul de foc și cere botez. La lună nouă, moroiul iese de strigă și, de nu-l aude nimeni, se face necurat și-l chinuiește pe omul a cui e casa unde e îngropat, că omul n-are chip să steie, e necontenit bolnav, îi pier vitele, mor copiii și trebuie să se ducă de acolo, căci ar muri și ei. Moroiul e mai rău decît dracul, că dracul de cruce fuge, dar moroiul nu, căci și el e din creștini. Moroiul e duh rău ; de cu sară și pînă înainte de miezul nopții se aține la drumuri de-i bezmeticește pe oameni : îi duce la ape, să se înece, îi sparie, îi vîră pe sub poduri. Dacă e îngropat lîngă casă, se face cățel ; vine în casă noaptea și, de-i dai pace și-i dai mîncare, nu face nimică ; iar de nu, face pagube și șotii la casă. Moroiul se arată ca o femeie lungă, ca o pînză albă, drept la miezul nopții, la lună nouă. Moroiul așa pocește, că duce pe om cale de trei zile înainte și înapoi. El pocește așa pe cei tari de fire, dar pe unul mai slab, să-l pocească, ar muri. Duce pe oameni prin hîrtopi și-i face să rătăcească... caută să-i înece, să-i prăpădească, să rămîie al lor. Moroiul dacă dă peste om, ori moare omul, ori zace cine știe cît. El numai în ceas

necurat îmblă ; cînd e ceasul curat, nu poate îmbla... ; la lună nouă, atunci îmblă și el și toate necurățeniile mai tare”[1].

După credințele din Oltenia, moroii sînt absolut identici cu strigoii, după cum se poate constata din însemnările făcute de dr. Laugier, în interesanta-i lucrare etnografică :

„Dacă mortul a fost în viața sa rău la inimă, a dușmănit pe rudele sale și s-a purtat aspru și fără milă cu ai lui, se face *moroi*.

Pentru a se preveni aceasta, înainte de a pleca cu el la cimitir, i se înfige în buric un ac (Ciupercenii-Vechi), un vîrf de fus (Băilești), o andrea (Melinești), o sulă sau două-trei cuie (Mălăești).

De altfel, unui mort bănuit că se va face moroi i se pun pe mormînt trei fuse înfipte în pămînt : unul la cap, unul la inimă (buric) și altul la picioare (Ciuperceni).

Credința în „moroi” este foarte răspîndită printre săteni în întreaga Oltenie și dăinuiește și acum. Diavolul, după credința poporului, ia chipul mortului în care a intrat, și iese noaptea din mormînt pentru a mînca din rudenii, pentru a-i atrage după sine în mormînt. Moroiul le mănîncă inima, ei se îmbolnăvesc și mor. Astfel își explică sătenii mortalitatea mare în unele epidemii.

Pentru a scăpa de această calamitate, recurg la dezgroparea mormîntului și arderea cadavrului undeva, departe de sat, sau îi smulg inima, pe care o azvîrl la cîini.

Pentru a ști dacă mortul e sau nu moroi, trebuie un armăsar negru. Armăsarul va trece peste groapă dacă nu este nimic, și se va opri brusc dacă mortul s-a făcut moroi. Dacă au murit mai mulți oameni în timp scurt, se trece cu armăsarul peste toate mormintele noi și chiar peste cele vechi și acolo unde va tresări armăsarul și se va împotrivi, se începe dezgroparea. Credința în moroi mai e întemeiată și pe credința că la dezgroparea mormintelor s-ar fi găsit uneori schelete întoarse în coșciugul lor, sau cu craniul sau cu o mînă ieșită printre coșciug și capac.

Cu toată frica de autorități, sătenii totuși recurg încă uneori în aceste părți la dezgroparea moroilor, fie vite, fie oameni, ceea ce constituie adesea punctul de plecare al unor grave epidemii. Între altele am avut ocazia să constat o epidemie grea de antrax datorită moroiului. În Ionești (Gorj) a murit o vită de dalac ; stăpînul a jupuit-o și a împărțit pielea printre ai casei, pentru opinci. După trei zile moare stăpînul vitei, a doua zi un fiu al său. Evident, vita se făcuse moroi. Se dezgroapă, se decapitează, se arde capul. Rezultatul : trei din cei ce participă la această operație au murit după puține zile. Epidemia s-a stins cu mare greutate și a făcut peste 20 de victime omenești, printre care și medicul de plasă”[2].

Credința în acești moroi e așa de înrădăcinată în popor, încît sînt extrem de numeroase descîntecele ce se rostesc pentru alungarea lor.

1. *Datinele,* 493 urm.
2. *Etnogr. medic.,* 39 urm.

Zburătorul

§ 116 Să pomenim acum cîteva cuvinte despre *zburător*. Zburătorul e numit în unele regiuni *zmeu*, în altele, *ăl mai rău* sau *ceas(ul cel) rău*. Acesta, după credința unora, e un spirit răufăcător care coboară noaptea în casele oamenilor și chinuie fetele și nevestele, pricinuindu-le, prin neodihnă și frămîntare, nenumărate vînătăi pe corp și o mare oboseală.

Credința cea mai răspîndită însă e că zburătorul e un flăcău și ia naștere din următoarea împrejurare:

Dacă un flăcău iubește din cale afară o fată, iar părinții ei nu vor să i-o dea și o mărită cu altul, atunci el se preface în zburător. Noaptea, el vine la casa fetei, intră în horn, pe fereastră, prin crăpăturile de la uși sau prin gaura cheii, se apropie de fata care doarme, o sărută, o mușcă și o chinuiește în tot felul. Fata îl vede aievea, sare din somn, bîiguie; e mereu cuprinsă de fiori și slăbește văzînd cu ochii.

Zburătorul sau zmeul are coadă de foc. Poți să scapi de el numai dacă ai „untură de zmeu plesnit". Cu aceasta trebuie să se ungă ușile și ferestrele, după ce li s-au astupat toate crăpăturile, și tot așa și la coșul casei. Cînd vine zmeul și miroase untura, caută peste tot să găsească o crăpătură neunsă, ca să se poată strecura în casă. Dacă nu găsește, strigă să-i deschidă ușa și, dacă nu-i răspunde nimeni, plesnește.

Se zice că zburătorul se face dintr-un șarpe, se strîng șerpi mulți la un loc și încep să se bată. Bătîndu-se cu gurile, începe să le curgă niște bale ca spuma sau ca un fel de zoale. Din aceste zoale se face o piatră, și care șarpe o înghite, acela se face zburător. Se zice că o fată s-a avut bine cu un băiat. După cîtva timp, băiatul a lăsat-o, iar fata, de focul lui, îl tot visa noaptea și a căpătat zburător. Zburătorul venea noaptea, cînd fata era culcată în pat, și se drăgostea cu ea. Ea dormea, și nu-și da seama că se iubește cu el. El, cînd se revărsa de zori, pleca la locul lui, iar fata rămînea mai mult bolnavă. S-au iubit ei vreo patru luni, pînă a simțit mama fetei și a mutat-o în altă casă. Zburătorul a venit la timpul lui și, negăsind fata, a început s-o caute prin casă. Lumea s-a dus acolo unde era zburătorul. El atunci s-a prefăcut într-un șarpe care strălucea ca focul și a zburat, de unde a venit, în niște șire cu paie. Lumea, ca să scape fata de el, a dat foc paielor. Cînd l-a ajuns focul pe șarpe, el a început să strige, dar tot n-a scăpat și a ars de tot. Fata a mai zăcut un an de zile și a murit[1].

Boala aceasta care o cuprinde pe fată se mai numește „lipitură", și babele caută s-o lecuiască cu descîntece. Frumoasa poezie a lui Ion Heliade Rădulescu, intitulată *Zburătorul*, ne zugrăvește admirabil toate chinurile fetei, atinsă de această boală cumplită:

Vezi, mamă, ce mă doare, și pieptul mi se bate,
Mulțimi de vinețele pe sîn mi se ivesc,
Un foc s-aprinde-n mine, răcori mă iau pe spate,

1. Comunicare din județul Brașov.

Îmi ard buzele, mamă, obrajii-mi se pălesc.
Ia pune mîna, mamă, pe frunte... Ce sudoare!
Obrajii, unul arde și altul s-a răcit.
Un nod colea m-apucă, ici coasta rău mă doare,
În trup o piroteală de tot m-a stăpînit...

Cantemir, în *Descrierea Moldovei*, vorbește de „zburători" cam ironic: „Zburătorul, adică *volatilis*, cred că este un spectru, un flăcău foarte frumos, care vine noaptea la fete mari, mai ales la neveste tinere, și nu poate fi văzut. Am auzit că unii bărbați, cărora Titan le-a făcut pieptul dintr-un lut mai bun, au înțeles ce fel de zei sînt zburătorii și descoperind că sînt făpturi omenești, le-au dat o pedeapsă meritată"[1].

Trecem acum la a doua categorie de ființe demonice cărora poporul le atribuie unele boli care se leagă de om, așa din senin.

Ielele

Dintre toate ființele supranaturale a căror menire e să facă rău oamenilor, cele mai de temut sînt *Ielele*. Nici unele n-au atîtea nume ca acestea, nume eufemistice, create pentru a le îmbuna, pentru a nu atrage asupră-și efectele teribile ale mîniei lor. § 117

Numele de *Iele*, identic cu pronumele personal feminin, *ele*, după cum dovedește sinonimul *Dînsele*, le-a fost dat pentru a evita rostirea unui nume care ar fi putut să le supere. Celelalte nume, formate din epitete, unul mai măgulitor decît altul, sînt extrem de numeroase. Le cităm pe cele mai cunoscute: *Mîndrele, Frumoasele, Frumușelele, Ale-frumoase, Zînele, Sfintele, Ale-sfinte, Milostivele, Miluitele, Vrednicele, Cinstitele, Harnicele, Puternicele, Măiestrele, Șoimanele, Vitezele, Doamnele, Cuconițele, Jupînesele, Împărătesele, Vîntoasele, Vînturițele, Drăgaicele, Nemaipomenitele, Iudele, Fetele cîmpului, Fetele lui Șandru* etc.

Ielele sînt niște duhuri, în chip de fete tinere, 3, 5, 7, 9 sau 12 la număr, de o frumusețe uimitoare. După unii, au aripi, sînt îmbrăcate în alb, de sus pînă jos, au zale pe piept și clopoței la picioare. Umblă despletite și capul le e împodobit cu flori. Extragem dintr-un descîntec de „Șoimane", din Ploiești și din județul Buzău, următoarea descriere a Ielelor:

Nouă sfinte Șoimane,
Cu nouă lopățele,
Cu nouă măturele,
Cu rochii negre-mpodobite,
Cu sălbi de galbeni gătite,
Cu rochiile rotate,
Cu iile răurate,
Cu sălbile pe piept lăsate,
De la apus s-a ridicat,
La răsărit a plecat,
Cu (cutare) s-a-ntîlnit,
Pe el l-a-ntîmpinat,
L-a săgetat,
Vărsături,
Trecături,
Amețeală,
Fierbințeală
În trup i-a lăsat...[2].

1. *Descr. Moldovei,* (ed. G. Pascu), 244.
2. Tocilescu, *Mater. folkl.,* 649, 1158.

Trăiesc în păduri depărtate și în zăvoaie și, cînd trec zburînd prin văzduh dintr-un zăvoi într-altul, peste vîrfurile copacilor, se aude cum cîntă din gură, din viori, din fluiere sau din cimpoaie. Uneori trec pe deasupra într-o căruță luată de pe pămînt. Cîteodată au cu ele lumînări, cînd vezi pe sus niște luminițe, cînd trec ele însoțite de lăutari sau cimpoieri.

Se hrănesc cu flori și beau apă din izvoare. Aici e locul lor de întîlnire și tot aici se scaldă.

Petrecerea lor e cîntarea și jocul. Versul lor e așa de duios, că nu se poate asemăna cu nici o cîntare de ființă omenească. De aceea, unuia care cîntă bine i se zice: „cîntă ca Ale-sfinte" sau „ca Milostivele", „ca Șoimanele", ori „cîntă parcă-i luat din Șoimane". Întind o horă și joacă pînă după miezul nopții. Dacă joacă pe pămînt, își aleg o poieniță curată, în inima codrului sau a zăvoiului, o grădină cu iarbă verde sau o față de arie, unde apoi își întind masa. Pe unde au jucat ele, nu mai crește iarba. Iarba care a fost verde se usucă, parc-ar fi fost pîrlită de foc. Se vede uneori pe pajiște cîte un rotocol fără iarbă, pe unde au călcat Ielele jucînd. Crește mai tîrziu otavă pe locul acela pîrlit, dar vitele nu vor s-o mănînce. Ele sînt sfinte, că, pe unde e grădina lor, nu umblă nici vite, nici care. Nu-i e permis nici omului să meargă pe-acolo decît pînă la prînz. După prînz, ele se duc la flori, ca să-și culeagă mîncarea. Ciupesc din toate florile, și din toate buruienile, ca să n-aibă leac. Cine le-a auzit, zice c-ar fi cîntînd:

Dacă n-ar fi avrămească,
Mușețel și împărătească,
Odolean și leuștean,
Usturoi de samulastră,
Toată lumea ar fi a noastră[1].

Sau:

Cînd n-ar mai fi
Avrămească și cîrstănească
Și leuștean la fereastră,
Ar fi toată lumea a noastră[2].

Vezi că lumea pune să crească leuștean pe la fereastră, și ele nu se pot apropia de casă.

Tot astfel, într-o însemnare a monahului Porfirie, din anul 1839:

„Babele și bobarii învață pe oameni să poarte usturoi trei cățel în pungă, curea, brîu, ca să nu-i bîntuească Ielele. O buruiană rădăcină de odolean, rădăcină avrămească-cîrstinească, asemenea să poarte, că nu pot a se apropia de ei Măiestrele, pe care zic mincinoasele vrăjitoare că le-au auzit cîntînd în răspîntii aceste vorbe: «De n-ar fi avrămească-cîrstinească, Ar fi toată lumea a noastră!»"[3].

1. R. Codin-Mihalache, *Sărbătorile,* 74.
2. Comunicare din jud. Ialomița.
3. *Rev. pt. ist. arh. și fil.*, vol. III, 387.

Dacă trece cineva pe locul unde fac ele horă sau pe unde au jucat Ielele, îl pocesc, și omul nu se mai face bine nici cu leacurile babelor, nici cu ale doftorilor. De aceea, cel ce vede pe undeva un rotocol de iarbă călcată, să se ferească de a călca pe acolo, căci e locul unde au jucat Ielele și poate să-l pocească : i se zgîrcesc mîinile și picioarele. Dacă șade cineva în vatra lor, se spuzește pe tot trupul sau se umple de bube. Dacă le superi de la veselia lor, ele se înrăiesc și te ologesc ; dacă însă le lași în voia lor, nesupărate, îți dau cîteodată tot ce le ceri. Cine aude cîntarea lor rămîne surd, iar cel ce răspunde, cînd îl strigă ele pe nume, rămîne mut. Dacă cel ce le-a simțit că vin, nu s-a trîntit cu fața la pămînt și nu și-a pus ceva în cap, ca să nu le vadă și să nu audă cîntarea lor, Ielele vin la dînsul, și omul rămîne mut și schilod. Cînd vor să pedepsească pe cineva, Ielele îl dezmiardă prin cîntări, îl adorm în visuri plăcute, apoi joacă de trei ori hora în jurul lui și încep să-l blesteme : ori limba să i se lege, ori din minte să-și sară, ori să nu-și mai dea peste leac. De cele mai multe ori, îi iau mîinile sau picioarele, ori îi strîmbă fața. Atunci se zice că omul e „șoimănit”, căci au dat Șoimanele peste el.

Dar nu numai cînd vine omul în timpul cînd petrec Ielele, îl schilodesc. Cîteodată doarme cineva pe-afară, noaptea, și cînd trec ele în zbor pe deasupra lui, îi sucesc mîinile și picioarele, îl damblagesc. Alții mai spun că ele umblă noaptea pe sub streașina casei și, dacă trece omul sau urinează pe-acolo, îl ologesc. Cîinii le simt : cînd trec ele pe lîngă casă, încep să urle.

Ielele vin noaptea și te strigă la poartă, dar să nu răspunzi, dacă nu te strigă de trei ori. Cine răspunde înainte de a fi strigat de trei ori, Ielele îl ologesc sau îl înnebunesc. Unul a răspuns îndată și a ieșit afară la poartă și i s-a întors gîtul la spate : l-au strîmbat Ielele.

Pe locul unde au jucat ele, se găsesc uneori semne : mărgele, păr sau altele. Cine se atinge de aceste lucruri se pocește. Într-o seară, se povestește în județul Brașov, se făcuse horă în sat. Veniseră fete și băieți din satele vecine. Aproape cînd să sfîrșească jocul, se aud de sus cîntări de fete. Ascultau toți și spuneau că sînt Frumoasele. A doua zi, o fată, dintr-un sat vecin, care fusese la joc și plecase aproape de ziuă acasă, a întîlnit o masă întinsă pe iarbă, cu diferite lucruri frumoase, cercei, mărgele, și vreo patru fete care vindeau. Fetele au rugat-o să le cumpere și ea ceva, dar ea le-a răspuns că n-are bani. Ele i-au spus ca, în loc de bani, să le lase s-o sărute și ele cîte o dată pentru fiecare lucru ce-și va alege și să-i dea cîte un fir de păr din cap. Lucrurile fiind frumoase, plata mică, fata s-a învoit și și-a ales multe lucruri. În zorii zilei, fetele cu tîrgul s-au înălțat în văzduh cu toate lucrurile lor cele frumoase. Biata fată, în fiecare loc unde o sărutase, căpătase cîte o bubă, iar părul îi rămăsese aproape numai jumătate în cap. Fata a rămas pocită de Frumoase.

Ielele beau noaptea apă din fîntîni, și oricine bea după ele rămîne pocit. De aceea, cînd bea cineva dimineața apă dintr-o fîntînă, să lase un semn acolo, ca poceala să cadă pe acel semn. Chiar acasă, e bine să acoperi căldarea cu apă, sau alt vas să-l pui cu gura în jos, ca

să nu se scalde Ielele și să te pocească apoi. Cînd treci sîmbăta ori marți seara peste ape, fă-ți cruce și suflă peste apă, ca să nu te îmbolnăvești, căci atunci se scaldă Milostivele. Cine bea apă de unde au scuipat ele, se alege cu arsuri pe piept, ori cu sfîrșeală, de nu mai scapă de boală, pînă nu-și descîntă. Alt leac mai e : să intre în jocul călușarilor, fără să vorbească, și aceștia să joace călcînd pe dînsul.

Oamenii obișnuiesc să pună o căpățînă de cal într-un par al gardului, ca s-o vadă Ielele și să fugă, și cei de-acolo scapă astfel de pacostea lor.

Cît privește originea Ielelor, sînt două legende care circulă în popor. Una, că ele ar fi cele trei slujnice, după alții fetele lui Alexandru Machedon, care au băut toată apa vie din sticla pe care o pecetluise împăratul, ca să bea la bătrînețe[1]. După ce au băut apa, s-au făcut zîne rele, nemuritoare, și au zburat în lume. Cea de-a treia, care e țigancă, e cea mai nemilostivă. Așa se explică poate și numirea de *Fetele lui Șandru* (= Alexandru), care li se dă pe alocuri.

Alta, că ele s-ar trage din cele cinci (după alții, șapte) fete care au rămas cu candelele stinse, pentru că n-au adus untdelemn de ajuns, cînd s-au dus întru întîmpinarea ginerelui, despre care vorbește parabola Mîntuitorului, în Evanghelie[2].

Credințele despre Iele, care se găsesc, aproape la fel, la mai toate popoarele din Europa, sînt la noi, în mare parte, influențate de credințele slave. Corespund întocmai acelora pe care le au sîrbii despre *Vile* (sing. *Vila*), și bulgarii, despre *Samodiva*. De altfel, acest din urmă nume a pătruns și în mitologia poporului nostru, dar ca nume eufemistic al Morții (județele Dolj, Vîlcea, Teleorman etc.).

Numele de *Iude*, care se dă pe alocuri Ielelor, e și el împrumutat de la bulgari, la care *Iudi* înseamnă, ca și *Samodiva*, ceea ce înțelegem noi prin Iele.

Rusaliile

§ 118 Alte ființe supranaturale, despre care poporul crede că aduc boala în trupul omului, sînt *Rusaliile*.

În multe regiuni ale țării, ele sînt identificate cu Ielele, cu singura deosebire că, pe cînd acestea din urmă sînt închipuite ca fete frumoase, care ademenesc lumea prin mîndrețea și prin versul lor duios, Rusaliile și le înfățișează ca pe niște babe urîte, gîrbovite de bătrînețe. Sînt în număr de 3 sau 7 și umblă numai în săptămîna Rusaliilor și în ziua de „Todorusale” sau „Strat de Rusalii” sau „Sfredelul Rusaliilor”, care cade într-o miercuri, la 24 de zile înainte de Rusalii. Zboară și ele prin văzduh, ca și Ielele, cîntă și joacă pe la puțuri, fîntîni, cruci, răspîntii, prin poieni etc., dar numai în zilele consacrate lor. În aceste zile, nimeni nu trebuie să lucreze, căci ființele acestea răutăcioase se răzbună atunci, și ologesc, schilodesc,

---

1. Cf. Cartojan, *Alexandria,* 87 ; Rev. *Ion Creangă,* VII, 113 ; Zanne, *Proverbele,* III, 138 ; *Grai și suflet,* IV, 113.
2. Matei, XXV, 1-13.

scot ochii, asurzesc sau înnebunesc pe cei ce nu le țin zilele. Alteori îl ridică pe om în sus, îl saltă și-i dau drumul, de-și frînge oasele. Se mai zice că au în mîini niște unelte tăioase și frigări ascuțite, cu care schilodesc lumea. Se povestește că un om s-a apucat să lucreze în lunea Rusaliilor. Culcîndu-se de amiază, l-au apucat în vis Rusaliile. I se părea că sînt 3 femei, îmbrăcate în alb, care-l luară la joc, apoi se apucară să-l întindă și să-l trîntească. Așa l-au muncit pînă s-a trezit[1].

Dintr-un descîntec din județul Tutova, greșit intitulat „de joimărițe”, extragem următoarele versuri, din care reiese clar răutatea acestor ființe demonice:

A purces (cutare)...
Pe cale, pe cărare,
Și la mijloc de cale
Cu *Rusaliile* întîlnitu-s-a.
În fața lui izbitu-l-au,
Mîinile dămblăgitu-i-au,
Vinele la picioare zgîrcitu-i-au,
Pieptu-n sus ridicatu-i-au,
Spinarea strîmbatu-i-au,
Creierii turbatu-i-au,
Mintea în cap schimbatu-i-au,
Vlaga din ciolane luatu-i-au,
Trupu schimonositu-i-au,
Rîs de dînsu făcutu-și-au.
Ca un fuior de cînepă l-au zbuciumat,
Într-o bute de roată l-au băgat,
Și de laturea drumului l-au aruncat,
Și în pulbere l-au astupat.
L-au lăsat răzămat de gard
Ca pe un om stricat
Și nenorocit,
De pe lume mîntuit...[2].

Despre originea lor, se povestește ca și despre Iele, că ar fi 3 fete mari, de pe vremea lui Alexandru Machedon, care au băut din sticla lui de apă vie. Alții povestesc că ar fi 3 fete ale lui Rusalim împărat, dușman al creștinilor, pentru că toți supușii acestui împărat au trecut la creștinism[3]. Se vede clar că această legendă e rezultatul apropierii de către popor a numelui Rusaliilor de numele Rusalim (= Ierusalim).

Atît numele sărbătorii Rusaliilor, cît și al ființelor supranaturale care își dezvoltă activitatea nefastă în timpul acestei sărbători e împrumutat de la slavi: v.sl. *rusalija* ’pentecoste’ (bulg. *rusálija* ’pentecôte’, *rusalija* ’nymphe, fée malfaisante’; srb. *rúsalje* ’pentecôte’;

1. *An. Arh. de Folk.,* II, 162.
2. Tocilescu, *Mater. folkl.,* 1537.
3. *An. Arh. de Folkl.,* II, 162.

slov. ceh, rus. rut. *rusalka* 'Wassernymphe'), împrumutat ca și grec. biz. ῥουσάλια și alb. *rshajë* 'pentecôte', din lat. *rosalia* 'pascha rosata, rosarum'[1].

Cît privește credințele despre Rusalii, care sînt identice cu ale noastre la bulgari[2], ele trebuie să fi fost împrumutate de noi de la aceștia, afară numai dacă, și la unii și la alții, aceste credințe nu-și au originea de la un substrat autohton. Oricum, e neîndoios că parte din datinele uzitate la bulgari, în săptămîna Rusaliilor, sînt împrumutate de la români, cum dovedește jocul călușarilor, numit și de bulgari *kalušari* și jocul numit de ei *floričika*[3], de origine românească, care se joacă în săptămîna Rusaliilor, ca mijloc de vindecare a diverse boli.

Samca

§ 119 Altă ființă supranaturală care chinuiește mai ales copiii și-i îmbolnăvește greu e *Sanca* sau *Samca*, numită și *Avestița* sau *Aripa Satanei*. E ființa cea mai nemiloasă și mai primejdioasă din toate duhurile necurate. Se arată femeilor însărcinate, mai ales cînd acestea se află în durerile facerii, le înspăimîntă, le frămîntă și le chinuiește într-atît, încît unele din ele mor îndată, mai înainte de a fi apucat a naște, sau rămîn pentru totdeauna schimonosite și neputincioase. Tot așa fac ele și cu pruncii nou-născuți, de nu mor și aceștia mai-nainte de a se naște. Dacă se întîmplă să nu moară, capătă totuși boala numită „samcă". Copiii bolnavi de samcă tremură din tot trupul, tresar noaptea în somn, oftează întruna și slăbesc văzînd cu ochii. Uneori capătă un fel de cîrcei la stomac, care îi frămîntă și îi zgîrcesc, de se fac ghem. Alteori li se sucesc mîinile sau picioarele, se încrucișează, li se strîmbă fălcile, și, dacă nu mor în scurt timp, rămîn astfel pentru toată viața. Samca se arată femeilor însărcinate și pruncilor, atît ziua cît și noaptea, în diferite chipuri : ca pisică, cîine, capră, porc, găină, cioară, broască, muscă, păianjen etc. Pentru a feri casa de răutatea acestei ființe nemiloase, se scrie un fel de conjurație pe care lăuza o poartă ca amulet, și tot astfel copiii mici, cărora li se vîră într-un săculeț ce se atîrnă la gît. Alteori se pune în perna pe care doarme copilul sau în albia care-i ține loc de leagăn. În Bucovina se scriu cîteodată cele 19-24 de numiri ale Samcei pe pereții casei, cu credința că prin aceasta se îndepărtează duhul necurat de locuință. Alteori se recurge la descîntece[4].

În aceste descîntece ni se zugrăvește cîteodată chipul acestui duh și cum îl prăpădește pe om, cînd se năpustește asupra lui. Astfel, într-un descîntec din nordul Moldovei :

Am purces pe cale,
Pe cărare,
Gras și frumos,
Cînd la jumătate de cale

1. Miklosich, *Etym. Wb.,* 283.
2. *Sbornik,* XXVIII, 476 urm.
3. *Ibidem,* XXVIII, 481, 482, 484.
4. Marian, *Nașterea,* 26 urm. ; Cf. Cartojan, *Cărțile pop.,* I, 152.

M-o-ntîlnit o Samcă
Cu patru picioare,
Cu piele de urs îmbrăcată.
Trupul mi l-au schimonosit,
Pieptu mi-au stricat,
Ochii mi-au păinjenit,
Sîngele mi-au băut,
Carnea mi-au mîncat,
Puterea mi-au luat,
Și nime nu m-o auzit...[1].

În alt descîntec, din Bucovina:

Pogorîndu-se Arhanghelul Mihail
Din muntele Elionului,
A întîmpinat pe Avezuha,
Aripa Satanei,
Și era foarte grozavă :
Părul capului
Îi era pînă-n călcîie,
Și ochii ei
Erau ca stelele,
Și mîinile de fier,
Și unghiile
La mîini și la picioare
Erau ca secerea,
Și din gura ei
Ieșea pară de foc...
Iară ea începu a spune :
Eu mă fac
Ogar, mîță, muscă,
Păianjen, cioară,
Fată groaznică,
Și așa întru
În casele oamenilor
De le smintesc femeile
Și le smintesc pruncii
Și le aduc pripașii,
Și eu am 19 nume...
Și unde sînt aceste nume scrise
Eu acolo de casa aceea
Nu mă pot apropia
De trei mii de pași...[2].

Cît privește originea numelui de *Samcă*, ce se dă acestui duh necurat, nu încape nici o îndoială că e bulg. *sĕnka* 'ombre, fantôme', după cum traduc dicționarele, dar care are și înțelesul de duh necurat care se leagă de femeile însărcinate, le face să avorteze sau le îmbolnăvește. *Sĕnka* poate fi văzută numai de vrăjitorii care știu să alunge vampirii și de către cei născuți într-o sîmbătă, care au puterea s-o și omoare[3]. Termenul bulg. *sĕnka* nu trebuie despărțit de *sĕniste* 'nălucă, năplăială' (Alp. Alpdrücken), iar amîndouă sînt derivate din *sênŭ* 'umbră', cuvînt comun tuturor limbilor slave. *Sancă*, devenit apoi *Samcă*, a pătruns în limba română întîi într-o regiune unde diftongul *ea*, precedat de *s*, a devenit totdeauna *a*, ca, de pildă, în cuvintele: *sară, samăn, sacă,* în loc de *seară, seamăn, seacă*. Tot de origine slavă e și numele de *Avestița*, împrumutat din v.sl. *vĕštica* 'vrăjitoare' (bulg. *vĕštica*, srb. *veštica* etc.).

Muma-pădurii

O altă ființă mitologică, de care se tem toate mamele ce au copii mici, § 120
e *Muma-pădurii*, numită și *Vidma-pădurii, Vîlva-pădurii, Fata-pădurii, Surata din pădure, Mama-huciului, Pădureanca* sau *Păduroaia* etc.

E închipuită ca o femeie bătrînă, neagră la față și foarte urîtă, înaltă cît casa, cu trupul păros, cu un păr lung pînă la călcîie și

1. Lupescu, *Medicina babelor,* 8 urm.
2. Marian, în ziarul *Traian,* I (1869), 252.
3. *Sbornik,* XXVIII, 213 urm.

despletit, aproape cît o claie de fîn, cu gura cît o șură, cu dinții ca lopeţile, cu unghiile ca furcile și cu copite de cal la picioare, care umblă despuiată, cîntînd sau bocindu-se prin pădure. Uneori ia chip de călugăriță, alteori apare ca jumătate femeie și jumătate bărbat, sau jumătate trup omenesc și jumătate trunchi de copac, sau chiar în întregime ca un copac cu numeroase crăci. Această ființă monstruoasă e descrisă astfel într-un descîntec din județul Mehedinți:

Cu mîinile cît rîșchitoarele,
Cu picioarele cît prăjinile,
Cu ochii cît sitele,
Cu dinții cît teslele,
Cu unghiile cît secerile...

Se crede că locuiește în desișul pădurilor sau în înfundăturile munților, unde-și are bordeiul, sau că se adăpostește prin scorburile copacilor. Iese numai noaptea și cutreieră munții și pădurile, legănîndu-se pe picioare și rînjind veșnic. Fiind mai mare peste păduri, are grija tuturor copacilor și-i alăptează uneori ca pe copii. Muma-pădurii caută să ucidă sau să sperie oamenii, pricinuindu-le boli din spaimă, de care se vindecă cu greu. De aceea, le iese înainte prin păduri, înfricoșîndu-i sau ademenindu-i. Se dă pe lîngă bărbați, caută să se drăgostească cu ei și uneori îi săgeată sau îi ologește de picioare.

Îi plac mai ales copiii mici, pe care îi fură, cînd sînt lăsați singuri acasă, îi duce în pădure și-i mănîncă. Credința cea mai răspîndită este însă că fură copiii oamenilor din leagăn, mai ales pe cei frumoși și liniștiți, și pune în locul lor copii de-ai ei, piperniciți, urîți și plîngăcioși. Copiii aduși de Muma-pădurii tresar din somn, țipă și uneori plîng toată noaptea, fără să doarmă cît de cît[1]. Pentru a feri copiii să nu-i fure Muma-pădurii, se recurge la diverse mijloace:

Se leagă la unul din capetele fașei copilului „trei toporele de metal, cam de 2 cm de mari”[2].

Se pune în leagănul copilului un obiect de fier, cuțit, ac sau cui, din cauza credinței că fierul îndepărtează duhurile rele[3].

Alteori se pune pe lîngă leagănul copilului un fier sau o mătură și se presară cu tărîțe și spuză din foc, ca să nu se poată apropia de el Muma-pădurii, să-l omoare sau să-l pocească[4].

Dintre toți culegătorii de folclor, singur învățătorul Novacoviciu, din Răcăjdia (Bănat), publică lucruri cu totul deosebite despre Muma-pădurii. După dînsul, aceasta ar fi o zînă care face și bine oamenilor, dar numai cînd se îndrăcește, cînd vrea să-și răzbune pe cineva, atunci își varsă veninul și tot focul asupra omului. Iată ce scrie în privința ei:

1. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 115 urm. ; Voronca, *Datinele,* 181 urm., 867 ; *Șezătoarea,* I, 151 ; XVIII, 116 ; Pamfile, *Dușmani,* 212 urm. ; *An. Arh. de Folkl.,* I, 217 urm. ; III, 139 urm.
2. Marian, *Naşterea,* 89.
3. Ciaușanu, *Superstițiile,* 289.
4. Gorovei, *Credinți,* 2491.

„În pădure există o ființă supranaturală care supraveghează pădurile, le îngrijește, le crește, le apără de răufăcători și de cei ce cu cuget rău intră în pădure și cearcă acolo să facă numai stricăciuni. Îi ologește, aruncă asupra lor lemne și le frînge mîinile, le îndreaptă securile ca să-și taie picioarele, le frînge carul, roata sau altceva. Dimpotrivă, însă, pe cei ce cu sfială și evlavie intră în pădure – care-i stăpînirea ei – dacă-s slabi, îi ajută la tăiatul lemnelor, la încărcat, îi păzește pe ei și pe trăgătorii lor de toate primejdiile ce li s-ar putea întîmpla. Pe lîngă toate cele arătate, se susține cu multă credință, că bunătatea ei, în necazurile oamenilor, e foarte mare. Ea le mai dă celor necăjiți sfaturi de îndreptare, și le prescrie (?) leacuri...”[1].

Aceste credințe despre Muma-pădurii nu le-am mai întîlnit nicăieri.

Numai în unele basme din Transilvania și din Banat, ea apare cîteodată ca o zînă binevoitoare, care-i ajută pe copiii rătăciți în pădure și le arată calea[2].

În alte basme, se vorbește adesea de Muma-pădurii, în fiecare în chip deosebit. În multe din ele, ea-l silește pe eroul basmului să-i slujească timp de un an. Pe atunci anul, ca în mai toate basmele, era numai de trei zile. În unul din aceste basme, se zice că Muma-pădurii își avea locuința într-o peșteră întunecoasă, tocmai în fundul codrilor. Bordeiul ei avea o curte îngrădită cu gard de nuiele, iar în parii gardului erau înfipte capete de oameni. Acolo se adunau fiarele sălbatice, ca să primească poruncile ce le da Muma-pădurii, stăpîna lor[3].

Din Pașcani (județul Baia):

„Se povestește din bătrîni că un pușcaș rătăci umblînd prin pădure, astfel că fu silit a se ghemui peste noapte subt un stejar bătrîn, unde și adormi. Prin somn, numai ce aude că-l strigă cineva pe nume. Se trezește și, uitîndu-se în toate părțile, nu vede nimic. Culcîndu-se, aude din nou strigîndu-l. Se uită mai cu luare aminte și vede sus o babă, sluțenie mare, legănîndu-se pe picioare mereu, rînjindu-se la el și chemîndu-l la dînsa. Aceea era Mama-pădurii. Pușcașul cercă a pune mîna pe pușca încărcată, dar nu putu, căci frica îi îngreuiase mîna și degetele îi erau țepene. Îi veni în gînd să vîre mîna în sîn, pentru a scoate crucea ce purta la piept... Mama-pădurii, văzînd crucea, într-o clipă se schimbă ; nu mai rîdea, ci începu a plînge cu hohot, ștergîndu-și lacrimile cu părul despletit. Pușcașul întrebînd-o de ce plînge, ea-i răspunse : «Dacă tu nu scoteai crucea, aveai s-o duci cu mine într-o veselie pînă la sfîrșitul lumii ; dar fiindcă ai scos crucea, zile bune nu vei mai avea»”.

Și spun, într-adevăr, bătrînii că acel om zile bune n-a mai avut cît a trăit[4].

1. Novacoviciu, *Din comoara Banatului,* II, 59.
2. Șăineanu, *Basmele,* 994.
3. Mera, *Lumea basm.,* 158.
4. *Șezătoarea,* I, 151.

Altă poveste, tot din județul Baia:

„Cică era odată o fată și se duse în pădure după uscături, și se întîlni cu Mama-pădurii. Aceasta îi zise : «Fată bună și frumoasă, vino diseară la mine cu furca, că ți-oi da multe bunătăți pentru mîncat». Fata ascultă. Se duse deci acasă, își luă furca și mai multe caiere, și ducîndu-se în pădure, după multe căutări, fiindcă era noapte, dete peste bordeiul în care ședea Mama-pădurii. Ea strigă la ușă să-i dea drumul, iar Mama-pădurii îi răspunse să mai aștepte puțin. Mama-pădurii frigea o mînă de om pe foc, ca s-o mănînce. După ce o fripse, o vîrî sub laiță, apoi se duse și-i dete drumul. Intrînd fata în bordei, Mama-pădurii îi zise să se încălzească că ea se duce în pod să aducă mere, pere, nuci, alune și altele pentru mîncat. Atunci un șoricuț ieși dintr-o bortă și-i zise fetei : «Fată mîndră și frumoasă, hai cu mine în bortă, că Mama-pădurii s-a suit în pod să-și ascută dinții și să te mănînce». Fata își luă furca, fusul, caierele, și se duse cu șoricuțul în bortă. De aci fata se duse acasă pe sub pămînt, iar Mama-pădurii umbla pe deasupra ca s-o prindă. Atunci fata intră în casă, încuie bine ușa și, ca să nu poată intra Mama-pădurii, răsturnă toate lucrurile din casă cu gura în jos. Fiecare din lucrurile chemate de Mama-pădurii ca să vină să-i deschidă și să-i dea drumul în casă răspundea : «Nu pot, că sînt răsturnat». Numai o sticlă de pe poliță, pe care uitase fata s-o răstoarne era gata să-i dea drumul. Dar cînd vru să se dea jos de pe poliță, ca să se ducă la ușă, pică jos și se făcu bucăți. Astfel scăpă fata de Mama-pădurii care voia s-o mănînce”[1].

În interesanta-i colecție de basme și legende, intitulată *Îngerul Românului*, C. Rădulescu-Codin scrie despre Muma-pădurii :

„Este o femeie mare, mare, făcută necumpănit și urîtă de mama focului. De multe ori la ea se găsește iapa care face mînji năzdrăvani și la ea se găsește cîte o fată frumoasă, care dă sfaturi voinicilor și fuge cu ei. Sătenii cred că trăiește și azi și că, noaptea, sperie copiii, atunci cînd se îmbolnăvesc. Ca să-i scape, le face de «Mama-pădurii» cu descîntece”[2].

Într-adevăr, singurul leac contra bolii pricinuite lăuzelor sau copiilor de această ființă monstruoasă e descîntecul, însoțit de anumite practici magice.

Mai toate credințele noastre despre Muma-pădurii, care schimbă copiii și pun alții, piperniciți și bolnăvicioși, în locul lor, se găsesc la toate popoarele din Europa. Mai pretutindeni e închipuită ca o femeie bătrînă, ce locuiește în codri sau în munți[3].

1. *Șezătoarea,* I, 243.
2. *Ibidem,* I, 314.
3. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, IX, 835 urm., în special 845 urm., unde se dă și o bogată bibliografie.

Capitolul V

Farmece, vrăji și blesteme

Ce sînt farmecele și vrăjile

Afară de legiunile de duhuri necurate și de ființele mitologice supranaturale care, după cum am văzut, pot provoca bolile, poporul mai atribuie originea acestora acțiunii răuvoitoare a unor ființe omenești, vrăjitorii și vrăjitoarele, fermecătorii și fermecătoarele. Aceștia, lucrînd cu vorba și cu fapta, pot trimite asupra omului tot felul de necazuri și mai ales tot alaiul de boli de care cu greu, cu mare greu, se poate scăpa. Fie că au pătruns tainele magice ale naturii, fie că și-au vîndut sufletul diavolului, ca să le vină într-ajutor, puterea lor de a face rău oamenilor e nemăsurat de mare. § 121

Eminentul folclorist care a fost părintele S.Fl. Marian a încercat să stabilească o deosebire între vrăjitori (vrăjitoare) și fermecători (fermecătoare), adică între cei ce fac *vrăji* și între cei ce operează cu *farmece*. „Scopul *vrăjilor*, zice, este de a constrînge pe cineva, contra dorinței și voinței sale, ca să asculte și să facă toate cele ce i se spun și se pretind de la dînsul, apoi de a despărți pe doi soți care trăiesc în cea mai bună înțelegere și armonie, sau pe doi inși care se iubesc și vor să se căsătorească, și în fine, a lua somnul copiilor de țîță și laptele de la vaci, de a nenoroci sau chiar de a nimici pe cineva. Mai pe scurt zis, scopul acestora este de a face cuiva mai mult sau mai puțin rău”[1]. Și mai departe: „Vrăjitorii și vrăjitoarele sînt priviți în genere de către popor ca niște oameni fără de lege, lepădați de Dumnezeu, care au de-a face mai mult cu spiritele cele necurate, pentru că ei, în vrăjile ce le rostesc, în loc să se adreseze lui Dumnezeu, ființa supremă și atotputernică, ca acesta să le vină într-ajutor spre ajungerea scopului ce-l urmăresc, își iau de cele mai multe ori refugiul la spiritele cele necurate sau la niște ființe mitologice, ca acestea să le dea ajutorul trebuincios și să le împlinească dorința”[2].

Cît despre *fermecători* și *fermecătoare*, zice că „nicicînd nu-și iau refugiul la vreun spirit necurat sau la vreo ființă mitologică..., ci ei de regulă se adresează sau la Maica Domnului, ca aceasta să le dea ajutorul necesar, sau la niște obiecte, bunăoară cum e apa și roua, despre care au deplină convingere că, dacă se vor spăla cu dînsele, se vor curăți și limpezi de toate aruncăturile și făcăturile, de tot datul și faptul, de toată urgia și urîciunea și se vor face cu mult mai frumoși și atrăgători decît oricine altul... Obiectele ce se întrebuințează de fermecători... sînt în genere cît se poate de curate, mai ales însă plante mirositoare, și au drept scop mai mult de a atrage, a fermeca,

1. Marian, *Vrăji,* 6 urm.
2. *Ibidem,* 9 urm.

a fura minţile cuiva, ca pe urmă să iubească şi să vorbească numai cu acela care i-a făcut pe dragoste, nicidecum însă a-l nenoroci"[1].

E posibil ca această distincţie între vrăjitori şi fermecători, între vrăji şi farmece, să fi existat pe vremuri, sau să se mai păstreze, poate, pe alocuri, dar astăzi, în cea mai mare parte a ţării, am constatat că poporul confundă pe vrăjitori cu fermecătorii şi vrăjile cu farmecele. Şi unele şi altele se fac, de o parte pentru dragoste, ursită etc., de altă parte pentru ură şi boli.

Cu toate acestea, contrar celor susţinute de părintele Marian, constatăm că termenul de *vrăji*, în afară, bineînţeles, de acelea care se fac pentru a lua mana vacilor sau rodul grîului, se folosesc în toată ţara pentru acele încercări inocente pe care le fac fetele, în preseara Anului Nou şi în ajunul Sfîntului Andrei, ca să-şi ghicească ursita.

Aceeaşi confuzie o constatăm în următorul răspuns, din judeţul Baia, dat la un chestionar de folclor:

> „*Farmecele* se aruncă, rugîndu-te să aibă efect *asupra celui duşmănit*. Sînt anume babe care fac farmece, şi numai Dumnezeu le poate distruge. De farmece ne putem apăra prin descîntece, ori prin rugăciuni la biserică, plătind leturghii şi dînd pomană la săraci. Ca să te faci *vrăjitor*, trebuie să te prinzi tovarăş cu dracul, şi atunci capeţi atîta putere, că poţi face să îngheţe şi apa în mijlocul verii. Vrăjitorii lucrează fiecare în vizuina lui, iar, dacă se adună, se duc la hotare. Vrăjitorii se servesc de dracul, iar dintre animale, se servesc de cîine pentru deochi, şi de gînsac pentru fapt. Se mai servesc de diferite lucruri, căutînd pe acele ce nici prin gînd nu-ţi trece ; pentru fapt se servesc de 99 de lucruri"[2].

În textele vechi, se vorbeşte adesea de farmece şi vrăji, de fermecători şi de vrăjitori, care sînt deopotrivă osîndiţi de biserică şi pedepsiţi cu tot felul de canoane. Astfel, în Pravila bisericească de la Govora (1640):

> „Preotul, de va spune basne sau se va ţinea de *farmece* sau de *vrăji* şi le va face vecinului său... să se lase de leturghie"[3].
>
> „Cine va piarde ceva al lui şi va chema *vrăjitoarea* de o va întreba, patru ani să se pocăească... Cine poartă *farmece* şi ierbi la grumazii lui are parte de slujirea bozilor... Cine cumpără ceva şi o *farmecă* spre ferinţă... *vrăjitori* se chiamă"[4].
>
> „Preotul cela ce *vrăjeşte* sau merge la *vrăjitoriu* să se scoaţă"[5].

Vorbind de femei:

> „Ajung acestea şi în mai mari bezaconii (nelegiuiri), că fac *farmece* şi *vrăji* şi pierd sufletele coconilor la vreme de naştere... şi beau oarecare ierbi cele ce înseşi le ştiu... mai vîrtos văduvele şi călugăriţele... iară altele beau ierbi, ca să nu facă coconi niciodată"[6].

---

1. Marian, *Vrăji,* 12 urm.
2. *Şezătoarea,* XVIII, 238.
3. *Ibidem,* 69.
4. *Ibidem,* 119 urm.
5. *Ibidem,* 112 v.
6. *Ibidem,* 29 urm.

Se mai vorbește de vrăjitori în Pravila lui Matei Basarab (1652):

„Canonul 65 al Marelui Vasilie poruncéște ca *vrăjitoriul* și cela ce varsă ceară sau plumb, cositoriu... sau va face alt fel de *vrăjie*, acela ani 20 să nu se cuminece... Și să știți că pre aceia chiamă vrăjitori carii chiamă dracii și fac *vrăjile*, pre voi célea ce vor întru stricăciunea oamenilor... Încă și aceia ce aduc vrăjitorii în casele lor, să le scoată vrăji sau carii citesc stélele sau ca să învéțe ceva ce nu știu, sau se duc la vrăjitori sau la *vrăjitoare* : aceia 5 ani să nu se priceștuiască... Așișderea și cei ce poartă *baiere* (amulete) sau nărocul cesta ce zic oamenii că are năroc omul, sau vor căuta de vor socoti zioa în caré s-au născut, bună iaste sau rea, aceia să se canonească ani cinci...”[1].

„Vrăjitorul și cela ce bagă în casa lui leacuri, *descîntece* sau curăție ca să dobîndească ceva, aceia cinci ani să cază...”[2].

„Să nu se facă preot carele va fi vrăjitor, cimpoitor sau măscărici, cititor de stéle sau făcător de baiere...”[3].

„Carii cred vrăjitorilor, *fermecătorilor* și celora ce să chiamă *gonitori de nori* (= solomonari), poruncit-au de aceștia sfîntul săbor șase ani să cază”[4].

„Carele se va făgădui să fie preot, aceluia nu i se cade să fie vrăjitor sau cimpoitoriu sau să aibă niscare învățături réle sau cititoriu de stéle sau să facă baiere...”[5].

După credința poporului, „fermecătoarele, pe unde calcă, iarba se usucă și arde pămîntul de șapte stînjeni”[6].

Următoarea povestire, din județul R. Sărat, ne arată că pînă și Dumnezeu se teme de isprăvile fermecătoarelor, asupra cărora nu are nici o putere:

„Pe cînd Dumnezeu și cu Sf. Petru umblau pe pămînt, călăreau într-o zi pe o cîmpie întinsă și pustie. Deodată văd o muiere bătrînă, cu un păr ca lîna, care ședea în mijlocul cîmpului, și lîngă ea două oale care fierbeau fără foc. Văzînd-o, Dumnezeu zise lui Sf. Petru :

– Vezi femeia aia bătrînă de colo, Petre ?

– Da, Doamne, răspunse Sf. Petru.

– Să știi că are să ne oprească din mers, că n-or mai putea caii să se miște.

Cînd ajunseră în dreptul femeii bătrîne, Dumnezeu a întrebat-o :

– Ce faci acolo, femeie ?

– De cele nefăcute, răspunse ea.

– Să stea oala din fiert, femeie, îi zise Dumnezeu.

– Să vă stea caii din mers, Doamne!

1. *Șezătoarea,* 315.
2. *Ibidem,* 325.
3. *Ibidem,* 335.
4. *Ibidem,* 386.
5. *Ibidem,* 597.
6. Voronca, *Datinele,* 159.

Caii nu s-au mai urnit din loc. Văzînd ei că, cu toate silinţele lor, nu mai pot înainta, Sf. Petru îi zice lui Dumnezeu :

– Slobozeşte, Doamne, oalele să fiarbă, ca să ne putem urni de-aici.

Atunci Dumnezeu a zis muierii :

– Să-ţi fiarbă oalele, femeie!

– Să vă meargă caii, Doamne!

Atunci caii au pornit din loc, iar oalele au început să fiarbă.

– Vezi, Petre, i-a zis atunci Dumnezeu sfîntului, dinaintea fermecătoarei şi eu mă dau la o parte".

Tot astfel se povesteşte şi în judeţul Vîlcea[1].

De aceea se zice în popor că Dumnezeu s-a suit la cer din pricina nelegiuirilor fermecătoarelor, şi că la sfîrşitul lumii va arde pămîntul de doisprezece stînjeni, ca să-l curețe de farmecele lor[2].

Cum şi unde se fac vrăjile şi farmecele

§ 122 Nu ne vom ocupa aci de vrăjile pe care le fac fetele, în ajunul Anului Nou sau în noaptea Sfîntului Andrei, de măritat sau de ursită, nici de vrăjile şi farmecele ce fac vrăjitoarele pentru ură şi duşmănie, pentru stricat casele oamenilor, pentru adusul celui dorit „călare pe un băţ de alun", pentru luat mana vacilor sau rodul grîului şi altele de felul acesta. Vom vorbi aci numai de vrăjile şi farmecele ce se fac pentru a vîrî boala sau neputinţa în trupul cuiva sau, dimpotrivă, pentru a reda sănătatea trupului, prin desfaceri de farmece sau prin dezlegat.

Vrăjitorii şi vrăjitoarele, fermecătorii şi fermecătoarele recurg la diverse mijloace, cu ajutorul cărora caută să-şi ajungă scopul. Acestea sînt : *adusul, legatul, străpunsul* şi *îngropatul* unei păpuşele de ceară, care-l înfăţişează pe cel ce trebuie să cadă victima dresurilor lor diabolice, îngroparea şi arderea părului sau a unghiilor tăiate, fierberea băuturilor vrăjite şi formulele care le însoţesc.

Vrăjile şi farmecele rele se pot face sau în casă, sau la o teşitură, însă numai noaptea, mai adesea la lună nouă, căci farmecele bune se fac la lună veche[3].

Dar ceea ce e mai interesant e modul cum se fac aceste vrăji şi farmece şi, mai ales, obiectele, lucrurile de tot felul sau ingredientele ce se întrebuinţează la această magie neagră. Un corespondent din judeţul Vîlcea ne scrie : „Fermecătoarele iau urma omului, pămînt de unde se încaieră cîinii şi de unde şed ţiganii cu corturile. Descîntă, se duc la fîntîni părăsite, îl petrec prin inimă de om mort, ca să-l facă pe acela pe care-l vrăjesc să amorţească ca mortul. Cine e vrăjit se face din om neom, şi atunci pleacă şi el pe la vrăjitori, ca să-l întoarcă şi face masluri pe la biserică".

Tot ce mintea omenească a putut să născocească mai ciudat sau mai scîrbos e întrebuinţat sau închipuit că se întrebuinţează de

1. Ciauşanu, *Superstiţiile,* 289.
2. Voronca, *Datinele,* 157.
3. *Ibidem,* 315.

vrăjitoare, ca să îndeplinească riturile lor magice, în înțelegere cu diavolul, pe care-l cheamă în ajutor.

Vom cita, în cele ce urmează, numai o parte din elementele întrebuințate de vrăjitoare și fermecătoare în riturile lor magice: cuțit de găsit, secere, topor, coasă, fiare de plug părăsit, potcoave de găsit, fus părăsit, sită, cui de la groapă, dinți de pieptene, săgeată făcută cu 9 ace de la o vădană, sau din 9 vîrfuri de coase, frigare făcută din 9 ace de fier furate de la 9 case, resteu, stropi de la moară, țărînă din urma dreaptă, pămînt de la un mormînt vechi și pămînt de la 9 tîrguri, țărînă din locul unde s-au mîncat doi cîini, păcură, săpun de la mort, funia unui spînzurat, mînă sau ciolan de mort, degetul cel mic de la mort, mînă și țeastă de strigoi, excremente de oameni, cap de pisică sau cîine mort, creieri de cîine turbat, os de vită crăpată, gîtlan de lup, picioare de iepure, labe de liliac, piele de nevăstuică, inimă de porumbel, limbă de rățoi, brotac fiert în urină de vacă etc.

Într-un lung farmec de desfăcut „faptul” – o boală despre care vom vorbi peste puțin – se pomenesc cu multe amănunte numeroasele elemente de care se servește vrăjitoarea. Citâm din colecția publicată de S.Fl. Marian, *Vrăji, farmece și desfaceri*:

De i l-o suflat
Cu *gîtlan de lup,*
Cu *labe de iepure,*
Cu *usturoi împuțit*,
Ori cu *mălai mănunțel,*
Ori cu *mîncături de cîine,*
Unde cîinii s-au mîncat;
De-i face *în pădure,*
La *un rug de mure*,
Ori la *un butuc căzut*,
Ori la *teșitură*,
În picioare *cu țepușe*
De nouă feluri de lemn,
Și făcînd, *le bate*
Cu muchea securii,
Ori cu *muchea bărzii*,
Ori îi face fapt
Cu cuie de fier găsite,
Ori cu *fuse părăsite,*
Ori cu *linguri părăsite...*
Ori îi face fapt
Cu *untură de arici,*
Ori cu *mațe de arici,*
Ori cu *crieri de mîță,*
Ori cu *cap de șoarec,*
Ori cu *scîrnă de mîț*
Ori cu *scîrnă de om*
Și cu *dohot negru,*
De pe drum aflat.
Ori îi face fapt
Cu *cenușă din obroc,*
Ori cu *scurmătură de cioară,*
Ori cu *cuib de rîndunică părăsită,*
Ori îi face cu *lut*
De la *cuptor părăsit,*
Ori cu *lut din rîpă...*
Și de i-o făcut fapt
Cu *piedică de la mort,*
Ori cu *măsură de la mort,*
Ori cu *lumina*
Ce s-a ținut mortului în mînă.
Ori îi face fapt
Cu *scăldătoarea,*
În care mortul s-a scăldat,
Ori cu *gunoi măturat*
După mort;
Ori îi face fapt
Cu *cioturi de pînză,*
Ori cu *ață*
De mătură părăsită,
Ori cu *ață de la sac,*
Cu făină furată
De la altă casă;
Ori îi face fapt
Cu *clonț de cioară,*
Cu *cap de pupăză,*
Cu *ochi de codobatură*
Și cu *hîrburi*
Din nouă tîrguri,
Cu *hîrb de oală părăsită,*

Ori *de strachină părăsită,*
Cu *hîrb de șip părăsit,*
Cu *pietre din nouă vaduri,*
Cusute cu mătase roșie
În gură la nouă broaște ;
Ori i-a făcut fapt *cu ața*
Cu care s-au întors trei buhai.
Ori s-au întors șapte,
Ori s-au întors nouă
Și a întors lumea și norodul...
Ori i-a făcut
Cu *ceară de la mort*
În vatra focului...
Ori *a prins un rac*
Și l-a ținut nouă zile
Într-o ulcică nouă,
Cu apă neîncepută...
De i-a făcut
Cu *lut de la mormînt*
De om mort, din țintirim,
Și i-a îngropat
În crucile drumului
Unde se-ntroloacă
Trei garduri la un loc,
Ori i-a pus sub piatră
Dinaintea ușii
Să calce-n picioare...
Veniți, alergați...
Că eu trimit faptul
Din vad în vad
Pe capul celui vinovat...[1].

Se mai găsesc și alte elemente în farmecele de desfăcut publicate în această colecție (pp. 207-227), dar ne oprim aci.

Să nu se creadă însă că aceste „ingrediente” cu care se vrăjește și se fac farmece la noi sînt ceva specific românesc. Le regăsim, mai mult sau mai puțin asemănătoare, în practicile magice ale tuturor popoarelor europene.

Să cităm de curiozitate, o rețetă, întrebuințată de vrăjitoarele spaniole: „Se iau broaște rîioase, năpîrci, șopîrle, melci și gîngăniile cele mai urîte ce se pot găsi. Se jupoaie cu dinții broaștele și tîrîtoarele; se pun într-o oală cu oase de copii născuți de curînd și cu creierii cadavrelor dezgropate de la biserici. Se fierb toate laolaltă... și apoi se blagoslovesc de diavol”[2].

Shakespeare, care, în dramele sale nepieritoare, a intercalat foarte adesea credințele populare și superstițiile din țara lui, ne oferă în *Macbeth* o formulă tot atît de ciudată. Una din vrăjitoare pune să fiarbă într-o căldare, o dată cu măruntaiele otrăvite ale unui personaj din tragedie, o broască rîioasă, o fîșie de șarpe, un ochi de salamandră, o labă de broască, puf de liliac, o limbă de cîine, limba în furculiță a unei vipere, un picior de șopîrlă, o aripă de cucuvaie, solzi de balaur, colți de lup, mumia unui vrăjitor, rînză și înghițitoare de rechin, rădăcină de cucută, culeasă noaptea, ficat de ovrei afurisit, fiere de țap, ramuri de tisă tăiate în timpul unei întunecimi de lună, un nas de turc și buze de tătar, un deget al unui copil de femeie stricată, născut într-un șanț și sugrumat la naștere..., iar totul, după ce a clocotit îndeajuns, răcit cu sînge de maimuță[3].

Bolile aruncate asupra cuiva de către vrăjitoare și fermecătoare, din îndemnul altuia, dușman al celui vizat, se fac cu *vorba* și cu *fapta*. *Vorba* este farmecul sau vraja pe care o rostește; *fapta* e unul

1. Marian, *Vrăji,* 198 urm.
2. Chesnel, *Dict. des superst.,* 1116.
3. *The tragedy of Macbeth,* act. IV, sc. 1.

din acele elemente pomenite mai sus, și din care unele sînt trimise în casa celui dușmănit, sau se pun în băutura ori în mîncarea lui, de unde apoi i se trage boala.

Aceste mijloace întrebuințate de vrăjitoare și fermecătoare le numește poporul: *adusătură, aruncătură, fapt* sau *făcătură* etc.

Adusătura

Adusătura e orice boală *adusă* în casă prin farmecele sau vrăjile § 123
unui dușman[1]. Un rol de căpetenie în vrăjitorie, cînd e vorba să se trimită boala în casa cuiva, îl joacă broaștele, socotite drept creaturi și unelte ale diavolului. Să pomenim cîteva din credințele poporului în legătură cu acest rol al batracienilor.

De-ți intră o broască în casă, e semn că cineva ți-a trimis-o cu farmece. Atunci trebuie cu un băț s-o dai afară și să zici: „Du-te la cine te-a trimis, căci la noi nu ești primită. Cu ce te-a trimis, dă-i lui, și de capul lui să fie"[2].

Dacă cineva e bolnav și-i vine pe înserate o broască la ușă sau în casă, crede că-i trimisă pentru farmece; de aceea o împlîntă într-o țepușă și o pune în pod la fum[3].

Cînd vine broasca în casă, s-o alungi cu mătura și să pui foc pe ea, căci e trimisă la rău[4].

Cînd vin broaște în casă, lumea crede că sînt descîntate și trimise să aducă huet, boală, moarte[5].

Aceleași credințe le regăsim și la alte popoare.

În Franța, se zice că broaștele sînt trimise de vrăjitoare[6]. Cînd îți vine vreuna în casă, trebuie înțepată cu un băț ascuțit[7].

În Germania și în Elveția, un broscoi care-ți vine în odaie e semn de nenorocire[8].

Sașii din Transilvania se păzesc din calea unei broaște rîioase, crezînd că e o vrăjitoare[9].

În Boemia: „Dacă în noaptea de întîi mai se ivesc broaște, trebuie arse cu un fier înroșit în foc, căci sînt vrăjitoare care au luat chipul lor"[10].

---

1. Hasdeu, *Etymol.*, 408.
2. Gorovei, *Credinți,* 347.
3. *Ibidem,* 348.
4. Rev. *T. Pamfile,* I, 39.
5. Voronca, *Datinele,* 972.
6. Sébillot, *Folkl. de France,* III, 265.
7. Rolland, *Faune* III, 49 ; *Mélusine,* I, 555.
8. Wuttke, *Volksaberglaube,* § 282 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, V, 613.
9. Haltrich, *Siebenb. Sachs.,* 292.
10. Grohmann, *Aberglaub.,* 83.

Aruncăturile

§ 124 Farmecele numite *aruncături* se fac din două motive :

1. Ca să vîre boala în trupul unui duşman.
2. Cu nici un gînd rău împotriva unei anumite persoane, ci numai pentru a scăpa însuşi de boală.

„Dacă cineva cade într-o boală grea, scrie părintele Marian, aşa că nicidecum nu-i vine a lucra, ci tot una stă supărat, sau îi vine dor numai de ducă, sau alte cugete rele îl cuprind, se crede că atare vrăjitoare sau vreun duşman i-a *aruncat* nişte *farmece* în cale, şi el de aceea s-a îmbolnăvit aşa de rău, pentru că a *călcat în aruncăturile acestea*"[1]. Iar în alt loc : „Dacă cineva... a *călcat într-o urmă rea*, peste nişte *aruncături* sau *făcături vrăjite*, şi din cauza aceasta au început să-l doară picioarele aşa de tare, că de abia se poate urni dintr-un loc în altul, sau chiar de fel nu se poate urni, cu nimic nu se poate aşa de iute şi de uşor vindeca..."[2].

De aceea omul trebuie să se păzească de a călca în aruncături şi mai ales să se ferească de a ridica lucruri pe care le vede pe drum.

„Fus sau ac de găsit să nu le iei, căci poate a făcut cineva de ursită cu ele, şi anume l-a *aruncat*"[3].

„Aţă sau curmei de găseşti, să nu iei, că-ţi poţi lua boală, junghi sau huit, căci nu ştii cu ce *farmece* le-o fi *aruncat* cineva"[4].

Faptul

§ 125 Dintre toate farmecele care se fac cu scopul de a trimite boala în trupul cuiva, acela de care se teme lumea mai mult e *faptul* sau *făcătura*, sinonime poate cu *datul* sau *dătătura*, termeni mai rar întrebuinţaţi. Reproducem dintr-un articol, publicat într-o revistă de folclor, următoarele amănunte interesante privitoare la acest farmec :

„*Faptul* este o boală care nu vine de la Dumnezeu sau din alte pricini întîmplătoare, ci este, cum se crede de popor, rezultatul unor fermecători sau vrăji femeieşti. Dacă cineva, şi mai ales vreo femeie, are ciudă pe alta, ca să se răzbune, aleargă şi la acest mijloc, adică *îi face pe fapt*. Şi iată cum. Femeia ce vrea să dea această boală cuiva, în 7 duminici, pe cînd preotul e în slujbă, şi mai ales cînd toacă, strînge din 7 feluri de seminţe de oricare plante, cîte 7 boabe de fiecare fel, şi punîndu-le într-un săculeţ, le descîntă, adică, chiar cînd le strînge, le meneşte pe omul căruia vrea să-i facă rău. După ce a împlinit astă lucrare, toate aceste seminţe le fierbe într-o oală nouă furată, cu apă strînsă tot în acele 7 duminici, sau numai cu apă neîncepută dintr-o duminică

1. Marian, *Descîntece,* 25.
2. Idem, *Vrăji,* 140 urm.
3. Voronca, *Datinele,* 1069.
4. *Ibidem,* 1074.

dimineaţa. O dată fierte, se duce sau trimite pe altcineva de le duce şi le toarnă în calea omului menit, bunăoară în pragul uşii, la poartă sau portiţă, în cărarea pe unde ştie că trece mai ades etc. Cine calcă întîi, acela numaidecît se umple de boală, şi dacă cumva a călcat cel menit, cu atîta boala, adică faptul, e mai greu şi mai furios, iar omul în mai greu pericol de a fi scăpat. Dacă faptul e menit şi dat în ziua de Paşti, e fără leac ; dacă e dat într-o duminică, iar e greu, dar cu mijloc de lecuire ; şi dacă-i dat într-o zi lucrătoare, e fără pericol. Se mai spune că unele femei vrăjitoare clocesc un ou de părăsitură, la subţioară, 9 zile şi apoi, cînd ciocneşte (!), atunci ea îl meneşte ce să se facă : pui, vrabie, muscă, gîndac sau altceva ; iar cînd va fi flămînd, să se poată preface în pui de găină, ca să-l poată hrăni. Se spune că acesta este „lucrul rău” sau „dracu”, şi are putere mare în rele. Pe acesta îl trimit unele femei, care îl au, să ducă farmecele pentru fapt în calea celui menit. Dacă cineva calcă în faptul dus de acest lucru rău, n-are leac şi moare peste trei zile. Omul care a călcat în fapt, îndată începe să îl mănînce pielea cumplit peste tot trupul şi-i vine durere de cap. De la o vreme, încep să-i iasă peste tot corpul o mulţime de bube mărunte ca păsatul, sau mari şi late, sau de diferite mărimi. Unele sînt mari, roşii, late şi rotunde ca nişte gologani de 5 bani. Îndată ce au ieşit aceste bube, mîncărimea pielii e aşa de mare, încît omul nu mai poate sta pe loc. De la o vreme, bubele acelea se tot lăţesc pînă se ajung una cu alta, şi se face pielea groasă şi tare ca un potlog, şi omul are un chin nespus şi o arşiţă cumplită. Se spune că cel mai bun mijloc de lecuire, în acest caz, e să chemi îndată o babă care ştie a *desface*, adică a descînta de fapt... Faptul se zice că este de 12 feluri şi are fiecare fel cîte un descîntec, şi dacă cel ce descîntă nu cunoaşte bine fiecare fel de fapt, spre a-i aplica descîntecul lui, omul nu se lecuieşte. Şi animalele care calcă întîi în dătăturile de fapt încă se îmbolnăvesc...”[1]

Fapt (pl. *fapţi*) se mai numeşte şi omida unui fluture foarte mare, căruia poporul îi zice „strigă” (*Acherontia atropos*). Această omidă, groasă şi lungă uneori de 8-10 cm, de culoare verde-gălbuie, cu dungi albastre, dacă se vrăjeşte de fermecătoare, se umple pe perişori de argint viu. Aceşti fapţi sînt duşi sau sorociţi să se ducă la persoanele împotriva cărora se vrăjeşte şi se aruncă în doniţa cu apă sau în fîntîna din care scoate apă de băut. Cine bea din această apă, nu e bine de el, căci capătă boala numită „fapt”, se umple de bube rele ; fapţii îi ies pe gură şi pe nas, iar omul, după ce i-au ros măruntaiele şi ficaţii, moare în chinuri grozave[2].

1. *Şezătoarea,* I, 157 urm.
2. Marian, *Insectele,* 272 urm. ; *Şezătoarea,* XII, 196.

Argintul viu

§ 126 Farmece pentru trimiterea bolii în trupul cuiva se mai fac de vrăjitoare cu *argint viu*.

Cităm cîteva comunicări interesante, trimise lui Hasdeu[1] privitoare la farmecele ce se fac cu acest metal.

> „Vrăjitoarea descîntă argintul viu și-l trimite cui i se poruncește. Argintul viu pleacă singur de la vrăjitoare și, ajungînd în casa unde e hotărît, se risipește în cofe, în străchini, în așternuturi și în toate lucrurile din casă. Cei din casă cîteodată îl văd, dar nu pot face nimic ca să-l depărteze. Din toți cei din casă nu se îmbolnăvește decît acela care e ursit de vrăjitoare. Bolnavul simte un fel de cîrcei în tot trupul și se umple de spuzeală, dînd din ea un fel de apă. Aceasta nu se poate vindeca decît numai prin descîntece și fumuri”[2].
>
> „O fermecătoare urseşte pentru cineva cîteva dramuri de argint viu, care pleacă singur, rostogolindu-se pe pămînt, pînă ajunge în casa aceluia, se lipește de el sau intră în el și-l slăbește din zi în zi, pînă se usucă și moare...”[3].
>
> „Prin dare de argint viu se înțelege cînd un dușman ia mercur și-l descîntă, trimițîndu-l la cutare, ca să-l bea în apă, în vin, în rachiu, și atunci, după trei zile sau patru sau după cum îl menește, îi ies pe trup bube albe, umplute cu un fel de apă veninoasă”[4].
>
> „Dacă o femeie a răgușit, sau i s-a spuzit ori umflat corpul, atunci zice că i-a dat argint viu, și aleargă la vrăjitoare ca să-i descînte”[5].

Iată ce se crede în județul Vîlcea despre efectele argintului viu, trimis cuiva :

> „Se știe că argintul viu este foarte mult întrebuințat în vrăjitorie. Între alte descîntece și vrăji pe care le fac cu el solomonarii, este și «dătătura cu argint viu», în care argintul viu este trimis, pe drum, peste garduri sau vîlcele, la locul sau la omul care i-a fost sorocit, pentru a face diferite neajunsuri : dezbinare, vrăjmășie, stricare de zăgazuri, înecuri ș.a.
>
> Cînd se întîmplă de trece prin vreun cîrd de gîște, păsările încep a se mușca una pe alta, și trebuie să le descînți, căci altfel rămîi fără ele”[6].

Cam acestea sînt cele mai de seamă din mijloacele întrebuințate de vrăjitoare sau fermecătoare ca să-l facă pe cineva din om neom, trimițîndu-i felurite boli în trup. Aceste boli se manifestă mai adesea prin bube, care apar pe tot corpul sau numai pe o parte a trupului ; apoi sînt bubele dulci, damblaua, cîrtița, albeața și foarte adesea junghiurile. Acestea se capătă dacă „i se pune cuiva cuțitul”. Tot

1. Hasdeu, *Etymol.*, 1620 urm.
2. Județele Ialomița și Muscel.
3. Județul Ialomița.
4. Județul Putna.
5. Județul Buzău.
6. Ciaușanu-Fira-Popescu, *Folklor.,* 140.

trupul celui dușmănit simte numai împunsături de cuțite. Trebuie atunci să i se descînte, înfigîndu-se un cuțit după ușă. Dacă-l scoate apoi și are vîrful ruginit, nu mai încape îndoială că bolnavului „i s-a pus cuțitul"[1].

Paza de farmece

Ca să nu se prindă farmecele de cineva, spre a fi ferit, cu alte cuvinte, de uneltirile vrăjitoarelor, e nevoie de anumite acte simbolice, să poarte amulete speciale sau să se îngrijească cu oarecare talismane. Cele mai recomandate sînt următoarele : § 127

a) Să-și îmbrace cămașa sau haina pe dos, ori să-și încalțe unul din ciorapi sau amîndoi pe dos. În același mod se procedează în Franța, în Spania, în toată Germania, probabil și aiurea[2].
b) Se întoarce scaunul și toate lucrurile din casă, și atunci merg farmecele înapoi asupra aceluia ce le-a trimis[3].
c) Copilul trebuie cîntărit îndată după naștere, ca să nu se prindă niciodată farmecele de el. De altfel, se recomandă și oamenilor mari să se cîntărească des, mai ales în ziua de Sf. Gheorghe, ca să se apere de farmece. Tot așa cred și românii din Macedonia, bulgarii, sîrbii și huțulii[4].
d) Se pune noaptea sub cap un cuțit cu vîrful în afară[5]. Cuțitul joacă și la multe alte popoare un mare rol în credințele privitoare la alungarea farmecelor[6].
e) Trebuie pus vătraiul și toporul, cuțitul și mătura lîngă ușă. Se presupune că mătura și vătraiul alungă, iar toporul și cuțitul taie farmecele trimise, și așa nu se pot apropia de om[7]. Toate aceste obiecte se întrebuințează și la alte popoare ca mijloc de a se apăra de vrăji.
f) Cînd pleci de acasă, toarnă foc sau spuză sub prag și treci, ca să nu se lipească farmecele de tine, ci să se întoarcă asupra aceluia care le-a trimis[8].
g) E bine să ții la casă un cîine negru, o pisică sau o găină neagră, căci te apără de farmece[9]. Culoarea neagră a animalelor, fiind un mijloc eficace de alungare a farmecelor, se recomandă, în același scop, să se mănînce întîiul ou al unei puici negre[10]. La toate

1. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 34, 36 ; Pamfile, *Boli,* 10, 22 ; Laugier, *Etnogr. medic.*, 96.
2. Seligmann, *Der böse Blick,* II, 222.
3. Voronca, *Datinele,* 518.
4. Candrea, *Iarba fiarelor,* 110 ; Seligmann, *Der böse Blick,* II, 261 urm.
5. Voronca, *Datinele,* 577.
6. Cf. Seligmann, *Der böse Blick,* II, 15 urm.
7. Voronca, *Datinele,* 581.
8. *Ibidem,* 1213.
9. *Ibidem,* 466 ; Marian, *Ornitologia,* II, 255 ; Gorovei, *Credinți,* 265.
10. Voronca, *Datinele,* 426.

popoarele din Europa și, în parte, la cele din Asia, culoarea neagră e un bun prezervativ contra vrăjilor și deochiului[1]. În special, cîinele, pisica și găina de această culoare sînt considerate la multe popoare, întocmai ca la noi, ca mijloace sigure de a ține departe de casă farmecele[2].

h) Să pui 9 sau 12 fire de grîu pe sfînta masă, în altar, fără să știe preotul. Pe acestea, după ce slujește popa 12 liturghii, să le iei și să le păstrezi cu anafură, că nici un farmec nu se va mai putea apropia de casă. Uneori se recomandă să faci cu sfredelul niște găuri în cele patru cornuri ale casei și să pui aceste fire de grîu înăuntru[3].

i) Se pune o căpățînă de cal într-un par al gardului. Acest mijloc de apărare contra farmecelor e foarte răspîndit. E practicat în toată Germania, unde e pomenit de Tacit[4], în veacul I d.Hr. Tot astfel se procedează în Scandinavia și în Islanda, în Franța, în Polonia, la bulgari, sîrbi, letoni și unguri, la tătarii din Crimeea, în Caucaz, în Tripolitania etc.

j) Se poartă anumite amulete, mai adesea : un inel făcut dintr-o monedă căpătată de pomană[5] sau argint viu[6]. Mireasa poartă, în ziua cununiei, o păpușă, iar mirele pune la brîu un cuțit[7].

Ne oprim aci. Ar mai fi multe de spus despre farmece și vrăji, dar numai într-o lucrare specială asupra lor s-ar putea da toate amănuntele cu privire la puterea lor nefastă. Cred însă că cele expuse aci, pe scurt, sînt de ajuns pentru a ne lămuri asupra acestei părți importante din folclorul medical.

Blestemele

§ 128 Am mai avea ceva de spus asupra unei alte cauze care provoacă adesea boala în trupul omului : vreau să vorbesc de blestemele ce se rostesc împotriva cuiva. În special femeile, la cea mai mică supărare sau necaz ce-l au asupra cuiva, nu contenesc a sporovăi din gură, rostind blesteme grozave. Reproduc din lucrarea despre *Boli și leacuri* a lui T. Pamfile (p. 2) următoarele rînduri caracteristice :

> „De muncești, ele te blastămă «*să te muncească dracii*» ; de vei ședea, «*ședea-ți-ar stîlpul la cap*» ; de vei juca, «*juca-te-ar Rusaliile*» ; de vei dormi, «*dormire-ai somnul morții*» ; de vei cînta, «*cînta-ți-ar dracul la ureche*» ; de vei citi, «*citi-ți-ar popa*» ; de vei mînca, «*mînca-te-ar viermii și veninul*» ; de vei bea, «*bea-te-ar șerpii și tăunii*» ; de nu le-auzi, «*n-ai mai auzi cucul*» ; de nu le vezi, «*n-ai mai vedea fața soarelui*» și cîte altele. Și unele din aceste blăstămuri

1. Seligmann, *Der böse Blick,* II, 243 urm.
2. *Ibidem,* 120, 122, 124.
3. Voronca, *Datinele,* 133, 318.
4. *Annal.*, I, 61.
5. Gorovei, *Credinți,* 266.
6. Hasdeu, *Etymol.*, 1619.
7. Gorovei, *Credinți,* 1267 ; Ciaușanu, *Superstițiile,* 241.

«se lipesc», adică se îndeplinesc, fiindcă femeia este «pocită la gură», adică în legătură sau sub stăpînirea diavolului. Pentru ca aceste blăstămuri să nu aibă nici o înrîurire asupra celui blăstămat, se crede că acesta trebuie să poarte inel, de-i bărbat, cercei, de-i fată, de care să se lipească blăstămurile".

Nenumărate sînt blestemele ce-i ies românului din gură, cînd îl scoţi din fire, dar nici femeii nu i-a tors mă-sa pe limbă, și imprecațiile pe care le rostește cîteodată sînt zguduitoare. Spicuim, la întîmplare, cîteva din cele mai obișnuite:

Lovi-te-ar boala (*să te lovească*)! – *Arde-te-ar focul!* – *Mînca-l-ar focul să-l mănînce!* – *Sări-i-ar ochii!* – *Mînca-l-ar viermii!* – *Să se-aleagă praful și pulberea de capu-ți!* – *Să n-apuci ziua de mîine!* – *Călca-te-ar nevoia!* – *N-ai mai călca iarbă verde!* – *Să se topească carnea pe tine ca lumînarea!* – *Mînca-ți-aș coliva!* – *N-ai mai ajunge să-ți cînte cucul la anul!* etc.

Dar nici blestemul ibovnicei părăsite nu e mai ușor. Citām dintr-o poezie populară din nordul Moldovei următorul blestem caracteristic:

Du-te, bade, fătul meu,
Să te-ajungă dorul meu,
Unde-o fi glodul mai rău ;
Să te-ajungă jalea mea,
Unde-o fi calea mai grea.
Mîna stîngă
Să ți-o frîngă,
Mîna dreaptă să-ți sclintească,
Limba-n gură să-ți muțească,
Să duci frîul cu dinții,
Să mîi calul ca muții,
Să te vadă părinții.
Să-ți aduci, bădiț', aminte
Că-i blăstăm de oare-unde.
Nu-i blăstăm de la măicuță,
Că-i blăstăm de la drăguță.
Bade, bade, fătul meu,
Să te-aducă Dumnezeu
Să vii iar în satul meu ;
Să îmbli prin sat
După căpătat.
Să te-aducă Dumnezeu
Să vii la bordeiul meu,
Să te miluiesc și eu
Cu cîrmoaja cea uscată
Pe cea poliță-aruncată,
Cu rufa cea lepădată,
De cînd era moașa fată ;
Și cu niște cioareci răi,
De cînd era moșu holteiu[1].

Dintr-o poezie populară din Transilvania:

Dare-ar, bade, Dumnezeu,
Să fie pe gîndul meu!
Să te-ajungă dor cumplit,
Să lași lingura pe blid,
Să ieși afară plîngînd
Și părul din cap smulgînd!
Să te bată, badeo, bată,
Nouă boale dintr-o dată,
Nouă boale și-o lingoare
Din arat pînă-n cărat,
Din culesul cînepii
Pînă-n ruptul cămășii!
Cînd vei crede că ți-i bine,
Să vie popa la tine ;
Cînd vei crede că te scoli,
Să vie popa că mori ;
Cînd va fi la primăvară,
Să te scoață șase-afară :
Doi de mîini, doi de picioare,
Doi de dalbe brățișoare[2]!

1. *Șezătoarea,* I, 9 urm.
2. Jarnik-Bîrseanu, *Doine,* 265 urm.

Capitolul VI
Deochiul

Ce este deochiul?

§ 129 Dintre toate credințele noastre străvechi, privitoare la cauzele bolilor, aceea pe care o găsim nu numai la toate popoarele din Europa, ci la întreaga omenire de pe fața pămîntului, e credința în *deochi*. Ceva mai mult. Pe cînd celelalte credințe și superstiții sînt împărtășite numai de masele inculte și de populațiile sălbatice sau semicivilizate, acelea privitoare la deochi au prins rădăcini adînci pînă și în sufletul acelora pe care cultura ar fi trebuit să-i facă mai sceptici și nu atît de lesne crezători ca poporul de rînd. Aceasta se explică prin faptul că efectele așa-numitului „deochi" s-au arătat, în unele cazuri, așa de uimitoare, încît au pus pe gînduri și pe cei mai luminați, zdruncinîndu-le neîncrederea și scepticismul.

Ce este, de fapt, deochiul?

În dicționarul manuscris al neobositului cărturar care a fost marele-vornic Iordache Golescu, și ale cărui file îngălbenite zac neutilizate în rafturile bibliotecii Academiei Române, citim următoarele însemnări:

> „*Dăochez* înseamnă că vatăm oarece cu ochii, cu vederea, cu uitătura. Adică uitîndu-mă la oarece, se vatămă acel lucru atît de rău și pătimește atît de mult, încît de este copil sau vreo vită, peșin se îmbolnăvește și moare. De este sticlă, crapă, plesnește. De este vas de pămînt, se sfărîmă, se sparge. De este casă, se prăpădește. De este vie, se strică vița cu totul, de nu mai dă rod. Și alte multe asemenea zic pentru dăochiat, încît nu e de crezut ; dar se întîmplă cu adevărat de multe ori mari boli, mari vătămături și mari stricăciuni, mai ales și mai des la copii. Și, după cum zic, cel ce are această patimă, cînd dăoache pe cineva, simte că-l dor ochii, simte o iuțime, o usturime, o arsură la ochi. Are și mare și înfocată dragoste și plăcere către acel lucru ce vede, încît de-ar putea să-l înghită de viu. Dohtoria dăochiatului alta nu este decît, după obiceiul vechi, cel de dăoache vreun copil, să scuipe asupra copilului de trei ori sau să dea semn de la el însuși și cu acel semn să-l afume pe copil. Cel ce nu voiește să se dăoache, scuipă de trei ori în sînul său. Ca să nu se dăocheze copiii, obișnuiesc doicile de atîrnă la capul copiilor usturoi sau un semn de postav roșu, sau vreun ban mare de argint, de aur, sau scule frumoase, care se zic semne de dăochiat, ca, uitîndu-se cel ce dăoache la copil, să vază mai întîi acele semne. Și, așa, mergînd vederea, uitătura întîi la acele semne, se rispește pe acolo veninul dăochiului și scapă

copilul. Iar usturoiul în adevăr este dohtorie împotriva dăochiatului, că iuțimea lui biruește iuțimea ochilor înveninați a celui dăochietor”.

Acum, după lămuririle lui Iordache Golescu asupra înțelesului pe care-l dă poporul deochiului și asupra efectelor lui funeste, să examinăm pe rînd, în mod amănunțit, tot ce se știe despre acest vehicul al bolilor, despre acest agent nimicitor al mulțumirii, al bunei stări și al fericirii omenești.

Cum se provoacă deochiul

Deochiul se poate provoca prin simpla *uitătură* sau cu *vorba*.

A) *Prin uitătură*

O singură privire e adesea de ajuns ca să zdruncine sănătatea cuiva, § 130
sau să aducă, într-un fel sau altul, vătămare, nu numai omului, în special copilului, ci chiar vitelor și plantelor. Ba chiar – lucru de necrezut – efectele acestei priviri sînt uneori resimțite chiar de obiectele neînsuflețite. Urmările fatale ale simplei uitături, fără a se recurge la nici o formulă sau ceremonie magică, constituie caracterul propriu al deochiului, al acestei acțiuni funeste care-l deosebește de toate celelalte mijloace întrebuințate de cineva cu scopul de a vătăma, cum sînt vrăjile, farmecele, blestemele etc.

Această uitătură, căreia i se atribuie o putere magică așa de grozavă, e îndreptată adesea către cineva sau ceva fără nici o răutate, fără nici un gînd de a-i aduce vătămare. Ba chiar dimpotrivă, ea poate să fie plină de dragoste sau de admirație. Puterea dăunătoare a acestei priviri e, în cazul acesta, independentă de voința lui, e un fel de vrajă involuntară, provocată numai de însușirea nenorocită pe care o are de a deochea. Această grozavă însușire o au unele persoane de la naștere, iar altele o capătă mai tîrziu, datorită unor anumite împrejurări.

Își poate închipui oricine cît de primejdioasă poate deveni această uitătură, cînd e îndreptată cu ură sau cu invidie asupra cuiva, cînd pizmuitorul rîvnește la fericirea altuia, cînd firea lui răutăcioasă nu se poate împăca văzînd bunăstarea, frumusețea sau sănătatea deplină a altei persoane. În cazul acesta, acțiunea vătămătoare a privirii deochetorului e voluntară, invidiosul dorește cu tot dinadinsul să facă rău și nenorocita victimă resimte imediat urmările grozave ale acestei acțiuni.

B) *Cu vorba*

Cînd cineva exprimă prin cuvinte admirația de care e cuprins față de o persoană frumoasă, sănătoasă, fericită sau înzestrată cu calități deosebite, ori dacă aduce laude peste măsură aceluia ce posedă aceste însușiri, deochiul e gata. Ba însuși vorbitorul se poate deochea singur, cînd arată cu vorba că e pe deplin mulțumit de starea sa, sau cînd dă a înțelege că e peste măsură de fericit. Singurul mijloc de a evita grozavele urmări ale acestor laude exagerate este expresia *„să nu-i*

fie de deochi!” sau „*de nu m-aș deochea!*” și altele de felul acesta, pe care le găsim la mai toate popoarele din Europa. Germanii exclamă: „*Unberufen!*”, „*Unbeschrieen*”, „*Nichts für ungut!*”, „*Gott sei Dank!*” sau „*Gott behüt's!*” etc. Italienii întrebuințează expresia: „*Che Dio lo benedica!*” sau „*Se malocchio non vi fosse!*”. Englezii se servesc de formulele: „*May no evil befall us!*” sau „*Heaven shield us (from harm)!*”. Francezii: „*Touchons du bois!*” etc. Popoarele balcanice întrebuințează de asemenea diverse expresii pentru a se feri de efectele deochiului. Grecii moderni exclamă: „*νὰ μὴ σὲ πιάσῃ μάτι*” sau „*νὰ μὴ βασκαθῇ!*” ori „*φθοὺ, φθοὺ, σκόρδα!*”; albanezii: „*Zoti e baftë mirë!*”; bulgarii: „*da ne mu sâ uroki!*”; sîrbii: „*da ne urečem!*” sau „*ne bud uroka!*”.

Grecii și romanii, care credeau ca și noi în acțiunea funestă a deochiului, își închipuiau că sănătatea deplină, frumusețea neobișnuită, bunăstarea cea mai mulțumitoare sau fericirea desăvîrșită ațîțau invidia zeilor. Aceștia nu priveau totdeauna cu ochi buni fericirea omului și făceau adesea tot ce le sta în putință ca să nimicească această fericire sau să transforme traiul acelora pe care îi invidiau într-o viață amărîtă, plină de tot felul de necazuri.

Trebuia deci să fii prudent la vorbă, să nu te arăți prea mulțumit de starea ta înfloritoare, să nu te lauzi că ești peste măsură de fericit, căci puteai să te deochi singur. Și nici altora să nu le fi adus laude pentru înfățișarea lor de invidiat sau pentru starea lor prosperă. Laudele care întreceau măsura puteau să atragă asupra aceluia despre care era vorba toată invidia răutăcioasă a zeilor. De aceea credința în deochi a fost pentru popoarele din vechime un izvor de teamă zilnică. Mai ales copiii erau cei mai expuși, așa că părinții lor tremurau de frica deochiului, cînd auzeau că cineva îi lăuda peste măsură. Tertullian se exprimă în una din scrierile lui (*De carne Christi*): „Să mai tacă și baba aceea, să nu-mi deoache copilul!”. Își mai închipuiau că uitătura unora avea primejdioasa însușire de a arde ca o flacără persoana sau chiar lucrul neînsuflețit către care era îndreptată. De altă parte, lauda peste măsură se întrebuința ca un mijloc șiret de către cei invidioși, cu scopul de a atrage asupra celor vizați mînia cerească. Aceasta se chema la romani „*fascinare lingua*” (a deochea cu vorba), cum se exprimă poetul Catullus[1]. Se mai povestea că, în Africa, erau unele familii ai căror membri puteau, prin aceste laude din cale afară de primejdioase, să prăpădească turmele, să usuce copacii și să facă să moară copiii[2].

Nici o superstiție n-a fost și nu este așa de răspîndită ca aceea a deochiului. Moștenită de la păgîni, creștinismul n-a putut s-o alunge, căci chiar Părinții Bisericii au recunoscut influența tainică a acestei acțiuni magice, care inspiră atîta groază omenirii de pretutindeni. Religia creștină, transformînd zeii păgînismului în diavoli și duhuri necurate, deochiul e atribuit de marii propovăduitori ai religiei lui Hristos intervenției acestor duhuri rele[3].

1. VII, 11.
2. *Natur. hist.*, VII, 2.
3. Hieron, *Epist. ad Gal.,* III, 1; Tertullian, *De vel. virg.*, 15.

Dintre popoarele vechi de la Răsărit, se știe precis că asirienii, chaldeenii și evreii credeau în deochi. Arabii aveau și ei această credință, căci e pomenită chiar în Coran[1]. În *Istoria Egiptului*, scrisă de Abu'l-Mahasen, se vorbește de un individ care avea „ochi așa de răi, că nu putea să-și îndrepte uitătura asupra unui lucru, fără să-l nimicească"[2]. Se mai vorbește de deochi în inscripțiile și papirusurile egiptene, unde e pomenit cu numirile de „benen" și „sih".

La vechii indieni, în cărțile vedice, se vorbește foarte des de deochi, unde e numit „ghoram kakshus". Această credință s-a menținut pînă în ziua de astăzi în toată India.

La vechile popoare iranice, deochiul juca un mare rol. Se face adesea mențiune de el în Zendavesta, colecția de cărți sfinte, atribuite lui Zoroastru. Perșii și afganii au păstrat această credință.

Popoarele mongolice cred toate în efectele grozave ale deochiului, atît cele din Asia, cît și cele de s-au strămutat în Europa. La turci, tătari, laponi, maghiari etc., deochiul e tot așa de temut ca la noi.

Aceleași credințe le regăsim la popoarele de rasă neagră și la populațiile din Australia.

Precum se vede, credința în deochi e comună tuturor popoarelor de pe glob, și o putem urmări pînă în cele mai vechi timpuri la toate popoarele din Antichitate.

Ca și populațiile din celelate continente, cele din Europa, fără nici o excepție, sînt, pînă în ziua de astăzi, stăpînite de teama deochiului.

Să intrăm acum în amănunte asupra credinței în deochi, la noi și la celelalte popoare civilizate.

Cine poate deochea ?

După cum reiese din imprecațiile întrebuințate în descîntece, oricine § 131
poate – cu voie sau fără voie – să îmbolnăvească pe cineva de deochi : fie *bărbat* (voinic), fie *femeie* (muiere, nevastă, văduvă sau fată mare), *copil* (prunc nepriceput) ori *unchiaș* sau *babă*. Cu deosebire, după credințele răspîndite la noi și la alte popoare din Europa, au darul nenorocit de a deochea :

a) Cei cu *ochii albaștri*, după credința poporului nostru[3]. Tot astfel se crede în Turcia și în Siria.
b) Cei cu *ochii verzi*[4]. Aceeași credință o au și francezii.
c) Cei cu *ochii negri*, credință rară la noi, înregistrată numai de Pamfile[5]. O găsim răspîndită mai ales la popoarele germanice și la slavi, al căror păr e mai adesea bălai și ai căror ochi sînt de o culoare deschisă.

1. Sure, 113.
2. Seligmann, *Der böse Blick,* I, 16 urm.
3. Gorovei, *Credinți,* 1087, 1088 ; Ciaușanu, *Superstițiile,* 254.
4. Gorovei, *Credinți,* 1090 ; Rev. *Ion Creangă,* III, 181.
5. *Boli,* 28.

d) Cei cu *sprîncenele îmbinate*. Această credință e foarte răspîndită la noi și la alte popoare. O găsim la germani și la sașii din Transilvania, la unguri, la slovaci și la sloveni, la bulgari, la grecii de astăzi etc. Aceeași convingere o aveau grecii din Antichitate și romanii. La vechii indieni, cei cu sprîncenele îmbinate erau socotiți ca vrăjitori, pe cînd astăzi, la diferite popoare din Europa, găsim credința că această particularitate a sprîncenelor la un individ e un semn neîndoios că e un strigoi sau că se poate preface în vîrcolac.
e) La diverse popoare se crede că mai pot deochea cei cu *ochii injectați*, cei *urduroși*, cei cu *ochii mari* sau, dimpotrivă, cei cu *ochii mici* și vîrîți în fundul capului.
f) *Chiorii* sînt reputați în Orient ca provocatori ai deochiului. Un locuitor din Cairo îți va spune : „Dacă vezi trecînd un chior, răstoarnă o piatră sau sparge-ți ulciorul, căci numai astfel scapi de deochi". Au acest dar funest cei cu *ochii sașii*.
g) Oamenii *pociți, urîți*, cu diverse metehne ale trupului se spune, la noi și aiurea, că au darul de a deochea.
h) Aromânii, francezii, germanii, scoțienii te sfătuiesc să te ferești de cei cu *părul roșu*, căci deoache. Se mai crede că și *spînii* au puterea de a deochea.
i) Credința cea mai răspîndită la românii de dincoace și de dincolo de Dunăre și la multe alte popoare, sîrbi, bulgari, greci, germani, suedezi etc., e că toți *copiii întorși de la țîță*, adică aceia care după ce au fost înțărcați, mamele lor – din cine știe ce pricină – le-au dat iarăși sînul, sînt înzestrați cu puterea grozavă de a deochea. La sîrbi se zice că copilul întors de la țîță poate deochea așa de grozav, că e în stare, cu o singură uitătură, să răstoarne un călăreț de pe cal[1].
j) Se mai zice același lucru despre *copiii născuți cu tichie*[2].
k) Copilul, pînă la un an, dacă *se uită în oglindă*, se deoache singur, după credința românilor din Bucovina[3].
l) Dintre neamuri, *evreii* trec, la germani, drept provocatori ai deochiului[4], pe cînd, la noi, se crede că sînt *țiganii*[5]. Într-un descîntec inedit din județul Argeș se zice :

De-o fi deochiat de *țigan*,
Să i se surpe cușnița,
Să-i arză stropelnița,
Să se mire lumea de el...

m) Dar nu numai oamenii posedă această putere fascinatoare, ci și *dobitoacele* și *păsările*. În diverse descîntece se pomenește de această facultate a lor. Astfel, într-un descîntec din județul Argeș :

1. Krauss, *Sitte,* 545.
2. *Șezătoarea* IV, 31 ; Gorovei, *Credinți,* 1087.
3. Voronca, *Datinele,* 933.
4. Wuttke, *Volksaberglaube,* § 222.
5. Pamfile, *Boli,* 28.

De-o fi deocheat de *cal*,
Să-i ciumpăvească coama,
Să rîză lumea de el...

Într-un descîntec din județul Teleorman:

De-o fi deocheat de *vacă neagră*,
Să-i crape țîțele,
Să-i cure laptele,
Să-i moară vițelul de foame...[1].

În alte descîntece, din județele Dîmbovița, Ialomița, Romanați etc., găsim adesea formula:

De l-o fi deocheat *păsările*,
Să le cadă penele...

Sau, într-un descîntec din județul Vîlcea[2]:

De-o fi deocheat de *păsărele*,
Să le cază penele,
Să rămîie tuleiele,
Să se mire și mic și mare,
Cum s-a mirat de cutare...

Credința în animism, răspîndită la mai toate popoarele de pe pămînt, credință după care există un suflet în tot ce ne înconjoară, pînă și în lucrurile neînsuflețite, face ca poporul nostru să creadă că și acestea din urmă au puterea de a deochea. Astfel se explică de ce, în descîntecele de deochi, constatăm că se pomenesc ca provocatori ai deochiului următoarele: § 132

a) *Iarba*, după cum se exprimă un descîntec din județul Gorj[3]:

De-o fi deocheat de *iarbă*,
Iarba să se usuce...

Tot astfel, într-un descîntec din Rășinari[4]:

De-o fi deocheat de *iarbă*,
Să i se scuture florile...

b) *Cîmpul* și *codrul* sau *pădurea*. Astfel, într-un descîntec din județul Vîlcea[5]:

De-o fi deocheat de *cîmp*,
Pieie-i florile,
Rămîie-i pămînturile...

Sau, într-altul, din județul Putna[6]:

1. Rev. *Ion Creangă,* IX, 291.
2. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 548.
3. *Șezătoarea,* III, 142.
4. Păcală, *Rășinari,* 249.
5. Candrea-Densusianu-Speranția, *Graiul nostru,* I, 295.
6. *Șezătoarea,* IV, 190.

De-o fi deocheat de *cîmp*,
Să-i pice florile,
Să rămîie slut,
Să-i fie ciudă...

Din județul Dolj[1]:

De-o fi (deocheat) de *codru*,
Să-i cadă frunzele,
Să i se usuce crăcile...

Din Bucovina[2]:

De te-o pocit *pădurile*,
Să le pice frunzele,
Să rămîie ciunge,
Să se ouă ciocîrlia,
Să pice scăfîrlia.

c) *Apa*, ori *izvorul* sau *fîntîna*, după cum se vede din următoarele fragmente de descîntece.

Din județul Vîlcea[3]:

De-o fi deocheat de *apă,*
Să-i sece izvoarele,
Să rămîie pietrele,
Să le arză soarele...

Tot de acolo[4]:

De-o fi deocheat de *izvor,*
Sece-i vinele,
Să-i rămîie pietrele,
Să le bată vînturile,
Să le arză soarele....

Din județul Romanați[5]:

De-o fi deocheat de *fîntînă,*
Să-i sece izvoarele...

d) *Drumul* și *poteca*, după cum reiese din următoarele citate :

Din județul Dolj[6]:

De-o fi deocheat din *drumuri,*
Drumurile să părăsească,
Iarba verde, verde crească,
Și (cutare) să se lecuiască...

Dintr-un descîntec inedit din județul Ialomița:

1. Laugier, *Etnogr. medic.*, 115.
2. Marian, *Descîntece,* 183 urm.
3. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 1520.
4. *Șezătoarea,* IV, 190.
5. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* I, 84 ; Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 57.
6. *Ibidem,* XI, 57.

De-o fi deocheat de *poteacă*,
Lumea pe ea să nu treacă...

e) Însăși *casa*, dar mai ales împrejmuirea ei, *gardul*, poate avea puterea de a deochea. Așa, într-un descîntec din județul Vîlcea[1] :

De-o fi deocheat de *casă*,
Pice-i streșinile...

Dintr-un descîntec din județul Argeș :

De-o fi deocheat de *gard*,
Să-i cază proptelele,
Să i se deșire nuielele,
Să se mire lumea de el...

f) *Cerul* însuși e învinuit de a fi pricinuit deochiul[2] :

De-o fi deocheat de *cer*,
Să-i pieie stelele,
Să rămîie de pedeapsă...

g) Cu deosebire sînt învinuiți *soarele* și *luna*, amîndouă aceste corpuri cerești apărînd ca niște ochi strașnici care se uită cu invidie la fericirea omului. Astfel, într-un descîntec din județul Romanați[3]:

De-o fi deocheat din *soare*,
Să-i pice razele,
Să se mire lumea,
Și să se minune,
Cum s-a mirat de cutare...

Dintr-un descîntec din județul Argeș :

De-o fi deocheat de *lună*,
Să-i pieie lumina,
Să rîză lumea de ea...

La aromâni se crede că „pruncul de la naștere trebuie păzit continuu, de teamă să nu-l vadă luna, căci îl deoache ; de asemenea, leagănul niciodată nu trebuie pus în fața ușii sau ferestrei, ca nu cumva să-l vadă luna”[4].

h) *Vîntul*, îndeosebi, are darul funest de a deochea. Poporul, închipuindu-și vîntul călărind pe cal, într-o fugă nebună, sau avînd aripi, cu ajutorul cărora poate străbate depărtări enorme într-o singură clipă, îl blestemă grozav din cauza deochiului pe care-l provoacă. Astfel, într-un descîntec din județul Tutova[5] :

De-o fi deocheat *vîntul*,
Moară-i calul...

1. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 1566.
2. *Șezătoarea,* IX, 36.
3. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* I, 87.
4. Papahagi, *Liter. pop.,* 57.
5. *Șezătoarea,* I, 57.

Într-alt descîntec, din județul Vîlcea[1], se vorbește de „vînturi” și blestemul e amplificat:

De-o fi deocheat de *vînturi*,
Moară-le caii,
Să rămîie cu șelele-n spinare...

În alte descîntece sînt blestemate *aripile* vîntului. Astfel, într-un descîntec din județul Putna[2]:

De-o fi deocheat de *vînt*,
Să-i pice aripile
Să-i fie ciudă...

i) În sfîrșit, pentru a încheia această lungă serie de provocatori ai deochiului, vom atrage atenția că poporul, păstrînd de la romani amintirea credinței despre „invidia zeilor”, învinuiește chiar pe *Dumnezeu* ca pricină a deochiului. Dar, de astă dată, nu blestemă, ci invocă mila Celui-de-Sus sau ajutorul Maicii Domnului. Astfel, într-un descîntec din județul Tutova[3] :

De-o fi deocheat de *Dumnezeu*,
Dumnezeu a lecui...

Sau, într-un descîntec din județul Dolj[4]:

De-o fi deocheat de *Dumnezeu*,
Maica Domnului aminte să-și aducă,
Leacul să-i aducă...

Cine poate fi deocheat

§ 133 Vom vedea, din cele ce urmează, că nu numai ființele vii cu care venim în atingere pot fi deocheate, ci și lucrurile neînsuflețite, în virtutea acestei credințe a animismului, care înzestrează cu viață tot ce ne înconjoară.

a) Dintre ființele omenești, copiii sînt cei mai expuși deochiului. E de-ajuns ca un copil să fie frumos sau să pară foarte deștept, pentru ca lumea, mirîndu-se de el și lăudîndu-l peste măsură, fără a întrebuința formula obișnuită „să nu-i fie de deochi!”, să-l învenineze cu deochiul. Această credință e răspîndită la toate popoarele.
b) Oamenii mari, în special *flăcăii* și *fetele frumoase, mirele și mireasa*, uneori și *oamenii slăbănogi* sau *bolnăvicioși*, sînt expuși a fi deocheați. Și această credință o au nu numai românii, ci și multe alte popoare.
c) *Lăuzele*, după credința românilor de dincoace și de dincolo de Dunăre, precum și a altor popoare, sînt foarte adesea în primejdie

1. *Ibidem,* IV, 190.
2. Candrea-Densusianu-Speranția, *Graiul nostru,* I, 295.
3. *Șezătoarea,* I, 58.
4. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* 57.

de a fi deocheate. De aceea, moașa, îndată după facere, înainte de a lăsa pe cineva străin să intre în casă, suflă peste capul lăuzei și-i descîntă de deochi[1]. Tot astfel se procedează la multe alte popoare[2].

d) În afară de ființele omenești, pot fi deocheate *animalele domestice*, în special caii și vitele cornute, mai ales cînd se deosebesc prin frumusețea lor. Mînjii, vițeii, mieii și iezii sînt cei mai expuși a fi deocheați. Această credință, foarte răspîndită și la celelalte popoare din Europa, era împărtășită și de romani. Poetul Virgiliu ne vorbește de un păstor care se jelește că cineva i-a deocheat mielușeii[3].

e) Se deoache și *păsările de casă*, în special puii.

f) *Stupii de albine*, mai ales cînd acestea strîng multă miere. De aceea se recomandă ca stupii să fie legați cu un brîu roșu[4].

g) *Gîndacii de mătase* se deoache foarte ușor. De aceea, multe gospodine nu lasă pe nimeni să-i vadă, iar dacă nu, îi acoperă cu o pînzătură roșie[5], sau pun în mijlocul patului lor un ou roșu de la Paști[6].

h) Afară de acestea, ca și cînd ar fi însuflețite, pot fi deocheate *plantele* de tot felul, legumele și grînele, florile, poamele și copacii[7].

Aceste credințe erau împărtășite de cele mai vechi popoare din Orient, le aveau grecii și romanii, și le regăsim astăzi la mai toate popoarele din Europa.

Toată natura, prin credința în animism, poate fi supusă influenței nefaste a deochiului. La multe popoare din Antichitate și din timpurile noastre, deochiul poate provoca tot felul de dezastre. Pămîntul poate să se cutremure, malurile se surpă, casele se năruie sau se aprind, corăbiile se îneacă, carele se răstoarnă în șanțuri, oglinzile și geamurile plesnesc, oalele se sparg și se fac cioburi prin simpla uitătură a deochetorului.

Aceaste credințe nu le-am întîlnit la poporul român, sau poate există în altă parte, dar n-au fost înregistrate de cei ce au scris despre deochi. Găsim totuși la noi unele credințe pe care le întîlnim și la alte popoare. Așa, de pildă :

În județul Vîlcea și în Bucovina se crede că *aluatul* făcut pentru pîine nu mai crește și dă îndărăt, cînd te miri de el și-l deochi[8]. Tot astfel cred și alte popoare din Europa : italieni, germani, danezi, unguri, sloveni etc.[9]

---

1. Marian, *Nașterea,* 35.
2. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, VI, 1098.
3. *Eclog.* III, 103 : „Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos”.
4. Marian, *Insectele,* 168.
5. Pamfile, *Industria,* 77 ; Ioneanu, *Superst.*, 83.
6. Marian, *Insectele,* 283.
7. Ciaușanu, *Superstițiile,* 249, 251.
8. *Ibidem* 249 ; Voronca, *Datinele,* 229.
9. Finamore, *Tradizioni,* 174 ; Seligmann, *Der böse Blick,* I, 236.

Deochiul ca și vrăjile, poate face *să sece laptele vacii*. De asemenea, laptele, cînd e deocheat, îl poți bate orișicît în putinei, că nu se mai alege untul din el.

Cînd face cineva *săpun*, e bine să lege un fir roșu la făcălețul cu care mestecă, căci altfel se poate deochea[1]. Se întrebuințează la noi chiar descîntece de deochi al săpunului!

Efectele deochiului

§ 134 Simptomele după care se poate recunoaște că cineva e deocheat sînt următoarele :

a) Capătă așa deodată, din chiar senin, dureri de cap grozave.
b) Cască într-una, fără să-i fie somn. Credința aceasta este foarte răspîndită. Dacă o babă descîntă cuiva, presupunînd că e deocheat, și ea începe să caște în timp ce rostește descîntecul, e un semn netăgăduit că bolnavul e deocheat. Cu cît descîntătoarea cască mai mult, cu atît vindecarea e mai sigură. Tot astfel se crede și în Franța.
c) Copiii și chiar oamenii mari se aprind la față și au călduri.
d) Le țiuie urechile.
e) Bolnavii sînt apucați de vărsături.
f) Le curge sînge din nas.
g) Li se duc ochii în fundul capului și slăbesc tare.
h) Le piere pofta de mîncare.
i) Omul se umple uneori de bube rele[1] sau i se face un sugel la un deget[2].
j) Cît privește animalele, în special caii, vitele și mieii, le vezi tremurînd, încep să tînjească și, în cele din urmă, se prăpădesc.
k) Cînd e vorba de plante deocheate, florile îndată se veștejesc, pomii nu mai dau roade și încep să se usuce.
l) Pînă și la lucrurile neînsuflețite se pot constata efectele deochiului. „O moară e deocheată, cînd se strică din chiar senin, sau cînd începe a nu mai umbla bine ; o vioară, cînd începe deodată a nu mai cînta frumos ; o lulea cînd începe a nu mai arde etc.”[3]

Stingerea cărbunilor

§ 135 Pentru a ști dacă cineva e deocheat, *i se sting cărbuni*, procedîndu-se în modul următor. Descîntătoarea aduce mai întîi apă neîncepută de la un izvor, de la o fîntînă sau de la o apă curgătoare din apropiere. Mai de folos este însă apa adunată din stropii de la roata morii. După ce umple o ulcică sau un pahar cu apă de aceasta, baba scoate din vatră, cu vîrful unui cuțit, 3, 6 sau 9 cărbuni aprinși și-i aruncă

---

1. Cf. Gorovei, *Credinți,* 1128 ; și italienii (Abruzzi) au credința că săpunul poate fi deocheat (Finamore, *Tradizioni,* 174).
2. Pamfile, *Boli,* 20.
3. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 173
4. *Ibidem,* I, 49.

apoi, cu mîna, în apa din ulcică, unul cîte unul, numărînd de-a-ndaratelea : 9, 8, 7... 1 sau, 6, 5, 4 etc. La cel dintîi cărbune pe care-l aruncă în apă zice : „ăsta-i de potcă”, la al doilea : „ăsta-i de deochi”, iar la al treilea : „ăsta-i de mirare, de strigare, de căscare”. După aceea începe să descînte, în care timp taie mereu în cruciș cu cuțitul pe deasupra apei din pahar sau din ulcică. Dacă omul e deocheat, toți cărbunii aruncați în apă se așază sfîrîind pe fundul vasului ; dacă nu, cărbunii stinși plutesc pe deasupra apei. Cu cît cărbunii sfîrîie mai tare și mai îndelung în ulcică, cu atît bolnavul e mai tare deocheat și primejdia mai mare. După ce a sfîrșit de descîntat, baba îi dă bolnavului să soarbă de trei ori din apă, apoi îl udă cu ea pe tîmple, la ochi, pe frunte, la nas, la inimă și la încheieturi, iar restul se varsă pe un par de la gard, ori pe țîțîna ușii, dar mai adesea pe un cîine sau pe o pisică. Dacă animalul se scutură, el ia cu dînsul deochiul, iar bolnavului îi trece. Aruncînd apa pe animal, descîntătoarea rostește :

Cînd s-o mai deochea mîța și cîinele,
Atunci să se mai deoache (cutare),
Atunci și nici atunci!

Dacă azvîrle apa la țîțînile ușii pe vîrful unui par, zice: „Cîtă apă a rămas pe țîțîni ori pe vîrful parului, atîta rău să rămîie la (cutare)”. După aceea împlîntă cuțitul în pămînt, iar vasul îl întoarce cu gura în jos, zicînd: „Nu întorc ulcica (paharul), ci întorc sănătatea și tot binele asupra lui (cutare)”[1].

Această practică magică e foarte răspîndită în Europa, cu deosebire la popoarele slave și la germani.

La bulgari se numește *gasene vâglišta* (stingerea cărbunilor). Se sting în apă 9 (mai rar 5) cărbuni și se descîntă. Dacă tăciunii cad la fund, bolnavul e deocheat; dacă plutesc deasupra apei, pricina bolii nu e deochiul. Din apa descîntată, i se dă de băut bolnavului, apoi e udat cu ea pe la ochi, pe frunte, pe mîini etc.[2]

La slavii meridionali (sîrbi, croați și sloveni) se sting 3, 5 sau 7 cărbuni în apă. Dacă aceștia cad la fund, bolnavul e deocheat. Baba îl spală pe obraz cu apă descîntată, iar restul o aruncă pe acoperișul casei[3].

Rutenii din Bucovina (huțulii) sting cărbuni în apă neîncepută, adusă de la 9 izvoare, înainte de răsăritul soarelui[4].

La ruși, se aruncă 3 cărbuni aprinși într-un pahar cu apă, din care n-a băut nimeni, apoi se suflă de 3 ori pe deasupra ei și se

1. Marian, *Descîntece,* 93, 105, 110, 187, 249, 250, 316 ; *Șezătoarea,* III, 138, 141 urm. ; Ionescu-Daniil, *Descîntece,* I, 79, 86 ; Tocilescu, *Mater. folkl.*, 1535 ; Rev. *Ion Creangă,* VIII, 324.
2. *Sbornik,* III, 142 ; Strauss, *Bulgaren,* 392 urm., 406 ; Slavejkov, *Bălg. običaj,* 115.
3. Krauss, *Volksglaube,* 444 ; Karağić, *Lexicon,* s.v. *gásiti* ; Seligmann, *Der böse Blick,* I, 258, 315.
4. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 76.

scuipă într-o parte de 3 ori. După aceea bolnavul e stropit cu puţină apă din pahar şi i se dă să bea 3 înghiţituri. Restul se zvîrle pe pragul de sus al uşii[1].

În Polonia, se toarnă apă într-un vas şi se pune pe cuptor. Se iau apoi cu vîrful unui cuţit 9 cărbuni aprinşi şi se aruncă în apă. Dacă tăciunii plutesc deasupra (!), bolnavul e deocheat[2].

În Siberia apuseană, se aruncă 3 cărbuni aprinşi într-o ulcică cu apă : dacă tăciunii sfîrîie tare, bolnavul e deocheat. I se dă atunci să bea din această apă, îl udă pe piept şi pe spate, iar restul se varsă pe prag[3].

La cehi, se fierbe apă într-o ulcică şi se aruncă înăuntru cîţiva cărbuni : dacă aceştia cad la fund, bolnavul e deocheat. Se aruncă într-un pahar 9 bucăţele de pîine şi 9 cărbuni. I se dă bolnavului să bea în cruce, adică din patru părţi ale paharului, iar restul apei se aruncă la ţîţîna uşii. Dacă cineva e deocheat şi nu se ştie de către cine, se ia un pahar cu apă şi se aruncă înăuntru 4 cărbuni aprinşi. Dacă pică unul singur la fund, bolnavul a fost deocheat de un bărbat ; dacă se aşază doi cărbuni la fund, a fost deocheat de o femeie ; dacă au picat trei la fund, deochetorul e un băiat ; dacă au căzut toţi cărbunii la fund, bolnavul e deocheat de o fată[4].

La venzii (popor de origine slavă) din Germania, cînd i se pare cuiva că a fost deocheat, o femeie pricepută, *mudra žeńska*, aruncă nişte cărbuni aprinşi într-o oală cu apă şi face trei cruci deasupra. Dacă sfîrîie cărbunii, bolnavul se vindecă, iar deochetorul capătă băşici pe buze. Apa cu cărbunii se azvîrle apoi în cruce spre culmea odăii[5].

În Estonia, se toarnă apă peste piatra cuptorului unei odăi în care se face baie de aburi, se aruncă acolo 3 sau 7 cărbuni aprinşi şi din această apă i se dă copilului bolnav de băut[5].

Saşii din Ardeal procedează ca şi românii, aruncînd într-un pahar cu apă 3 sau 9 cărbuni aprinşi. Fac cruce deasupra paharului cu mîna sau cu un cuţit, îi dau copilului bolnav să bea puţin din apă, iar restul o azvîrle la ţîţîna uşii. Bolnavul se socoteşte că e deocheat dacă tăciunii s-au aşezat pe fundul paharului[7].

Aceleaşi credinţe şi aceleaşi practici, care diferă puţin de ale noastre, le întîlnim în multe regiuni din Germania[8] şi din Italia[9].

1. Seligmann, *Der böse Blick,* I, 315 urm.
2. Zienkowicz, *Coutumes,* 106.
3. Seligmann, *Der böse Blick,* I, 316.
4. Grohmann, *Aberglauben,* 155-156.
5. Schulenberg, *Wend. Volksth.*, 100 urm.
6. Seligmann, *Der böse Blick,* I, 315.
7. Haltrich, *Siebenb. Sachs.*, 261, 263.
8. Grimm, *Mythologie,* III, 451, 473 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 343 ; Witzschell, *Thüringen,* 268 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, V, 76 urm.
9. Bastanzi, *Treviso* 26 ; Pitrè, *Medicina,* 304 ; Metalli, *Usi e costumi,* 107.

Paza de deochi

Cum să ne ferim de deochi ?

a) Cel mai sigur și mai răspîndit mijloc, cînd e vorba de un copil, de un om mare, de o vită, de o floare sau de un pom, e *să nu te miri* de frumusețea sau de alte calități ale lor, *să nu le aduci laude*, fără a scuipa sau a face gestul scuipatului asupra lor, de 3 ori în șir, zicînd : „ptiu! ptiu! ptiu! să nu-i fie de deochi!” sau „de nu s-ar deochea!”. Am arătat în alt loc expresiile întrebuințate la alte popoare. Așa se procedează pretutindeni la români, atît dincoace cît și dincolo de Dunăre, și tot așa procedează cele mai multe popoare din Europa. La fel se apărau de deochi și romanii, după cum ne încredințează Pliniu[1], care afirmă că doica scuipa de trei ori în gura copilul adormit, cînd intra în casă un străin, de teamă ca acesta să nu-l deoache. § 136

Dar nu numai copilul sau omul adult trebuie scuipat ca să fie ferit de urmările funeste ale deochiului, ci și animalele. Dacă vezi ceva frumos, un vițel, o vacă sau o scroafă care a fătat mulți purcei, ca să nu-i deochi, trebuie să scuipi și să zici : „să nu-i fie de deochi!”[2]. Tot astfel procedează și multe alte popoare din Europa.

b) Se face de către mamă un *benchi* pe fruntea copilului cu cenușă, cu noroi de pe tocul sau de pe talpa încălțămintei, amestecat cu puțin scuipat, ori cu funingine, cu cărbune sau cu cerneală. La aromâni, mamele obișnuiesc, pe lîngă benchiul făcut pe fruntea copilului cu cărbune, să-i mai înnegrească și vîrful nasului sau să facă un semn negru pe locul unde se îmbină sprîncenele. În Pind, aromânii obișnuiesc să facă pruncilor, cu un ac, mai multe înțepături în formă de stea, apoi presară, pe locul înțepat, cărbune pisat, așa că semnul nu se mai șterge.

Foarte multe popoare din Europa, germanii, scoțienii, bulgarii, turcii[3], grecii etc., întrebuințează acest mijloc de apărare contra deochiului. În insula Corfu se face o pată pe fruntea copilului cu pămînt amestecat cu ulei din candelă[4].

Obiceiul acesta e foarte vechi, căci îl găsim atestat și la romani. Poetul Persius spune că mamele sau doicile care se temeau ca nou-născutul să nu fie deocheat, după ce-l îmbăiau, muiau degetul mijlociu în noroi sau în praf amestecat cu scuipat și făceau cu el un benchi pe fruntea copilului, ungînd uneori și buzele cu el[5]. Tot astfel ne povestește Petronius, în chip foarte hazliu, cum o babă gîrbovită și uscată face un benchi, din praf amestecat cu scuipat, pe fruntea deocheatului Encolpius[6]. Vreo trei veacuri și jumătate

---

1. *Natur. hist*., XXVIII, 7.
2. Gorovei, *Credinți,* 1099.
3. Seligmann, *Der böse Blick,* II, 39 urm., 219.
4. Pouqueville, *Morée,* I, 262.
5. *Satyr.,* II, 32 : „frontemque atque uda labella Infami digito et lustralibus ante salivis Expiat”.
6. *Satyr*., 131 : „anus... turbatum sputo pulverem medio sustulit digito, frontemque... signat”.

mai tîrziu, în secolul al V-lea, Sf. Ioan Gură de Aur își bate joc, într-una din predicile lui, de acest obicei ciudat : „Doicile și crescătoarele iau noroi, cînd scaldă copilul, și-l ung cu degetele pe frunte. Iar dacă întrebi : «la ce folosește acest noroi sau acest lut ?» îți răspund : «ca să-l ferească de deochiu, de vrăji și de pizmă». Ei! ia te uită ce putere are murdăria și lutul! Alungă cît colo toată ceata de draci. Dacă noroiul are așa putere, de ce nu-ți ungi singur fruntea cu el, cînd ești mai în vîrstă și ai mai mulți invidioși decît un copil ? De ce nu-ți ungi tot trupul cu noroi ?”[1]. Vechii evrei aveau și ei acest obicei, căci într-un pasaj din Talmud e scris : „Dumnezeu zise Arhanghelului Gavril : fă, cu negreală, pe fruntea evlavioșilor, un semn, pentru ca duhurile rele să nu le poată face nimic”[2]. Acest mijloc de protecție contra deochiului s-a păstrat și la evreii de astăzi[3].

c) Copilul nou-născut *trebuie cîntărit* înainte de a i se face prima baie. Obiceiul acesta se practică în multe părți ale țării[4]. Dimpotrivă, la germani, copilul nu trebuie cîntărit pînă nu împlinește un an, că nu mai crește[5]. Tot astfel în Franța și în Italia[6]. Numai la sîrbi, nou-născuții se cîntăresc ca și la noi, spre a fi feriți de vrăji și de deochi, dar nu trebuie spus nimănui cît trage copilul la cîntar. Și huțulii se feresc de deochi cîntărindu-se.

d) Pentru a induce în eroare duhurile rele, nu trebuie spus, pînă a treia zi de la naștere, de ce sex e copilul, scăpîndu-l astfel de primejdia deochiului[7].

e) Trebuie dat copilului *să sugă lapte de la sînul unei țigănci*. Tot astfe cred și aromânii.

f) Să nu se lase copilul, pînă nu împlinește un an, *să se uite în oglindă*, căci astfel se deoache singur[8]. Această credință e foarte răspîndită la români. O regăsim de asemenea în Franța, în Germania, în Anglia, în Spania, în Rusia, în Serbia și aiurea. Și cei vechi credeau la fel. Scriitorul grec Plutarh, care a trăit pe vremea împăratului Traian, pomenește de un oarecare Eutelidas, citînd versurile unui poet latin necunoscut : „Frumos la păr era odată Eutelidas, dar oglindindu-se, sărmanul, în undele fluviului, s-a deocheat singur, l-a lovit boala și și-a prăpădit norocul”[9].

---

1. *Omilia a XII-a* despre *I-a Epist. către Corint.*, apud Migne, *Encycl. théol.*, II, 879.
2. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, VII, 812.
3. Segall, *Credințe,* 133.
4. Comp. Marian, *Nașterea,* 87 ; Ioneanu, *Superstițiile,* 17 ; Gorovei, *Credinți,* 1110 ; Rev. *Ion Creangă* V, 312.
5. Cf. Wuttke, *Volksaberglaube,* § 603.
6. Seligmann, *Der böse Blick,* II, 261.
7. Gorovei, *Credinți,* 1109.
8. Marian, *Nașterea,* 353 ; Ioneanu, *Superst.*, 20 ; Voronca, *Datinele,* 993 ; Gorovei, *Credinți,* 1098. Ciaușanu, *Superstițiile,* 254.
9. *Moralia,* 632 b : „Quondam pulcher erat crinibus Eutelidas ; Sed sese ipse videns placidis in fluminis undis, Livore infamis perdidit invidiae Fascinus attraxit morbum, fortunamque peremit”.

Amulete și talismane

Cel mai sigur dintre toate mijloacele întrebuințate pentru a fi ferit de deochi e însă amuleta sau talismanul. Acestea fiind foarte numeroase, vom cita cele mai răspîndite : § 137

a) Se leagă copilului, la gît sau la încheietura mîinii, *un fir roșu* sau o panglicuță roșie. Culoarea roșie joacă un mare rol în credințele despre deochi. Se caută, prin această culoare bătătoare la ochi, să se distragă uitătura invidioasă sau răutăcioasă a individului care, cu voie sau involuntar, ar putea provoca deochiul. Această credință e foarte veche. Grecii și romanii se fereau de asemenea de deochi prin legarea unui fir roșu la gît[1]. La vechii evrei, după Talmud, se legau la gît copiilor găitane roșii, cu noduri[2]. Astăzi, obiceiul de a se lega, ca la noi, copilului, la gît sau la încheietura mîinii, un fir sau o panglică roșie, e foarte răspîndit în Europa. Îl întîlnim în Italia, în Germania, în Elveția, în Austria, în Ungaria, în Scoția, în Estonia etc.[3] La sașii din Transilvania se coase o panglicuță roșie la scufița copilului[4]. În Turcia, se pune nou-născutului o scufiță de mătase roșie și un șorțuleț roșu[5]. În Boemia, se acoperă pruncul cu o pînză roșie[6]. După cum e păzit nou-născutul, tot așa e păzită de deochi și lăuza, în jurul căreia stau la pîndă duhurile necurate, ascunse în privirea răutăcioasă sau numai invidioasă a deochetorului. De aceea, în unele regiuni din Germania, în Rusia, în Serbia etc., i se lega și ei un fir roșu la gît. La noi, se pune la poarta lăuzei o panglică sau o strămătură roșie[7]. La unguri, se pune pe pragul odăii unei lăuze o bucată de pînză roșie. În timpul sarcinii, sîrboaica și unguroaica se leagă la degetul mijlociu cu o panglicuță roșie. Deoarece și animalele sînt supuse deochiului, se împletește, la noi, cailor și mai adesea mînjilor, un fir de arnici roșu în coamă sau la coadă[8].

b) În județul Tecuci, i se taie copilului o *șuviță de păr*, se leagă cu un fir roșu și se pune după o icoană[9]. În județul Roman, i se pune această șuviță după gît[10].

---

1. Cf. Theocrit, II, 2 ; Tibull I, 5, 15 ; Virgiliu, *Ecl.,* VIII, 73 ; Ovidiu, *Fast.,* II, 575 ; Persiu, *Sat.*, II, 31 ; Petroniu, *Satyr.,* 131 ; Sf. Ioan Gură de Aur, *Predica, XII* la Epist. I către corintieni.
2. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, VII, 816.
3. Finamore, *Tradizioni,* 180 ; Seligmann, *Der böse Blick,* II, 248 urm. ; Wuttke, *Volksaberglaube,* §§ 561, 581, 591 ; Grohmann, *Aberglauben,* 156 ; John, *Erzgebirge,* 52.
4. Haltrich, *Siebenb. Sachs.,* 259.
5. Seligmann, *Der böse Blick,* II, 254.
6. *Ibidem,* 248.
7. Gorovei, *Credinți,* 1107 ; Păcală, *Rășinari,* 164.
8. Grimm, *Mythologie,* III, 475 ; Rolland, *Faune,* IV, 193 ; V, 104 ; Haltrich, *Siebenb. Sachs.,* 278 ; Seligmann, *Der böse Blick,* II, 250 urm.
9. Gorovei, *Credinți,* 1094.
10. După o comunicare.

c) O amuletă curioasă întrebuințată în Țara Hațegului : i se leagă copilului la gît *o așchie* de la puntea pe unde trec oamenii, tăiată cu toporul dintr-o lovitură[1].

d) Altă amuletă ciudată, întrebuințată la Rășinari : se leagă la mîna copilului *o coardă furată de la o vioară*[2].

e) Cea mai bună amuletă e însă *usturoiul*. Se înnoadă sau se coase un cățel de usturoi la o panglicuță roșie, sau se atîrnă de un fir, și se pune la gîtul sau la scufița copilului. Usturoiul, prin mirosul lui pătrunzător, era socotit, din timpurile cele mai vechi, și e considerat și astăzi, ca cel mai bun mijloc de a alunga duhurile rele. Îl găsim întrebuințat, în acest scop, la perși și asirieni, la egipteni, la greci și la romani, iar în ziua de astăzi, pe lîngă aromâni și toate popoarele balcanice, are aceeași întrebuințare la slavi, la unguri și la țigani, la popoarele romanice din Apus și la cele de rasă germanică[3]. Albanezii, care atribuie usturoiului aceeași virtute apotropaică, dacă se întîmplă ca cineva să laude un copil sau o vită, ori altceva, îl scuipă pe cel amenințat de a fi deocheat, adăugînd vorba : „usturoi!"[4]. Tot astfel, mamele din Grecia, cînd aud că li se laudă peste măsură copiii, de teamă să nu-i deoache, șoptesc cuvîntul σκόρδον 'usturoi'. La fel se feresc italienii de deochi, exclamînd cuvîntul : „aglio!"[5]. Și în Silezia se strigă imediat „Knoblauch! Knoblauch!", cînd se laudă un copil[6]. Așa, și la noi, în Bucovina, cînd cască cineva și-i e teamă că a fost deocheat, zice imediat : „Usturoi între ochi, Să nu mă deochi!"[7].

În Transilvania se întrebuințează ca amuletă un săculeț, în care se pun trei fire de usturoi, trei de piper, trei de grîu de primăvară, trei de grîu de toamnă, trei boabe de tămîie, trei de sare, trei fărîmițe de pîine și trei bucățele din „casa" copilului[8].

f) Altă amuletă întrebuințată la noi e un săculeț cu *cărbuni*, care se pune copilului la gît[9].

g) La aromâni, moașa coase din petice două săculețe, punînd în fiecare cîte o bucățică de *pîine* muiată în vin, un *cărbune*, o bucățică de *tămîie, sare, orz, țipirig* și *usturoi*. Unul din săculețe se coase la fașa copilului, iar celălalt se poartă de lăuză la subțioara dreaptă[10].

---

1. Densusianu, *Țara Hațegului,* 279.
2. Păcală, *Rășinari,* 167.
3. Seligmann, *Der böse Blick,* II, 69-73 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, VI, 1-3 ; Grimm, *Mythologie,* II, 902 ; Haltrich, *Siebenb. Sachs.,* 278 ; Krauss, *Sitte,* 398 ; Strauss, *Bulgaren,* 393 ; Stern, *Türkei,* I, 294, 354 ; Wlislocki, *Zigeuner,* 142 ; Sébillot, *Folkl. de France,* III, 483 ; Marzell, *Heilpflanzen,* 34.
4. Hahn, *Alban. Stud.*, I, 208.
5. Seligmann, *Der böse Blick,* II, 70.
6. Drechsler, *Schlesien,* I, 208.
7. Voronca, *Datinele,* 548.
8. *Rev. p. ist. arh. și fil.*, VII, 119.
9. Ciaușanu, *Superstițiile,* 256.
10. Papahagi, *Lit. pop.,* 242 urm.

h) O amuletă foarte caracteristică este următoarea, după o comunicare din județul Roman : se prinde un *șoarece*, i se scot ochii, și aceștia se cos la cămășuța copilului, la guler sau într-o panglicuță. Tot astfel, la Botoșani, se poartă la gît ochi de șarpe contra deochiului și pentru a nu se teme de nimic[1].

i) Nu mai puțin curioasă e următoarea amuletă ce se pune copiilor, la aromâni, spre a-i feri de deochi : se prinde o *cîrtiță*, i se scoate omoplatul drept și se atîrnă de scufița copilului[2].

j) Altă amuletă contra deochiului, întrebuințată la aromâni, e purtarea unor *coarne de bubulic*[3]. Așa se numește la ei insecta *Lucanus cervus*, pe care noi o cunoaștem sub numirile de *răgace*, *rădașcă* sau *boul lui Dumnezeu*. Și în Bucovina, fetele înșiră coarnele acestei insecte la mărgele, iar băieții le leagă la cheotorile cămășilor, ca să nu se deoache[4]. Tot în Bucovina, femeile poartă coarne de rădașcă în cozile de păr, ca să nu li se deoache părul[5]. Coarnele acestei insecte se purtau și la romani ca amuletă la gîtul copiilor, după cum ne asigură Pliniu[6]. Tot astfel și la greci[7]. Și în Franța, populația din Berry poartă ca amuletă coarnele de rădașcă[8]. La Constantinopol, în timpul Ramazanului, se vînd aceste coarne de rădașcă, pe care lumea le poartă ca amuletă[9].

k) Fetele din Bucovina mai poartă la mărgele, contra deochiului, ouăle insectei *Gastropacha neustria*, numite *stupitul cucului* sau *mărgica cucului*[10]. În județul R. Sărat, după cum ni se comunică, se leagă oușoare și la scufița copilului, ca să nu-l deoache.

l) Dintre metale, aurul trece ca un bun apotropaic contra deochiului. De aceea se coase la scufița copilului, pe lîngă altele, și o monedă de aur. Tot astfel se procedează la bulgari[11] și la sașii din Transilvania[12]. Și în Antichitatea clasică, aurul era considerat ca un bun apărător contra vrăjilor.

m) Sînt amulete pe care nu le poartă copilul, ci se pun în leagăn, spre a-l feri de deochi. Acestea sînt mai adesea obiecte de fier, metal care, la cele mai multe popoare, e socotit ca un apărător de duhurile rele. Se pun mai ales foarfeci, un cuțit, un cui sau o bucată de fier ruginit[13]. Uneori se mai adaugă și tămîie[14].

---

1. Voronca, *Datinele,* 510, 947.
2. Papahagi, *Lit. pop.,* 242.
3. *Ibidem.*
4. Marian, *Insectele,* 40.
5. *Ibidem,* 42.
6. *Natur. hist.,* XI, 34 ; XXX, 47.
7. Seligmann, *Der böse Blick,* II, 130.
8. Laisnel de la Salle, *Centre de la France,* I, 284.
9. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, IV, 115 urm.
10. Marian, *Insectele,* 288.
11. *Sbornik,* XXVIII, 149.
12. Haltrich, *Siebenb. Sachs.,* 259.
13. Grimm, *Mythologie,* III, 488 ; Haltrich, *Siebenb. Sachs.,* 260; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 414, 581 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, II, 719 urm.
14. Păcală, *Răşinari,* 164.

n) Tot cu un obiect de fier se înarmează și lăuza, cînd iese pentru întîia oară din casă : un vătrai, o frigare sau un cuțit[1].
o) O amuletă, de o natură cu totul deosebită, e lingura ce se atîrnă de gîtul mînzului, ca să nu-l deoache lumea. Numai la slavii meridionali am mai constatat acest obicei[2].

1. Păcală, *Rășinari*, 164 ; Gorovei, *Credinți,* 1106.
2. Krauss, *Sitte,* 546.

Capitolul VII

Boala e o pedeapsă cerească

Boala e trimisă de Dumnezeu

Rezumînd părerile teologilor bizantini, Pravila lui Matei Basarab scrie următoarele cu privire la neputințele noastre : „Boalele cari vin la oameni nu sînt toate de un feliu, ce vin multe boale și de la Dumnezeu, pentru o pedeapsă a păcatelor...”[1]. § 138

„Dumnezeu nu bate cu bățul”, zice poporul în cumințenia lui. Păcatele și fărădelegile noastre, cînd se prea înmulțesc, cu toată răbdarea și bunătatea nemărginită a Celui de Sus, într-o zi sau alta, tocmai cînd nu ne așteptăm, își primesc pedeapsa de la Dumnezeu. Multe și felurite sînt însă pedepsele pe care le trimite divinitatea oamenilor, fie individual, fie colectiv, mai adesea nu pentru a-i prăpădi de tot, ci pentru a-i face numai să sufere, ca să le dea putință să se îndrepte, să-și ispășească păcatele și să se pocăiască. Cea mai cumplită pedeapsă dumnezeiască e moartea, cea mai deasă și mai de folos pentru pocăire e boala. Alte forme grozave ale urgiei divine, mai ales cînd se revarsă asupra unui neam întreg, sînt epidemiile secerătoare, foametea și seceta, cutremurele și întunecimile de soare, războaiele și pustiirea țării de dușmani etc. Sfînta Scriptură înșiră pe larg pedepsele pe care le rezervă Dumnezeu păcătoșilor care nu vor să se pocăiască :

> „Aduce-voi asupra voastră lipsă, și *rîia* și *gălbinarea* va orbi ochii voștri și va topi sufletul vostru, și veți semăna în zadar semințele voastre și le vor mînca protivnicii voștri. Și voi pune fața mea asupra voastră și veți cădea înaintea vrăjmașilor voștri ; și vor goni pre voi cei ce vă urăsc pre voi, și veți fugi negonindu-vă nimenea... Și voi înfrînge semeția mîndriei voastre, și va fi vouă cerul ca de fier, și pămîntul vostru ca de aramă. Și va fi în zadar tăria voastră, și pămîntul vostru nu va da sămînța sa, și lemnul țarinii voastre nu va da rodul său... Și voi trimite asupra voastră fiarele cele sălbatice ale pămîntului și vă vor mînca pre voi, și vor nimici vitele voastre, și vă voi împuțina pre voi și se vor pustii căile voastre... Și voi aduce preste voi sabie... și veți fugi în cetățile voastre, și voi trimite moarte preste voi și vă veți da în mîinile vrăjmașilor voștri. Cînd vă voi necăji pre voi cu lipsă de pîine, și vor coace zece femei pîinile voastre într-un cuptor, și vor da pîinile voastre cu cumpăna, și nu vă veți sătura... Și veți mînca trupurile feciorilor voștri și trupurile fetelor voastre veți mînca”[2].

---

1. *Îndireptarea legiei,* 771.
2. Levit., XXVI, 16-29.

În cartea a V-a a lui Moise se pomenesc de asemenea bolile și celelalte flageluri cu care Dumnezeu amenință pe oameni, în caz de vor păcătui:

> „De nu vei asculta glasul Domnului Dumnezeului tău și nu vei face toate poruncile lui..., vor veni preste tine toate blestemele acestea și vor cădea asupra ta... Să trimiță preste tine Domnul lipsă și foamete și perire întru toate unde vei pune mîna ta să faci... Să trimiță preste tine Domnul moarte molipsitoare, pînă ce te va topi de pre pămîntul în care intri tu să-l moștenești. Să te bată pre tine Domnul cu lipsă și cu *lingoare* și cu *friguri* și cu *arsură* și cu *ucidere* și cu vînt stricăcios și cu *gălbinare*, și să te gonească pre tine pînă ce te vor pierde... Bată-te Domnul cu *rană* eghiptenească la șezut și cu *rîie* sălbatecă și cu *usturime* ca să nu te poți vindeca. Bată-te Dumnezeu cu *desmeticie* și cu *orbire* și cu *ieșire din minte*..."[1].

Ca să-l pedepsească pe David pentru păcatele sale, Dumnezeu a trimis o epidemie grozavă pentru poporul lui, încît „de dimineață pînă în vremea prînzului... au murit din poporul Domnului șaptezeci de mii de oameni"[2].

Ca să-l ispitească pe Iov, Dumnezeu i-a trimis „bubă rea de la picioare pînă la cap", după ce a făcut să se năruie casa peste feciorii și fetele lui și a lăsat să i se prade și să i se mistuie toată averea[3].

Întemeindu-se pe Sfînta Scriptură, Biserica a admis credința că bolile îi sînt trimise omului de Dumnezeu. Cu timpul însă, poporul a dat o extensiune mai mare acestei credințe. Nu numai fărădelegile și păcatele grele sînt pedepsite cu boli și cu tot felul de neputințe și de necazuri, ci și infracțiunile mai mărunte. Toate abaterile de la comandamentele Bisericii, fie prin neobservarea strictă a posturilor și a sărbătorilor mari sau a zilelor consacrate sfinților și mucenicilor, ba chiar a unora din zilele săptămînii, sînt pedepsite cu boli mai grele sau mai ușoare, ori cu necazuri de tot felul, care lovesc în avutul omului, în vitele lui sau în cei ce-i sînt dragi. Un corespondent ne scrie din județul Mehedinți:

> „De toate bolile te mai scapă Dumnezeu, oricum ar fi ele, dar sînt unele de nu mai scapi de ele pînă mori. Alea sînt date de Dumnezeu ca pedeapsă. Toate femeile care își omoară copiii, ele se îmbolnăvesc și zac pînă le rămîne pielea și osu, și nima n-are ce să le facă. Și așa zac pînă mor. Dacă e cîte una de scapă și nu se îmbolnăvește, pe aia o lasă Dumnezeu să-și plătească păcatele pe lumea ailaltă, dar vai de ea, că mai bine să nu mai moară! Cînd juri strîmb, ori te îmbolnăvești, de nu-ți mai vezi vindecu, ori mori pe scările tribunalului. Dacă coși ori mături în ziua de Sfînta Vineri, îți iese «minegoci» (ulcior) la ochi, sau te arzi, sau te tai, te înseamnă Dumnezeu cu ceva".

---

1. Deuter., XXVIII, 15-28.
2. Regii, cartea a doua, XXIV, 15.
3. Iov, I, 14-19 ; II, 7.

Zile păzite

Mai adesea, nu e însuși Dumnezeu care trimite bolile, ci sfinții, atît cei mari cît și cei mai mărunți, ba chiar zilele săptămînii personificate se răzbună și vatămă sănătatea omului, sau îi prăpădesc avutul, ori îl lovesc cu alte necazuri, pentru că a îndrăznit să lucreze în zilele închinate lor. § 139

Deoarece, în studiul nostru, nu ne ocupăm decît de boli, vom examina, în cele ce urmează, care sînt, după credința poporului, feluritele boli și neputințe pe care i le trimite Dumnezeu ori Maica Domnului, sau sfinții și mucenicii, ori unele zile ale săptămînii, pentru că n-a păstrat orînduielile Bisericii sau a necinstit, prin lucrare, zilele ce trebuia „să le ție".

Vom face, înainte de toate, o mică digresiune, spre a arăta concepția pe care o are poporul, nu numai la noi, ci și la alte neamuri creștine, despre rostul unei sărbători. După dînsul, o zi de sărbătoare trebuie neapărat să fie consacrată unui sfînt. Ea nu poate comemora altceva decît moartea, nașterea, botezul sau amintirea unui sfînt sau a unui martir.

Pornind de la această concepție greșită, a transformat în sfinți o mulțime de nume de sărbători care nu aveau nimic comun cu vreun nume propriu de sfînt sau de mucenic. Astfel, sărbătoarea „tuturor sfinților", *la Toussaint*, e considerată de poporul francez ca o zi consacrată unui sfînt „care vindecă de *tuse*". Sărbătoarea *la Trinité* (Sfînta Treime) este o sfîntă înrudită cu Maica Domnului. *L'Épiphanie* (Boboteaza) fu personificată, în Franța, în secolul al VI-lea, sub numele de *Sainte Théophanie* sau *Sainte Tiphaigne*, și considerată ca mama celor trei regi magi. Se știe că, în Franța, se serbează, la Bobotează, și cei trei regi de la Răsărit care veniră cu daruri să se închine lui Isus. La italieni, dimpotrivă, *Beffana* sau *Beffania* (nume stîlcit din Epifania) e o zînă răutăcioasă care sperie copiii la Bobotează. Tot astfel, în credințele noastre, *Rusaliile* (din slav. *Rusalija*, lat. *Rosalia* adică sărbătoarea rozelor), sînt niște zîne rele care pocesc oamenii, credință pe care o regăsim și la slavi. *Sfînta Pocroavă* e o sfîntă pe care o venerează femeile în Bucovina, pentru ca să se roage lui Dumnezeu să țină lumea și să nu ne prăpădească, iar fetele postesc în această zi, pentru ca sfînta să intervină „să le acopere părul, să se mărite"[1]. De fapt, cuvîntul *pocroavă* nu e un nume propriu, ci e împrumutat din slavonește, unde *pocrovŭ* înseamnă „acoperămînt". Într-adevăr, în ziua de 1 octombrie, cînd se serbează *Sfînta Pocroavă*, Biserica prăznuiește sărbătoarea *Acoperămîntul Maicii Domnului*, slav. *Pokruvŭ Bogorodici*. Tot astfel, *Joimărița* e, după credința poporului, o ființă supranaturală care se arată la „Joi-mari" ; *Crăciunul*, ziua Nașterii Domnului, e *Moș Crăciun*, care a fost stăpînul păstorilor și al staulului unde s-a născut Mîntuitorul, și avea de nevastă pe *Crăciuneasa* ; iar ajunul Crăciunului, *Moș Ajunul*, a fost baci, în slujba lui Moș Crăciun.

---

1. R. Codin-Mihalache, *Sărbătorile,* 18.

De altă parte, sfinții, a căror existență nu poate fi pusă la îndoială, capătă atribuții speciale, care diferă adeseori de la un popor la altul. Credințele identice la diferite popoare se explică printr-o aluzie la meseria pe care o exercitase sfîntul, sau la o întîmplare, autentică sau legendară, din viața lui. Astfel :

Sf. Anton (17 ianuarie) este patronul măcelarilor, în Belgia, pentru că exercitase, la Roma, meseria de măcelar. La italieni, la germani, la elvețieni, la estoni etc. e patronul porcilor, pentru că, după cum spune legenda, diavolul, ca să-l ispitească, i s-a arătat deseori în chip de porc. La Neapole și în Sicilia e protectorul casei contra focului, iar la noi și la francezi e invocat și păzit pentru arsuri și opăreli.

Sfinții Ciru și Ioan (31 ianuarie) se păzesc de greci pentru a fi feriți de boli, căci practicaseră medicina.

Sf. Vlasie – franc. *St. Blaise*, ital. *San Biagio*, germ. *Hl. Blasius* – e invocat mai pretutindeni pentru bolile de gît, căci, după legendă, ar fi scăpat viața copilului unei văduve, care era să se înece cu un os. În Abruzzi (Italia), dacă un copil se îneacă cu o îmbucătură, mama îi strigă : „Sande Bbiasce! Sande Bbiasce!"(Sfinte Vlasie)[1].

Sfînta Apollonia (9 februarie) e invocată în Occident pentru durerea de măsele, pentru că cei ce o torturaseră, la Alexandria, îi sfărîmaseră toți dinții.

Sf. Gheorghe (23 aprilie), care fusese ostaș și e deseori reprezentat călare, luptîndu-se cu un balaur, e patronul războinicilor, la greci ; la germani, e patronul cailor și al vitelor ; mai adesea e invocat ca patron al ciobanilor și al turmelor de oi[2].

Sfinții Cosma și Damian (1 iulie), care au fost medici, se serbează în Occident ca patroni ai bărbierilor, băieșilor și chirurgilor. La greci, la bulgari și la noi (sub numele de *Cosmandin*) sînt serbați ca să-l apere pe om de boli.

Sf. Ilie (20 iulie) e păzit la noi, ca și aiurea, spre a fi ferit de trăsnet și de piatră. Se știe că, după Sfînta Scriptură, profetul Ilie s-ar fi urcat într-un car de foc, cu cai de foc, după ce, în viață, se rugase lui Dumnezeu să coboare focul din cer, ca să mistuiască pe cei ce-l defăimau.

Sf. Vartolomei (24 august) e serbat de măcelarii italieni, pentru că fusese jupuit de viu.

Sf. Matei (21 septembrie) e, la italieni, patronul zarafilor și al cămătarilor, pentru că fusese perceptor la romani.

Sf. Andrei (30 noiembrie), care a fost pescar, e patronul pescarilor la italieni.

Profetul Daniil (17 decembrie), care a fost aruncat într-un cuptor înfierbîntat, e serbat de bulgari spre a fi feriți de foc și de arsuri etc.

Pentru mai multe amănunte, vezi I.-A. Candrea, *Iarba fiarelor,* 117-120.

---

1. Hasdeu, *Etym.*, 1225 urm.
2. Rev. *Ion Creangă,* VII, 25.

Ceea ce e mai caracteristic însă în cultul poporului pentru anumiți sfinți e interpretarea pe care o dă numelui unora din aceștia. Omul din popor caută să stabilească o legătură între numele sfîntului și darul pe care-l are de a vindeca anumite boli sau de a-i ocroti pe oameni în diferite împrejurări. „Le peuple – zice Bréal[1] – est un philologue qui veut se rendre compte du nom qu'il entend, et qui, grâce à son imagination, trouve facilement un récit pour lui expliquer un nom propre". Cu chipul acesta, îl vedem răstălmăcind numele sfîntului și atribuindu-i daruri care n-au nici un raport cu cele petrecute în viața lui. Astfel:

Sf. Grigore Teologul (25 ianuarie) e serbat de poporul nostru de teamă să nu ajungă *olog*.

Adormirea Sfintei Ana (25 iulie) e serbată de femei, ca să nu *adoarmă* pe veci.

Mart. Foca (22 septembrie) e rău de *foc*. La greci, în limba cărora φώκη înseamnă 'focă', e serbat de marinari ca să fie feriți de înec.

Sîm-Pietru (29 iunie) e rău de *piatră*.

Sf. Vartolomei (11 iunie) e serbat de bulgari ca să nu se *învîrtească* norii și să aducă piatră. La noi se crede că în această zi se învîrtește frunza de tei și că se face întoarcerea fapturilor.

Sf. Procopie (8 iulie) e serbat de bulgari ca să se *procopsească*.

Apost. Luca (18 oct.) e ziua în care huțulii din Bucovina seamănă usturoiul, pentru că, în limba lor, *luk* înseamnă 'usturoi'.

Mart. Lupu (23 august) e serbat la noi cu nelucrare, pentru ca *lupul* să nu prăpădească turmele.

Sf. Terapon e invocat de greci pentru vindecarea oricărei boli, pentru că, în limba lor, θεραπεία înseamnă 'vindecare'.

Sfînta Mavra (3 mai) e păzită de femeile din Atena, ca să fie ferite de bubat, pentru că μαύραις înseamnă 'vărsat'[2].

Sfînta Agata (4 februarie), numită de cehi *Hata*, e serbată de aceștia ca să fie feriți de mușcătura șerpilor, pentru că, în limba lor, *hady* înseamnă 'șarpe'.

La francezi, găsim apropieri și mai ciudate, întemeiate pe o falsă interpretare a numelui sfîntului. Astfel :

St. Acaire (27 noiembrie) „guérit l'humeur des femmes *acariâtres*".

St. Eutrope (pronunțat de popor *ütrop*), tămăduiește *idropicii*.

S-te Claire vindecă pe cei ce nu văd. Aceeași atribuție o are, la italieni, *Santa Lucia*, pentru că *luce* înseamnă „lumină". De la italieni, această credință a trecut la francezi, la care *S-te Lucie* (13 decembrie), e invocată pentru bolile de ochi.

St. Ouen vindecă bolile de urechi, poporul stabilind o apropiere între numele sfîntului și cuvîntul *ouïe* 'auz'.

St. Boniface vindecă bolile de pe *față*.

---

1. Marian, *Sărbătorile,* I, 232 ; R. Codin-Mihalache, *Sărbătorile,* 20 ; Rev. *Ion Creangă,* VI, 50 ; *Cartea neamului* (1913), 41.
2. R. Codin-Mihalache, *Sărbătorile,* 20 ; Laugier, *Etnogr. medic.*, 57. Și bulgarii serbează această zi pentru a fi feriți de ciumă (*Sbornik,* XXVIII, 355 urm.).

St. Genou vindecă de podagră, pentru că *genou* înseamnă 'genunchi'.
St. Cloud tămăduiește coșurile de pe obraz, pentru că *clou* are și înțelesul de 'furuncul'.

Mai sînt încă o mulțime de alți sfinți care, în datinele și credințele poporului, nu mai amintesc nimic din viața lor, n-au atribuții în legătură cu numele lor, ci au moștenit pur și simplu atribuțiile divinităților păgîne, serbate în zilele în care au fost așezați în calendar. Nu e însă locul aci să ne ocupăm de aceste datini și credințe, întrucît nu interesează de aproape folclorul medical.

Ne vom ocupa deci, în cele ce urmează, numai de zilele păzite de poporul de la noi pentru a-și păstra sănătatea.

Vom începe cu zilele din calendar, atît cele păzite de tot creștinul ca sărbători mari, cît și acelea ale unora din sfinți și mucenici pe care numai poporul de la țară, și în special femeile, le „țin", de teama bolilor.

1. Cine lucrează în ziua de Cuv. Tudosie cel Mare (11 ianuarie) va zăcea de lingoare[1].
2. În zilele de 16 și 17 ianuarie, se ține, în unele părți ale țării, o sărbătoare numită „Antănăsiile". E păzită de popor, ca să nu capete boli rele, amețeli de cap sau boala copiilor[2].
3. Ziua de 17 ianuarie, consacrată Părintelui Antonie cel Mare, e păzită de teama arsurilor, opărelilor, pojarului, junghiurilor și altor boli[3].
4. Nu se lucrează în ziua de 18 ianuarie, cînd se serbează Părinții Atanasie și Chiril, pentru a nu fi lovit de ciumă. Din această pricină, poporul numește această zi „Tănase de ciumă". Tot de această boală se ferește lumea în județul Muscel nelucrînd în ziua Cuviosului Eftenie cel Mare (20 ianuarie)[4].
5. În ziua de 25 ianuarie, consacrată Sf. Grigore *Teologul*, nu se lucrează, spre a fi ferit de înec, de arsuri și, mai ales, de *ologeală*.
6. Ziua de 30 ianuarie, cînd se serbează Sfinții Trei Ierarhi, e păzită de teama frigurilor și a arsurilor.
7. La 1 februarie, ziua Mart. Trifon, numit de popor „Trif cel nebun", nu se lucrează de teama nebunelii.
8. Ziua de 10 februarie, consacrată Sf. Haralambie, care „ține ciuma în lanț", e păzită cu sfințenie de popor, ca să fie ferit de ciumă[5]. Pentru același motiv îl serbează bulgarii și grecii din Zachynthos[6].
9. În ziua de 11 februarie se serbează Sf. Vlasie, în care nu se lucrează, pentru ca femeile să nu nască copii schilozi. Pentru același motiv e serbată această zi și de bulgari[7].

---

1. R. Codin-Mihalache, *Sărbătorile,* 20.
2. *Ibidem,* 21 ; Laugier, *Etnogr. medic.*, 57.
3. R. Codin-Mihalache, *Sărbătorile,* 21.
4. Rev. *Ion Creangă,* VII, 25; Marian, *Sărbătorile,* II, 21 urm. ; R. Codin--Mihalache, *Sărbătorile,* 24 urm. ; Laugier, *Etnogr. medic.*, 57 ; Gheorghiu, *Superst.,* 45 ; *Cartea neamului* (1913), 55.
5. *Sbornik,* XXVIII, 360.
6. Schmidt, *Neugriechen,* 38.
7. Marian, *Sărbătorile,* II, 29 ; Gheorghiu, *Superst.,* 45 ; *Cartea neamului* (1913), 55; Strauss, *Bulgaren,* 334.

10. Ziua de 24 februarie, cînd se serbează Aflarea capului Sf. Ioan, numită de popor „Dragobete (cap de primăvară)”, o țin oamenii pentru friguri și alte boli[1].
11. La 17 martie, zi consacrată Cuviosului Alexie, omul lui Dumnezeu, nu se lucrează de teama mușcăturilor șerpilor, care învie în această zi[2].
12. A doua zi după Buna-Vestire, adică ziua de 26 martie, numită de popor „Stoborul Blagoveșteniilor” sau „Blagoveșnicul”, e serbată de femei pentru boli, lovituri, sau să nu li se calicească copiii. În județul Argeș, îl țin pentru lingoare[3].
13. Ziua de 14 iunie, Sf. Alisei, e păzită de oameni, ca să nu orbească.
14. La 24 iunie, cînd se serbează nașterea Sf. Ioan Botezătorul, zi numită de popor „Sînziene” sau „Drăgaica”, femeile nu lucrează de teamă să nu se pocească, să li se strîmbe gura[4].
15. Ajunul Sîm-Pietrului, postul Sîm-Pietrului (28 iunie) e păzit de femei, care nu lucrează nimic în casă, de teamă ca „Frumoasele”, care trec în această zi, să nu le strîmbe trupul[5].
16. Zilele de 15-17 iunie, numite „Circovii de vară” sau „Circovii Mărinii” se țin pentru lovituri și pocituri. În special, ziua de 16 iulie, consacrată Sf. Mc. Chiriac și Iulita, numită de popor „Ciurica”, e păzită pentru ca omul să nu fie „snopit” în bătăi. Și bulgarii numesc această zi *Čurika* și o păzesc pentru foc, pentru șoareci și pentru bolile copiilor[6].
17. Ziua de 23 iulie, numită de popor „Opîrlia”, e ținută de frica arsurilor[7].
18. Se păzește, în special de către femei, ziua de 25 iulie – Adormirea Sfintei Ana – ca să nu adoarmă pe veci[8].
19. La 27 iulie se serbează ziua Sf. Mart. Pantelimon, numită de popor „Pantelimonul” sau „Pintelei călătorul”, ținută de teama arsurilor și a diferitelor boli[9].
20. În ziua de 1 august, Biserica serbează Închinarea Sfintei Cruci, Ziua Crucii (de vară) sau Macoveii, după calendarul poporului. În această zi, femeile postesc și nu lucrează, de teama loviturilor de moarte, a frigurilor și altor boli[10].

---

1. Marian, *Sărbătorile,* II, 32 ; *Cartea neamului* (1913), 56.
2. Marian, *Sărbătorile,* II, 194 urm.
3. *Ibidem,* II, 235; Gorovei, *Credinți,* 255.
4. Laugier, *Etnogr. medic.*, 68; *An. Arh. de Folkl.,* IV, 74 ; Rev. *Ion Creangă,* V, 339.
5. *Ibidem,* II, 159.
6. Laugier, *Etnogr. medic.*, 69; R. Codin-Mihalache, *Sărbătorile,* 79 ; Jipescu, *Opincarul,* 77 ; *Dicț. Acad.,* s.v. *Ciurică*; Geroff, *Rječnik,* s.v. *čiureči* ; Strauss, *Bulgaren,* 348.
7. R. Codin-Mihalache, *Sărbătorile,* 80 ; Pamfile, *Sărb. de vară,* 215.
8. R. Codin-Mihalache, *Sărbătorile,* 81 ; Rev. *Ion Creangă,* V, 339 urm. ; Gorovei, *Credinți,* 48.
9. Păcală, *Rășinari,* 196 ; *An. Arh. de Folkl.,* IV, 210.
10. R. Codin-Mihalache, *Sărbătorile,* 82 ; Rev. *Ion Creangă,* V, 178, 341.

21. Ziua de 29 august – Tăierea capului Sf. Ioan – numită de popor „Sf. Ioan de toamnă” și „Crucea mică”, e păzită de teama frigurilor. Mai ales, nu trebuie să se taie pepeni verzi, că e rău de friguri[1].
22. La 28 septembrie se ține „Haritonul”, de teama bolilor și a nebunelii.
23. Ziua de 14 octombrie, consacrată Sfintei Paraschiva, numită de popor „Vinerea Mare”, se ține pentru dureri de cap și spre a fi ferit de boli, în special de ochi[2].
24. La 26 octombrie se serbează Sf. Dumitru, zi rea de lovituri[3].
25. Cine lucrează în ziua de 8 noiembrie, consacrată Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril, se va canoni grozav în ceasul morții pînă la ieșirea sufletului[4].
26. Ziua Sfîntului Andrei (30 noiembrie) e păzită cu multă frică. Cine lucrează în această zi se îmbolnăvește la Ignat, cu credința că l-a îmbolnăvit sfîntul cu boala rea. Nu se poate vindeca bolnavul decît în ziua de Sf. Andrei, descîntîndu-i-se timp de un an[5].
27. Zilele de 4 (Sfînta Varvara), 5 (Sfîntul Sava) și 6 decembrie (Sfîntul Neculai) sînt numite de popor „Zilele bubatului” și se păzesc cu multă sfințenie, de teama vărsatului. Mai sînt ținute și pentru friguri[6].
28. În ziua de Sf. Spiridon (12 decembrie) nu se lucrează, fiind tare rău pentru lovituri[7].
29. Ziua de 20 decembrie – Sf. Ignat – cînd se taie porcul de Crăciun, femeile nu lucrează de teama bolilor și a loviturilor, de frică să nu „icnească” ca porcul, și să nu nască copii pociți[8].

Sărbători mobile

Dintre sărbătorile mobile pe care le păzește poporul de teama bolilor, se pot cita următoarele :

1. În zilele „Sîn-Toaderilor”, din prima săptămînă a postului Paștilor, femeile nu lucrează. „Una a lucrat marți : a prins o pînză. I s-a strîmbat gura la o parte... Pe mulți i-a strîmbat, pe unii de gură, pe alții de picioare... Bat caii (Sîn-Toaderilor) cu cracii pe ăl ce lucră...”[9].
2. În „Sîmbăta lui Lazăr” nu se lucrează „la lucru voinicesc, căci e rău de căzături, deoarece Lazăr a murit căzînd dintr-un copac”[10].

---

1. Rev. *Ion Creangă,* V, 50, 179.
2. *Ibidem,* V, 179 ; Gorovei, *Credinți,* 4119 ; Păcală, *Rășinari,* 196.
3. Laugier, *Etnogr. medic.*, 71.
4. *Ibidem,* 71.
5. *Ibidem,* 71 urm. ; Voronca, *Datinele,* 579.
6. Rev. *Ion Creangă,* V, 311, 339 ; R. Codin-Mihalache, *Sărbătorile,* 90, 92 ; Laugier, *Etnogr. medic.*, 72 ; Voronca, *Datinele,* 216, 278, 741 ; Păcală, *Rășinari,* 197 ; Gheorghiu, *Superst.,* 100; Rev. *Ion Creangă,* V, 208 ; R. Codin-Mihalache, *Sărbătorile,* 92.
7. Laugier, *Etnogr. medic.*, 72.
8. Cf. Rev. *Ion Creangă,* I, 144.
9. *An. Arh. de Folkl.,* III, 43 ; cf. Rev. *Ion Creangă,* V, 268.
10. *Ibidem,* V, 339 ; cf. și *ibidem,* V, 268 ; R. Codin-Mihalache, *Sărbătorile,* 228.

3. „Miercurea strîmbă”, din prima săptămînă a păresimilor, e păzită cu sfințenie. Nu se lucrează. Nu se face leșie, nu se spală rufe, nu se toarce, nu se urzește pînză, nu se descîntă de nici un descîntec, decît de bubă neagră[1]. § 140
4. În „Joia iepelor”, care urmează după „Miercurea strîmbă”, nu se lucrează, că e rău de înțepături[2].
5. La „Joi-mari”, adică în Joia Paștilor, nu se lucrează, că e rău : „vine Joimărica și dă cu ochii pe foc pe cine l-o prinde lucrînd”[3].
6. În „Vinerea seacă” sau Vinerea Patimilor (vinerea Paștilor) se postește toată ziua pentru iertarea păcatelor și nu se lucrează de teama bubelor sau altor boli[4].
7. Miercurea, la jumătatea răstimpului dintre Paști și Rusalii, e o zi pe care poporul o numește „Strat de Rusalii”, „Strodul Rusaliilor”, „Tudorusale” sau „Sfredelul Rusaliilor”. În această zi nu se lucrează, nu se descîntă. Cine lucrează o pățește rău : poate să orbească, să înnebunească sau să ologească. Se întîmplă să dea de o boală pentru care nu mai e în lumea asta mijloc de tămăduire[5].
8. Cele mai primejdioase zile sînt Rusaliile. Cine lucrează în aceste zile poate să orbească, să amuțească, să ologească sau să înnebunească. Îl „iau din căluș” Rusaliile și rar se mai vindecă omul[6].
9. În genere, nu trebuie lucrat nimic în zi de sărbătoare, căci e cu primejdie pentru sănătatea omului. Cine ciopleşte sau taie lemne într-o sărbătoare, pe lumea cealaltă îi vor arde așchiile pe piept și pe ochi[7].

Zilele săptămînii

Și anumite zile ale săptămînii, personificate, se răzbună dacă omul le necinstește, îndeletnicindu-se cu unele lucrări ce nu sînt îngăduite în acele zile. Astfel : § 141

Lunea nu e bine să se spele rufe, căci unul de-al casei se va umple de buboaie[8]. „Dacă faci lăutoare ori speli cămăși lunea, ai să te

---

1. Laugier, *Etnogr. medic.*, 58 ; cf. R. Codin-Mihalache, *Sărbătorile,* 30 ; Rev. *Ion Creangă,* V, 339. Și germanii numesc această zi „der krumme Mittwoch” (Drechsler, *Schlesien,* I, 77). La bulgari, în această zi, numită *Luda Sreda* (Miercurea nebună), nu se lucrează de teama nebunelii (*Sbornik,* XXVIII, 379).
2. R. Codin-Mihalache, *Sărbătorile,* 30 ; *Șezătoarea,* XII, 165 ; Gorovei, *Credinți,* 1797.
3. Laugier, *Etnogr. medic.*, 63.
4. R. Codin-Mihalache, *Sărbătorile,* 47 ; Gheorghiu, *Superst.,* 58 ; Gorovei, *Credinți,* 4120.
5. Păcală, *Rășinari,* 193 ; R. Codin-Mihalache, *Sărbătorile,* 64 ; *An. Arh. de Folkl.,* IV, 72-73 ; Laugier, *Etnogr. medic.*, 66, 68.
6. *Ibidem,* 67 ; R. Codin-Mihalache, *Sărbătorile,* 68 ; Pamfile, *Sărb. de vară,* 34 urm. ; Rev. *Ion Creangă,* III, 370 ; Gheorghiu, *Superst.,* 77 ; Gorovei, *Credinți,* 3380-3386 ; *An. Arh. de Folkl.,* II, 162.
7. Gorovei, *Credinți,* 743, 1242.
8. Rev. *Ion Creangă,* VI, 112.

îmbolnăvești de rîie și de rapăn, ai să faci păduchi și lindini, și de purici nu te vei mîntui"[1].

E o credință veche și foarte răspîndită la români că celui ce se apucă să postească regulat lunea, Dumnezeu îi va lungi zilele[2]. Nevestele care n-au copii și doresc să aibă, dacă postesc douăsprezece luni în șir, cred că vor naște copii[3]. Unii postesc pentru a fi feriți sau a se vindeca de boli. „Doamne, soro dragă, pe mine mă dureau ochii, de nu mai știam ce să fac! Și de cînd m-am prins c-oi posti lunea, parcă mi-a luat cu mîna"[4]. Tot pentru paza ochilor, nu se lau femeile lunea în județul Vîlcea[5].

Miercurea se ține de „Dînsele". Cine lucrează în această zi, „face bube pe la încheieturi, capătă dureri și i se schimonosesc mîinile și trupul"[6]. „Cine pune mîna pe sită, să cearnă, focul lui Dumnezeu pe capul ei. Și bube pe cap, albe ca tărîțele ce rămîn în sită, și junghiuri prin cruce, și să n-aibă astîmpăr ca făina cînd o cerni..."[7]. Miercurea nu e bine să se spele pe cap, să se facă leșie, să se fiarbă cămăși, căci e rău de boli[8]. Să nu coși înspre miercuri, ori să torci, că te îmbolnăvești[9]. Tot astfel, la huțulii din Bucovina, femeile nu torc miercurea, ba nici furca n-o lasă să stea în odaie, căci altfel vine *Sereda* (miercurea personificată) și toată noaptea hodorogește prin casă[10]. Nici la bulgari nu se coase și nu se toarce în această zi[11]. Miercurea să nu iei ouăle din cuibar, că faci pecingine pe obraz[12]. Miercuri e ziua Maicii Domnului, și se postește în cinstea ei. Dacă mănînci de frupt, e rău de boli, de primejdii și de năpaste[13].

Vinerea e cea mai primejdioasă din zilele săptămînii mai ales pentru femeile care n-o respectă, făcînd unele lucruri nepermise. Nu trebuie să se toarcă, altfel li se coc degetele și le cad unghiile[14], altora li se întorc mațele[15]. Cine țese, își scoate singură ochii pe ceea lume[16]. Nu se coase, căci unde se înțeapă femeia, se face bubă, mai

---

1. Gorovei, *Credinți,* 1953.
2. Păcală, *Rășinari,* 161.
3. Marian, *Sărbătorile,* I, 100 ; Gorovei, *Credinți,* 1960.
4. *Șezătoarea,* III, 199 urm. ; cf. Voronca, *Datinele,* 270.
5. Gorovei, *Credinți,* 2886.
6. Voronca, *Datinele,* 271.
7. Coșbuc, *Dintr-ale neamului,* 93.
8. *Șezătoarea,* III, 200 ; *Ghilușul,* I, Nr. 6, 14 ; cf. Gorovei, *Credinți,* 2221, 2886, 2869 ; Rev. *Ion Creangă,* III, 82 ; Voronca, *Datinele,* 271 ; Coșbuc, *Dintr-ale neamului,* 93 ; Păcală, *Rășinari,* 162.
9. Rev. *Ion Creangă,* III, 339 ; cf. Gorovei, *Credinți,* 643.
10. Kaindl, *Huzulen,* 80.
11. *Sbornik,* VI, 91 ; VIII, 138.
12. *Șezătoarea,* III, 50 ; Gorovei, *Credinți,* 3140.
13. Voronca, *Datinele,* 271, 272 ; *Șezătoarea,* III, 200.
14. Rev. *Ion Creangă,* IV, 18 ; Voronca, *Datinele,* 579 ; Păcală, *Rășinari,* 162 ; Gorovei, *Credinți,* 4108 ; cf. *An. Arh. de Folkl.,* I, 225.
15. Gheorghiu, *Superst.,* 116.
16. *Ibidem.*

adesea neagră[1]. Acul să nu stea înfipt, căci împunge pe Sfînta Vineri[2]. Dacă lucrează cineva la igliță, să înțepe de trei ori în pămînt cu iglița. Cînd vor întreba sărbătorile dacă ai lucrat în ziua lor, și ce anume lucru, vinerea le va răspunde că ai înțepat în pămînt[3]. Nu se face leșie, căci, murind, „îți curge venin și, pe ceea lume, leșia o bei în loc de vin”[4]. Nici părul capului să nu ți-l speli, căci ori îți cade părul, ori te doare capul[5]. O femeie a făcut viermi în cap, pentru că s-a lăut[6]. Nu se rîșnește, nu se coace pîine, nu se umple borș, că se face sînge. O femeie a copt vinerea pîine și a murit[7]. Mai ales pătimesc de ochi, capătă albeață sau orbesc de tot acelea care îndrăznesc să lucreze în ziua de vineri. De aceea multe femei postesc, nemîncînd nimic, în această zi, ca să fie ferite de boli[8]. Tot așa e păzită vinerea la popoarele din Peninsula Balcanică și la acelea din apusul Europei[9].

Toate zilele te iartă, dacă lucrezi, numai duminica nu[10]. Să nu coși, că înțepi pe Sf. Duminică (Maica Domnului)[11]. Dacă o femeie însărcinată coase duminica, va naște copilul cu limba cusută (legată)[12]. Să nu te lai, că faci bube în cap, ori mătreață sau pecingine[13]. Dacă tai lemne, faci diavolului așchii să-și facă mălai[14], și pe lumea cealaltă îți vor arde așchiile pe piept[15] etc.

1. Rev. *Ion Creangă,* III, 44 ; IV, 394 ; *An. Arh. de Folkl.,* IV, 192.
2. Voronca, *Datinele,* 579.
3. Rev. *Ion Creangă,* V, 267.
4. Voronca, *Datinele,* 274 ; *An. Arh. de Folkl.,* I, 225.
5. Păcală, *Rășinari,* 162 ; Rev. *Ion Creangă,* III, 371 ; IX, 176.
6. Voronca, *Datinele,* 274.
7. *Ibidem.*
8. *Ibidem,* 273 ; Marian, *Sărbătorile,* I, 103 ; *An. Arh. de Folkl.,* I, 225.
9. Kaindl, *Huzulen,* 81 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 71 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, III, 52 urm. ; Pitrè, *Usi,* IV, 257 urm. etc.
10. Voronca, *Datinele,* 266.
11. Păcală, *Rășinari,* 162.
12. Gorovei, *Credinți,* 1241.
13. *Ibidem,* 372, 1238.
14. Păcală, *Rășinari,* 162.
25. Gorovei, *Credinți,* 1242.

Capitolul VIII

Terminologia bolilor

A) Cum exprimă poporul o stare patologică

§ 142 Dacă omului nu-i lipsește nimic, e *sănătos*. Dacă *sănătatea* lui nu lasă nimic de dorit, dacă e plin de vlagă, viguros și rezistent la toate, e *sănătos tun* (sau *ca piatra, ca fierul*).

Dacă însă, din păcate, i se vîră *boala* (sau *beteșugul*) în trup, dacă *se leagă boala de el,* dacă *îl ajunge* (*îl găsește, îl lovește*) *boala,* dacă *a intrat* (*a căzut, a dat*) *în boală*, dacă *e apucat* (*cuprins*) *de boală,* atunci omul *e bolnav* (sau *beteag*), *s-a îmbolnăvit* (sau *s-a bolnăvit*), *bolește, cade la pat* și *zace* (*de boală*).

Bolnavul geme, se vaietă, se jelește: *nu mi-e bine, nu prea mi-e bine, nu mă simt bine, n-o duc bine deloc, nu mi-e îndemînă* (Năsăud), *mi-e rău, mi-e tare rău ; mă doare capul, pieptul, inima* (= stomacul), *mijlocul, mă dor măselele, fălcile, mîinile, picioarele, șalele, mi s-a desfăcut capul ; îmi arde capul, îmi ard mîinile, obrajii ; am călduri, fierbințeli, mă ia cu cald, cu călduri, cu fiori ; mă apucă fiori ; îmi dau fiori (reci) prin trup, mă ia cu frig și cu amețeală ; mă trec nădușelile ; sînt numai o apă ; îmi clănțănesc dinții ; mă cuțitează ; mă junghie ; îmi dă un cuțit prin inimă ; mă săgetează prin trup ; nu-mi pot trage sufletul ; am cîrcei la inimă ; simt o greutate la inimă ; am o sfîrșeală la inimă, îmi vine să vărs ; am vărsături* etc. Baba doftoroaie sau cei din jurul bolnavului observă că: *arată rău, nu* (*prea*) *arată bine ; e searbăd* (*buged, buhav* etc.) *la față ; e tras la față ; nu-l mai țin picioarele ; e mort din picioare ; i s-au slăbit balamalele ; să-l sufli, să cază jos ; e cu o mînă de suflet* etc.

Dacă boala e ușoară, trecătoare, cu leac, bolnavul, *dacă are zile* (*cu carul*), *își vine în fire* (sau *în ori*), *se îndreaptă*, *se face bine*, *se întremează*, *se înfiripează*, *se împiciorogează*, *se mîntuie de boală*, *se vindecă*, *se tămăduiește*, *se lecuiește*, *se zviduiește*, *se însănătoșează*, *se face sănătos*; *bolnavului i-e mai bine*, *i s-au alinat durerile*, *parcă i-a luat cu mîna*...

Dacă însă boala e grea și bolnavul zace, fără nădejde de scăpare, atunci se zice că: *n-o mai duce mult, e pe ducă, nu mai scapă, nu se mai scoală, i s-au sfîrșit zilele, i s-a apropiat funia de par* (sau de *steajăr*), *i-a trecut făina prin traistă, e cu lumînarea în mînă, nu mai aude cucul* (la primăvară), *nu mai calcă iarbă verde, i s-a scurtat pasul, a ajuns la pragul morții, e cu un picior în groapă* (*și cu altul afară*), *îi sună* (*îi sfîrîie, îi fierbe*) *coliva în piept, miroase a colivă, i s-a apropiat veleatul, zace pe moarte, trage de moarte, se luptă cu moartea, e în frigurile morții, e pe cuțit, e pe dric...*

Bietul bolnav, în cele din urmă, a scăpat de chinuri, și-a dat obștescul sfîrșit: *a murit, a răposat, s-a prăpădit, s-a istovit,*

a pristăvit, a închis ochii (pe veci), și-a dat sufletul, l-a iertat Dumnezeu, l-a strîns Dumnezeu de pe cele cărări, a trecut din viață, a adormit (somnul cel) de veci, a adormit în (sau *întru*) *Domnul, a adormit somnul cel lung, l-a luat Dumnezeu*... În mod ironic, disprețuitor sau dușmănos: *i-a cîntat popa (aghiosul), a dat ortul* (sau *pielea) popii, a dat mangărul cel de apoi, și-a pierdut papucii, l-a potrivit Dumnezeu, nu mai bea apă rece, s-a făcut oale și urcioare, s-a săturat de toate, l-a luat dracul* etc.

B) Numele bolilor

Pentru multe din bolile de care pătimește omul, poporul are cîte una § 143
sau mai multe numiri deosebite. Aceeași numire e dată însă, uneori, după regiuni, la două boli deosebite. Astfel, sub numele de *năjit*, se înțelege, în cea mai mare parte a țării, otita, pe cînd, în Muscel și în Maramureș, acest nume se dă gingivitei și chiar durerilor de măsele. *Studenița* înseamnă cînd scorbutul, cînd stomatita. *Fălcarița* numesc unele babe parotidita epidemică, altele tetanosul etc. Lăsînd de o parte aceste excepții, de fapt rare, putem spune că terminologia bolilor e bine stabilită, deși numele unora din boli variază după regiuni. Dăm mai jos, clasificate, numele bolilor pe care le cunoaște poporul.

I. Bolile organelor de respirație

A) *Bolile nasului*

1. Coriza: *guturai, gutunar, troahnă, troană, șuhărie* (Mold.), *buduhală* (jud, Prahova, Brăila), *budihoală* (județul Vaslui), *cataroi* (Mold.).
2. Epistaxis: *curgere de sînge din nas.*

B) *Bolile gîtului*

3. Anghină: *anghină, durere de gît.*
4. Amigdalită: *gîlci, modîlci, bubîlcă.*
5. Angină difterică. Crup difteric: *guşter, șopîrlaiță, bolfe, anghină.*
6. Laringită: *răgușeală.*
7. Struma (hipertrofia glandei tiroide): *gușă.*

C) *Bolile pieptului*

8. Bronșită: *tuse*; tusea convulsivă la copii e numită *tuse măgărească.*
9. Astm. Emfizem. Dispnee: *năduf, năduh, înădușeală, nădușeală, năglugă, înecăciune, șui.*
10. Pneumonie. Pleurezie: *junghi, cuțit, țeapă.*
11. Tuberculoză pulmonară: *oftică, osfică* (Olt.), *boală seacă* (județul Lăpușna), *cihotcă* (județul Ismail).

II. Bolile aparatului circulator și ale sîngelui

12. Palpitații: *bătaie de inimă.*
13. Hidropizie. Ascită. Anasarcă: *dropică, apă, boală de apă.*
14. Scrofuloză: *jolnă, scrofuri.*

15. Scorbut: *studeniță.*
16. Cașexie: *rast.*
17. Gută: *podagră.*
18. Reumatism articular: *mîlcaviță, mărcaviță.*
19. Reumatism poliarticular acut: *întîmpinat (în)tîmpinătură, întunchinătură.*

III. Bolile aparatului digestiv

A) *Bolile gurii*

20. Abces alveolar: *abubă.*
21. Stomatită: *studeniță*; la copii: *plesniță, mărgăritărel.*
22. Gingivită: *năjit.*
23. Afte: *gurar, plesne, pogană, pușchea, acrum.*
24. Ranula: *broscuță, broască sub limbă.*

B) *Boli de stomac și de intestine*

25. Diaree: *urdinare, pîntecare, pîntecărie, treapăd, trepădare, cufureală, coleți, pîrțuică, mînce-l coca* (Trans.); *descuiet* (județul Lăpușna); *spurcat* (Dolj) (cf. p. 271).
26. Colici intestinale: *izdat, surdumași;* la copii: *mătrice.*
27. Dizenterie: *ieșire afară cu sînge, pîntecare cu sînge, treapăd cu sînge, urdinare cu sînge, trecere* (județul Gorj), *sfînta boală, vintre;* la copii: *lamoste.*
28. Gastro-enterită: *trecătură*; la copii: *babițe.*
29. Dispepsie: *rînză, căderea rînzei.*
30. Crampe: *cîrcei, frămîntătură la inimă, funicei;* la copii: *fras*
31. Indigestie: *aplecate, plecate, greață, ciumurluială, gemărluială, ciumer(n)iță.*
32. Constipație: *încuiere; încuietură* (județul Lăpușna).
33. Pirosis. Hiperclorhidrie: *ojig, jig, jigăraie, jerăgai, jeguială, jighireală.*
34. Icter: *gălbinare.*
35. Cancer: *rac, schiros; tătarcă* (județul Lăpușna).
36. Pelagră: j*upuială, pîrleală, roșață, buba trînjilor, rana trînjilor, pecingine rea, buzăreț.*
37. Hemoroizi: *trînji.*
38. Ascaride: *limbrici, viermușori, strînși.*
39. Tenie: *panglică, cordea, cordică.*

IV. Bolile rinichilor, ale bășicii udului și ale organelor sexuale

40. Anurie. Strangurie: *zăpreală.*
41. Incontinența urinii: *pișatul în pat.*
42. Litiază vezicală: *piatră la bășică, nisip.*
43. Blenoragie. Gonoree: *sculament, scurgere, frîntură (în vis); din vînt* (Bucov.); *triper* (Transilv.).
44. Sifilis: *cel pierit, pierit, mîncătură, frențe, sfrenț(i)e, mișulie, boierie, boală lumească, șancăr* (cf. p. 273).
45. Impotență: *neputință,* (*bărbat*) *legat.*

V. Bolile sistemului osos

46. Cifoză. Scolioză. Lordoză. Rahitism : *cocoașă, gheb ; ghib* (Mold.).
47. Necroză : *colți de lup.*

VI. Bolile infecțioase

48. Febră tifoidă : *tifos, lingoare, lungoare ; boală* (Mold.) ; *boala lungă, boala mare ; boala rusească* (județul Constanța).
49. Paludism. Febră palustră. Malarie : *friguri, tremurici, lelița, lelițele, mătușile.*
50. Scarlatină : *(cochinadă, cochinar, coracă*, după Bianu-Glavan, *Dicț. sănătății).*
51. Varicelă : *vărsat de vînt, vărsat în cruce.*
52. Variolă : *vărsat, bubat, bubatu-ăl-mare.*
53. Rujeolă : *pojar, bubatu-ăl-mic ; cori* (Mold.).
54. Trismus. Parotidită epidemică : *fălcariță, gușarniță ; purcică* (județul Lăpușna).
55. Cholera : *holeră.*
56. Pesta : *ciumă, buboasa, Maica calea, Maica călătoarea.*
57. Intoxicație: *otrăvire, adăpat.*
58. Morvă : *răpciugă.*
59. Farcin : *cîrtiță.*
60. Alcoolism : *beție.*

VII. Bolile de piele

61. Polihidroză : *asudarea mîinilor, asudarea picioarelor.*
62. Urticarie : *blîndă, spuzeală.*
63. Acnee : *coșuri, funigei, zgrăbunțe.*
64. Eczemă : *bube dulci, zgaibe dulci.*
65. Impetigo : *pecingine, cur de găină, rofii, spurcat ; lișai* (județul Lăpușna).
66. Herpes : *arșiță, spuzeală.*
67. Zona Zoster. Herpes Zoster : *foc viu.*
68. Furunculi : *furnicei, bube, buboaie, zgaibă, uimă, copturi, apostime.*
69. Scabies : *rîie, fudulie, boierie ; răpănaș* (județul Lăpușna) ; *corosta* (județul Ismail) (cf. p. 273).
70. Erizipel : *brîncă, orbalț, roșață, foc viu : bubă neagră* (județul Lăpușna) (cf. p. 272).
71. Antrax. Pustulă malignă : *dalac, cărbune, bășica (cea) rea, bubă rea, bubă neagră, armurar, talan, serpengea, vrăjmașa* (județul Mehedinți) ; *spurcat* (județul Argeș) ; *pripit* (județul Argeș).
72. Phtiriasis : *păduchi.*
73. Pitiriază : *mătreață.*
74. Alopecie. Calviție : *chelie, pleșuvie.*
75. Prurit : *mîncărime.*
76. Tinea, peladă : *chelbe.*
77. Efelide : *pistrui, alunele.*

78. Cloasmă. Pitiriaza versicolor: *pete pe obraz.*
79. Nevi. Veruci: *negi, negei.*

VIII. Leziuni externe și chirurgie

80. Plăgi: *răni, tăieturi.*
81. Echimoze: *vînătăi, vînătări.*
82. Contuzii: *lovituri, pălituri, cucui.*
83. Crăpături. Plesnituri.
84. Arsuri.
85. Eritem: *opăreală.*
86. Degerături.
87. Bătături.
88. Excoriații: *jupuituri, julituri, belituri, zgîrieturi, rosături.*
89. Înțepături.
90. Mușcături.
91. Rabies: *turbare.*
92. Panarițiu: *sugel, sugiu, sugiuc; sulgiu* (județul Mehedinți); *păr la deget* (cf. p. 273, urm.).
93. Abcese. Ulcere: *bube, buboaie, bubulițe, bubușoare, buburuze, căței (de turbă), cîrtiță.*
94. Adenită: *udmă, uimă, scurtă, tragăn.*
95. Flegmoane: *umflături, cîrcin.*
96. Chist sebaceu: *broască, modîlcă.*
97. Luxații: *scrîntituri, sclintituri.*
98. Fracturi: *frînturi.*
99. Hernie: *boșorogeală, surpătură, cui de stricăciune, chilă, (s)chilăvie.*

IX. Bolile creierului și ale sistemului nervos

100. Cefalalgie: *durere de cap.*
101. Congestie. Insolație: *soare sec.*
102. Sincopă: *leșin.*
103. Vertigo: *amețeală.*
104. Isterie: *istericale, zburător, lipitură.*
105. Eclampsie: *apucat, apucătură.*
106. Singultus: *sughiț.*
107. Nevralgie: *luat din vînt.*
108. Insomnie: *nedormire*; la copii: *muma-pădurii, plînsori.*
109. Lumbago: *curmătură, dureri de șale; dureri de mijloc.*
110. Apoplexie. Hemiplegie: *dambla, damla, săgetătură,* (vechi) *cataroi.*
111. Paraplegie: *ologeală, damblageală.*
112. Paralizie: *slăbănogie.*
113. Alienație mentală: *nebunie, nebuneală, bolînzie.*
114. Epilepsie: *boala copiilor; boală* (Brașov); *boală rea, boală sfîntă; baiu cel rău* (Maramureș); *aboală, stropșală, stropșitură, năbădăi, alte-alea, anevoie, poceală; călcătură* (Transilv.); *agîmbală* (Năsăud); *ceas rău; ceasul cel rău, ducă-se-n pietre, ducă-se pe pustii; bată-i* (județul Vîlcea); *pedepsie,* (vechi) *epidepsie; caiarlîc* (județul Ismail) (cf. p. 271).

X. Bolile ochilor

115. Oftalmie în genere. Conjunctivită : *durere de ochi.*
116. Leucom : *albeață, apă albă.*
117. Glaucom : *apă neagră.*
118. Cataractă : *pohoiele, perdea, ceață (pe ochi).*
119. Hemeralopie : *orbul-găinilor.*
120. Chalazion : *urcior, ulcior ; minegoci* (Banat și județul Mehedinți) și alte numeroase forme alterate.

XI. Bolile de urechi

121. Otită : *năjit.*
122. Otoree : *scurgeri din urechi.*
123. Surditas : *surzenie.*
124. Viermi în urechi.

Capitolul IX
Diagnoza și prognoza

Diagnoza

§ 144 Babele doftoroaie, fiind cu totul lipsite de cunoștințe anatomice, nu se pot pronunța asupra unei boli decît după simptomele externe și după indicațiile date de bolnav despre ce-l doare. De aceea, în multe cazuri, diagnosticul lor e greșit și, prin aceasta, viața bolnavului e uneori primejduită. Citâm cîteva cazuri de diagnoze ale lecuitoarelor de la sate :

– Cînd omul, după ce a mîncat ceva cu greață sau prea cu lăcomie, simte o greutate la stomac, îl doare capul, asudă, se îngălbenește, cască, îl dor vinele gîtului, și-l trage la somn, nevoie mare, suferă de „aplecate”[1].
– Cînd bolnavul e săgetat prin trup, amețește, cade jos, se strîmbă și face clăbuci la gură, are „boala copiilor”[2].
– Cînd bolnavului i se încleștează fălcile și toate încheieturile capului, cînd nu poate mînca și strînge gura așa de tare, încît pare c-o să-i treacă falcă prin falcă, constată că are „fălcariță”[3].
– Cînd omul e galben și la față și la albușul ochiului, suferă de „gălbinare”[4].
– Cînd bolnavul are cîrcei la stomac, se zvîrcolește, se strînge, se zgîrcește și cade jos grămadă, baba pune diagnosticul : „izdat”[5].
– Cînd suferindul are fierbințeli mari, obrajii îi sînt aprinși, i-e sete grozav, iar noaptea bîiguie și sare din somn, suferă de „lingoare”[6].
– Cînd cineva simte o durere ascuțită la un loc, sub țîță, sub coaste și în piept, de parcă-l înțeapă cu un cuțit, și nu-și poate trage nici sufletul, atunci are „junghi”. Cînd boala a dat peste un copil care nu poate vorbi încă, așa că baba nu știe unde-l junghie, sparge un ou proaspăt, scoate gălbenușul și-l poartă de colo pînă colo pe trupul copilului : unde se sparge gălbenușul, acolo crede că e junghiul. Dacă nu se sparge nicăieri, e semn că n-are junghi[7].

Cînd se îmbolnăvește un copilaș, care nu știe să spună ce și unde-l doare, firește că e mai greu de pus diagnosticul, dar baba nu stă mult pe gînduri:

---

1. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 7 ; Pamfile, *Boli,* 10.
2. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 17.
3. *Ibidem,* 67.
4. Leon, *Ist. nat. medic.,* 17.
5. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 91.
6. *Ibidem,* 103.
7. *Ibidem,* 93 urm. ; Ioneanu, *Superst.,* 20 ; Laugier, *Etnogr. medic.*, 95 ; Ionescu-Daniil, *Descîntece,* 141.

– Dacă un copil sare din somn și țipă, se chircește, i se încleștează fălcile, se zvîrcolește și începe să gîfîie obosit, baba zice că suferă de „apucat”[1].
– Cînd copilului i se umflă pîntecele, capătă dureri crîncene de stomac și pîntecare mare, din care cauză îngălbenește și slăbește grozav, atunci are „babițe”[2].
– Cînd copilul bolnav are dureri strașnice la stomac, se zvîrcolește și icnește des, cînd nu vrea să sugă și varsă orice mîncare i se dă cu sila, baba zice că suferă de „mătrice”[3].
– Dacă un copil mititel are nasul uscat, fără muci, și se freacă mereu la el, urdină, se zvîrcolește și țipă, nu suge țîță și are mereu vărsături, suferă de „moleți”[4]. Baba îi descîntă cu 9 „moleți” (larvele gîndacului de făină, numite și „sfoiegi” sau „surdumași” ; dacă aceștia mor în timpul descîntecului, e semn că într-adevăr copilul e bolnav de „moleți” ; dacă nu mor, copilul are altă boală[5].

Dacă simptomele exterioare nu sînt suficiente pentru a indica babei doftoroaie diagnosticul exact al bolii, ea recurge la diverse mijloace ajutătoare. Astfel :

– În județul Tutova, cînd presupune că bolnavul ar avea „dalac”, baba ia o broască vie și o alipește de bubă : dacă broasca moare, e încredințată că e bolnav de dalac[6].
– În județul Romanați, dacă baba bănuiește că bolnavul suferă de „înăbușeală” (astmă), procedează în modul următor. Miercurea și vinerea, spală vasele și toarnă lăturile într-o strachină nouă, în care mai pune, de trei ori, cenușă cu lingura, cu pieptenele sau cu fusul. După aceea pune deasupra strachinei o oală nouă de pămînt : dacă bolnavul suferă într-adevăr de „înăbușeală”, apa din strachină se ridică în oală și începe să bolborosească, așa cum bolborosește stomacul bolnavului, iar dacă apa nu se ridică, omul nu suferă de „înăbușeală”[7].

„Unele babe pretind a nimeri boala cu ghiocul, oglinda, fusul, biciul, cuțitul, brîul, sita, în stele, în cărți sau în bobi ; altele (județul Dolj) cu ceară sau cositor : topesc cositorul sau ceara și le aruncă, topite, într-o strachină cu apă neîncepută luată de la fîntîna din care bea bolnavul. Cositorul sau ceara se întărește în apă, luînd diferite forme ; vrăjitoarea se uită la el și i se pare că i se arată partea copilului care e bolnavă”[8].

1. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 8.
2. *Ibidem,* 10 ; Pamfile, *Boli,* 12 ; Marian, *Nașterea,* 398.
3. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 108.
4. *Ibidem,* 109 ; Marian, *Insectele,* 68 ; *Șezătoarea,* IV, 27.
5. Marian, *Insectele,* 70.
6. Gorovei, *Credinți,* 414.
7. Idem, *Descîntecele,* 94.
8. Leon, *Ist. nat. medic.,* 17 urm.

Prognoza

§ 145 Sînt multe semnele care par a indica poporului cum se va termina boala : se face bine bolnavul sau nu se mai scoală ?

– O credință foarte răspîndită, la noi și la alte popoare, e că dacă strănută un bolnav, e semn că nu va muri de boala de care suferă, ci se va face bine[1].
– Dacă cineva care zace greu bolnav s-a întors cu fața la perete, e semn că va muri ; dacă însă s-a așezat cu fața înspre casă, se crede că se va face bine[2].
– Dacă un bolnav nu vrea căpătîi (pernă), puține zile mai are de trăit[3].
– Cînd pe un bolnav îl trec lacrimile, fără să spună ceva, plînge „în el", știe că moare[4]. În Germania, se crede, dimpotrivă, că un bolnav care plînge nu va muri de boala de care suferă atunci[5].
– Cînd zace cineva și-i ies stîrlici (pete galbene sau ruginii) pe trup, e semn că va muri[6].
– Cine e lovit de boală într-o marți nu se mai scoală[7]. În sudul Germaniei se crede că cel ce s-a îmbolnăvit într-o joi trebuie neapărat să moară[8].
– În Bucovina, femeile procedează în modul următor, cînd vor să știe dacă bolnavul mai are zile sau nu. Topesc ceară sau plumb : dacă materia topită ia forma crucii, e semn de moarte pentru bolnav ; dacă însă ia altă formă, se crede că va trăi[9].
– Cînd un bolnav se împărtășește și anafura ce e în linguriță stă deasupra vinului, bolnavul se va face sănătos ; dacă însă cade la fund, va muri[10].
– Dacă un om greu bolnav doarme în timpul maslului, va muri degrabă ; dacă însă va fi treaz tot timpul, e semn că se va însănătoși[11].
– În unele părți ale Bucovinei, se adună mai multe rămurele de „lemnul Domnului" (*Artemisia abrotanum*), se pun într-o oală cu apă la foc să mocnească : dacă apa, pînă a doua zi, se face roșie, bolnavul va muri ; dacă însă e albă, e semn că va trăi[12].

---

1. Candrea, *Iarba fiarelor,* 172 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 309 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VI, 1075 urm. ; Bernoni, *Credenze,* 32 ; Pitrè, *Medicina,* 122, 197.
2. Gorovei, *Credinți,* 2323.
3. *Ibidem,* 2304, 2382.
4. *Ibidem,* 2332.
5. Grimm, *Mythologie,* III, 444 ; Panzer, *Bayer. Sagen,* I, 257 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 318.
6. Marian, *Înmormîntarea,* 3 ; Sevastos, *Călătorii,* 66 ; Gorovei, *Credinți,* 2279.
7. Rev. *Ion Creangă,* II, 211.
8. Wuttke, *Volksaberglaube,* §§ 70, 314 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, II, 340.
9. Gorovei, *Credinți,* 2302 ; *An. Arh. de Folkl.,* IV, 200.
10. Gorovei, *Credinți,* 2384 ; Voronca, *Datinele,* 903.
11. Marian, *Înmormîntarea,* 19.
12. *Ibidem,* 41.

– Tot în Bucovina, dacă cel ce trage de moarte, nici nu moare, nici nu se ridică, obișnuiesc să-l scalde pe bolnav într-o scăldătoare făcută dintr-o buruiană numită „șistelină". După această scăldătoare, trebuie neapărat să se aleagă, pînă în două sau trei zile, într-un fel sau altul[1]. În Moldova, se scaldă bolnavul într-o scăldătoare în urma unui mort : după aceea i se va alege, ori moare, ori se îndreaptă[2].
– În Bucovina, se mai recurge la următorul mijloc spre a ști dacă bolnavul va trăi sau nu. Se măsoară 9 păhărele de apă și se pun într-un vas să stea pînă a doua zi. În ziua următoare, le măsoară din nou ; dacă a crescut apa, cu un păhărel sau cu o jumătate de pahar, bolnavul va trăi ; dacă însă apa a scăzut, omul trebuie să moară. Tot astfel se procedează și de Anul Nou, cînd vrea cineva să știe dacă va trăi în anul ce vine[3].
– Cînd se cheamă preotul la un om greu bolnav să-i facă masluri, e obicei, aproape în toată țara, ca preotul, după ce a făcut maslul, să deschidă cartea : dacă se deschide la „roșu" (unde e tipărit cu roșu), bolnavul se va face bine ; dacă se deschide la „negru", e semn că nu mai are mult de trăit[4].

„Sînt încă preoți la care se duc oameni pătimași de cutare boală ori necaz, spre a le da în pravilă, și preotul le deschide o carte bisericească – de obicei Evanghelia – așa, la întîmplare. Unde se deschide, citește și se leagă de cutare cuvînt care i se pare nimerit, și-l potrivește spunînd omului pricina bolii, sfîrșitul ce-l așteaptă și cîte sărindare să dea și la cîți preoți... Obișnuit, căutatul în pravilă se face după slujba sfîntului maslu"[5].

– Cînd se descîntă unui bolnav, dacă descîntătoarea cască în timpul descîntecului, atunci are leac ; cu cît cască mai mult, cu atît leacul e mai sigur.
– Cînd se sting cărbuni în apă, pentru a descînta de deochi, dacă aceștia sfîrîie cînd îi stingi, e semn că boala e grea ; dacă nu, boala e trecătoare[6].
– Cînd se zvîrle apa descîntată pe un cîine și el se scutură, e semn că bolnavul are leac ; altminteri, nu[7].
– După ce i s-a descîntat bolnavului de junghi, se înfige în pămînt cuțitul cu care i s-a descîntat. După trei zile se scoate și dacă va fi ruginit, nu se mai vindecă[8].

1. Marian, *Înmormîntarea,* 40.
2. Lupașcu, *Medic. babelor,* 53.
3. Voronca, *Datinele,* 959.
4. Cf. Marian, *Înmormîntarea,* 19 ; Gorovei, *Credinți,* 4095.
5. *Șezătoarea,* IX, 85.
6. Gorovei, *Credinți,* 280.
7. *Ibidem,* 568.
8. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* 149.

Capitolul X

Mijloace preventive

Prevenirea bolilor. Lucrări oprite. Amulete și talismane. Interzicerea numelui bolii : tabu

§ 146 Omul își poate păstra sănătatea și să fie ferit de unele boli :

1. Dacă, în anumite împrejurări, ia unele precauții speciale sau împlinește lucruri menite să țină la distanță demonul bolii care ar voi să-i vatăme sănătatea.
2. Dacă se ferește de unele acțiuni sau ocolește de a face anumite lucrări, în special dacă observă restricțiile privitoare la cutare sau cutare zi a săptămînii sau peste an, ori se păzește de orice lucrare în zilele de sărbătoare (§ 139-141). Dacă nu, zilele săptămînii sau sărbătorile personificate, ori sfinții și mucenicii, ale căror zile n-au fost respectate prin nelucrare, se răzbună și-l pedepsesc pe om cu tot felul de boli.

Dacă examinăm de aproape acțiunile ce trebuie să execute cineva sau de care trebuie să se ferească, spre a nu fi lovit de boală, constatăm că unele sînt raționale, parte prescrise de igienă, parte de ordin etic, pe cînd altele sînt datorate analogiei sau unei asemănări de nume. Multe însă rămîn neexplicate. Și ceea ce e mai interesant e că unele din acestea le găsim și la alte popoare, fie vecine, fie îndepărtate, parte și la neamurile din Antichitate, ba chiar și la semicivilizații din celelalte continente.

Prevenirea bolilor

§ 147 Poporul nostru, ca și celelalte popoare din Europa și din celelalte continente, recurge la diverse mijloace simbolice cu scopul de a se feri de boală, de a i-o apuca, cu alte cuvinte, înainte, convins că va putea astfel să-și păstreze sănătatea. Pomenim cîteva din ele dintre cele mai caracteristice :

a) Cînd aude întîia oară, primăvara, tunînd, se lovește ușor în cap sau pe frunte cu un fier, cu muchea toporului, cu un ban de argint sau cu o pietricică, ca să-i fie peste an capul „tare ca fierul” și să nu-l mai doară deloc[1]. Unii, cînd se lovesc, mai rostesc și cuvintele :

---

1. *Șezătoarea,* II, 194 ; III, 49 ; VI, 25 ; Voronca, *Datinele,* 787 ; Gorovei, *Credinți,* 625, 3787-3792 ; Rev. *Ion Creangă,* III, 212, 371 ; IV, 113 urm. ; V, 149, 312 ; VI, 145, 308 ; VII, 145 ; Ciaușanu, *Superst.,* 298.

„Capul meu ca fierul!”[1] sau „Atunci să mă doară capul, cînd va durea-o pe piatra asta, atunci și nici atunci!”[2]. Și rutenii din Galiția au obiceiul de a se lovi pe frunte cu o piatră, cînd aud tunînd pentru întîia oară, ca să fie feriți de dureri de cap[3]. Aromânii, „cînd începe luna nouă”, se lovesc în cap cu un fier, ca să fie sănătoși[4].

b) Cînd plouă cu „piatră”, întîia oară, vara, să te ungi la cap cu piatra aceea, că nu te va durea capul peste an[5]. În cazul acesta, grindina, prin analogie, e asemănată cu piatra și are aceeași virtute apotropaică de a alunga duhurile necurate.

c) În Bucovina și în Moldova, cînd se spală oamenii în ziua de Paști, pun în apă un ou roșu și unul alb, ca să fie rumeni și sănătoși ca oul[6]. La aromâni, cu cel dintîi ou roșu se atinge obrazul copiilor, ca să le fie fața roșie ca oul[7].

d) Scăldatul, în anumite zile, te apără sau te lecuiește de orice boală : la Bobotează, după ce s-a făcut sfințirea apei în rîu[8] ; la Joi-mari, înainte de a răsări soarele[9] ; mai cu deosebire însă la Vinerea mare, numită și Vinerea *seacă*, pentru că *seacă* toate bolile și bubele aceluia care se scaldă, și nu se va îmbolnăvi tot anul[10]. Și alte popoare, germanii, cehii, rutenii, bulgarii etc., cred că scăldatul în aceste zile îl apără pe om de boli[11]. Pe alocuri, oamenii se scaldă la noi, pentru întîia oară, în dimineața de Sf. Gheorghe, pînă nu răsare soarele, ca să fie sănătoși tot anul, iar fetele se scaldă în apă neîncepută[12]. Aceeași datină o au bulgarii și sîrbii. Alte popoare, pentru păstrarea sănătății, se scaldă în zorii zilei de 24 iunie, la Sînziene.

e) În dimineața zilei de Sf. Gheorghe, lumea se spală pe față cu rouă sau se tăvălește, înainte de a răsări soarele, prin roua de pe cîmp, spre a-și păstra sănătatea toată vara și a se tămădui de orice boală[13]. Aceeași datină o găsim la sîrbi, la croați, la bulgari și la ruteni. Alte popoare fac exact același lucru și în același scop în

---

1. *Șezătoarea,* I, 126 ; Gorovei, *Credinți,* 3790.
2. Rev. *Ion Creangă,* II, 188.
3. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 193.
4. Cosmulei, *Datini,* 47.
5. Rev. *Ion Creangă,* IV, 150.
6. Voronca, *Datinele,* 424 ; Gorovei, *Credinți,* 2936, 3413 ; cf. și 2932, 2936.
7. Cosmulei, *Datini,* 41.
8. *Șezătoarea,* III, 47 ; XII, 162 ; Rev. *Ion Creangă,* VI, 21 ; Hasdeu, *Etymol.*, 1274 ; Gheorghiu, *Calendarul,* 43 ; Marian, *Sărbătorile,* I, 206 ; Gorovei, *Credinți,* 75 ; cf. și 1403-1404.
9. Voronca, *Datinele* 898 ; Marian, *Sărbătorile* II, 302 ; Gorovei *Credinți,* 70.
10. Marian, *Sărbătorile,* II, 300 urm. ; *Șezătoarea,* I, 126 ; III, 201 ; Voronca, *Datinele,* 272 ; Gorovei, *Credinți,* 67, 3414 ; *An. Arh. de Folkl.,* IV, 68.
11. Wuttke, *Volksaberglaube,* §§ 79, 453 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, I, 809 urm. ; Strauss, *Bulgaren,* 333, 338.
12. Marian, *Sărbătorile,* III, 279 urm. ; Gorovei, *Credinți,* 1400.
13. Marian, *Sărbătorile,* III, 277 ; Gorovei, *Credinți,* 3375-3376 ; R. Codin--Mihalache, *Sărbătorile,* 63.

zilele de 1 mai sau de 24 iunie. La romani, de asemenea, în ziua de Palilii (21 aprilie), oamenii care luau parte la sărbătoare își spălau mîinile cu rouă[1].

f) Ca să-ți păstrezi sănătatea, cînd vezi lună nouă, să-ți faci cruce, să sai de trei ori în sus și să zici : „Lună nouă, lună nouă, sănătos m-ai găsit, sănătos să mă lași!” sau „Crai nou, crai nou, sănătos m-ai găsit, sănătos să mă lași!”[2]. Cam aceleași cuvinte, zise cu același scop, le rostesc copiii aromânilor, cînd se ivește luna nouă[3].

g) Ca să nu se molipsească cineva de la un bolnav la care se duce să-l vadă, e bine să dea cu mîna sub subțioară și să miroasă[4]. Dacă se vorbește de o boală a cuiva, ca să nu se mute boala la tine, pune mîna pe grumaz, apoi suflă și scuipă-ți în sîn de trei ori[5]. Tot astfel, cînd se vorbește de „broască” (o umflătură sub limbă), ca să n-o capeți, se recomandă, în Banat, să te tragi de urechi și să zici „țîți!”[6]. Toate aceste practici au de scop să alunge demonul bolii, fie prin mirosul nădușelii de la subțioară, fie prin scuipat etc.

h) Ca să nu se lipească bolile de cineva, să țină la casa lui un cîine negru sau o pisică neagră[7].

i) Dacă se înconjoară satul cu o brazdă trasă de un plug la care sînt înjugați doi boi, gemeni, se va depărta orice boală din sat[8]. Am arătat în alt loc (§ 100) procedarea aproape identică în cazul unei epidemii de ciumă.

j) Dacă este vreo boală prin țară, să iei tortul de învățătură (cu care s-a deprins să toarcă) al unei copile și să înconjuri casa de trei ori, ca boala să nu se poată apropia de acea casă[9].

k) Ca să nu te doară mijlocul, vara, la secere : să nu mănînci sau să nu ciocnești ouă roșii în prima zi de Paști[10] ; cînd auzi broatecul pentru întîia oară, primăvara, cîntînd, să te dai de trei ori peste cap[11] ; tot astfel, cînd vezi primul mușuroi de furnici, te dai peste cap peste ele[12] ; să te încingi cu o nuia de salcie de la Florii ori cu o ramură de cicoare, sau să pui în brîu un mănunchi de miriște[13].

l) Dacă vrea cineva să fie ferit de friguri și de dureri de cap peste an, se recomandă, în județul Tutova, următorul mijloc preventiv.

---

1. Candrea, *Iarba fiarelor,* 109 urm. ; cf. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, VIII, 687 urm.
2. Rev. *Ion Creangă,* III, 372 ; Voronca, *Datinele,* 316 ; Zanne, *Proverbele,* IX, 328 ; Pamfile, *Cerul,* 69 urm. ; Gorovei, *Credinți,* 1935.
3. Papahagi, *Liter. pop.,* 753 urm.
4. Voronca, *Datinele,* 1074 ; Rev. *Ion Creangă,* III, 45 ; VIII, 177.
5. Novacoviciu, *Comoara Banat.,* I, 32.
6. *Ibidem.*
7. *Șezătoarea,* VI, 22.
8. *Ibidem.*
9. Voronca, *Datinele,* 1078.
10. *Șezătoarea,* I, 277 ; Rev. *Ion Creangă,* III, 180, 372 ; V, 369.
11. *Ibidem,* IV, 150.
12. *Ibidem,* III, 180.
13. *Ibidem,* II, 272 ; Gorovei, *Credinți,* 733, 1317.

Cînd vede pe cîmp, primăvara, un mușuroi de furnici, să ia țărînă din acel furnicar, s-o arunce peste cap și să zică de trei ori : „Să fiu iute și sănătos ca furnica pînă la vederea mușuroiului în anul viitor!”[1]. În județul Covurlui, se procedează astfel pentru a fi ferit de dureri de șale, la secere[2]. În județul Gorj, pentru a feri copiii de friguri, e obiceiul să li se dea să guste din agheasmă sau să li se strivească în frunte o furnică roșie de nisip[3].

m) Cînd fulgeră pentru întîia oară : să te pleci jos și să iei cu ochii închiși paie, că sînt bune de durere de cap[4] ; sau : să te freci cu țărînă la ochi, și n-o să te mai doară ochii[5] ; sau : să iei îndată gunoaie de jos și să le pui în apă, ca să te lai cu ele, dacă vrei să scapi de fulgerături[6].

n) În ajunul Crăciunului e bine să mănînci pește, dacă vrei să nu te scuture frigurile peste an[7].

o) Broasca, și în special broatecul (broscuța verde) joacă un rol însemnat printre mijloacele întrebuințate pentru evitarea sau lecuirea frigurilor. Cînd vezi întîiul broatec, să-l săruți (pe pîntece) de trei ori și nu te scutură frigurile peste an[8]. Alt mijloc : cînd vezi întîi un broatec, primăvara, să-l săruți de trei ori pe spate și să-l dai peste cap, ca să nu mai ai friguri[9]. Sau : primăvara, cînd vezi un brotăcel prin iarbă, să-l prinzi și să-l scuipi de trei ori în gură ; apoi să-i dai drumul, că nu vei mai suferi de friguri[10]. Acest mijloc preventiv contra frigurilor are, fără îndoială, o origine foarte veche. Fernel, medicul regelui Henric al II-lea al Franței (secolul al XVI-lea), pomenește de un leac popular contra tusei : să se prindă un brotăcel, să i se scuipe în gură și să i se dea drumul[11]. Acest leac contra tusei îl recomanda, acum nouăsprezece veacuri, naturalistul Pliniu[12], pe cînd, cîteva secole mai tîrziu, Marcellus Empiricus sfătuia să se procedeze astfel pentru a scăpa de durerile de măsele[13]. Un alt mijloc de prevenire a frigurilor, din județul Vaslui : primăvara, cînd găsește cineva ouă de broască, să se frece cu ele peste tot trupul, și nu-l mai prind frigurile toată vara[14].

p) Asudarea mîinilor e foarte neplăcută și stînjenește femeile la cusut, dar mai ales pe cei ce lucrează cu sapa, cu coasa, cu secera

---

1. Rev. *Ion Creangă,* I, 149.
2. *Ibidem,* IV, 150.
3. Laugier, *Etnogr. medic.*, 90.
4. *Șezătoarea,* II, 194.
5. Rev. *Ion Creangă,* III, 245.
6. *Ibidem,* V, 149.
7. Voronca, *Datinele,* 45, 756.
8. *Ibidem,* 756 ; Grigoriu-Rigo, *Medicina pop.,* I, 76.
9. Voronca, *Datinele,* 972 ; Leon, *Ist. nat. medic.,* 81 ; Gorovei, *Credinți,* 1432.
10. *Ibidem,* 1423, 1428.
11. Rolland, *Faune,* III, 75.
12. *Natur. hist.,* XXXII, 29.
13. *De medicam.,* XII, 24.
14. Leon, *Ist. nat. medic.,* 81 ; Grigoriu-Rigo, *Medicina pop.,* I, 76.

sau cu securea. Se mai iau deci măsuri preventive pentru a nu suferi de acest inconvenient : în ziua de Paști, la sculare, se pune întîi mîna pe piatră sau pe clanța ușii[1] ; nu se umblă, în ziua de Paști, cu sare pe mîini[2] ; se șterg de traista unui cerșetor[3] ; cînd se ivesc furnicile, primăvara, trec mîinile peste ele[4].

r) Ca să nu li se facă un cucui sau bube în cap, cînd se lovesc doi inși (în special doi copii) cap în cap, sau se lovește cineva singur cu capul de ceva, e bine să scuipe numaidecît jos și nu se va întîmpla nimic[5] (cf. §§ 23, 50).

s) Ca să fie cineva ferit de bubat, să se brezeze cu sînge, cînd se taie porcii, la Ignat[6].

t) Ca să nu te muște vreun cîine rău, cînd treci pe drum, să închizi ochii, să strîngi din dinți, să întinzi mîinile în jos și, mergînd drept înainte, să zici : „Orb te-a făcut mă-ta, orb să fii!" sau „Cheia în mîna mea, lacătul în gura ta!"[7].

u) Copilul, pînă nu e botezat, e bine să treacă printre spițele carului, ca să nu turbeze cînd va fi mușcat de un cîine[8]. La aromâni, ca să nu turbeze cineva dacă i s-a uitat un cîine turbat în ochi, i se recomandă să sară de trei ori peste cîine, după ce l-a omorît[9].

v) În județul Vîlcea, pentru a nu-i crăpa cuiva buzele, i se recomandă să pupe oala cu unt, luni dimineața, în Săptămîna mare, după a brînzei[10].

Firește că n-am însemnat toate precauțiile pe care le ia poporul ca să-și păstreze sănătatea, dar ele fiind extrem de numeroase, ne-am mulțumit să înregistrăm aci numai o parte dintre cele mai caracteristice.

Lucrări oprite

§ 148 Interdicțiile de a lucra ceva în cutare sau cutare împrejurare, în anumite zile ale anului sau ale săptămînii, ba chiar în unele momente ale zilei, sînt atît de numeroase, încît ne-ar trebui zeci de pagini ca să le citãm numai pe cele publicate în diferite reviste sau lucrări de folclor. Ne vedem siliți să facem o selecție din ele, pomenindu-le numai pe cele mai de seamă. Parte din lucrările oprite, despre care am avut prilejul să vorbim mai pe larg în altă parte (§§ 139-141), le vom menționa numai în treacăt.

1. Rev. *Ion Creangă,* V, 149 ; Grigoriu-Rigo, *Medicina pop.,* I, 123.
2. Voronca, *Datinele,* 1074 ; Grigoriu-Rigo, *Medicina pop.,* I, 123 ; cf. Gorovei, *Credinți,* 3457, 3458.
3. Voronca, *Datinele,* 1074.
4. Rev. *Ion Creangă,* II, 189.
5. *Ibidem,* III, 279 ; IV, 182.
6. *Șezătoarea,* XII, 155.
7. Rev. *Ion Creangă,* VI, 114 ; VIII, 177.
8. *Rev. pt. Ist. Arh. și Fil.,* an. II, vol. III, 388.
9. Cosmulei, *Datini*, 48.
10. Gorovei, *Credinți,* 449.

Gruparea materialului n-a fost tocmai ușoară. Aveam de ales între felul lucrării sau momentul cînd se execută (în anumite zile ale anului sau ale săptămînii, la răsăritul soarelui sau după apusul soarelui, noaptea etc.) și între repercusiunile acestor lucrări asupra sănătății omului. Am ales-o pe aceasta din urmă, fiind mai potrivită, și am luat pe rînd diferitele credințe cu privire la lucrările oprite în ordinea alfabetică a bolilor, durerilor sau metehnelor pe care le pot provoca, după credința poporului.

1. *Amuțire*. Omul e expus să-și piardă graiul:
   a) Dacă vorbește sau răspunde cînd îl strigă cineva de afară noaptea, fără să știe cine e, căci poate fi necuratul[1].
   b) Dacă vorbește cînd iese popa din altar[2].
2. *Asurzire*. Omul poate să își piardă auzul dacă rupe din pămînt o mătrăgună[3]. Rutenii și rușii de miazăzi cred că cel ce sapă o mătrăgună poate să rămînă pe loc olog sau să înnebunească[4].
   În Bucovina se crede că dacă bărbatul își pune căciula pe masă, nevastă-sa devine surdă[5].
3. *Bătături*. Umblînd cu picioarele goale, omul e expus să capete bătături:
   a) Dacă se întîmplă să calce într-o tăvălitură de cal (locul unde s-a tăvălit un cal)[6] (cf. mai jos, 35).
   b) Cînd calcă pe prispă, pînă nu s-a uscat lutul[7].
   c) Cînd calcă în rînză de găină sau în os de șarpe[8].
4. *Boală în genere*. Se îmbolnăvește cineva:
   a) Dacă, după ce se spală, bea apa rămasă în vasul din care s-a spălat[9].
   b) Dacă șade pe baniță[10].
   c) Femeia se îmbolnăvește dacă spoiește sau lipește casa în Săptămîna mare (dinaintea Paștilor)[11] sau dacă face leșie, se piaptănă, mătură sau coase într-o vineri[12] (cf. § 139).
5. *Boli de ochi*
   a) Pătimesc de ochi, capătă albeață sau orbesc de tot femeile care îndrăznesc să lucreze într-o vineri[13] (cf. § 139). Să nu se spele nimeni pe cap lunea, miercurea sau vinerea, că-l vor durea

1. Gorovei, *Credinți,* 1159, 1162.
2. *Ibidem,* 1598.
3. Rev. *Ion Creangă,* V, 49.
4. Candrea, *Iarba fiarelor,* 54.
5. Voronca, *Datinele,* 247.
6. Gorovei, *Credinți,* 186-187.
7. *Ibidem,* 185.
8. *Ibidem,* 3347, 3686.
9. *Ibidem,* 69.
10. *Șezătoarea,* XII, 159.
11. *Ibidem,* III, 123.
12. Gorovei, *Credinți,* 4107-4110.
13. *Șezătoarea,* III, 123 ; Păcală, *Rășinari,* 162 ; Gorovei, *Credinți,* 2883, 2886, 4111.

ochii[1]. Capătă dureri de ochi cine aruncă ceapă în foc sau mănîncă pielițele ei subțiri[2].

b) Să nu scuipe nimeni în fîntînă, căci face *albeață*[3].

c) Femeia să nu arunce gunoiul înspre soare, nici cînd răsare, nici cînd apune, căci îl spurcă și va căpăta *puhoiele* pe ochi[4] sau orbește[5].

d) *Orbește* acela care se uită cînd se ouă găina[6], cine se spală noaptea pe ochi[7], cel ce se uită noaptea în oglindă[8], cine se uită prin găurile unei site[9], femeia care coase joi seara[10], aceea care face leșie miercurea[11], cine lucrează în ziua de Rusalii (cf. § 138, 8). Rămîne orb și acela care, cînd sapă o comoară, lasă să cadă țărîna înapoi[12].

c) Să nu se uite nimeni pe fereastră în casa altuia, căci face *ulcior la ochi*[13]. Să nu bei apă din *ulcior*, căci faci *ulcioare* la ochi[14]. Această credință e rezultată din asemănarea numelor.

6. *Bube*

a) Cine se uită prin sită sau prin ciur face bube[15].

b) Cel ce pune ciurul sau sita în cap face atîtea bube cîte găuri are ciurul sau sita[16] (cf. mai jos, 9, a).

c) Să nu umble cineva cu pieptenele pe la gură sau pe la nas, că se umple de bube[17].

d) Face bube cine se spală cu apă caldă pe la ochi[18].

e) Nu lua cu mîna gunoiul de la vîrful măturii, că faci bube la degete[19].

f) Se umple de bube cel ce aruncă în foc : pîine, coji de ouă, coadă de dovleac sau rumegătură de sfredel[20]. Nici lingura să n-o pui

---

1. *Șezătoarea,* XII, 165.
2. *Ibidem,* XII, 164 ; Rev. *Ion Creangă,* IV, 22.
3. Gorovei, *Credinți,* 4479.
4. *Ibidem,* 2884.
5. *Ibidem,* 3507.
6. *Ibidem,* 1497, 4048.
7. Rev. *Ion Creangă,* III, 82, 148 ; *Șezătoarea,* XII, 154 ; Gorovei, *Credinți,* 2677, 2881.
8. *Șezătoarea,* I, 278 ; Rev. *Ion Creangă,* III, 148.
9. Voronca, *Datinele,* 227.
10. Rev. *Ion Creangă,* III, 149.
11. Păcală, *Rășinari,* 162.
12. Rev. *Ion Creangă,* XII, 46.
13. *Ibidem,* IV, 182, 330 ; Gorovei, *Credinți,* 3874.
14. *Șezătoarea,* XII, 170 ; Rev. *Ion Creangă,* V, 244 ; Păcală, *Rășinari,* 160 ; Gorovei, *Credinți,* 3876, 4536.
15. *Șezătoarea,* II, 66 ; Rev. *Ion Creangă,* IV, 394 ; Gorovei, *Credinți,* 381, 3498.
16. Voronca, *Datinele,* 277 ; Gorovei, *Credinți,* 382.
17. *Șezătoarea,* XII, 154 ; Gorovei, *Credinți,* 377-379, 3162.
18. *Ibidem,* 380.
19. *Ibidem,* 395.
20. *Șezătoarea,* III, 149 ; XII, 159 ; Gorovei, *Credinți,* 371, 375-376.

pe foc că faci bubușoare pe limbă[1]. Face bubușoare pe limbă și acela care scuipă în foc[2]. Copilul se umple de bube, dacă i se aruncă fașa sau scutecul în foc[3].

g) Cine urinează în gunoaie se umple de bube[4].
h) Tot astfel și cel ce aruncă în gunoi țestul spart[5].
i) Să nu se uite cineva după un bubos în oglindă, căci îi ia bubele[6].
j) Să nu te spurce grangurele, căci faci buboaie[7].
k) Femeia însărcinată să nu dea cuiva cărbuni aprinși, căci copilul ce va naște va fi cu bube pe trup[8].
l) Cine se spală pe cap duminica face bube (cf. § 24, a).
m) Pruncul să nu fie alăptat de mumă-sa cu părul despletit, căci copilul va face bube în gură (cf. § 34).
n) Să nu mănînci fasole în prima săptămînă din postul mare, că faci bube[9].
o) Cine mănîncă mămăligă necernută face bubușoare pe limbă[10].
p) Face bube în gură cel ce mănîncă în momentul cînd scapătă soarele (cf. § 56).
r) Capătă bubulițe pe limbă cel ce mănîncă pîinea spurcată (pișcată) de șoareci (cf. § 157).
s) Să nu cînte cineva cînd apune soarele, că face buboaie în cap[11].
t) Femeia să nu umple borșul lunea sau în altă zi de post, căci se va umple de bube pe trup[12].

7. *Buză tăiată* (= „bec de lièvre”)
Femeia însărcinată să nu taie nimic duminica, în special să nu taie lemne în prag, căci copilul ce va naște va fi cu buza tăiată[13].

8. *Caș la gură*
Să nu mănînci cînd apune soarele, căci faci caș la gură[14].

9. *Chelbe*
a) Să nu pui sita în cap, că faci chelbe[15] (cf. mai sus, 6, b).
b) Femeia însărcinată să nu tepșească mămăliga, căci va face copii chelboși[16] (cf. mai jos, 10, b).

---

1. Voronca, *Datinele,* 226.
2. *Ibidem,* 1075 ; Gorovei, *Credinți,* 4488.
3. *Ibidem,* 389.
4. *Șezătoarea,* XII, 156 ; Gorovei, *Credinți,* 1649.
5. *Șezătoarea,* XII, 158.
6. Gorovei, *Credinți,* 373.
7. *Șezătoarea,* XII, 153.
8. Gorovei, *Credinți,* 390.
9. *Ibidem,* 387.
10. *Ibidem,* 383.
11. *Ibidem,* 399.
12. *Ibidem,* 392, 396.
13. Voronca, *Datinele,* 265, 575 urm.
14. Rev. *Ion Creangă,* II, 271 ; IV, 48 ; Gorovei, *Credinți,* 1669, 2068.
15. *Șezătoarea,* II, 66 ; Gorovei, *Credinți,* 3495.
16. Rev. *Ion Creangă,* IV, 148, 239.

10. *Chelie*
   a) Fata să nu mănînce din oală, să nu lingă farfuriile sau lingurile, căci va lua bărbat pleșuv[1].
   b) Femeia însărcinată să nu pătulească mămăliga, că va naște un copil chel[2] (cf. mai sus, 9, b).
   c) Să nu mănînce nimeni semințe de tigvă (dovleac, bostan), căci devine chel[3]. La sîrbi, se recomandă femeii însărcinate să nu fure dovleac, căci copilul ce va naște va fi pleșuv[4].
11. *Durere de cap*
   a) Cînd te tunzi, nu arunca părul în foc, nici în drum, ca să-l calce oamenii, căci capeți dureri de cap (cf. § 35, b, c).
   b) Copilul mic, pînă nu „i se ia din păr", nu trebuie tuns, căci capătă dureri de cap (cf. § 33, a).
   c) Nu-ți spăla capul vinerea, că te doare capul (cf. § 24, f).
   d) Aromânii cred că, dacă-și taie cineva unghiile duminica, va căpătă dureri de cap[5].
   e) Nu umbla cu capul gol, primăvara, pînă la „cei 40 de sfinți", căci capeți dureri de cap[6].
   f) Nu mînca în momentul cînd apune soarele, căci te va durea capul (cf. mai sus, 8 și § 56).
12. *Durere de măsele*
   a) Nu te scobi cu acul prin măsele, căci se strică și te vor durea (cf. § 63, h).
   b) Nu pune lemne de soc, vrejuri de viță sau coji de nucă pe foc, că te vor durea măselele (cf. § 63, f).
   c) Cînd îți cere cineva un cărbune sau un chibrit, nu i-l ține ca să-și aprindă luleaua sau țigara, că-ți vor cădea dinții (cf. § 63, i).
13. *Durere de mijloc* (*de șale*). Ca să nu te doară mijlocul la secere:
   a) Să nu înfigi secera în pămînt[7].
   b) Să nu ciocnești și să nu mănînci ouă roșii în ziua de Paști[8].
14. *Durere de picioare*
   Să nu mănînce nimeni ținînd strachina pe genunchi sau pe braț, căci îl vor durea picioarele[9].
15. *Friguri.* Ca să nu se îmbolnăvească omul de friguri:
   a) Să nu bea după ce a mîncat castraveți sau poame verzi (credință generală).
   b) Să nu mănînce ouă roșii în prima zi de Paști[10].

1. Voronca, *Datinele,* 162, 225.
2. *Ibidem,* 230.
3. *Șezătoarea,* VI, 49.
4. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 539.
5. Cosmulei, *Datini,* 45.
6. Păcală, *Rășinari,* 159.
7. Rev. *Ion Creangă,* II, 240.
8. *Șezătoarea,* I, 277 ; Rev. *Ion Creangă,* IV, 214 ; V, 48, 369 ; Gorovei, *Credinți,* 2937.
9. Rev. *Ion Creangă,* IV, 149 ; Gorovei, *Credinți,* 4520.
10. Rev. *Ion Creangă,* IV, 22.

c) Să nu bea apă după ce a mîncat pește[1].
d) Să nu se scalde pînă n-a mîncat caș dulce[2].
e) Să nu stea cu capul la soare, primăvara[3].

16. *Gîlci*. Ca să nu capeți gîlci:
a) Să nu mănînci gheață ori zăpadă[4].
b) Să nu coci sau să nu fierbi ouă în ziua de Paști[5].
c) Să nu mănînci mămăliga de pe făcăleț[6] (cf. mai jos 17, b).
d) Bărbatul să nu umble legat la gît cu o basma[7].
e) Să nu muncești în Joia-iepelor (joia de după Rusalii) sau în joia dinaintea lui Sîn-Toader[8].

17. *Gușă*. Spre a fi ferit de gușă:
a) Să nu bei apă dintr-un loc sau dintr-o cofă unde sînt lătăuși (larve de țînțari)[9].
b) Copilul să nu mănînce coaja de mămăligă de pe ceaun sau de pe făcăleț[10] (cf. mai sus, 16, c).
c) Femeia însărcinată să nu treacă peste proțap, căci copilul ce va naște va avea gușă[11].

18. *Guturai*. Ca să nu te umpli de guturai :
a) Să nu cerni făină în pat[12].
b) Să nu calci în spurcăciuni sau în urină[13]. Aceeași credință o au și cehii[14].

19. *Insomnie*
a) Să nu uiți lingura în oală seara, căci n-ai să poți dormi[15].
b) Să nu dai, seara, foc unui vecin, căci dai somnul celor din casă[16].
c) Să nu te speli de unde a băut calul, că piere somnul[17].
d) Să nu mănînci carne de privighetoare, că-ți piere somnul[18].
f) Să nu împrumuți cuiva sita, seara, căci nu va putea dormi copilul[19].

---

1. Rev. *Ion Creangă,* XII, 25.
2. *Ibidem,* VI, 26.
3. *Șezătoarea,* I, 81.
4. Gorovei, *Credinți,* 1562.
5. *Ibidem,* 1561.
6. *Ibidem,* 2014.
7. Pamfile, *Boli,* 35.
8. *Ibidem*.
9. Marian, *Insectele,* 310.
10. Păcală, *Rășinari,* 160.
11. Voronca, *Datinele,* 784.
12. Pamfile, *Boli,* 15.
13. Grigoriu-Rigo, *Medicina pop.,* I, 85.
14. Grohmann, *Aberglauben,* 152 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 6.
15. *Șezătoarea,* II, 66 ; Rev. *Ion Creangă,* III, 339 ; VII, 146 ; Voronca, *Datinele,* 161, 224. Aceeași credință o găsim la cehi, la germani etc. (cf. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, V, 35).
16. *Ibidem,* 1213.
17. Păcală, *Rășinari,* 160.
18. Marian, *Ornitologia,* I, 254.
19. Voronca, *Datinele,* 226.

20. *Junghi*. Ca să nu capeți junghiuri:
   a) Nu lăsa culcată pe pat furca din care torci[1].
   b) Nu lăsa să stea în casă fusul gol[2].
   c) Nu te juca cu frigarea[3].
   d) Nu mînca mămăligă de pe custură[4].

21. *Mătreață*. Ca să nu faci mătreață în cap:
   a) Să nu te lai în săptămîna brînzei[5] sau într-o duminică[6].
   b) Să nu faci leșie cu cenușă de știuleți[7].

22. *Miros din gură*
   a) Cînd auzi întîia oară pupăza, și ești nemîncat, te-a spurcat, și tot anul îți va mirosi gura a cuibar de pupăză[8].
   b) Să nu mănînci ouă în duminica Paștilor[9], căci îți va puți gura.
   c) Nu te scobi cu acul între dinți, căci capeți duhoare în gură[10].

23. *Moarte*
   a) Să nu răsădești brad, căci vei muri, cînd rădăcina lui va fi cît capul tău[11].
   b) Să nu pui nuci în pămînt, pentru a avea roade. Ca să fie ferit de moarte cel ce a răsădit nucul, să ia un cerc de lemn de la butie și să-l îngroape în pămînt. Numai atunci va muri omul cînd se va face nucul atît de gros cît e cercul de larg[12].
   c) Să nu taie nimeni nucii, că-i rău de moarte. Îi poate tăia însă, cînd trunchiul lor va fi atît de gros cît trupul celuia ce-i taie[13].
   d) Să nu te măsori cu trestia, că mori[14].
   e) Să nu arzi în casă trei lumînări deodată, căci e rău de moarte[15].
   f) Să nu urinezi în baltă sau în apă curgătoare, că-ți moare mama[16].
   g) Să nu mergi înapoi (de-a-ndărătelea), că-ți mor părinții[17].
   h) Să nu umbli cu un picior descult și cu unul încălțat, că moare cineva din casă[18].

---

1. Rev. *Ion Creangă,* I, 49 ; III, 339 ; Gorovei, *Credinți,* 1811 ; Voronca, *Datinele,* 1069.
2. *Ibidem.*
3. Gorovei, *Credinți,* 1812.
4. Rev. *Ion Creangă,* III, 179.
5. *Șezătoarea,* III, 123.
6. Gorovei, *Credinți,* 1238.
7. *Ibidem,* 705.
8. *Șezătoarea,* I, 277 ; Gorovei, *Credinți,* 3292-3295.
9. Rev. *Ion Creangă,* IV, 21.
10. Gorovei, *Credinți,* 1671.
11. *Șezătoarea,* II, 65.
12. Gorovei, *Credinți,* 2247.
13. *Ibidem,* 2248.
14. *Ibidem,* 2288.
15. *Ibidem,* 2258.
16. *Ibidem,* 2239.
17. *Ibidem,* 2275.
18. *Ibidem,* 2276 ; Păcală, *Rășinari,* 159.

i) Să nu legeni albia copilului, cînd nu e el într-însa, că moare[1].
j) Jugul părăsit să nu se pună pe foc, căci cel ce va face aceasta se va chinui greu la moarte : nu va putea muri pînă nu i se va pune un jug sub cap[2].

24. *Naștere grea*
a) Femeia însărcinată să nu dea de băut unui străin, din mîna ei, nici să-i toarne cuiva apă ca să se spele pe mîini, căci, la facere, nu va putea naște pînă nu va bea apă din pumnii aceluia căruia i-a dat de băut sau i-a turnat să se spele[3].
b) Femeia însărcinată să nu șadă în prag, căci va naște greu[4].
c) Femeia borțoasă să nu calce peste vătrai sau peste lopată, că nu va naște ușor[5].

25. *Negi*
Să nu numeri negii pe care îi vezi la altul, căci te umpli și tu de negi[6].
Aromânii se feresc de a număra stelele, ca să nu le crească negi[7].

26. *Oftică*. Omul poate să capete oftică :
a) Dacă bea apă după mîță[8].
b) Dacă bea apă din ulcică, în care se poate să se fi uitat pisica[9].

27. *Păduchi*. Ca să nu facă omul păduchi :
a) Să nu-și spele capul cu apă rece[10].
b) Să nu mănînce terci de mămăligă[11].

28. *Pecingine*. Se umple de pecingine pe obraz :
a) Femeia care ia ouăle din cuibar miercurea sau vinerea[12].
b) Cine mănîncă din ce au ciugulit găinile[13].
c) Cel ce se uită cînd se ouă găina, cînd se găinățează sau cînd o calcă cocoșul[14].
d) Cine bagă o pană de gîscă în foc[15].

---

1. *Șezătoarea,* I, 127 ; Gorovei, *Credinți,* 2315. Aceeași credință o au și germanii (Wuttke, *Volksaberglaube,* § 586), italienii (Bernoni, *Credenze,* 18) etc.
2. *Șezătoarea,* I, 19 ; VI, 37 ; Rev. *Ion Creangă,* I, 44 ; III, 339 ; VII, 27 ; IX, 112, 230 ; Gorovei, *Credinți,* 157, 1756 ; Marian, *Înmormîntarea,* 35 urm. Această credință o regăsim întocmai în Franța (*Rev. des Trad. pop.,* XV, 44 ; Pérot, *Folkl. bourb.*, 113 ; Sébillot, *Paganisme,* 168) și în Italia (Finamore, *Tradizioni,* 84 ; Riccardi, *Modena,* 16 ; Sébillot, *Paganisme,* 167 urm.).
3. *Șezătoarea,* III, 151 ; Rev. *Ion Creangă,* IV, 330 ; Voronca, *Datinele,* 881.
4. Rev. *Ion Creangă,* IV, 330.
5. Voronca, *Datinele,* 222.
6. *Ibidem,* 2648. Tot astfel cred și venețienii (Bernoni, *Credenze,* 39).
7. Cosmulei, *Datini,* 47.
8. Gorovei, *Credinți,* 2177.
9. *Ibidem,* 2894.
10. *Ibidem,* 2957.
11. Rev. *Ion Creangă,* V, 207.
12. *Șezătoarea,* III, 50 ; Gorovei, *Credinți,* 3140.
13. *Ibidem,* 3141.
14. Voronca, *Datinele,* 425 ; Rev. *Ion Creangă,* XII, 46.
15. Păcală, *Rășinari,* 150.

29. *Pișatul în pat*
Copiii să nu umble seara cu tăciuni aprinși în mînă, căci se pișă în pat[1]. Această credință e generală la români, atît dincoace cît și dincolo de Dunăre[2].

30. *Poceală*. Ca să nu-l pocească Ielele pe om:
a) Să nu iasă afară noaptea, dacă-l strigă cineva, fără să știe cine e[3].
b) Să nu urineze seara sub streașina casei[4], căci pe-acolo umblă uneori Ielele, noaptea (cf. § 117).
c) Să nu calce pe unde vede un rotocol fără iarbă, căci pe-acolo au jucat Ielele (cf. § 117).

31. *Rîie*. Ca să fie ferit cineva de rîie :
a) Să nu facă lăutoare sau să spele rufe lunea[5] (cf. § 139).
b) Să nu pună sita în cap[6].
c) Să nu mănînce dovleac de la ajunul Crăciunului înainte[7].

32. *Rofii*. Ca să nu se umple copilul de rofii (impetigo):
a) Să nu se ducă s-o viziteze pe lăuză o femeie care e la lună (cu menstruație) (cf. § 16, d).
b) Lăuza, pînă a treia zi după facere, să nu culce copilul cu ea în pat[8].

33. *Sînge din nas*. Ca să nu-ți curgă sînge din nas:
a) Să nu te miri de săpun, cînd îl faci[9].
b) Să nu mănînci vinerea pește[10].

34. *Sugel*. Spre a fi ferit cineva de sugel:
a) Să nu bage în foc fus, fluier sau lingură[11].
b) Să nu cîrpească rufe murdare[12].
c) Femeia să nu coasă și să nu toarcă vinerea (cf. § 139).
d) Să nu ia cu mîna gunoiul din vîrful măturii[13].

35. *Trîntituri* (un fel de bătături sau buboaie la tălpi)
Să nu calci (cu picioarele goale) pe locul unde s-a tăvălit un cal, că faci trîntituri[14] (cf. mai sus, 3, a).

---

1. Rev. *Ion Creangă,* III, 83 ; *Șezătoarea,* XII, 154 ; Gorovei, *Credinți,* 1356-1357.
2. Cosmulei, *Datini,* 51. Această credință, foarte răspîndită în toată Europa, o aveau și anticii, după afirmația lui Aristotel (apud Aulus Gellius, *Noctes Att.,* 19, 4).
3. *Șezătoarea,* XII, 164.
4. *Ibidem,* XII, 153.
5. Gorovei, *Credinți,* 1953.
6. Păcală, *Rășinari,* 159.
7. Gorovei, *Credinți,* 4524.
8. Rev. *Ion Creangă,* I, 49 ; Gorovei, *Credinți,* 1860, 3373, 3374.
9. *Ibidem,* 3419.
10. *Ibidem,* 3130.
11. *Șezătoarea,* XII, 70 ; Gorovei, *Credinți,* 1081, 1083, 3658.
12. *Șezătoarea,* VI, 57 ; Gorovei, *Credinți,* 3657.
13. *Șezătoarea,* VI, 23, 57 ; Gorovei, *Credinți,* 3659.
14. *Șezătoarea,* III, 149 ; Rev. *Ion Creangă,* IV, 149 ; VII, 144 ; Gorovei, *Credinți,* 186, 465, 466, 471, 4519.

36. *Turbare*
Să nu mănînci sau să bei ceva dat pe fereastră, că turbezi[1].

37. *Vărsat* (bubat)
În zilele „Filipilor” să nu coși, să nu țeși, să nu împletești cu iglița, căci „înțepi bubatul” (te umpli de vărsat)[2].

38. *Zăbale*. Ca să nu facă omul zăbale:
a) Să nu bea apă din cofă sau din ciutură[3].
b) Să nu mănînce cu lingura nespălată[4].

Amulete și talismane

Ne-am ocupat pe larg, în alt loc (§ 135), de amuletele și talismanele întrebuințate la noi ca pavăză împotriva deochiului. De astă dată vom vorbi de obiectele care, după credințele poporului, sînt menite să-l apere de diferitele boli ce-l pîndesc. § 149

Cît privește deosebirea între amuletă și talisman, trebuie să recunoaștem că, în limba curentă, acești termeni sînt întrebuințați, unul și celălalt, pentru tot ce servește să-l păzească pe om de apropierea și de dușmănia duhurilor rele, de vrăji și farmece și de tot ce poate să-i facă rău prin mijloace oculte. În genere, se folosește termenul amuletă, căruia poporul îi zice *baier* (dial. *bair*), cînd e vorba de un obiect mic, care se poartă atîrnat la gît, prins de haină sau în buzunar, pe cînd talisman e numit un obiect mai mare, care nu se poate purta la sine. Dar această deosebire nu e riguroasă și cei mai mulți folcloriști de seamă întrebuințează cînd unul, cînd celălalt termen, fără a face nici o distincție între ele.

Unele baiere sînt alcătuite din tot felul de lucruri. Astfel, cînd suferă cineva de „muma-pădurii”, sau cînd nu-i trăiesc unei femei copiii, ori cînd îi mor cuiva vitele de jug sau păsările din curte etc., i se face baierul următor. Se leagă într-o cîrpă scoasă din spatele cămășii: tămîie, piper, silitră, pucioasă, lulachiu, sare, șarpe din testiculele armăsarilor (vrăjitoarele afirmă că în boașele armăsarilor există un asemenea șarpe, pe care-l cunosc jugănarii), căpățînă de șarpe tăiată cu o para de argint, broască găsită în gura șarpelui, buruieni de lipitură sau de „muma-pădurii”, păr din ceafa femeii căreia i se face baierul, patru case de păianjen, culese în piez din patru colțuri ale casei, o țăndurică din pragul de jos al ușii de la odaia de culcare și nouă boabe de grîu[5].

Amuletele și talismanele întrebuințate de poporul nostru, fiind foarte numeroase, le vom împărți în mai multe categorii.

1. *Șezătoarea,* I, 126 ; XII, 165 ; Gorovei, *Credinți,* 1297, 2116, 3794.
2. *Ibidem,* 1305-1306.
3. Rev. *Ion Creangă,* IV, 149 ; V, 208 ; Gorovei, *Credinți,* 4473, 4471.
4. Comunicare din jud. Mehedinți.
5. Rev. *Ion Creangă,* IX, 52.

A) *Metale și minerale*

§ 150 1. *Fierul*

a) Orice metal sau mineral, în special însă fierul, are puterea să țină la distanță duhurile necurate care se străduiesc din răsputeri să vatăme sănătatea omului. De aceea, înainte de a se îmbrăca cineva cu o cămașă nouă, e bine să treacă de trei ori prin ea o pereche de foarfeci sau un cuțit[1]. Poporul explică acest lucru printr-un fel de analogie între tăria fierului și sănătatea omului, zicînd că face acest lucru „ca să fie omul tare și sănătos ca fierul". De fapt însă, fierul are menirea să alunge duhurile necurate și demonii bolilor. În Bucovina, în ajunul Crăciunului, se pune sub fața de masă o coasă, iar sub picioare un topor ; alții șed pe topor, „ca să fie sănătoși și tari ca fierul peste an"[2]. În Banat, cînd întîia oară moașa înfașă copilul, îl încinge cu un lanț de fier, „ca să fie tare ca fierul"[3]. În Bucovina, dacă femeia se trudește mult și nu poate să nască mai degrabă, căci duhurile rele o chinuiesc și-i provoacă dureri, ca să le alunge, se pune sub așternutul ei un topor, un cuțit sau alt obiect de metal, ca să-i aline durerile și să grăbească nașterea[4]. De asemenea, cînd o femeie se zbate în durerile facerii și nu poate să nască, bărbatul ei ocolește casa cu toporul în mînă, amenințînd, sau împlîntă două topoare în cruciș în vreun stîlp al cerdacului ori într-o grindă sau în prag. Tot așa se face cînd un om se luptă cu moartea și nu poate să-și dea sufletul. Și într-un caz și în celălalt, la naștere ca și la moarte, menirea fierului e să alunge duhurile necurate[5]. În județul Vîlcea, cînd o lăuză vrea să iasă afară din casă, ea pune sub brîu ori în sîn o bucățică de fier, ca să nu se îmbolnăvească, căci de fier fug toate relele și duhurile dușmănoase[6].

b) În special copilul de curînd născut e expus atacurilor duhurilor necurate care pot să-l schimbe, să-l îmbolnăvească, să-l pocească sau chiar să-l omoare. De aceea, pînă n-a împlinit șase săptămîni și mai ales dacă n-a fost botezat, copilul nu trebuie lăsat singur în casă, dacă nu se pune la căpătîiul lui în albie, sau în leagăn, o bucățică de fier, un cuțit, o pereche de foarfeci, cleștele de la sobă sau vătraiul etc.[7] Româncele din Istria, cînd lasă copilul singur în casă, împlîntă în pragul ușii un cuțit, iar în leagăn pun două ace[8].

---

1. *Șezătoarea,* XII, 157 ; cf. *ibidem,* 162 ; Voronca, *Datinele,* 1087 ; cf. Rev. *Ion Creangă,* II, 189 ; Gorovei, *Credinți,* 519, 532, 1759 ; Ciaușanu, *Superstițiile,* 285, 291.
2. Voronca, *Datinele,* 50, 583.
3. Marian, *Naşterea,* 89. Și în alte zone din țară se pun în fașa copilului bucățele de fier, toporele ori ciocănele de metal (Ciaușanu, *Superstițiile,* 285).
4. Marian, *Naşterea,* 43.
5. Ciaușanu, *Superstițiile,* 284 ; Gorovei, *Credinți,* 2537.
6. *Ibidem,* 1294.
7. Marian, *Naşterea,* 127, 129 urm., 196 ; *Șezătoarea,* I, 19, 52 ; Voronca, *Datinele,* 222, 225, 515, 577 ; Ciaușanu, *Superstițiile,* 286, 289.
8. Marian, *Naşterea,* 57.

Toate aceste credințe despre puterea apotropaică a fierului, comune tuturor românilor de dincoace și de dincolo de Dunăre, sînt foarte vechi. Le găsim aproape identice la toate popoarele din Europa și, în parte, la cele din celelalte continente[1]. Tot așa credeau grecii și romanii[2]. Naturalistul Pliniu ne încredințează că „dacă descriem cu fierul un cerc în jurul celor adulți sau al copiilor, ori dacă învîrtim de trei ori împrejurul lor un instrument (de fier) ascuțit, îi apărăm de farmece”[3].

2. *Cositorul*. În județul Dolj, dacă simte cineva un nod în gît, sau are vreo spuzeală, sleiește cositor și-l poartă la mîna dreaptă, legat la mînecă, de miercuri pînă vineri. Apoi îl leapădă la un pom curat sau îl îngroapă.

3. *Argintul viu*. Babele descîntă argintul viu, adesea cu sare și cu pîine, îl pun într-o alună și fac baier din el, ca să-l apere pe om de rău. Se poartă în sîn ori în buzunar, sau se coase pe haină, în tivul rochiei etc. Uneori, atîrnînd baierul de gît, se zice : „Cum fuge argintul viu, așa să fugă boala și alte rele de mine”[4]. Amuleta cu argintul viu, pus într-o nucă sau într-o alună, e foarte răspîndită în Europa[5].

4. *Aurul, argintul, arama*

a) Monede mici (bănuți) de aur sau de argint se poartă atîrnate la gît spre a se apăra de boli (datină generală).

b) La 1 martie, în tot cuprinsul țării românești, femeile tinere, fetele și copiii își leagă la încheietura mîinii sau își atîrnă la gît, cu ajutorul unui găitan făcut din două fire răsucite de mătase sau de ață roșie sau albă, o mică monedă de aur sau de argint, numită *mărțișor*. Acest „mărțișor” trebuie să fie dăruit de cineva și se poartă cu scopul de a fi ferit de boli în cursul anului și ca să nu se pîrlească de soare. Mărțișorul trebuie purtat pînă ce se vede cel dintîi pom înflorit, mai adesea pînă se văd primele flori de porumbrel (*Prunus spinosa*) sau de păducel (*Crataegus oxyacantha*). Atunci se ia bănuțul, se depune pe rămurelele pomușorului înflorit și se lasă acolo, zicînd : „Porumbar (sau păducel) mîndru-nflorit, Eu să fiu floare-nflorită, De toată lumea îndrăgită”[6]. Alții îl poartă

---

1. Tylor, *Cultur,* I, 140 ; Grimm, *Mythologie,* II, 923 ; Samter, *Geburt,* 45 urm. ; Seligmann, *Der böse Blick,* II, 273 urm. ; Haltrich, *Siebenb. Sachs.,* 260 ; Drechsler, *Schlesien,* II, 124, 205, 236 ; Strackerjan, *Oldenburg,* I, 303 ; II, 118 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 411 ; Bächtold--Stäubli, *Wb. des Abergl.*, II, 717 urm. ; Finamore, *Tradizioni,* 69 ; Sébillot, *Paganisme,* 57.
2. Frazer, *Golden bough,* I, 175 urm. ; Stemplinger, *Aberglaube,* 81.
3. *Nat. hist.,* XXXIV, 44 : „Namque et circumscribi circulo, terve circumlato mucrone et adultis et infantibus prodest contra noxia medicamenta”.
4. Leon, *Ist. nat. medic.,* 7 urm.
5. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, VII, 414 urm. ; Amersbach, *Grimmelshausen,* II, 58 ; Seligmann, *Der böse Blick,* I, 392 urm. ; II, 18 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 13 ; Kaindl, *Huzulen,* 93.
6. Cf. Marian, *Sărbătorile,* II, 137 urm.

pînă cînd sosesc berzele, apoi îl aruncă după acestea, zicînd : „Na-ți negrețele și dă-mi albețele”[1]. E interesant de amintit că și în Abruzzi (Italia) se leagă, la 1 martie, un fir de lînă roșie, numit *marzaruola* (mărțișor), la încheietura mîinii, spre a fi ferit de acțiunea soarelui, socotită foarte primejdioasă în această lună[2].

c) În județul Vîlcea, mama, înainte de a îmbrăca copilului o cămășuță sau o haină nouă, pentru a-l feri de vrăji și de făcături și pentru a-l face să fie sănătos și norocos, petrece prin haină sau prin cămășuță un ban de argint, pe care-l bagă prin guler, pe mîneci și pe la platcă[3]. Tot astfel, în județul Muscel, înainte ca cineva să îmbrace o cămașă sau o haină nouă, petrece prin ea o para de aur sau de argint, pentru sănătatea celui ce o poartă și pentru trăinicia îmbrăcămintei[4].

d) Cel ce e în doliu poate să joace în horă, fără să i se întîmple ceva, dacă-și pune în încălțăminte, sub talpă, un ban de aramă[5].

5. *Sarea*. Ca și metalele, sarea e considerată ca un mijloc eficace pentru alungarea duhurilor necurate și pentru a-l apăra pe om de acțiunile dușmănoase ale vrăjitoarelor. Sare se pune în scalda copiilor, spre a-i feri de duhurile vrăjmașe și a-i păzi de rele[6]. „Cînd ți-l trimite cineva pe necuratul, să te necăjească noaptea prin somn, să presari pragurile cu sare sfințită, că nu se mai poate apropia. Sare să porți în papuc, că nu se prind farmecele. Noaptea, e bine să stea sarea pe fereastră, căci dormi bine și nu se apropie nici un rău... Cînd descînți cuiva de o boală și este un copil mic în casă, trebuie să presari copilului pe cap sare ori cenușă, ca să nu se prindă boala de copil”[7].

B) *Plante*

§ 151 Felurite plante, flori, fructe, tulpini sau rămurele (nuiele) sînt întrebuințate de popor ca amulete, avînd fiecare o destinație specială : de a feri corpul de anumite boli sau alte neajunsuri, de a-l păzi pe om de farmece dușmănoase, de a-i aduce noroc etc. Le cităm în ordine alfabetică.

1. *Busuiocul*. Această plantă, cu miros îmbătător, e foarte prețuită de fetele de la țară, care-l poartă în sîn, în brîu sau la cap, ca să aibă noroc în dragoste. Altele îl pun, în ajunul Bobotezei, sub pernă, ca să-și viseze ursitul. În toată Peninsula Balcanică și în Italia, busuiocul se bucură de aceeași favoare ca și la români[8].

---

1. Hasdeu, *Etymol.*, 2523.
2. Finamore, *Tradizioni,* 158.
3. Ciaușanu, *Superstițiile,* 289.
4. *Ibidem,* 291.
5. *Ibidem,* 297.
6. *Ibidem,* 309.
7. Voronca, *Datinele,* 185 urm. Aceleași credințe le regăsim la mai toate popoarele din Europa.
8. Abbott, *Maced. Folkl.,* 93 urm. ; Stern, *Türkei,* I, 354 ; Strauss, *Bulgaren,* 466 urm. ; Pitrè, *Usi,* III, 249.

2. *Cicoarea*. Ca să fie feriți de dureri de șale în cursul anului, oamenii se încing, mai ales la Sînziene, cu o tulpină de cicoare[1]. Și la alte popoare din Europa, acestei plante i se atribuie virtuți terapeutice extraordinare, dacă e purtată ca amuletă[2]. Într-o veche carte despre superstițiile franceze găsim următoarele : „Il y a des personnes qui portent sur elles, contre les maléfices, une racine de chicorée qu'elles ont touchée à genoux avec de l'or et de l'argent, le jour de la Nativité de St. Jean-Baptiste (= Sînziene), un peu avant le soleil levé, et qu'elles ont ensuite arrachée de terre avec un ferrement, et avec beaucoup de cérémonies..."[3].
3. *Clocoticiul* (*Staphylea pinnata*). După credințele românilor din Bucovina, clocoticiul e un lemn sfînt : cine-l poartă nu se teme de nimic ; nici diavolul sau vreun alt duh necurat nu se poate apropia de cine-l are la dînsul[4]. Femeile poartă la gît nuci de clocotici, înșirate ca mărgele, ca să nu se rătăcească în pădure[5].
4. *Leușteanul*. În județul Olt, se poartă leuștean spre a fi ferit de lungoare.
5. *Năvalnicul* (*Scolopendrium vulgare*). Planta, după ce e scoasă din pămînt, e dusă la o babă să o descînte și apoi se poartă o bucățică din ea în sîn sau la brîu. Fetele au credința că le aduce noroc și că pețitorii dau *năvală* să le ceară.
6. *Pelinul*. E una dintre plantele cele mai reputate ca antidemonice la toate popoarele din Europa, și mai cu deosebire la slavi[6]. La noi, pelinul se poartă la brîu pentru a se apăra de friguri. În timp de epidemii, se poartă o chită de pelin în sîn sau la brîu spre a nu se molipsi de boală[7]. Ca să nu-l ia din Rusalii (să-l pocească, să-l damblagească), e bine ca omul să poarte pelin la gulerul cămășii[8].
7. *Piperul*. Boabe de piper (mai adesea 3), același număr de boabe de tămîie și de cățel de usturoi, legate într-o cîrpă, se poartă la gît spre a fi ferit de boli (județul Tecuci).
8. *Salcia*. La Florii, e bine ca oamenii să se încingă cu mlădițe de salcie sfințite la biserică, spre a fi feriți de dureri de șale la secere[9]. Pe cine-l bați, la Florii, cu mîțișori de salcie aduși de la biserică, nu-l mai dor urechile în timpul anului (județul Tighina).
9. *Toaia* sau *Omeagul* (*Aconitum napellus*). Această buruiană, deși otrăvitoare, e considerată de popor ca „tare bună și curată". Unde este toaie, de acea casă nu se apropie necuratul, nici strigoaicele. Dacă o porți în cap sau la brîu, te ferește și de Iele[10].

---

1. Rev. *Ion Creangă,* V, 339 ; *Albina,* V, 341.
2. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, IX, 233 urm.
3. Thiers, *Traité des superst.,* I, 171.
4. Voronca, *Datinele,* 510, 547.
5. *Ibidem,* 491.
6. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, III, 499 urm.
7. Panțu, *Voc. botan.,* 218.
8. Gorovei, *Credinți,* 3108, 3111 ; cf. Ciaușanu, *Superstițiile,* 290.
9. *Șezătoarea,* III, 120 ; Gorovei, *Credinți,* 1317, 3391 ; Ciaușanu, *Superstițiile,* 300.
10. Voronca, *Datinele,* 742.

10. *Urechelnița* (*Sempervivum tectorum*). Foarte răspîndită, la noi, la germani, la francezi, la englezi și la multe alte popoare din Europa este credința că această plantă, ținută în cutii pe acoperiș, apără casa de trăsnet[1].

11. *Usturoiul*. Mirosul usturoiului fiind grozav de nesuferit, atît duhurilor rele, cît și strigoaicelor, nu se poate imagina un apotropaic mai eficace.

a) În ajunul Sfîntului Andrei se ung cercevelele ferestrelor și țîțînele ușilor cu usturoi, ca să nu se apropie duhurile rele și strigoii de casă. Pînă și ușile grajdului se ung, la Sf. Gheorghe și la Sf. Andrei, cu usturoi, ca să alunge strigoaicele care vin să ia mana vacilor (datină generală).

b) Pe fereastră e bine să pui seara usturoi, ca să nu se apropie nici un rău și nici o boală de casă[2].

c) În județul Olt, pentru a fi ferit de orice boală, mai ales însă de lungoare, se poartă la gît un cățel de usturoi.

d) Spre a fi ferit de friguri, se leagă la încheietura mîinii o ață roșie, de care e atîrnat un cățel de usturoi, sau se leagă, tot acolo, într-o cîrpă, puțin usturoi pisat[3].

e) În prima zi a postului Sf. Petru și Pavel, mamele leagă copilelor lor usturoi la grumaz sau îl pun la tălpi, pentru ca, trecînd „Frumoasele" (Ielele), să nu li se întîmple nimic[4].

Credințele în virtuțile apotropaice ale usturoiului sînt răspîndite la toate popoarele din Europa[5]. Și romanii împărtășeau unele din aceste credințe, după cum rezultă dintr-o satiră a lui Persius, în care se spune că trebuie mușcat dintr-un cățel de usturoi spre a se feri de duhurile rele, aducătoare de boli[6].

C) *Animale*

§ 152 1. *Mamifere*

a) O căpățînă de cal mort (cf. § 127, i) se pune, în mai tot cuprinsul țării românești, într-un par al gardului, spre a apăra casa de boală, de epidemii, de Iele, de fapturi și de tot felul de uneltiri diavolești[7].

---

1. *Ibidem,* 807 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, III, 1577 urm.
2. Voronca, *Datinele,* 548.
3. *Ibidem,* 756.
4. Rev. *Ion Creangă,* II, 159.
5. Grimm, *Mythologie,* III, 902 ; Krauss, *Volksforsch.,* 37, 66 ; idem, *Sitte,* 398 ; Strauss, *Bulgaren,* 393 ; Abbott, *Maced. Folkl.*, 141 ; Stern, *Türkei,* I, 294, 354 ; Wlislocki, *Zigeuner,* 142 ; Sébillot, *Folkl. de France,* III, 483 ; Marzell, *Heilpflanzen,* 31 urm. ; Stemplinger, *Aberglaube,* 76 urm. ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, V, 1 urm.
6. *Satyr.,* V, 186-188 : „Hinc grandes Galli et cum sistro lusca sacerdos Incussere deos inflantes corpora si non Praedictum ter mane caput gustaveris alli".
7. Voronca, *Datinele,* 766 ; *Șezătoarea,* I, 182 ; Gorovei, *Credinți,* 404 ; Rev. *Ion Creangă,* VII, 87 ; Ciaușanu, *Superstițiile,* 290.

Datina aceasta este străveche și o găsim la mai toate popoarele din Europa[1]. Romanii, după cum ne încredințează Pliniu[2], puneau într-un gard „o căpățînă de iapă, nu de cal”, ca să apere cîmpul de insecte și de omizi. Se vede, cît de colo, că vechea credință despre hîrca de cal, menită să apere casa, curtea și cîmpul de uneltirile vrăjmășești ale demonilor, a degenerat întru cîtva. Gîngăniile fiind opera duhurilor necurate care trimiteau boala în oameni, în vite și în roadele cîmpului, s-a ajuns cu timpul să se întrebuințeze la romani hîrca de cal numai pentru apărarea semănăturilor de aceste gîngănii.

b) Cînd are cineva dureri de cap, ni se comunică din județul Dolj, se ia o hîrcă de vită găsită, se sparge și se ia dinăuntrul ei un os care se poartă la gît timp de 9 zile. După aceea se spală cu apă neîncepută și se leapădă într-o baltă, zicînd : „Cum se leapădă osul, așa să se lepede dorul (durerea) din capul meu”.

c) Osul de găsit (al unei vite crăpate) e bun de purtat pentru cotonogeală (județul Brașov). Printr-un simbolism magic, se recomandă omului să poarte la dînsul os de vită crăpată, ca să-i crape dușmanii[3].

d) Balegă de cal sau de bou poartă oamenii ca amuletă, primăvara, ca să nu-i izbească și să-i schilodească caii lui Sîn-Toader[4].

e) Păr de urs se poartă ca amuletă spre a nu avea frică[5].

f) Tot pentru frică, e bine să prinzi un șoarece, să-i scoți ochii și să-i porți ca amuletă la haină. Se folosește această amuletă și contra deochiului[6].

g) Pentru a avea noroc în dragoste, e bine să porți la tine o aripă de liliac de noapte[7]. Rușii poartă, pentru sănătate, un liliac de noapte uscat[8].

2. *Păsări*

a) Capul de cuc este purtat adesea, în Bucovina, de către fete, care-l pun în sîn, mai ales atunci cînd merg la joc, ca să fie dorite și așteptate cum e cucul[9]. Tot un cap de cuc pun lăutarii în vioară ca să fie ascultat cu drag versul lor după cum i-e drag lumii glasul cucului[10].

---

1. Grimm, *Mythologie,* II, 549 urm. ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 174 ; Liebrecht, *Volkskunde,* 294 ; Seligmann, *Der böse Blick,* II, 129 ; Drechsler, *Schlesien,* II, 115 ; Strackerjan, *Oldenburg,* II, 136 urm. ; Sartori, *Sitte,* II, 15 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, VI, 1664 urm.
2. *Natur. hist.,* XIX, 10 :„In totum vero nec erucas, si palo imponantur in hortis ossa capitis ex equino genere, feminae dumtaxat”.
3. Leon, *Ist. nat. medic.,* 8.
4. Ciaușanu, *Superstițiile,* 301.
5. Voronca, *Datinele,* 509.
6. *Ibidem,* 510, 947 ; com. din jud. Lăpușna.
7. Voronca, *Datinele,* 458.
8. *Șezătoarea,* XIII, 106.
9. Voronca, *Datinele,* 450 ; Marian, *Ornitologia,* I, 35.
10. *Ibidem,* I, 36.

b) Un uliu împușcat și apoi răstignit pe poarta curții sau pe ușa grajdului îi apără pe săteni și vitele lor de toate relele[1].

c) Pe pereții grajdurilor se răstignește o coțofană (țarcă), spre a apăra vitele de necuratul care, altminteri, ar veni să le muncească[2]. Și în alte țări din Europa se țintuiește pe unul din pereții sau pe ușa staulului cîte o coțofană, ca să apere vitele de boli, de muște, de șoareci și de strigoaice[3].

3. *Insecte, batracieni, reptile etc.*

a) Coarnele cele mai mari ale insectei numite *boul lui Dumnezeu* (bourel, răgace, rădașcă, cornac etc. = *Lucanus cervus*) sînt prinse de băieți la cheotoarea de la cămașă, iar de către fete sînt înșirate ca mărgelele, după ce le-au găurit, ca să nu le curgă sînge din nas, să nu sufere de dureri de cap, să-și recapete auzul, dacă au surzit, și ca să nu-i muște cîinii (!)[4]. Coarnele sau aripile acestei insecte mai sînt purtate de fete în cosițe, ca să aibă păr frumos[5]. Cine va purta picioare de rădașcă în buzunar „va drumări bine și sănătos”[6]. Și în alte țări (Germania, Italia, Franța etc.), coarnele acestei insecte se poartă ca amuletă, spre a fi ferit de boli[7]. De asemenea, la romani, după cum ne încredințează Pliniu, coarnele de rădașcă se atîrnau la gîtul copiilor, ca să-i lecuiască[8].

b) După un corespondent din județul Argeș, coarnele de rădașcă, legate de cheotoarea cămășii, îi apără de trăsnet. E interesant de observat că exact la fel se crede în unele regiuni din Franța (Franche-Comté etc.) : „Les cornes du cerf-volant sont un talisman des plus efficaces ; elles remplacent le paratonerre pour celui qui les porte sur lui, dans sa poche”[9]. E curios însă că în Germania se crede tocmai contrariul : „En Allemagne on croit que si l’on porte un cerf-volant dans une maison, cela attire la foudre”[10].

c) Prin simbolism magic, bolnavul de ochi se crede că se va face bine dacă va purta la sine un licurici[11]. De asemenea, se crede că orbul își va recăpăta vederile dacă va prinde 9 licurici[12].

d) Veriguța de ouă, depusă pe crengile pomilor de femeiușca fluturelui numit „inelar” (*Gastropacha neustria*), e numită, după regiuni,

---

1. *Ibidem,* I, 133.
2. *Ibidem,* II, 60.
3. Wuttke, *Volksaberglaube,* §§ 163, 682 ; Strackerjan, *Oldenburg,* II, 164 ; Seligmann, *Der böse Blick,* II, 116 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* I, 122 ; Sébillot, *Folkl. de France,* III, 190.
4. Marian, *Insectele,* 40 urm.
5. *Ibidem,* 41.
6. *Ibidem.*
7. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, IV, 114 urm. ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 213 urm.
8. *Natur. hist.,* XI, 34 : „Cornua praelonga... infantium etiam remediis ex cervice suspenduntur”.
9. Beauquier, *Faune et flore,* I, 338.
10. Rolland, *Faune,* III, 328.
11. Marian, *Insectele,* 53.
12. *Ibidem.*

„stupitul cucului” (Moldova, Bucovina, Basarabia) sau „somn”, „somnișor” (Muntenia). Aceste ouşoare le poartă, înșirate ca mărgelele, mai ales fetele, ca să aibă noroc în dragoste și ca să nu se prindă farmecele de ele[1]. În Muntenia, copilului care nu poate dormi, i se pun sub pernă, la gît sau în fașă, ouşoare de acestea ca să-i revină somnul[2].

e) Broasca e adesea întrebuințată ca amuletă. Deoarece se crede că acest batracian absoarbe toată răutatea din corpul omului, se recomandă acelor care pătimesc de friguri să poarte la gît o broască, timp de trei zile. Babele omoară un brotăcel în rachiu, apoi îl atîrnă într-o legăturică la gîtul copiilor bolnavi de friguri[3]. Și la alte popoare din Europa, broasca se poartă ca amuletă contra frigurilor. În Franța, o broscuță verde se atîrnă la gîtul bolnavului de friguri, sau i se pune pe pîntece ori pe cap, iar alteori i-o coase la pălărie[4]. La venețieni, se ia o broască vie și se pune într-un săculeț care se atîrnă la gîtul celui ce pătimește de friguri, fără ca bolnavul să știe ce s-a pus înăuntru[5]. În Abruzzi (Italia) și în Sicilia se leagă la fruntea bolnavului o broască vie sau jupuită[6]. La germani, ca leac contra frigurilor, se atîrnă la gîtul bolnavului o broscuță într-o pungulíță. Bolnavul trebuie s-o poarte nouă zile, după care i se recomandă s-o arunce peste cap în apă și să fugă acasă, fără să se uite înapoi[7]. Tot astfel se procedează și la cehi[8]. Ungurii poartă și ei atîrnată la gît o broască, ca leac contra malariei[9]. Purtarea ca amuletă a unei broaște pentru a fi păzit de friguri își are originea în timpurile cele mai vechi. La romani, între numeroasele leacuri ce recomandă Pliniu pentru îndepărtarea frigurilor, pomenește și următoarele : „Inima unei broaște, purtată ca amuletă, micșorează intensitatea frigurilor, tot astfel și untdelemnul în care s-au fiert măruntaiele ei. Dar cel mai bun leac contra frigurilor e să porți, atîrnate ca amuletă, sau broaște cărora li s-au tăiat degetele, sau ficatul ori inima unui brotăcel, într-o legăturică de pînză de culoare cenușie”[10].

f) Broasca e purtată de copii și ca amuletă contra sperieturii[11]. Tot astfel și în Franța[12].

---

1. Marian, *Insectele,* 288 ; Voronca, *Datinele,* 450.
2. Leon, *Ist. nat. medic.,* 13.
3. Grigoriu-Rigo, *Medicina pop.,* I, 76 urm. ; cf. Voronca, *Datinele,* 756.
4. Sébillot, *Folkl. de France,* III, 287 ; Rolland, *Faune,* III, 75.
5. Bernoni, *Tradizioni,* 191.
6. Finamore, *Tradizioni,* 137 ; Pitrè, *Medicina,* 441.
7. Wuttke, *Volksaberglaube,* § 335 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, III, 137.
8. Grohmann, *Aberglauben,* 106.
9. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 344.
10. *Natur. hist.,* XXXII, 38 : „Cor earum (ranarum) adalligatum frigora febrium minuit, et oleum, in quo intestina decocta sint. Maxime autem quartanis liberant, ablatis unguibus ranae adalligatae, et rubeta, si jecur ejus vel cor adalligetur in panno leucophaeo”.
11. Leon, *Ist. nat. medic.,* 81.
12. Rolland, *Faune,* XI, 112.

g) O broască pusă în sîn, ca amuletă, îi apără de înec pe cei ce se duc întîia oară la scăldat[1].
h) Ca să fii ferit de boli, să porți la tine un cap de șarpe, ucis în luna lui martie (comunicare din județul Vlașca).

D) *Podoabe și obiecte diverse*

§ 153 1. *Cercel*

a) Cînd unor părinți nu le trăiesc copiii, ci mor unul după altul, mamele au obiceiul de a găuri lobul urechii nou-născutului, chiar dacă este băiat, și să-i pună o tortiță în ureche[2]. Cîteodată se strîng de la 9 case bănuți de aur sau de argint, din care se face un cercel ce se pune nou-născutului la urechea dreaptă[3].
b) În județul Gorj se obișnuiește a se pune un cercel la urechea unuia din doi copii gemeni, ca să nu moară unul din ei.
c) În Moldova (județul Baia), femeile care vor să-și păstreze vederile pînă la adînci bătrînețe trebuie să poarte cercei[4]. Pe lîngă întrebuințarea lui ca obiect de podoabă, cercelul e purtat și la alte popoare din Europa și din alte continente ca amuletă împotriva bolilor de ochi și pentru îndepărtarea a tot felul de rele de la corpul omului[5].

2. *Inel*

a) E o credință foarte răspîndită la noi că e bine să poarte cineva un inel, pentru ca, dacă-l blestemă vreunul, blestemul să se prindă de inel, iar nu de om[6].
b) Ca să te aperi de orice boală, e bine să porți un inel făcut dintr-o monedă căpătată de pomană (Moldova)[7]. Obiectele căpătate de pomană sau cerșite, ca și cele găsite, au o valoare mistică deosebită, nu numai la români, ci și la alte popoare[8].
c) În județul Lăpușna, li se atîrnă copiilor, la gît, un inel alb, de carton sau de os, legat de o ață, ca să fie feriți de boli.

3. *Mărgelele*

a) Femeile bătrîne, cărora li s-au slăbit ochii, pun la gît mărgele ca să-și recapete vederile[9].

---

1. Gorovei, *Credinți,* 4498.
2. Gorovei, *Credinți,* 621, 3937. La aromâni, copilului singur la părinți i se atîrnă un cercel la ureche, pentru ca moartea să nu aibă putere asupra lui (Cosmulei, *Datini,* 16).
3. Rev. *Ion Creangă,* II, 243 urm. ; Ciaușanu, *Superstițiile*, 298 ; *Ztschr. f. Volkskunde,* IV (1894), 144.
4. Gorovei, *Credinți,* 4086.
5. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, VI, 1218 urm. ; Seligmann, *Der böse Blick,* VI, 20 urm.
6. Gorovei, *Credinți,* 257-258, 1723 ; Rev. *Ion Creangă,* V, 117 ; VII, 146.
7. Gorovei, *Credinți,* 266.
8. Grimm, *Mythologie,* II, 952 ; III, 466 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 356 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, I, 1188.
9. Gorovei, *Credinți,* 4086-87.

b) În județul Constanța, se poartă ca amuletă o mărgică albastră, sfințită la Bobotează, pentru a fi apărat de boli.

4. *Tort*

a) Cu tortul de învățătură al unei fete mici se încinge femeia însărcinată, ca să nu piardă[1].

b) În Bucovina, cînd este vreo epidemie sau se teme cineva de un rău, i se recomandă să înconjure de trei ori casa cu tortul de învățătură al unei fetițe, și atunci nimic rău nu se va putea apropia de el[2].

5. *Mătură*. Ca să nu se apropie duhurile necurate de copil, cînd e lăsat singur în casă, în primele șase săptămîni de la naștere și mai ales cînd nu e încă botezat, se pune, lîngă leagănul sau albia în care e culcat, o mătură menită să-l ferească de rău[3]. Mătura joacă un rol considerabil și în practicile magice ale altor popoare (slavi, greci, germani, francezi, italieni, indieni, japonezi, chinezi etc.), la care, între altele, are menirea de a îndepărta strigoaicele și duhurile rele[4].

E) *Obiecte sfinte sau sfințite*

1. *Crucea* e cea mai bună amuletă care te apără de diavol, de boli și de tot felul de rele. Copiilor mici li se atîrnă la gît o cruce mititică, altora li se pune o cruciuliță la ureche. Pe vremuri se vindeau de către călugări cruciulițe de lemn ce ziceau că ar fi fost făcute din crucea pe care a fost răstignit Mîntuitorul și pe care le aduceau de la Sfîntul Munte. Această cruce te ferea de orice boală molipsitoare. Pînă la botez, copilului nou-născut i se pune o cruce la cap, cînd doarme în casă, pentru a fi ferit de cel rău[5]. § 154

2. *Icoana* dintr-o casă o apără de asemenea de boli și de alte rele. Copiilor li se atîrnă adesea la gît o mică iconiță, mai adesea cu chipul Maicii Domnului. Femeia bolnavă de „samcă”, după ce naște, duce o icoană a Sfîntului Sterian la biserică, spre a o sfinți, și o așază apoi în casă[6].

3. *Lumînarea* aprinsă la Înviere e un foarte bun talisman. Cînd are omul o mare nevoie pe cap, cînd îl lovește o boală, cînd se stîrnește

---

1. Rev. *Ion Creangă,* IV, 149.
2. Voronca, *Datinele,* 1078.
3. Marian, *Nașterea,* 130 urm. ; *Șezătoarea,* I, 19, 52 ; Voronca, *Datinele,* 515 ; Candrea-Densusianu-Speranția, *Graiul nostru,* I, 536 ; *Grai și suflet,* III, 357 ; Ciaușanu, *Superstițiile,* 292 ; cf. Gorovei, *Credinți,* 318, 1853 ; Păcală, *Rășinari,* 164 ; Cosmulei, *Datini,* 12.
4. Grimm, *Mythologie,* III, 477 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 420 ; Drechsler, *Schlesien,* I, 188, 204 ; II, 250 ; Reiser, *Allgäu,* II, 426 ; John, *Erzgebirge,* 52, 55 ; Haltrich, *Siebenb. Sachs.,* 73 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, I, 1136 ; Bastanzi, *Credenze,* 9 urm. ; Pitrè, *Usi,* IV, 102 ; Sébillot, *Paganisme,* 23, 207.
5. Rev. *Ion Creangă,* III, 213.
6. Grigoriu-Rigo, *Medicina pop.*, I, 162.

o furtună cu tunete și fulgere, să aprindă această lumînare, că tare bine îi prinde (credință generală).

4. *Visul Maicii Domnului*, această cărticică minunată, e un talisman de mare preț. Oamenii mari o poartă la sine, copiilor li se pune sub pernă, spre a fi feriți de rele și mai ales de isprăvile necuratului (credință generală)[1]. Femeia, cînd mai are trei luni pînă să nască, poartă această cărticică, ca să aibă parte de copil și să nu piardă[2].

F) *Rugăciuni scrise și formule magice*

§ 155 Despre diversele rugăciuni scrise contra *samcei*, formulele magice, aplicate pe corp sau pe partea bolnavă, contra frigurilor, brîncii etc., vom vorbi mai tîrziu (§§ 230-234).

Tabu

§ 156 Am pomenit adesea în cursul acestei lucrări despre concepția pe care o au mai toate popoarele despre originea celor mai multe boli. Acestea ar fi pricinuite de niște demoni sau duhuri necurate care se vîră în trupul omului și-l chinuiesc de i se urăște cu viața. Acestor ființe dușmănoase, supranaturale, nu le vine de hac decît descîntecul sau alte practici magice, de care bietele duhuri se feresc „ca dracul de tămîie". Aceste ființe demonice știu bine că puterea acestor mijloace magice e mare și că pot fi alungate „în coadele mărilor, unde soare nu răsare, unde foc nu arde, unde cocoș nu cîntă, unde vacă nu rage, unde cîinii nu latră, unde iarbă nu crește, unde om nu calcă, unde casă nu se mătură, unde fată mare nu se pieptănă...". Dar, pînă a le alunga, teama omului de aceste duhuri necurate e grozav de mare și nu puține sînt mijloacele pe care le întrebuințează ca să fie cît mai ferit de ele.

A) *Interdicția numelui bolii*

§ 157 Unul din aceste mijloace este interdicția de a rosti numele bolilor provocate de aceste duhuri : numele bolii e lovit de un fel de „tabu". După credința de odinioară a popoarelor germanice, însuși geniul cel bun al casei dispărea îndată ce era numit cu adevăratul lui nume[3]. De aceea, mai toate popoarele, pentru a numi o boală, întrebuințează de preferință un nume de mîngîiere, eufemistic, cu scopul de a linguși duhurile rele și demonii bolilor (cf. § 85), sau se servesc de un epitet oarecare, sau un termen general, fără vreo însemnătate deosebită. Numai în cazuri excepționale, dacă numele de mîngîiere nu izbutește să alunge din trupul omului duhul care i-a pricinuit boala, recurg și la cîte un nume urît, de ocară, care are

---

1. *An. Arh. de Folkl.,* V, 128.
2. Grigoriu-Rigo, *Medicina pop.,* I, 162.
3. Höfler, *Krankheitsnamenbuch,* 440 urm.

menirea să-l scîrbească sau să-l înspăimînte pe acel musafir nepoftit, să-l vîre pe el însuși în toate bolile și să-l facă, în cele din urmă, să-și ia tălpășița și codița între picioare, ducîndu-se „unde și-a înțărcat dracul copiii”, lăsînd de aci înainte nevătămat trupul omului pe care pusese sau avea de gînd să pună stăpînire. Pînă și termenul de *boală* e evitat de unele popoare, ca nu cumva să se atragă luarea aminte a vreunui duh necurat sau să-l îndîrjească pe cel ce s-a vîrît în trupul omului. Astfel, de pildă, sîrbul zice : *ne znam koja mu e dobrina* (= nu știu ce *bunătate* are), cu înțelesul de ’nu știu ce boală are’ sau ’nu știu ce-i lipsește’. Lipsa, în limba română, a unor termeni de origine latină pentru *boală, bolnav* – care sînt împrumutați de la slavi – s-ar putea explica prin aceeași interdicție, prin același „tabu”, pe cînd termenii care exprimă noțiunile contrarii, *sănătate, sănătos*, nefiind loviți de interdicție, s-au păstrat ca moștenire din graiul latin.

Pentru a evita vîrîrea în trup a bolilor primejdioase, oamenii de la țară vorbesc cît mai rar despre ele. Cînd se întîmplă însă că le pomenesc, din greșeală, se lovesc cu palma peste gură, zicînd: „Dumnezeu (să) mă ierte!” (comunicare din Satu Mare). Niciodată nu se spune numele adevărat al bolii, ca să nu se prindă de om. Dacă însă, fără voie, se pomenește de *ducă-se-n vînt* (epilepsie), se trage repede de nas copilul din casă, ca să nu se prindă boala de el (comunicare din județul Constanța). Am vorbit în alt loc (§ 44) de obiceiul de a se trage singur de bărbia urechii, cînd se rostește, din greșeală, numele de *broască*, cu înțelesul de „umflătură sub limbă”.

Vom arăta acum, în cele ce urmează, care sînt termenii „tabu” cu care numește poporul diferite boli.

1. *Abcesul alveolar* e numit *abubă*, adică „acea bubă”, buba primejdioasă, știută de toți, temîndu-se de a rosti adevăratul ei nume.
2. *Antraxul* (dalacul), pe lîngă numirile de *bubă rea, bubă neagră, bubă frumoasă* (Sibiu), mai poartă și pe acelea de *spurcatul* (Argeș) și *vrăjmașa* (Mehedinți). Această bubă veninoasă este numită de bulgari : *sladkata*[1] (dulcea), *sladka pâpka* (bubă dulce), *loša pâpka* (bubă rea), *ovćij* (sau *kozij), djavol* (diavol de oaie sau de capră) etc.
3. *Diareea* (urdinarea), pe lîngă alte numiri curente (§ 143), mai are și pe acelea de *mînce-l-coca* (Trans.) și *spurcat* (Dolj).
4. *Dizenteria* (urdinarea cu sînge) e numită, cu un termen „tabu”, *sfînta boală*.
5. *Epilepsia* (boala copiilor) e cea mai temută din toate bolile datorite intervenției duhurilor necurate. Astfel se explică și faptul că, atît la noi, cît și la cele mai multe popoare europene, numeroșii termeni întrebuințați pentru a numi această boală grozavă sînt aproape toți termeni „tabu”. Citām întîi numirile pe care i le dă românul, după care vom aminti și o parte din acelea întrebuințate în alte limbi :

1. Iavašoff, în *Sbornik,* XXI, 3.

Aboală (= acea boală), *ànevoie* (= acea nevoie), *nevoie*, *călcarea nevoii*[1], *călcătură* (Trans.), *stropşeală, stropşitură, alte alea, boală mare, boala copiilor, boala neagră* (Lăpuşna), *beteşugu ăl rău*[2] (Banat), *beteşigu cel rău* (Satu Mare), *ceasul cel rău, ceas rău, răutate* (Dolj), *poceală, poznă, păcatul, năbădăi, năbădaică, năvîrlii, Doamne apără, Doamne păzeşte* (Dolj), *ducă-se pe pustii, ducă-se-n pietre, ducă-se-n vînt* (Constanţa), *bată-i*[3](Vîlcea) etc.

La bulgari : *dĕtinska bolest* (boala copiilor), *loša bolest* (boala rea), *vănkašna bolest* (boala de afară).

La sîrbi : *velika bolest, bolja velika* (boala mare), *strašna bolest* (boala straşnică), *mrska bolest* (boala urîcioasă, urgisită), *gorska bolest* (boala de munte), *nekama bolest* (boala încotrova), *gorica* (păduricea), *nastup* (călcătură), *padavica* (căzătură).

La sloveni : *bozje* (dumnezeiesc), *bo jast* (contras din *bozja oblast*, puterea lui Dumnezeu)[4].

La ruteni : *nužda* (nevoia), *ćórnaja bólizn* (boala neagră), *ta s≈ábist´* (acea boală : cf. rom. *aboală), s≈ábist´* (boala)[5].

La ruşi : *lihája bolestĭ* sau *lihája bolĕznĭ* (boala rea), *božjë* (dumnezeiască).

La unguri : *nyavalya* (nevoia, boala), *nehéz nyavalya* (boala grea), *nyavalyatörés* (călcarea nevoii).

La albanezi : *ajó e tokës* (aceea a pămîntului).

La neogreci : γλυκειά (dulcea).

Terminologia latină din Evul Mediu : *morbus major, lues divina*.

La francezi : *le grand mal, le haut mal, le beau mal, le mal, le mal de terre* (comp. termenul albanez), *le mal des prophètes, le mal d'Hercule, le mal St. Jean*.

La italieni : *(quel) brutto male, quel benedetto male, (mal del) benedetto, malvagio male, mal maestro, mal male, mal caduco.*

La germani : *das Ding, das böse Ding, das (böse) Wesen, die heilige* (sau *die schwere*) *Krankheit, die schwere Not, das Kindliweh, das fallende Weh, Fallsucht, Fallübel, die fallende Sucht, die Elend, das Höchste, St. Valentins* (sau *St. Veits.) Arbeit* etc[6].

6. *Erizipelul* (brînca, orbalţul) e numit pe alocuri cu un termen „tabu" : *foc viu*[7]. Şi la alte popoare, această umflătură dureroasă şi primejdioasă poartă numeroase numiri „tabu".

Bulgarii îi zic *dobra* (buna). Romanii o numeau *sacer ignis* (Celsus), *ignis sacer* (Cassius Felix). Tot astfel şi germanii : *das heilige Feuer* şi, cu alţi termeni, *das Ding, das Schöne, das Lachfeuer* (*Lackfeuer, Lockfeuer), Unbenannt (*sau *Ungenannt), Gesegnet* şi

---

1. Molnar, *Sprachlehre,* 390.
2. *An. Arh. de Folkl.,* III, 44.
3. Ciauşanu-Fira-Popescu, *Folklor,* 142.
4. Berneker, *Etym. Wörterb.,* 66.
5. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* III, 222 urm.
6. Höfler, *Krankheitsnamenbuch,* 16, 96 urm., 112, 236, 315, 322, 450, 703, 760, 789, 791, 802.
7. Marian, *Ornitologia,* I, 421.

Ungesegnet etc.[1] Italienii numesc erizipelul *porcheria*, iar sicilienii îi zic *brutta bestia* sau *laida cosa*. „E chiamata *laida cosa*, perchè ove venisse chiamata col proprio nome, verrebbe subito ad affliggere la persona che la chiama. All'opposto, dicendola *laida cosa*, la risipola, dispiaciuta, va via”[2].

7. *Febra tifoidă* (tifosul) e pomenită cu numirile de *boala mare* și *boala lungă*, numiri rezultate prin asemănare cu termenul *lungoare*, care e o deformare, prin etimologie populară, a vechiului nume *lîngoare* „boală”, moștenit din lat. *languorem*.
8. *Paludismul, febra palustră, malaria* nu trebuie pomenite cu numele lor propriu de „friguri”, căci „se tem să nu-i scuture”[3]. Fiind personificate, se întrebuințează, vorbind de ele, atît la noi cît și la alte popoare, cîte unul sau mai multe numiri „tabu” (cf. § 104).
9. *Panarițiul* (sugelul) e numit la aromâni cu un termen „tabu”, eufemistic, *grănuț bun* sau *grănuțlu ațel bunlu* (buba cea mare)[4]. Și alte popoare se feresc de a-i rosti numele adevărat : sîrbii îl numesc *nepomenik* 'nenumitul' (comp. *nepomenica*, numele eufemistic pentru șarpe) ; grecii îi zic καλαγκάθι(= καλό + ἀγκάθι) ; germanii, *das Ding, das böse Ding*[5], *der ungenannte Wurm*[6] ; francezii, *germe venu de Satan, mal d'aventure, mal d'encontre, mal blanc* etc.
10. *Pesta* (ciuma), personificată, e pomenită, la noi și la alte popoare, cu diverse nume eufemistice pe care le-am amintit în alt loc (§ 98).
11. *Scabies* (rîia) e numită la noi, poate mai mult în bătaie de joc decît ca termeni „tabu”, *domnie* și *fudulie*.
12. *Sifilisul*, pe lîngă termenii obișnuiți (*frențe, sfrențe, boală-lumească* etc.), e numit și *cel pierit, pieritul, pădurețul, boierie* etc. Sîrbii îi zic *pogana bolest* (boala păgînă), *gospodska bolest* (boala domnească) ; germanii îl numesc *das Böse*[7] etc.
13. *Urticaria* e numită cu un termen eufemistic : *blîndă*.
14. *Variola* (vărsatul), despre care am pomenit și în alt loc (§ 103), poartă la unele popoare numiri „tabu” : sîrbii o numesc *nepomenuše* (nenumitele) ; bulgarii îi zic, personificînd-o, *(baba) šarka* '(baba) împestrițată' ; turcii, *čiček* 'floare' etc.
15. Însăși *Moartea*, personificată, nu trebuie pomenită, ci e numită la noi *Despletita* (Dolj), *Grabnica* (Mehedinți)[8], *Samodiva* (Dolj, Vîlcea, Teleorman), termen împrumutat de la bulgari etc.

---

1. Höfler, *Krankheitsnamenbuch,* 97, 135, 441, 594, 631.
2. Pitrè, *Medicina,* 244.
3. Voronca, *Datinele,* 755.
4. Papahagi, *Lit. pop.,* 271 urm.
5. Grimm, *Wörterbuch,* II, 1164.
6. Höfler, *Krankheitsnamenbuch,* 824.
7. *Ibidem,* 62.
8. *Izvorașul*, an. 1939, 191.

B) *Alte interdicții*

§ 158 Afară de numele unor anumite boli, mai sînt lovite de interdicție și alte nume, de teamă ca duhul necurat, auzindu-le, ca și cînd ar fi chemat, să nu se apropie de om și să pună stăpînire pe el sau să-i pricinuiască tot felul de răutăți. Astfel sînt :

1. *Numele copilului nou-născut*.

a) Nu trebuie să știe nimeni, pînă la botez, numele ce i se va da nou-născutului : pînă atunci i se zice *Turc*. Abia a doua zi după botez, cînd îl scaldă moașa, i se spune numele[1]. Și la multe alte popoare din Europa se tăinuiește numele nou-născutului pînă la botez, și i se dă un nume fals, spre a duce în eroare duhurile necurate care stau la pîndă cu scopul de a-i primejdui viața. Bulgarii numesc copilul pînă nu e botezat, *Kušlju* (feminin *Kušla, Kušlenka*) 'cățeluș(ă)', *Golčo* 'golaș', *Železko* 'de fier', *Puže* 'melc', dar mai adesea *Pižo* (fem. *Piža*), scurtat din *pižel* sau *pižek* 'melc'. Tot astfel, ca împrumut de la bulgari, numesc aromânii și meglenițiii copilul nebotezat : *Pijă*[2]. La aromâni, unde nu trăiesc copiii într-o casă, numele nou-născutului e tăinuit pînă la trei zile după botez[3]. La sîrbi, pînă nu-l botează, copilul e numit *Mice, Dice* 'mîndruleț, frumușel', *Bugarče* 'Bulgăraș', *Vlašče* 'Românaș' etc.[4] La albanezi, numele ce va purta în viață nou-născutul e cunoscut numai de naș, care nu-l destăinuiește decît la botez, cînd îl întreabă preotul. Copiii care asistă la botez, cum îl află, aleargă să-l spună acasă lăuzei, care-i cinstește cu ceva bani[5]. În Carintia, părinții se feresc de asemenea să destăinuiască numele pe care-l va purta copilul și-l poreclesc, pînă la botez, ba chiar cîteva zile după creștinarea lui, cu tot felul de nume ciudate. Îl numesc : *Falott* 'bun de nimic', *Perl* 'ursuleț', *Rabenvieh* 'vită de ciori', *Jud* 'evreu', *Heid* 'păgîn', *'s Kloane* 'mititelul', *'s Kind* „copilul", *Popale* „păpușica", *Weible* 'femeiușca' etc., iar slovenii de acolo îi zic : *srček* 'inimioară' și *dušek* 'sufletel'[6]. În diferite regiuni din Germania și în Elveția, nu trebuie să se știe numele copilului, pînă nu-l botează, căci îl pîndește moartea[7]. În Portugalia, pînă la botez, i se zice nou-născutului *Ignacio*, iar fetiței, *Ignacia*[8].

---

1. Rev. *Ion Creangă,* VII, 248 ; cf. Gorovei, *Credinți,* 2260. În jud. Covurlui, i se dă, pînă la botez, numele zilei în care s-a născut : *Lunilă, Martin, Mercurel, Joian, Verilă, Sîmbotin, Duman* sau *Marțole, Lunaie, Joiană* etc., cu alte cuvinte numele obișnuite a se da boilor și vacilor (Rev. *Ion Creangă,* I, 148).
2. Cosmulei, *Datini,* 10 ; Papahagi, *Megleno-românii,* I, 119, 124 ; Candrea, în *Grai și suflet,* VI, 181.
3. Cosmulei, *Datini,* 16 urm.
4. Milosavljević, *Običaji,* 102.
5. Hahn, *Alban. Studien,* I, 149.
6. Graber, *Volksl. in Kärnten,* 371 urm.
7. Wuttke, *Volksaberglaube,* § 590 ; Drechsler, *Schlesien,* I, 194 ; Strackerjan, *Oldenburg,* II, 203 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VI, 955.
8. Sébillot, *Paganisme,* 47.

b) Noaptea nu e bine să pomenești numele nou-născutului, ca să nu afle necuratul cum îl cheamă[1]. E foarte primejdios pentru copil dacă duhurile dușmănoase îi știu numele, căci pot pune stăpînire asupra bietei ființe și să-i vîre boala în trup. Despre acest lucru se pomenește într-un descîntec de „apucat” din Oltenia :

S-a sculat vrăjmașul,
Din casă în casă a plecat,
Din masă-n masă,
Din ușă-n ușă,
Numele i-l aflase
Și-l înstrunase
Și-l strînsase
El țipa și chirăia...[2]

c) Pînă la trei zile de la nașterea unui copil nu e bine să se știe dacă nou-născutul e băiat ori fată, căci e amenințat să nu trăiască[3].

2. *Numele lăuzei*. La românii din Meglenia, pînă la patruzeci de zile după ce a născut, nu e bine să-i zici lăuzei pe nume, ca să nu-l afle duhurile necurate[4].

3. Diverse *nume de animale*, răufăcătoare sau socotite ca atare, sînt lovite de interdicție, pentru că pot primejdui sănătatea sau chiar viața aceluia care le pronunță. Numele lor adevărate sînt înlocuite cu diverse epitete, cu nume proprii sau cu termeni de rudenie (ca urme de totemism), sau cu nume lingușitoare ori de ocară. Vom aminti numele unora din aceste animale, înșirîndu-le în ordine alfabetică.

a) *Broasca*, socotită la noi și la multe alte popoare[5] ca o creatură a diavolului și o unealtă a vrăjitoarelor, a cărei apariție fără veste într-o casă e socotită ca o purtătoare de vrajbă, de farmece sau de boli, trebuie îmbunată cu tot felul de epitete măgulitoare. „Să nu-i zici broască niciodată, ci să-i zici *cal*”, și atunci îți va răspunde : „să fii tu tare cum e calul”[6]. În ziua de Alexii (17 martie), broaștelor să nu le zici pe nume, ci *iepe*[7]. Tot în această zi, oamenii din Cireș-Opaiț nu pomenesc numele unor anumite „gîngănii” (broaște etc.) cu numele lor, ci la cele masculine le zic *domni*, iar la cele feminine *doamne* sau *cucoane*[8]. În Bucovina, cînd le auzi întîi cîntînd, trebuie să zici „*cucoanele* cîntă”, iar broaștele îți vor răspunde : „să fii frumoasă ca o cucoană!”[9]. Unde e copil mic în casă, să nu pomenești cuvîntul „broască” ci să zici *de cele cu patru picioare*, căci altfel copilul nu poate dormi noaptea și tresare prin somn. Dar dacă ai apucat a zice „broască”, adaugă imediat : „usturoi copilului sub limbă!” și atunci nu i se mai poate întîmpla

1. Rev. *Ion Creangă,* VI, 308.
2. Laugier, *Etnogr. medic.*, 123.
3. Marian, *Nașterea,* 102.
4. Candrea, în *Grai și suflet,* VI, 117.
5. Idem, *Iarba fiarelor,* 149 urm.
6. Voronca, *Datinele,* 984.
7. Marian, *Sărbătorile,* II, 199.
8. *Ibidem,* II, 198.
9. Voronca, *Datinele,* 971.

nimic[1]. Aceeași credință o găsim și la sîrbi : dacă a pomenit cineva numele de „broască”, unde se află un copil mic în casă, trebuie să-i strige imediat : „mușcă-ți urechile!”[2]. Dar nu numai la noi, ci și la alte popoare, numele broaștei e lovit de interdicție. Bulgarii îi zic *pikliva* ’pișicioasa’ ; sîrbii, *napniguša* ’ce-și umflă gușa’ ; rușii și ucrainenii : *veselucha* ’vesela’ ; ungurii : *körmös csuka* ’știucă cu unghii’, *kutyúka* ’cățelușă’ ; germanii (dial.), *breetfoot* ’picior lat’[3] ; englezii, *march-bird* ’pasăre de martie’, *fennightingale* ’privighetoare de baltă’ sau *dutch nightingale* ’privighetoare olandeză’[4]; sicilienii, *pisci-cantannu* ’pește cîntător’[5] ; francezii (Somme), *rossignou de flou* ’privighetoare de baltă’[6] etc.

b) *Conochifterița* (*Grillotalpa vulgaris*) o crede poporul așa de veninoasă, că cel mușcat de această insectă e hărăzit morții, afară numai dacă va putea trece prin borta pe unde intră osia carului în butucul roții, sau va număra o baniță de mălai ori o dimerlie (sau un sac) de mac[7]. De aceea, în Moldova și în Bucovina, oamenii îi zic numai *cucoană*, de teamă să nu-i muște[8]. Și la alte popoare, această insectă stricătoare grădinilor și semănăturilor și a cărei mușcătură trece drept foarte veninoasă e pomenită adesea cu diferite denumiri „tabu”[9].

c) *Lupul*. La toate popoarele, această ființă nesățioasă care deseori ucide nevinovatele oi numai pentru plăcerea de a ucide, de a vedea sîngele curgînd șiroaie, e cel mai de temut dușman al ciobanului și uneori și al omului. Groaza ce inspiră tuturor acelora care au să se teamă de isprăvile lui fioroase a făcut ca oamenii să nu îndrăznească a-i rosti numele adevărat, de frică să nu-l vadă apărînd. „Cînd vorbești de lup, lupul e la ușă” zice un proverb pe care-l întîlnim, sub această formă sau alta similară, la toate popoarele din Europa[10]. Această unanimitate e datorită credinței răspîndite pretutindeni că simpla evocare a numelui acestui animal răufăcător e de ajuns ca să-l facă să apară imediat. „Prononcer le nom du loup, c’est l’évoquer : il va vous apparaître ou bien il viendra bientôt manger vos animaux”[11]. Tot astfel, în credințele noastre : „Niciodată să nu vorbești seara de lupi, nici să le spui măcar numele, că vin și-ți mănîncă din vite”[12]. Temîndu-se de a-i rosti numele, românul din toate unghiurile

1. Voronca, *Datinile,* 985 ; cf. Gorovei, *Credinți,* 364.
2. Karağić, *Lexicon,* 159.
3. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, VIII, 884.
4. Rolland, *Faune,* XI, 121.
5. *Ibidem*.
6. *Ibidem,* XI, 88.
7. *Șezătoarea,* I, 120 ; Marian, *Insectele,* 553.
8. *Ibidem,* 557.
9. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, V, 24 urm.
10. Reinsberg-Düringsfeld, *Sprichwörter,* II, 392-394.
11. Rolland, *Faune,* VIII, 76.
12. Rev. *Ion Creangă,* III, 44.

țării, cînd e nevoit să vorbească de lup, îl pomenește numai cu cîte un termen general ori cu un epitet măgulitor sau de ocară. I se zice : *dînsul, pădurarul* sau *hoțul* (Dolhasca, județul Baia) ; *fratele Mihai* (Borlova-Bănat) ; *dohanie, jiganie ; gadină* și *gavăt ; spurc, spurcatul* și *spurcăciune* (Oltenia, Banat, Țara Hațegului)[1] etc. Și la alte popoare, se evită rostirea numelui acestui animal fioros, zicîndu-i-se : la albanezi, *bishë* 'fiară', *kumtër* 'cumătru' ; la sîrbi, *zv(ij)érac* 'fiară', *kámennjak* 'împietritul' ; la ruteni, *zwir, zwirák* 'fiară', *poganyn* 'păgînul' ; la huțulii din Bucovina, *ma≈yj*[2] 'mititelul' sau *tot ma≈yj*[3] 'acel mititel' ; la grecii moderni, Ζουλάπι și Ηιϰόλαος ; la unguri, *féreg* 'vierme', *réti kutyó* 'cîinele livezii', *erdei fülemile* 'privighetoarea pădurii', *ordas* 'vărgatul', *lesbeteg* 'bolnavul de la pîndă' etc. ; la sașii din Ardeal : *Buschkantor, die Nachtigall die Füllen frisst, der Buschhund, der grosse Buschräuber, der garstige, böszahnige Kerl, der mit den funkelnden Augen, der Fuchs sein Herr Bruder, der in grauen Kotzen*[4] etc. ; la ceilați germani : *Grauhund, Holzhund, Waldhund, Feldhund, der Graue, Grauhans, Waldläufer, Heidetier, Heidewolf, Untier, Ungeziefer, Unflat, Gewürm, das böse Ding, der Feind, das böse schädliche Ding, der Hässliche, Unnütz, Er* etc.[5] ; la suedezi, *skóhynn* 'cîine de codru' și *gra-been* 'picior sur'[6] ; la norvegieni, *Skrubb* 'bătrînul cel slab' ; la irlandezi, *cú allaid* 'cîine sălbatic' ; la bretoni, *ki-du* 'cîine negru' și *ki-nos* 'cîine de noapte'[7] ; la francezi, *chien des bois, patte grise* etc.

d) *Puricele*, această insectă nesuferită care-l chinuiește pe om cu mușcătura ei, nedîndu-i pace nici ziua nici noaptea, nu trebuie să se pomenească în vorbire. „Dacă vrei să n-ai vara purici în casă, să nu le zici pe nume în martie”[8]. De asemenea, „să nu rostești în ajunul Crăciunului cuvîntul «mac», căci te mănîncă puricii peste an”[9]. Te poți feri de această pacoste, dacă, în loc de „purici” zici *boi negri*[10] sau *oaspeți nepoftiți*[11].

e) *Șarpele*, a cărui mușcătură e uneori fatală oamenilor și vitelor, nu trebuie pomenit cu numele lui, mai ales în anumite zile. „La Alexii (17 martie), cînd pomenește cineva de șarpe, îl mușcă

---

1. Răd.-Codin, *Îngerul,* 361 ; idem, *Legende,* 130 ; Densusianu, *Țara Hațegului,* 334.
2. Hrinčenko, *Sbornik,* I, 937 ; Kaindl, *Huzulen,* 103.
3. Szuchiewicz, *Huczulszczyzna,* I, 28.
4. Haltrich, *Siebenb. Sachs.,* 7 urm.
5. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, IX, 716 urm. ; Drechsler, *Schlesien,* I, 17 ; II, 235.
6. Frazer, *Golden bough,* I, 455.
7. Sébillot, *Folkl. de France,* III, 21.
8. R. Codin-Mihalache, *Sărbătorile,* 41 ; Rev. *Ion Creangă,* VI, 19 ; Gorovei, *Credinți,* 3298.
9. Marian, *Insectele,* 406 ; Voronca, *Datinele,* 46.
10. Marian, *Insectele,* 406.
11. German, *Meteorologia,* 19.

vara”[1]. „Să nu zici «șarpe» în luna martie, căci toată vara îți iese în cale”[2]. Dacă e însă cineva nevoit să vorbească de șerpi în această epocă a anului să nu le zică pe nume, ci *pești* sau *gîngănii*[3]. În județul Bacău, după cum ni se comunică, li se zice *curea* sau *Vasile*. În Bucovina lumea se păzește tot anul de a rosti cuvîntul *șarpe*, întrebuințînd în locul acestui termen numirile „tabu” : *de cei lungi* și *să nu se mai vadă*[4]. În județul Tutova, cînd vede cineva un șarpe, nu e bine să-i zică pe nume, ci să strige : *piatra*, ca să stea locului[5]. Pentru același motiv, bulgarii, în loc să zică *zmija*, și cînd vorbesc de șarpe, îl pomenesc cu numirile de *zvĕr* ’fiară sălbatică’ sau *djavol* ’diavol’[6]. Sîrbii întrebuințează numele eufemistice : *gospodica* ’domnișoara’, *ljutica* ’sălbatica’, *nepomenica* ’nenumita’, *okamenica* ’împietrita’, *poganica* ’spurcata’, *krasa* ’frumoasa’ etc. Rușii pomenesc de șarpe cu numele de *poganŭ* ’păgînul, spurcatul’, iar rutenii vorbesc de el întrebuințînd numirile de *dowhánja* sau *dowhánka*[7] ’lunga’, *sofija, pohánka* ’spurcata’, *hadyna czorna* ’gadina neagră’[8] etc. Cuprinși de aceeași teamă, huțulii din Bucovina poreclesc șarpele cu numele de *dowha* sau *douha*[9] ’lunga’. Beduinul nu vorbește niciodată altfel de șarpe decît numindu-l *fata*[10]. În diverse regiuni ale Franței, șarpele e poreclit *vermine* sau *venin*[11], pe cînd în Franche-Comté i se zice *riban* (= ruban), *cemetère* (= cimetière) și *pas de guérison*[12]. În Cévenol, șarpele e numit eufemistic *longo* (= la longue, întocmai ca ucrainenii și huțulii)[13]. În vechea franceză, șarpele era numit *bice* sau *bisse* (= la bête, bestia)[14] și tot astfel la portughezi – *bicha* și la italieni – *biscia*.

f) *Ursul*, temutul vrăjmaș al turmelor și al ciobanilor, e pomenit cu numele eufemistice următoare : *Moș Martin* sau *Nenea Martin*[15], foarte răspîndite în toată țara, *Gavril*[16], *dihanie*, întrebuințat mai mult de ciobani, *jucăușul* (județul Baia), *greul pămîntului* și *urechi de țol*[17] (județul Muscel), *curtu*, „cel scurt de coadă”

1. *Șezătoarea,* III, 50.
2. Gorovei, *Credinți,* 3693 ; cf. Rev. *Ion Creangă,* VIII, 274.
3. Marian, *Sărbătorile,* II, 199.
4. Voronca, *Datinele,* 839.
5. Rev. *Ion Creangă,* VIII, 208.
6. *Sbornik,* XXVIII, 105.
7. Hrinčenko, *Sbornik,* I, 443 ; Szuchiewicz, *Huczulszczyzna* ,I, 28.
8. *Ibidem*.
9. Zelechowski, *Ruthen-deutsch. Wb.,* I, 190 ; Kaindl, *Huzulen,* 103.
10. Stern, *Türkei,* II, 356.
11. Rolland, *Faune,* XI, 54.
12. Beauquier, *Faune et flore,* I, 297.
13. Rolland, *Faune,* III, 57 ; XI, 35.
14. *Ibidem,* XI, 35.
15. Răd.-Codin, *Îngerul,* 86, 195, 250.
16. *Șezătoarea,* II, 228.
17. *Ibidem,* 195.

(Borlova-Banat), pe cînd ursoaicei i se zice, în Țara Hațegului, *Ancuța*[1]. La mai toate celelalte popoare care cunosc această dihanie primejdioasă se evită de a i se pronunța adevăratul nume, recurgîndu-se mai totdeauna la un nume eufemistic. Deși slavicul *medvědi* 'urs', propriu 'mîncătorul de miere' e un termen figurat, care a înlocuit de timpuriu, pentru motivele arătate, termenul indo-european, unele popoare slavice îl evită și pe acesta, întrebuințînd de preferință alte numiri metaforice. Sîrbii numesc ursul, ca și noi, *Martin*. În ziua de Sf. Andrei, însă, nimeni nu trebuie să-l pomenească altfel decît cu numele de *Ona* 'el'[2]. Rușii îl numesc *Miška, Mišenjka* 'Mihăilaș' (de la *Miša*, Mihai, Mișu) și *stervjanikú* 'mîncător de stîrvuri'. Ca urmă de totemism, care s-a păstrat și la alte popoare, huțulii din Bucovina și din Galiția îl numesc *wújko* 'unchiulețul', *welykyj* 'marele' sau *tot welykyj* 'ăla marele', ori *tot staryj* 'ăl bătrîn'[3]. Lituanii îi zic *Meszkà* 'Mihăilaș', iar estonii, *layjalgk* 'talpă lată'[4]. Popoarele de la nord, laponii, finlandezii, samoezii și suedezii numesc ursul, cu nume de origine totemistică, 'bunicul' sau 'unchiașul'[5]. Așa îl numeau și cumanii (*idu* 'bătrînul') și tot astfel, cu un termen analog, iacuții (neam turc) : *äsä* 'bunicul'. Sașii din Ardeal îl poreclesc *Buschherrgott, Buschkönig, Buschbassist, der in braunen Kotzen, der im grauen Mantel, der alte kluge Mann*[6] etc.

N-am pomenit în această înșirare de nume de animale pe care poporul nu îndrăznește să le rostească, nici de bufniță și cucuvaie, nici de iepure, nici de vulpe. Acestea, deși au cîte unul sau mai multe nume eufemistice, neavînd nici o legătură cu folclorul medical, n-au fost însemnate în lucrarea noastră. Pe cititorii care se interesează de aceste numiri îi retrimitem la articolul nostru, intitulat „Tabù în limbă", publicat în *Omagiu lui I. Bianu*, București, 1927, 71-78.

Dar nu numai numele de boli, de ființe omenești și de animale § 143
sînt lovite de interdicție, ci și acelea ale ființelor existente în imaginația poporului, a căror răutate ce le caracterizează s-ar putea dezlănțui cumplit asupra aceluia care ar îndrăzni să le pomenească adevăratul nume. Așa se explică nenumăratele numiri cu care e poreclit dracul sau diavolul, amintite la § 81, precum și acelea ale unora din ființele din mitologia populară care pricinuiesc ologeala și a căror răutate caută omul s-o îmbuneze cu epitetele cele mai măgulitoare. E vorba de „Iele", de care ne-am ocupat pe larg în alt loc (§ 117).

1. Hasdeu, *Etymol.*, 1149.
2. Milosavljević, *Običaji,* 67.
3. Kaindl, *Huzulen,* 103 ; Szuchiewicz, *Huczulszczyzna,* I, 28.
4. Grimm, *Mythologie,* III, 490 ; Frazer, *Golden bough,* I, 455.
5. Keller, *Thiere,* 368.
6. Haltrich, *Siebenb. Sachs.,* 7.

Capitolul XI

Vindecarea bolilor
Cine poate vindeca

Dumnezeu vindecă

§ 160 Numai Dumnezeu îl poate vindeca pe om, fie că boala i-a fost trimisă de Cel de Sus ca pedeapsă pentru păcatele săvîrșite, fie că i-au vîrît-o în trup duhurile necurate sau uneltirile dușmănoase ale oamenilor, cu ajutorul farmecelor.

Dacă examinăm textele celor mai multe descîntece, constatăm că ele se termină mai adesea prin cîte o formulă care indică de unde trebuie să se aștepte bolnavul să-i vină vindecarea. Cele mai frecvente sînt :

„De la mine descîntecul, De la *Dumnezeu leacul*"[1].
„Descîntecul de la mine, Și *leacul* de la *Dumnezeu*"[2].
„Descîntecul de la baba, Și *leacul* de la *Dumnezeu*"[3].
„Descîntecul meu, *Leacul* de la *Dumnezeu*"[4].
„*Dumnezeu* cu *leacul*, Și eu cu descîntecul"[5].
„Mă închin cu descîntecu, Și *Dumnezeu* să vie cu *leacu*"[6].
„De la mine descîntecu, Și de la *Dumnezeu daru*"[7].
„Descîntecu-i al meu, *Leacu-i* de la *Dumnezeu*" ; Descîntecu-i de la mine, *Leacu-i*, *Doamne* de la tine"[8].
„Descîntecu de la mine, De la *Dumnezeu leacu*, Și mie colacu"[9].
„*Leacu-i* de la *Dumnezeu*, Nu ți-l pot da eu"[10].
„*Dumnezeu* îi deie *leacu*, Dar nu după gura mea, Ci după voia *Tatălui*"[11].

---

1. Marian, *Descîntece,* 80, 104, 110, 113, 120 etc. ; G. Dem. Teodorescu, *Poesii pop.,* 358, 368, 369, 379 etc. ; Tocilescu, *Mater. folkl.*, 544, 586.
2. Marian, *Descîntece,* 41, 75, 110, 161 ; Laugier, *Etnogr. medic.*, 129 ; Rev. *Ion Creangă,* V, 272 ; VI, 46, 48 ; VII, 187 ; Bîrlea, *Maramureș,* II, 357 ; Pamfile, *Boli,* 37 ; Tocilescu, *Mater. folkl.*, 642 ; cf. Papahagi, *Maramureș,* 125, 134 ; *An. Arh. de Folkl.,* III, 111.
3. Laugier, *Etnogr. medic.*, 117 ; cf. Rev. *Ion Creangă,* VI, 150.
4. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 635, 648.
5. *Ibidem,* 614.
6. *Ibidem,* 594.
7. Marian, *Descîntece,* 25, 91, 128, 130, 142, 206 ; G. Dem. Teodorescu, *Poesii pop.,* 373, 374, 382, 384.
8. Papahagi, *Maramureș,* 139 ; cf. Rev. *Ion Creangă,* VI, 150.
9. Marian, *Descîntece,* 70.
10. Țiplea, *Maramureș,* 99.
11. *An. Arh. de Folkl.,* I, 202.

Foarte rar se întrebuinţează în formulă numele Mîntuitorului. Astfel, într-un descîntec de „deochi", din judeţul Hunedoara:

„*Leac* din gura mea să fie, Mai vîrtos din a Domnului Isus Hristos"[1].

Alteori, pe lîngă Dumnezeu, leacul îl dă şi Maica Domnului. Astfel, într-un descîntec de „strîns", din judeţul Teleorman:

„Descîntecu de la mine, *Leacu de la Dumnezeu Şi de la Maica Precista*"[2].

Din Maramureş, într-un descîntec de „durere din lontru":

„Că descîntecu-i de la mine, *Leacu-i de la Dumnezeu Şi de la Maica Preacurată*"[3].

Într-un descîntec din Bucovina, de „pocitură de noapte":

„Descîntecu de la mine, *Leacu de la Dumnezeu Şi de la Maica Domnului*"[4].

Într-un descîntec de „junghi", din judeţul Teleorman:

„Descîntecul meu, *Leacu de la Dumnezeu, Leacu de la Sfînta Mărie*, Leac să-i fie"[5].

Din Valea Almăjului, într-un descîntec de „deochi":

„Descîntecu de la mine, *Leacu-i de la Maica Mărie* ; Descîntecu meu şi *leacu de la Dumnezeu*"[6].

Într-un descîntec de „moroi", tot de acolo:

„Sîmtă Maică Mărie, Leac din gura mea să fie ; Descîntecu meu, *Leacu de la Dumnezeu* ; Eu puţin am descîntat, *Sîmta Maica Marie* leac mult mi-a dat"[7].

Bolnavul, fie că beteşugul i-a fost trimis de Dumnezeu, fie că boala i-au pricinuit-o duhurile vrăjmaşe, îl roagă pe Cel de Sus să nu-l dea uitării, *să-şi aducă aminte* de suferinţele lui şi să-l lecuiască. Astfel, într-un descîntec de „albeaţă", din Oltenia:

„De-o fi de ale-sfinte, *Dumnezeu să-şi aducă aminte* Şi leacul să i-l dea; De-o fi din zile greşite, *Dumnezeu să-şi aducă aminte* Să-i ia toate durerile"[8].

Într-un descîntec de „sfinte" 'Iele', din judeţul Gorj:

„De-o fi din Dumnezeu, *Dumnezeu să-şi aducă aminte,* Leacu (cutăruia) să i-l aducă"[9].

1. *Grai şi suflet,* V, 59.
2. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 573 ; Candrea-Densusianu-Speranţia, *Graiul nostru,* I, 500 ; Rev. *Ion Creangă,* V, 336 ; VI, 49.
3. Papahagi, *Maramureş,* 144.
4. Marian, *Descîntece,* 85, 191 ; Rev. *Ion Creangă,* I, 47 ; VI, 49.
5. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 585.
6. *An. Arh. de Folkl.,* III, 110.
7. *Ibidem,* III, 122 ; cf. *Ibidem,* 126.
8. Laugier, *Etnogr. medic.*, 113.
9. *Şezătoarea,* XI, 52.

Din județul Romanați, într-un descîntec de „cuțit” (= junghi):

„De-o fi cuțitu și junghiu de la Dumnezeu, *Dumnezeu să-și aducă aminte* de leacu lui (cutare) Și să-l aducă”[1].

Numai rareori, cînd omul nu știe din ce i-a venit boala, cînd nu mai știe românul, vorba ăluia, „cărui sfînt să i se închine”, atunci se adresează, ba lui Dumnezeu, ba Maicii Domnului, ba dracului, ba sfintelor (=Ielelor), rugîndu-se să li se facă milă și să-și aducă aminte de suferințele lui.

Astfel, în același descîntec de „cuțit”, din județul Romanați, după ce invocă ajutorul lui Dumnezeu, rugîndu-l să-și aducă aminte de suferințele bolnavului, descîntătoarea adaugă:

„De-o fi cuțitu, țapa și junghiu *de la Maica Precista*, Maica Precista *să-și aducă aminte* de leacu lui (cutare) Și să-l aducă; De-o fi cuțitu, țapa și junghiu *de la dracu*, Dracu *să-și aducă aminte* de leacu lui (cutare) Și să-l aducă”[2].

Dintr-un descîntec de „cuțit”, din Oltenia:

„Ieși din oase-n carne, Din carne-n piele, Și din piele să pieie: Cuțit *de la Dumnezeu*, Cuțit *de la Maica Precista*, *Aminte să-și aducă*, Leacu să i-l aducă; Cuțit *din Sfinte*, cu țeapă, Cuțit din Sfinte, cu săgeată, *Aminte să-și aducă*, Leacu (cutăruia) să-i aducă”[3].

Din alt descîntec de „întorsătură” (= din Iele, din Sfinte), din județul Argeș:

„Voi Coconițelor, Împărătițelor... *Aduceți-vă aminte* de (cutare) Și o iertați, Leacu să-i dați. Că ea înaintea voastră Cu vadra goală o fi ieșit, Sau sărbătorile nu le-o fi ținut. Că de-o fi *de la Dumnezeu*, Dumnezeu s-o ierte; De-o fi *de la Maica Precista*, Maica Precista s-o ierte; De-o fi *de la sfinte zile*, Sfintele zile s-o ierte...”[4].

În alt descîntec, tot de „Sfinte”, din județul Gorj:

„Aminte să vă aduceți, Sfintelor, Bunelor, Îndulcitelor, Aminte să vă aduceți, Leacul să-i aduceți”[5].

Într-un descîntec de „babițe”, din județul Romanați:

„De-o fi babiță din *Sfinte, Să-și aducă aminte* Boala să-i ia, Dragoste și sănătate să-i dea”[6].

1. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* I, 147.
2. *Ibidem*.
3. Laugier, *Etnogr. medic.*, 127; cf. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 579.
4. *Șezătoarea,* XI, 60 urm.
5. *Ibidem,* XI, 52 urm.
6. Gorovei, *Descîntecele,* 233.

Maica Domnului vindecă

Am văzut mai sus (§ 160) că, în unele descîntece, se vorbește de intervenția Maicii Domnului, alături de Dumnezeu, pentru vindecarea bolnavului. În multe alte descîntece, baba leacuitoare pomenește, în formula finală, numai de Maica Domnului care-l ajută pe bolnav să se vindece. Această formulă e aproape tipică, cu puține variante. Cea mai frecventă e următoarea: § 161

„Descîntecul de la mine, (Și) *leacul* de la *Maica Domnului*”[1],

sau

„Descîntecul de la mine, (Și) *leacul* de la *Maica Precista*”[2].

Dintre variante, cităm următoarele :

„*Leac* din mîna mea, Și a *Maichii Precista*”[3].
„*Maica Precista leac*” îi da, Baba Catrina cu limba descînta... Și leacu i-l da”[4].
„*Leac* din mîna mea, Din limba mea De la *Maica Precista*”[5].
„*Leac* de mîna mea, Și de *Maica Precista*”[6].
„*Leac* să-i fie De mîna mea, De gura mea Și de la *Maica Precista*”[7].

Rareori, formula obișnuită e transformată într-o rugă fierbinte.

Astfel, într-un descîntec din Vașcău (Bihor), pentru „adusul laptelui” :

Mărie Maică, Sfîntă Mărie,
Te rog vină și-mi ajută mie.
Mărie, Maică Sfîntă,
Sfîntă ești, sfîntă să fii,
Curată ești, curată să fii ;
Leacul de la tine,
Descîntecul de la mine.
Eu mă rog ție,
Tu-mi ajută mie[8].

Foarte rar, se pomenește, în unele descîntece, că leacul e dat, nu numai de Maica Domnului, ci și de Duhul sfînt, de Dumnezeu împreună cu Domnul Hristos, de Dumnezeu împreună cu sfinții etc. Astfel, într-un descîntec de „friguri”, din județul Vîlcea :

„*Leacu Duhu sfînt Și Maica Domnului* i l-a dat”[9].

Într-un descîntec de „moroi”, din județul Gorj :

„*Leac* din descîntecul meu Și *din Maica Precista* Și *din Dumnezeu* Și *din Sfîntu Hristos*”[10].

---

1. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 551, 555, 562, 565, 585 ; Rev. *Ion Creangă,* I, 118 ; V, 52 ; VII, 186.
2. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 555, 611, 629, 645, 1543, 1458.
3. Laugier, *Etnogr. medic.*, 116.
4. *Ibidem,* 123.
5. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 581.
6. *Ibidem,* 619.
7. *Ibidem,* 1592, 1609.
8. *Șezătoarea,* VII, 17.
9. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 1570.
10. *Ibidem,* 553.

Într-un descîntec de „bubă”, din Dobrogea:

> „*Leac* să fie de la mîna mea, Mai vîrtos *de la Maica Precista*, Mai vîrtos *De la Hristos*”[1].

În altul, tot de „bubă”, din județul Vîlcea:

> „*Leac* să fie de la *Maica Sfînta Mărie* Și mai vîrtos *De la Domnu Hristos*”[2].

Tot astfel, într-un descîntec de „abubă”, din județul Dolj:

> „*Leac* din mîna mea Și *de la Maica Precista* Și *de la Domnu Hristos*, Că e mai cu folos”[3].

De asemenea, într-un descîntec de „năjit”, din județul Vîlcea:

> „*De la Maica Domnului* Și *de la Domnu Hristos* Să aibă (cutare) leac”[4].

Amintim încă următoarea neobișnuită formulă finală dintr-un descîntec de „deochi”, tot din județul Vîlcea:

> „Descîntecu meu, *Leacu de la Dumnezeu* Și *de la Maica Precista*, Și *de la toți sfinții*, Sfinții *doftori Fără de arginți* Chir și Ioan”[5].

Sfinții vindecă

§ 162 Spre deosebire de celelalte popoare creștine din Occident, nu se invocă la români cutare sau cutare sfînt pentru vindecarea bolilor. Fiecare țară din Apus, Franța, Italia, Spania, Germania etc., își are sfinții ei de predilecție cărora li se adresează oamenii din popor, avînd fiecare din ei prerogativa și reputația de a vindeca cîte o anumită boală. Am amintit în alt loc (§ 139) despre atribuțiile unora din sfinți la celelalte popoare și nu mai revenim aci asupra lor. La noi, românul *se teme de sfinții* ale căror zile nu le-a păzit cu nelucrare, căci aceștia se răzbună și-i trimit tot felul de boli, dar nu li se adresează lor ca să-l vindece. Puterea aceasta o au numai Dumnezeu și Maica Domnului, după cum s-a putut vedea mai sus din fragmentele de descîntece citate.

Totuși, ici și colo – probabil printr-o influență străină – apare în descîntece numele unui sfînt pe care-l invocă bietul bolnav, în dorința lui de a se vedea vindecat. Astfel, într-un descîntec de „Măiestre”, din Bucovina:

Sfinte Augustine
Și tu, *sfinte Trifoane*,
Luați durerea de la N.
Din creștetu capului
Din fața obrazului,
Din gîtleju gîtului...[6].

1. Rev. *Ion Creangă,* V, 53.
2. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 1590.
3. Pamfile, *Boli,* 17.
4. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 1596.
5. *Ibidem,* 1563.
6. Marian, *Descîntece,* 327.

Această invocare a Sfîntului Augustin în contra bolii de „Măiestre” se explică prin aceea că acest mare Părinte al Bisericii s-a ocupat pe larg în scrierile sale *De civitate Dei* și în *De doctrina christiana*, de influențele demonice asupra sănătății omului și a combătut practicile magice și superstițioase, moștenite de la păgîni. „Măiestrele”, una din numeroasele denumiri ale „Ielelor”, sînt acele ființe supranaturale îndrăcite care îl ologesc pe om și cîteodată îi iau mințile (§ 117). Tot pentru a-l feri pe om să nu-și piardă mințile, e invocat sfîntul Trifon, numit de popor și „Trif cel nebun”, a cărui zi (1 februarie) o păzesc oamenii ca să nu înnebunească[1].

Într-un descîntec de „lipitură”, din Basarabia, se invocă, alături de Maica Domnului, *sfîntul Ioan Voina*, ca să dea leac și sănătate bolnavei[2]. Cine e sfîntul Ioan Voina? N-am putut afla pînă acum. Sinaxarele ne dau peste două sute de sfinți cu numele de Ioan[3], și e cu putință să fie unul din cei venerați de ruși, de la care va fi trecut apoi la românii din Basarabia.

Tot de origine exotică trebuie să fie invocarea *Sfîntului Sisoe*, în finalul unui descîntec de „bășica neagră”, din județul Dorohoi:

> Descîntecul de la baba
> Și leacul de la Sfântul Sisoe[4].

De ce origine să fie invocarea lui *Sîn-Toader*, pentru a face să crească părul fetelor, despre care am vorbit în alt loc (§ 29)? S-ar putea să fie o reminiscență păgînă din timpul romanilor. Se știe că, la noi, Sîn-Toader „nu e un sfînt în înțelesul bisericesc, adică un bărbat care ar fi trăit cîndva... și care ar fi fost declarat de către biserică ca sfînt, ci pur și simplu o ființă mitologică”[5]. Acest Sîn-Toader are unul sau mai mulți cai, foarte răi, iar femeile de la țară se feresc de a lucra în ziua lui, căci se tem grozav să nu-i calce și să nu-i schilodească acești cai ai sfîntului. Tot în ziua lui, se face, într-o mare parte a țării, „încurarea (alergarea) cailor”. Sîn-Toaderul, fiind sărbătorit în prima sîmbătă ce urmează după lăsata secului de postul Paștilor, adică – de obicei – în a doua jumătate a lui februarie, ni se pare că apropierea acestei zile de sărbătoarea *Equir(r)ia*, pe care o serbau romanii la 27 februarie, se impune de la sine. În această zi se făceau și la romani alergări de cai, în onoarea zeului Marte, căruia-i erau consacrați caii. Deci, după noi, Sîn-Toader nu este decît însuși zeul păgîn Marte, transformat în sfînt creștin, după cum și în alte cazuri, Biserica – de voie, de nevoie – neputînd alunga din amintirea poporului vechile divinități păgînești, a transferat unora din sfinții calendarului atribuțiile pe care le aveau parte din zeii mai mari și mai mărunți din epoca premergătoare a creștinismului.

---

1. Marian, *Sărbătorile,* I, 243.
2. *An. Arh. de Folkl.,* IV, 198.
3. Aga, *Simbolica,* 163.
4. Rev. *Ion Creangă,* VII, 89.
5. Marian, *Sărbătorile,* II, 36.

Rareori sînt invocate și zilele săptămînii, fiecare precedată de titlul de „sfîntă”. Astfel, într-un descîntec de „dureri de ochi”, cules de la Moți:

Vă iau și vă scăp
Cu cuvîntu meu
Și cu puterea lui Dumnezeu,
Cu cuvîntu meu
Și cu *sfînta Marți*,
Și cu *sfînta Miercuri*...

și se continuă cu celelalte zile ale săptămînii[1].

Intervenția preotului și a leacurilor sfinte

§ 163 Pe lîngă descîntece, și mai ales cînd efectul așteptat de la acestea nu se manifestă vădit, se recurge și la ajutorul Bisericii și al leacurilor de natură sfîntă.

Deoarece, în multe cazuri, Dumnezeu i-a trimis omului boala ca să-l pedepsească pentru păcatele lui, e firesc lucru ca tot lui Dumnezeu să i se adreseze, rugîndu-l să se îndure de el și să-l lecuiască. Dar românul nostru se adresează întîi babelor și vrăjitoarelor, la leacurile și practicile magice ale acestora și numai atunci cînd vede că i s-a apropiat funia de par și că zilele-i sînt numărate, se îndreaptă spre Dumnezeu, prin intervenția preotului și a lucrurilor sfinte.

a) Preotul citește anumite rugăciuni (molifte), în special moliftele Sf. Vasile, cu ajutorul cărora bolnavul se lecuiește: „Sînt preoți sau călugări care au darul tămăduirii și, citind moliftele Sf. Vasile, scot dracul și omul rămîne sănătos”[2].
b) Unele mame pun să i se citească copilului bolnav de epilepsie rugăciunea contra „samcei” sau *Visul Maicii Domnului*, după ce au afumat casa și copilul cu tămîie[3].
c) Bolnavului i se face „maslu” de către 3, 7 sau 9 popi, mai adesea cu bani de căpătat, adunați de pe la oamenii din sat[4].
d) Alții trimit țoalele bolnavului la trei biserici, „ca să fie slujite”, și apoi le îmbracă bolnavul, după ce mai întîi s-a spălat cu agheasmă[5].
e) Unii ce suferă de dureri de cap pun pe un popă făcut de curînd să-i strîngă cruciș de cap[6].
f) Se duce bolnavul la biserică, pentru ca preotul să-și dezbrace pe el odăjdiile (patrahirul), la sfîrșitul slujbei[7].
g) Bolnavul se duce sau e dus la biserică, se aruncă cu fața la pămînt, iar preotul, cînd iese din altar cu sfintele daruri, pășește peste el de trei ori. Aceasta se cheamă că „a căzut la sfintele daruri” și se face mai ales de către cei ce sufăr de epilepsie sau de dambla[8].

1. *An. Arh. de Folkl.,* V, 158.
2. *Șezătoarea,* IX, 85; cf. *ibidem,* IV, 180 și XVIII, 198.
3. Marian, *Nașterea,* 381 urm.
4. Cf. Pamfile, *Boli,* 15.
5. Comunicare din jud. Ilfov.
6. *Șezătoarea,* I, 191.
7. Cf. Pamfile, *Boli,* 15; Gorovei, *Credinți,* 1410.
8. Grigoriu-Rigo, *Medicina pop.,* I, 13, 47; Laugier, *Etnogr. medic.*, 89.

h) Bolnavul de ochi se spală cu apa în care și-a spălat preotul mîinile după săvîrșirea sfintei liturghii, sau cu apă dintr-o apă curgătoare, luată mai ales în vinerea Paștilor[1].

i) Se unge bolnavul cu sfîntul mir. Uneori se afumă cu mir, cu salcie de la Florii și cu bumbac de la 12 evanghelii (adică bumbacul cu care s-a șters cineva pe frunte, de mir, în vinerea Paștilor)[2].

j) Cel ce suferă de scurgeri din urechi se așază pe un mormînt necunoscut, iar preotul îi pică mir în ureche[3]. Alteori popa-i toarnă mir în ureche pe fereastra altarului[4].

k) În județul Romanați și Teleorman, pentru boala copiilor, se fac 9 acatiste în 9 vineri. Cu mirul de la acatiste se unge bolnavul pe la încheieturi. Părinții celui bolnav sau cel ce dă acatistele, în tot timpul celor 9 săptămîni, cît se citesc acatistele, trebuie să țină curățenie trupească pentru a nu spurca slujbele[5].

l) Părinții sau rudele celui bolnav de epilepsie cheamă un preot ca să-l boteze pe suferind a doua oară, punîndu-i alt nume. Apa cu care s-a botezat bolnavul o ia mama sau rudele și o varsă, noaptea, în dosul altarului unei biserici[6]. Botezarea a doua oară cu schimbarea numelui bolnavului are, desigur, de scop să-l înșele pe duhul necurat, după cum am pomenit, mai pe larg, în alt loc (§ 93).

m) Se duc lumînări la biserică și se pun la icoane (general).

n) Se iau trei lumînări și, în ziua de Sf. Sava (5 decembrie), rudele bolnavului le duc la biserică și le pun „în credință” la o icoană a sfîntului Sava sau a altui sfînt, și le lasă să ardă o bucată de vreme, cît ține slujba în biserică. Lumînările trebuie să fie de ceară curată. După aceea le duc acasă și, cînd bolnavul de lingoare aiurează și cere de băut, se aprinde una din lumînări și apoi celelalte două sînt aprinse de la cea dintîi și se pică de la fiecare cîte 3 picături în apă. Din această apă i se dau bolnavului 3 înghițituri, iar cu restul îl spală. Picăturile de ceară se pun apoi sub căpătîiul bolnavului[7].

o) Se aprinde o candelă în fața icoanei Maicii Domnului, la biserică (general).

p) Se spală icoana Maicii Domnului – zugrăvită pe sticlă – cu apă de la Bobotează și i se dă să bea celui bolnav de deochi[8].

r) Se spală copilul bolnav de epilepsie cu agheasmă „de la 3 case cununate”[9].

s) Se unge bolnavul cu agheazma făcută în ziua de Izvorul Tămăduirii (vineri după Paști).

---

1. Gorovei, *Credinți,* 2888.
2. Comunicare din jud. Prahova.
3. Laugier, *Etnogr. medic.*, 87.
4. Comunicare din jud. Dîmbovița.
5. Grigoriu-Rigo, *Medicina pop.,* I, 13.
6. *Ibidem,* 14 ; cf. și 150.
7. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 700.
8. Păcală, *Rășinari,* 256.
9. Laugier, *Etnogr. medic.*, 89.

t) Se pune agheasmă în prima scăldătoare a copilului, ca să nu se apropie de el duhurile necurate[1].
u) De „fălcariță”, se descîntă bolnavului în untdelemn luat din candela Maicii Domnului[2].
v) Se descîntă de „Iele” cu cruce, cu tămîie și cu agheasmă[3]. Tot cu crucea și cu tămîie (de la Bobotează) se descîntă de „brîncă” și de „întîlnitură”[4].
x) De „poceală”, bolnavul sărută de 27 de ori crucea cu care i s-a descîntat. Se descîntă cu crucea și pentru „izdat”, „întîmpinat” și „poceală”, boli „în care necuratul lucrează direct asupra bolnavului”[5].
y) Descîntecul de „muma-pădurii” se face cu o cruce, o lumînare și un ciob cu tămîie, aprinsă cu lemn din dosul unei cruci de la hotare[6].

Ne oprim aci, cu toate că am mai putea cita și alte practici în care se constată amestecul credinței creștine cu datini vrăjitorești, moștenite din epoca păgînismului, practici care variază adesea după loc și uneori după bunul plac al cutărei sau cutărei băbărese. Socotim însă că cele pomenite mai sus sînt suficiente pentru a dovedi că poporul, la noi și aiurea, – după nouăsprezece veacuri de creștinism – n-a putut alunga, din mintea și din practicile sale, nenumărate reminiscențe păgîne.

1. Marian, *Nașterea,* 83.
2. Grigoriu-Rigo, *Medicina pop.,* I, 68 ; cf. *Șezătoarea,* XVIII, 8.
3. *Ibidem,* 66.
4. *Ibidem,* I, 18, 89.
5. *Șezătoarea,* XIX, 186.
6. Grigorio-Rigo, *Medic. pop.,* I, 119.

Capitolul XII

Originea leacurilor

De unde, de la cine sau în ce chip a învățat poporul arta de a lecui ? § 164
De cînd știe poporul să vindece bolile ?
Cu alte cuvinte, care e istoria terapeuticii populare ?

Iată întrebări la care nu se poate răspunde ușor.

Din cercetările făcute asupra monumentelor și scrierilor rămase de la popoarele străvechi, se poate răspunde, în parte numai, la ultima întrebare, arătîndu-se filiația, adică trecerea de la un popor la altul a științei primitive medicale, și anume : grecii au împrumutat majoritatea leacurilor pe care le întrebuințau, parte de la chaldeeni și babilonieni, parte de la egipteni. Grecii le-au transmis apoi romanilor care, la rîndul lor, le-au trecut popoarelor pe care le-au cucerit sau cu care au venit în atingere. Această interpretare a faptelor ar putea oarecum să mulțumească, la prima vedere, dacă ar exista în Europa numai popoare care se trag din romani sau care au trăit cîndva în contact mai intim cu strămoșii popoarelor latine. Dar, în cazul acesta, cum se poate explica faptul că terapeutica romanilor se regăsește, în parte identică, la popoarele nordice (norvegieni, suedezi etc.), la slavi și chiar la neamurile de origine turanică ? Și dacă trecem de hotarele Europei, și examinăm leacurile întrebuințate de populațiile semicivilizate, ba chiar de unele din cele sălbatice din celelalte continente, constatăm la acestea o terapeutică care ne surprinde adesea prin asemănarea, dacă nu prin identitatea ei, cu arta de a lecui a popoarelor europene.

Aceste constatări ne fac să tragem concluzia că multe, foarte multe leacuri întrebuințate de popor sînt rămășițe străvechi din timpurile foarte îndepărtate, cînd abia se zămislise omenirea, cînd așa-zisa civilizație nu ne fericise încă cu roadele ei.

Cu privire la prima întrebare : „de la cine și în ce chip a învățat omenirea primitivă arta de a lecui ?” două teorii mai de seamă au fost emise pînă acum.

Întîmplarea

Prima e datorită celebrului doctor Armand Trousseau (1801-1867) § 165
care, pe lîngă savantul său *Traité de Thérapeutique*, lucrare clasică și indispensabilă, pe vremuri, oricărui medic, a scris și despre leacurile empirice. Într-o conferință ținută la Paris, în 1862, zicea, între altele :

„Quand l’homme a été malade, autour de lui, instantanément, il s’est constitué une médecine : ce fut d’abord la médecine de l’hygiène. On était brisé par la fatigue de la maladie, on se tenait

au repos. On avait soif, on buvait de l'eau. La peau était ardente, on prenait un bain. C'est le première hygiène, la première médecine, toute d'expérience, instinctive ; le malade y venait de lui-même, et ceux qui étaient autour de lui approuvaient ce que la malade faisait... Cependant le champ s'est agrandi, et le *hasard* est venu à notre secours. La médecine ne pouvait pas se constituer autrement. Un individu atteint de fièvre au Pérou, accoutumé qu'il était de prendre des boissons amères pour remédier à la fièvre ou au mauvais état de son estomac a pris de la poudre d'une écorce amère qu'il rencontrait dans la Cordillère, il a pris de l'écorce de «quinquina» ; sa fièvre a cédé mieux qu'elle ne cédait auparavant : le voilà apprenant du hasard que la quinquina guérissait cette maladie étrange à laquelle on a donné le nom de fièvre intermittente. *C'est le hasard, rien que le hasard* que a doté l'art de guérir de ce précieux médicament... Je ne sais quel empirique hasardeux a donné à prendre, à l'intérieur, des éponges calcinées, converties en poussière... à un individu atteint de goitre, et le goitre a guéri..."[1].

Cînd scria acestea – acum optzeci de ani – celebrul Trousseau nu știa, desigur, că și la noi, în popor, se recomandă același leac pentru vindecarea gușii : „Iei burete de tîrg, faci o lulea de ciucalău, pui în ea burete și cărbune și fumezi buretele ca tutunul... iar scrumul, cenușa ce iese din arderea buretelui se amestecă cu rachiu, se descîntă și-l bei... și scapi de gușă"[2]. Leacul acesta e întrebuințat, nu numai de români, ci și de alte popoare[3].

„Des jeunes filles pâles, continuă Trousseau, ont bu l'eau d'une fontaine coulant au milieu de sables métalliques qui contenaient des parcelles de fer, et elles ont été guéries, rappelées à la coloration de la jeunesse. Le *hasard* a montré les propriétés du fer dans cette maladie..."[4].

Ne oprim aci cu citatele din conferința lui Trousseau.

Instinctul animalelor

§ 166 Teoria acestui savant, prin care mai toate leacurile sînt datorate întîmplării, n-a găsit aprobarea medicilor învățați de pe vremea lui, ba a fost chiar combătută cu argumente foarte puternice. Nu e locul aci să discutăm părerile acestora. Vom pomeni numai o afirmare semiironică a învățatului Virey, fost profesor la Collège de France, după care „les bêtes ont été les premiers docteurs en médecine"[5]. Dar, cu aproape optsprezece veacuri înainte de Virey, această teorie

1. Trousseau, *Conférences sur l'empirisme* (Paris, 1862), 5 urm.
2. *Șezătoarea,* II, 72.
3. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 16 urm.
4. Trousseau, *op. cit.,* 6.
5. J.J. Virey, în art. „Instinct" din *Dictionnaire des Sciences médicales* (Paris, 1818), XXV, 369 urm.

a fost susţinută de naturalistul Pliniu. În nepreţuita-i enciclopedie a cunoştinţelor de pe vremea lui, acest mare scriitor caută să aducă dovezi numeroase că animalelor le datorează omul descoperirea a o mulţime de leacuri. Iată cîteva exemple :

> „Hipopotamul a dat doftorilor prima lecţie de medicină chirurgicală. Cînd, după o hrană continuă prea îmbelşugată, s-a îngrăşat prea mult, iese la ţărm ca să caute trestii tăiate de curînd : cum vede una mai ascuţită la vîrf, apasă asupra ei şi-şi deschide o vînă de la picior. Uşurîndu-se astfel prin scurgerea sîngelui, îşi oblojeşte apoi rana cu nămol”[1].
>
> „Tot în Egipt, o pasăre numită *ibis* a dat oamenilor o lecţie asemănătoare : îşi spală intestinele vîrîndu-şi ciocul cel încovoiat în acea parte a corpului pe unde e foarte sănătos ca rămăşiţele din hrană să fie evacuate”[2].
>
> „Cerbii[3] au arătat întrebuinţarea frăsinelului (*Dictamnus*) pentru extragerea săgeţilor : cînd sînt răniţi cu această armă, e de ajuns să mănînce frăsinel, pentru ca săgeata să pice afară. Acelaşi animal, dacă e rănit de un păianjen numit *phalangium*, sau de vreo gînganie asemănătoare, se vindecă mîncînd raci”[4].

Şi tot astfel continuă, înşirînd nenumărate cazuri de vindecare a animalelor cu leacuri găsite de ele.

Cu privire la plante, Pliniu citează sute de cazuri în care animalele, întrebuinţîndu-le spre a se vindeca, au arătat oamenilor folosul ce pot trage ca să se lecuiască înşişi cu ele. Astfel, de pildă :

> „Ruta (*Ruta graveolens*) e bună mai ales împotriva muşcăturii şerpilor, aşa că nevăstuicile, cînd se pregătesc să se lupte cu acest soi de reptile, se imunizează mai întîi mîncînd rută”[5].
>
> „Un fel de lăptucă cu foi rotunde şi scurte e numită de unii *hieracia* (*Tragopogon picroides*), pentru că uliul (ἱέραξ), zgîriind-o şi umezindu-şi ochii cu sucul ei, îşi limpezeşte vederea, cînd simte că-i cam tulbure”[6].

Ceea ce e mai interesant e că unele din leacurile despre care scrie Pliniu că sînt datorate instinctului animalelor, şi a căror întrebuinţare se pierde în negurile vremilor primordiale, au ajuns pînă la noi. Astfel :

> „Şi animalele, scrie savantul naturalist, au descoperit plante, între care *Chelidonia* ’rostopasca’ sau ’iarba rîndunelei’, franc. *herbe de l’hirondelle*. Cu aceasta, rîndunelele redau, în cuib, puilor lor vederea, chiar atunci, zic unii, cînd li s-au crăpat ochii”[7].

---

1. *Natur. hist.,* VIII, 40 ; cf. şi XXVIII, 31.
2. *Ibidem,* VIII, 31.
3. În alt loc (XXV, 53) zice acest lucru despre ciute.
4. *Ibidem,* VIII, 41.
5. *Ibidem,* XX, 51.
6. *Ibidem,* XX, 26.
7. *Ibidem.*

Această credință s-a păstrat pînă astăzi la aromâni :

> „Iarba aceasta, zisă *hilinduneaua*, întrebuințată ca leac pentru ochi, se mai numește și *alîndurișe*, din cauză că numai rîndunelele o cunosc. Se poate găsi dacă prinzi puiul unei rîndunele și-i faci rău la ochi. Mumă-sa, îndată ce vede asta, aleargă imediat după iarba ei ca să-l vindece și, observînd încotro merge și unde se coboară din zborul ei, cauți acolo și trebuie s-o găsești”[1].

Astăzi, cei din părțile noastre vindecă cu această buruiană tăieturile și vătămăturile, dar în special negii[2]. Se mai întrebuințează, în comprese puse la ochi, contra albeții[3]. Și la sfîrșitul veacului al XVIII-lea, această buruiană era recomandată ca leac pentru durerile de ochi : „Să iei de la spițerie zeamă de *helidonia*, adică buruiana rîndunelei, și cu zeama ei să speli ochii”[4].

În diversele ținuturi ale Germaniei, după ce în tot cursul Evului Mediu această plantă s-a bucurat de aceeași stimă ca la vechii romani, și era întrebuințată pentru vindecarea albeții, se mai folosește și astăzi contra unei afecțiuni a ochilor (de unde și numele ei popular de *Lichtkraut*, *Augenklar* etc.)[5]. Aceeași întrebuințare o are în Italia[6].

Să ne întoarcem la Pliniu.

> „Cîinii, scrie marele naturalist, au găsit și *Canaria* (o plantă graminee) cu care se vindecă de lipsa de poftă de mîncare. Ei mănîncă această plantă în fața noastră, dar în așa fel că nu poți vedea niciodată ce fel este, pentru că n-o vezi decît după ce au mestecat-o bine în gură”[7].

Tot astfel se crede la noi că pisica și cîinele mănîncă o buruiană numită *iarba-cîinelui* (*Cynodon dactylon*), cînd îi doare capul[8].

În Bucovina se zice că, atunci cînd îl doare capul, cîinele mănîncă o iarbă lungă ca mohorul pe care i-a arătat-o șarpele[9].

Mai e o altă plantă, *cătușnica*, numită și „iarba mîței” (*Nepeta cataria*, franc. *herbe-aux-chats*, germ. *Katzenkraut*, pe care o caută foarte mult pisicile : se tăvălesc peste ea și o mănîncă cu mare poftă. Se crede că fac aceasta cînd le doare capul[10].

Despre o altă plantă, nedeterminată mai de aproape, se zice că „pe cîini îi cunoaștem că au durere de cap... cînd... mănîncă un fel de iarbă cu foaia lată”[11].

---

1. Papahagi, *Lit. pop.,* 270 urm.
2. Panțu, *Plantele,* 250.
3. Buturã, *Plante cunoscute,* 72.
4. Gaster, *Liter. pop*., 537.
5. Cf. Marzell, *Heilpflanzen,* 55 urm.
6. Pedrotti-Bertoldi, *Piante indigene,* 82 urm.
7. Pliniu, *Natur. hist*., XXV, 51.
8. *Șezătoarea,* IV, 44.
9. Voronca, *Datinele,* 849.
10. Panțu, *Plantele,* 52 ; *Șezătoarea,* IV, 123 ; Rev. *Ion Creangă,* I, 8.
11. *Șezătoarea,* IV, 123.

Continuăm cu un ultim citat din scrierea lui Pliniu : „O buruiană excelentă împotriva mușcăturilor de șarpe e aceea cu care se lecuiesc șopîrlele rănite în luptele lor cu acesta”[1].

Despre această plantă se pomenește și în credințele aromânilor :

> „Poporul crede că, dacă doi șerpi se încaieră și se întîmplă ca unul să moară, celuilalt i se face milă și imediat aleargă după o iarbă pe care numai șerpii o cunosc. În momentul acela, să fie un om acolo și să urmărească unde se duce șarpele cel viu, după moartea celuilalt, el va putea găsi locul unde crește iarba aceea, felul ei, și va putea și dînsul culege dintr-însa, ca să învieze cu ajutorul ei pe cei morți”[2].

Ne oprim aci, căci ne-ar trebui zeci de pagini ca să înșirăm toate minunățiile pe care le povestește Pliniu despre celelalte buruieni de leac pe care le-ar fi descoperit animalele.

Instinctul și experiența omului

Să fi fost oare numai animalele cele care să fi arătat omului cum să § 167
se vindece ?

N-ar fi tocmai spre lauda noastră dacă am admite pe de-a întregul această teorie. Însuși Pliniu, care o susține cu tărie, adaugă totuși : „La urma urmelor, e o rușine (să se creadă) că toate animalele, afară de om, știu ce e bun pentru sănătate”[3].

În lupta zilnică pe care o ducea primitivul împotriva dușmanilor sănătății lui, în grija lui de a se vindeca de răni și de a-și alina durerile pricinuite de diferitele boli care-i sleiau puterile, să fi fost el inferior animalului, care încerca și știa să se lecuiască ? Atunci simplul instinct, de care sînt călăuzite animalele, să prețuiască mai mult decît inteligența, rațiunea și darul de observație, cu care e înzestrat omul ? Ar fi o copilărie să admitem acest punct de vedere.

Suferința l-a silit pe om să încerce toate mijloacele de vindecare : a experimentat cînd un lucru, cînd altul, și-a oblojit rana cînd cu o buruiană, cînd cu alta, a lins-o sau a uns-o cu scuipat, cu nămol, cu baligă sau cine mai știe cu ce, pînă i-a dat de leac, cu alte cuvinte pînă ce a constatat că cutare sau cutare din mijloacele întrebuințate e cel mai eficace. O dată leacul găsit, el îl comunica semenilor săi, întrebuințarea lui devenea generală și tradiția îl transmitea urmașilor, din generație în generație.

Cu timpul, s-a constituit, în omenirea primitivă, un fel de cod nescris de leacuri, un fel de tratat de terapeutică empirică, care s-a transmis, ca o moștenire prețioasă din negurile vremurilor, generațiilor care s-au perindat.

Depozitarii acestor rețete erau mai ales preoții și, la popoarele sălbatice, vrăjitorii. Aceștia își însoțeau administrarea leacurilor cu

1. Pliniu, *Natur. hist.*, VIII, 41.
2. Papahagi, *Liter. pop.,* 283 urm.
3. Pliniu, *Natur. hist.*, XXVII, 2.

invocații către divinitate sau cu ocări adresate duhurilor necurate, spre a le alunga din trupul omului : iată ce sînt descîntecele din ziua de astăzi.

Leacurile noastre băbești

§ 168 Cu timpul, cînd medicina empirică s-a dezvoltat la popoarele civilizate, formulele de rețete, păstrate multă vreme cu sfințenie de preoți, au început să se strecoare și în lumea laicilor. Cele mai multe din leacurile prescrise de primii medici empiriști nu sînt decît remedii transcrise de ei de pe papirusurile egiptene, de pe însemnările preoților indieni sau chaldeeni etc. La acestea s-au adăugat leacurile experimentate de ei înșiși sau aflate de la lecuitorii din popor. Din acestea, multe rețete s-au transcris, mai ales de către călugării din Occident, și manuscrise numeroase cu tot felul de leacuri se găseau în mîinile medicilor și lecuitorilor empirici, care le recomandau bolnavilor pe care îi îngrijeau.

La noi, numeroase manuscrise conținînd tot felul de leacuri, cea mai mare parte traduse din slavonește, au început să circule cu începere de pe la jumătatea veacului al XVIII-lea. Aceste manuscrise conțin și multe leacuri întrebuințate astăzi de lecuitoarele noastre de la țară, dar nu putem ști dacă au fost intercalate de copiști sau dacă se găseau în modelele slave de pe care au fost traduse. Fapt cert e că o rețetă, un mijloc de vindecare circulă, se transmite de la o babă la alta, dintr-o regiune într-alta, probabil chiar dintr-o țară într-alta. Totuși leacurile noastre băbești nu sînt, în mare parte, împrumutate din cele înregistrate în manuscrise, după cum s-au întîmplat lucrurile în Occident, și nu sînt, cel puțin o mare parte din ele, împrumutate de la alt popor. Multe, foarte multe din ele sînt moșteniri străvechi, transmise de generațiile trecute lecuitoarelor noastre, o dată cu practicile magice, indispensabile pentru obținerea unei vindecări a bolii.

O foarte bună lucrare – premergătoare poate a unui studiu mai amănunțit – asupra tuturor manuscriselor cu rețete medicale din colecțiile Academiei Române, a Bibliotecii Institutului de Istoria Medicinei din Cluj și a Societății Regale Române de Istoria Medicinei din București, a fost făcută de I.C. Cazan[1]. Nu ne împăcăm însă, în totul, cu încheierea acestui studiu, în care autorul susține că „o parte dintre rețetele autentic populare au luat naștere în sînul poporului nostru ; *cele mai multe însă sînt creații străine*, pătrunse alături de alte texte și acceptate de poporul nostru"[2]. Aceste rețete n-au putut pătrunde în popor și să fie întrebuințate de babele de la țară pentru bunul motiv că – ele neștiind carte – n-au avut cum să-și însușească aceste leacuri de origine cărturărească. Dar... ar mai fi încă multe de spus asupra chestiunii. Scopul nostru nefiind însă de a face aci un studiu asupra istoriei medicinei populare, trecem la alte chestiuni care ne preocupă mai mult.

---

1. „Texte de folklor medical", în *Cercetări literare*, publicate de N. Cartojan, II (1936), 55-78.
2. *Ibidem,* 78.

PARTEA A DOUA

MEDICINA MAGICĂ

Capitolul I

Simbolismul în terapeutica populară

Magia imitativă

„A dat Dumnezeu boli, dar a lăsat și leacuri", se exprimă poporul în înțelepciunea lui. Dar... are o concepție ciudată despre raportul care există între boală și leac. Mintea lui simplistă a imaginat un fel de legătură intimă, o corelație mistică sau un fel de simpatie magică, nu numai între suferințele lui trupești și între mijloacele de alinare a acestora, ci între tot ce se atinge de traiul lui, de buna stare a gospodăriei lui etc. și între lumea din afară, între tot ce-l înconjoară sau între toate acțiunile lui. Pentru ca să-i priască ceva, pentru ca să izbutească în ceea ce întreprinde, omul trebuie să imite, prin acțiunile lui, tot ce i se pare că are oarecare legătură, oarecare asemănare cu ceea ce dorește să realizeze : trebuie, cu alte cuvinte, să recurgă la *magia imitativă*. § 169

Următoarele exemple, citate din diverse colecții de materiale de folclor, vor ilustra minunat aceste concepții ale poporului. Parte din aceste credințe le regăsim și la alte popoare:

1. „Preotul, cînd vine într-o casă, trebuie *să șadă*", căci *șed* pețitorii, *șade* norocul, *șed* cloștile..."[1].
2. „Cel ce pune ouăle la o cloșcă trebuie *să se așeze jos*", căci *altfel nu va sta cloșca bine pe cuibar*"[2].
3. „De la masă trebuie *să se scoale toți deodată*, ca *să iasă deodată puii*... În Botoșani, mama, cînd se scoală, *cloncănește*, iar copiii *țipă ca puii*... Femeia tot timpul *nu se urnește* de la masă, *ca să nu se urnească cloștile...*"[3].
4. „Cînd coci ou în spuză, *să nu-l acoperi* de tot, căci *se înădușesc* puii în găoci"[4].
5. Cînd scoți întîi puii afară, îi scoți în poală și *cu ochii închiși*, ca *să nu-i vadă uliul sau cioara* și, punîndu-i în ogradă, să zici : „Cum nu văd eu amu, așa să nu vadă cioara puii"[5].
6. „Cînd seamănă grîu mai întîi, semănătorul aruncă de trei ori sămînța *cu ochii închiși*, zicînd : «așa *să nu vadă păsările grîul, cum nu-l văd eu acuma*»"[6].

---

1. Voronca, *Datinele,* 46 ; cf. *Șezătoarea,* II, 197 ; III, 50, XII, 168 ; Rev. *Ion Creangă,* III, 339-340 ; IV, 182.
2. *Șezătoarea,* III, 150.
3. Voronca, *Datinele,* 51.
4. *Șezătoarea,* II, 66 ; VI, 27 ; Rev. *Ion Creangă,* III, 340 ; VI, 2.
5. Voronca, *Datinele,* 428 ; cf. *Șezătoarea,* II, 67 ; VI, 34 ; Rev. *Ion Creangă,* II, 159 ; III, 213 ; *An. Arh. de Folkl.,* I., 224.
6. Gorovei, *Credinți,* 1608 ; cf. Rev. *Ion Creangă,* IV, 362.

7. La aromâni, „hoţii au obiceiul să treacă prin cimitir *cu ochii închişi* şi iau lut de pe morminte ; din acest lut aruncă pe casa unde vor să fure, că aşa nu-i simte nimeni”[1]. În Bucovina, ca să-ţi fie casa ferită de tîlhari, „să mergi noaptea la mormînt şi să iei ţărînă de trei ori de la mormînt de bărbat şi să zici : «mortul nu se mişcă, mortul nu vede, mortul mîna nu întinde, mortul nu umblă ; aşa să nu vadă tîlharii casa mea, aşa mîna să nu întindă, aşa să nu vină, aşa să nu se mişte»”[2]. E curios că acelaşi procedeu îl întrebuinţează tîlharii de peste nouă ţări şi nouă mări : „À Jawa, le voleur enlève une poignée de terre à une tombe et l'éparpille tout autour de la maison qu'il veut cambrioler ; ceci plonge la maisonnée dans un sommeil de plomb. Un Indou... jette les cendres d'un bûcher sur la porte de la demeure qu'il veut spolier ; un Péruvien... répand des ossements en poussière autour de l'habitation à piller”[3]. Se crede însă mai adesea că tîlharii, spre a nu fi simţiţi, merg la furat cu o mînă de om sau de copil mort, alteori, numai cu degetul cel mic de la mort ; cu acestea înconjoară casa unde au de gînd să prade, şi toţi ai casei, oameni şi cîini, dorm ca morţi[4]. Credinţe aproape identice se regăsesc la mai toate popoarele din Europa şi din celelalte continente.
8. „Cîrciumarii bagă *lipitori* în vin, *ca să se lipească lumea de vin* ca lipitorile”[5].
9. „Cînd ia mirele zestrea miresei acasă, mireasa să pună în ladă o *păpuşă*, ca să fie *mirele mut ca păpuşa*”[6].
10. „Mireasa dă soacrei ca dar o *cămaşă fără gură*, ca *să n-aibă gură în casă*”[7].
11. „Să nu izbeşti *merele* unul de altul, că are să dea *piatră*”[8], sau, mai adesea : „pînă la Sf. Ilie, *să nu baţi* merele, căci *bate* piatra”[9].
12. „În ziua de Sf. Alexe, să nu iei în mînă ac, sulă, băţ, furcă, în fine, nimic *ce e ascuţit*, căci vezi *şerpi* peste an”[10].
13. „Deoarece *barza* se hrăneşte cu *şerpi*, cel ce a înghiţit un şarpe trebuie să mănînce bucate făcute cu carne de barză”[11]. Sau : „Cînd va intra *şarpele* într-un om, să prindă o *barză*, s-o taie, să-i scoată inima, s-o fiarbă bine şi să-i bea zeama”[12].
14. Pentru că babiţa (pelicanul) are *guşă*, se recomandă untura de babiţă celor ce *suferă de gît* cu răguşeală[13].

---

1. Cosmulei, *Datini,* 52.
2. Voronca, *Datinele,* 529.
3. Frazer, *Rameau d'or,* 31.
4. Voronca, *Datinele,* 531 ; Rev. *Ion Creangă,* V, 115 ; VII, 248 ; IX, 176.
5. Gorovei, *Credinţi,* 199.
6. *Şezătoarea,* II, 195.
7. Gorovei, *Credinţi,* 534.
8. Rev. *Ion Creangă,* V, 313.
9. Voronca, *Datinele,* 796 ; cf. *Şezătoarea,* I, 128 ; II, 197 ; III, 213 ; VI, 41.
10. Voronca, *Datinele,* 579.
11. Pamfile, *Boli,* 60.
12. *Ibidem,* 61 ; *Ghiluşul,* I, 10.
13. Leon, *Ist. nat. medic.,* 79.

15. „Umplînd cineva borșul, trebuie să fie atunci *mînios*, ca să fie borșul *acru*”[1]. Sau : „Cînd umpli borș, dacă vrei să fie acru, să dai cu lopățica... pe la nasul unuia care *se supără* repede, căci se va face borșul *acru ca și el*”[2].
16. În Țara Oașului, cînd se descîntă de „mărin”, se ia „un miez de piatră într-o cîrpă de *mătase*, ca să *moaie* umflătura de la uger *ca mătasea*”[3].
17. Se ține Vinerea *seacă* (vinerea Paștilor), pentru ca *să sece bubele și toate bolile* din trup[4].
18. „Creanga pe care a cîntat cucul se pune în lăutoarea fetelor, ca să fie *dragi la lume, cum e și cucul de drăgălaș*”[5].
19. O bucățică din „funia clopotului bisericii e bună de pus în lăutoare, ca să *fii ascultat de lume, cum e ascultat clopotul*”[6].
20. „Copilului nou-născut i se dă de băut dintr-un *clopoțel*, sleit ca să fie *cîntăreț* mare”[7].
21. „Cu betele să nu te încingi pe *dos*, că ești *în dosul tuturor*”[8].
22. „Cu ață de la ițe să nu te legi la picioare, că *dai îndărăt ca ițele*”[9].
23. Nu mînca ceva *uitat*, că *uiți* degrabă[10]. Să nu mănînci pîine *uitată* că nu te mai însori, *rămîi uitat* ca pîinea[11]. „Pîinea ce-o *uiți* în cuptor să n-o mănînci, sau mîncarea *uitată* în vatră, căci *uită oamenii de tine*”[12]. Tot astfel, în Indiile orientale olandeze, locuitorii din insula Halmahera nu mănîncă ceva uitat (un cartof sau o banană ce a rămas în fundul oalei), ca să nu devină uituci[13].
24. „Femeia, cînd pleacă cu marfa la tîrg, pune apă în ciur și zice : «Cum *nu stă apa în ciur*, așa *să nu stea marfa mea*»”[14].
25. În județul Dolj (com. Leu), copilul bolnav de friguri e dus pînă-n zori în dosul casei, unde-l scaldă cu apă trecută prin *ciur*, ca să nu țină copilul frigurile, *cum nu ține ciurul* apa[15].
26. „Cînd se învălește pînza pe sul, se înnoadă o *pană de găină*, ca pînza să meargă așa de *ușor în stative, ca pana*”[16].
27. „Copiilor mici, cînd încep să se ridice în picioare, întîi să le dai cu *pana de gîscă* peste picioare, ca să fie *ușori ca pana*”. În Basarabia li se pune o *pană de găină* în scăldătoare[17].

---

1. Gorovei, *Credinți,* 303 ; *Șezătoarea,* II, 195.
2. Rev. *Ion Creangă,* IV, 150 ; cf. *ibidem,* III, 179.
3. *An. Arh. de Folkl.,* I, 205.
4. Marian, *Sărbătorile,* II, 297-298, 301.
5. *Șezătoarea,* II, 195 ; VI, 30.
6. *Ibidem,* II, 196.
7. Gorovei, *Credinți,* 83 ; cf. Rev. *Ion Creangă,* VI, 21.
8. *Ibidem,* III, 179.
9. *Ibidem.*
10. *Șezătoarea,* II, 196.
11. *Ibidem,* VI, 50.
12. Voronca, *Datinele,* 230.
13. Frazer, *Rameau d'or,* 31.
14. *Șezătoarea,* XII, 158.
15. Laugier, *Etnogr. medic.*, 90.
16. *Șezătoarea,* III, 50.
17. Gorovei, *Credinți,* 888 ; *An. Arh. de Folkl.,* II, 96.

28. „Cînd un copil e leneș, e bine să-i dai *aripi de furnică*, și atunci se face *iute și sprinten ca furnica*”[1].
29. Copilul în a cărui scaldă se va pune trup de *licurici*, se va face *luminat la minte*[2].
30. „La Pași sau Crăciun, întîi să mănînci pește sau pasăre, ca să fii *ușor ca pasărea și vioi ca peștele*”[3]. Sau: „cine în ziua de Crăciun mănîncă carne de vrabie, acela *e ușor vara la muncă ca vrabia*”[4].
31. În județul Dolj, pentru dureri nevralgice, i se dă bolnavului să bea apă în care *s-a stins un fier* găsit, înroșit în foc, aproape de locul dureros, ca să *se stingă tot astfel și durerea*[5].
32. În special, în practicile uzitate cînd femeia trebuie să nască, se recurge foarte adesea la magia imitativă : femeia însărcinată trebuie să bea apă în care s-au deschis 3 sau 9 lacăte încuiate, căci așa *cum se deschid lacătele* în apă, *așa să se deschidă facerea*. I se dă cu noroi de pe roata carului, căci *cum sare noroiul cînd merge roata, așa să sară copilul din pîntece*. Se trece femeia printr-un cerc de butoi, căci *cum curge butoiul fără cercuri, și nu ține apă așa să nu țină femeia copilul.* Se unge femeia cu untură de iepure pe tot corpul, căci *cum sare iepurele, așa să sară copilul din femeie* etc.[6]
33. La aromâni, cînd li se taie fetelor părul, ele șed pe o funie și pe o mătură, ca să le crească părul *lung ca funia și des ca firele măturii*[7].
34. „Se aruncă gunoiul de gîndaci de mătase în drum, ca să-l calce oamenii și să se facă firele lungi cît drumul”[8].
35. „Să nu cauți vitele pierdute *mîncînd*, că ți le *mănîncă lupul*”[9].
36. „Cînd sînt vitele noaptea pe cîmp, femeia pune lacătul la verigi (lanțul de care e atîrnată căldarea) : *închizînd lacătul, închizi gura lupilor*”[10].
37. Cînd *te mănîncă nasul*, ai să *mănînci bătaie* (credință foarte răspîndită).
38. „Cînd te speli pe picioare, *să nu te ștergi*, că-ți *ștergi norocul*”[11].
39. „Os de *vită crăpată* să porți la tine, ca *să-ți crape dușmanii*”[12].
40. În săptămîna *brînzei* să nu te speli pe cap, *că-ți albește părul* curînd[13].

---

1. Marian, *Insectele,* 246.
2. *Ibidem,* 53.
3. *Șezătoarea,* XII, 160.
4. *Ibidem,* VI, 42, 47 ; Rev. *Ion Creangă,* IX, 175.
5. Laugier, *Etnogr. medic.*, 87.
6. *Ibidem*, 21 urm.
7. Papahagi, *Liter. pop.,* 311 urm.
8. *Șezătoarea,* I, 154.
9. Rev. *Ion Creangă,* IV, 21.
10. *Ibidem,* V, 268 ; cf. și IV, 21.
11. *Ibidem,* IV, 21 ; cf. și I, 148 ; *Șezătoarea,* II, 195.
12. Leon, *Ist. nat. medic.,* 8.
13. *Șezătoarea,* III, 123 ; Rev. *Ion Creangă,* III, 212.

41. În ziua de Bobotează, unii oameni iau grîu fiert și-l aruncă în pod, zicînd : „să dea Dumnezeu *să crească grîul așa de mare ca pînă în pod*”[1].
42. Cînepa și inul joacă un rol de căpetenie în gospodăria țăranului. De aceea, constatăm la toate popoarele o grijă deosebită pentru aceste plante textile și dorința pe care o manifestă de a le vedea crescînd cît mai mari. Pentru a-și vedea realizată această dorință, săteanul, mai ales însă săteanca, recurge la tot felul de magii imitative. Astfel în Bucovina, „în ziua de Spolocanie (cea dintîi zi din postul mare), femeile beau și *joacă ca să li se facă cînepa*”[2].
„Ca să rodească *cînepa*, beau și *joacă* femeile de Sf. Vasile”... sau în ziua de lăsatul-secului de postul mare. Dacă „n-ai cu cine, măcar singură *să tropăiești*”[3].
În județul Tutova, „cînd vezi cea dintîi rîndunică, primăvara, să zvîrli țărîna *în sus* cu mîna, că atît *va crește cînepa* de mare, cît de sus a ajuns țărîna zvîrlită”[4].
În județul Suceava (Baia), „în vinerea Paștilor, *se suie* fetele în *clopotnița* bisericii și sună clopotul, ca să *crească cînepa*”[5].
Pe Valea Nistrului, în Basarabia, „moșnegii și babele se dau în ziua de Paști în *scrînciob*, ca să *crească cînepa*”[6].
În județul Romanați, la lăsatul-secului, flăcăii obișnuiesc să facă focuri pe drumurile satului. Aprind cîte o bucată de pînză dintr-un sac, după ce au muiat-o în petrol, o pun într-un par, o *ridică în sus* și strigă : „atît *să se facă cînepa* la vară pînă unde ajunge focul”. După aceea pleacă prin sat, strigînd la foc fetele mari[7].

Toate aceste operații de magie imitativă le regăsim, în mare parte identice, la cele mai multe popoare din Europa[8].

43. Pentru a încheia acest șir de exemple de magie imitativă, vom aminti obiceiurile practicate pentru aducerea ploii. § 170
Dintre toate vrăjile întrebuințate de omenire, nu numai de popoarele sălbatice, ci și de acelea care se bucură de multă vreme de binefacerile civilizației, magia imitativă a fost și este cel mai des practicată.
Vrei să faci să cadă ploaia ? N-ai decît s-o imiți prin stropirea cu apă. Dacă, dimpotrivă, vrei s-o faci să înceteze, și să aduci seceta,

---

1. Marian, *Sărbătorile,* I, 194.
2. Voronca, *Datinele,* 909.
3. *Ibidem,* 1059.
4. Rev. *Ion Creangă,* IV, 150.
5. *Șezătoarea,* II, 196 ; Rev. *Ion Creangă,* V, 117 ; XII, 45 ; Voronca, *Datinele,* 344.
6. *An. Arh. de Folkl.,* IV, 70.
7. Culeasă personal.
8. Sébillot, *Paganisme,* 237 ; Frazer, *Rameau d'or* 29 ; Rolland, *Flore,* X, 43 urm. ; Rougé, *Touraine,* 56 ; Schneeweiss, *Weihnachtsbräuche,* 177 ; Sartori, *Sitte,* I, 109 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, III, 149, 1435.

nu faci alta decît te ferești de apă, și recurgi la căldură și la foc, pentru a usca umezeala cea multă.

Așa de pildă, în Rusia, în anumite localități, cînd e nevoie de ploaie, trei oameni se duc într-o pădure și se urcă în niște brazi. Unul din ei bate cu un ciocan într-o căldare de aramă sau într-un butoiaș, imitînd tunetul ; altul freacă doi tăciuni aprinși făcînd să sară scîntei : acestea închipuie fulgerele ; iar al treilea moaie un mănunchi de crăci înfrunzite într-un vas cu apă, și stropește de jur-împrejur, imitînd astfel ploaia.

O magie imitativă, care se aseamănă întru cîtva cu cea practicată în Rusia, e datina oltenească cunoscută sub numele de *fierărit*. Cînd e secetă, flăcăii se adună, noaptea, în curtea bisericii, avînd fiecare cîte un clopot de la gîtul vitelor. Unul din ei se suie în turla bisericii și începe să tragă clopotele și să bată în toaca de fier, pe cînd cei rămași jos fac un zgomot infernal cu clopotele de vite, unele dogite, altele crăpate, de vuiește satul și răsună codrii. Apoi umplu niște hîrdaie cu apă de la fîntînă, stropesc de jur-împrejur și se duc după aceea pe la casele oamenilor, udînd lumea cu apa din hîrdaie. Zgomotul făcut de clopote caută să imite bubuitul tunetului, iar udarea cu apă e magia imitativă cu ajutorul căreia își închipuie că vor decide ploaia să se reverse pe pămînt.

Apa fiind prima condiție de viață a cîmpului, e firesc lucru ca uneltele întrebuințate la lucrarea pămîntului să joace și ele un rol în magia imitativă care are ca scop provocarea ploii. De aceea, una din datinile cele mai uzitate e să se fure o grapă, și să se arunce într-o apă curgătoare. În Țara Oltului, o femeie care-și alăptează încă pruncul la sîn fură grapa și o aruncă în apă. Aiurea, se aruncă în apă plugul, întocmai ca în unele ținuturi din India, din Caucazia și din Armenia, unde femei și fete, uneori dezbrăcate pînă la piele, se înhamă la un plug pe care-l tîrăsc pe cîmp, noaptea, și-l aruncă apoi în apă.

Alteori, femeia însărcinată e luată ca simbol al rodniciei. După cum ea dă naștere unui prunc, tot așa cîmpul e chemat s-o imite și să dea naștere roadelor. Se toarnă deci apă peste o femeie însărcinată, ca și cum s-ar uda însuși cîmpul cu ploaie.

Tot printr-o magie imitativă se caută în Bucovina să se provoace ploaia, turnîndu-se apă pe o fetiță, pînă începe să plîngă. Lacrimile ce curg șiroaie pe obrajii ei sînt menite să atragă, prin imitație, ploaia ce trebuie să se reverse cu aceeași abundență.

Această practică magică nu se deosebește mult de aceea pe care o găsim la locuitorii din insula Jawa, unde doi oameni se biciuiesc atîta timp cu nuielele pe trupul gol, pînă cînd sîngele începe să curgă șiroaie pe corpul lor. Sîngele care curge trebuie să atragă, prin imitație, revărsarea ploilor.

Dar nu numai cîmpul are nevoie de apă, ci și oamenii îi duc lipsa în ținuturile unde nu sînt ape mari curgătoare, unde pîraiele seacă, unde izvoarele lipsesc cu desăvîrșire. Le trebuie neapărat apă, fie pentru vitele lor, fie pentru ei înșiși, de băut și de gătit

bucatele. De aceea, vedem în unele locuri întrebuințîndu-se în magia imitativă vasele care slujesc la gătirea bucatelor. Datina cea mai răspîndită la noi este de a se fura o oală nouă spre a o arunca într-un puț. Alteori se aruncă în apă ceaunul în care se face mămăliga, ca să ceară apă. Foarte adesea se fură de la o femeie însărcinată un țest în care se coace pîinea, și se aruncă pe ascuns în fîntînă. Aiurea este obiceiul ca trei fete să fure de la trei femei însărcinate trei linguri și să le arunce în puț.

Nu mai cităm alte exemple, căci socotim că acelea pe care le-am pomenit ilustrează cu prisos concepțiile poporului cu privire la magia imitativă.

Potrivit acestei magii simpatice, cîinele, corbul, cocoșul, bufnița fiind cîte o imagine a vigilenței, oricui poartă cîte un ochi al unuia din aceste animale, nu-i va fi somn niciodată. Broasca, fiind din firea ei flecară, limba ei, pusă pe pieptul unei femei, o va face să destăinuiască toate gîndurile ei ascunse. Tot astfel, în medicina empirică, se caută leacuri în asemănări. Iepuroaica, fiind foarte prolifică și socotită ca simbol al rodniciei, se recomandă de către vechii medici, femeilor sterile, carnea sau sîngele de iepure. Ursul, fiind tare păros, se recomandă de către Placitus untura de urs pentru creșterea părului[1]. Împotriva podagrei se folosesc rîme, pentru că acestea se strîmbă ca și picioarele bolnavului de podagră.

Similia similibus curantur

Magia imitativă e în strînsă legătură cu preceptul *similia similibus* § 171
curantur, emis de medicii din Evul Mediu, și a cărui aplicare o regăsim în medicina empirică a tuturor popoarelor de pe glob.

Regretatul culegător de folclor M. Lupescu, într-unul din foarte numeroasele articole publicate în revista *Șezătoarea,* dă următorul sfat acelora care s-au cam afumat cu luleaua : „Dacă, după beție, te doare capul și ești mahmur, poți să te dregi și să-ți treacă durerea de cap bînd din nou vin ori rachiu, căci *cui cu cui se scoate*, și scapi de năuceala de cap...”[2]. Formula *similia similibus curantur*, care înseamnă, vorbă cu vorbă, ’cele asemenea se vindecă prin cele asemenea’, nu se poate traduce mai nimerit decît prin „cui cu cui se scoate”. Potrivit acestui precept, orice boală sau orice rană se tămăduiește cu leacuri analoage, adică cu acelea care prezintă o asemănare oarecare cu înfățișarea rănii sau bolii cuiva, cu sediul unde s-a localizat, cu cauza

1. „Ursinus adeps cum ladano et vino mictus capillos fluentes restringit et facit crescere” (*Lib. Medic.*, XIII, I). E interesant să amintim că acest leac era întrebuințat și la noi în prima jumătate a veacului trecut : „Pentru ca să crească părul... cenușă de nuci și de alune să amesteci cu *untură de urs* și să te ungi pe păr” (Drăghici, *Iconomia* 89 ; cf. și *Șezătoarea,* XV, 94). Ba chiar, și astăzi, fetele din județul Teleorman se ung pe cap cu o alifie făcută din coajă de plop, coajă de nucă și *untură de urs* (Grig.-Rigo, *Medic. pop.*, I, 40).
2. *Șezătoarea,* III, 14.

care a provocat-o sau cu diferitele ei manifestări. Astfel, de pildă, o boală, în urma căreia trupul sau o parte din trup prezintă o colorație *galbenă*, se va vindeca cu ceva care prezintă aceeași culoare: *flori galbene, un fir galben, urină galbenă* etc. Dacă prezintă o colorație *roșie*, bolnavul se va vindeca cu ceva roșu: *flori roșii, zeamă de fructe roșii, sînge* etc[1].

Bolnavul ce pătimește de *inimă* se va tămădui cu *inima unui animal*. Dacă s-a umplut cineva de *rîie*, i se va da ca leac ceva care prezintă o înfățișare analogă, de pildă o *broască rîioasă*. Omul mușcat de o *nevăstuică* se va lecui cu o *piele de nevăstuică*. Celui mușcat sau speriat de *lup*, leacul îi va fi *afumarea cu păr de lup* etc.

Plantele, prin înfățișarea, culoarea sau alte particularități exterioare ale lor, păreau, din timpurile cele mai vechi, a arăta omului la ce anume boli puteau fi întrebuințate cu folos. Ba chiar numele buruienilor, printr-o asemănare mai mult sau mai puțin apropiată cu numele unei boli, indicau foarte adesea întrebuințarea lor pentru vindecarea acestora.

Unele minerale, pietre prețioase, sau alte corpuri anorganice, își afirmă, mai adesea prin culoarea lor, însușirile cu care le-a înzestrat natura, iar poporul se servește de ele pentru a tămădui bolnavii[2].

Această ciudată terapeutică, întemeiată pe un fel de simpatie între boală și între cauzele care o produc, sau între aspectele similare ale lumii din afară, animale sau părți din corpul lor, plante, minerale etc. ne-a fost transmisă din timpuri imemoriale, din primele veacuri de existență a omenirii. Toată lumea din vremile străvechi a crezut în ea, tot Evul Mediu a folosit-o, și pînă în zilele noastre, în afară de babele doftoroaie, o mai recomandă pe alocuri cîte un tămăduitor homeopat. Să nu ne mire deci cînd un filosof de talia lui Schopenhauer nu se sfiește de a scrie: „O ramură a vechii magii s-a păstrat în mod notoriu în popor, care o practică zilnic... în special leacurile simpatice, de a căror eficacitate abia se poate îndoi cineva”[3].

Sînt atît de numeroase leacurile întrebuințate în medicina babelor, a căror origine trebuie căutată în magia imitativă și în procedeul *similia similibus,* încît ne vedem siliți să le împărțim în trei grupuri.

Analogia culorilor

§ 172 A) Întîiul grup îl constituie leacurile izvorîte din *analogia culorilor*.

O stare morbidă care prezintă o culoare *roșie* va fi tratată, pentru a o lecui, cu ceva *roșu*.

a) „Cînd cineva se îmbolnăvește de cori (pojar)”, scrie dr. Leon (*Ist. nat. medic.* 125), „trei zile are fierbințeală, trei zile îi ies niște

1. „Le jaune guérit le jaune, le rouge guérit la rouge, le blanc guérit le blanc: aussi, faut-il combattre la jaunisse par l’eau de carottes, la rougeole par l’eau de lentilles, les pâles couleurs par les fleurs d’orties” (Meyrac, *Ardennes,* 170).
2. Stemplinger, *Volksmedizin,* 77 urm.
3. *Sämmtliche Werke,* III, 301.

bubuțe mici, *roșii*, pe trup și trei zile se usucă bubuțele. În tot timpul, bolnavul trebuie... să bea *cîrmîz* cu rachiu, iar la stomac să pună petică de *postav roșu*, muiat în rachiu cu cîrmîz...”.

La fel, în revista *Șezătoarea*[1] : „De cori...să bei rachiu cu *cîrmîz* și e bine să pui la inimă și pe pîntece un *postav roșu*, muiat în rachiu”.

În Oltenia, scrie dr. Laugier, „i se dă bolnavului vin fiert cu *cîrmîz*... și se oblojește copilul cu o *zăvelcă roșie*, muiată în vin”[2]. Tot ca la noi, se obișnuiește în Germania (Aargau) să se înfășoare bolnavul de pojar în *fusta roșie* a mamei lui[3], sau să se moaie în sîngele cald al unui iepure o bucată de *pînză roșie*, care se pune pe partea bolnavă[4], ori să se poarte la gît un săculeț de *mătase roșie*, atîrnat de o *baieră roșie*, în care s-au pus cîteva bucăți de *cretă roșie*[5]. În Bavaria se poartă în buzunar o bucată de cretă roșie. În Boemia, se atîrnă bolnavului o monedă de *aramă roșie* la gît.

În Sicilia, scrie marele folclorist Pitrè, se înfășoară copilul bolnav în *basmale de mătase roșie*, pentru că *roșul* atrage *roșul*, și se provoacă astfel erupția deplină. Se mai așterne pe patul bolnavului o *pătură roșie* care, prin culoarea ei, are multă afinitate cu pojarul. În felul acesta erupția se produce și bolnavul e în afară de primejdie... I se mai dă de băut o decocție de foi uscate de *mac roșu*[6].

Același leac se întrebuințează în Oltenia, după cum asigură dr. Laugier : i se dă bolnavului să bea ceai de „paparoane”, adică de flori de *mac roșu*[7].

La slovaci, se afumă fața bolnavului cu frunze uscate de bujor (*roșu*) sau cu boabe de porumb *roșu*[8].

Se știe de toți medicii că experiențele făcute de doctorul danez Finsen (1860-1904) au dovedit eficacitatea tratamentului cu *lumina roșie* al diferitelor boli de piele, în special al variolei și al lupusului, în urma căruia pustulele se usucă repede. D-rul Laugier observă că popoarele din India și din Indochina tratează de mult variolicii acoperindu-i cu pînze roșii, și că tratamentul cu culoarea roșie, pe care-l preconizează babele la noi și aiurea, n-a fost desigur inspirat de experiențele lui Finsen[9].

Cu totul dimpotrivă, spre a nu provoca erupția pustulelor la bolnavii de pojar, la aromâni se recomandă ca bolnavul „să se

---

1. *Ibidem,* III, 177.
2. *Etnogr. medic.*, 97. *Cîrmîzul* e recomandat și contra urdinării cu sînge, după rețeta pe care o găsim într-un manuscris din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, publicat de C. Mateescu în *Șezătoarea,* X, 138 : „Ia *cîrmîz* cu tiriac jumătate dram pisat și să pui vutcă și scorțișoară și să bea”.
3. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VI, 1743.
4. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 732.
5. *Ibidem,* II, 736.
6. *Medicina,* 249.
7. *Etnogr. medic.*, 97.
8 Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 741.
9. *Etnogr. medic.*, 14.

păzească de a vedea *foc*, căci se înăspresc bubele, și nu trebuie să asiste unde se gătesc bucatele... ; de asemenea să nu speli rufele pacientului, *să nu faci foc* și *să nu boiești*, căci se înăsprește boala"[1].
La bulgari, cînd vreun membru al familiei e bolnav de vărsat (variolă), nu se taie nici o pasăre, nu se junghie nici un animal, pentru că *sîngele fiind roșu*, ar continua să întrețină *culoarea roșie a bubelor*. Tăiatul păsărilor și al altor animale se face în curtea vecinilor sau chiar pe stradă. De asemenea, *nu se bea vin roșu*, nu se mănîncă pepene verde (*care e roșu* pe dinăuntru) și se evită în genere tot ce prezintă o colorație roșie, ca să nu ațîțe vărsatul și să-l întoarcă[2].

b) Trecem la examinarea altor boli tratate cu leacuri de culoare roșie. *Petele roșii* de pe obraz se vindecă cu un ou *roșu* de la Paști care se poartă de cîteva ori de la stînga spre dreapta, împrejurul petei roșii[3].

c) În ziua de Arminden (1 mai) să bei *vin roșu*, că se înnoiește *sîngele*[4].

d) *Florile roșii* de „scînteuță" (*Anagallis arvensis*) se întrebuințează la germani pentru a opri *scurgerea de sînge* din nas[5].

e) Sîngerul (*Cornus sanguinea*), ale cărui ramuri, toamna și iarna sînt *roșii ca sîngele*, se dă la hemoragii[6].

f) Pentru altă *scurgere de sînge*, dizenteria, se recomandă diverse leacuri : să bei *vin roșu*, să pui pe pîntece o turtă de *cărămidă roșie* pisată și amestecată cu rachiu sau *sfeclă* crudă tăiată felii[7].
La aromâni, contra dizenteriei, se recomanda bolnavului „să ia *sînge de țap* amestecat în mîncare și se face sănătos"[8].
Acest leac îl recomanda acum nouăsprezece veacuri și Pliniu : „Scurgerea pîntecului se oprește... cu *sînge de țap* fript pe jăratec"[9], și, tot astfel, cîteva veacuri mai tîrziu, Marcellus Empiricus : „*Sîngele de țap*, scos și închegat, apoi fript pe jar și dat în mîncare, vindecă minunat scurgerea (de sînge a) pîntecului"[10].

g) Celor ce scuipă cu *sînge*, li se recomandă să bea lapte de capră *roșie*[11].
Buruiana numită „tătănească" sau „iarba lui Tatin" (*Symphytum officinale*), ale cărei flori sînt *roșii-purpurii*, se dă ca leac acelora

---

1. Papahagi, *Liter. pop.,* 266.
2. *Sbornik,* XXX, 6.
3. Păcală, *Rășinari,* 267.
4. Gorovei, *Credinți,* 127 ; cf. Rev. *Ion Creangă,* IV, 22.
5. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* III, 316.
6. Leon, *Ist. natur. medic.*, 16.
7. Pamfile, *Boli* 38-39 ; cf. și *Șezătoarea,* III, 13.
8. Papahagi, *Liter. pop.,* 260.
9. „Alvum sistit... sanguis hircinus carbone decoctus" (*Natur. hist.,* XXXVIII, 98).
10. „Hircinus sanguis exceptus et coagulatus ac super carbones assatus in cibo datus mirabiliter profluvium ventris emendat" (*De medicamentis,* XVII, 26).
11. Gorovei, *Credinți,* 630.

care tușesc cu sînge[1]. Panțu[2] consemnează că e bună de vindecat rănile. Aceeași întrebuințare o avea la romani, după cum afirmă Marcellus[3].

Același scriitor latin recomanda ca leac contra scuipării cu sînge, *mărgean pisat*, băut cu apă[4].

h) Dintre pietrele prețioase, două mai ales erau pe vremuri reputate ca eficace pentru oprirea scurgerilor de sînge : hematita și sardonixul. Prima e întrebuințată și astăzi de albanezi pentru oprirea sîngelui. La romani, scrie Pliniu[5], se întrebuința pentru scurgerile la femei și se dădea de băut cu zeamă de rodie celor ce scuipau cu sînge.

Cealaltă piatră, sardonixul, care e o varietate roșie de cornalină, se întrebuințează astăzi, ca și în trecut, contra sîngerărilor de tot felul[6]. Despre această piatră scumpă, care era una din cele douăsprezece purtate de Marele Preot la vechii evrei, găsim următoarea interesantă însemnare în Pravila lui Matei Basarab : „*Sardion*, căria-i zic 'vaviloneană', iaste o piatră de-i iaste firea *ca focul și ca sîngele*... și iaste luminoasă și are puterea dohtorească de vindecă, carea iaste de treabă dohtorilor la umflături, și la *rane* carele se fac de fier, ungînd cu dînsa ranele și umflăturile"[7].

Orice boală de pe urma căreia pielea prezintă o colorație *galbenă* își găsește leacul într-o plantă (floare, rizom sau fruct) care prezintă aceeași culoare sau într-un produs ori obiect de culoare *galbenă*. § 173

Astfel *gălbinarea* se va vindeca cu tot felul de plante cu *flori galbene*, sau care au un rizom galben ori produc poame galbene. La noi, de pildă, se întrebuințează : șofranul, morcovul, gălbinarea (*Serratula tinctoria*), gălbinelele (*Calendula officinalis*), lumînărica (*Verbascum phlomoides*), păpădia (*Taraxacum officinale*), siminocul (*Gnaphalium arenarium*), rostopasca (*Chelidonium majus*), vîzdoagele (*Tagetes erecta*), calcea-calului (*Caltha palustris*) etc.

„*Alămîie* tăiată felii cu sineală e bună de gălbinare"[8].

Fierea, fiind de culoare gălbuie, se recomanda și ea în trecut ca leac împotriva gălbinării. Astfel, într-un manuscris din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, găsim următorul leac de gălbinare :„Să iai o găină, să-i iai *hierea*, să-l pui într-un pahar, să-l pui să stea la stele trei nopți... și să bea un pahar, și duminecă alt pahar și luni alt pahar"[9].

---

1. Sim. Mangiucă, apud Leon, *Ist. natur. medic.*, 70.
2. *Plantele,* 305.
3. „Ad rejectionem sanguinis ex ore manantis, symphyti radix in vino decocta salubriter bibitur" (*De medicamentis,* XVII, 26).
4. *De medicamentis,* XVI, 99 ; XVII 28.
5. *Natur. hist.,* XXXVI, 144.
6. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VII, 942.
7. *Îndireptarea legiei,* 761.
8. Rev. *Ion Creangă,* I, 44 ; *Șezătoarea,* XV, 143.
9. *Ibidem,* X, 141.

În prima jumătate a veacului trecut, Postelnicul Drăghici recomanda contra gălbinării *fiere de gînsac*[1].

Urina, din cauza culorii ei galbene, e întrebuințată, din timpurile cele mai vechi pînă în ziua de azi, ca leac împotriva gălbinării[2].

Ceara fiind galbenă, se descîntă de gălbinare și se dă de băut bolnavului într-un pahar de ceară[3]. Uneori în acest pahar de ceară se pune și un *galben*[4]. Despre fiere, ceară și galben se pomenește într-un alt leac de gălbinare:

> „Un medicament din cele mai reputate în popor este «bunul de bou», (care) e ca un buburuz ce se găsește în *fiere*... ; se prepară cu rachiu sau vin și se bea într-un păhăruț făcut din *ceară galbenă*, în fundul căruia se pune un *galben*"[5].

De aceea, femeia însărcinată să nu umble cu *ceară* în sîn, căci copilul ce se va naște va fi *galben la față* toată viața[6].

> „Cînd are gălbinare, bolnavul, ca să se vindece, trebuie să poarte la gît, timp de o săptămînă, un *fir galben*..., să bea apoi apă de pe un *galben*, pe care trebuie să-l poarte la gît[7].
>
> Bolnavul de gălbinare „să mănînce o stafidă în care s-a pus un fir de *mătase galbenă*, care trebuie să aibă dimensiunile corpului ; cînd însă *gălbinarea e de cea neagră*, se cere ca firul să fie de *mătase neagră*"[8].

La aromânii din Bitolia, mama nu trebuie niciodată să stea cu spatele întors către patul în care e culcat copilul ei, căci altfel se bolnăvește de gălbinare. Ca să-l lecuiască, se întrebuințează următorul mijloc: se leagă copilului marți seara un *fir de mătase galbenă* în jurul gîtului; alt fir de mătase, de aceeași culoare, se leagă în jurul unei tufe de trandafiri din grădină; miercuri dimineața se schimbă aceste două fire, și copilul trebuie să se vindece[9].

Tot pentru culoarea ei galbenă, se întrebuințează contra gălbinării *floarea de pucioasă*, muiată în rachiu de drojdie, cu care se freacă pe corp bolnavul[10].

Un alt leac ciudat contra gălbinării este următorul:

> „Găsește un lighean de *alamă galbenă*, în care să-ți poți vedea fața : prinde trei știuci vii, ține-le în apă rece, curată, ca să nu moară ; apoi vino cu fața deasupra ligheanului de aramă. Un alt om prinde o știucă din cele trei și o ține deasupra ligheanului, așa

1. *Iconomia,* 95.
2. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* III, 576, 586.
3. Marian, *Descîntece,* 326.
4. Comunicare din jud. Alba.
5. Leon, *Ist. nat. medic.,* 80.
6. Rev. *Ion Creangă,* II, 296.
7. Leon, *Ist. nat. medic.,* 133.
8. Păcală, *Rășinari,* 259.
9. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 669 ; Marian, *Nașterea,* 398.
10. Gr.-Rigo, *Medic. pop.,* I, 78.

ca să poată căuta cu ochii în ochii bolnavului. Știuca, după cîtva timp, *va îngălbeni ca șofranul* și va muri. Asemenea se repetă și cu celelalte două, și boala va dispare”[1].

Un leac asemănător înregistrează S.Fl. Marian, din părțile Bucovinei :

> „Se zice că dacă un om care are gălbinare, va pune o mreană într-un lighean de *aramă* cu apă și se va uita drept în ochii ei, mreana respectivă îndată piere, și după aceea devine atît de veninoasă, că numaidecît trebuie să se îngroape în pămînt, ca să nu se atingă cineva cu mîna de dînsa ; căci, atingîndu-se, îndată se învenineează. Omul însă care s-a uitat în ochii ei, nu mult după aceea se vindecă de gălbinare”[2].

Tot astfel procedează și croații din Herțegovina. Dacă cineva pătimește de gălbinare, să prindă un pește, să-l arunce într-un lighean cu apă și să se uite țintă la el, pînă moare. După aceea să verse apa, împreună cu peștele, la o răscruce[3].

În județul Gorj se crede că „cel ce aude dimineața, pe nemîncate, un *grangur* (*Oriolus galbuna*, pasăre cu pene *galbene*), cînd acesta cîntă întîiași dată, acela se umple de *gălbănare* și peste tot anul rămîne apoi galben la față”[4]. Pliniu scrie dimpotrivă că cel ce pătimește de gălbinare se vindecă, dacă se uită la un grangur, iar pasărea trebuie apoi să moară[5].

Culoarea *albă* a remediului are o acțiune binefăcătoare asupra unei stări morbide, caracterizată printr-o colorație albă. § 174

Astfel, *albeața*, care după credința țăranilor din Oltenia se capătă dacă se pun pe foc *coji de ouă*[6], se lecuiește cu *lapte* din țîțele femeilor curate, sau cu *albuș de ouă*[7].

Pentru *poala albă* (leucoree), i se fac femeii injecții cu apă de var[8]. Tot pentru această boală, i se dă să bea *liliac alb* de furat, ținut oarecare vreme în rachiu de drojdii[9]. Tot astfel procedează și unguroaicele : ele beau florile de liliac alb, muiate în vin, sau *coji de ouă* pisate și muiate în rachiu. În Japonia, se crede că femeile nu trebuie să calce pe coji de ouă, căci capătă poala albă[10]. Se mai întrebuințează la noi, pentru lecuirea acestei boli, *florile albe* de

1. *Șezătoarea,* XIII, 135.
2. Marian, *Insectele,* 56.
3. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* II, 1539.
4. Marian, *Ornitologia,* II, 140.
5. „Avis icterus vocatus a colore, quae si spectetur, sanari id malum tradunt et avem mori ; hanc puto latine vocari galgulum” (*Natur. hist.,* XXX, 11).
6. Gr.-Rigo, *Medic. pop.,* I, 7.
7. *Șezătoarea,* I, 118 ; Laugier, *Etnogr. medic*., 95.
8. Păcală, *Rășinari,* 258. Tot astfel se procedează în Bavaria (Hovorka--Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 624).
9. Păcală, *Rășinari,* 258.
10. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 625.

lăcrămioare și de sulfină[1]. Slovencele beau ceai de *trifoi alb*, iar rusoaicele, o infuzie de frunze de *plop alb*[2].

Ca să capete femeia o pieliță *albă și rumenă*, se recomanda, în prima jumătate a veacului trecut, următoarea rețetă: „Întîi să faci apă de *dediță* (dediței de pădure și «oiță», a cărei floare e albă sau trandafirie); al treilea, apă de *rochița rîndunelei* (care face flori albe sau trandafirii); al patrulea, apă de fragi (care e trandafirie), și toate să le păstrezi pînă va înflori *socul* (ale cărui flori sînt albe); apoi să se scoată și apă de soc... și să se amestece toate la un loc;... să se adauge apoi «sînge a nouă frați», *un hulub alb*, tăiat cu pene cu tot, sacîz, apă de pelin, și astupînd căldarea, să se scoată din toate acestea o apă foarte folositoare pentru peliță”[3].

§ 175 Culoarea *neagră* joacă și ea un rol în leacurile recomandate împotriva bolilor caracterizate prin această culoare.

Așa de pildă, *pisica neagră*, spintecată de vie, se pune sîngerîndă, caldă, la *buba neagră*[4].

Orbul găinilor, cînd omul vede, noaptea, numai *negru* înaintea ochilor, se vindecă, la aromâni, cu *ficat negru* de la un *noatin negru*[5].

Raporturi simbolice între boală și leac

§ 176 B) Trecem acum la o altă categorie de leacuri întrebuințate de popor, remedii izvorîte din magia imitativă. De astă dată, nu e vorba numai de o asemănare între înfățișarea bolii cu aceea a leacului preconizat, cum e cazul cu analogia culorilor, ci și de o asemănare mai subtilă. Poporul, cum se va vedea din exemplele pe care le vom cita, stabilește de astă dată un fel de raport între cauză și efect, un fel de relație simbolică între boală și mijloace de vindecare. La baza acestora stă în multe cazuri așa-numita *signatura rerum*. Prin această denumire, filosofii și medicii din Evul Mediu, în fruntea cărora trebuie citat Paracelsus (1493-1541), înțelegeau că natura intimă a oricărui lucru se trădează prin înfățișarea lui externă. Fiecare produs al naturii poartă cîte un semn, cîte un stigmat, după care se poate recunoaște ce folos îi poate aduce omului.

> „Natura, zice Paracelsus, a pus cîte un semn pe fiecare buruiană, ca să se știe la ce e bună... Uitați-vă la rădăcina lui «satyrion»! (*Orchis morio*, «coaiele popii»). Nu e făcută oare ca testiculele unui bărbat ?... Aceasta, pentru ca să arate bărbaților că le redă virilitatea și putința de desfrîu. Tot așa «săbiuța» (*Gladiolus imbricatus*) e îmbrăcată într-o tunică ce seamănă cu niște zale. Și acesta un semn magic, că te apără de arme ca o îmbrăcăminte de zale”[6].

1. Leon, *Ist. nat. medic.,* 142.
2. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 624.
3. Drăghici, *Iconomia,* 89 urm.
4. Leon, *Ist. nat. medic.,* 98.
5. Papahagi, *Lit. pop.,* 268.
6. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VII, 1711.

Sute de exemple de felul acestora ne arată care erau părerile învățaților din veacurile trecute ce împărtășeau doctrina lui Paracelsus. Dar aceste păreri nu datează de la dînsul, căci le regăsim în credințele și în terapeutica tuturor popoarelor, la noi și aiurea, în Europa civilizată ca și la popoarele cele mai înapoiate. Ele își au originea în negura timpurilor, în epoca de copilărie a omenirii.

Dăm acum o serie de exemple din terapeutica poporului român, înșirîndu-le în ordine alfabetică, pentru mai multă ușurare :

1. BUBAT *(VĂRSAT)*. De Sfînta Barbura, care e patroana bubatului, nu se dă copiilor să mănînce fasole, linte, mazăre, boabe coapte, ca să nu capete bubatul[1].

   „Părinții au grijă să-și apere copiii ca să nu mănînce în aceste zile (4 și 5 decembrie) porumb copt, căci, întîmplîndu-se să le iasă bubatul, acesta va fi mare cît boabele de porumb. Tot astfel se feresc să-i lase să mănînce fasole ori semințe de dovleac ; se crede atunci că vărsatul... va fi lat ca sămînța dovleacului”[2].

   „În aceste zile nu se mănîncă *fasole*, că «se fasulește» vărsatul ; nici semințe de dovleac, că iese lat ; dovleacul sau turta să nu fie coapte în *spuză*, că iese vărsatul des ca *spuza*”[3].

   La bulgari, dacă suferă cineva de vărsat, ia 40 de fasole negre, le pune la foc să crape, și apoi cu fiecare bob de fasole atinge bubele de vărsat. După aceea le îngroapă sub o piatră zicînd : „Cînd vor încolți aceste fasole, atunci să se mai atingă vărsatul de mine”[4].

2. DALAC. Această boală, pe care o poate lua omul de la cai, de la boi sau de la oi, se manifestă printr-o umflătură sau o bubă de culoare închisă care se înnegrește apoi cum e cărbunele, de unde și numele ei popular de „bubă neagră”. Prin asemănarea pe care o prezintă această bubă cu fructul (o boabă cît cireașa, de culoare neagră) a plantei *Paris quadrifolia*, poporul a numit-o pe aceasta „dalac” și o socotește bună pentru vindecat *dalacul*[5]. Tot din cauza acestei asemănări, e întrebuințată la germani ca leac împotriva ciumei și bubatului[6].

3. DURERI

   „Cînd iese lăuza din scăldătoare, se pune... o *mătură* pe unde calcă ea cu picioarele, ca *să măture durerile*”[7].

   „De la căruță să nu pui pe foc inima, că-i rău de inimă ; spițele, că te dor dinții ; spezele, coastele ; leucile, mîinile ; posteuca, șalele”[8].

---

1. Laugier, *Etnogr. medic.*, 97 ; *An. Arh. de Folkl.,* III, 46 ; *Șezătoarea,* VI, 23.
2. Pamfile, *Sărb. de toamnă,* 150.
3. R.-Codin-Mihalache, *Sărbătorile,* 90.
4. Strauss, *Bulgaren,* 395.
5. Leon, *Ist. nat. medic.,* 37 ; Laugier, *Etnogr. medic.*, 96.
6. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, II, 697 urm.
7. *An. Arh. de Folkl.,* IV, 80.
8. Gorovei, *Credinți,* 79.

Dureri de gît. Din pricina asemănării pe care o prezintă gușa babiței (pelicanului) cu un gît umflat, poporul întrebuințează următorul leac : „Untură de babiță se bea călduță pentru durere de gît cu răgușeală ; se mai freacă și gîtul cu ea”[1].

Dureri de ochi. Cauzele pentru care oamenii pătimesc de ochi sau își pierd vederile sînt, după credințele poporului, următoarele :

a) Dacă se uită la o cîrtiță (care pare a nu avea ochi).
b) Dacă se uită la un urduros.
c) Dacă se uită la stele (care sînt ochii îngerilor).
d) Dacă se uită în apă la soare sau la lună, cînd apune, capătă orbul găinilor.
e) Dacă se uită copiii prin ciur sau prin sită, orbesc.
f) Oamenii, cînd ajung la bătrînețe, nu văd, fiindcă mănîncă ceapa cu pieliță cu tot[2] (prin analogie cu pielița ce se pune pe ochi, cînd are albeață).

Ca leacuri caracteristice citām următoarele:

„Se spintecă de viu un pui de șoarece, *care n-a făcut încă ochi*, și-l pune deasupra luminii ochilor”[3].

În unele părți ale Germaniei, cei bolnavi de ochi poartă atîrnat la spate *un ochi de iepure*. Dacă e bolnav ochiul drept, se poartă ochiul stîng al iepurelui și viceversa[4].

„Orbul care va afla *9 licurici* își va căpăta vederea”[5].

„Cine are durere de ochi și va purta *licurici* la sine, acela se va însănătoși”[6].

Dureri de picioare. „Cînd vezi primăvara pentru întîiași dată cocostîrc *umblînd pe jos*, peste vară te vor durea oasele picioarelor”[7].

4. FRIGURI. Deoarece *broasca* trăiește în bălțile și băltoacele infectate de țînțari, provocatorii malariei, paludismului sau frigurilor, cum le zice românul, acest batracian e foarte adesea întrebuințat, în diverse chipuri, pentru alungarea acestei boli. Broasca, brotăcelul și broasca rîioasă, jucînd un rol mare în terapeutica populară, vom vorbi mai pe larg despre ele.

„Cînd vezi *buratec* întîia oară primăvara, să-l săruți de trei ori pe spate și să-l dai peste cap, c-apoi nu mai ai friguri”[8]. După alții :

„Cel ce nu voiește să fie prins de friguri, să sărute un buratec pe pîntece de trei ori”[9].

---

1. Leon, *Ist. nat. medic.,* 79.
2. Rev. *Ion Creangă,* IV, 22 ; cf. *Șezătoarea,* XII, 164.
3. Leon, *Ist. nat. medic.,* 16 urm.
4. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* II, 881 ; III, 1210 ; Sébillot, *Folkl. de France,* III, 498 urm. ; Finamore, *Tradizioni,* 192 urm.
5. Marian, *Insectele,* 53.
6. *Ibidem*.
7. Pamfile, *Boli,* 51 ; *Șezătoarea,* III, 46 ; VIII, 99 ; Rev. *Ion Creangă,* V, 180.
8. Gorovei, *Credinți,* 1432 ; Voronca, *Datinele,* 756, 972 ; Leon, *Ist. nat. medic.,* 81.
9. Gr.-Rigo, *Medic. pop.,* I, 76.

„*Broatecul* e făcut din inelul Maicii Domnului. A avut Maica Domnului o veriguță – un inel – în capătul brîului și l-a prăpădit. Cînd s-a dus primăvara să-l caute pe unde l-a fost prăpădit, inelul s-a făcut albastru. Maica Domnului l-a luat și l-a sărutat : «De-amu, zice ea, să rămîi printre buruieni, nu te mai iau!». Și de aceea, broatecul cînd îl iei, îl săruți de trei ori și-l dai de trei ori peste umăr și de trei ori printre picioare”[1].

O credință fără îndoială foarte veche:

„Primăvara, cine vede vreun brotăcel prin iarbă, să-l prindă și să-i scuipe de trei ori în gură, apoi să-i dea drumul, fiind bine contra frigurilor”[2].

Această credință exista și în Franța, în secolul al XVI-lea:

„Fernel, medicul regelui Henric al II-lea, pomenește de un leac popular pentru vindecarea tusei : se prindea o broască verde și i se scuipa în gură, apoi i se da drumul”[3].

Acest leac îl recomanda, acum nouăsprezece secole și învățatul Plinius[4], iar după dînsul, cîteva secole mai tîrziu, doftorul (empiric) Marcellus[5].

Un alt leac contra frigurilor:

„Trei *broaște rîioase* se pun în rachiu ; după ce pier, rachiul se bea, iar broaștele se aruncă zicînd : «Din vînt au venit frigurile, în vînt să se ducă»”.

Sau:

„Se poartă la gît un *buratec* omorît în rachiu, iar rachiul se bea”[6].

Acest leac e întrebuințat și aiurea. La bulgari, se dă bolnavului de friguri să bea rachiu în care s-a omorît întîi o broască[7]. La germani, frigurile se vindecă cu rachiu în care s-a pus praful din trei ficați de broască[8]. În nordul Italiei, se crede că praful din șapte broaște jupuite, atunci cînd se ivește pe cer un curcubeu, au darul să vindece de friguri[9].

Contra frigurilor, bolnavul să poarte la gît o broască, timp de trei zile[10]. Babele pun un *buratec* și-l omoară în rachiu. Din buratecul

---

1. Voronca, *Datinele,* 971.
2. Gorovei, *Credinți,* 1423, 1428.
3. Sébillot, *Folkl. de France,* III, 287 ; Rolland, *Faune,* III, 75.
4. „Est rana parva arborem scandens atque ex ea vociferans : in hujus os si quis exspuat ipsamque dimittat, tussi liberari narratur” (*Natur. hist.,* XXXII, 29).
5. „Caput ranae adprehendes et os aperies et spues intra os ejus et robagis eam, ut dentium dolores secum ferat, et tum viam dimittes...” (*De medicamentis,* XII, 24).
6. Leon, *Ist. nat. medic.,* 81, 82 ; Gr.-Rigo, *Medic. pop.,* I, 77.
7. Strauss, *Bulgaren,* 40.
8. Wuttke, *Volksaberglaube,* 353.
9. Giraudo, *Sampeyre,* 21.
10. Voronca, *Datinele,* 756.

omorît se face o legăturică care se dă copiilor bolnavi de friguri s-o poarte la gît[1]. Și acest leac e foarte răspîndit aiurea :

În Franța, o broască verde se atîrnă de gîtul bolnavului de friguri, sau i se pune pe pîntece ori pe cap, sau i-o coase în pălărie[2].

La venețieni, se ia o broască vie și se pune într-un săculeț, care se atîrnă de gîtul bolnavului de friguri, fără ca acesta să știe : broasca absoarbe toată răutatea și apoi moare[3].

În Abruzzi (Italia) și în Sicilia se leagă la fruntea bolnavului de friguri o broască vie sau jupuită[4].

La germani, ca leac contra frigurilor, se atîrnă de gîtul bolnavului, fără ca acesta să prindă de veste, o broscuță într-o punguliță ; bolnavul trebuie s-o poarte nouă zile, iar a noua zi s-o arunce peste cap în apă. Bolnavul să fugă apoi acasă, fără să se uite înapoi[5]. Același leac îl întrebuințează și cehii[6]. Ungurii poartă și ei de gît atîrnată o broască uscată, ca leac contra malariei[7].

Toate aceste mijloace de vindecare a frigurilor le întrebuințau și romanii. Plinius, între numeroasele leacuri ce recomandă pentru alungarea frigurilor, pomenește și următoarele : „Să alegi o răspîntie : acolo să fierbi broaște în untdelemn, să alungi cărnurile și să-l freci pe bolnav cu această unsoare. Alții omoară broaștele în untdelemn, le atîrnă apoi bolnavului, *fără ca acesta să știe*, și-l freacă pe bolnav cu această unsoare. Inima unei broaște purtată ca amuletă micșorează intensitatea frigurilor, tot astfel și untdelemnul în care s-au fiert măruntaiele ei. Dar cel mai bun leac contra frigurilor, e să porți, atîrnate ca amulete, broaște cărora li s-au tăiat degetele, sau ficatul ori inima unui brotăcel într-o pînză de culoare cenușie”[8].

Deoarece omul, cînd suferă de friguri, tremură adesea ca frunza bătută de vînt, i se recomandă, în unele părți ale Germaniei, frunze de „plop tremurător” (*Populus tremula*) ca leac contra frigurilor[9].

La Pașcani, se crede că e bine să ții în mînă un sticlete, cînd moare, pentru că *tremură*, și-ți trec frigurile[10].

Poporul stabilește o legătură strînsă între friguri și *sperietură* : după cum *tremură* omul cînd îl cuprinde o frică grozavă sau se spăimîntă de ceva. De aceea se recomandă următorul leac contra frigurilor : „Să torni bolnavului apă pe cap, cînd doarme, ca să-l *sperii*, sau să te duci cu el la apă, la scăldat, și să-l arunci pe neașteptate în apă... și astfel îi va trece”[11].

---

1. Gr.-Rigo, *Medic. pop.,* I, 76 urm.
2. Sébillot, *Folkl. de France,* III, 287 ; Rolland, *Faune,* III, 75.
3. Bernoni, *Tradizioni,* 191.
4. Finamore, *Tradizioni,* 137 ; Pitrè, *Medicina,* 441.
5. Wuttke, *Volksaberglaube,* § 335.
6. Grohmann, *Aberglauben,* 106.
7. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 344.
8. *Natur. hist.,* XXXII, 28.
9. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* II, 1020.
10. Gorovei, *Credinți,* 400.
11. Voronca, *Datinele,* 756 ; *Șezătoarea,* III, 49 ; VI, 33.

Acest remediu îl întrebuința, acum vreo 60 de ani, d-rul Drasch, un vestit medic homeopat din București. Același mijloc de vindecare îl găsim întrebuințat la germani[1], și la cehi[2]. În Oltenia, în Banat și în Moldova se crede că e mai bine ca apa să fie turnată pe cel bolnav de friguri de către o femeie care a fugit o dată de la bărbat[3]. Tot din pricină că sperietura e în strînsă legătură cu frigurile, „copiii mici poartă o broască cusută într-o petică la gît contra sperieturii”[4]. Aceeași credință o regăsim în Franța : „Un crapaud pendu vivant, par le cou, au plafond d’une maison, guérit de la peur celui qui l’habite”[5]. Alt leac contra frigurilor :

„Primăvara, cînd vei vedea întîia oară *ouă de broască*, să le iei și să te freci peste tot trupul, și anul acela să n-ai grijă că te-or necăji frigurile”[6].

Aiurea, ouăle de broască vindecă de pistrui[7].

O credință foarte răspîndită e că broasca purifică apa în care stă, absorbind într-însa toate necurățeniile ce se află acolo. De aceea se crede la noi că într-o fîntînă unde nu-i broască, apa nu e bună[8]. Potrivit acestei credințe, mulți țărani în Franța pun cîteodată o broască în urciorul de apă, cînd sînt bolnavi, spre a avea o apă curată[9]. Tot astfel se crede și în Austria, că e rău să alungi broaștele din puțuri sau din pivnițe, căci ele absorb tot veninul de acolo[10]. De aceea, în timpul căldurilor mari, secerătorii din Franța își pun pe piept o broască ca să absoarbă nădușeala[11].

Tot astfel se crede că poate extrage veninul din orice rană, din care pricină e deseori întrebuințată în medicina populară pentru vindecarea rănilor. De aceea se recomandă că „dacă are cineva vreun buboi care nu vrea să spargă, apoi să ia o broască, s-o frîngă în două și s-o pună încă... sîngerîndă pe buboi, care apoi sparge[12]”. Pentru sugerea veninului la bolnavii de bube, de brîncă, de cancer, de vărsat etc., se aplică și aiurea broaște pe răni : la francezi[13], la germani[14], la cehi[15], la italieni[16].

---

1. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, II, 1452.
2. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 330.
3. Gr.-Rigo, *Medic. pop.,* I, 70 ; Pamfile, *Boli,* 33 ; *An. Arh. de Folkl.,* III, 135.
4. Leon, *Ist. nat. medic.,* 81.
5. Rolland, *Faune,* XI, 112 urm.
6. Gorovei, *Credinți,* 366 ; Leon, *Ist. nat. medic.,* 81 ; Gr.-Rigo, *Medic. pop.,* I, 76.
7. Wuttke, *Volksaberglaube,* § 116 ; John, *Erzgebirge,* 240 ; Schulenburg, *Wend. Volkstum,* 103.
8. Voronca, *Datinele,* 972 ; *Șezătoarea,* I, 128 ; Gorovei, *Credinți,* 367.
9. Rolland, *Faune,* III, 51.
10. *Ibidem,* III, 52.
11. *Ibidem,* XI, 109.
12. Gorovei, *Credinți,* 369.
13. Sébillot, *Folkl. de France,* III, 286 ; Rolland, *Faune,* XI, 109.
14. Wuttke, *Volksaberglaube,* § 116 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 402 ; Schönwerth, *Oberpfalz,* (1858) XX, 20, 5.
15. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 316.
16. Pitrè, *Usi,* III, 367.

Aceeași credință o aveau și romanii, după cum afirmă Pliniu :

„Un burete muiat deseori în apă rece, o broască pusă cu spinarea pe cap, sînt leacuri foarte bune pentru inflamația cerebrală (siriasis) a copiilor ; se zice că, scoțînd apoi broasca, o găsești uscată”[1].

„Părul la deget – o bubuliță la degetele de la mîini, de care sufăr mai ales femeile care se înțeapă cu acul de cusut – se vindecă spintecînd o *broască rîioasă* și punînd-o la deget”[2].

În Belgia, sugelul se vindecă vîrînd degetul bolnav în gura unei broaște[3].

„Prăjită de vie, broasca se pune la gît pentru gîlci. Spintecată de vie, se pune cu partea sîngerîndă la rana din înțepătură, păr sau dalac”[4].

La aromâni, sugelul se vindecă astfel : „Iei un *brotăcel*, și spintecîndu-l în două, se presară cu puțin zahăr și se pune deasupra bubei”[5]. Tot la aromâni, bolnavul de broaște (un fel de umflătură la gît, la subțioară, la mîini sau la picioare) să pună pe partea bolnavă, *broaște* pisate amestecate cu zahăr[6], sau „să iei o broască și s-o bați într-o scîndură : cînd se va usca broasca, vor pieri și broaștele de la cel bolnav”[7].

În Franța, se vindecă de asemenea anghina punînd în gura bolnavului o broască care trebuie să se umfle și să se înnegrească, ca să scoată toată răutatea[8].

Gîlcile și scrofulele se vindecau tot acolo, în secolul al XVI-lea, cu broaște aplicate pe gît[9].

Durerile de gît se vindecau și la romani cu broaște, după cum ne încredințează Pliniu :

„Anghina o vindecă zeama de broaște fierte în oțet ; această zeamă e bună și pentru gîlci”[10].

„Cu grăsimea de broască se unge la dureri de încheieturi”[11].

Tot astfel se vindecă reumatismul și podagra în Franța și în Germania[12]. Un leac aproape identic se întrebuința la romani[13]. Tot la romani, broasca juca un rol foarte mare pentru vindecarea bolilor de ochi. În Sicilia, se recomandă, pentru durerile de ochi,

1. *Natur. hist.,* XXXII, 138.
2. Gr.-Rigo, *Medic. pop.,* I, 141.
3. Harou, *Godarville,* 18.
4. Leon, *Ist. nat. medic.,* 81.
5. Papahagi, *Liter. pop.,* 272.
6. *Ibidem,* 289.
7. *Ibidem,* 306.
8. Sébillot, *Folkl. de France,* III, 286 urm.
9. Rolland, *Faune,* XI, 110.
10. *Natur. hist.,* XXXII, 90.
11. Leon, *Ist. nat. medic.,* 81.
12. Rolland, *Faune,* XI, 109 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* I, 274.
13. Plinius, *Natur. hist.* XXXII, 110-111 ; Marcellus, *De medicamentis,* XXXVI, 32.

să se lege o broscuță la tîmpla corespunzătoare ochiului bolnav și să se lase acolo pînă la moarte[1]. Tot astfel se procedează și în unele părți ale Germaniei[2]. Exact același leac e recomandat de Pliniu[3]. Printre leacurile întrebuințate contra durerilor de măsele figurează și broasca, mai adesea fiartă în oțet. Așa se procedează în Franța[4], în Bavaria[5], în Boemia[6] etc. De același leac se serveau vechii greci[7] și romanii[8].

„Legătura cu broaște pisate, pusă la pîntece, e bună de facere ușoară" : e unul din leacurile întrebuințate la noi în țară[9]. În sudul Franței, se pune de asemenea femeii care e să nască o broască pe pîntece, ca să-i ușureze durerile facerii[10]. La romani, broaște vii se puneau pe pîntecele acelora care suferăau de colici, ca să absoarbă tot răul[11].

Tot în legătură cu credința că broaștele absorb toată răutatea din trup, se recomandă ca leac acelora căre asudă prea mult la mîini, să ia în fiecare mînă cîte o broască, și să le strîngă în pumni pînă mor. Acest leac îl găsim întrebuințat în Franța[12], în Germania[13] etc. Broasca e întrebuințată și în leacuri pentru bolile vitelor : „Broasca de zemnic, pisată și amestecată cu lapte, usturoi și păcură, e bună pentru vite bolnave"[14]. „Broasca prinsă în martie se dă porcilor cînd sînt bolnavi de gură"[15].

Și cehii lecuiesc unele boli ale vacilor prin aplicarea unei broaște[16]. În Franța, o broască se leagă de o ață și se învîrtește în staul pînă moare, cînd vitele s-au îmbolnăvit din cauza deochiului[17], sau i se dă să înghită o broască, cînd vita e umflată[18].

S-a crezut în timpurile vechi, și se mai crede și astăzi, pe alocuri, că broasca rîioasă emană din corpul ei sucuri otrăvitoare. Saliva și udul ei, în special, erau considerate ca foarte vătămătoare.

La noi, se crede că negii provin „din apa ce iese din broaștele buboase, cînd le iei în mînă"[19]. „Dacă ții o broască în mînă și te

1. Pitrè, *Medicina,* 274.
2. Höfler, *Tiere,* 40, Jühling, *Tiere,* 40.
3. Plinius, *Natur. hist.*, XXXII, 24.
4. Sébillot, *Folkl. de France,* III, 288.
5. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 834, 843.
6. *Ibidem,* II, 839.
7. Dioscuridis, *De materia medica,* II, 28.
8. Plinius, *Natur. hist.*, XXXII, 80, 81.
9. Gorovei, *Credinți,* 2548.
10. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 859.
11. Marcellus, *De medicamentis,* XXVII, 123.
12. Rolland, *Faune,* III, 71 ; Sébillot, *Folkl. de France,* III, 287.
13. Wuttke, *Volksaberglaube,* § 328 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 769 ; Strackerjan, *Oldenburg,* I, 93.
14. Gorovei, *Credinți,* 400.
15. *Ibidem,* 3258.
16. Grohmann, *Aberglauben,* 130.
17. Sébillot, *Folkl. de France,* III, 280.
18. Beauquier, *Faune et Flore,* I, 309.
19. *Șezătoarea,* II, 70 ; Gr.-Rigo, *Medic. pop.,* I, 128.

udă cu udul ei, atunci faci pe mînă negei”[1]. „Dacă te udă pe corp broasca rîioasă, se fac negi sau rîie”[2].

Negii aceștia se vindecă în modul următor:

„Se ia o broască vie, se omoară deasupra negului, zicînd : «Cum moare broasca, așa să moară negul!». Se repetă de trei ori, apoi se leapădă broasca jos”[3]. Sau :

„Se înfășoară locul bolnav (negii sau rîia) cu ouă de broască și se ține înfășurat o zi și o noapte”[4].

În Franța, se freacă negii cu o broască rîioasă vie[5].

În Modena (nordul Italiei), se procedează astfel : se ia un brotăcel, se jupoaie, și cu dosul pielii se freacă negii ; cînd pielea va fi uscată, vor dispărea și negii[6].

Udul broaștei nu provoacă numai negi, ci poate orbi pe acela ai cărui ochi au fost stropiți de el. Această credință o găsim în sudul Franței[7], în Sicilia[8], în nordul Italiei[9]. Tot în nordul Italiei, se crede că udul ei, atingînd capul cuiva, face să-i cadă părul[10]. În Abruzzi (Italia), udînd pe cineva, broasca-i dă gălbinarea[11].

S-a crezut multă vreme, chiar de oamenii învățați, că privirea broscoilor ar avea puterea de a fascina pe cineva. De aci credința în Italia, că dacă te privește un broscoi, capeți durere de cap[12] sau ți se fac pe piele niște pete roșii[13].

Am vorbit îndeajuns despre broaște, fie în legătură cu frigurile, fie în raport cu alte boli. E timpul să trecem la examinarea mijloacelor de vindecare a altor afecțiuni sau la cele ce interesează sănătatea omului, care decurg din magia imitativă.

5. FURNICĂTURI. REUMATISME. „Cînd simți că ai prin trup un fel de înțepături dureroase, parc-ar fi mușcături de furnici, e bine să te duci la un mușuroi de furnici și să iei într-un vas din mușuroi : furnici, cu paie, pămînt, ouă de furnici, toate amestecate. Aducîndu-le acasă să le fierbi cu apă, și apă de aceea să bei și să te scalzi cu ea, și apoi îți trece”[14].

„Pentru reumatism, se freacă la locul dureros cu spirt de furnici ; sau se ia un furnicar, se opărește într-o apă care a fiert în clocote, apoi se înfășoară cu el partea bolnavă ; sau se face următoarea

---

1. Rev. *Ion Creangă,* IV, 361 ; cf. Gorovei, *Credinți,* 2647 ; Pamfile, *Boli,* 50.
2. Leon, *Ist. nat. medic.,* 81.
3. Gr.-Rigo, *Medic. pop.,* I, 129 urm.
4. Leon, *Ist. nat. medic.,* 81.
5. Sébillot, *Folkl. de France,* III, 286.
6. Ricardi, *Pregiudizi,* 50.
7. Sébillot, *Folkl. de France,* III, 273.
8. Pitrè, *Usi,* III, 367.
9. Cibele Nardo, *Superstizioni,* 206 ; idem, *Zoologia pop.,* 128.
10. *Ibidem*.
11. Finamore, *Tradizioni,* 238.
12. Metalli, *Usi e costumi,* 114.
13. Cibele Nardo, *Zoologia pop.,* 128.
14. Marian, *Insectele,* 246 ; cf. *ibidem,* 245 ; Leon, *Ist. nat. medic.,* 91.

scăldătoare : se scoală baba la miezul nopții, se duce în pădure și ia un furnicar mare, cu cuib cu tot ; îl duce acasă, fără să vorbească, aduce apă tot fără să vorbească, fierbe furnicarul la foc, tot noaptea. Așa face de trei ori în trei luni, și, lucru curios, un om olog de reumatism și cu mîinile sgîrcite s-a vindecat cu acest leac"[1].

Acest leac, întrebuințat aproape identic de mai toate popoarele din Europa[2], a fost adoptat și de medicina științifică : acidul formic, extras din furnici, e recomandat ca leac contra reumatismelor. Buruiana „slăbănogul" (*Impatiens noli tangere*) care prezintă un fel de noduri, „care reamintesc încheieturile umflate ale bolnavilor de reumatism, poporul o crede cea mai bună în contra acestei boli"[3].

6. GUȘA. Pe lîngă diferite alte practici magice, descîntece etc. mai poți scăpa și așa :

„Iei *burete* de tîrg, faci o lulea de ciucălău, pui în ea burete și cărbune și fumezi buretele ca tutunul ; fumul îl tragi în gît, iar scrumul, cenușa ce iese din arderea buretelui, se amestecă cu rachiu, se descîntă și se bea. Tratamentul acesta se face la sfîrșitul lunii, în trei sfîrșituri unul după altul, și scapi de gușă"[4].

7. INSOMNIE. Cînd copilul nu poate dormi, se iau *paie din bîrlogul unde dorm purceii* și se pun în leagăn[5].

Melcii de apă, a căror coajă sucită amintește un copil înfășat, se numesc în popor „*melci înfășați*". Ei se pun în leagănul sau în albiuța *copiilor în fașă*, cînd n-au somn, ca să-i vindece de insomnie[6].

„Cel ce va mînca carne de *privighetoare*, acela-și pierde somnul și... nu poate dormi, ci numai *priveghează*, cît e noaptea de mare, ca și privighetoarea" (Bucovina)[7].

„Dacă vrei să nu te prindă somnul deloc într-o noapte, să mănînci inimă de privighetoare, c-apoi nu ți-e somn... în noaptea aceea" (județul Vaslui)[8].

E interesant că exact aceeași credință o aveau și grecii cei vechi, după cum atestă Elian (sec. III d.Hr.)[9].

8. ÎNCUIERE. Prin acest termen înțelege poporul constipația și uneori stranguria. Un leac foarte caracteristic se recomandă pentru vindecarea acestei neputințe :

„Să ia bolnavul un lacăt cu cheia și să-l încuie ; să aducă o vadră de apă și să bage lacătul încuiat în apă neîncepută ; să ia

1. Leon, *Ist. nat. medic.,* 89.
2. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* I, 18 ; II, 237, 245, 284 ; Lammert, *Volksmedizin,* 157, 226, 269.
3. Leon, *Ist. nat. medic.,* 16.
4. *Șezătoarea,* II, 72.
5. Marian, *Nașterea,* 362.
6. Leon, *Ist. nat. medic.,* 16.
7. Marian, *Ornitologia,* I, 254.
8. Gorovei, *Credinți,* 3530.
9. Aelian, *Var. hist.*, I, 43.

cheia și să descuie lacătul în apă ; să scoată lacătul din nou afară și iar să-l încuie... și tot așa pînă în trei ori, repetînd la fiecare băgare în apă : «Cum se descuie lacătul ăsta în apă, așa să se descuie și X la mațe»”[1].

Tot cu un lacăt, băgat în apă, apoi descuiat și încuiat de 9 ori, se descîntă în Țara Oașului pentru a dezlega pe un bărbat, care a rămas neputincios de pe urma unei vrăji[2].

9. ÎNȚĂRCARE. Cînd femeia înțarcă copilul, să îmbrace o cămașă cu gura la spate și să zică : „Cum *am întors cămașa*, așa *să se întoarcă G. de la țîță*”[3].

„Cînd înțărci copilul, să coci un ou sîmbătă dimineața, să-l pui în gunoi după ușă, să iei copilul, să-l pui aproape de gunoi, așa ca el să vadă oul spre a-l lua, și să zici : „*Cum a uitat găina oul*, așa *să uite V. țîța*”[4].

10. JUNGHI. Un leac contra junghiului (pneumonie), numit pe alocuri și „*țeapă*” sau „*cuțit*”, e descîntarea cu o *țeapă* de tufan de la car și cu un *cuțit* furat[5].

În Oltenia se descîntă de junghi într-o oală cu apă, în care *se taie* gîtul unei păpuși – *se taie* junghiul – și apa o bea bolnavul[6].

Alt mijloc de vindecare e un ceai făcut din „sudoarea calului” sau „osul iepurelui” (*Onosis spinosa*), plantă ale cărei ramuri tinere sînt terminate cu spini lungi și puternici[7].

La aromâni, cînd are cineva junghi, aruncă jos un ac, și cine-l ridică de jos, capătă junghiul[8].

După o comunicare din județul Rîmnicu Sărat, „pămîntul din coarnele unui *bou care împunge* e bun de junghi”.

11. MUȘCĂTURĂ. „Dacă un cîine mușcă pe cineva se crede că, afumîndu-l cu păr din sprîncenele sau de pe capul acelui cîine, îi va trece spaima și nu-i va strica mușcătura”[9].

„Cel mușcat de nevăstuică să se spele la rană cu apă scursă peste o piele de nevăstuică, întinsă și uscată pe un crăcan de lemn, cu partea cărnoasă în afară”[10].

„Cînd te-a mușcat «cîrcăiacul» (*Scolopendra*, care are douăzeci de perechi de picioare, de unde-i vine și numele, din turc. *kyrkaiak* ’patruzeci de picioare’), să te strîngi bine mai în susul mușcăturii, ca să nu se împrăștie veninul în tot trupul, și să te legene 40 de

---

1. Gr.-Rigo, *Medic. pop.,* I, 88 urm. ; cf. Laugier, *Etnogr. medic.*, 81, 84 ; Ionescu-Daniil, *Descîntece,* I, 109.
2. *An. Arh. de Folkl.,* I, 214 ; cf. Laugier, *Etnogr. medic.*, 93.
3. *Șezătoarea,* II, 66 ; VI, 36 ; Marian, *Nașterea,* 425.
4. *Șezătoarea,* II, 67 ; cf. Marian, *Nașterea,* 426.
5. Gr.-Rigo, *Medic. pop.,* I, 94, 95.
6. Laugier, *Etnogr. medic.*, 97.
7. Drăghici, *Iconomia,* 92.
8. Papahagi, *Liter. pop.,* 295.
9. Gorovei, *Credinți,* 2502 ; cf. Pamfile, *Boli,* 48.
10. *Ibidem,* 48 ; cf. Gorovei, *Credinți,* 2505 ; Rev. *Ion Creangă,* II, 124.

inși cu cîte o mînă, într-o pătură, ori de nu, apoi 20 de inși cu amîndouă mîinile, că te ușurezi”[1].

12. MUȚENIE. Copiii care mănîncă *pește*, înainte de a începe a vorbi, rămîn *muți*[2]. De asemenea, „femeia îngreunată să nu mănînce cap de pește, căci nu vorbește copilul curînd”[3].

„Pentru a se vindeca cel mut, trebuie ca cineva din casă, rudă de aproape cu mutul, să pună duminică dimineața într-un castron apă neîncepută și, cînd toacă popa în biserică, să bată cu niște linguri noi în apă și să spună :

Cum se bat lingurile
În strachina asta,
Așa *să se bată limba*
În gura lui (cutare)”[4].

13. NAȘTERE. SARCINĂ. Dacă, în timpul sarcinii, femeia mănîncă *poame îngemănate*, va naște *copii gemeni*[5]. Tot astfel, dacă mănîncă un ou care are două gălbenușuri[6].

Aceste credințe se regăsesc pînă și la popoarele cele mai înapoiate[7].

„Femeia îngreunată să nu mănînce *aripi de pasăre*, căci copilul care se va naște va da necontenit din mîini și din picioare, *parc-ar vrea să zboare*”[8].

„Cînd tepșești prea tare mămăliga, faci copii gheboși”[9]. După alții : „Dacă pătulește femeia îngreunată mămăliga, îi va fi copilul pleșuv”[10].

Femeia însărcinată să nu lovească într-un cîine sau într-o mîță, că va face copilul păros[11].

În timpul sarcinii, femeia să nu umble cu *peri de porc*, căci copilul ce va naște va căpăta boala *„părul porcului”*[12].

Femeile însărcinate să nu mănînce pești și melci, căci vor naște copii băloși și mucoși[13].

E oprit cu totul unei femei însărcinate de a trece peste sau sub o funie întinsă, căci va face copilul cu buricul (cordonul ombilical) încurcat pe după gît[14]. Credința aceasta, foarte răspîndită în mai

---

1. *Șezătoarea,* VI, 44.
2. Gorovei, *Credinți,* 2511. Aceeași credință o au și sîrbii (Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 537).
3. *Șezătoarea,* III, 150.
4. Gr.-Rigo, *Medic. pop.,* I, 121.
5. Marian, *Nașterea,* 16, 59 ; Leon, *Ist. nat. medic.,* 5 ; *Șezătoarea,* I, 127 ; Rev. *Ion Creangă,* III, 339 ; Gorovei, *Credinți,* 1579-1582 ; *Zeitschr. f. öst. Volkskunde,* 1897 (XXII), 147 ; Cosmulei, *Datini,* 17.
6. Gorovei, *Credinți,* 1583.
7. Frazer, *Rameau d'or,* 31.
8. *Șezătoarea,* VI, 21 ; cf. și III, 150 ; Marian, *Nașterea,* 16.
9. Rev. *Ion Creangă,* IV, 363.
10. Voronca, *Datinele,* 230.
11. *Șezătoarea,* VI, 49 ; Marian, *Nașterea,* 20.
12. *Ibidem,* 20 urm. ; Gorovei, *Credinți,* 2585.
13. *Ibidem,* 2750.
14. Marian, *Nașterea,* 21 ; *Șezătoarea,* VI, 24 ; Gorovei, *Credinți,* 427.

toată Europa[1], o regăsim pînă și la poporul Aino, din insula Sakhalin (la extremitatea de răsărit a Asiei)[2].

14. NEGI. În mod simbolic se vindecă negii în chipul următor, după un informator din județul Suceava :

„Cauți grăunțe de păpușoi ce cad din saci, cînd îi duci la moară ca să macini. Iei trei grăunțe de acelea, le mesteci în gură dimineața, te ungi cu acele grăunțe sfărîmate pe negei, și nici nu știi cînd scapi de ei. Uneori poți lua o ață, faci pe ea *atîtea noduri cîți negei* ai, pui ața în pămînt, și, cînd va putrezi, negei nu vei mai avea”[3].

Acest din urmă mijloc de vindecare a negilor e întrebuințat în mai toată Europa[4].
Aromânii, pentru a se vindeca de negi, iau atîtea grăunțe de grîu cîți negi au și-i îngroapă unul cîte unul, zicînd la îngroparea fiecărui grăunte : „Cînd va învia mortul, atunci să-nvie și negii”[5]. Un leac analog îl găsim întrebuințat și în Germania[6].

15. PĂRUL. (*Creșterea și căderea lui*). Am menționat în alt loc un leac simbolic pentru creșterea părului. Alt leac :

„Cu decoctul viței albe, adică a curpenului (*Clematis vitalba*), se spală femeile pe cap, ca să le crească *părul lung ca și el*”[7].

Feriga, care are rădăcini filamentoase ce au oarecare analogie cu părul, se întrebuințează ca leac contra căderii părului[8].
Cînd se tund copiii mici, se bagă părul la rădăcina unui pom, ca *să le crească părul lung ca pomul*[9].
Cine mănîncă sămînță de *tigvă* (comp. „tivgă goală” = cap pleșuv) îi cade părul[10]. La sîrbi, dacă femeia însărcinată fură dovleac, copilul ce va naște va fi pleșuv[11].

16. PISTRUI. Deoarece ouăle de curcă au pe ele niște pete mici, ruginii, ca și cînd ar avea pistrui, se recomandă ouă de curcă, puse lîngă foc, pînă lasă un fel de apă, cu care se șterg pistruii[12].

1. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 535, 538 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* II, 1418 ; Drechsler, *Schlesien,* I, 279 ; Wuttke, *Volks-aberglaube,* 377 ; Sébillot, *Paganisme,* 21 ; idem, *Folklore,* 188 ; Finamore, *Tradizioni,* 58.
2. Frazer, *Rameau d'or,* 23.
3. *Șezătoarea,* II, 70.
4. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 779 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* V, 17.
5. Papahagi, *Liter. pop.,* 274.
6. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 773.
7. Butură, *Plantele cunoscute,* 73.
8. Leon, *Ist. nat. medic.,* 16.
9. Gorovei, *Credinți,* 3057.
10. *Șezătoarea,* VI, 49.
11. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 539.
12. Leon, *Ist. nat. medic.,* 87.

17. SĂNĂTATE. BOALĂ. Eschimosul coase în haine o bucată din piatra de la vatră, crezînd că prin aceasta își asigură o viață lungă și puterea de a suporta necazurile, întocmai ca această piatră, care a rezistat generații întregi focului.
Tot astfel, țăranii noștri, în seara de ajun, pun sub fața de masă coasa, iar sub picioare toporul, ca să fie toți sănătoși ; alții șed pe topor, ca să fie sănătoși și tari peste an, ca fierul[1]. De asemenea, cînd iese lăuza din scăldătoare, se pune un topor pe unde calcă ea cu picioarele, ca să fie sănătoasă ca fierul[2]. Cînd tună întîi, să te lovești cu capul de fier, ca să-ți fie capul tare ca fierul peste an[3].
Cînd vezi primăvara pentru întîia oară un fluture roșu, e semn că vei fi sănătos și roșu ; de vezi fluture galben (sau alb) toată vara, vei fi palid la față și bolnăvicios[4].

„În dimineața zilei de Paști, se pune în oala cu apă, din care ai casei se spală pe față, un ou roșu, ca să aibă fața roșie și frumoasă. Fetele dorm cu oul roșu în sîn, ca să fie frumoase ca oul roșu tot anul"[5].

„La lăsatul-secului, fiecare să mănînce cîte un ou, ca să fie tot anul gras și rotunjel ca oul"[6].

„În prima zi de Paști, cine mănîncă caș va fi alb ca și cașul"[7].

„În vinerea Patimilor, numită și vinerea *seacă*, se duc oamenii de se scaldă pînă a nu răsări soarele, c-apoi nu se lipesc bolile de ei, nu se îmbolnăvesc, nu zac : cum e vinerea *seacă*, așa *să sece bolile*"[8].

Credința aceasta e foarte răspîndită în Europa.

„Să nu mănînci *coajă* de pe ceaun, că *te usuci ca coaja*"[9].

18. STERILITATE. Cu matca de iepuroaică se vindecă sterilitatea, pentru că acest animal e foarte puios.
Regretatul folclorist S.Fl. Marian ne dă, în lucrarea sa *Nașterea la Români* (p. 4), o rețetă pentru vindecarea sterilității :

„Se iau testiculele unui iepure și matca unei iepuroaice, se usucă bine și, după ce s-au uscat de ajuns, se pisează pînă ce se fac ca pulberea. Se pun apoi, fiecare deosebit, în cîte un șipușor cu rachiu, iar șipușoarele, bine astupate, se pun într-o cahlă, bărbatul bea sămînța cea de iepure, iar nevasta cea de iepuroaică".

---

1. Voronca, *Datinele,* 50.
2. *An. Arh. de Folkl.,* IV, 80.
3. Voronca, *Datinele,* 787 ; Rev. *Ion Creangă,* II, 194 ; III, 49 ; IV, 150 ; cf. Cosmulei, *Datini,* 47.
4. *Șezătoarea,* I, 127 ; III, 46 ; VI, 33 ; Marian, *Insectele,* 263 ; Rev. *Ion Creangă,* V, 207.
5. Laugier, *Etnogr. medic.*, 64 ; Gorovei, *Credinți,* 2931 urm., 2936 ; Cosmulei, *Datini,* 41 ; *Șezătoarea,* VI, 46 ; Voronca, *Datinele,* 424.
6. Pamfile, *Boli,* 62.
7. Laugier, *Etnogr. medic.*, 65.
8. *An. Arh. de Folkl.,* IV, 68 ; *Șezătoarea,* I, 126 ; III, 201.
9. Gorovei, *Credinți,* 700.

Am pomenit mai înainte că, tot pentru acest scop, vechii greci recomandau mîncarea cărnii de iepure.

Alt leac contra sterilităţii, care se recomandă femeilor, e rachiul în care s-au bătut ouă de broască ţestoasă sau de conochifteriţă[1]. Se mai recomandă femeilor ce nu nasc copii să mănînce inima unui iepure, tăiat de viu şi cît timp se zbate încă[2]. Tot astfel Placitus prescrie sîngele de iepure femeilor, pentru ca să nască uşor.

Dimpotrivă, dacă femeia nu vrea să aibă copii, ea obişnuieşte, la aromâni, să ia unghii de *catîr*, pisate bine, pe care le bea cu apă[3]. Se ştie că acest animal nu se reproduce.

19. UMFLĂTURI. VARICE. După cum „slăbănogul" (*Impatiens noli tangere*) care prezintă un fel de *noduri*, e întrebuinţat ca leac pentru *încheieturile umflate* ale bolnavilor de reumatism (v. mai sus, 5), tot astfel, planta numită „silnic" (*Clechoma hederacea*), pe care se observă uneori nişte *umflături* care prezintă oarecare asemănare cu umflăturile produse de varice, e întrebuinţată ca leac contra acestei afecţiuni[4].

Asemănarea numelor

§ 177 C) Ne vom ocupa acum de o altă categorie de leacuri simbolice. De astă dată, raportul sau mai bine zis simpatia între boală şi leacul preconizat se întemeiază numai pe o *asemănare de nume*. Dacă numele pe care i-l dă poporul bolii se aseamănă întocmai sau i se pare că prezintă oarecare asemănare cu numele unei plante, unui animal sau al unei părţi din trupul animalului, ori chiar al unui obiect neînsufleţit, acestea sînt recomandate, cu toată seriozitatea, ca leacuri ale numitelor boli, şi poporul nu se îndoieşte o clipă de eficacitatea lor.

Dăm în cele ce urmează o serie de exemple de aceste leacuri miraculoase, pe care le înşirăm în ordinea alfabetică a numelor diferitelor afecţiuni.

1. ARICI. Cînd vitele au „*arici* la picior" (un fel de umflătură ce se face deasupra copitei la cai şi la boi), se taie un *arici* de viu şi se pune fierbinte la umflătură[5].
2. BĂŞICA CEA REA. Astfel numeşte poporul „buba rea" sau „dalacul", care se vindecă cu *băşică de peşte*[6].

   Această rană infecţioasă se mai vindecă cu *beşicuri* strînse în Ziua Crucii[7]. „Beşicuri" numeşte poporul pe alocuri buruiana „păpălău" (*Physalis Alkekengi*), al cărei fruct este o boabă roşie,

1. Leon, *Ist. nat. medic.,* 81, 86.
2. *Ibidem,* 88.
3. Papahagi, *Liter. pop.,* 302.
4. Leon, *Ist. nat. medic.,* 16.
5. *Ibidem,* 79.
6. *Ibidem* 16, 103.
7. Rev. *Ion Creangă,* IV, 54.

de mărimea unei cireșe închisă în caliciul roșu, care e un fel de pungulită umflată ca o bășică.

3. BRÎNCĂ. Planta numită „*brîncă*” sau „*brînca porcului*” (*Scrophularia nodosa*), pentru că rădăcinile ei prezintă niște noduri ce amintesc umflăturile ce se ivesc la cei bolnavi de „*brîncă*” (erizipel), e întrebuințată la noi ca leac contra acestei afecțiuni[1]. E recomandată ca leac și pentru brînca la porci[2]. Întemeiați pe aceeași *signatura rerum*, vechii greci recomandau această plantă pentru vindecarea buboaielor și umflăturilor[3], și tot astfel o găsim întrebuințată astăzi la germani[4], la francezi[5], la italieni[6] etc.

4. BROASCĂ. În Moldova, poporul numește „*broască*” o umflătură ce se formează sub pielea de la pleoapele ochilor sau chiar a obrajilor. Babele o lecuiesc atingînd umflătura cu o *broască* (încuietoare) de la ușă sau de la o ladă, și rostind un descîntec[7]. Diverse ale umflături (gîlci, scrofule, ulcere) sînt denumite de popor *broască* și caută să le lecuiască cu batracianul cu aceeași numire. De aceea, o *broască*, friptă de vie, se pune la gît pentru vindecarea gîlcilor[8]. Tot astfel se vindecau în secolul al XVI-lea, în Franța, gîlcile și scrofulele[9].

   La aromâni, scrofulele se numesc *broaște*[10]. Pentru a se vindeca de ele, se aplică pe umflături *broaște* pisate și amestecate cu zahăr, după ce li s-au scos măruntaiele[11]. Sau : „să iei o broască și s-o bați într-o scîndură ; cînd se va usca broasca, vor pieri și broaștele de la cel bolnav”[12].

5. CHINURI. „Dacă cineva *se chinuiește* greu înainte de a muri... să-l scalde într-o lăutoare făcută de lemn de *chin* (forma dialectală pentru «pin»), și va muri ușor”[13].

6. CÎRCEL. Rădăcina căpșunei și *cîrceii* sînt buni ca leac pentru femeile ce au dureri mari prin pîntece sau *cîrcei*, în timpul periodului[14].

   „Să nu mănînci *cîrcei* de la vița de vie, că te apucă *cîrceii*”[15].

---

1. Păcală, *Rășinari,* 253 ; Leon, *Ist. nat. medic.,* 139.
2. Rev. *Ion Creangă,* II, 299.
3. Dioscuridis, *De materia medica,* IV, 93.
4. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* I, 1522.
5. Rolland, *Flore,* VIII, 154.
6. Pedrotti-Bertoldi, *Nomi dialettali,* 362 urm.
7. *Șezătoarea,* I, 83.
8. Leon, *Ist. nat. medic.,* 80.
9. Rolland, *Faune,* XI, 110.
10. Papahagi, *Liter. pop.,* 290.
11. *Ibidem,* 289.
12. *Ibidem,* 316.
13. Gorovei, *Credinți,* 2438. În Bucovina se zice că trebuie scăldat într-o scăldătoare de „lemn de *spin*” (pronunțat dialectal *schin*) : Rev. *Ion Creangă,* II, 66.
14. *Șezătoarea,* XV, 15.
15. Gorovei, *Credinți,* 637.

Contra *cîrceilor* bolnavilor de holeră se recomandă *cîrcei* de dovleac[1].

„Rachiul în care s-au fiert florile și ramurile mai tinere ale acestei plante („cîrligățică”, *Sanguisorba officinalis*), se bea contra crampelor de stomac, cînd *te cîrligi* de durere”[2].

7. CÎRTIȚĂ. Poporul numește *cîrtiță* un fel de „noduri ce se fac sub piele, pe care le capătă acela care risipește multe mușinoaie de *cîrtiță* ; aceste noduri trec dacă se înconjură fie care din ele cu o lăbuță de *cîrtiță* de nouă ori, sau dacă se spală cu apă în care se pune țărînă din mușinoaie de cîrtiță”[3]. Orice umflătură de natură scrofuloasă se cheamă *cîrtiță* ; se vindecă învîrtind împrejurul umflăturilor unul din picioarele dinapoi ale unei *cîrtițe*[4].

„Cînd cineva e bolnav de «*cîrtiță*» (bubă sub gît), să ia o *cîrtiță* și să o omoare între degete, la spate, ca să nu vadă cîrtița”[5].

Întrebuințarea cîrtiței pentru vindecarea scrofulelor e foarte veche. Între alții, pomenesc de leacul acesta Plinius[6], Marcellus Empiricus[7] și Sextus Platonicus (secolul al IV-lea d.Hr.)[8]. În afară de scrofule, laba de cîrtiță are puterea de a vindeca, după credința celor mai multe popoare din Europa, tot felul de alte afecțiuni : angina difterică, gîlcile, colicile, frigurile, surpăturile, durerile de măsele etc. Mai pretutindeni se cere însă ca animalul să fie omorît cu mîna, între degete, întocmai ca și la noi[9].

8. COLȚ DE LUP. „Rana pe care o face un lup, mușcînd sau încolțind o vită, se cheamă «*colț de lup*». Cine mănîncă carne de vită încolțită face un soi de buboaie care se numesc tot colți de lup”[10]. Aceștia se vindecă cu *colți* (dinți) *de lup*, arși și pisați[11].

9. CRĂPĂTURI. *Crăpăturile* de la nările nasului și cele de la picioare se vindecă cu seu de vită *crăpată*[12].

10. DROPICĂ. Planta numită „*drob*” sau „*drobișor*” (*Isatis tinctoria*) se recomandă, fiartă în scăldători, ca leac pentru *dropică*[13].

---

1. Leon, *Ist. nat. medic.,* 24.
2. *Revista critică* (Iași), V, 47.
3. *Șezătoarea,* V, 128.
4. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* I, 73.
5. Gorovei, *Credinți,* 649.
6. „Dextrum quoque pedem ejus (talpae) remedio esse strumis affirmant. Alii praecidunt caput, et cum terra a talpis excitata tusum digerunt in pastillos, pyxide stannea, et utuntur ad omnia quae intumescunt, et quae apostemata vocant, quaeque in cervice sint” (*Natur. hist.,* XXX, 12).
7. „Talparum capita recisa cum terra sua contunduntur et pro emplastro adponuntur strumis” (*De medicamentis,* XV, 58).
8. Apud M. Höfler, *Organotherapie,* 181.
9. Cf. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 401 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, VI, 20 urm. ; Rolland, *Faune,* I, 13 ; VII, 29 urm. etc. ; Panzer, *Mythologie,* I, 266.
10. Pamfile, *Boli,* 25.
11. Leon, *Ist. nat. medic.,* 16.
12. Pamfile, *Boli,* 25 urm.
13. *Șezătoarea,* XV, 27.

11. FURNICEL. Furunculii, numiți de popor „*furnicei*”, care „se arată pe piele sub forma unei ridicături ce seamănă cu un mușuroi de furnici”[1], se vindecă, spălîndu-se cu apă fiartă, cu leuștean și cu *furnici*[2].

12. GUȘTER. Șopîrlei (*Lacerta viridis*) poporul îi mai zice și *guşter*, cuvînt împrumutat din bulgărește. Prin „gușter”, poporul mai înțelege însă și crupul difteric, după cum îl numesc și bulgarii. Din pricina acestei omonimii, se întrebuințează la noi, pentru vindecarea gușterului (crupului difteric), un *cap de gușter*.

„Ca să aibă leac, gușterului trebuie să i se taie capul primăvara, în luna lui martie, cu o para de argint, găsită tot în luna martie. Capul se păstrează pînă se usucă, apoi se întrebuințează, fie pisîndu-se mărunt și suflîndu-se în gît, fie pusă în apă, care se dă bolnavului de băut, simplă sau descîntată (Maglavit). În Șegarcea, se dă numai apa în care s-a spălat un gușter, iar în Argetoaia, se pune împrejurul gîtului chiar gușterul. În Cerăt, ajunge ca cel ce a omorît un gușter în luna martie să pună numai mîna pe gîtul bolnavului”[3].

Afară de romani, care întrebuințau această reptilă pentru vindecarea afecțiunilor de ochi, a bolilor de splină și de ficat, șopîrla e folosită ca leac la toate popoarele din Europa. Tot felul de boli sînt tratate pretutindeni, fie cu animalul întreg, fie cu unul din organele lui, sau cu întreg corpul lui, uscat și redus în praf[4].

13. HOLERĂ. Crește la noi o buruiană spinoasă (*Xanthium spinosum*) „care este atît de rea, atît de neagră și atît de vătămătoare, încît românii au numit-o *holeră*”[5]. În Bucovina, cînd bîntuie *holera*, se smulge din pămînt această buruiană, cu rădăcină cu tot, se fierbe într-o oală cu apă și se dă de băut celor bolnavi. Alții scaldă pe cei ce pătimesc de această boală în apa în care au fiert rădăcini de holeră. Unii afumă și casele cu acest spin, ca să nu se apropie holera[6].

„Cine zace de *holeră* și vrea să scape cu viață, să se tăvălească prin buruiana asta ; zeama de «holeră», fiartă cu sare și piper, e bună de holeră”[7].

Alții plămădesc rădăcina în rachiu și o dau de băut bolnavilor[8]. Și în Galiția se întrebuințează această plantă ca leac contra holerei, dîndu-se bolnavului să bea ceai făcut din rădăcină de holeră[9]. Sașii din Ardeal cred că se ivește holera în sat, cînd încep să crească buruieni de acestea pe cîmp[10].

---

1. Bianu-Glăvan, *Dicț. sănătății,* 329.
2. Leon, *Ist. nat. medic.,* 91.
3. Laugier, *Etnogr. medic.,* 81 ; cf. *Șezătoarea,* VI, 36 ; Leon, *Ist. nat. medic.,* 94, 134 ; Pamfile, *Boli,* 66 ; Jipescu, *Opincarul,* 74 ; *Ghilușul,* I, 10.
4. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* II, 684.
5. Ionescu, *Mehedinți,* 330.
6. Marian, în rev. *Albina,* III, 326 ; cf. Leon, *Ist. nat. medic.,* 41.
7. *Șezătoarea,* XV, 42.
8. Pamfile, *Boli,* 37.
9. Hoelzl, *Galizien,* 153.
10. Schullerus, *Pflanzen,* 411.

14. MAI (FICAT). În mai să bei vin roșu, că se înnoiește *maiul*[1]. Gălbinarea provenind din vărsarea în sînge a fierii fabricate de ficat (*maiu*), unele babe taie bolnavului o anumită vînă de sub limbă cu o para de argint sau cu un cuțitaș, însă tăierea trebuie făcută în luna *mai*[2].

15. MOLEȚI. Așa se cheamă larvele surdumașului sau viermelui de făină (*Tenebrio molitor*), și tot astfel se numește o boală a copiilor, caracterizată prin fierbințeală, urdinare și uscarea mucoasei nazale. După o comunicare din com. Pisc, județul Dolj, această boală se vindecă luîndu-se trei *moleți* (larve), care se omoară în *moalele* capului copilului, se ard și se pun apoi într-o lingură cu apă care se dă de băut copilului.
După o altă comunicare, tot din județul Dolj, se iau nouă *moleți* și se omoară în *moalele* capului copilului, apoi se pun în mămăligă și se dau cîinelui să-i mănînce.

16. SCRÎNTITURĂ. Luxațiile și fracturile le vindecă poporul cu buruiana numită „scrîntitoare” sau „sclintiță” (*Potentilla anserina*), aplicînd frunzele pisate pe mîna sau piciorul *scrîntit*[3].

17. SÎNGERARE. Dacă bați o vită cu o nuia de lemn de „sînger” (*Cornus sanguinea*), ea îndată *sîngerează*[4].
Infuzia de frunze de *sînger* se întrebuințează contra scurgerilor de *sînge*[5].

18. SLĂBICIUNE. Planta numită „slăbănog” sau „slăbănoagă” (*Impatiens noli tangere*) se fierbe, cu rădăcină cu tot, și se fac băi cu ea „pentru oamenii și copiii *slabi* de mîini și de picioare”[6].
O altă plantă (*Salvia pratensis*), numită tot „slăbănog”, fiartă și amestecată cu spirt, „este întrebuințată ca unguent în cazuri de *slăbăciune* (durere în picioare)”[7].

19. SOARE SEC. Poporul numește astfel durerile de cap produse de insolație. Mai pretutindeni i se descîntă bolnavului și-l afumă cu floarea soarelui (*Helianthus annuus*)[8].
Descîntecul de „soare sec” se face adesea „ocolindu-se capul suferindului cu 9 pietricele de gîrlă... pe cînd el se uită să vadă *soarele* într-un vas cu apă neîncepută”[9].

20. SOMN. Dacă nu poate dormi copilul, se scaldă cu „somnoroasă” (*Laserpitium prutenicum*)[10].

---

1. *Șezătoarea,* I, 128 ; Rev. *Ion Creangă,* XII, 45 ; Gorovei, *Credinți,* 127.
2. Gr.-Rigo, *Medic. pop.,* I, 78.
3. *Șezătoarea,* III, 175 ; Laugier, *Etnogr. medic.,* 87, 91 ; Păcală, *Rășinari,* 268.
4. *Șezătoarea,* XV, 120 ; Gorovei, *Credinți,* 3417.
5. Leon, *Ist. nat. medic.,* 65.
6. Leon, *Ist. nat. medic.,* 66.
7. *Revista critică,* (Iași), V, 52.
8. Păcală, *Rășinari,* 252 ; Laugier, *Etnogr. medic.,* 82 ; cf. Leon, *Ist. nat. medic.,* 38 urm.
9. Teodorescu, *Poezii pop.* 396 ; cf. Laugier, *Etnogr. medic.,* 82.
10. Sevastos, *Călătorii,* 48.

Inelele fluturelui inelat (*Gastropacha neustria*), numite și „stupitul cucului" sau *somni*, *somnișori* sînt ouăle femelei acestui fluture și li se zice astfel pentru că stau adormite pînă în primăvară, cînd se clocesc[1]. Copiilor ce nu pot dormi li se pune la grumazi acești somnișori[2]. Mai e credința că „inel de fluture inelat fără soție de vei afla, dă-l la un copil mic, că de nu, te vei face *somnoros*"[3].

21. ȘOPÎRLAIȚĂ. Astfel numește poporul angina difterică. De *șopîrlaiță* poți scăpa „dacă fierbi buruiana ce se cheamă «șopîrlaiță» (*Parnassia palustris* și *Veronica orchidea*) și zeama ei o ții în gură, iar tuljenașii îi pui pe-o petică și-i legi în jurul gîtului"[4]. E bună și ca leac pentru vite :

„Boala de *șopîrlaiță* este cea mai primejdioasă pentru viței, de care se tămăduiesc cu zamă de buruiană ce se numește *șopîrlaiță*, fiartă în apă, sau cu *șopîrlă* verde, care să se omoare în apă și scurgîndu-se sîngele acolo, să li se dea să bea"[5].

22. TUSE MĂGĂREASCĂ. Așa numește poporul tusea convulsivă a copiilor, pentru că atunci cînd răsuflă, în mijlocul acceselor de tuse, scot un fel de zbieret ca al măgarului. De aceea și germanii o numesc, în unele regiuni, *Eselshusten*[6], și tot astfel, ungurii : *szamárhurut*. Tot așa în limbile balcanice : bulg. *magareška kašlica*, sîrb. *magareći kašalj*, grec. mod. γαϊδουρόβηχας. Printre leacurile recomandate la noi cităm următoarele :

a) Să se dea de băut bolnavului lapte de *măgăriță*[7]. Tot astfel la bulgari și la persani[8].
b) Se stoarce baligă de *măgar* nemirosită și zeama se dă bolnavului s-o bea[9].
c) Se afumă pacientul cu baligă de *măgar*[10].
d) Bolnavul trebuie să pupe un *măgar* sub coadă[11]. E curios că un leac aproape identic se recomandă tocmai în Franța : „Il suffit d'embrasser la tête d'un jeune *âne*, entre des deux oreilles, par les petits enfants, pour que ceux-ci soient préservés des convulsions"[12]. La romani se recomanda, pentru vindecarea guturaiului, să se sărute pe bot un *catîr*[13].

---

1. Marian, *Insectele,* 287.
2. *Ibidem,* 289.
3. *Ibidem.*
4. *Șezătoarea,* III, 12 ; XV, 130.
5. Drăghici, *Iconomia*, 15.
6. Höfler, *Krankheitsnamen,* 246 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 20.
7. Leon, *Ist. nat. medic.,* 97 ; Laugier, *Etnogr. medic.,* 99 ; Gr.-Rigo, *Medic. pop.,* I, 179.
8. Strauss, *Bulgaren,* 403 ; *Sbornik,* XXX, 19 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 25.
9. *Șezătoarea,* IV, 30 ; Leon, *Ist. nat. medic.,* 97 ; Pamfile, *Boli,* 52.
10. *Șezătoarea,* IV, 30 ; Leon, *Ist. nat. medic.,* 97 ; Laugier, *Etnogr. medic.,* 99.
11. *Ibidem.*
12. Perrot, *Folkl. bourbonnais,* 10.
13. „Gravedinem invenio finiri, si quis nares mulinas osculetur" (Plinius, *Natur. hist.,* XXX, 12).

23. ULCIOR. Din punctul de vedere etimologic, *ulciorul* sau *urciorul* la ochi (lat. *hordeolum*) n-are nici o legătură cu vasul numit „urcior” sau „ulcior” (lat. *urceolus*). Cu toate acestea, din cauza acestei omonimii, poporul a stabilit o legătură între furunculul care se formează pe pleoapă și între vasul pentru apă. Astfel :

„Dacă bei apă din *urcior*, faci «*urcior*» la ochi”[1]. „Să nu te speli pe față din *urcior*, că faci «urcioare» la ochi”[2].

„Cînd ai *ulcior* la ochi, să te uiți printr-un gît de *ulcior*, că-ți trece”[3].

Se vindecă *ulciorul*, dacă-l atingi cu tină de pe fundul unui *ulcior* de apă[4].

24. URECHI (boli de). Există o insectă numită urechelniță (*Forficula auricularia*), despre care poporul are credința absurdă că intră în urechea omului, cînd doarme, și poate să-i găurească timpanul. Credința aceasta e foarte răspîndită, după cum dovedesc numirile ei în diferite limbi : germ. *Ohrwurm*, engl. *earwig*, franc. *oreillère* și *perce oreille*, prov. *aurieiro*, catal. *papa-orelles*, sîrb. *uholaza* etc. Din cauza acestei credințe, de o parte, din cauza asemănării de nume, de altă parte, poporul stabilește o legătură între insecta numită „urechelniță” și anumite boli de *urechi* :

„O femeie însărcinată să nu omoare o «*urechelniță*», căci copilul ce va naște va face *urechelniță*, adică bube în dosul urechilor”[5].

„Cînd se despoaie *urechile* la copii, se prinde o *urechelniță*, se arde, se pisează, se plămădește cu unt proaspăt și se face un fel de alifie care se pune pe bubă”[6].

25. ZBURĂTOR. *Zburătorul* sau „lipitura” se vindecă cu „pana zburătorului” (*Lunaria annua*) și cu „zburătoare” (*Epilobium*)[7].

---

1. Rev. *Ion Creangă,* V, 244.
2. *Șezătoarea,* XII, 157, 170 ; Gorovei, *Credinți,* 4536 ; Păcală, *Rășinari,* 160.
3. Gorovei, *Credinți,* 3875 ; Pamfile, *Boli,* 66.
4. Păcală, *Rășinari,* 271.
5. Marian, *Insectele,* 486.
6. *Ibidem* ; Leon, *Ist. nat. medic.,* 109.
7. *Ibidem,* 137.

Capitolul II

Descîntecele

Descîntatul și descîntătoarea

Pornind de la credința că bolile sînt de origine supranaturală, fie că sînt trimise ca o pedeapsă dumnezeiască, fie că sînt opera duhurilor necurate sau sînt datorate uneltirilor dușmane, poporul caută vindecarea în mijloace adecvate. § 178

Îndată ce mama își vede copilul că nu se simte prea bine, cînd acesta dă semne vădite că începe să bolească, aleargă la o babă lecuitoare. Tot astfel și omul matur, cînd i s-a vîrît boala în trup începe să tînjească. Se duce la babă sau e chemată acasă, și numai cînd mijloacele întrebuințate de una sau chiar de mai multe babe au dat greș și bolnavul nu dă nici un semn de îndreptare, se recurge – *in extremis* – și la consultarea unui doctor. Dar, în cele mai multe cazuri, ajutorul lui nu mai poate fi de nici un folos, căci boala e prea înaintată și nu mai e chip de scăpare.

Primul mijloc la care recurge baba e descîntatul însoțit de anumite practici, fără de care cuvintele rostite n-au nici un efect. La acestea se adaugă și diverse leacuri empirice, de care ne vom ocupa mai tîrziu.

Poate să descînte orișicine, tînăr sau bătrîn, dar pentru ca să fie cineva sigur că descîntecul va fi cu leac, trebuie să se adreseze unei femei bătrîne, unei babe sau băbărese, cum i se zice pe alocuri[1]. Dar prima condiție pe care trebuie s-o îndeplinească descîntătoarea e să fie *curată*, adică să nu fie „la lună”, să nu fi avut în ziua aceea sau de multă vreme (dacă e bătrînă) contact cu un bărbat, să fie spălată și primenită[2]. Unele descîntătoare postesc în ziua în care au să descînte[3]. Altele, înainte de a rosti descîntecul, își fac cruce, bat cîteva mătănii, zic „Doamne ajută!” sau *Tatăl nostru* și apoi încep să descînte[4].

În genere bărbații nu descîntă, și numai în cazuri foarte rare se găsește cîte un unchiaș care să știe să descînte și la care se face apel. În Basarabia, se admite să descînte și un bărbat, dar numai în cazuri excepționale, cînd e la drum și i s-a deocheat dobitocul. „Descîntecul, în acest caz pe care-l cunosc bărbații, e caraghios și jignește sentimentul religios : urinează pe dobitocul deocheat, zicînd *Tatăl nostru*”[5].

---

1. Gorovei, *Descîntecele,* 87 urm. ; *Clopotiva,* 456 ; cf. Marian, *Nașterea,* 349.
2. Rev. *Ion Creangă,* I, 88 ; *Șezătoarea,* III, 143 ; Voronca, *Datinele,* 1144 ; *Clopotiva,* 456. Tot așa și la românii din Meglenia (Papahagi, *Megl. Rom.,* I, 104).
3. Marian, *Descîntece,* 98.
4. *Ibidem* ; *Clopotiva,* 456.
5. *Bul. Inst. Soc. Rom. din Basarabia,* I, 74.

Sînt cazuri în care descîntă mai multe persoane. Astfel, în județul Timiș (după o comunicare), pentru „spurc", de care suferă copiii mici, descîntă o babă și o fetiță de 7-8 ani. Ele își dau una alteia boabe de mălai mărunt și semințe de cînepă și rostesc amîndouă descîntecul. De „cățel de turbă", în județul Baia (comuna Cotîrgași), trebuie să descînte doi bărbați și o femeie, ori două femei și un bărbat. Dacă descîntă o singură persoană, trebuie să repete descîntecul de 9 ori[1]. Uneori, în județul Romanați, li se descîntă copiilor de „deochi" de către 9 babe văduve[2].

În Valea Almăjului (Bănat), se descîntă de „Milostîvnice" (= Iele) de o babă, însoțită de 8 fete. Se duc cu toatele, împreună cu bolnavul, la rîu, ducînd fiecare cîte o chită de un singur fel de floare. Baba udă chita ei cu apă, lovește cu ea pe bolnav în cap și zice:

Hai la rost, la rost,
Să meargă snaga (= puterea) unde-a fost,
Mai vîrtos de cum a fost.

Cele 8 fete rostesc și ele aceleași cuvinte și-l ocolesc pe bolnav de trei ori. Descîntecul se repetă de trei ori[3].

Rareori, descîntecul nu e rostit de babă, ci de o altă persoană. Pentru a descînta de „spurc", baba „caută un copil sau bărbat, fată sau femeie, după cum și bolnavul este copil sau bărbat, fată sau femeie, care s-a născut într-o sîmbătă, și-l pune să spună descîntecul după ea"[4].

„Babele sînt convinse că darul de a lecui îl au de la Maica Domnului sau de la Iele, în urma unei boli grele, în care timp sufletul lor e purtat de Iele prin văzduh și le-nvață să lecurească. De asemenea cred că le vine în ajutor Sfînta Vineri, pe care o serbează prin nelucrare și post"[5]. Alte babe spun că au învățat descîntecele, în vis, de la Maica Domnului.

Ca să aibă leac descîntecul, trebuie să-l furi: tragi cu urechea cînd baba descîntă și-l înveți „prin furarea șoaptelor", în întregime sau numai cîte o frîntură din el[6]. Aceste crîmpeie de descîntece sau descîntecele întregi pe care le-ai furat trebuie să le spui de mai multe ori, cînd țeși la argea sau în timpul cununiei, și atunci sînt mai cu leac[7].

Descîntecul nu trebuie spus nimănui, căci altfel își pierde leacul. Această credință e generală. Își mai pierde leacul și descîntecul spus cuiva mai în vîrstă decît tine[8]. Ca să nu-și mai piardă leacul, în cazul

1. *Șezătoarea,* III, 138.
2. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* I, 96.
3. *An. Arh. de Folkl.,* III, 141.
4. Gr.-Rigo, *Medic. pop.,* I, 171.
5. Leon, *Ist. nat. medic.,* 18.
6. Voronca, *Datinele* 531 ; Leon, *Ist. nat. medic.,* 18 ; *Ghilușul,* I, 11-12, 24 ; Rev. *Ion Creangă,* VII, 87.
7. *Ibidem,* (din jud. Maramureș) ; comunicare din jud. Timiș.
8. *Ghilușul,* I, 11-12, 24 ; Rev. *Ion Creangă,* VII, 26.

acesta, e bine să ţii o lespede sub brîu[1]. Dacă deosebirea de vîrstă e numai de 2-3 ani, i se poate spune cuiva descîntecul, fără să-şi piardă leacul. În genere, mama transmite cîte un descîntec, mai ales cel de „deochi”, fetei sale, cînd „e să intre în horă”. Uneori şi fetiţele de 10-12 ani învaţă de la mama sau de la bunica lor cîte un descîntec de „deochi”, ca să-şi poată descînta singure, cînd vor fi deocheate de flăcăiaşi. Mai tîrziu, învaţă şi alte descîntece, dar abia la cîţiva ani după ce s-au măritat.

Cînd a învăţat cineva un descîntec, înainte de a se apuca să descînte cuiva, trebuie să se ducă la o salcie şi să zică: „Cum s-a prins salcia asta pe pămînt, aşa să se prindă şi descîntecul meu” (comunicare din judeţul Dolj).

Descîntătoarea nu-şi descîntă niciodată singură, că e fără folos: n-are leac. Se duce la o femeie mai bătrînă, sau la nevoie chiar la una mai tînără decît dînsa, şi aceasta-i descîntă. Dacă însă nu se găseşte în satul ei o descîntătoare bună, pune caii la căruţă şi se duce în alt sat, unde ştie că e una. Alteori, descîntătoarea, cînd e bolnavă, învaţă pe cineva mai mic din casă cum să-i descînte, şi-i trece.

Descîntecul n-are leac dacă o mamă descîntă unui copil al ei, afară numai dacă-şi pune o lingură în brîu.

Pentru anumite afecţiuni, bolnavul poate să-şi descînte şi singur. Aşa de pildă, cel ce are guşă, în timpul cînd toacă popa de vecernie, sîmbătă seara, ia un ac şi împunge uşor guşa sau se bate peste gură cu un băţ de alun, zicînd: „Popa toacă. Guşa seacă”. Sau, cînd vede, vara, „curcubeul bînd apă din pîrîu”, i se recomandă să se dea de 3 ori peste cap şi să zică: „Curcubeu, de unde bei? Bea din guşa mea!”[2]. Cînd are cineva bube, să se spele în zile de *sec* – *„ca să sece”* – cu rouă, pînă nu răsare soarele şi să-şi descînte astfel: „Cum trece roua de soare. Şi spuma de mare, Aşa să treacă răul meu de pe mine”[3]. Cînd omul s-a îmbolnăvit de insolaţie (soare sec, bătaie de soare la cap, în-de-soare), ia o cofă cu apă neîncepută şi o ţine astfel ca soarele să se reflecteze într-însa. Bolnavul, cu ochii aţintiţi asupra cofei, rosteşte de 3 ori descîntecul: „Eu credeam că soarele-i în capu meu, Dar el e în botă”[4]. În Bucovina, bolnavul ia 9 surcele de la tăietor (trunchiul sau locul unde se taie lemnele) şi se duce cu ele la o apă curgătoare. Ajuns acolo, ia pe rînd surcelele şi le aruncă peste cap, rostind la fiecare aruncătură descîntecul: „În-de-soarea-n apă, Sănătatea-n cap”[5].

1. Rev. *Ion Creangă,* V, 117.
2. *Şezătoarea,* II, 71 ; Voronca, *Datinele,* 870 ; Leon, *Ist. nat. medic.,* 6. În judeţul Dorohoi se vindecă şi broasca (umflătură sub pleoape sau sub pielea obrajilor) în felul acesta : „Cînd toacă la biserică, bolnavul însuşi să ia o lingură părăsită şi să rostească de 9 ori : «Popa toacă, Broască seacă»” (*Şezătoarea,* I, 83).
3. *Ibidem,* 7.
4. Păcală, *Răşinari,* 247.
5. Marian, *Descîntece,* 116 urm.

Se întîmplă uneori ca descîntătoarea să îndure unele neajunsuri sau chiar să se îmbolnăvească și ea, încercînd să-l lecuiască pe altul. Astfel, în județul Dolj (după o comunicare), se zice că „i se arată Sfintele, o îmbolnăvesc cu dureri de cap, cu amețeli și o amenință cu moartea, dacă nu li se supune, iar în schimb o învață să descînte". În Bucovina, pe baba căreia-i descîntă cuiva mai în vîrstă decît dînsa o doare capul și ea nu mai poate dormi liniștită ca altădată[1]. De „spăriet" e greu să culegi descîntece, căci „babele se tem să nu vie boala peste ele"[2].

Cînd, în timpul ce se descîntă cuiva de o boală, se află un copil mic în casă, i se presară cenușă sau sare pe cap, ca să nu se prindă de copil boala aceluia căruia i se descîntă[3].

În genere, pentru lecuit, babele descîntă în zilele de post sau zilele „de sec" (lunea, miercurea și vinerea), ca „să sece boala", dar se poate descînta și în celelalte zile lucrătoare ale săptămînii, cînd e nevoie absolută. Dar aceste reguli nu sînt păzite cu strictețe, variind după babe, după regiune și uneori după felul bolii. Astfel, în zilele de post, se descîntă mai ales de „bube dulci", de „bășică", de „cel pierit", de „abubă" etc.; pe cînd, de „albeață", se descîntă în orice zi, de frupt sau de post[4]. Numai de „fapt" nu se poate descînta în zi de post[5].

Duminica nu se descîntă niciodată[6]. De asemenea nu e îngăduit să se descînte într-o zi de sărbătoare sau în săptămîna mare. Sînt și sărbători mai mărunte, așa-numitele „sărbători băbești", în care nu se cade să se descînte. Astfel: Miercurea strîmbă, din săptămîna mare (de la începutul păresimilor), nu se descîntă de nici o boală, afară numai de „brîncă neagră"[7].

Nu se descîntă de Florii, că e rău de „pocituri"[8].

La Joi-mari (Joia Patimilor), nu e permis să se descînte[9].

Nu se descîntă în Proorul Sf. Gheorghe (ajunul Sf. Gheorghe) decît copiilor bolnavi de „pojar"[10].

La Circovul Mărinii (16 iulie), nu se descîntă[11]. De asemenea la Sf. Ilie[12] și la Vinerea mare (Cuvioasa Paraschiva)[13].

La Filipi (începutul postului Crăciunului) nu se poate descînta decît de purici[14].

---

1. Marian, *Descîntece,* 192.
2. *Șezătoarea,* II, 130.
3. Voronca, *Datinele,* 186, 1210.
4. Marian, *Descîntece,* 6, 42, 47, 86 etc.
5. *Ibidem,* 124.
6. *Ibidem,* 162, 192.
7. Laugier, *Etnogr. medic.,* 58.
8. *Ibidem,* 63.
9. *Ibidem.*
10. *Ibidem,* 65.
11. *Ibidem,* 69.
12. *Ibidem,* 70.
13. *Ibidem,* 71.
14. *Ibidem.*

Se descîntă în cele mai multe cazuri înainte de răsăritul soarelui sau dimineața, „pe nemîncate” ori „pe nespălate”[1]. Seara sau noaptea, numai în cazuri grave.

Unele descîntece se repetă de 9 ori pe zi. Atunci se descîntă de 3 ori dimineața, de 3 ori la prînz și de 3 ori înainte de apusul soarelui[2].

Niciodată nu se descîntă cînd e lună nouă sau cînd crește luna, ci totdeauna cînd e luna „pe sfîrșite”, ca să se sfîrșească și boala[3].

Descîntecul, ca să aibă leac, trebuie să fie răsplătit. Nici o descîntătoare nu descîntă fără plată. Înainte se mulțumeau cu cîțiva gologani, cu cîteva ouă, cu cîte un pui de găină sau cu un colac. De aci și locuțiunea cu care sfîrșeau pe vremuri unele babe descîntecul : „Leac Și babei colac”[4]. Acum însă, cînd banii și-au pierdut din valoarea de mai-nainte, cînd viața s-a scumpit, și plata descîntătoarei a crescut. E drept că banii nu i se dau babei în mînă, ci se pun jos, pe masă sau pe o laviță, de unde-i ia descîntătoarea.

Multe din credințele noastre privitoare la descîntat, la regulile observate pentru transmiterea descîntecului unei alte persoane etc. le regăsim și la alte popoare[5].

Boli pentru care se descîntă

Babele știu să descînte pentru peste șaizeci de boli, dar rar se găsește § 179
cîte una care să știe să descînte mai mult decît pentru 15-20 de boli. Unele nu cunosc decît trei-patru descîntece ba chiar mai puține[6], dar toate se pricep să descînte de deochi. În afară de descîntece pentru boli, se mai descîntă, se vrăjește sau se desface de *argint viu*, de *aruncătură*, de *dat*, de *dragoste*, de *dușmani*, de *făcătură* sau de *fapt*, de *Iele*, de *întors*, de *judecată*, de *pază*, de *ursită* etc.

Însemnăm în cele ce urmează afecțiunile pentru care se descîntă, pentru unele mai des, pentru altele mai rar, căci parte din aceste boli se tratează adesea numai cu leacuri empirice, fără să li se descînte.

Bolile gîtului : amigdalită (*gîlci*), angină difterică, crup difteric (*gușter, șopîrlaiță, bolfe*), struma (*gușă*).

Bolile pieptului : bronșită (*tuse*), pneumonie (*junghi, cuțit, țeapă*), tuberculoză pulmonară (*oftică*).

Bolile aparatului circulator și ale sîngelui : scrofuloză (*scrofuri, jolnă*), scorbut (*studeniță*), reumatism articular (*mîlcaviță*), reumatism poliarticular acut (*întîmpinat, tîmpinătură*).

1. Marian, *Descîntece,* 129, 317, 321.
2. *Ibidem,* 38 ; Rev. *Ion Creangă,* III, 281.
3. Marian, *Descîntece,* 76, 157, 162, 175, 198 ; *Șezătoarea,* II, 72 etc.
4. Cf. Păsculescu, *Lit. pop.,* 120.
5. Cf. Seyfarth, *Zauberei,* 68 urm. ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.*, I, 1126 urm., 1162 urm. ; Jungbauer, *Volksmedizin,* 95 urm. ; Grimm, *Mythologie,* II, 462 ; Gennep, *Dauphiné,* 476 urm. ; Strauss, *Bulgaren,* 383 urm. etc.
6. *Clopotiva,* 475 urm.

Bolile gurii : abces alveolar (*abubă*), carie dentară (*durere de măsele, vivor*).

Boli de stomac și de intestine : colici intestinale (*izdat, surdumași*), dispepsie (*rînză*), indigestie (*aplecate*), constipație (*încuiere*), icter (*gălbinare*), cancer (*rac, tătarcă*), pelagră (*pîrleală, jupuială*), hemoroizi (*trînji*).

Bolile organelor sexuale : sifilis (*cel pierit, sfrențe*), impotență (*bărbatul legat*).

Boli infecțioase : febră tifoidă (*lingoare, tifos*), febră palustră (*friguri*), farcin (*cîrtiță*), alcoolism (*beție*).

Boli de piele : urticarie (*blîndă*), impetigo (*pecingine*), furunculi (*bube, buboaie, zgaibe*), scabies (*rîie*), erizipel (*brîncă, orbalț*), antrax, *pustulă malignă* (*dalac, bubă rea, bubă neagră, bășică rea*), nevi, veruci (*negi, negei*).

Leziuni externe și chirurgie : contuzii (*izbituri, pălituri*), *mușcături* (*de șarpe etc.*), rabies (*turbare*), adenită (*uimă*), chist sebaceu (*broască*), luxații (*scrîntituri*).

Bolile creierului și ale sistemului nervos : congestie, insolație (*soare sec, în-de-soare*), apoplexie, hemiplegie (*dambla, săgetătură*), epilepsie (*boala copiilor*).

Boli de ochi : oftalmie în genere (*durere de ochi*), leucom (*albeață*), chalazion (*ulcior*).

Boli de urechi : otită (*năjit*).

Bolile copiilor : impetigo (*rofii, spurcat*), atrepsie (*socote, boală cîinească*), eclampsie (*apucat*), tetanos (*strîns*), colici intestinale (*mătrice*), dizenterie (*lamoste*), gastro-enterită (*babițe*), ascarizi (*limbrici*), rujeolă (*pojar, cori*), trismus, parotidă epidemică (*fălcariță*), eczemă (*bube dulci*), insomnie (*plînsori, muma-pădurii*). Mai sînt apoi descîntece de *sperietură*, de *samcă* și, în special, de *deochi*.

Pentru anumite boli, mai grele sau mai ușoare, nu se descîntă niciodată, recurgîndu-se numai, pentru vindecarea lor, la practici magice sau la leacuri empirice. Astfel, pentru : astm (*năduf, înecăciune*), diaree (*urdinare*), dizenterie la adulți (*treapăd cu sînge, vintre*), pirosis, hiperclorhidric (*jig, jeguială, ojig*), tenia (*panglică, cordea*), anurie, strangurie (*zăpreală*), incontinența urinei (*pișatul în pat*), blenoragie (*sculament, frîntură în vis*), variolă (*vărsat, bubat*), *holeră, ciumă* etc.

Forma descîntecelor

§ 180 Mai toate descîntecele sînt alcătuite din versuri, în care rima e formată uneori de o simplă asonanță sau lipsește cu totul.

Unele sînt lungi, chiar foarte lungi (de peste 150 de versuri), pe cînd altele sînt uneori așa de scurte, că se reduc abia la cîteva cuvinte. Astfel, pentru „soare sec”, în afară de cele două descîntece scurte pe care le-am citat mai sus (§ 178), mai pomenim următoarele : „Fugi, soare sec, Că te-ajunge paiu sec”[1], sau „Ieși soare sec, Că

1. Laugier, *Etnogr. medic.,* 126.

te-ajunge cel viu"[1]. Altul, ceva mai lung: „Fugi, soare sec, Că te-ajunge izbitura, Și-ți rupe dinții și gura"[2]. Un descîntec de „scurtă", din județul Tecuci: „Treci, scurtă, Cum te-ajunge, Cum te frige"[3]. La Rășinari (județul Sibiu), se recomandă celui ce suferă de „bubă vînătă" să bage degetul bolnav în apa fierbinte în care se spală rufele și să zică: „Opăresc bubele, Nu rufele"[4]. Un descîntec de „buboi" din județul Baia: „Din vîrv te sec, Din vîrv te sec, Din rădăcină Te fac făină"[5]. Un descîntec de „brîncă", din județul Vîlcea: „A plecat furca cu brînca, Furca a venit, Dar brînca n-a mai venit"[6]. În județul Neamț, se rostește de 3 ori următorul descîntec pentru „gîlci": „Păsat pisat, Păsat nepisat, Gîlca a secat"[7]. La Rășinari cînd li se face copiilor o pușcheà pe limbă, mamele îi învață să iasă afară, noaptea, și, uitîndu-se la o stea, să rostescă următorul descîntec: „Stè (= stea), Pustè (= pușchea), Du-te de pe limba mè!"[8]. Aiurea, descîntecul de „pușcheà" e rostit sub formă de dialog (v. § 191). În Banat, pentru „urcior" se descîntă astfel: „Ham, ham, negoci[9], Cît oi fi eu cîne, Atît să fii pîn'mîne"[10]. Același descîntec, în județul Teleorman: „Am, am, urcior Burcior, Nici eu cîine, Nici tu pînă mîine"[11].

Limba descîntecelor

Cele mai multe descîntece fiind foarte vechi, limba lor prezintă adesea arhaisme prețioase în ce privește fonetismul, morfologia, lexicul și sintaxa lor. Singurul care s-a ocupat pe larg de aceste particularități ce se constată în descîntece este regretatul Ovid Densusianu[12]. Mai tot ce poate interesa limba descîntecelor găsindu-se în studiul marelui nostru filolog dispărut, nu revenim asupra acestei chestiuni decît pentru a adăuga cîteva amănunte care i-au scăpat din vedere. § 181

Din punct de vedere al morfologiei, relevăm dintr-un descîntec de „scrîntit", cum e întrebuințat la moți, următoarele versuri:

Te mîi cu cuvîntu meu
Și cu al lui Dumnezeu;
Din poala-*i sîntă Mărie*
Leacu amu să-i fie![13].

1. Alexici, *Texte,* I, 210.
2. Laugier, *Etnogr. medic.,* 126; cf. *Șezătoarea,* IX, 31.
3. Pamfile, *Boli,* 61.
4. Păcală, *Rășinari,* 251.
5. *Șezătoarea,* VI, 91.
6. Tocilescu, *Mater. folkl.,* 1524.
7. După o comunicare.
8. Păcală, *Rășinari,* 246.
9. În alte localități în loc de *negocĭ*, se zice *minigocĭ.*
10. Culeasă personal.
11. *Șezătoarea,* VI, 84.
12. Vezi *Grai și suflet,* IV, 351 urm., 125 urm.
13. *An. Arh. de Folkl.,* V, 156.

Tot în graiul moților, dintr-un descîntec de „foale":

Din poala *i Sîntă Mărie*
Leacu acuma să-i fie![1].

Construcția de gen.-dat. *i Sîntă Mărie* (= Sfintei Mării) e foarte veche. O întîlnim pentru întîia oară în Palia de la Orăștie (1581-1582): „mueriei tale *ii Sara* fi-va fecior"[2] și, în alt loc: „spuserî iarî *ii Tamarŭ* (= nuntiatumque est Thamar)"[3]. În cele două secole următoare, mai întîlnim cîteva exemple de acestea în documente.

Lăsînd la o parte unele cuvinte arhaice care apar în descîntece și nu mai sînt înțelese de cei mai mulți, găsim uneori cîte un cuvînt, sau chiar mai multe cuvinte înșirate, care n-au absolut nici un înțeles în românește și care n-au făcut niciodată parte din vocabularul limbii noastre. Ce să însemne aceste cuvinte?

Descîntecele tuturor popoarelor cuprind cuvinte fără nici un sens sau sînt alcătuite în întregime din cuvinte neînțelese, fie că s-a făcut aceasta dinadins, cu intenția de a-l impresiona pe ascultător și de a-l face să creadă în virtutea lor magică și lăsîndu-l să-și închipuie că au o origine supranaturală, fie că au fost așa de alterate în decursul veacurilor, încît apar în zilele noastre cu totul lipsite de înțeles. Ni s-au transmis, din Orient și din Antichitatea clasică, nenumărate formule de acestea, înregistrate în papirusurile magice sau de către scriitorii greci și latini. Găsim la agronomul Caton un descîntec de felul acesta contra „scrîntiturii". Reproducem întreg pasajul:

> „Descîntecul vindecă adesea scrîntiturile: ia o trestie verde, lungă de 4-5 picioare, tai-o la mijloc și doi oameni s-o ție pe picioarele (coapsele) tale și începe să descînți: *in alio.s.f. motas vaeta, daries dardaries astataries dissunapiter*... Dacă membrul e scrîntit sau rupt, repetă acest descîntec în toate zilele, sau pe cestălalt, în caz de e rupt: *huat hanat huat ista pista sista, domiabo damnaustra*; sau: *huat haut haut ista sis tar sis ardannabon dunnaustra*"[4].

Marcellus Empiricus (care a trăit în secolul al V-lea) ne sfătuiește următorul descîntec, cînd ne-a intrat ceva în ochi: „Cu cinci degete pipăind ochiul, să rostești de trei ori: *tetunc resonco bregan gresso*, și să scuipi de trei ori"[5]. Sau: „Să freci ochiul și să rostești de trei ori descîntecul: *inmon dercomarcos axatison* și să scuipi de trei ori"[6]. Pentru a opri curgerea sîngelui, ne recomandă descîntecul: *socnon socnon*, rostit de șapte ori sau de cîte ori vrei[7], sau *sirmio sirmio*, repetat de 99 de ori[8]. Contra durerilor de măsele, ne sfătuiește să

1. *An. Arh. de Folk.*, V, 156.
2. Gen., XVIII, 10.
3. *Ibidem*; Gen., XXXVIII, 13.
4. *De re rustica,* 160.
5. *De medicamentis,* VIII, 170.
6. *Ibidem,* VIII, 171.
7. *Ibidem,* X, 55.
8. *Ibidem,* 56.

repetăm de 7 ori descîntecul: *argidam margidam sturdigam*[1]. De felul acestora ne mai învață o mulțime de alte descîntece, dar ne oprim aici.

Toate cuvintele din descîntecele de mai sus ale scriitorilor latini n-au absolut nici un înțeles. Ele sînt, fără îndoială, deformări ale unor descîntece străine, grecești sau orientale, care s-au tot alterat cu timpul în așa fel, că azi e cu neputință să se reconstituie forma lor primitivă și înțelesul pe care-l vor fi avut.

Trecînd acum la formulele de descîntece românești cu cuvinte neînțelese sau în întregime fără nici un sens, vom examina în special cele rostite pentru vindecarea mușcăturii de șarpe.

a) Primul descîntec e rostit astfel în com. Broșteni (județul Baia):

Istiță peștiță
Prinsă de peliță
Pelița de os
Os de sănătos etc[2].

În numeroasele variante ale acestui descîntec pe care-l găsim în colecțiile de folclor, primele două cuvinte apar modificate în fel și chipuri. Citäm o parte din ele: *uitiță* pestriță; *istriță* pestriță; *estriță* pestriță; *hèstriță* pèstriță; *esdriță* pestriță; *lestriță* pestriță; *lișiță* pestriță; *leptiță* pestriță; *igliță*... pistriță; *ingliță* presliță; *ediță* pestriță; *idiță* pestriță; *idiță, idiță*; *iudiță iudiță*; *dediță* pestriță; *ederă* pestriță; *iederiță* pestriță; *liță* pestriță; *jurjiță* pestriță; *veveriță* pestriță; *selivestiță* pestriță etc.[3]

Ce poate să însemne cuvîntul *istiță* sau celelalte deformări ale acestui cuvînt pe care le-am citat?

Afară de descîntecele noastre moștenite din timpuri străvechi și transmise din generație în generație pînă în zilele noastre, au mai pătruns în popor și descîntece împrumutate de la popoare vecine iar altele pe cale cărturărească. Acestea, traduse din grecește sau din slavonește, au fost opera călugărilor din mănăstiri și a popilor. În aceste traduceri, unele cuvinte neînțelese sau rău interpretate vor fi fost lăsate cum erau în original sau transcrise cu totul stîlcit. Cele compuse numai din cîteva cuvinte, în parte neînțelese, se vor fi transcris întocmai, fără a se traduce. Acestor copii sau traduceri, comunicate probabil de către unii dascăli babelor lecuitoare, cu asigurarea că au o virtute magică extraordinară, credem că trebuie să le atribuim originea descîntecelor de șarpe de care ne ocupăm. Să vedem acum pe ce se bazează aserțiunea noastră.

---

1. *De medicamentis,* XII, 24.
2. *Șezătoarea,* I, 118.
3. *Ibidem,* I, 124, 200 ; II, 89, 164 ; III, 118 ; VII, 19 ; XIV, 119 ; XIX, 152 ; Rev. *Ion Creangă,* I, 118 ; II, 212 ; III, 181 ; IV, 55 ; VI, 242, 343 ; VII, 205 ; IX, 53, 234 ; Voronca, *Datinele,* 843-855 ; Marian, *Descîntece,* 227, 228 ; idem, *Sărbătorile,* II, 199 ; *Ghilușul,* II, 11-12, 18 ; Pamfile, *Boli* 49 ; Bîrlea, *Maramureș,* II, 366, 367 ; Păsculescu, *Liter. pop.,* 148 ; Candrea-Densusianu-Speranția, *Graiul nostru,* I, 503 ; Tocilescu, *Mater. folkl.*, 1517, 1540.

Într-un papirus grecesc, intitulat: Βίβλος ἱερὰ ἐπικαλουμένη Μονὰς ἢ ᾿Ογδόη Μοϋσέως (Carte sfîntă, numită „Monas” sau „A opta carte a lui Moise”), se găsesc două descîntece de mușcătură de șarpe. Primul e constituit dintr-un singur cuvînt: στῆθι (stai!). Reproducem textul din papirus: ἐὰν ἴδῃς ἀσπίδα καὶ θέλῃς αὐτὴν στῆσαι, λέγε στρεφόμενος ὅτι ʽστῆθιʼ. λέγεται τὰ ὀνόματα καὶ στήσεται (Dacă vezi un șarpe și vrei să se oprească, întoarce-te și zi: „Stai!”. Zi cuvintele și se va opri)[1].

Celălalt descîntec e compus din șase cuvinte. Reproducem textul: ἐὰν θέλῃς ὄφιν ἀποκτεῖναι, λέγε ʽστῆθι, ὅτι σὺ εἶ ὁ ᾿Αφυφιςʼ, καὶ λαβὼν βάϊν χλωρὰν καὶ τῆς καρδίας κρατήσας σχίσον εἰς δύο ἐπιλέγων τὸ ὄνομαζ´, καὶ εὐθέως σχισθήσεται ἢ ῥαγήσεται (Dacă vrei să omori un șarpe, zi: „Stai, căci tu ești Aphyphis!”. Rupe o ramură verde de palmier, scoate-i măduva, tai-o în două și rostește cuvîntul de șapte ori, și îndată șarpele va fi tăiat sau va plesni)[2]. Cuvîntul στῆθι, care apare în amîndouă descîntecele citate, trebuie, după părerea noastră, să fie originea formei *istiță* și a celorlalte variante alterate care apar în descîntecele noastre. Cuvîntul următor, *peștriță*, sau mai adesea *pestriță*, e un adaos românesc, cum e, de pildă, cuvîntul *bulcior* – care n-are nici un sens – în descîntecul contra ulciorului: „Ulcior *bulcior*...”, pe care l-am pomenit la § 180, sau cum se găsesc atîtea adaosuri de acest fel în multe descîntece de-ale noastre. Alegerea cuvîntului *pestriț* în acest adaos se mai datorește faptului că se face aluzie la pielea împestrițată a șarpelui.

b) Într-un alt descîntec de mușcătură de șarpe, din comuna Lipia (județul Buzău), primele cinci cuvinte sînt cu totul neînțelese;

Cararate
Conopate
Netie
Congapate
Corban
Cruce
Cruce-n cer,
Cruce-n pămînt.
Hulduc,
Fă-l în sus, fă-l în jos
De la pămînt.
Leac să-i fie![3].

Într-un alt descîntec, în parte asemănător, din comuna Bogați (județul Dîmbovița), găsim și alte cuvinte neînțelese:

Meletică,
Peletică,
Pog conopago
Cara gana carga
Cararata pune.
Cruce-n cer,
Cruce pe cer,
Cruce pe pămînt;
Veninul șarpelui
Să fie înfrînt[4].

Unele cuvinte din aceste descîntece, în parte neînțelese, ne amintesc formulele din diverse manuscrise din Occident. Unul de

1. Preisendanz, *Papyri graecae,* 100.
2. *Ibidem,* 101.
3. *Conv. liter.,* XXVII, 862, cf. Rev. *Ion Creangă,* II, 242.
4. *Gaz. Săteanului,* IX, 193. Același descîntec e publicat, alterat, în Gr.-Rigo, *Medic. pop.* II, 14.

mușcătură de șarpe, din secolul al XII-lea, sună astfel: „*Cara, caruce*, senael, emmanuel, paraclitus etc."[1]. Altul, pentru oprirea curgerii sîngelui, din același secol, e astfel conceput: „+ *Caro* + *cruce* + fac restringere ysmahelite, famule tue N..."[2]. În sfîrșit, altul, de mușcătură de cîine, păstrat pînă în ziua de astăzi în Silezia, e alcătuit din următoarele cuvinte: „*Corbatam, Corbatom, Corbatum, Cornebatum* Extrabet + + +"[3].

Credem că nu e o simplă coincidență asemănarea cuvintelor *cara, corban* și cruce, din descîntecele românești, cu formulele *cara* și *caro, corbatam, corbatom* etc. și *cruce*, din descîntecele occidentale citate. Nu încape îndoială că și alte descîntece exotice de mușcătură de șarpe se vor fi amestecat și, pocite cu timpul, au ajuns așa cum se rostesc astăzi.

c) În alte descîntece de mușcătură de șarpe, culese mai ales din Banat și din Transilvania, întîlnim iarăși cuvinte necunoscute, barbare, dintre care unele au o înfățișare slavă, bulgară sau sîrbească. Astfel sînt:

Da zalca malca,
Da zatca batca,
Uturisi, utur bre,
Chi marcin
Uști baba, *uști* mreana,
Bît d'alun[4].

Sau:

Anatonii
Babănii,
Zatcă ești,
Matcă ești.
Mustibreazi
Mustirisil
Îndărăt ai mușcat
Vaca asta,
Îndărăt să-ți fie,
Leac să-i fie
Sfînta Maică Mărie[5].

Sau:

Riz
Pariz,
Zatcă,
Batcă,
Medușului
Șerpele pocni,
Anțer panțer,
Șerpe galben,
Ce-ai umflat ?
Ce-ai veninat ? etc.[6]

Ar mai fi multe de spus asupra altor cuvinte neînțelese din descîntecele pentru celelalte boli, dar ne oprim aci. Le vom examina, poate, mai de aproape, într-un alt studiu.

1. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* II, 18.
2. Heim, *Incantamenta,* 555.
3. Drechsler, *Schlesien,* II, 291.
4. Novacoviciu, *Colecțiune,* 138 (din Răcăjdia-Banat).
5. Hodoș, *Liter. pop.,* 72 (din Mircovăț-Banat).
6. Leon, *Ist. natur. medic.,* 22 (din Transilvania).

Cuprinsul descîntecelor

§ 182 Toate descîntecele se adresează sau puterilor cerești sau duhurilor întunericului, ca să-i scoată suferindului boala din trup și să-l facă sănătos. Dar modul în care e făcută cererea sau invocația către aceste puteri supranaturale variază de la boală la boală și adesea de la descîntec la descîntec. În afară de descîntecele în care divinitatea sau duhurile necurate sînt invocate direct, mai sînt altele în care e intercalat un episod epic, o povestire asupra provenienței bolii, un dialog etc. În alte descîntece, se elimină unul cîte unul, pînă la cel din urmă, elementele care se presupune că au provocat boala sau se recurge la o comparație, invitîndu-se în mod simbolic duhul necurat sau boala să dispară cum a dispărut și elementul comparativ. În altele, se pomenește de anumite lucruri sau ființe imposibile și se invită boala, adică duhul care a provocat-o, să revină în trupul omului numai cînd aceste imposibilități se vor realiza.

În felul acesta, descîntecele deosebindu-se mult unele de altele după cum sînt alcătuite, se pot grupa în cîteva tipuri distincte :

1. Rugăminte.
2. Poruncă însoțită adesea de amenințări și de ocări.
3. Blestem.
4. Eliminare.
5. Enumerare.
6. Descreștere.
7. Paralelisme.
8. Dialog.
9. Povestire cu elemente epice.
10. Imposibilități.

Vom enumera pe rînd, în cele ce urmează, fiecare din aceste tipuri.

Rugăminte

§ 183 Mare parte din boli fiind – după credința poporului – trimise de Dumnezeu ca pedeapsă, de Maica Precistă, de sfinți sau de alte ființe supranaturale plăcute lui Dumnezeu, pentru că omul, cu știre sau fără știre, a comis un păcat mai mare sau mai mic care i-a supărat, bolnavul le cere adesea vindecare prin descîntece, sub formă de rugăminte. Această rugă se face, firește, prin intermediul descîntătoarei. Astfel, de pildă, într-un descîntec din județul Vîlcea :

De-o fi boala de la Dumnezeu,
Să-și aducă aminte de (cutare),
Boala să-i o ia,
Leacu să i-l dea.
Boliște de-o fi de la Maica Precista,
Să-și aducă aminte de (cutare),
Boala să i-o ia,
Leacu să i-l dea.
De-o fi boala de la sfintele zile greșite,
Să-și aducă Milostivele aminte,
Boala să i-o ia,
Leacu să i-l dea.
De-o fi de la Ale Sfinte,
Să-și aducă aminte,
Să treacă blînde ca oile
Și dulci ca albinele...[1].

1. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 1553.

Dintr-un descîntec de „lehuzie”, din județul Ialomița :

Doamne Isuse Hristoase
Și Maică Precistă,
Ia durerea de la femeia X.
Și o fă curată
Și luminată
etc.[1]

Dintr-un descîntec pentru „adusul laptelui”, din Vașcău (Bihor) :

Mărie Maică, Sfîntă Mărie,
Te rog vină și-mi ajută mie.
Mărie, Maică Sfîntă,
Sfîntă ești, sfîntă să fii,
Curată ești, curată să fii :
Leacul de la tine,
Descîntecu de la mine.
Eu mă rog ție,
Tu-mi ajută mie[2].

Un fragment dintr-un descîntec de „luat din Sfinte”, din Argeș :

Voi Coconițelor,
Împărătițelor,
Voi trecînd, mergînd,
Aduceți-vă aminte de mine (X).
Să mă iertați,
Leacul îmi dați...
Aduceți-vă aminte de cutare
Și o iertați,
Leacu să-i dați.
Că ea înaintea voastră
Cu vadra goală o fi ieșit,
Sau sărbătorile nu le-o fi ținut.
Că d-o fi de la Dumnezeu,
Dumnezeu s-o ierte ;
De-o fi de la Maica Precista,
Maica Precista s-o ierte ;
De-o fi de la zile sfinte,
Sfintele zile s-o ierte...[3].

În sfîrșit, o parte dintr-un descîntec „de toate bolile”, din Vîlcea :

De-o fi astă boală
De la Dumnezeu Sfîntu
Mă rog cu capu plecat
Să dea cutăruia leac,
Să-l milostivească.
De-o fi din Ale Sfinte frumoase,
Să vie dulci și mîngîioase...
De-o fi din zile greșite,
De-o fi din Sfînta Miercuri de azi,
Din Sfînta Joi,
Din Sfînta Vineri,
Din Sfînta Sîmbătă ;
Cum lasă toate mătușile
Furcile.
Și toate fetele mari
Cusăturile,
Și toți boii jugurile,
Așa să se lase de (cutare)
Toate durerile.
Dac-o fi din Sfînta Duminică,
Dac-o fi din Sfînta Luni,
Dac-o fi din Sfînta Marți,
Marți, Marți, Sfîntă Marți,
Toate boalele să le desparți[4].

Poruncă

a) Pentru a îndupleca duhurile necurate, care i-au trimis omului boala în trup, să se îndepărteze de la el și să-l lase în pace, descîntătoarea se roagă și de ele să se îndure de bolnav, dar cazurile acestea sînt rare. În genere, nu sînt rugate, ci poftite în mod politicos să plece din corpul bolnavului. Astfel, într-un descîntec de „bubă rea”, din județul Argeș : § 184

1. Rev. *Ion Creangă,* XIII, 78.
2. *Șezătoarea,* VII, 17.
3. *Ibidem,* XI, 60 urm.
4. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 1554.

Tu bubă rea,
Fii bună ca pîinea
Și îndulcește-te ca mierea.
Tu bubă rea,
Să ieși de pe mîna mea
Din inimă, din bojogi...[1]

Dintr-un descîntec de „muma-pădurii”, din județul Vîlcea:

Tu, muma-pădurii...
Tu să fugi,
Tu să te duci
Îndărăt de unde ai venit
Și pe (cutare) să-l părăsești.
Du-te la fetele tale,
La frumoasele tale,
La gramnicele tale
Îndărăt de unde ai venit.
Lasă-l pe (cutare)...[2]

Un descîntec de „brîncă”, din județul Prahova:

Brîncă neagră,
Brîncă topsicată,
Brîncă veninată,
Brîncă, din vînt ai venit,
În vînt să te duci...[3]

De „izdat”, din județul Gorj:

Mărine, nene, domn mare,
Să ieși de la (cutare):
Din inima lui,
Din ficații lui,
Din trupul lui,
Și să ieși,
Să te duci
La ăl de te-a mînat.
Să-i pui cap la cap...
Pe (cutare) să-l lași curat...[4]

În sfîrșit, dintr-un descîntec „din Iele”, din județul Vîlcea:

Veniți, Șoimanelor.
Veniți,
De-mi luați din piept
Cuțite
Ascuțite,
Undrele,
Sîmcele,
Ace-nțăpoșete,
Săbii însăbiete.
Veniți de-mi luați
Boala ce mi-ați dat,
Și-mi aduceți
Sănătatea ce mi-ați luat
Și lăsați-mă curat...[5]

b) Deoarece, în cele mai multe cazuri, duhurile necurate nu se prea îndură să părăsească prada pe care au pus ghearele și nu-l slăbesc, cu una cu două, pe bietul bolnav se recurge la amenințări. Prin acestea, descîntătoarea caută să le înfricoșeze cu tot soiul de pedepse și de chinuri groaznice. De la amenințări, trece la ocări și de la acestea, la blesteme. Într-un număr considerabil de descîntece întîlnim invective de felul acesta, dar exemplele cele mai caracteristice de pedepsele cu care descîntătoarea amenință duhurile necurate le întîlnim în descîntecul citat la § 90, b. Mai pomenim cîteva fragmente de descîntece care ne oferă exemple interesante. Astfel, dintr-un descîntec de „izdat”, din județul Dolj:

Fugi, izdate,
Necurate,
Că am o sabie ruginoasă,
Prin venin de șarpe trasă,

1. *Șezătoarea,* VII, 54.
2. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 597.
3. *Ibidem,* 614.
4. *Ibidem,* 625.
5. *Ibidem,* 1613.

Cînd te-ncinge,
Te cuprinde,
Inima-n tine-o strînge.
Și eu cu cuțit cununat te-oi tăia,
Nouă bucățele te-oi făcea,
În 9 gropi părăsite te-oi arunca.
Te-oi făcea 9 bucățele,
Te-oi arunca în 9 vîlcele,
Te-or mînca 9 cățele,
Ca 9 muieri rele...[1].

De „muma-pădurii", tot de acolo:

Tu, muma-pădurii,
Colțato,
Zîmbato,
Despletito,
Du-te la copiii tăi,
La frumușeii tăi...
Eu cu mătura te-oi mătura,
Cu focu te-oi frigea,
Cu tămîia te-oi tămîia,
Cu apa te-oi îneca,
Cu toporu te-oi tăia,
Te fac nouă bucățele...[2].

De „izdat", din județul Vîlcea:

Fugi, izdate,
Blestemate,
Din inima (lui X.).
Nu umfla,
Nu gîmfa.
Ucigă-te sfînta cruce
Și calea bisericii
Și sfintele odăjdii[3].

De „bube", tot de acolo:

Tu, bubă clocită...
Buba bubelor,
Sora ciumelor,
Nu cuțita,
Nu săgeta,
Nu coace,
Nu răscoace,
Nu face carnea rea.
Că eu te-oi goni,
Te-oi dudui,
Cu cuțitu te-oi tăia,
Rădăcinile ți le-oi seca,
Din vîrf te-oi apleca,
Cuibu ți l-oi fărîma,
Cîinilor te-oi da,
Cîinii te-or mînca...[4].

c) Cu apostrofările : *ieși! piei!* sau *piei!* și *răspiei!* demonul bolii e poftit sau i se poruncește să părăsească trupul bolnavului, înșirîndu-se adesea toate organele și mădularele din care e alcătuit corpul, un adevărat repertoriu anatomic. Se pomenesc toate acestea, ca nu cumva, uitîndu-se vreun colțișor al trupului, duhul să rămînă acolo încuibat.

Astfel, într-un descîntec caracteristic de „aruncătură", din Bucovina :

Ieși, duh necurat,
Duh împelițat...
Dureri și supărări,
Ieșiți și pieriți...
Să ieșiți, să pieriți
Din cap, de sub cap,
Din păr, de sub păr,
Din crieri, de sub crieri,
Din urechi, de sub urechi,
Din ochi, de sub ochi,
Din auzul urechilor,
Din vederea ochilor,
Din nas, de sub nas,
Din gură, de sub gură,

1. Laugier, *Etnogr. medic.,* 117.
2. *Ibidem,* 124.
3. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 1597.
4. *Ibidem,* 1591.

Din dinți, de sub dinți,
Din măsele, de sub măsele,
Din rădăcina dinților,
Din cununa măselelor,
Din fălci, de sub fălci,
Din barbă, de sub barbă,
Din bărbie, de sub bărbie,
Din grumaz, de sub grumaz,
Din piept, de sub piept,
Din coaste, de sub coaste,
Din spate, de sub spate,
Din șale, de sub șale,
Din carne, de sub carne,
Din ciolane, de sub ciolane,
Din pîntece, de sub pîntece,
Din inimă, de sub inimă,
Din rărunchi, de sub rărunchi,
Din plămîni, de sub plămîni,
Din mai, de sub mai,
Din mațe, de sub mațe,
Din șezut,
Din născut,
Din picioare,
Din gură vorbitoare,
Din toate cîte le are.
Din nărtițele nasului,
Din fața obrazului,
Din creștetu capului,
Din rădăcina părului,
Din mii și mii de vînuțe,
Din douăzeci de degetuțe,
Din mii și sute de-ncheieturele,
Din douăzeci de degețele,
Din toate ciolănelele,
Din toate degețelele,
Din toate-ncheieturelele,
Din creștetu capului
Pînă-n tălpile picioarelor...[1].

Porunci de acest fel date duhului necurat de a părăsi diferitele părți ale trupului bolnav le întîlnim în descîntecele tuturor popoarelor din Europa, cu deosebire însă la slavi și la greci.

Astfel, într-un descîntec bulgăresc, de „speriat”, i se poruncește duhului să iasă : „din cap, din gură, din ochi, din nas, din dinți, din urechi, din mîini, din degete, din inimă, din șale, din genunchi, din călcîie, din talpă, din degetele picioarelor”[2] .

Într-un descîntec sîrbesc de „boala copiilor”, demonul e izgonit : „din cap, din creieri, din minte, din păr, din frunte, din sprîncene, din nas, din dinți, din buze, din gură, din urechi, din gîtlej, din gît, din umeri, din brațe, din încheieturi, din mîini, din degete, din unghii, din spate, din șale, din piept și din coaste, din stinghii, din inimă, din plămîni, din ficat, din buric, din stomac, din mațe, din rinichi, din bășică, din șolduri, din genunchi, din fluierele picioarelor, din picioare, din călcîie, din degete și din unghii”[3].

În descîntecele rutene, întocmai ca la cel de mai sus din Bucovina, se înșiră mai toate părțile din care e alcătuit trupul. Astfel, într-un descîntec de „brîncă”, i se poruncește duhului necurat să iasă : „din cap și de sub cap, din creieri și de sub creieri, din mînă și de sub mînă, din umeri și de sub umeri, din piept și de sub piept, din fălci și de sub fălci, din limbă și de sub limbă, din oase și de sub oase, din coate și de sub coate, din palme și de sub palme...”etc.[4] Tot astfel, într-un descîntec de „babițe”[5] și în altul, de reumatism[6].

1. Marian, *Descîntece,* 18 urm.
2. *Sbornik,* VIII, 154 ; cf. și 169.
3. Stern, *Türkei,* I, 182 urm. ; cf. Milosavljević, *Običaji srpsk. nar.,* 227.
4. Szuchiewicz, *Huculszczyzna,* IV, 316 urm.
5. *Ibidem,* 318 urm.
6. *Ibidem,* 320. Tot astfel la ruși și la polonezi (Mansikka, *Zauberformeln,* 82).

De asemenea, într-un descîntec ceh de „oftică”, demonul bolii e izgonit : din cap în umeri, din brațe în genunchi, din genunchi în unghii, din unghii în mare”[1].

Într-un descîntec bizantin, probabil din secolul al XVI-lea, duhul rău e alungat : „din toate părțile trupului, din creștet, din frunte, din urechi, din pleoape, din sprîncene, din ochi, din nas, din fălci, din gingii, din buze, dinți, din limbă, din gust, din șira spinării...” etc.[2]

Izgoniri de felul acesta ale duhurilor necurate din trupul omului întîlnim și în descîntecele mai vechi. Marcellus Empiricus, care a trăit în veacul al V-lea, ne-a transmis unul de „podagră” : „Fuge, fuge podagra et omnis nervorum dolor de pedibus meis et omnibus membris meis...”[3].

Acest fel de alungare a demonului bolii e foarte vechi și poate fi urmărit pînă la asirieni[4].

d) Duhului necurat, izgonit din trupul omului, i se poruncește să se ducă în anumite locuri unde să se acuieze (cf. § 90). Din numeroasele refugii pe care i le indică descîntătoarea citām următoarele : în locuri întunecoase – în locuri pustiite – în codri întunecoși – în fundul pădurilor – în pădurea cea uscată – în ciungi scorburoși – în butuci bortoși – în lemne putregăioase – în rădăcinile brazilor – în mările negre – în coadele mărilor – în smîrcurile mărilor – în stolul bălților – în munți cărunți – în vîrful munților – în scorburile munților – în văi adînci – în gropi adînci – în rîpi surpate – în cîmpuri pustii – unde iarba nu crește – unde foc nu se vede – unde soare nu răsare – unde zorile nu se revărsă – unde Dumnezeu nu se pomenește – unde biserica nu se face – unde clopot nu se trage – unde popa nu toacă – unde popă nu citește – unde nu e miros de tămîie – unde om nu calcă – unde oamenii nu umblă – unde glas de voinic nu se aude – unde glas de femeie nu este – unde cioban nu chiotește – unde fată mare nu joacă – unde fată mare nu se piaptănă – unde fete mari cosițe nu-mpletesc – unde nevastă conciu nu-nvelește – unde casa nu se mătură – unde casa nu se spoiește – unde masa nu e pusă – unde nu e urmă de secure – unde secure nu răsună – unde topor nu taie – în coarnele (*sau* copitele) cerbilor – în urechile (*sau* copitele) ciutelor – unde bou nu se-njugă – unde cal nu nechează – unde vacă (neagră) nu rage – unde vitele nu rag – unde oi nu zbiară – unde cîinii nu latră – unde cîine negru nu bate – unde pisică nu miorlăie – unde mîță neagră nu miaună – unde cocoș (negru) nu cîntă – unde păsărică nu ciricăie – unde pasăre măiastră nu zboară etc.

Surghiunirea demonului bolii departe de locurile umblate de oameni e frecventă mai ales în descîntecele slave și grecești. Astfel, la bulgari : „Du-te... unde cocoș nu cîntă, unde cîinii nu latră, unde găinile nu cotcodăcesc, unde nici un pom nu răsare, unde apă nu

1. Grohmann, *Aberglauben,* 177.
2. Pradel, *Gebete,* 10 ; cf. și 22.
3. *De medicamentis,* XXXVI, 70 ; cf. Heim, *Incantamenta,* 477.
4. Pradel, *Gebete,* 100 urm.

curge, unde soarele nu lucește, unde luna nu luminează, în pădurile pustii, în locuri pustii, pe rîpi pustii”[1]. Sau : „Du-te... în locuri pustii, unde copiii nu se botează, unde oaia nu zbiară, unde cîine nu latră”[2]. Sau : „Du-te... în munți pustii, unde soarele nu lucește, unde vînt nu bate, unde cocoș nu cîntă, unde cîine nu latră, unde oaie nu zbiară, unde capră nu behăie”[3]. Sau : „Du-te... în munți pustii, unde miel nu behăie, unde cocoș nu cîntă, unde secure nu taie”[4].

La sîrbi : „Du-te în slava cerului, în adîncurile mării, unde cocoș nu cîntă, unde gîscă nu gîgîie, unde aluat nu se frămîntă, unde lui Dumnezeu nu i se roagă”[5]. Sau : „Du-te... unde soarele nu lucește, unde cocoș nu cîntă, unde găină nu cotcodăcește, unde vacă nu rage, unde oaie nu zbiară”[6].

La ucraineni : „Du-te... în pădure și în apă, pe munții cei mai înalți, în adîncimile cele mai mari, unde cocoș nu cîntă, unde găină nu cotcodăcește”[7].

La ruși, demonul bolii e izgonit : în pietre, în munți pustii, în adîncurile mărilor, în locuri neumblate, unde nu se trag clopotele bisericilor, unde nu se aprind lumînări la biserică, unde soarele nu lucește, unde păsările nu cîntă, unde vacile nu rag, unde cocoșii nu cîntă etc.[8]

La neogreci : „Ieși din cele 72 de vine ale fiului meu, du-te în munți și pe dealuri, unde cocoș nu cîntă, unde cîinii nu latră”[9]. Sau : „Du-te unde zorile nu se revarsă, cocoș nu cîntă, unde privighetoare nu cîntă, unde apă nu curge, unde iarbă nu răsare”[10]. Această surghiunire se întîlnește des în descîntecele bizantine. Astfel, în una din formulele publicate de Pradel : „Du-te în munții pîrliți, unde cîine nu latră, unde cocoș nu cîntă...”[11]

Și în descîntecele altor popoare europene întîlnim această surghiunire a demonului bolii : la germani („în codri sălbatici – unde soarele și luna nu luminează – în marea sălbatică – în vîrful munților – unde nu sînt nici dobitoace, nici oameni – în iad – unde cocoș nu cîntă – unde clopoțel nu sună”), la popoarele nordice, în special la suedezi și norvegieni, la vechii englezi, la francezi etc.[12]

---

1. Strauss, *Bulgaren,* 384.
2. *Ibidem,* 389 ; cf. și 211, 412.
3. *Sbornik,* VIII, 156 ; cf. și 159.
4. *Ibidem,* XXI, 55.
5. Seligmann, *Der böse Blick,* I, 367.
6. *Ibidem.*
7. *Ibidem,* I, 7 ; cf. Szuchiewicz, *Huculszczyzna,* IV, 320, 323.
8. Cf. Mansikka, *Zauberformeln,* 75 urm.
9. Seligmann, *Der böse Blick,* I, 7.
10. Schmidt, *Volksleben,* 240.
11. Pradel, *Gebete,* 100 urm.
12. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VIII, 1546 urm.

Blestem

În unele descîntece, dar cu deosebire în cele de „deochi", intervin, pe lîngă ocări și amenințări adresate duhului necurat, și diferite blesteme, care de care mai îngrozitor. Aceste blesteme le menește descîntătoarea să cadă asupra acelora ce au provocat boala, fie că sînt oameni (bărbați și femei, fete, copii, unchiași, babe etc.), fie că sînt animale sau lucruri neînsuflețite, corpuri cerești ori fenomene atmosferice etc. Am citat exemple numeroase de blesteme de acestea în alt loc (cf. § 131) și nu mai pomenim de altele. § 185

Vom aminti numai că și la alte popoare, în special la slavi și la unguri, întîlnim, în descîntecele de „deochi", blesteme identice. Astfel:

La bulgari: „Dacă-i deocheat de femeie, să-i crape țîțele; dac-o fi de bărbat, să-i plesnească ochii; dac-o fi de-o fată să-i pice cosițele"[1]. Sau: „Dacă e deocheat de-o femeie, să-i cază părul; dacă e de bărbat, să-i crape boașele"[2]. – Sau: „Dacă e deocheat de-o fată, să-i pice cosițele; dacă e de băiat, să-i cază mustățile; dacă e de bărbat, să-i crape boașele"[3].

La sîrbi: „Dacă-i deocheat de bărbat, să-i crape boașele; dacă-i de femeie, să-i crape bășica"[4]. – Sau: „Dacă-i deocheat de bărbat, să-i crape boașele; dacă e de femeie, să-i crape p..da"[5].

Croații zic: „Să arză ochii care m-au deocheat"[6]. – Sau: „Deochiul pe prag, deochetoarea sub prag! Deochetoarea țipă, deochetorul urlă. De-o fi deocheat de bărbat, să-i cază șezutul; de-o fi de femeie, să-i cază țîțele"[7].

La rutenii din Bucovina: „De-o fi deochiul unui bărbat, de-o fi deochiul unei femei, de-o fi deochiul unui flăcău, de-o fi deochiul unei fete, de-o fi deochiul unui băiețaș, de-o fi deochiul unei fetițe, să se topească ca ceara în foc, ca spuma pe apă, ca roua pe iarbă..."[8].

La unguri: „Dacă te-a deocheat un bărbat, să-i crape boașele; dacă te-a deocheat o femeie, să-i plesnească țîțele"[9].

Eliminare

Sînt anumite boli pentru care se recită o formulă, un descîntec, care are menirea să alunge suferința, nu dintr-o dată, ci eliminîndu-se una cîte una, părticică cu părticică, fiecare din manifestările ei. Formula care se recită pornește de obicei de la numărul 9, trece apoi § 186

1. Seligmann, *Der böse Blick,* I, 376.
2. *Sbornik,* VIII, 156.
3. *Ibidem,* VIII, 157; cf. însă XV, 143 și XXI, 55.
4. Seligmann, *Der böse Blick,* I, 368.
5. Milosavljević, *Običaji srpsk. nar.,* 233.
6. Seligmann, *Der böse Blick,* I, 373.
7. *Ibidem,* I, 374.
8. *Ibidem.*
9. Wlislocki, *Magyaren,* 131.

la 8, după aceea la 7 și tot eliminînd cîte o unitate, isprăvește cu 0 (zero), care indică stadiul la care trebuie să ajungă boala. E un fel de îndrumare dată demonului bolii să urmeze la fel și să se cărăbănească încetul cu încetul din corpul bolnavului.

1. Această categorie de descîntece e folosită la noi cu deosebire pentru vindecarea gîlcilor sau șopîrlaiței (anginei difterice). Din numeroasele variante ale acestui tip de descîntece cităm cîteva mai caracteristice :

a) Din județul Iași :

Nouă babe, *nouă* fete, *nouă* gîlci,
Opt babe, *opt* fete, *opt* gîlci,
Șapte babe, *șapte* fete, *șapte* gîlci,
Șase babe, *șase* fete, *șase* gîlci,
Cinci babe, *cinci* fete, *cinci* gîlci,
Patru babe, *patru* fete, *patru* gîlci,
Trei babe, *trei* fete, *trei* gîlci,
Două babe, *două* fete, *două* gîlci,
Una babă, *una* fată, *una* gîlcă,
Din una babă, una fată, *nici-una* gîlcă[1].

b) Din județul Suceava :

Nouă babe, *nouă* fete, *nouă* șopîrlaiți,
Nici o babă, nici o fată, nici o șopîrlaiță,
Opt babe, *opt* fete, *opt* șopîrlaiți,
Nici o babă, nici o fată, nici o șopîrlaiță,
....
Numa *o* babă, numa *o* fată, numa *o* șopîrlaiță,
Nici o babă, *nici o* fată, *nici o* șopîrlaiță[2].

c) Din județul Fălciu :

Feciorul Călinei, Mălinei,
A făcut nouă feciori.
Sîmbătă i-a făcut
Și sîmbătă la oaste i-a pornit.
Au pornit *nouă* și-au venit *opt*,
Au pornit *opt* și-au venit *șapte,*
Au pornit *șapte* și-au venit *șase*,
....
Au pornit *doi* și-a venit *unu*,
A pornit *unu* și n-a venit *nici unu*[3].

---

1. Lupașcu, *Medic. babelor,* 24 ; cf. Pamfile, *Boli,* 36.
2. *Șezătoarea,* III, 141 ; cf. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 1516.
3. Rev. *Ion Creangă,* II, 72. S-au mai publicat și altele, cu mici variante : Tocilescu, *Mater. folkl.*, 1507, 1530 ; Pamfile, *Boli,* 36 ; Gorovei, *Descîntecele,* 325 urm. ; *Șezătoarea,* VII, 19 ; Marian, *Descîntece,* 129 ; Teodorescu, *Poesii pop.,* 379.

d) Fără indicarea locului de unde s-a cules :

Au plecat *nouă* gîşte
Ca să pască iarbă,
Dar n-au păscut iarbă,
Ci au păscut gîlcile lui (cutare).
S-au dus *nouă* şi-au venit *opt*,
S-au dus *opt* şi-au venit *şapte,*
....
S-au dus *două* şi-a venit *una*,
S-a dus *una* şi n-a venit *nici una*[1].

e) Din judeţul Putna :

Au venit *nouă* stănci (= ciori) şi-au luat *nouă* gîlci,
Au venit *opt* stănci şi-au luat *opt* gîlci,
....
Au venit *două* stănci şi-au luat *două* gîlci,
A venit *o* stancă şi-a luat *o* gîlcă.
Nici o stancă, *nici o* gîlcă[2].

f) Din judeţul Tutova :

Nouă gîlci, întoarceţi-vă înapoi,
Opt gîlci, întoarceţi-vă înapoi,
....
Două gîlci, întoarceţi-vă înapoi,
O gîlcă, întoarce-te înapoi...[3].

g) În loc să urmeze ordinea descrescîndă, de la 9 la 0, ca în exemplele de mai sus, găsim în unele descîntece ordinea inversă, prin care se înţelege că i se porunceşte demonului gîlcilor să părăsească una, apoi a doua etc. pînă la cea din urmă. Astfel, în următorul descîntec, cules din Bucovina :

O gîlcă şi-*o* modîlcă, *o* molfă şi-*o* bolfă,
O babă şi-*o* fată, *o* nagaiţă, şopîrlaiţă,
Două gîlci, *două* modîlci, *două* molfe, *două* bolfe,
O babă şi-*o* fată, *o* nagaiţă, şopîrlaiţă,
....
Nouă gîlci, *nouă* modîlci, *nouă* molfe, *nouă* bolfe,
O babă şi-*o* fată, *o* nagaiţă, şopîrlaiţă...[4].

h) În descîntecul următor, cules din judeţul Dîmboviţa, numerele merg întîi crescînd, de la 1 la 10, apoi descrescînd de la 9 la 0 :

Gîlcilor,
Mostofîlcilor.
La bîlci plecarăţi :

Plecă *una*,
Plecă *două*,
....

1. *Şezătoarea,* I, 201.
2. *Ibidem,* XIII, 9.
3. Rev. *Ion Creangă,* V, 52.
4. Marian, *Descîntece,* 128. Acest descîntec a fost reprodus în Teodorescu, *Poesii pop.* 378 ; Ionescu-Daniil, *Descîntece,* 104 ; Rev. *Ion Creangă,* IX, 235.

Plecară *nouă*,
Plecară *zece*.
Se-ntoarseră *nouă*,
Se-ntoarseră *opt*,
Se-ntoarseră *şapte*,
....
Se-ntoarseră *două*,
Se-ntoarse *una*,
Se-ntoarse *nici una*,
Şi copilul rămase curat...[1].

Observăm în descîntecul de mai sus că nu mai e vorba de 9, ci de 10. Vom întîlni acest număr şi în alte descîntece, însă nu de gîlci.

2. Tipul acesta de descîntece îl găsim întrebuinţat şi pentru „brîncă". Astfel, următorul, cules din judeţul Argeş :

Brîncă *zece*,
Brîncă *nouă*,
Brîncă *opt*...
Brîncă *două*,
Brîncă *una*,
Brîncă *nici una*...[2].

Un descîntec similar a fost cules de Burada la valahii (românii slavizaţi) din Moravia[3].

3. Alte descîntece, de tipul 9 – 0 sau 10 – 0, mai întîlnim, deşi mai rar, pentru „încleştat" (apucatul sau strînsul copiilor)[4], de „jolnă" (scrofule)[5], de „junghi"[6], de „mărin"[7], de „mîncătură de inimă"[8], de „soare sec"[9], de „venin"[10] şi de „viermi"[11].

§ 187 Descîntece de felul celor de mai sus, în care se elimină pe rînd cîte o unitate, începînd de la 9 pînă la 0, se găsesc la mai toate popoarele din Europa. Cităm cîteva din acestea.

La sîrbi, se descîntă astfel de „viermi" (*buba*): „A fătat căţeaua *nouă* căţei – Din *nouă, opt* – Din *opt, şapte*... – Din *doi, unu* – Din *unu, nici unu*"[12]. Sau: „*Nouă* s-au dus la oaste plîngînd – Din *nouă*, au rămas *opt* – Din *opt*, au rămas *şapte*... – Din *doi*, a rămas *unu* – Din *unu, nici unu*"[13].

Tot de „viermi", se descîntă astfel la cehi: „Sfîntu Petru zace în groapă – *Nouă* viermi are la dînsul – *Opt* viermi are la dînsul – *Şapte* viermi are la dînsul... Sfîntu Petru zace în groapă – *Nici un* vierme n-are la dînsul"[14].

---

1. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 639.
2. Ciauşanu-Fira-Popescu, *Folklor,* 136 ; cf. şi *Şezătoarea,* VII, 56.
3. Burada, *Moravia*.
4. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 1606, 1607.
5. Rev. *Ion Creangă,* VII, 206.
6. *Şezătoarea,* XI, 67 urm.
7. Candrea-Densusianu-Speranţia, *Graiul nostru,* II, 68 ; Papahagi, *Maramureş,* 127.
8. Pamfile, *Boli,* 45.
9. *Şezătoarea,* VI, 100 ; Tocilescu, *Mater. folkl.*, 1572 ; Rev. *Ion Creangă,* IX, 239 ; Teodorescu, *Poes. pop.,* 396 şi urm ; Novacoviciu, *Colecţiune,* 136.
10. *Şezătoarea,* VII, 93.
11. *Grai şi suflet,* VI, 216.
12. Milosavljević, *Običaji srpsk. nar.,* 223.
13. *Ibidem*. Tot astfel la ruşi şi la polonezi (Mansikka, *Zauberformeln,* 84).
14. Grohmann, *Aberglauben,* 153.

La unguri, tot de „viermi": „*Nouă* nu sînt *nouă*, ci *opt*, – *Opt* nu sînt *opt*, ci șapte.... – *Doi* nu sînt *doi*, ci *unu*, – *Unu* nu e *unu,* ci *nici unu*"[1].

Huțulii din Bucovina descîntă astfel de „babițe": „Nici *nouă*, nici *opt*.... nici *două*, nici *una*"[2].

Contra „brîncii" se întrebuințează următorul descîntec la cehi: „Domnul Dumnezeu zace în groapă – Are *nouă* brînci cu dînsul, – De la a *noua* la a *opta*, – De la a *opta* la a *șaptea*... – De la a *doua* la *întîia*, – De la *întîia* la *nici una*..."[3].

Tot cehii descîntă astfel de „vărsat": „Sfînta fecioară Barbura – Avea *nouă* bube (de vărsat), – Avea *opt* bube...– Avea *două* bube, – Avea *o* bubă, – Sfînta fecioară Barbura – N-avea *nici o* bubă"[4].

Printre descîntecele de „deochi" întrebuințate de grecii de astăzi este și următorul: „Au fost odată *nouă* frați, Și din *nouă* au rămas *opt*, Din *opt* au rămas *șapte*... Din doi, *unul*, Din *unul, nici unul*"[5].

La francezi găsim următorul descîntec pentru boala de piele numită „dartre" (un fel de pecingine): „Par la puissance de Dieu, Que les dartres s'en aillent. Dartres de 9 réduites à 8, Dartres de 8 réduites à 7,... Dartres de 2 réduites à 1, Dartres de 1 réduites à *point*"[6].

Un descîntec de „vărsat" din Germania (Fichtelgebirge): „Maria geht über Land, Trägt 9 Blattern in der Hand, Hat sie nicht 9, so hat sie 8, Hat sie nicht 8, so hat sie 7, Hat sie nicht 7, so hat sie 6... Hat sie nicht *eine*, so hat sie *keine*"[7].

Descîntecele de felul acesta au o origine foarte îndepărtată. Ele trebuie să dateze din primele timpuri ale existenței omului pe pămînt. S-au moștenit prin tradiție și au ajuns, din generație în generație, pînă în zilele noastre. Interesant e faptul că ni s-a transmis de la romani un descîntec de „gîlci" aproape identic cu cele rostite de babele noastre pentru vindecarea acestora. Îl găsim la Marcellus Empiricus, medicul lui Teodosiu cel Mare, și-l reproducem în întregime:

Novem glandulae sorores,
Octo glandulae sorores,
Septem glandulae sorores,
Sex glandulae sorores,
Quinque glandulae sorores,
Quattuor glandulae sorores,
Tres glandulae sorores,
Duae glandulae sorores,
Una glandula soror.
Novem fiunt glandulae,
Octo fiunt glandulae,
Septem fiunt glandulae,
Sex fiunt glandulae,
Quinque fiunt glandulae,
Quattuor fiunt glandulae,
Tres fiunt glandulae,
Duae fiunt glandulae,
Una fit glandula,
Nulla fit glandula[8].

1. Wlislocki, *Magyaren,* 148. Și în Germania se descîntă de „viermi" și de negi cu descîntece de felul acesta (Stemplinger, *Volksmedizin,* 88).
2. Szuchiewicz, *Huculszczyzna,* IV, 319.
3. Grohmann, *Aberglauben,* 159.
4. *Ibidem,* 181.
5. *Mélusine,* VI, 246.
6. *Rev. des trad. pop.* 1886, 37 urm.
7. Büttner, *Volksmedizin,* 158.
8. *De medicamentis,* XV, 102.

Dintre toate popoarele romanice, numai locuitorii din Abruzzi (Italia), pare-se, întrebuinţează, ca şi noi, un descîntec la fel pentru vindecarea gîlcilor. Îl redăm aci, în traducere :

Sfinte Vlasie, din *nouă* fraţi,
Din *nouă* au rămas *opt*,
Din *opt* au rămas *şapte*,
Din *şapte* au rămas *şase*,
Din *şase* au rămas *cinci*,
Din *cinci* au rămas *patru*,
Din *patru* au rămas *trei*,
Din *trei* au rămas *doi*,
Din *doi* a rămas *unu*,
Sfinte Vlasie,
Striveşte aceste gîlci[1].

Enumerare

§ 188 O credinţă care datează din timpurile primordiale şi pe care o împărtăşesc mai toate popoarele de pe pămînt e că trebuie să cunoşti numele demonului, dacă vrei să pui stăpînire pe el şi să-l sileşti să te asculte. Astfel se explică de ce, în foarte multe descîntece, se invocă numele bolii, însoţindu-l de tot felul de epitete, înţelegîndu-se prin acestea diferitele duhuri necurate care pot să fi provocat boala. Se înşiră toate aceste epitete, se enumeră toate posibilităţile care ar fi fost în stare să atragă vreunul din aceşti musafiri nepoftiţi în corpul bolnavului, încercîndu-se, în felul acesta, să se dea de urma lui, nimerindu-i numele şi originea. Am citat în alt loc (§ 84) un astfel de descîntec pentru vindecarea brîncii. Se întrebuinţează acest gen de descîntece pentru următoarele afecţiuni : aplecate, babiţe, băşică, brîncă, bube, ceas rău, dalac, gălbinare, lipitură, soare sec etc.

Mai toate popoarele din Europa cunosc acest gen de descîntece în care se enumeră diferitele epitete date bolii. Toate colecţiile de descîntece în limbi străine ne oferă exemple numeroase de aceste înşirări, aşa că ne dispensăm de a le mai reproduce.

Descreştere

§ 189 În unele descîntece, i se porunceşte bolii, mai bine zis demonului care a pricinuit-o, să scadă treptat, să descrească tot mai mult, pînă va dispare cu totul. Tipul acesta de descîntece se întrebuinţează la noi pentru a vindeca de gîlci. Citez cîteva exemple :

Din Bucovina :

Gîlca cît măru,
Gîlca cît para,
Gîlca cît nuca,
Gîlca cît aluna,
Gîlca cît bobu,
Gîlca cît fasolea,
Gîlca cît mazărea,
Gîlca cît grăunţu,
Gîlca cît mălaiu,
Gîlca cît păsatu,
Gîlca cît un fir de mac uscat
În patru despicat...[2].

1. Finamore, *Tradizioni,* 120.
2. Marian, *Descîntece,* 125 ; cf. şi 130.

Din județul Dolj:

Gîlcile, motofîlcile,
Gîlcile ca merele,
Gîlcile ca perele,
Gîlcile ca bobul de mei.
Bobul de mei e mic,
Gîlcile nu sînt nimic...[1].

Din județul Teleorman (?):

Gîlcă cît boul,
Gîlcă cît oul,
Gîlcă cît aluna,
Gîlcă cît minciuna,
Să nu mai rămîie nici una[2].

Din județul Romanați:

Gîlcile ca nucile,
Gîlcile ca fragile,
Gîlcile ca murele,
Gîlcile ca bobul de porumb,
Gîlcile ca bobul de grîu,
Gîlcile ca bobul de mei...[3].

Rareori se întrebuințează acest gen de descîntece pentru alte boli. Găsim următorul descîntec de „buboaie", cules din județul Mureș:

Buboi, buboi,
Mare ca un moșinoi,
Din mare ce ești,
Să treci,
Să te petreci,
Să te faci mic,
Pitic
Cît un fir de mac,
Cît un vîrf de ac,
Ba și mai mic...[4].

Mai găsim publicat și următorul descîntec de „bășica cea rea", cules din județul Neamț:

Bășică cît lintea,
Bășică cît grăunțu,
Bășică cît fasolea,
Bășică cît un fir de mac
În patru despicat
Să fie la om de leac[5].

Descîntecul e redat greșit: se înțelege de la sine că trebuie început cu „bășica cît fasolea", după care urmează „lintea" și apoi „grăunțu".

Paralelisme

Simbolismul, care intervine adesea în descîntece, joacă un rol deosebit de important pentru alungarea demonului bolii. Prin comparație cu diferite vietăți care se potolesc la un moment dat, sau cu anumite lucruri care se curăță de obicei, i se dă duhului necurat indicația să facă și el la fel; să se potolească și să se curețe din trupul bolnavului. Citām un exemplu caracteristic, dintr-un descîntec de „mătrice", cules din județul Vîlcea: § 190

Cum se potolesc
Păsările-n culcuș,
Găinile-n păhui,
Vacile-n obor,
Porcii în cocină;
Cum stă casa măturată,

1. *Șezătoarea,* XIX, 106.
2. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 639.
3. Păsculescu, *Liter. pop.,* 124.
4. Marian, *Insectele,* 505.
5. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 1536.

Fata pieptănată,
Biserica scuturată,
Așa să se potolească,
Așa să se curățească
Toate durerile,
Toate frămîntările...[1].

O dată pornit pe calea analogiei, poporul, dînd curs liber imaginației, a născocit tot felul de asemănări care să servească de pildă duhului necurat, îndemnîndu-l să facă la fel. Aceste asemănări se reduc la trei tipuri :

a) Primul tip, pe care-l vom numi *pozitiv*, cuprinde formula : „*cum... așa...*". Exemplul de mai sus face parte din această categorie. Alte exemple sînt următoarele.
Dintr-un descîntec „de toate bolile", din județul Buzău :

Cum se spală
Malurile de tină,
Pietrele de rugină,
Așa să se spele (cutare)
De orice boală o avea,
Și de ele s-o spăla.
Cum se răspîndesc
Fetele de la horă
Și babele de la biserică,
Așa să se răspîndească
Toate boalele...[2].

Dintr-un descîntec de „brîncă", din județul Teleorman :

Cum mătură mătura gunoaiele,
Așa să se măture
Toate junghiurile,
Cuțitele de la (cutare)[3].

De „soare sec" din județul Gorj :

Cum spală apa
Toate pietrele,
Așa să se spele
Dorul de la (cutare)[4].

De „mătrice", din județul Romanați :

Cum se răspîndesc
Copiii de la joc,
Oamenii de la petrecere,
Așa să se răspîndească
Dorul de mătrice
Și să rămîie (cutare) curat...[5].

Dintr-un descîntec de „deochi", din județul Teleorman :

Cum spală ploaia și ninsoarea parul
Așa să se spele deochiul de la (cutare)...[6].

Dintr-un descîntec de „bubă", din județul Timiș :

Cum se-ntoarce
Plugu cu patru boi
Așa să te-ntorci și tu,
Bubă-neagră, 'napoi...[7].

b) Tipul al doilea, pe care-l vom numi *negativ*, cuprinde formula : „*cum nu... așa să nu...*". Cităm cîteva exemple.
Dintr-un descîntec de „năjit", din județul Vîlcea :

---

1. *Șezătoarea,* XI, 62 ; cf. Laugier, *Etnogr. medic.,* 125.
2. Georgescu-Tistu, *Buzău,* 67.
3. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 613.
4. *Ibidem,* 560.
5. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* I, 154.
6. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 555 ; cf. și 623.
7. Hodoș, *Liter. pop.,* 50.

Cum nu poate popa să facă
Leturghie fără vin,
Fără pîine și fără apă,
Așa să nu te poți apropia
De zidirea mea,
De botezu meu[1].

Dintr-un descîntec de „deochi”, din județul Teleorman:

Cum nu șade vîntu-n gard,
Așa să nu șază deochiu-n cap[2].

Cînd se varsă pe gard apa cu care s-a descîntat de friguri, se zice, în județul Romanați:

Cum nu ține paru apa,
Așa să nu ție frigurile pe (cutare)[3].

De „viermi la vite”, din Dobrogea:

Cum nu poate să steie
Nici să rămîie
Praful în drum,
Pe cară și dobitoace
Ce merg încolo și încoace,
Așa să nu poată să steie
Viermii în rană
De ei plină...[4].

Pentru a-l face pe om bețiv, din Moldova:

Cum nu poate peștele și rața fără apă,
Cum peștele *nu* poate trăi pe uscat,
Așa să nu poată trăi (cutare)
Nici un ceas, ca să nu bea rachiu și vin,
Să umble după băutură.
Cum nu stă apa mergătoare
Și oastea călătoare,
Cum nu se poate opri
Plumbul din pușcă.
Așa nime *să nu*-l poată opri pe (cutare)
De-a nu bea rachiu și vin[5].

Pentru același scop, din județul Dolj:

Cum nu stă apa în ciur
Și mielul în pătul,
Cum nu poate sta peștele fără apă,
Așa să nu poată sta (cutare)
Nebăut rachiu sau vin...[6].

Aceste amîndouă tipuri (a și b) se regăsesc în descîntecele mai tuturor popoarelor din Europa, și în special la slavi[7]. Le mai găsim în descîntecele latine, începînd cu cele înregistrate la Marcellus Empiricus[8] și cu cele transmise din Evul Mediu[9], așa că trebuie să recunoaștem că originea lor e foarte veche.

1. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 1595.
2. Rev. *Ion Creangă,* VIII, 292.
3. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* 102.
4. Burada, *Dobrogea,* 276.
5. Lupașcu, *Medic. bab.*, 39.
6. Laugier, *Etnogr. medic.,* 128.
7. Mansikka, *Zauberformeln,* 85 urm.
8. *De medicamentis,* VIII, 199 ; XII, 46 etc.
9. Heim, *Incantamenta,* 487, 556 etc.

c) Al treilea tip, frecvent în descîntecele de „deochi”, întrebuințat, prin abuz, și în cele de „tîmpinătură”, de „orbalț” etc., începe cu o descriere a locului și se termină cu diverse paralelisme, și uneori cu blesteme. Motivul de căpetenie al acestui tip de descîntec e *ochiul de foc care stinge ochiul de apă*. Iată unul, din județul Baia :

La salcia răsădită,
Șade-o fată despletită
C-un ochi de foc
Și cu unu de apă :
Și-a potolit ochiul cel de apă
Pe cel de foc,
Cum a potolit ochiul cel de apă
Pe cel de foc.
Așa să se potolească
Așa să se potolească
Și să se domolească
Deochiul...[1].

Altul, de „lipitură” și „tunchinătură”, din județul Dorohoi :

La răchita răsădită,
Este-o fată logodită,
C-un ochi de foc
Și unu de apă.
Cu cel de apă, potoale ;
Cu cel de foc, aprinde.
Cum se-mprăștie
Norodu de la biserică
Și fetele de la joc,
Așa să se-mprăștie
Toate lipiturile,
Toate tunchinăturile...[2].

Același motiv îl întîlnim în unele descîntece slave de „deochi”. Astfel, în următorul descîntec sîrbesc :

Doi ochi,
Două deocheturi :
Unul e de apă,
Celălalt de foc.
Luai cel de apă
Și turnai peste cel de foc.
Pieriți deocheturi
Peste pămînt...[3].

În descîntecele bulgărești se vorbește de un șarpe, așezat pe-o piatră, al căruia unul din ochi, plin de apă, a crăpat și l-a stins pe celălalt care era de foc[4]. Altul, mai apropiat de formulele românești :

Șade deochiul
Pe drum,
Pe sub drum,
Cu un ochi de apă
Și cu unul de foc.
A crăpat cel de apă
Și l-a stins pe cel de foc.
Așa au crăpat ochii
Cari l-au deocheat
Pe (cutare)...[5].

Dialog

§ 191 Descîntecele în formă de dialog nu prea sînt numeroase. Ele sînt de două feluri :

a) Cel ce descîntă (baba sau însuși bolnavul) pune întrebarea și tot el răspunde.
Astfel, într-un descîntec de „gîlci” sau de „șopîrlaiță”, din județul Baia :

1. *Șezătoarea,* III, 142 urm. ; cf. *ibidem* I, 82 ; VII, 158 ; XIII, 6 ; XIV, 101 etc.
2. Rev. *Ion Creangă,* V, 211.
3. Seligmann, *Der böse Blick,* I, 366.
4. *Sbornik,* I, 90 ; cf. Mansikka, *Zauberformeln,* 34 urm.
5. Geroff, *Rječnik,* V, 450.

– Șopîrlaiță, laiță,
Fost-ai la pește ?
– Am fost.
– Prins-ai ?
– Am prins.
– Alesu-l-ai ?
– Ales.
– Dar la cutare nu i-ai dat ?
– Nu, c-am uitat.
– Să-l uite relele
Și boalele
Și gîlcile
Și bășicile[1].

Un descîntec inedit de „mușcătură de șarpe", din județul Buzău :

– Șarpe, șerpălău.
De ce l-ai mușcat pe (cutare) ?
– Pentru că m-a călcat.
– Și-n ce ți-e leacu ?
– Într-un cuțit de găsit,
Într-un ban de argint,
Într-un băț de corn
Și-ntr-unu de alun.

Altul, din județul Romanați :

– Unde te duci, Gavrilă ?
– Mă duc la topilă,
Să mănînc o copilă.
– Leac de ce să-i fie ?
– Leac să-i fie
De rădăcină de boz,
De viță de vie,
De nuia de alun...[2].

Altul, mai lung, din județul Bacău :

– Tu, nespălatule,
Ce șezi pe lădoiu ?
– Oi ședea,
C-am mușcat pe (cutare)
Și nu moare.
– Da de ce l-ai mușcat ?
– L-am mușcat
Că m-a călcat,
Oasele mi-a sfărîmat.
– Da nu ți-e frică
Că te-oi bate
Cu băț de alun,
Dinții să-ți sfărîm,
Ochii să-ți cruntez,
Veninul să ți-l verși
În pămîntul Palestinei,
În pîrăul lui Iordan,
Unde s-a creștinat
Hristos ?...[3].

Ca să scapi de friguri, cînd vezi o barză întîia oară, primăvara, îți pui întrebarea și-ți răspunzi singur :

– Barză, barză,
Ce ai în gușă ?
– O căpușă.
– Dar în piept ?
– Lapte fiert.
– În picioare ?
– Două rășchitoare.
– În pene ?
– Frigurile mele (ori : tale ?)
– Să te duci 99 de ani cu ele[4].

De „limbrici", baba bate într-un soc cu o nuia de alun și descîntă, ținînd singură următorul dialog :

– Bună dimineața, socule.
– Sănătate bună, păcurarule.
– Știi la ce am venit, socule ?
– Oi ști de mi-i spune, păcurarule.

1. *Șezătoarea,* XIX, 151 ; cf. și varianta din XI, 62.
2. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* 187.
3. *Șezătoarea,* VII, 90.
4. Pamfile, *Boli,* 35.

– Să te duci la (cutare) pînă-n seară,
Să-i scoţi toţi limbricii afară,
Că tu de nu-i vei scoate,
Eu mîine dimineaţă la tine-oi veni,
Pînă soarele n-o răsări,
Şi-oi veni cu plugu roş-poroş...
Şi te-oi ara în lungiş şi-n curmeziş..
– Sănătate bună socule.
– Mergi sănătos păcurarule[1].

În următorul descîntec inedit, de „mătrice”, din judeţul Timiş, baba, lovind uşor cu piciorul pîntecele bolnavului, întreabă şi răspunde tot ea:

– Bună ziua, soro,
– Mulţam ţie, soro.
– Şezi, soro, pe scaun.
– N-am venit să şed,
Ci am venit să bem
Şi să mîncăm.
– Dar mătricea ce-o mînca ?
– Mînce piatră şi marmure,
Să lase inima lui (cutare)
Curată şi luminată
Ca argintu curat,
Ca vinu strecurat...

b) Convorbirea are loc între două persoane.
Astfel, pentru a vindeca puşchelele, un mezin trebuie să-l întrebe pe suferind şi acesta-i dă răspunsul :

– Ce-ai pe limbă ? (întreabă mezinul).
– O puşcheà.
– Ptiu, amu să pieie![2]

De „plămădirea inimii”, dialogul are loc între un copil şi descîntătoare :

– Cioc, boc, cioc, boc!
– Ce ciocăneşti ?
Ce bocăneşti ?
– Nu ciocănesc,
Nu bocănesc,
Inima lui (X.) plămădesc...[3].

Mai cităm următorul descîntec, în formă de dialog, cunoscut în toată ţara, a cărui origine trebuie să fie foarte veche. Pentru a vindeca mîna sau piciorul scrîntit al cuiva, bolnavul se aşază jos, punîndu-şi membrul scrîntit pe pragul casei. Un om din gemeni, mai adesea o femeie geamănă, calcă de trei ori peste el, întrebînd:

– Ce vrei, doi copii gemeni
Sau picior sănătos (ori : mînă sănătoasă) ?
– Picior sănătos (mînă sănătoasă), răspunde bolnavul[4].

În Germania şi în Scandinavia, scrîntitura trebuie călcată de o femeie care a născut doi copii gemeni[5]. La romani, după cum ne încredinţează Marcellus Empiricus, un mijloc foarte eficace de a

1. Grigoriu-Rigo, *Medicina pop.,* I, 100.
2. *Şezătoarea,* II, 130 ; cf. şi Rev. *Ion Creangă,* VIII, 213.
3. *Şezătoarea,* XI, 41 ; cf. şi Pamfile, *Boli,* 53.
4. Laugier, *Etnogr. medic.,* 87.
5. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 404 ; Strackerjan, *Oldenburg,* I, 94 ; Frischbier, *Hexensprüche,* 69 urm.

vindeca durerea de șale era să-l calce pe bolnav o femeie care a născut doi gemeni[1]. Același procedeu îl constatăm astăzi la bulgari[2].

Povestire

Foarte multe descîntece, mai ales pentru anumite boli, sînt alcătuite într-o formă epică. § 192

În aceste descîntece se povestește, adesea cu multe amănunte, cum a dat boala peste om și cum a fost vindecat, fie prin intervenția divină, în special a Maicii Domnului, fie prin alte mijloace.

În alte descîntece, se povestesc tot felul de întîmplări în legătură cu originea bolii și mijloacele întrebuințate pentru vindecarea ei. Se vorbește de ființe și de lucruri minunate, neobișnuite, supranaturale, care au menirea să facă impresie asupra duhului care s-a încuibat în corpul omului, să-l uluiască, să-l bage în spărieți și să-l înspăimînte într-atîta, încît să-l determine, în cele din urmă, să părăsească trupul bolnavului.

În altele, boala personificată se prăpădește de ciudă în urma afrontului ce i s-a făcut de a nu fi băgată în seamă și de a nu i se fi arătat aceeași cinste ca la alte boli.

În sfîrșit, în altele, se amintesc lucruri imposibile ce s-au întîmplat sau ce s-ar putea întîmpla și a căror realizare a avut altădată sau ar putea avea, pe viitor, urmări funeste pentru demonul bolii.

Vom examina, pe rînd, toate aceste categorii de descîntece.

Intervenția lui Dumnezeu

Puterea descîntecului e mare, și însuși Dumnezeu recurge uneori la acest mijloc de vindecare. Astfel, într-un descîntec de „scrîntitură”, din Ardeal, în formă epică, se povestește că Dumnezeu, însoțit de Sf. Petru, tovarășu-i nedespărțit de călătorie, ajunge la un pod de aur : § 193

Dumnezeu trecu,
Sîm-Pietru nu putu,
Că podeaua se clăti
Piciorul se sclinti.
– Treci, Petre.
– Podeaua s-a clătit,
Piciorul s-a sclintit
– Eu l-oi tămădui :
Ciont cu ciont,
Carne cu carne...[3].

Acest descîntec e foarte vechi. Îl găsim la germani, cu începere din veacul al X-lea, la englezi, la scandinavi, la finlandezi și estoni, la unguri și la slavi[4]. În acestea e vorba de Isus și de Sf. Petru, de Sfînta Maria etc. și de vindecarea scrîntiturii piciorului unuia din caii pe care călăreau.

---

1. *De medicamentis,* XXVI, 47. „Mulier quae geminos peperit, renes dolentes supercalcet ; continuo sanabit”.
2. *Sbornik,* VIII, 149 ; Strauss, *Bulgaren,* 390.
3. Alexici, *Texte,* 210.
4. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VI, 1541 urm. ; VIII, 1615 urm. ; Strackerjan, *Oldenburg,* I, 76 ; Wlislocki, *Magyaren,* 147 urm., Mansikka, *Zauberformeln,* 249 urm. etc.

În alte forme epice, se spune că Dumnezeu îl învață pe Sf. Petru cum să descînte. Astfel, în următorul descîntec de „scrîntitură”, din Bucovina :

S-o luat Dumnezeu
Cu Sîm-Pietru
Pe cale, pe cărare,
Pîn-la apa cea mare.
Dumnezeu o trecut,
Sîm-Pietru n-o putut.
– Treci, Petre.
– Nu pot, Doamne.
Calu mi s-o poticnit,
Mîna lui N. s-o sclintit.
– Descîntă-i, Petre.
Nu știu, Doamne.
– Zi cum te-oi învăța eu :
„Așa să se forostească
Mîna lui N.,
Cum forostește Țiganu fieru...”[1].

În alt descîntec de „scrîntitură”, din Maramureș, Dumnezeu îl învață pe Sf. Petru cum să-și descînte singur :

Se luară Dumnezeu
Cu sfîntul Petru
Pe cale, pe cărare,
Pe drumul cel mare.
Sosiră la un pod mare
Tot de aramă.
Dumnezeu și Sf. Petru
O trecut,
Omul (cutare) n-o putut.
– Treci, omule.
– Nu pot,
Că pe pod am pășit,
Podeaua s-o smintit,
Picioru s-o sclintit.
– Descîntă.
– Că nu știu.
– Zi : „Să se vindece
Os cu os...
Iară omul să rămîie curat
Ca bunu Dumnezeu ce l-o dat”[2].

Intervenția Maicii Domnului

§ 194 Intervenția Maicii Domnului o constatăm, după descîntece, aproape numai la următoarele boli : *albeață, apucat (strîns), brîncă (orbalț), ceas rău, cei răi, cel pierit, deochi (pocitură), lungoare, mătrice, moroi, năjit, pojar, rînză, săgetătură, samcă, zgaibă, soare sec, speriat, surdumași (moleți)*.

În aceste descîntece – toate într-o formă epică – se povestește cum bietul om, lovit de boală, se tînguiește cu glas strigător la cer și cu lacrimi de sînge. Maica Domnului, „din poarta cerului”, îi aude vaietele și se scoboară „pe scară de argint (de aur, de fier, de ceară)” și-l întreabă pe bolnav de ce jelește atît de grozav. Acesta-i povestește cum, plecat de acasă „gras și sănătos”, s-a întîlnit în cale cu duhurile necurate care, după ce l-au trîntit la pămînt, i-au vîrît boala în trup și l-au lăsat în această stare de plîns. Maica Domnului îl mîngîie și-i făgăduiește că-i va da ajutor și că-l va vindeca. Ajutorul pe care i-l dă e direct sau indirect :

1. Maica Domnului îi spune bolnavului că vine îndată să-l vindece. Astfel, într-un descîntec de „săgetătură”, din județul Bacău :

1. Marian, *Descîntece,* 345.
2. Bîrlea, *Maramureș,* II, 351.

Maica Domnului o zis :
„Nu te mai olecăi,
Nu te mișeli,
C-am venit cu cuțitul
Și ți-oi lua
Toate săgetăturile,
Toate deocheturile,
Toate pociturile...”[1].

2. Îl ia pe bolnav de mînă, îl urcă pe scările de aur și-l vindecă. Astfel, într-un descîntec de „pocitură”, din județul Dorohoi :

Maica Precista de mîna dreaptă l-a luat,
Sus pe scări de aur l-a urcat
Și N. a rămas curat, luminat,
Ca maică-sa ce l-a făcut,
Ca Dumnezeu ce l-a dat[2].

La fel, într-un descîntec de „albeață”, tot de acolo[3].

3. Plesnește numai din palme și bolnavul se face sănătos. Așa, într-un descîntec de „moroi”, din județul Gorj :

Maica Sfînta Maria a auzit,
Pe scări de aur a scoborît,
Și în palme a plesnit ;
Și N. a rămas curat, luminat,
Ca argintul strecurat,
Ca de Maica Precista lăsat[4].

4. Îl „spală” pe bolnav de toate beteșugurile. Astfel, într-un descîntec de „apucat”, din județul Teleorman :

Maica Sfînta Maria în casă întra
Și pe cutăriță-l lua
Și-l spăla
De apucături,
De întîlnituri,
De călcături...[5].

La fel, într-un descîntec de „brîncă”, tot de acolo :

Maica Precistă
Maica Sfîntă Măria
Tare auzea,
Tare venea,
Pe (cutăriță)-l spăla
De brîncă,
De bubă,
De vifor, de dalac...[6].

Alteori, Maica Domnului îl spală pe bolnav cu apă din „fîntîna lui Iordan” sau din „rîul lui Iordan”. Astfel, într-un descîntec de „deochi”, din județul Vîlcea :

Maica Sfîntă ne-auzi țipînd
Și ne luară
Și ne duseră
La rîul lui Iordan ;
Și ne curăți
Și ne dărui
Cu sănătate bună
Și cu inimă bună...[7].

Tot așa, într-un descîntec de „soare sec”, din județul Argeș :

Maica Precista m-a auzit
Și la mine a venit :
De mîna dreaptă m-a luat
Și în rîul Iordan m-a băgat...

1. Rev. *Ion Creangă,* IV, 152.
2. *Ibidem,* VIII, 212.
3. *Ibidem,* VIII, 245 urm.
4. *Șezătoarea,* XI, 57.
5. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 569.
6. *Ibidem,* 617.
7. *Ibidem,* 550.

Și m-a luat și m-a spălat
De soare sec și de izbitură,
De boarea pămîntului
Și întîlnitură...[1].

Într-un descîntec de „lungoare", din județul Bacău:

De mîna dreaptă l-a luat,
La fîntîna lui Iordan l-a mînat,
Cu apă sfîntă l-a spălat
De toate relele,
De toate lingorile,
De toate didiochiurile...[2].

5. Maica Domnului procedează întocmai ca un chirurg, punînd la locul lor fiecare din părțile din care e alcătuit trupul. Astfel, într-un descîntec de „deochi", din județul Vîlcea:

Maica Domnului...
Îndărăt la X. se întorcea
Și punea
Păr la păr,
Spate la spate,
Inimă la inimă,
Ficați la ficați,
Sînge la sînge
Și os la os:
L-a făcut mai sănătos
de cum a fost...[3].

6. În foarte multe cazuri, Maica Domnului procedează întocmai ca o descîntătoare: îi descîntă bolnavului și recurge la practici magice asemenea acelora ale babelor lecuitoare.
Astfel, într-un descîntec de „samcă", din Bucovina, Maica Precistă îi spune bolnavului:

Că eu cuțite de găsit oiu apuca
Și usturoi de pe nouă straturi
Ți-oi alege,
Ți-oi culege;
Și cu aceste te-oi descînta,
Tot rău de la N. l-oi depărta
Din mii de mierele (= miișoare),
Din sute de ciolănele...[4].

Tot de-acolo, într-un descîntec de „deochi":

N., tu sama nu băga,
Că eu bine te-oi căta,
Bine te-oiu descînta,
Nimic nu ți s-a-ntîmpla.
De la mine descîntecu,
De la Dumnezeu leacu[5].

În alt descîntec de „deochi", din județul Gorj, Maica Domnului i se adresează astfel bolnavului:

Nu te chirăi,
Nu te olecăi,
Că pe tine te-oi lecui,
Cu mîna dreaptă te-oi descînta
Cu mîna dreaptă,
Cu limba curată,
Cu inima curată:
Fugi din inimă, fugi din plămîni...[6].

1. Rev. *Ion Creangă,* VIII, 242.
2. Grigoriu-Rigo, *Medicina pop.,* I, 104.
3. *Șezătoarea,* VI, 96.
4. Marian, *Descîntece,* 221.
5. *Ibidem,* 112 urm.
6. *Șezătoarea,* X, 109.

Într-un descîntec de „cei răi”, din județul Vîlcea, Maica Domnului grăiește:

Și pe tine te-oi vindeca
Cu usturoi de la Sînzieni,
Cu tămîie de la Bobotează,
Cu untură de la Ignat...
Cu mîna te-am ridicat,
Cu gura te-am descîntat,
Cu gura am urat,
Pe (cutare) l-am vindecat...[1].

Mai cităm următoarele dintr-un descîntec de „samcă”, din județul Dorohoi:

Taci, M., în samă nu băga,
Leac Maica Domnului ți-a da,
Cu mîna dreaptă ți-a descînta:
Fugi tu samcă,
Din creștetul capului,
Din auzul urechilor,
Din luminile ochilor,
Din sfîrcurile nasului...[2].

7. Maica Domnului îi făgăduiește bolnavului că va alerga la o descîntătoare, și aceasta îl va lecui cu descîntecul și cu leacurile ei magice. Astfel, într-un descîntec de „strînsul cel mare”, din județul Fălciu:

Maica Domnului a zis:
„Taci (cutare), nu mai plînge
Și nu te mai văicăra,
Că curînd la (cutare) oi alerga
Și ea cu unt de vacă neagră
Și cu ac de casă primară
Îți va descînta,
Și cu mîna-ți va lua.
Și tu, strîns, să ieși din cap,
Din picioare, din piept, din spinare...[3].

8. Îl îndreaptă pe bolnav la o descîntătoare, care știe lecui. Firește că, în descîntec, baba la care s-a dus bolnavul introduce însuși numele ei.
Astfel, într-un descîntec de „samcă”, din Bucovina, Maica Domnului îi grăiește omului:

Gheorghe, Gheorghieș,
Făt de bun plăieș,
Nu te glăsui,
Nu te frăsui,
La (baba) N. iute te du,
Că N. leacu ți-a da,
Și te-a descînta,
Trupu unge-ți-a
Tot cu unt de vacă
Șută și neleapcă...[4].

Într-un descîntec de „ceas rău”, din județul Fălciu:

Omule, nu te mai văicăra
Și nu te mai mișela,
Că eu la descîntătoare
Te-oi îndrepta;
Că ea fiarele-n foc o arunca
Cu gura ți-a cînta,
Cu limba ți-a descînta,
Cu mîna ți le-a depărta,
În fundu mării le-a arunca,
Unde-or sta, s-or sfărîma,
În pustii loc s-or așeza
Și la bolnavu n-or mai căta...[5].

Într-un descîntec de „deochi”, din județul Mehedinți:

---

1. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 1521.
2. Rev. *Ion Creangă,* VIII, 245.
3. Păsculescu, *Liter. pop.,* 146.
4. Marian, *Descîntece,* 209 urm.
5. Candrea-Densusianu-Speranția, *Graiul nostru,* I, 499.

Nu te văita,
Nu te-olecăi,
Du-te la (cutare) descîntătoare,
Că e ușoară de mînă
Și cu leac din gură
Ea va descînta,
Cu mîna dreaptă,
Cu limba curată...[1].

În următorul descîntec, de „strîns”, din județul Teleorman, o vedem pe Maica Domnului ducîndu-se ea însăși cu bolnavul la o anumită descîntătoare:

Maica Precista așa auzea,
Cu el la Manea vrăjitoarea mergea,
De mîna dreaptă-l lua,
Cu mîinile-l fărîma,
Cu limba-i descînta:
Sînge la sînge-i punea,
Os la os împlinea,
Vinele i le descorda,
Fălcile i le descleșta,
Și pe cutare-l vindeca[2].

9. În alte descîntece, Maica Domnului se ia după duhurile necurate, încălecînd pe un armăsar sau pe o iapă albă, și le taie cu sabia ori le rînduiește să se ducă „în marginea mărilor, în scorburile munților” și să dea pace bolnavului[3].

10. Alteori, Maica Precista întoarce din cale:

a) Brînca, pornită să-l îmbolnăvească pe om[4].
b) O fată frumoasă, pe care o trimite să-l vindece pe bolnav de „albeață”[5].
c) 3 surori ale Soarelui, trimise să vindece pe cineva de aceeași boală[6].
d) 7 fete, tot pentru a lecui de „albeață”[7].
e) 9 fete albe, cu aceeași misiune[8].
f) 9 fete, ca să vindece „orbalțul”[9].
g) 9 fete mari și 9 flăcăi, cu aceeași însărcinare[10].
h) 9 frați, ca să vindece pe cineva de „zgaibă”[11] etc.

Oameni minunați, mari etc.

§ 195 Cînd se uită cineva printr-un geam colorat, lumea toată, cerul și pămîntul, ființele și lucrurile i se înfățișează înaintea ochilor ca ceva ciudat, ireal, fantastic și grozav de impresionant. Tot așa de impresionați trebuie să fie și demonii mai mari și mai mititei, încuibați în corpul omului, cînd băbăreasa îndrugă un descîntec în care vorbește, de pildă, de oameni și de alte ființe roșii, negre,

---

1. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 552.
2. *Ibidem,* 573.
3. *Ibidem,* 573, 1575, 1590; Grigoriu-Rigo, *Medicina pop.,* I, 60.
4. Rev. *Ion Creangă,* IV, 84; *Șezătoarea,* X, 106; Tocilescu, *Mater. folkl.*, 620.
5. Lupașcu, *Medic. bab.,* 35.
6. Marian, *Descîntece,* 4.
7. *Șezătoarea,* I, 124.
8. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 1533; cf. 1516, 1527.
9. *Ibidem,* 1535.
10. *Ibidem,* 1522.
11. Marian, *Descîntece,* 348.

galbene etc., mişcîndu-se într-o lume în care toate au o coloraţie la fel : cerul şi pămîntul, copacii şi frunzele, casele, mobilele, vasele şi uneltele, mîncarea şi băutura etc. Parcă-i vezi pe bieţii drăcuşori cum zgîiesc ochii şi ciulesc urechile, căutînd să privească şi ei acele minunăţii şi să audă toate ciudăţeniile pe care le înşiră baba în povestirea ei. Groaza de a se vedea şi ei tîrîţi în această lume fantastică îi face să-şi ia tălpăşiţa şi să se care din corpul bolnavului.

Vom examina cîteva din tipurile acestor descîntece.

1. Se povesteşte despre oameni *mari* şi *minunaţi*, care se mişcă într-o lume de lucruri minunate. Astfel, într-un descîntec de „deochi”, din judeţul Vîlcea :

Se sculă un rumân
Mare, minunat,
Luă o secure
Mare, minunată,
Se duse-ntr-o pădure
Mare, minunată
Tăie un tufan
Mare, minunat
Făcu nouă ţăndări
Mari, minunate,
Luă nouă oale, ulceluşe,
Luă nouă străchini, străchinele.
Luă nouă linguri, lingurele
Şi s-a suit pe bordei,
Puse masa să mănînce ;
Chemă moroii, strigoii,
Moroaicele, strigoaicele,
Deochetorii, deochetoarele :
Care cum veniră, plesniră,
Care cum gustară, crăpară[1].

Dintr-un descîntec de „orbalţ” (brîncă), din judeţul Covurlui :

S-a dus omul *mare*
La pădurea *mare*,
Cu toporul *mare*,
Ca să taie lemnul *mare*
Şi să facă luntrea *mare*
Şi s-o dea pe marea *mare*.
N-a tăiat lemnul *mare*,
Ci a tăiat orbalţul lui X[2].

Într-un descîntec de „cei răi”, din judeţul Tecuci :

Plecat-a un om *mare*
La pădurea *mare*,
Cu toporul *mare*,
Să facă plug *mare*,
Să are cu doisprezece boi,
Cu doisprezece pogonici,
Să are dealurile, văile,
Lungul şi curmezişul...[3].

De fiinţe şi lucruri „minunate” se vorbeşte şi în următorul descîntec sîrbesc de „junghi” :

Au plecat nişte fete *minunate*,
Cu oi *minunate*,
Cu ciobani *minunaţi*.
Duceau găleţi *minunate*,
Cu cobiliţe *minunate*.
Veniră ciobanii *minunaţi*
Şi făcură o strungă *minunată*.
Închiseră oile *minunate*
În strunga cea *minunată*,
Mulseră lapte *minunat*
În găleţile *minunate*.
Acolo veni Precista,
Maica Domnului
Şi aduse apă de izvor
Şi busuioc
Şi stropi oile *minunate*
Şi ciobanii *minunaţi*
Şi fetele *minunate*.

1. *Şezătoarea,* XII, 184.
2. Rev. *Ion Creangă,* II, 212.
3. Pamfile, *Boli,* 24.

Și se vărsă laptele *minunat*
Și se fărîmară găleţile *minunate*
Și se risipiră oile *minunate*...[1].

Tot astfel, în următorul descîntec bulgăresc de „deochi”:

Pe vale vine un om *minunat*,
Cu secure *minunată*,
Se duce la muntele *minunat*,
Taie un copac *minunat*
Cu securea *minunată*,
Îl duce pe o cîmpie *minunată*,
Face o strungă *minunată*,
Strînge o turmă *minunată*,
Mulge laptele,
Și face un caș *minunat*.
Și acest om *minunat*
Își ia cașul *minunat*,
Îl duce într-un tîrg *minunat*
Și-l vinde...[2].

De asemenea, în alt descîntec bulgăresc de „deochi”:

Plecă omul *minunat*,
Luă securea *minunată*,
Pe umerii *minunaţi*,
Se urcă pe muntele *minunat*,
Tăie pari și nuiele *minunate*.
Apoi se duse într-un sat *minunat*
Înjugă boi *minunaţi*
La un car *minunat*.
Se duse iar la munte,
Încărcă lemnele în car,
Se duse la un cîmp *minunat*.
Făcu o strungă *minunată*,
Băgă în ea o turmă *minunată*.
Ciobani *minunaţi* se așezară
Pe scaune *minunate*,
Mulseră lapte *minunat*,
Făcură caș *minunat*,
Duseră cașul *minunat*
La un tîrg *minunat*
Și-l purtară încoace și încolo...[3].

Descîntece asemănătoare se găsesc și la huţulii din Bucovina[4].

2. Se povestește despre un om sau despre mai mulţi de culoare roșie, neagră, galbenă etc. și despre alte fiinţe sau lucruri de aceeași culoare.

a) Se dă epitetul de *roșii* fiinţelor și lucrurilor în descîntecele pentru afecţiuni la care predomină culoarea roșie, cu deosebire pentru „roșaţă” (brîncă, orbalţ) și „obrintit”, mai rar pentru „bube”. Cu alte cuvinte, același principiu *similia similibus* pe care-l aplică poporul la vindecarea prin leacuri (§ 172) îl aplică și în frazeologia descîntecelor. Prin abuz sau prin neștiinţă, unele babe întrebuinţează aceste descîntece și pentru alte boli, la care culoarea roșie n-are ce căuta, ca „deochiul”, „năjitul”, „moroii” etc.

Citām întîi un descîntec inedit de „roșaţă”, din judeţul Timiș:

Plecă omu-ăl *roșu*
Pre apă *roșie*,
Cu luntre *roșie*,
Cu vîslă *roșie*,
Cu mreajă *roșie*,
Și prinse pești *roșii*.
Și se duse la o casă *roșie*,
Într-o pădure *roșie*,
Și strînse lemne *roșii*
Și-i băgă-ntr-o oală *roșie*.
Și-i fierse
Și-i puse-ntr-un blid *roșu*

1. Milosavljević, *Običaji srpsk. nar.,* 218.
2. *Mélusine,* VI, 32.
3. *Sbornik,* XI, 88 ; cf. Strauss, *Bulgaren,* 406 urm.
4. Mansikka, *Zauberformeln,* 60 urm.

Și blidu, pre-o masă *roșie*.
Și aduse linguri *roșii*
Și furchițe *roșii*
Și chemă niște oameni *roșii*
La prînzu-ăl *roșu*.
Și cît ce mîncară.
Toți crăpară
Și pre X. cu leac îl lăsară.

Altul, de „orbalț", din Moldova:

Au plecat 9 oameni *roșii*
Pe drumul *roșu*
Cu 9 topoare *roșii*,
Cu 9 securi *roșii*.
Cu 9 berzi *roșii*,
Cu 9 sfredele *roșii*,
La pădurea *roșie*,
Să taie mărul cel *roșu*.
– Oameni *roșii*,
Nu vă duceți pe drumu *roșu*,
La pădurea *roșie*,
Să tăiați măru cel *roșu*,
Ci vă duceți la (cutare)
Să-i tăiați orbalțu...[1].

Dintr-un descîntec de „moroi", din județul Gorj:

A plecat omu *roșu*,
De la straje *roșii*,
Cu secure *roșie*,
În pădure *roșie*.
Și-a tăiat copaci *roșu*
Și-a făcut strungă *roșie*
Și-a făcut găleată *roșie*
Și-a muls lapte *roșu*
De la capră *roșie*.
Cu cămașă *roșie*,
Cu brîu *roșu*,
Cu opincile *roșii*,
Și-a închegat lapte *roșu*
De la capră *roșie*.
Și-a plecat cu cașu *roșu*,
Pe drum *roșu*,
La bîlci *roșu*
Și-a-nceput a striga...[2].

În alte descîntece, în loc de *roșu*, întîlnim expresia *roș-poroș*. Astfel, în următorul descîntec de „roșață", din județul Tutova:

Plecat-a un om *roș-poroș*,
Cu căruța *roș-poroș*,
Ca să cumpere pește *roș-poroș*,
Să-l aducă acasă *roș-poroș*,
Să-l gătească femeia *roș-poroș*
Și să-l facă borș *roș-poroș*.
Îl ia și-l spală *roș-poroș*
Cu apă *roș-poroș*
Și-l curăță cu cuțitul *roș-poroș*,
Îl taie și-l spală *roș-poroș*,
Îl sară *roș-poroș*,
Îl pune în oala cu borș *roș-poroș*
Și-l fierbe *roș-poroș*.
Pune foc pe vatră *roș-poroș*
Face mămăligă *roș-poroș*
Pune masa *roș-poroș*
Pune mămăliga pe masă *roș-poroș*
Cu cel borș *roș-poroș*
Cu linguri *roș-poroș*.
Poftiți, oameni,
Și mîncați *roș-poroș*
Mămăligă cu pește *roș-poroș*...
Și mîncați
Roșața lui N. *roș-poroș*...[3].

Analogia între culoarea roșie a bolii și colorația sub care sînt înfățișate lucrurile, o întîlnim și în următorul descîntec german de „brîncă":

1. Grig.-Rigo, *Medic. pop.,* I, 23.
2. *Șezătoarea,* X, 124. Acest descîntec seamănă mult cu cele de „deochi" bulgărești, citate mai sus.
3. *Șezătoarea,* X, 114 urm.; cf. și II, 166; VI, 91; Rev. *Ion Creangă,* IX, 236.

„Ich ging durch einen *roten* Wald, und in dem *roten* Wald, da war eine *rote* Kirche, da war ein *roter* Altar, und auf dem *roten* Altar, da lag ein *rotes* Messer. Und das *rote* Messer schnitt *rotes* Brod...”[1].

b) Se povestește în unele descîntece despre un om *negru* (rareori despre mai mulți), despre animale și lucruri de aceeași culoare, pentru afecțiuni care prezintă o colorație neagră, cum e dalacul, numit și „buba neagră”, „bășica neagră” sau „buba rea”, ciuma etc. Găsim, însă, printr-o întrebuințare greșită a descîntecului, același motiv recitat de unele babe pentru altfel de afecțiuni, ca „mătricea”, „izdatul”, „strînsul”, „gîlcile”, „năjitul” și chiar „deochiul”, boli care n-au nimic de-a face cu culoarea neagră. Acest tip de descîntec e însă foarte des uzitat pentru „obrinteală” și „brîncă”, deoarece colorația roșie a pielii în această boală capătă uneori o nuanță mai închisă, care o apropie de negru.
Citãm un exemplu de descîntec de „bășica cea neagră”, din Basarabia :

S-o pornit omu *negru*
La pădurea *neagră*,
Să taie pădurea *neagră*,
Cu toporu *negru*,
S-o care la casa *neagră*,
Cu boii *negri*,
Cu căruța *neagră*.
Și-o luat plugu *negru*
Și boii *negri*
Și grîu *negru*,
Să samene grîu *negru*,
Să-l care la casa *neagră*,
Cu boii *negri*,
Cu căruța *neagră*
Și să hărmănească cu boii *negri*,
Să pună-n saci *negri*,
Să ducă la moara *neagră*,
Să-l facă făină *neagră*,
Să-l ducă la casa *neagră*,
Să-l facă mălaie *negre*,
Să facă brahă *neagră*.
Să cheme toate bobnelele (= bubele).
Să cheme toate sgăncunelele,
Da(r) pe-a mea a uitat-o,
N-a chemat-o.
Da(r) ea s-o-nfocat,
S-o-mbujorat
Și rădăcina i-o secat[2].

Dintr-un descîntec de „ciumă”, din județul Bihor :

Un om *negru*
Cu o fată *neagră*,
Despletită,
Cu corbaciu *negru*,
Cu doi pogănici *negri* ;
Un om *negru*
Cu o fată *neagră*,
Cu sbiciu și cu jug
Și răsteele *negre*,
Tînjala, teleguța, plug
Și toate *negre*,
A mers arînd după un sat.
Tot descîntînd,
Trăgînd brazdă *neagră*,
Să nu intre acolo ciuma-n sat,
Să fie omul sănătos
Ca Precista,
Ca soarele...[3].

1. Büttner, *Volksmedizin,* 162 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VII, 832, 837. Descîntece identice se găsesc și la huțulii din Bucovina (Mansikka, *Zauberformeln,* 62).
2. *An. Arh. de Folkl.*, IV, 203 urm.
3. *Șezătoarea,* V, 145.

Cele mai multe descîntece în care intervine culoarea neagră fiind de „obrintit”, citām unul, cules din judeţul Teleorman:

Au plecat oameni *negri*
Cu carele *negre*,
Cu plugul *negru*,
Cu boii *negri*.
Au arat porumb *negru*,
Şi-a dat o ploaie *neagră*
Şi-a crescut porumbu *negru*.
Şi l-au dus la moara *neagră*,
Cu apă *neagră*,
Cu morarii *negri*,
Şi-au făcut mălaiu *negru*,
Că porumbu *negru*
E bun şi de măciniş
Şi de obrintiş[1].

După cum în unele descîntece intervine expresia *roş-poroş*, tot astfel întîlnim şi construcţia *negru-ponegru*. De pildă, în următorul descîntec de „gîlci”, din judeţul Covurlui:

S-a sculat un om *negru-ponegru*
Şi-a luat un topor *negru-ponegru*
Şi s-a dus la pădurea *neagră-poneagră*
Şi-a tăiat un lemn *negru-ponegru*
Şi-a făcut un plug *negru-ponegru*
Şi s-a dus la pămîntu *negru-ponegru*
Şi-a semănat pietricele,
Ptiu! gîlcile să pieie.

Şi la slavi întîlnim descîntece de felul acesta. Astfel, la rutenii din guv. Cernigov găsim următorul descîntec de „boala copiilor” (numită de ei „boala *neagră*”):

Plecat-a un om *negru*
Într-o pădure *neagră*,
Pe calea *neagră*,
Ajunse la Marea *neagră*.
Aruncă aci o mreajă *neagră*,
Prinse un amnar *negru*
Şi-l băgă într-un sac *negru*.
Îl ridică pe umeri *negri*,
Îl duse într-o odaie *neagră*,
Îl puse pe-o laviţă *neagră*,
Bătu amnarul *negru*,
Îl aruncă într-o oală *neagră*,
Încălzi un cuptor *negru*
Şi aprinse o lumină *neagră*.
Cum s-a stins lumina,
Aşa să se stingă şi boala[2].

c) Despre o fată *galbenă* care trăieşte într-o lume unde toate lucrurile au aceeaşi culoare se vorbeşte într-un descîntec de „gălbinare”, din judeţul Iaşi :

Cîtu-i în sus,
Cîtu-i în jos,
Cîtu-i la răsărit,
Cîtu-i la asfinţit,
Văzui case *galbene*
Cu pereţi *galbeni*,
Cu uşi şi uşori *galbeni*,
Cu fereşti *galbene*,
Cu acopereminte *galbene* ;
Iar din case ca acelea
Ieşea o fată *galbenă*,
Cu papuci *galbeni*.
Cu colţuri *galbene*,
Cu rochiţa *galbenă*,
Cu bariz *galben*
Şi în mînă cu un hîrleţ *galben*,
Cu o lopată *galbenă*
Şi o mătură *galbenă*...[3].

1. *Şezătoarea,* VI, 98 urm.
2. Mansikka, *Zauberformeln,* 36.
3. *Şezătoarea,* VII, 18.

Pasăre albă, codalbă

§ 196 Un motiv destul de frecvent în descîntecele de „deochi" e acela în care se vorbește de o „pasăre albă, codalbă", care după ce a zburat în văzduh, a căzut jos și a picat pe o piatră. Piatra a crăpat ori n-a crăpat, dar se blestemă să crape ochii celui ce a deocheat. Astfel, în următorul descîntec, din județul Vîlcea :

Păsărică albă,
Codalbă,
Sus zburai,
Jos picai.
Nu picai jos,
Picai într-un stan de piatră.
Stanu de piatră plesni,
Nu plesni stanu de piatră,
Plesniră ochii
Moroilor și strigoilor
Ai moroaicelor, ai strigoaicelor,
Deochetorilor, deochitoreselor...[1].

Altul, din județul Argeș :

Păsărică albă,
Cu coada codalbă,
În jos se lasă,
Pe piatră se lasă.
Piatra crapă.
Crăpa-i-ar ochii
Cui a deocheat pe (cutare).
De-o fi deocheat de femeie...[2].

Altul, din județul Tecuci :

Pasăre albă, codalbă
Din cer s-a coborît,
Din aripi a bătut :
Trei picături de sînge o picat.
Să crăpe deochiu
Cui o deocheat pe (cutare)...[3].

La fel e și descîntecul de „deochi" bulgăresc : „Pasărea zbură din sat ; lapte alb pică, piatra albă crăpă ; așa să crape ochii cui mi-a deocheat copilul"[4].

Același motiv îl întîlnim în următorul descîntec de „deochi", din Iugoslavia : „Pasărea albastră te atinse, laptele alb pică pe piatra albă : așa să crape pe piatră ochii aceluia care l-a deocheat pe X".

O variantă a acestui motiv e următorul descîntec de „pocitură", din județul Ialomița :

Păsărică albă,
Cu aripa dalbă,
Din piatră ai crescut,
Cu norii te-ai bătut.
Trei picături din tine a picat :
Una de lapte,
Una de vin
Și una de venin.
Cel ce-a băut laptele
S-a săturat ;
Cel ce-a băut vinul
S-a îmbătat ;
Iar cel ce-a băut veninul
A crăpat,
Așa să piară pocitura
Din pocit...[5].

În alte variante ale aceluiași descîntec se vorbește de :

---

1. *Șezătoarea,* XII, 183.
2. Ciaușanu-Fira-Popescu, *Folklor,* 138.
3. Candrea-Densusianu-Speranția, *Graiul nostru,* I, 394 urm.
4. *Sbornik,* VIII, 156 ; Seligmann, *Der böse Blick,* I, 374 ; Strauss, *Bulgaren* ; Geroff, *Rječnik,* V, 450.
5. Rev. *Ion Creangă,* IX, 234.

a) Trei picături picate din cer : „una de mir, una de vin și una de venin”[1], sau : „unu de apă, unu de vin, unu de venin”[2].
b) Trei picături de sînge[3].
c) Trei izvoare : „unu de apă, unu de vin, unu de pelin”[4].
d) Trei vițe de vie : „din una curge apă, din una curge vin, din una curge pelin”[5].

În unele descîntece slave se vorbește de trei fîntîni : în una este miere (sau lapte), în alta venin (sau apă), în alta sînge[6].

Trei babe păziră gîlcile

În descîntecele de „gîlci” se pomenește foartea adesea, mai ales în Muntenia și cu deosebire în Oltenia și în Banat, de trei babe puse să păzească gîlcile care s-au dus cu vacile la păscut. O babă era oarbă, cealaltă surdă, iar a treia mută (în alte descîntece, șchioapă). Începem cu unul, inedit, din județul Mehedinți : § 197

Plecară gîlcile,
Motofîlcile,
Vacile să le pască,
Trei mătuși să le păzească :
Una oarbă,
Una surdă
Și una mută.
A oarbă nu văzu,
A surdă n-auzi,
A mută nu putu să dea chiot.
Veniră lupii
Și le mîncară,
Și gîlcile de la gît
Secară.

Altul, din județul Dolj :

Gîlcile, motofîlcile,
Au plecat să pască,
Trei babe să le păzească.
Una oarbă nu văzu,
Una surdă n-auzi,
Una șchioapă nu putu.
Lupii în ele deteră
Și le mîncară
Și le fermecară ;
De vîrf le-aplecară,
De rădăcini le secară[7].

Din județul Romanați:

Au plecat gîlcile să pască,
Trei mătuși să le păzească :
Una șchioapă nu putea,
Alta oarbă nu vedea
Și-una surdă n-auzea.
Și veniră cinci cu măciuci
Și tăbărîră pe gîlci,
Și le bătură,
Și le ciocniră,
Pînă mii de fărîmi le făcură[8].

„Cinci cu măciuci” sînt degetele care freacă gîlcile.

1. *Șezătoarea,* XIII, 7.
2. *An. Arh. de Folkl.,* IV, 201 ; cf. *Șezătoarea,* VI, 96.
3. Rev. *Ion Creangă,* VIII, 324.
4. Pamfile, *Boli,* 29.
5. *Șezătoarea,* VII, 158.
6. Mansikka, *Zauberformeln,* 79.
7. Laugier, *Etnogr. medic.,* 117.
8. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* 108.

Boala se supără și piere

§ 198 În unele descîntece de „bube", de „bubă rea" și de „bube dulci" – mai rar de „brîncă", de „cei răi" și de „junghi" – găsim în povestire un motiv cu totul caracteristic. Cutare – uneori Maica Domnului, Sf. Petru, Vinerea mare, Ștefan Vodă, vornicul, avrămeasa-cîrstineasa etc. – a făcut nuntă, masă mare, praznic, pomană etc. și a poftit toată lumea, numai bubele (sau bolile pentru care se descîntă) n-au fost chemate. Ele, de ciudă că n-au fost băgate în seamă, „din vîrf s-au aplecat și din rădăcină au secat". Citām cîteva exemple.

Un descîntec de „bube dulci", din județul Dolj :

Mă dusei marți la obor,
Să-mi cumpăr gonitor,
Și făcui o masă mare.
Toate bubele le chemai
Numai bubele dulci
Nu le chemai.
Ele din vîrf se plecară
Și din rădăcină se uscară...[1].

Altul, de „bubă rea", din județul Tecuci :

Plecat-a Sf. Petru
Pe cale, pe cărare ;
La mijloc de cale
A făcut o masă mare.
Chemat-a buba neagră,
Chemat-a buba albă,
Chemat-a buba dulce,
Chemat-a buba de 99 de feluri,
Numai pe buba rea
N-a chemat-o.
Ea de ciudă a plesnit
Și a crăpat...[2].

Altul, de „brîncă", din județul Argeș :

Maica Sfîntă Mărie,
Puse masă de mătase :
Toate bubele chemase,
Numai brînca n-o chemase.
Ea rău s-a mîniat,
De vîrf s-a plecat,
Din rădăcină s-a uscat...[3].

În unele descîntece, foarte frumoase, petrecerea e organizată de animale, ciute, muște etc. Iată unul de „bubă", din Satu Mare, inedit :

Ciutele din Recea
Mare nuntă-și face :
C-un cap mare de berbece.
Cîte ciute, cîte mute,
Cîte moine, cîte bube,
Pe toate la nuntă le-o chemat,
Numai pe astă bubă n-o chemat.
Ea de ciudă și de bănat,
Vîrful i s-o uscat
Și rădăcina i-o secat.

Altul, de „bube dulci", din județul Timiș, inedit :

Muscă mică, muscă mare,
Musca mare se mărită.
Pe toate gonghițele
La gostie le-o chemat,
Numai pe buba dulce o uitat.
Buba dulce s-o mîniat,
S-o spurcat,
S-o udat,
S-o uscat
Și din rădăcini o secat[4].

---

1. Laugier, *Etnogr. medic.,* 125.
2. Pamfile, *Boli,* 20.
3. *Șezătoarea,* VII, 55.
4. Cf. descîntecul asemănător de „junghi", din Țara Oașului (*An. Arh. de Folkl.*, I, 205).

N-am putut descoperi pînă acum descîntece cu acest motiv și la alte popoare, dar sîntem convinși că ele trebuie să existe, cel puțin la slavi. Numai într-un descîntec caucazian se povestește că Dumnezeu a junghiat un bou pe muntele Galileului și că a poftit la ospăț toate bolile, numai pe aceea pentru care se descîntă n-a chemat-o[1].

În alte descîntece de-ale noastre se mai povestește că boala (brînca, junghiul și cei răi) s-a înecat sau că s-a dus la oaste și nu s-a mai întors, ori că n-a găsit cal de călărie și a crăpat de necaz etc.

Imposibilități

Demonul bolii se teme de lucruri nefirești, de lucruri pe care mintea § 199
lui îngustă nu le poate pricepe și de care caută să se ferească. De aceea, în anumite descîntece, se pomenește de unele lucruri imposibile, de acțiuni de necrezut, pe care o minte sănătoasă nu le poate concepe. Toate acestea cu scopul de a impresiona adînc duhul încuibat în trupul bolnavului și a-l determina să-l părăsească.

La noi, aceste imposibilități apar numai în descîntecele de „mătrice" (colicile copiilor). Cităm două din ele:

Iată unul, din județul Dolj:

Mătrice, mătrăgună,
Capră neagră te făcuși,
În munte negru te suiși:
Lupii veniră
Și te mîncară.
Ciobănașii te aflară,
Fără ochi te văzură,
Fără urechi te auzîră,
Fără mîini te prinseră,
Fără cuțit te tăiară,
Fără foc te fripseră,
Fără sare te sărară,
Fără gură te mîncară,
Fără cur te că.ară.
Se strînseseră ciorile
Și mîncară mătricele...[2].

Altul, din județul Vîlcea:

Mătrice, mătricată,
La (cutare) aciuiată,
Vînătorii mi-o aflară,
În vîrful muntelui mi-o suiră,
Făr' de ogari o goniră,
Făr' de guri o chiotiră,
Făr' de puști o-mpușcară,
Făr' de cuțite o junghiară,
Făr' de sare o sărară,
Făr' de frigări o-nvîrtiră,
Făr' de foc o fripseră,
Făr' de mîini o rupseră,
Și făr' de guri o mîncară.
De la (cutare) o părăsiră...[3].

Imposibilități diverse, ca: păsări zburînd fără aripi, oameni care prind fără mîini, care împușcă fără pușcă, mănîncă sau mușcă fără dinți etc., se găsesc în descîntecele și ghicitorile tuturor popoarelor slave și germanice, dar nicăieri nu găsim atîtea lucruri imposibile reunite ca în descîntecele românești[4]. Numai la bulgari găsim ceva asemănător.

---

1. Mansikka, *Zauberformeln,* 80.
2. Laugier, *Etnogr. medic.,* 120.
3. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 1578.
4. *Mélusine,* III, 286.

Dintr-un descîntec de „durere de țîțe” se zice:

Te văzură vînătorii de capre...
Te prinseră fără ogari,
Te junghiară fără cuțit,
Te fripseră fără foc,
Te mîncară fără gură...[1].

În alt descîntec bulgăresc, de „sirma” (un fel de reumatism), se zice:

A încălecat pe frigare
Și s-a dus la tîrg,
Și s-a-ntîlnit cu lupu:
O mîncă fără gură,
O c..ă fără cur[2].

Descîntecele noastre de „mătrice” sînt însă foarte vechi și nu ne sfiim să le considerăm ca o moștenire directă de la romani. Marcellus Empiricus (secolul al V-lea) ne-a transmis un scurt descîntec latin, de „colici” – adică, cum am zice noi, de „mătrice” – în care găsim exact aceleași elemente ca în descîntecele noastre. Iată-l pus alături de termenii din descîntecele noastre:

Pastores te invenerunt,	Ciobănașii te aflară,
Sine manibus colligerunt,	Fără mîini te prinseră,
Sine foco frixerunt,	Fără foc te fripseră,
Sine dentibus comederunt[3].	Fără gură te mîncară.

Într-o traducere latină din secolul al V-lea a tratatului lui Pelagonius despre arta veterinară, găsim, tot *ad dolorem ventris*, următorul descîntec, în care apar iarăși unele elemente din descîntecele noastre:

Tres scrofae de caelo ceciderunt,
Invenit eas pastor,
Occidit eas sine ferro,
Coxit eas sine dentibus:
Bene coxisti, bene coxisti, bene coxisti[4].

Lăsăm pe cititor să tragă el singur concluzia ce se impune după constatarea acestor identități, care numai întîmplătoare nu pot fi.

1. Strauss, *Bulgaren,* 408.
2. *Sbornik,* VIII, 153.
3. *De medicamentis,* XXI, 3 ; cf. și XXVIII, 16.
4. *Art. veter.*, 121.

Capitolul III
Cu ce se descîntă

A) Obiecte întrebuințate la descîntat

Una din caracteristicile esențiale ale descîntecului românesc este întrebuințarea a diverse obiecte de care se slujește lecuitoarea în timp ce descîntă. Aceste obiecte au de scop : § 200

a) Să amenințe demonul bolii care, înspăimîntat de vorbele însoțite de gesturile dușmănoase ale babei, se va vedea silit să părăsească trupul bolnavului.
Amenințarea demonului se face cu obiecte tăioase (cuțit, seceră, topor etc.) sau ascuțite (ac, cui, țeapă etc.) ; cu o nuia de alun, în descîntecele de mușcătură de șarpe, căci „alunul e nașul șarpelui" și se teme grozav de el ; cu o mătură, sau numai – *pars pro toto* – cu un fir de mătură ; cu usturoi, de care fug toate duhurile rele ; cu o cruce, cu tămîie, agheasmă și alte lucruri sfințite, de care demonul bolii fuge „ca dracul de tămîie" etc.
Să citām cîteva exemple.
De „lungoare", se descîntă în Bucovina cu o seceră și cu „un gîtej de mătură părăsită", rostindu-se, între altele, următoarele cuvinte : „Cu secera te-oi secera, Cu mătura te-oi mătura, și-n Marea neagră te-oi arunca"[1].
În județul Dolj, se descîntă de „muma-pădurii" cu o mătură, foc cu tămîie, apă într-o oală și un topor. Baba, rostind descîntecul, pune pe rînd mîna pe aceste obiecte, cînd zice : „Eu cu mătura te-oi mătura, cu focu te-oi frigea, cu tămîia te-oi tămîia, cu apa te-oi îneca, cu toporu te-oi tăia : te fac nouă bucățele, te-arunc în nouă vîlcele, te-or mînca nouă cățele"[2]. În județul Mehedinți, se descîntă de „muma-pădurii" numai cu o secure. Baba o înfige cu tăișul în pragul casei, cînd rostește cuvintele : „Să nu mai vii la (cutare), că te tai cu securea"[3].
Tot de „muma-pădurii", se descîntă în județul Romanați cu o seceră și cu trei cărbuni. Secera se atîrnă de ușă și se zice descîntecul : „Secere secerătoare, Cum ești ziua tăietoare, Să fii noaptea păzitoare...". Apoi baba ia cei trei cărbuni și, punîndu-i în trei locuri la ușă, zice : „Voi, acești cărbuni, Să vă faceți trei îngeri buni, Să păziți prin bătătură... Unde veți afla de muma-pădurii, S-o luați, S-o sfărîmați, Inima să i-o mîncați..."[4].

---

1. Marian, *Descîntece,* 149 urm.
2. Laugier, *Etnogr. medic.,* 124.
3. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 595.
4. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* 161 urm.

Tot în județul Romanați, se descîntă de „soare sec” cu 9 pietre și cu 9 așchii sărite din secure, rostindu-se următoarele cuvinte : „Fugi, soare sec, Că te-nec ; Cu pietrele te bat, Cu apa te-nec. Cum a sărit așchia asta din secure. Și lemnul tăiat de voinic, Așa să saie, Să răsaie Dorul din capul (cutăruia)”[1].

În Țara Oașului, se descîntă de „mătrice” cu o seceră, un cuțit, un fus, o lingură, fire de mătură, foarfece și un pieptene, rostindu-se următoarea amenințare : „Cu secerea secera-te-oi, Cu cuțitu tăia-te-oi, Cu fusu străpunge-te-oi, Cu lingură rade-te-oi, Cu foarfecele forfeca-te-oi, Cu pieptenele pieptăna-te-oi, Cu mătura mătura-te-oi...”[2].

b) Să exercite o acțiune analogică asupra bolii care, imitînd pilda indicată de întrebuințarea ce se face cu obiectul ori de însușirile lui speciale, sau de lucrările săvîrșite cu acesta în timpul descîntecului, s-o determine a părăsi corpul suferindului. Iată cîteva exemple :

De „încuietură” (constipație și greutatea de a naște), se descîntă cu un lacăt închis, pus într-o strachină cu apă rece. Femeia care se trudește de facere încuie și descuie de trei ori lacătul în apă, iar baba rostește descîntecul : „Doamne Maica Domnului, Dă cheițele, Să descui pîntecele Femeii (cutare), Ca să nască pruncul...”[3].

De „deochi”, în județul Prahova, se aruncă în răspîntii cărbunii cu care s-a descîntat, „ca și deochiul să fugă și să se împrăștie, cum se împrăștie cărbunii”[4].

În județul Teleorman, se descîntă de „soare sec” cu 9 pietre în apă și o seceră, rostindu-se cuvintele : „Cum taie secera toate paiele, toate ierburile și toate gunoaiele, așa să taie dorul de la cutare ; cum spală apa toate pietrele, toate malurile, așa să se spele toate junghiurile... de la (cutare)”[5].

În Bucovina, cînd baba descîntă de „ceas rău”, se face a mătura prin casă și peste pragul casei, ca să dea a înțelege demonului bolii să urmeze același drum, adică să treacă dincolo de prag, ca și gunoiul măturat afară[6].

§ 201 Unele lucruri întrebuințate la descîntat au o virtute deosebită, dacă îndeplinesc anumite condiții :

a) Să fie „de *furat*” : cuțitul (pentru diferite boli), făina (pentru afumat de guturai), pruna (pentru abubă)[7].

b) Să fie „de *găsit*” : cuțitul, acul, fierul, potcoava, pieptenele, biciușca, funia, dohotul, mămăliga, osul.

---

1. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* 195.
2. *An. Arh. de Folkl.*, I, 206.
3. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* 109.
4. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 546.
5. *Ibidem,* 561.
6. Marian, *Descîntece,* 82 urm.
7. G. Dem. Teodorescu, *Poesii pop.,* 358.

c) Să fie *„părăsit"* (lepădat, aruncat, prea uzat că să mai poată fi de folos) : acul, cuțitul, făcălețul, mătura, pieptenele, osul, fusul.
d) Să fie *nouă* : oala sau ulcica.
e) Să fie *cumpărat(ă) fără tocmeală*, adică să se dea pe el (ea) atîta cît cere negustorul. Astfel, pentru a descînta de „babițe", trebuie ca ulcica să fie „cumpărată cu cîți cruceri a cerut olarul pe dînsa, fără a se tîrgui cînd o cumpără, căci tîrguindu-se, se crede că nu e de leac"[1].
f) Cuțitul să fie *cununat*. Se numește astfel cuțitul pe care l-a ținut mirele, la brîu, sau mireasa, cînd s-a cununat[2].
g) Frigarea să fi fost *sucită* de trei țigani, *cu mîinile la spate*[3] etc.

Și după credințele altor popoare din Europa, au o deosebită putere curativă lucrurile găsite din întîmplare (fără să fi fost căutate), furate, părăsite, cumpărate fără tocmeală etc.[4] Unele din aceste credințe sînt foarte vechi. De pildă, la romani, după cum ne încredințează Pliniu, pentru bolile de splină, vrăjitorii recomandau să se cumpere splina unui vițel, *fără a se tîrgui*, condiție importantă, după credința lor[5]. Tot la romani, ca și astăzi în multe țări din Europa, se cerea, în anumite împrejurări, ca leacurile să fie administrate *„in olla nova"*[6].

Afară de obiectele pomenite mai sus, cu care se înarmează, § 202
așa-zicînd, băbăreasa, pentru a amenința și a alunga boala din trup, descîntătoarea se servește încă de o mulțime nenumărată de alte lucruri : obiecte de metal sau de lemn, unelte și vase, lucruri comestibile, plante și minerale, părți de animale sau materii organice, al căror rol, în foarte multe cazuri, nu e bine definit. Așa, de pildă, cînd baba descîntă, în județul Romanați, de „boala copiilor", își pregătește : 1) o oală mare ; 2) o nucă în trei dungi ; 3) un ou de găină neagră ; 4) ceară de roi fugit ; 5) păducel negru ; 6) nouă feluri de culori de mătase ; 7) săpun de la mort ; 8) lumînare pe care a ținut-o în mînă un muribund ; 9) pieptene de găsit ; 10) cremene ; 11) cleștar ; 12) marmură ; 13) semnele copilului luate pieziș de la mîini, de la picioare, de la unghii, de la cap și de la păr[7].

Corpurile medicamentoase sau acelea care urmează a sluji ca leacuri la boala pentru care se descîntă stau mai totdeauna pregătite, la îndemîna lecuitoarei, în tot timpul descîntecului, pentru ca magia cuvintelor rostite să-și exercite acțiunea și asupra lor, făcînd astfel să crească puterea lor curativă.

---

1. Marian, *Descîntece,* 35.
2. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* 143, 152.
3. Rev. *Ion Creangă,* IX, 82.
4. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* II, 1313, 1470 urm. ; VIII, 368 urm.
5. *Natur. hist.,* XXVIII, 57 : „Eadem ex causa emi lienem vituli, quanti indicatus sit, jubent Magi, nulla pretii cunctatione : quoniam hoc quoque religiose pertineat".
6. Cf. Marcellus, *De medicamentis,* XX, 106 ; XXVI, 109.
7. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* 201 ; cf. Laugier, *Etnogr. medic.,* 88.

Nu vom înșira aci toate lucrurile care, cu rost sau fără rost aparent, stau de față sau de care se servește baba în timp ce descîntă. O listă aproape completă a acestora a fost alcătuită de A. Gorovei, în *Indice... al celor 25 de volume din... Șezătoarea* (1892-1929), pp. 71-78, la care retrimitem pe cititorii noștri.

B) Apa neînceputā

§ 203 Apa neînceputā joacă un rol foarte însemnat în medicina magică a românilor de pretutindeni : cele mai multe descîntece se fac într-o astfel de apă. Ce este însă apa neînceputā ?

De fapt, e o apă ca toate apele, dar ca să fie cu leac, trebuie să îndeplinească următoarele condiții, care variază însă uneori după regiuni și cîteodată de la o descîntătoare la alta :

1. Să fie adusă de o femeie, de o fată mare sau de un om curat, în zori de zi, pîn-a nu răsări soarele, cînd poteca pe care se duce e încă plină de rouă. Numai pentru unele scăldători, apa trebuie să fie adusă după ce a răsărit soarele și înainte de apusul lui[1].
2. Să se aducă, pe nemîncate, de la o fîntînă, de la un izvor sau o apă curgătoare, de unde n-a luat nimeni apă, în ziua aceea. Uneori, pentru anumite boli, apa trebuie să se ia dintr-o fîntînă de la răspîntii sau din trei puțuri, de la trei hotare. Alteori, e bine să se ia de la trei izvoare sau de unde se întîlnesc două ori trei pîraie, și se numește atunci „apă întîlnită" sau „apă de la întîlnitură"[2]. Aceasta se întrebuințează mai ales la descîntecele pentru scurgeri de sînge, de treapăd și de bube. În apa adusă de la o fîntînă de peste 9 hotare, în care s-au stins cărbuni de tei sau de jugastru, se descîntă pentru diferite boli și se vrăjește „de scrisă". Se mai ia uneori apă din 9 izvoare sau din locul unde se învîrtește o apă curgătoare și face vîrtej. De mare leac e apa adunată din stropii de pe roata unei mori[3].
3. Cine se duce după apă neînceputā nu trebuie să se uite înapoi, să nu vorbească cu nimeni, să nu dea bună ziua nimănui și să nu răspundă la o întrebare ce i se pune, atît la dus cît și la întors. Apa e mai cu leac dacă aducătorul ei nu se întîlnește cu nimeni sau dacă nu e văzut, cînd se duce s-o ia. Cînd se întoarce cu apa, să apuce pe alt drum decît acela pe care a venit.
4. Apa să fie adusă într-o oală sau ulcică nouă, într-o cofiță curată ori într-o sticlă, toate bine astupate, și nu trebuie dat nimănui să bea din ea.

Uneori, de pildă, pentru a descînta „de dînsele", se aduce apa și se procedează cu ea după anumite rituri. „Descîntătoarea... se duce la un rîu curgător cu o bucățică de pîine, un drobușor de sare și cu o cofiță sau oală nouă în mîna dreaptă. Ajungînd la rîu, bate, într-un

---

1. Marian, *Nașterea,* 105.
2. Cf. Gorovei, *Credinți* 74 ; *Șezătoarea,* III, 104.
3. Marian, *Nașterea,* 387.

loc pe mal în curgerea apei, trei metanii, aruncă din pîine și din sare ceva în undele apei, apoi cu cofița sau oala ia un pic din apa ce a curs peste pîinea și sarea aruncată. Pe cînd bate acele trei metanii, zice următoarele cuvinte:

Apă curgătoare,
Eu te sorocesc
Tot cu pîine și cu sare
Să lecuiești pe (*cutare*)
Din cap
Pînă-n picioare,
Cu leac,
Sănătate și veac.

De-aici se duce mai la deal pe rîu și așa, în trei locuri după olaltă, bate de trei ori cîte trei metanii și repetă cuvintele de mai sus. După ce a făcut ea aceasta..., se întoarce acasă... Sosită acasă, începe a descînta din cofiță... Pe cînd descîntă, mai aruncă și 9 cărbuni aprinși de fag, ca să se stingă în apă... După ce-și împlinește operația sa ca mai-nainte, ia cofița și se duce la apa curgătoare în care descîntătoarea a fost aruncat pîine și sare, fără să vorbească, să cînte sau să caute îndărăt, și... varsă apa din cofiță”[1].

După ce i s-a descîntat bolnavului în apa neîncepută, e uns cu ea pe frunte, pe la tîmple etc., i se dă să bea din ea de trei ori, ori se spală rana[2]. Alteori, se fierb în ea niște buruieni de leac, sau i se fac scăldători bolnavului[3].

Apa rămasă se aruncă pe parii gardului, pe un cîine sau pe o pisică, la țîțîna ușii etc. (vezi §§ 207, 212).

Mai au întrebuințare în medicina magică: apa de la Bobotează, agheazma, roua etc., dar de acestea ne vom ocupa în altă lucrare, în care vom vorbi despre rolul apei în medicina empirică.

---

1. Marian, *Descîntece,* 91 urm.
2. Pamfile, *Boli,* 48, 49.
3. *Ibidem,* 14, 15.

Capitolul IV

Transmiterea bolii ca mijloc de vindecare

§ 204 În lupta pe care o duce omul – sau mai bine-zis lecuitorul sau lecuitoarea – pentru a alunga boala din trup, toate mijloacele i se par îngăduite. Dacă dușmanul neîmpăcat al sănătății – demonul bolii – nu se lasă a fi înduplecat sau intimidat de descîntece, mai ales cînd e vorba de boli mai îndărătnice, se recurge la alte mijloace, care de care mai nemilos sau mai ciudat. Însuși bolnavul sau cel ce se îngrijește să-l lecuiască caută să izgonească boala, transmițînd-o altei făpturi omenești sau s-o vîre în trupul unui animal, în tulpina unui copac, într-o buruiană, o încredințează pămîntului, îngropînd-o, sau o azvîrle într-o apă curgătoare, cu misiunea de-a o duce departe și să nu se mai întoarcă, cum nu se mai întoarce apa pe unde a mai curs. Ba înșiși morții nu sînt lăsați în pace, transmițîndu-li-se lor boala, care nu le mai poate face nici un rău. Vom examina în cele ce urmează toate aceste mijloace de vindecare.

Boala e transmisă altui om

§ 205 Ca să scape de boală, nu i se pare omului cu mintea simplistă un act condamnabil dacă o transmite altuia. Această mentalitate nu e ceva specific românesc, căci e comună tuturor popoarelor din Europa și o întîlnim la toate populațiile primitive din celelalte continente. Scriitorii romani care s-au ocupat cu vindecarea bolilor pomenesc și ei adesea, cum vom vedea mai jos, despre acest mijloc de lecuire.

Exemplele următoare sînt tipice pentru a arăta mijloacele de care se servește poporul pentru a scăpa de o boală sau de o infirmitate, transmițînd-o, fără părere de rău și fără mustrare de cuget, altuia pe care-l paște păcatul.

1. Cazul cel mai caracteristic e transmiterea *negilor*.

a) În Oltenia, „se taie un băț de alun și se crestează pe el atîtea crestături, cîți negi are cineva, aruncînd apoi bățul în apă ; cine apucă din curiozitate un astfel de băț, capătă el negeii”[1].

b) În Banat, cel ce vrea să scape de negi îi face să sîngereze și mînjește cu acest sînge un băț pe care-l aruncă la o răspîntie ; cel ce ridică bățul se umple de negi, pe cînd celălalt scapă de ei[2].

c) La Rășinari (județul Sibiu), cel ce vrea să scape de negi își vîră, pe furiș, mîna în donița cu apă ce se aduce de la fîntînă : cel ce va bea apă din această cofă va căpăta negii[3].

---

1. Laugier, *Etnogr. medic.*, 49 ; Ciaușanu, *Superstițiile,* 244.
2. Novacoviciu, *Comoara,* II, 32.
3. Păcală, *Rășinari,* 263.

Practici magice asemănătoare găsim la mai toate popoarele din Europa : la germani[1], la francezi[2], la italieni[3] etc. La romani, Marcellus Empiricus recomanda următorul mijloc de a se dezbăra de negi : „Ia o pietricică oarecare, învelește-o într-o foaie de iederă și atinge cu ea negul, apoi arunc-o într-un loc umblat, ca s-o ridice cineva ; îndată negii vor trece la acela care a ridicat-o ; cîți negi ai, cu atîtea pietricele trebuie să-i atingi”[4]. Patru veacuri mai-nainte, naturalistul Pliniu sfătuia să se atingă, la lună nouă, fiecare neg cu cîte un bob de mazăre și apoi, învelind acestea într-o petică, să se arunce în drum[5].

d) Transmiterea involuntară a negilor cuiva unei alte persoane se face cînd aceasta numără negii ce vede la altul[6]. Tot așa se crede și în Italia (Veneția)[7], în Franța[8], în Germania[9], în Boemia[10] etc.

2. *Buboaiele* se transmit altuia în următoarele chipuri : în Moldova, se pun pe buboaie bani (gologani de aramă) și, după ce-i țin acolo o noapte, îi aruncă în drum, ca buboaiele să treacă asupra aceluia care va ridica banii. Unii, în loc de gologani, fac rotițe de scoarță de fag, le pun pe buboaie și apoi, legîndu-le într-o cîrpă, le aruncă în drum[11]. În județul Dolj, se ating buboaiele cu 9 nuci care se aruncă apoi în drum, spre a lua alții boala[12]. Practici similare întîlnim și la alte popoare din Europa[13].
3. La aromâni, cine vrea să scape de *ulcior*, aruncă pe drum, mai cu seamă la o răspîntie, o nuia, cu care a atins probabil ulciorul : cine o va ridica va lua cu el și afecțiunea[14].
4. Cine vrea să scape de *guturai*, n-are decît să-l transmită altuia, sărutîndu-l în spate, fără știrea acestuia[15]. La romani, spre a scăpa de guturai, se povățuia bolnavul să sărute un catîr pe nas (cf. § 61).

---

1. Wuttke, *Volksaberglaube,* § 484. În Austria (Ennstal) se procedează, ca și la noi, cu un băț de alun pe care se face atîtea crestături cîți negi are cineva (Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 772). Tot astfel și în Rusia (*Ibidem* II, 774).
2. Gennep, *Dauphiné,* 508 ; Chesnel, *Dict. des superstitions,* 1241.
3. Finamore, *Tradizioni,* 192 urm.
4. *De medicamentis,* XXXIV, 102. Tot așa se procedează azi în Franța (Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 773).
5. *Natur. hist.,* XXII, 72 (149).
6. Gorovei, *Credinți,* 2648.
7. Bernoni, *Tradizioni,* 172.
8. *La Tradition en Poitou,* 253.
9. Wuttke, *Volksaberglaube,* § 513 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 771.
10. Grohmann, *Aberglauben,* 172.
11. *Șezătoarea,* 256 ; cf. Leon, *Ist. nat. medic.,* 38, 68, 123 ; Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 34.
12. Laugier, *Etnogr. medic.*, 79.
13. Wuttke, *Volksaberglaube,* § 483 ; Strackerjan, *Oldenburg,* I, 79 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 392 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* III, 763 ; Sébillot, *Folkl. de France,* II, 296 etc.
14. Papahagi, *Liter. pop.,* 276.
15. *Șezătoarea,* I, 127.

Pentru a transmite însă guturaiul unui alt om, Marcellus Empiricus recomandă următorul mijloc : „Să-și sufle nasul într-o hîrtie și s-o arunce, în formă de scrisoare, în drum”[1]. În Germania (Bavaria) se transmite altuia guturaiul suflîndu-și nasul într-o hîrtie, în care se pune apoi o monedă și se aruncă în drum : cine o ridică moștenește guturaiul[2].

5. Pentru a scăpa de *friguri*, se obișnuiește, în multe părți ale țării (județul Dolj, Ialomița, Tecuci, Bucovina), să se vîre într-un ou unghiile de la mîini și de la picioare ale bolnavului, uneori și păr din cap, și să le pună la o răspîntie[3]. Cine va ridica oul va lua asupră-și frigurile. Naturalistul Pliniu își bate joc de vrăjitorii șarlatani care recomandau, pentru vindecarea frigurilor, „să se ia unghiile tăiate de la mîinile și de la picioarele bolnavului, să le amestece cu ceară... și să le lipească înainte de a răsări soarele, la poarta unei case străine”[4]. Și totuși, acest mijloc de transmitere a bolii s-a păstrat aproape intact pînă în zilele noastre. În Turingia (Germania), se atinge corpul bolnavului de friguri cu un ou care se aruncă apoi în drum : cine-l ridică, capătă frigurile[5].
6. În județul Dolj, pentru a vindeca un copil de *epilepsie*, îl scaldă „pe iarbă verde cu apă descîntată, în care s-au pus unghii de la mîini și de la picioare și păr din cap, tăiat în cruce din patru părți, și păr din gene și sprîncene ; scalda se leapădă pe loc și cine trece peste ea poate să-i ia boala”[6]. În județul Vîlcea, se iau fîșii din țoalele bolnavului și se pun pe movilele de pe hotar. Cine ar călca pe ele ar căpăta „boala copiilor”[7]. În județul Bacău, după ce i se descîntă bolnavului de epilepsie, se ia o parte din hainele lui și se îmbracă un mărăcine de pe cîmp : cine va trece pe acolo și se va îmbrăca cu acele haine va lua boala[8].
7. *Insomnia* copiilor (plînsorile) e numită de popor și „muma-pădurii”, pentru că presupun că această ființă demonică (cf. § 120) fură copiii sănătoși și frumoși și pune în locul lor copiii ei proprii, urîți și plîngăcioși. Dar insomnia celor mici mai e atribuită și răutății omenești : unele mame, cu inima împietrită, vin și fură somnul copiilor unor vecini, ca să vindece de această boală proprii lor copii. Părintele Marian, în *Nașterea la Români* (pp. 357-375), a descris pe larg practicile magice întrebuințate de mame, în Bucovina și în Moldova, pentru a transmite insomnia copiilor lor la alte

1. *De medicamentis,* X, 78 : „Proderit ei plurimum, qui gravidinem narium patitur, și in charta se emungat eamque alligatam epistolae modo in publicum abiciat”.
2. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 5.
3. Gorovei, *Credinți,* 1414, 1415 ; Pamfile, *Boli,* 34 ; cf. Marian, *Nașterea,* 144.
4. *Natur. hist.,* XXVIII, 23 (86).
5. Stemplinger, *Volksmedizin,* 63. Pentru leacurile magice analoge, v. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* II, 1453 urm.
6. Laugier, *Etnogr. medic.*, 88.
7. Ciaușanu, *Superstițiile,* 244.
8. După o comunicare din comuna Doftiana.

case unde se află copii mici. Spre nu a se repeta tot ce a scris în această privință marele folclorist bucovinean, cităm numai una singură din aceste practici. „Femeia, căreia-i plînge copilul de țîță, mai ales serile, și voiește ca să nu mai plîngă, pîndește unde se află la o casă cu copii mici, seara, lumină, și cum a găsit lumina, ia copilul în brațe și pîine și sare într-o mînă, și așa se duce apoi pe furiș, ca să n-o vadă nimeni, în dreptul luminii de la casa respectivă și, cum ajunge, aruncînd spre lumină pîinea și sarea, rostește următoarele cuvinte...”[1]. Nu mai reproducem descîntecul, cu ajutorul căruia „crede că a luat somnul de la copiii unde a ars lumina”.

În județul Buzău, practica e aproape identică. Cînd copilul nu poate dormi, mama iese afară, cu vin, sare și pîine, și spre casa pe care o va vedea mai întîi cu trei ferestre aruncă vinul, sarea și pîinea, zicînd : „Nesomnul și neodihna copilului meu C. să fie la voi și în casa voastră, iar în casa noastră să fie odihnă și somn...”[2].

8. La aromâni, cine vrea să scape de *junghi*, îl poate transmite altuia, aruncînd jos un ac : cine-l va ridica va căpăta junghiul[3].

Boala se transmite unui mort

Mai omenoasă e transmiterea bolii morților, cărora nu le mai poate face nici un rău. Se recurge la acest mijloc pentru următoarele boli. § 206

1. În județul Baia, bolnavul de *friguri* se duce dis-de-dimineață, în zi de sec, la mormîntul unui frate sau unei rude de aproape și zice : „Gheorghe (sau cum îl cheamă), dă-mi o pernă și un lăicer, că mi-a venit un musafir!” Apoi ia țărînă din mormînt cu 3 degete. Așa repetă de 3 ori. Țărîna o pune într-o legătură și bolnavul o poartă legată la gît 3 zile. În dimineața zilei a patra se duce înapoi la mormînt, desface legătura, azvîrle acolo țărîna și zice : „Gheorghe, na-ți perna și lăicerul, că mi s-a dus musafirul!”[4]. În județul Neamț, bolnavul se duce la mormîntul cel mai proaspăt, strigă mortul pe nume și-i zice de 3 ori : „Dă-mi odihna ta și na-ți răul și frigurile mele!”[5].
2. La aromâni, ca să scape cineva de *negi*, ia atîtea boabe de grîu cîți negi are, se duce cu ele la mormînt și le îngroapă pe rînd, zicînd la fiecare : „Cînd va învia mortul, atunci să învie și negii”[6].
3. În județul Dolj, pentru a vindeca pe cineva de *epilepsie*, se procedează în modul următor. Cînd cîntă cocoșul, o femeie dezbrăcată ia cu o sfoară măsura mîinilor și a picioarelor bolnavului ; se duce la fîntînă, cu o oală nouă, ia apă și, venind cu ea acasă, spală bolnavul

1. Marian, *Nașterea,* 358.
2. Ioneanu, *Superstiții,* 19.
3. Papahagi, *Liter. pop.,* 295.
4. *Șezătoarea,* III, 116. Cam în același fel se procedează în județul Tecuci (Pamfile, *Boli,* 34).
5. Rev. *Ion Creangă,* IX, 81.
6. Papahagi, *Liter. pop.,* 274 ; cf. și 275.

într-o albie. După aceea, toarnă apa iar în oala cu care a adus-o, pune în ea măsura și cîte o unghie tăiată pieziș, de la mîini și de la picioare și se duce la cimitir. Acolo varsă oala pe un mormînt necunoscut. Toate acestea le face în pielea goală și fără să vorbească cu cineva[1]. În județul Dîmbovița, se iau unghiile de la mîini și de la picioare, tăiate în cruce, puțin păr de la bolnav, se pun toate într-o bucată de ceară, se face un cocoloș și se îngroapă la căpătîiul unui mort necunoscut[2].

4. În Bucovina, cînd un copil e bolnav de *socote* (tuberculoză), îl bagă într-o sîmbătă dimineața într-un sac, în care s-a ținut mai-nainte făină, și-l duc astfel la cimitir. Acolo, punîndu-l pe mormîntul unui copil cunoscut, zic : „Măi (cutare) scumpul meu, na-ți ție aci sacul tău, și mi-l pune pe al meu cu carne, sînge și cu său!”[3].
5. La aromâni, cine vrea să scape de un *ulcior*, ia trei boabe de orz dintr-o baligă de cal și se duce la un mormînt – de preferință al unui turc – și rostește de trei ori : „Te seamăn, te sădesc, să crești, și cînd voiu veni să te secer, atunci să-mi crești”.
   După aceea, îngroapă boabele de orz și pleacă, fără a se mai uita înapoi[4].

Pentru aceleași boli și pentru multe altele întîlnim practici asemănătoare și la alte popoare din Europa[5].

Să nu se confunde aceste mijloace de vindecare cu acelea care se practică cu lucruri luate de la mort (oase etc.), sau cu obiectele depuse pentru cîtva timp într-un sicriu și care se scot apoi spre a lecui cu ele. Ne vom ocupa de acestea în alt loc (§ 229).

Boala e transmisă unui animal

§ 207 Foarte adesea, pentru a scăpa de boală, suferindul caută s-o treacă în corpul unui animal. Vom examina parte din aceste practici, grupîndu-le după clasele zoologice.

A. *Mamifere*

1. a) Apa în care s-a descîntat, mai ales de „deochi”, se aruncă pe un cîine, mai rar pe o pisică, ca să treacă boala asupra animalului. Aruncîndu-se apa, se zice : „Cînd s-o mai deochea mîța și cîinele, atunci să se mai deoache (cutare), atunci, nici atunci”[6]. Dacă se scutură cîinele, cînd s-a turnat apă peste el, atunci ia boala asupra lui și bolnavul are leac (cred. generală). Și la bulgari se obișnuiește

1. Laugier, *Etnogr. medic.*, 89.
2. După o comunicare.
3. Marian, *Nașterea,* 396.
4. Papahagi, *Liter. pop.,* 275.
5. Seyfarth, *Zauberei,* 209 urm. ; Jungbauer, *Volksmedizin,* 130 urm. ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 496 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* III, 1080, 1099 urm. ; Stemplinger, *Volksmedizin,* 66 ; Sébillot, *Paganisme,* 143 ; idem, *Folkl. de France,* II, 380.
6. Tocilescu, *Mater. folkl*. 555.

a se turna apa descîntată peste un cîine, rostindu-se : „Cînd s-o deochea cîinele, atunci să se mai deoache copilul!”[1].

b) În județul Baia, cînd se descîntă de „gîlci”, se ia o bucată de mămăligă și se tot ating gîlcile ; apoi o dau la cîini s-o mănînce[2].

c) În județul Vîlcea, după ce se descîntă de „oftică” cu o mică turtă de făină, i se dă bolnavului să mănînce miezul, pe cînd marginile și cojile se aruncă la cîini și la porci, ca să treacă boala asupra lor[3].

d) La aromâni, cine vrea să scape de bube, să le atingă de cîteva ori cu o bucată de ficat sau de rinichi, care se aruncă apoi unui cîine negru, ca să capete el bubele[4].

e) În Gorj, se ung negii cu unt proaspăt și se pune un *cățel sugar* să-i lingă[5]. Omul va scăpa de negi, care vor trece probabil la cățel.

f) Dacă cineva suferă de o boală îndelungată și nu se mai vindecă, se ia un cățel cu dînsul în așternut, să doarmă totdeauna cu el și să-l mîngîie. Bolnavul se va lecui, dar cățelul va muri[6].

2. Cine are „tuse măgărească” să sărute un *măgar* sub coadă, că-i trece, boala fiind transmisă animalului (cf. § 61).

3. La aromâni, pentru a vindeca un copil de insomnie (plînsori) se aruncă, noaptea, fașa copilului pe unde trec *vacile*, ca s-o calce vitele și să ia asupră-le boala micuțului[7]. În Germania, copiii se vindecă de plînsori, făcîndu-le un așternut de paie în staulul vacilor[8].

B. *Păsări*

1. a) Ca să scape cineva de boala de piele numită „cur de găină” (un fel de pecingine), ia de pe făcăleț mămăligă caldă și atinge pecinginea, zicînd de trei ori : „Cur de găină, na mămăligă!”. Apoi cheamă găinile, și aruncîndu-le fărîmiturile de mămăligă, adaugă de trei ori : „Na, găină, cur de găină!”[9]. În felul acesta boala dispare și trece asupra găinilor. La bulgari, această boală de piele, numită *lišaj*, se vindecă prin frecarea părții bolnave cu curul unei găini, spre a-i transmite boala[10].

În județul Sibiu, se vindecă această boală cu mămăligă care, după ce a fost lăsată cîtva timp pe rană, se dă găinilor s-o mănînce[11].

b) Sarea sau pîinea neagră cu care s-a descîntat de „bubă” se pune în vasul din care beau găinile apă, sau se aruncă păsărilor ca s-o ciugulească[12].

---

1. *Sbornik,* VIII, 157.
2. *Șezătoarea,* III, 119.
3. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 137.
4. Papahagi, *Liter. pop.*, 273.
5. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 129.
6. Papahagi, *Liter. pop.*, 289.
7. *Ibidem,* 276.
8. Jühling, *Tiere,* 152.
9. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 145.
10. *Sbornik,* XXX, 17.
11. Păcală, *Rășinari,* 255.
12. Rev. *Ion Creangă,* VIII, 245 ; Ionescu-Daniil, *Descîntece,* 67.

c) În județul Covurlui, pentru a vindeca un copil de insomnie (plînsori), se iau două bucățele de mămăligă, se duc seara la culcușul găinilor, zicîndu-le de trei ori : „Găinilor, vă dau această mămăligă vouă, și voi să dați somnul vostru (cutăruia)”. După aceea, se aruncă una din bucățile de mămăligă la găini, iar cealaltă se pune în leagănul copilului[1]. În județul Tecuci, mama copilului se duce, la apusul soarelui, la cotețul găinilor și, zvîrlindu-le grăunțe de trei ori, zice : „Nu vă dau grăunțe ; vă dau plînsul lui (cutare) și voi să-mi dați somnul vostru”[2]. La bulgari, mama ia copilul, îl duce lîngă un coteț și legănînd copilul în formă de cruce, pomenește numele tuturor păsărilor de acolo, zicînd : „După cum îi vine somnul cocoșului (găinii, curcii, rației, gîștei), așa să-i vie somnul și puiului meu scump, ca să nu plîngă”[3].

d) Despre jertfirea unei găini negre sau unui cocoș negru, în caz de epidemie de ciumă, am vorbit în alt loc (§ 101).

2. În județul Dolj, pentru a scăpa de friguri, se prinde o *vrabie* și se leagă de un picior al ei unghii și păr de-ale bolnavului. Apoi i se dă drumul, zicînd : „Cu frigurile mele, du-te nouă ani cu ele!”[4]. Tot în județul Dolj, pentru a vindeca un copil de epilepsie, se prinde o *rîndunică* și se pune sub aripa ei o hîrtiuță pe care s-a scris numele copilului. Apoi i se dă drumul[5].

C. *Pești*

„Dacă bolnavul de gălbinare se uită neclintit cîteva ceasuri la o *știucă* vie, ce o pune într-o doniță cu apă, gălbinarea trece de la om la știucă”[6]. Pentru alte amănunte privitoare la transmiterea acestei boli știucii sau unei *mrene*, să se vadă cele însemnate la § 173.

D. *Insecte*

1. Insecta numită *strigă* sau *cap de mort* (*Acherontia atropos*) poartă la megleniți numele de „friguri”, iar la aromâni „hiavră” (= friguri). Cine vrea să scape de friguri să prindă această insectă și să-i scuipe în gură[7]. Frigurile îl vor părăsi și vor trece asupra insectei.
2. Cînd are cineva buboaie, se zice, în Bucovina, că e bine să le „încalece cu atîtea *călugărițe* (*Mantis religiosa*) cîte buboaie are, rostind și un descîntec, și se va lecui”[8].
3. Cînd n-are cineva poftă de mîncare, i se recomandă, în Bucovina, să-și înconjure gîtul cu o *lăcustă* (cunoscută pentru voracitatea ei) și să zică : „Lăcustă, dă-mi pofta ta, pofta popii, a preotesei, a diacului, a diacesei!” și omul capătă poftă de mîncare ca o lăcustă[9].

---

1. *Șezătoarea,* III, 149.
2. Pamfile, *Boli,* 54.
3. *Sbornik,* XXX, 8.
4. După o comunicare din com. Piscu.
5. Laugier, *Etnogr. medic.*, 89.
6. Leon, *Ist. nat. medic.,* 109.
7. Papahagi, *Megl.-Rom.,* II, 80.
8. Marian, *Insectele,* 505.
9. *Ibidem,* 511 urm.

4. Dacă are cineva bătaie de inimă, să-și pună 9 *ploșnițe* pe piept și-i va trece[1], căci bătaia de inimă va trece la ploșnițe.

E. *Batracieni*

Frigurile se transmit unei *broaște*. Despre acest mijloc de vindecare a malariei am vorbit pe larg în alt loc (§ 176, 4).

Boala e transmisă unei plante

După concepția poporului, planta e un organism viu care, nu numai § 208
că se naște, trăiește și moare, ca și omul, ci și aude, vede, simte, suferă și are suflet ca orice făptură omenească. E de ajuns să amintim următorul obicei, practicat mai în toată țara, pentru a dovedi această părere a poporului despre viața plantelor. În ajunul Bunei-Vestiri, gospodarul se duce la un pom ce i se pare că n-o să rodească și-l atinge de trei ori cu tăișul unei securi, zicînd : „Dacă nu rodești, te tai!”. Pomul, înfricoșat de această amenințare, va da cu siguranță roade în acel an[2]. Acest procedeu îl întrebuințează multe alte popoare[3], ceea ce dovedește că pretutindeni au aceeași concepție despre viața vegetalelor. Nu mai vorbim de riturile obișnuite la scoaterea din pămînt sau la culegerea buruienilor de leac, despre care ne vom ocupa în altă lucrare, cînd acestea sînt rugate frumos să nu se supere că sînt culese, și sînt dăruite cu pîine și sare.

Boala se transmite unei plante în următoarele chipuri.

1. Printr-un intermediar, depunîndu-se pe un pom sau pe un arbust un obiect care a venit în atingere cu corpul bolnavului. Astfel, româncele din Macedonia, dacă un copil de-al lor zace de gălbinare, îi leagă la gît un fir galben, iar altul, roșu, îl leagă la un trandafir, zicînd : „Cum e roșu trandafirul, așa să se roșească și băiatul (sau fata)”. În seara următoare, iau firul cel roșu de pe trandafir și-l leagă la gîtul copilului, iar pe cel galben îl aruncă pe trandafir și-l lasă acolo[4]. Cu chipul acesta, copilul se va vindeca de gălbinare, iar boala va trece la trandafir.
2. Prin baterea unor cuie într-un copac. Astfel, în județul Romanați, pentru a vindeca un bolnav de hernie, îl duc la o salcie, unde se culcă jos pe spate, cu capul spre salcie și cu mîinile întinse în lături, ca răstignit. Se bat patru țăruși : unul la cap, altul la

---

1. Marian, *Insectele,* 450.
2. Marian, *Sărbătorile,* II, 225. În Munții Apuseni, amenințarea pomului neroditor se face în modul următor : „Mai mulți copii se adună și, cu clopote și securi în mînă, pleacă în sunetul clopotelor și înconjoară de trei ori pomul neroditor. Unul dintre copii amenință cu securea că-l va tăia dacă nu va face poame, iar altul îi răspunde : „Ba nu-l tăia, că mă bag chizeș (garant) că la anul va face poame” (Frîncu-Candrea, *Munții Apuseni,* 124).
3. Cf. Frazer, *Rameau d’or,* 106 urm. ; Georgeakis-Pineau, *Lesbos,* 354.
4. Papahagi, *Liter. pop.*, 302 urm. ; cf. și Marian, *Nașterea* ,398. Tot astfel se procedează și la sîrbi (Stern, *Türkei,* I, 237 urm.).

picioare și cîte unul la extremitatea fiecărei mîini. După aceea, bolnavul se scoală și se bat în salcie patru cuie dispuse la fel cu cele bătute în pămînt : la cap, la picioare și la mîini[1]. Pentru boala din răceală, numită „cui”, se procedează, în județul Teleorman, în modul următor. Se pune bolnavul cu picioarele în sus lîngă tulpina unui pom. Unde ajung picioarele, cum stă el lipit cu capul în jos, se face o gaură în tulpina pomului, cu un burghiu, și se astupă apoi gaura cu un cui făcut de brad, care se bate bine[2].

3. Prin sfredelirea unui copac, vîrîndu-se apoi în gaură păr, unghii etc. de-ale bolnavului. Astfel, în județul Vîlcea, pentru a-l vindeca pe copil de epilepsie, băbăreasa se duce într-o pădure, luînd cu ea fășii din țoalele bolnavului, unghii și păr din capul lui. Ajunsă acolo, face o gaură cu sfredelul într-un copac, iar în gaură bagă fîșiile de haine, părul și unghiile. Apoi astupă gaura cu ceară și cu un cep de lemn[3]. Tot în Oltenia (județul Mehedinți și Gorj), pentru a-l vindeca pe bolnav de epilepsie, baba îi taie unghiile pieziș, și tot astfel, în cruce, cîte un fir de păr din frunte, din ceafă și din amîndouă tîmplele. Apoi prinde o furnică și le leagă toate într-o cîrpă. Cu această legăturică, baba sau cel ce descîntă se duce pînă trece un hotar, dar fără să vorbească cu cineva pe drum. Cînd ajunge la un tufan, în cîmp sau în pădure, face în copac o gaură cu sfredelul, cu mîinile întoarse la spate, fără să vadă unde face gaura. Apoi se întoarce, ia legăturica, o vîră înăuntru și, cu fața întoarsă de la copac, o astupă cu pămînt sau cu un cep. După aceea se întoarce acasă, însă pe alt drum decît cel pe care a venit și tot fără a vorbi cu cineva[4]. În Bucovina, cînd cineva e bolnav de friguri, se măsoară cu o ață, se face o gaură într-o răchită și se vîră ața acolo. După aceea, se astupă gaura cu un cep. Aceasta se face ca frigurile să scuture răchita, nu pe bolnav[5]. În județul Baia, pentru a-l scăpa pe om de boală (nu se specifică ce anume boală), se așază bolnavul în picioare sub o răchită. Deasupra capului se face în trunchiul copacului o gaură cu sfredelul, astfel ca să poată intra cîteva fire de păr din capul bolnavului. Se astupă după aceea gaura cu un cep, prinzînd firele de păr înăuntru. Bolnavul e smucit apoi, ca să se poată rupe firele de păr, care rămîn în gaura astupată din răchită, unde rămîne și boala[6].
4. Bolnavul de epilepsie e petrecut prin tulpina despicată a unui arbust. Iată cum descrie dr. Leon această operație, după cum i s-a comunicat din județul Prahova : „Bolnavul de epilepsie se vindecă dacă se duce la un rug, despică tulpina de jos în sus atît de tare, cît să poată încăpea prin ea, și-l trec de nouă ori. De fiecare dată,

---

1. Laugier, *Etnogr. medic.*, 92.
2. Rev. *Ion Creangă,* VIII, 151. Cam în același mod procedează bulgarii pentru a vindeca un copil de „mătrice” (Strauss, *Bulgaren,* 398).
3. Ciaușanu, *Superstițiile,* 244.
4. Laugier, *Etnogr. medic.*, 88.
5. Voronca, *Datinele,* 1044.
6. *Șezătoarea,* XVIII, 240.

bolnavul îngroapă cîte un covrig, o lumînare și un pitac, și apoi bea apa cu viermușii care se găsesc la gogoașa de rug. Dacă rugul crește (la loc) frumos, bolnavul se vindecă : dacă într-o lună sau două, rugul se usucă, atunci bolnavul n-are leac”[1]. Cam la fel se procedează în județul Vîlcea[2]. Din județul Buzău (com. Rușavăț) ni se comunică : „Se descîntă de boala copiilor în zile de sec (lunea, miercurea și vinerea). Bolnavul e dus la un măceș și se despică un lăstar în două, fără să se rupă, și se pune la rădăcina lui un ban de argint și un ou. Bolnavul e trecut apoi prin despicătura măceșului, după care lăstarul spintecat se leagă cu o cordea de la cămașa bolnavului”.

Această practică nu se face numai cu intenția de a se transmite plantei boala suferindului, ci simbolizează în același timp o nouă naștere a individului, care trece prin despicătura tulpinii ca și cum ar ieși din nou din pîntecele mamei. Sănătatea lui e însă legătă de aceea a plantei prin care a fost petrecut, căci uscarea ei ar însemna pierderea oricărei speranțe de vindecare a bolnavului.

5. Pentru a scăpa de negi, megleno-românii procedează în modul următor. Se duc trei dimineți în șir, înainte de a răsări soarele, la tulpina unui ulm și ating de trei ori pe rînd toți negii cu un bob de sare. După aceea, îngroapă sarea la rădăcina copacului, cu credința că de acum înainte ulmul va căpăta negii, iar ei se vor vindeca[3].

Aceste practici magice prin care omul caută să transmită unei plante boala de care suferă, le întîlnim, aproape identice, la mai toate popoarele din Europa[4]. Originea lor e foarte veche, căci le găsim uneori pomenite de scriitorii romani. Astfel, Titu Liviu ne vorbește de împlîntarea unui cui pentru alungarea ciumei[5]. Pliniu scrie că buruiana numită *Senecio* (cruciuliță), dacă se scoate din pămînt și se atinge cu ea, de trei ori, o măsea dureroasă, scuipîndu-se la fiecare dată, și se bagă iar în pămînt, ca să crească din nou, bolnavul scapă

1. Leon, *Ist. nat. medic.,* 14, 110.
2. Laugier, *Etnogr. medic.*, 89.
3. După o comunicare.
4. Wuttke, *Volksaberglaube,* § 503 ; Strackerjan, *Oldenburg,* I, 83 ; Panzer, *Bayern,* II, 301 ; Büttner, *Volksmedizin,* 111 urm. ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* II, 477 urm., Grimm, *Mythologie,* II, 976 ; John, *Erzgebirge,* 109 ; Sartori, *Sitte,* III, 146 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* I, 181 ; II, 59 ; Mannhardt, *Feldkulte,* I, 21 urm. ; Jungbauer, *Volksmedizin,* 121, 125, 127, 128 ; Stemplinger, *Volksmedizin,* 71 urm. ; Seyfarth, *Zauberei,* 193 urm. ; Andree, *Braunschweig,* 422 ; Drechsler, *Schlesien,* II, 278 urm. ; Bargheer, *Eingeweide,* 354, 380 urm. ; Frazer, *Golden bough,* II, 264 urm. ; Sébillot, *Folklore,* 143 urm. ; idem, *Folkl. de France,* II, 76 urm. ; 136 urm. ; III, 414 urm. ; Rolland, *Flore,* V, 242 ; Finamore, *Tradizioni,* 143 ; Georgeakis-Pineau, *Lesbos,* 349 ; *Sbornik,* XXX, 6, 12 urm. ; Strauss, *Bulgaren,* 414.
5. *Ab urbe condita,* VII, 3, 3. Pliniu ne încredințează că, dacă se înfige un cui în locul unde a căzut mai întîi capul aceluia care a fost lovit de un atac de epilepsie, bolnavul se va vindeca (*Natur. hist.,* XXVIII, 17).

de durerea de măsele[1]. Dar practica cea mai asemănătoare cu ale noastre și ale altor popoare din Europa e următoarea, pe care ne-a transmis-o medicul empiric Marcellus din Bordeaux: „Dacă un băiat s-a îmbolnăvit de surpătură (hernie), să despici un cireș drept la mijloc, ca să poți petrece băiatul prin el; apoi leagă la loc arbustul, ungîndu-l cu baligă de bou, așa ca să se prindă iarăși despicăturile. Cu cît arbustul își va reveni mai curînd, cu atît se va vindeca mai iute surpătura băiatului”[2].

Boala e transmisă pămîntului

§ 209 Un alt mijloc de a scăpa de o boală e îngroparea ei, cu ajutorul unui intermediar (păr și unghii de ale bolnavului, hainele pe care le-a purtat sau obiecte pe care le-a atins), în pămînt. Locurile unde acestea se îngroapă de preferință sînt: un hotar, o răspîntie, sub streașină, sub prag, sub o piatră etc.

Bolile pentru care se practică îngroparea în pămînt sînt următoarele:

1. *Frigurile*

a) În județul Ialomița, spre a scăpa de friguri, bolnavul își taie unghiile, le bagă într-un ou și-l îngroapă la o răspîntie[3].

b) În județul Tecuci, cel ce vrea să scape de friguri se duce noaptea la o răspîntie, face o groapă, în care pune un ou proaspăt și sare, zicînd: „Cînd va scoate pui acest ou, atunci să mă apuce frigurile!”[4].

c) În Bucovina, frigurile de lapte ale unei lăuze se vindecă în modul următor. Descîntătoarea ia un ou, îl sparge la capul cel mai gros și pune pe bolnavă să scuipe într-însul. După aceea taie unghiile de la fiecare deget al mîinilor și al picioarelor și le pune în ou. Baba ia apoi un iț părăsit, măsurat după mărimea bolnavei, și pune peste spărtura oului. Descîntă, amestecînd cu un fir de mătură, după care duce oul la o proptea de gard și-l îngroapă acolo, zicînd: „Cînd din ăst ou pui o mai învia... Atunci să mai vie frigurile!”[5].

Pliniu pomenește următorul leac contra frigurilor. Să arunce cineva unghiile tuturor degetelor (de la mîini și de la picioare) la intrarea unui furnicar, să ia prima furnică ce va apuca o unghie, s-o atîrne de gît și omul va scăpa de boală[6].

2. *Epilepsia*

a) În județul Romanați, se ia tivul hainelor, se pune într-o oală nouă și se îngroapă sub prag[7].

---

1. *Natur. hist.,* XXV, 106 (167).
2. *De medicamentis,* XXXIII, 26.
3. *Șezătoarea,* III, 47.
4. Pamfile, *Boli,* 34.
5. Marian, *Nașterea,* 144 urm.
6. *Natur. hist.,* XXVIII, 23 (86).
7. Laugier, *Etnogr. medic.*, 89.

b) În județul Tutova, cînd îl apucă boala într-un loc, îi scot cămașa și o îngroapă în acel loc, și așa se lecuiește[1].
c) În județul Romanați, babele iau ceară de „roi fugit", o nucă, 9 fire de mătase în 9 culori, o găină neagră, o oală nouă, lumînare, săpun și pieptene de la mort. Cu oala nouă, se aduce apă de la o fîntînă, fără a vorbi cu cineva. Se iau semnele copilului, tăindu-i unghiile pieziș de la mîna stîngă și piciorul drept, apoi de la mîna dreaptă și piciorul stîng. Se descîntă, se scaldă copilul, apoi, cu scalda și celelalte lucruri, baba se duce la un hotar, unde varsă scalda și îngroapă lucrurile[2].
d) În județul Teleorman, se descîntă cu o ață de cînepă. Cu aceasta se măsoară capul bolnavului, apoi se aruncă la un mormînt sau la un hotar. Se ia apoi ceara de „roi fugit", unghiile tăiate ale celui bolnav, păr din cap, din gene, din sprîncene și din ceafă și se îngroapă la un hotar sau la un mormînt. Se îngroapă mutește și, tot fără să vorbească cu cineva, se întoarce acasă cel ce le-a îngropat[3] (cf. § 204, 3).
e) În județul Gorj, se procedează în modul următor. Se bagă nouă pietre și marmură într-un os părăsit, în care se pune apoi o parte din unghiile de la mîinile și de la picioarele bolnavului. Osul se îngroapă la un hotar, zicînd : „Cum s-a hotărît hotarul, așa să se hotărască boala diavolească de pe trupul (cutăruia), și cum s-a părăsit osul ăsta de toate ciorile și de toate hoiturile, așa să se părăsească boala de pe trupul (cutăruia). După aceea se mai ia din unghiile tăiate și se pun într-o nucă cu 9 feluri de mătase, zicînd : „Cînd s-o mai împreuna grec cu grec, atunci să mai aibă (cutare) boala diavolească". Se îngroapă apoi nuca la malul unui rîu, rostind cuvintele : „Cînd s-o mai împreuna malul ăsta cu celălalt, atunci să mai aibă (cutare) boala diavolească". În sfîrșit, se mai iau 9 feluri de mătase, se pun în gura unei broaște și se bagă, împreună cu restul unghiilor, într-o oală nouă care se îngroapă la un hotar, zicînd : „Cînd s-o mai împreuna olar cu olar și o mai face tîrg de oale, atunci să mai vină boala diavolească la (cutare)"[4].
Cam aceleași elemente, împreună cu un ou de găină neagră, se îngroapă la un hotar, în județul Romanați, descîntîndu-i unui copil de epilepsie[5].

3. *Sperietura*
a) În județul Sibiu, pentru a vindeca un copil de sperietură, se desprinde o scîndură din podeaua casei și se îngroapă sub ea un

---

1. Rev. *Ion Creangă,* V, 369.
2. Laugier, *Etnogr. medic.*, 88. O găină neagră, împreună cu unghiile de la mîini și de la picioare ale bolnavului, îngroapă și bulgarii pe locul unde a căzut cineva cu capul într-un acces de epilepsie (Strauss, *Bulgaren,* 369).
3. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 635.
4. *Ibidem* 636 ; *Șezătoarea,* X, 44.
5. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* 201-204.

rînd de haine de-ale copilului ; pe deasupra se pun cărbuni stinși, tămîie, usturoi și un cuțitaș[1].

b) În județul Botoșani, spre a vindeca un copil de sperietură, să se scoată din pămînt un țăruș de care a fost legat un cal, să se ude locul și să se bată iarăși țărușul în pămînt[2].

c) În județul Baia, se face o păpușă din trei petice, culese pe ascuns din gunoaie, iar noaptea, după ce s-a culcat copilul, se aprinde și-l afumă cu ea. Lucrul acesta se face în trei seri, de cîte trei ori. Apoi păpușa se îngroapă în răscrucile drumului, zicînd de trei ori : „Nu îngrop păpușa, ci îngrop boala lui (cutare), și el să rămîie curat etc.”[3]

4. *Negii*. În județul Baia, între alte mijloace pentru a scăpa de negi, omul ia o ață, face pe ea atîtea noduri cîți negi are și îngroapă ața în pămînt. Cînd ața va putrezi, vor dispărea și negii[4]. În același mod se procedează în Tirol și în Vestfalia[5], în Franța (Dauphiné)[6] etc.

5. *Buboaiele*. În județul Dolj, se fac nouă gogoloaie de pămînt dintr-un mușuroi de cîrtiță și ocolesc cu fiecare de nouă ori buboiul, după care se lasă pe mușuroi. Alții ocolesc buboiul cu nouă nuci pe care le îngroapă în mușuroi. Se mai obișnuiește a ocoli buboiul de trei ori cu un ou clocit, care se îngroapă apoi într-un mușuroi de cîrtiță[7].

6. Pentru vindecarea altor boli (bubă rea, mătrice, izdat, deochi etc.) se obișnuiește să se înfigă în pămînt cuțitul cu care s-a descîntat[8]. Nu e clar dacă această operație se face ca să treacă boala asupra cuțitului sau să se transmită pămîntului.

Boala e transmisă unei ape

§ 210 Omul se mai scapă de boală aruncînd-o, printr-un intermediar, într-o apă curgătoare, pentru ca aceasta, curgînd, să ducă cu ea și boala. Suferința nu se va mai întoarce la bolnav, după cum nu se mai întoarce apa pe unde a curs. Se procedează astfel pentru următoarele boli :

1. *Epilepsia*. De această boală scapă copiii dacă poartă la gît, timp de 9 zile, o hîrtie scrisă cu amenințări contra bolii. Hîrtia se aruncă apoi pe o apă curgătoare (județul Baia)[9].

---

1. Păcală, *Rășinari,* 269.
2. Voronca, *Datinele,* 766 ; cf. Lupașcu, *Medic. bab.*, 14.
3. *Șezătoarea,* II, 129 urm.
4. *Ibidem,* II, 70.
5. Wuttke, *Volksaberglaube,* § 492.
6. Gennep, *Dauphiné,* 508.
7. Laugier, *Etnogr. medic.*, 79.
8. Marian, *Descîntece,* 312, 333 ; *Șezătoarea,* IV, 32 ; Ionescu-Daniil, *Descîntece,* 130, 148, 149 etc.
9. *Șezătoarea,* I, 255.

2. *Frigurile*
a) În județul Romanați, bolnavul se duce pe cîmp, culege un maldăr de „sporiș” (*Verbena officinalis*) cu care se duce la o apă curgătoare. Acolo se dezbracă, intră în apă, ținînd maldărul pe cap ; apoi se scufundă, dîndu-i drumul pe apă, ca să se ducă cu el și frigurile[1].
b) În județul Prahova, se prind trei păianjeni, se vîră într-o nucă și se dă bolnavului s-o poarte trei zile la gît. Apoi nuca se aruncă pe o apă curgătoare, zicînd : „Cînd s-o întoarce apa asta înapoi, atunci să mă prindă frigurile, atunci și nici atunci!”[2].
c) În județul Vlașca, bolnavul de friguri se duce pe cîmp de adună „lumînărică” (*Verbascum*), din care face trei cununițe. Apoi se duce la o apă curgătoare, își pune pe cap cununițele și se afundă în apă, așa ca acestea să fie duse de curent la vale, în timp ce bolnavul rostește : „Cum se duce cununa, așa să se ducă și boala”. După aceea fuge acasă, fără să se uite înapoi și fără a vorbi cu cineva[3].

3. *Junghiul*. În județul Baia, se ia un fuior de cînepă periat, iar bolnavul și cu descîntătoarea răsucesc o ață din ea. În timpul cînd se face ața, baba povestește toate muncile prin care a trecut cînepa, îngrozind junghiul că-l va chinui tot așa, legîndu-l cu această ață și descîntînd într-o cofă cu apă neîncepută. Apoi baba leagă ața la junghi și bolnavul o poartă trei zile. După aceea o dezleagă și o leagă de un gard, iar apoi apa din cofă o aruncă pe o apă curgătoare[4].

4. *Durerea de cap*. Dimineața, pînă a nu răsări soarele, du-te la pîrîu, luînd mai mulți ciocălăi de porumb fără boabe ori surcele de rîndea. Acolo te speli de trei ori pe față cu apă și arunci surcelele ori cocenii de porumb în pîrîu, zicînd : „Cum se duc surcelele pe apă, așa să se ducă și durerea din capul meu”[5] (județul Neamț).

5. *Buboaiele*. În județul Tighina, cel ce vrea să se vindece de buboaie să se ducă în amurg la un pîrău. Ajuns acolo, să moaie un colț al cojocului în apă și să stoarcă apa într-o oală, pînă se umple, zicînd : „Carne grasă, hai acasă!”. Să se întoarcă apoi acasă și să pună oala cu apa la foc și a doua zi dimineața să spele cu ea bubele. După aceea, să se ducă iar la pîrău și să verse înapoi apa de unde a luat-o, zicînd : „Carne moartă, hai la baltă!”. Se face așa de trei ori într-o săptămînă și buboaiele se vindecă[6].

6. *Negii*. La aromâni, cine vrea să scape de negi, se duce la o apă curgătoare și, frecînd negii de trei ori, zice la fiecare frecare : „Cum fuge apa, așa să fugă și negii”. După aceea pleacă de acolo, fără a se uita înapoi și negii dispar peste puțină vreme[7].

---

1. Laugier, *Etnogr. medic.*, 90.
2. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* 69. Exact la fel se procedează în Boemia (Grohmann, *Aberglauben,* 165 urm.).
3. După o comunicare.
4. *Șezătoarea,* I, 79 urm. ; cf. *ibidem,* XIX, 170 ; Lupașcu, *Medic. bab.*, 37.
5. Rev. *Ion Creangă,* III, 181.
6. După o comunicare.
7. Papahagi, *Liter. pop.,* 274 urm.

7. *De dînsele*. În Bucovina, această boală care-l face pe om să sufere grozav de mîini și de picioare se vindecă în chipul următor. Baba se duce la rîu cu o bucățică de pîine, un drobușor de sare și cu o cofiță sau oală nouă. Ajungînd la rîu, face trei mătănii, aruncă cîte puțin din pîine și din sare în apă, zicînd : „Apă curgătoare, eu te sorocesc cu pîine și cu sare să lecuiești pe (cutare) din cap pînă în picioare...". Repetă acestea în trei locuri diferite pe marginea apei și apoi se întoarce acasă, unde-i descîntă bolnavului. După trei zile, se duce iar la pîrău, la locul unde a aruncat pîinea și sarea, și varsă tot acolo apa din cofă. După aceea se întoarce acasă, fără să vorbească cu cineva și fără a se uita înapoi[1].

Practici de felul acesta întîlnim și la alte popoare din Europa[2].

Boala e transmisă lunii, stelelor, curcubeului

§ 211 Afară de elemente (pămîntul, apa), cărora li se adresează omul ca să ia ele, vrînd-nevrînd, boala de care suferă, mai invocă și corpurile cerești, luna și stelele, iar dintre fenomenele atmosferice, curcubeul.

1. *Luna*. Ca să-și vindece copilul de plînsori (insomnie), mama iese din casă cu copilul în brațe, cînd răsare luna, și i se adresează cu cuvintele : „Na-ți strînsul, plînsul, căscatul, deocheatul și (cutare) să rămîie curat etc." După ce rostește aceste cuvinte, mama face cu copilul cruce înspre lună și înspre cele patru puncte cardinale (județul Covurlui)[3].
2. *Stelele*. La aromâni, cel ce vrea să scape de negi, iese noaptea afară, pe un cer înstelat. Fixează un număr oarecare de stele pe care începe să le numere de trei ori de-a-ndaratelea : de exemplu șase, cinci, patru, trei, două, una. În timp ce numără, ține mîna pe negi și la fiecare sfîrșit de numărătoare, o sloboade înspre stele. După aceea, intră în casă, fără a se mai uita la stele, și negii vor pieri[4]. Marcellus Empiricus ne dă următorul leac împotriva negilor. „Noaptea, cînd vei vedea căzînd o stea, șterge iute negii cu ce vei avea la îndemînă și îndată o să dispară ; dacă însă îi vei șterge cu mîna goală, vor trece negii asupra ei"[5]. Și astăzi, în Franța (Dauphiné) : „Quand on voit une étoile filante il faut se signer trois fois et passer en même temps trois fois la main sur les verrues pour s-en débarrasser"[6].

---

1. Marian, *Descîntece,* 91 urm.
2. Cf. Jungmann, *Volksmedizin,* 131 ; Seyfarth, *Zauberei,* 222 urm. ; Wuttke, *Volksaberglaube,* §§ 498, 502 ; Grohmann, *Aberglauben,* 165 urm.
3. Grigoriu-Rigo, *Medicina pop.,* I, 151.
4. Papahagi, *Liter. pop.,* 275. Probabil că numărătoarea începe de la 9 și ajunge prin eliminare la 0 (nici unu), ca în descîntecele despre care am vorbit la § 186.
5. *De medicamentis,* XXXIV, 100. Pliniu, *Natur. hist.*, XXVIII, 12 (48-49), ne spune că negii se vindecă dacă privești luna, după a douăsprezecea zi, culcat pe spate, și că te lecuiești de o bătătură, dacă o tai în momentul cînd cade o stea.
6. Gennep, *Dauphiné,* 509.

3. *Curcubeul*. O credință străveche și împărtășită de români și de multe popoare din Europa e că curcubeul, ale cărui capete se pierd la orizont, bea apă din pîrău. De aceea, se zice în județul Baia, cînd îl vezi bînd apă din pîrău și ai gușă, dă-te de trei ori peste cap și adresează-i vorbele : „Curcubeu, de unde bei ? Bea din gușa mea", sau : „Curcubeu, beu, Bea de unde-i bea, Bea din gușa mea. Gușa ta cît o ulcică, Gușa mea cît o mărgică"[1]. Aiurea, poporul se adresează lunii cu rugămintea de a-l scăpa de gușă[2].

Boala e transmisă unui obiect

Boala mai poate fi transmisă unui obiect oarecare, deși e neînsuflețit. § 212
Dar acum, prin credința în animism, după care tot ce ne înconjoară e înzestrat cu suflet, orice obiect poate lua asupră-și boala, sau, mai bine-zis, demonul bolii poate fi alungat din corpul omului și trimis să sălășluiască în acel obiect.

Obiectele cărora li se transmite de obicei boala sînt următoarele.

1. *Țîțîna ușii*. Cînd se descîntă de „deochi", sau de „pocitură", cum e numit pe alocuri deochiul, apa rămasă de la descîntat se toarnă adesea la țîțînile ușii[3]. Tot astfel procedează și sașii din Transilvania[4], care au împrumutat probabil această practică de la români. După credințele populației din Palatinatul de Sus, sufletele celor morți de curînd ar poposi cîtva timp la țîțînile ușii[5], așa că s-ar putea interpreta azvîrlirea apei acolo ca o transmitere morților a bolii pentru care s-a descîntat.
2. *Parul unui gard*. Se toarnă apa descîntată pe unul din parii gardului pentru transmiterea următoarelor boli :

a) De deochi, după ce s-a descîntat, se azvîrle apa în vîrful sau la piciorul unui par (în toată țara), adăugînd uneori : „Cum spală ploaia și ninsoarea parul, așa să se spele deochiul de la (cutare)"[6].
b) De friguri, în județul Romanați, se varsă apa ce a rămas după descîntat pe un par al gardului, înspre miazănoapte, zicînd : „Cum nu ține parul apa, așa să nu ție frigurile pe (cutare)"[7].
c) De „soare sec" (insolație). După ce i s-a descîntat bolnavului, în județul Dolj, se varsă apa, într-apusul soarelui, în vîrful unui par, zicînd : „Cum nu stă apa-n par, așa să nu stea nici doru-n cap"[8].

3. *Baligă de cal*

a) Cînd copilul nu poate dormi seara și plînge, i se descîntă, în nordul Moldovei și în Bucovina, de „plînsori", în modul următor.

---

1. *Șezătoarea,* I, 123, 126 ; II, 71 ; cf. și Tocilescu, *Mater. folkl.*, 1549.
2. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* V, 605.
3. Rev. *Ion Creangă,* I, 47 ; Marian, *Descîntece,* 187, 250, 316.
4. Haltrich, *Siebenb. Sachs.*, 263.
5. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VIII, 1187.
6. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 555 ; *Șezătoarea,* I, 16.
7. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* I, 102.
8. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 168.

Mama ia trei baligi de cal și, cu copilul în brațe, se duce pe gunoi și, în momentul cînd apune soarele, învîrtește cîte-o baligă în jurul capului copilului, zicînd : „Soarele după deal, strînsorile și plînsorile în baliga asta de cal!”. Aruncă baliga și repetă descîntecul pe rînd cu celelalte două[1].

b) Cînd are cineva un ulcior, la românii din Macedonia, scoate trei grăunțe de orz dintr-o baligă de cal și, atingînd cu cîte unul ochiul, rostește : „Aici te-am găsit”, după care, atingînd baliga, zice : „Aici te las”. Repetă operația cu celelalte două grăunțe și pleacă, fără a se mai uita înapoi, după ce a lăsat grăunțele pe baligă[2].

Afară de practicile de mai sus pentru transmiterea bolii, poporul mai recurge la diferite acțiuni simbolice care au de scop nimicirea sau alungarea ei.

1. Voronca, *Datinele,* 764 ; Marian, *Nașterea,* 367, 369.
2. Papahagi, *Liter. pop.,* 275 urm.

Capitolul V

Alte acțiuni simbolice pentru alungarea bolii

Uscarea și putrezirea

1. *Bube dulci*

a) Baba ia o baligă de vacă, cît se poate de moale, cu care atinge mereu bubele, în timp ce descîntă. După descîntec, lipește baliga de coșul sobei, unde rămîne pînă se usucă (județele Gorj, Dolj și Hunedoara)[1]. § 213

b) În județul Romanați, se descîntă cu 9 gogoloaie de baligă de bou, la foc, pe vatră, după care se lipesc pe coșul vetrei, „ca să se usuce bubele dulci cum se usucă baliga"[2].

2. *Negi*. În județul Baia, se ia o ață și se fac pe ea atîtea noduri cîți negi are omul. După aceea, se pune ața în pămînt și, cînd ea va putrezi, vor dispărea și negii[3]. Acest procedeu e cunoscut și practicat în mai toată Europa (vezi § 209, 4).

3. *Scrofule*. Ca să se vindece de aceste umflături, pe care aromânii le numesc „broaști", iau o broască și o bat cu un cui într-o scîndură. Cînd se va usca broasca, vor pieri și „broaștili"[4].

4. *Gălbinare*

a) Baba ia excrementele și urina bolnavului, scobește cu un cuțit doi morcovi, și pune într-unul excrementele, iar în celălalt urina. Apoi îi dă bolnavului să-i atîrne cu o sfoară în coșul sobei, la fum. După 40 de zile, bolnavul ia morcovii de la fum și-i aruncă peste cap, zicînd : „Cînd oi mai vedea eu (cutare) afumăturile astea, atunci să mai zac de gălbinare, atunci și nici atunci" (Teleorman)[5].

b) Bolnavul să urineze pe o cîrpă curată de in și apoi s-o atîrne la aer să se usuce. Să repete operația pînă se va îngălbeni cîrpa, și atunci scapă de gălbinare (județul Argeș)[6]. Tot prin urinarea într-un morcov și expunerea acestuia la fum, se vindecă gălbinarea în Boemia și în Germania[7]. Exact ca în județul Argeș, se procedează în Germania, unde se urinează într-o cîrpă pînă îngălbenește[8].

---

1. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 35 urm. ; Laugier, *Etnogr. medic.*, 80.
2. *Ibidem* ; Ionescu-Daniil, *Descîntece,* I, 70.
3. *Șezătoarea,* II, 70.
4. Papahagi, *Liter. pop.,* 306.
5. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 79.
6. *Șezătoarea,* VIII, 135.
7. Grohmann, *Aberglauben,* 154 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 505 ; Seyfarth, *Zauberei* 227 urm.
8. Wuttke, *Volksaberglaube,* § 505.

5. *Trînji*. Baba descîntă de trînji într-o oală cu apă, cu boz și cu fir de păr. După descîntec, pune toate acestea la coșul vetrei, ca să se usuce la fum. Cînd s-au uscat bine, s-au uscat și trînjii (județul Gorj)[1].

Uscarea la fum a unui lucru care a venit în atingere cu bolnavul, cu scopul de a-l lecui, era cunoscută și romanilor. Astfel, pentru vindecarea bolii de splină, Marcellus recomandă să se cumpere o splină de vițel, să se spintece în două și să se petreacă peste corpul gol al bolnavului, de la cap pînă la picioare. Apoi să se ia splina, s-o atîrne la fum și s-o lase acolo să se usuce[2]. Tot cu o splină, însă de miel, pusă să se usuce la fum, se lecuiește boala de splină în Abruzzi (Italia)[3]. Tot pentru boala de splină sau ficat, Marcellus recomandă să se ia o bucată de coajă de smochin, să se pună pe partea bolnavă și, după ce s-a lăsat cîtva timp acolo, să se atîrne la fum. Făcînd aceasta, bolnavul trebuie să rostească : „Cum se usucă de iute coaja la fum, așa să se usuce și boala"[4]. Tot așa, însă cu coaja unui nuc tînăr, care n-a rodit încă, se lecuiește boala de splină în Abruzzi[5]. Și pentru vindecarea gușii se întrebuința la romani procedeul uscării la fum, după cum ne încredințează Pliniu și Marcellus[6].

Petrecerea prin ceva

§ 214 Am vorbit în alt loc (§ 208, 4) de petrecerea unui bolnav prin tulpina despicată a unui pom, cu scopul de a-i transmite acestuia boala suferindului. De această dată e vorba de trecerea bolnavului prin orice cerc sau gaură, ca acțiune simbolică a unei nașteri din nou, ca și cum ar ieși iarăși din pîntecele mamei, fără nici o boală, ca un nou-născut.

1. În județul Dolj, copilul bolnav de epilepsie se trece de trei ori printr-un cerc făcut din pelin, cules în ziua de Duminica mare, rostindu-se : „Cine-o fugi, să nu-l prindă ; cine l-o striga, să nu-i răspundă"[7]. În județul Vîlcea, se ia o nuia dintr-un rug de măceș, se îndoaie în cerc și se trece de trei ori copilul prin el[8].
2. Se mai trece copilul prin torțile unei căldări, fie că suferă de epilepsie[9], fie spre a-l face să trăiască ani mulți și să fie tare ca metalul din care e făcută căldarea[10].
3. Pentru a lecui un copil de „boala cîinească", se ia un cățel negru și se scaldă de trei ori cu copilul la un loc. După baie, copilul se

---

1. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 634.
2. *De medicamentis,* XXIII, 34 ; cf. Plinius, *Natur. hist.*, XXVIII, 57 (201).
3. Finamore, *Tradizioni,* 149.
4. *De medicamentis,* XXIII, 68.
5. Finamore, *Tradizioni,* 149.
6. *Natur. hist.,* XXII, 32 (71) ; *De medicamentis,* XV, 82.
7. Laugier, *Etnogr. medic.*, 89.
8. După o comunicare. Tot astfel procedează și bulgarii (*Sbornik,* XXI, 10).
9. Laugier, *Etnogr. medic.*, 89.
10. Ioneanu, *Superstițiile,* 12 urm.

înfașă și se trece printr-o gaură de gard prin care trec cîinii (județul Brăila)[1]. În județul Bacău, ca să-și vindece copilul de această boală, mama îl duce duminică dimineața, cînd toacă popa, și-l trece prin gaura gardului, pe unde trece cîinele, zicînd : „Na carne slabă și dă-mi carne grasă!”[2]. Tot așa procedează și bulgarii, cînd copilul suferă de „strîns”[3].

4. În județul Botoșani, copilul care suferă de speriat se trece de trei ori prin știubei (stup)[4].
5. În județul Vîlcea, bolnavul de epilepsie se trece de trei ori printr-un șarpe despicat în două, de la cap la coadă, fără a fi despărțit de tot[5].
6. În județul Năsăud și în Bucovina, moașa petrece copilul nou-născut prin cămașa cu care e îmbrăcată mumă-sa, băgîndu-l prin poale și scoțîndu-l prin gura cămășii. Cu chipul acesta, copilul va fi ferit de „boala copiilor”, de „samcă” și de „rofii”[6].

Pe alocuri, în Muntenia, copilul, pînă nu e botezat, se trece prin spițele roților unui car, ca să nu turbeze[7].

Măsurarea

După părerea naturalistului Pliniu, lungimea omului de la creștet pînă la picioare trebuie să fie egală cu aceea de la o mînă la alta, ținînd brațele întinse în lături și luînd măsura de la vîrful degetului de mijloc al unei mîini pînă la acela al celeilalte mîini[8]. Această părere, împărtășită și de alți scriitori din Antichitate și din Evul Mediu, s-a păstrat, pe alocuri, în popor, pînă în zilele noastre. De aceea, la anumite boli, se recurge la măsurarea suferindului, spre a vedea dacă nu s-a dislocat ceva într-însul, în cazul cînd măsurile nu se potrivesc. Pînă și copilul nou-născut, cînd e scăldat pentru întîia oară, e măsurat de moașă. „Îi aduce genunchiul piciorului drept pînă aproape de cotul mîinii stîngi și genunchiul piciorului stîng pînă aproape de cotul mîinii drepte. Măsurarea aceasta se face pentru aceea că, fiind cumva copilul sclintit sau șoldit, să se îndrepte”[9]. Și în Boemia se obișnuiește să se măsoare copilul nou-născut, spre a vedea dacă măsurile sînt exacte[10]. § 215

Măsurarea se face de obicei cu o ață, cu o fîșie de tei sau cu o trestie, mai rar cu betele și, în anumite împrejurări, cu o lumînare. Se practică măsurarea în următoarele cazuri.

1. Rev. *Ion Creangă,* VI, 307.
2. După o comunicare.
3. *Sbornik,* XXX, 12 urm.
4. Voronca, *Datinele,* 510.
5. Laugier, *Etnogr. medic.*, 89.
6. Marian, *Naşterea,* 279 urm.
7. *Ibidem,* 87.
8. *Natur. hist.*, VII, 17 (77).
9. Marian, *Naşterea,* 88.
10. Grohmann, *Aberglauben,* 107.

1. *Durere de cap*

a) În județul Dolj, se măsoară capul bolnavului cu ață, începînd de la frunte la tîmple și de aci la ceafă. Dacă ața întinsă de la frunte la tîmple este mai lungă într-o parte decît în cealaltă, atunci omul e „descreierat", și, pentru a-l vindeca, i se strînge capul în „peșchir". Uneori peșchirul ce i se leagă în jurul capului se strînge cu făcălețul de mămăligă, bolnavul ținînd pe cap o vadră de apă[1].

b) În județul Argeș, cînd îl doare pe cineva capul îl măsoară cu betele, apoi le înnoadă și se strîng tare, sucindu-le cu un băț. În timpul cînd se sucesc betele, se ține pe capul bolnavului un vas plin de apă. Dacă, la măsurătoare, distanța de la jumătatea frunții pînă la o ureche se potrivește cu cealaltă jumătate pînă la urechea opusă, capul e zdravăn și n-o să-l mai doară. Dacă însă distanțele diferă între ele, atunci capul e „hodorogit" și „deschiolat". În cazul acesta, operația se repetă de mai multe ori, pînă cînd capul s-a strîns bine în cercurile lui[2]. Cam în același fel se procedează la aromâni[3].

2. *Piroteală*. Cînd omul zace în neștire, îl trage a somn, îl dor oasele, slăbește și se îngălbenește la față, se zice că e bolnav de „piroteală". În cazul acesta, bolnavul se întinde jos, îmbrăcat, cu amîndouă mîinile întinse pe iarbă, dimineața, înainte de a răsări soarele. Se presară mei pe spate și se măsoară cu o fîșie de tei distanța de la cap pînă la picioare, iar cu alta, distanța de la extremitatea unei mîini pînă la extremitatea celeilalte, trecînd peste corp. Se ia distanța de la cap pînă la picioare, se înjumătățește, apoi se taie prima jumătate. Se înjumătățește și distanța de la o mînă la cealaltă și se pune descîntîndu-se, o jumătate la dreapta, iar alta la stînga. După aceea se rînește cu o lopată meiul proaspăt și se mătură (județul Vlașca)[4]. Cam în același fel se procedează în județul Durostor, unde măsurarea se face cu o papură, cu care se afumă apoi bolnavul și-i dă apoi s-o bea cu apă neîncepută[5].

3. *Gălbinare*. În județul Sibiu, i se dă bolnavului să mănînce o stafidă, în care s-a pus un fir de mătase galbenă cu care s-au luat dimensiunile corpului. Lungimea e măsurată de la creștet pînă la picioare, iar lățimea, de la extremitatea mîinii drepte, peste coșul pieptului, pînă la extremitatea celeilalte mîini. Dacă gălbinarea e de cea neagră, se măsoară cu un fir de mătase neagră[6].

4. *Epilepsie*. În județul Teleorman, se ia o ață de cînepă, se măsoară cu ea capul, se descîntă și apoi ața este aruncată pe un mormînt sau la hotar[7].

---

1. Laugier, *Etnogr. medic.*, 82.
2. După o comunicare.
3. Papahagi, *Liter. pop.,* 280.
4. Leon, *Ist. nat. medic.,* 141.
5. După o comunicare.
6. Păcală, *Rășinari,* 259.
7. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 635.

5. *De dînsele*. Cînd omului i s-a luat o mînă sau un picior, fără să știe din ce i-a venit boala, zice că a fost lovit de „dînsele”, aceste duhuri necurate, cu chipul de fete, despre care am vorbit în alt loc (§ 117). În cazul acesta, în județul Putna, se măsoară bolnavul de trei ori cu o trestie, luîndu-i-se lungimea și lățimea corpului (de la extremitatea unei mîini la extremitatea celeilalte), după care se rupe trestia în două, apoi în nouă bucăți și i se descîntă într-o carafă cu vin alb[1]. În același fel se procedează în județul Constanța, unde, după măsurătoare, trestia se rupe la mijloc, apoi în patru bucăți. Capetele trestiei se aprind după aceea în vatră și se sting într-o bărdăcuță cu apă, în timp de baba descîntă[2].
6. *Trimis*. Bolnavul de „trimis” are dureri mari la stomac, îl doare capul, și-l înjunghie în tot corpul. Baba ia o trestie și-l măsoară, după care o rupe în nouă și descîntă de nouă ori în apă neîncepută, tot amestecînd apa cu bucățile de trestie[3].
7. *Vătămătură*. Se măsoară cu o trestie lungimea bolnavului, și se rupe în trei bucăți. Apoi se descîntă în rachiu de drojdie, care se amestecă cu bucățile de trestie (județul Putna)[4].
8. Nu se măsoară numai bolnavul, ci și mortului i se măsoară lungimea trupului cu o ață, făcîndu-se după aceea o lumînare, numită „toiag”, cu scopul de a nu se îndepărta norocul casei[5].

Măsurarea ca mijloc de alungare a bolii e uzitată și la alte popoare: la germani[6], la cehi[7], la bulgari[8], la francezi[9], la italieni[10] etc.

Cîntărirea

Pentru ca un copil să nu se deoache și ca să nu se lipească vreodată farmecele de el, e bine ca moașa, înainte de a-i face prima scăldătură, să-l cîntărească[11]. Dacă un copil e cîntărit îndată după naștere, e bine să se țină minte cîtă greutate a avut, pentru ca, atunci cînd i se va descînta vreodată de leac, să i se descînte în atîta apă cît a cîntărit la naștere. Numai așa se va putea lecui de boală[12]. Această operație se face, fără îndoială, cu scopul de a se ști dacă, în caz de boală, a intrat vreun duh necurat în corpul copilului. Prin cîntărire se dă § 216

1. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 64 urm.
2. După o comunicare.
3. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 177.
4. *Ibidem,* I, 182.
5. Marian, *Înmormîntarea,* 150 urm.
6. Grimm, *Mythologie* ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 505 ; Seyfarth, *Zauberei,* 232 ; Jungbauer, *Volksmedizin,* 134 ; Drechsler, *Schlesien,* II, 312 ; Strackerjan, *Oldenburg,* I, 91.
7. Grohmann, *Aberglauben,* 117.
8. Vateff, în *Sbornik,* XXI, 9.
9. Sébillot, *Folkl. de France,* IV, 170.
10. Pitrè, *Medicina,* 423.
11. Marian, *Naşterea,* 87 ; Rev. *Ion Creangă,* V, 312.
12. Ioneanu, *Superstițiile,* 7.

demonului a înțelege că s-a recunoscut, după greutatea mărită, constatată la cîntar, prezența lui în corpul bolnavului, și că se vor lua măsuri să-l alunge de acolo[1].

Legarea și înnodarea

§ 217 Legarea sau înnodarea simbolică a bolii se face pentru următoarele afecțiuni :

1. *Junghi*. Pentru a vindeca pe cineva de „junghi", se ia un fuior de cînepă de vară periat, iar bolnavul împreună cu descîntătoarea face o ață, numită „ață de junghi", care nu se sucește tare. În timpul cît se sucește ața, baba înșiră toată povestea cînepei, cum a fost muncită pînă să ajungă din sămînță la ața răsucită. Demonul bolii e amenințat că va fi muncit la fel, dacă nu părăsește corpul bolnavului. După ce s-a terminat descîntecul, bolnavul e stropit cu apa cu care a fost descîntat, iar ața se leagă la junghi, unde se lasă trei zile. După aceea, ața se leagă de un gard, iar apa se zvîrle pe o apă curgătoare.
   Această operație se cheamă „legatul junghiului" (general)[2]. Unele babe aruncă ața pe o apă curgătoare[3], altele o aruncă în drum sau o îngroapă undeva[4].
2. *Curgerea sîngelui din nas*
   a) Spre a opri curgerea sîngelui din nas, aromânii leagă tare, cu un fir de mătase, degetul cel mic al mîinii corespunzătoare nării din care curge sînge[5]. Tot așa procedează germanii[6] și italienii[7].
   b) Un alt mijloc de a opri curgerea sîngelui din nas, cunoscut în toată țara, e înnodarea cruciș a trei fire de păr din creștetul capului[8].
3. *Gușă*. Cel ce pătimește de gușă să se lege la gît cu ața cu care s-au legat mîinile mortului (județul Sibiu)[9].
4. *Oprirea udului*. În Bucovina, spre a vindeca pe cineva care suferă de oprirea udului, se dezleagă în apă niște noduri[10].

---

1. Cf. Jungbauer, *Volksmedizin,* 136.
2. *Șezătoarea,* I, 79 urm. ; cf. III, 144 ; Voronca, *Datinele,* 225 ; Laugier, *Etnogr. medic.*, 95 ; Tocilescu, *Mater. folkl.*, 1525, 1600 ; *An. Arh. de Folkl.*, III, 126.
3. Lupașcu, *Medic. bab.,* 37 ; Rev. *Ion Creangă,* IX, 237,
4. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* I, 142.
5. Papahagi, *Liter. pop.,* 264.
6. Wuttke, *Volksaberglaube,* § 347 ; Drechsler, *Schlesien,* II, 290 ; Hovorka--Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 7 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VI, 976.
7. Finamore, *Trad. pop.,* 141 urm. ; cf. Pitrè, *Medicina,* 408.
8. Rev. *Ion Creangă,* V, 48 ; VII, 118 ; Voronca, *Datinele,* 1073 ; Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 138 ; Laugier, *Etnogr. medic.*, 82 ; *Buletin. Inst. soc. rom. din Basarabia,* I, 73.
9. Păcală, *Rășinari,* 160.
10. Voronca, *Datinele,* 1073.

5. *Neputință*. Se descîntă pe betele izmenelor, udate cu urină și presărate cu praf din urma bolnavului, în apa în care s-a înnodat și s-a deznodat ața cu care au fost întorși taurii sau în care s-a pus piedică de om mort (județul Vîlcea)[1].

Încuierea și descuierea

Încuierea și descuierea simbolică a unui lacăt se practică în următoarele cazuri : § 218

1. *Constipație*

a) Se recomandă bolnavului care suferă de „încuiere”, cum numește poporul constipația, să ia un lacăt cu cheie, să-l bage într-o strachină cu apă neîncepută și acolo să-l încuie și să-l descuie de trei ori, zicînd : „La fîntîna lui Iordan, Sînt trei fete de jidan : Una încuie, Una descuie, Una dă drumul apelor”[2].

b) I se dă bolnavului să bea apă petrecută prin trei lacăte încuiate și descîntată[3].

2. *Neputință*. În Țara Oașului, pentru a dezlega un bărbat care a rămas neputincios de pe urma unei vrăji, i se descîntă cu un lacăt, băgat în apă, apoi încuiat și descuiat de nouă ori[4]. În Oltenia i se dă să bea apă neîncepută care s-a pus într-o strachină și în care s-a descîntat de nouă ori un lacăt[5].

3. *Naștere grea*. În județul Romanați, cînd femeia naște anevoie, i se descîntă cu un lacăt și o strachină de apă. Baba dă lacătul închis femeii care se trudește să nască și aceasta îl pune în strachină, unde-l încuie și-l descuie. După aceea, gustă de trei ori din apă[6].

În multe țări din Europa, pentru a înlesni nașterea copilului, se descuie toate ușile și lăzile pentru ca, prin analogie, să se deschidă și pîntecele mamei care se trudește să facă[7].

Speriatul demonului

Alte acțiuni magice au de scop să sperie demonul bolii, să-l § 219
înfricoșeze, să-l lovească sau să-l scîrbească într-atît încît să-l facă să părăsească trupul bolnavului. Ne vom ocupa în cele ce urmează de aceste acțiuni.

---

1. Laugier, *Etnogr. medic.*, 93.
2. Rev. *Ion Creangă,* IX, 113 (jud. Neamț) ; cf. *ibidem,* VIII, 327 (județul Dorohoi) ; *Șezătoarea,* III, 140 (jud. Baia) ; Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 88 urm. (județul Gorj) ; Tocilescu, *Mater. folkl.*, 1529 (județul Neamț) ; Lupașcu, *Medic. bab.* (Moldova).
3. Laugier, *Etnogr. medic.*, 84.
4. *An. Arh. de Folkl.*, I, 214.
5. Laugier, *Etnogr. medic.*, 93.
6. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* I, 109.
7. Cf. Samter, *Geburt,* 125 urm. ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 574 ; Drechsler, *Schlesien,* I, 182 ; Frazer, *Golden bough,* I, 392 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VII, 1221 ; Stern, *Türkei,* II, 294.

Unul din mijloacele prin care se încearcă a alunga demonul bolii este să-l sperie printr-o acțiune neașteptată. Astfel se procedează, în toată țara, cu cel ce suferă de friguri. Cînd îl scutură pe cineva boala și zace în nesimțire, să vină pe neașteptate o femeie care a fugit cu bărbatu-său și să-i toarne o găleată de apă rece pe cap. Bolnavul va sări din loc, iar frigurile vor fugi, speriate, cum a fugit femeia de la părinți. Dar femeia să se păzească și să se ascundă, să n-o vadă bolnavul, căci se duc frigurile pe dînsa[1].

La aromâni, cînd leșină cineva, i se trag cîteva palme, și-l stropesc cu apă pe obraz și pe piept. Dacă însă leșinul se prelungește și e primejdie de moarte pentru suferind, se trage cu pușca în vînt, „ca să se sperie spiritele rele care au venit să ia sufletul”[2].

Amenințarea

§ 220 Am pomenit în alt loc (§ 82) cît sînt de proști și de fricoși demonii care se leagă de capul omului, și cum se sperie de orice amenințare. În cele mai multe descîntece, lecuitoarea caută să-i îngrozească cu tot felul de pedepse și se înarmează cu fel de fel de obiecte, cu un cuțit, un topor, o seceră, o pereche de foarfece, un ac, un cui, o mătură etc. cu care îi vîră în sperieți, căutînd să-i alunge din corpul omului.

Ca să îngrozească duhul, baba, în timp ce rostește descîntecul, face gesturi amenințătoare cu unul din obiectele de mai sus, ca și cînd ar fi gata să treacă de la amenințare la executare. Astfel, cînd descîntă de „bubă”, baba „amenință neîncetat buba cu un cuțit”[3]. Descîntînd de „ceas rău”, ia un cuțit și un ac și-l împunge pe bolnav în spate, „de-i ajunge vîrful acului și al cuțitului în carne”[4]. Cînd descîntă de „săgetătură”, baba „dă asupra locului săgetat cu un cuțit sau cu un alt obiect, ca și cînd ar voi să dumice săgetătura”[5]. De „muma-pădurii”, se descîntă seara, după ce s-au culcat ai casei. Se pune înaintea ușii, în odaie, foc cu tămîie aprinsă, o oală cu apă acoperită cu o farfurie în care s-a pus sare, și un cuțit înfipt. Unul din părinții copilului bolnav ia toporul în mînă și-l ține ridicat în sus. Baba rostește descîntecul, atingînd pe rînd lucrurile de care vorbește : „De-i veni la ușa lui (cutare), în topor să te tai, în apă să te-nneci, în sare să te sări ; la mîna dreaptă de-i veni, să dai în foc și să te arzi și în tămîie să te tămîi...”. În același timp, cel cu toporul atinge cu tăișul pragul de sus de nouă ori[6]. În județul Baia, cel ce descîntă de „roșață” ia un topor în mînă și-l ține cu tăișul la nasul

1. Cf. *Șezătoarea,* III, 49 ; Gorovei, *Credinți,* 1404-1408 ; Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 70 ; Laugier, *Etnogr. medic.*, 90 ; Pamfile, *Boli,* 33 ; *An. Arh. de Folkl.*, III, 135.
2. Papahagi, *Liter. pop.,* 261.
3. Marian, *Descîntece,* 308.
4. *Ibidem,* 70.
5. *Ibidem,* 204.
6. Laugier, *Etnogr. medic.*, 123.

suferindului. În timpul descîntecului, tot dă cu toporul asupra gurii bolnavului[1]. Cînd femeia taie pînza din război, pune copilul bolnav de „rast" (umflătură a splinei) pe sulul dinapoi și, în timp ce o taie, rostește de trei ori: „Nu tai pînza, ci tai rastul lui (cutare)"[2]. Se înțelege de la sine că aceste cuvinte se rostesc ca să sperie duhul necurat care e pricina bolii, dîndu-i de știre că-l va tăia și pe el cum se taie pînza.

Bătaia

De la amenințare, se trece la bătaie. Demonul bolii e bătut cu biciul, cu o mătură aprinsă ș.a., spre a-l alunga din trupul suferindului. Astfel, cînd e omul bolnav de „ceasu cel rău", „găsește ea baba ac de cojocul lui și atîta îl pocnește pe „ceasu cel rău", cu un bici pe la spinarea bolnavului, de sar mîțele pe cuptor, fugind care încotro apucă", în timp ce descîntă: „Cu biciu l-oi plesni, Cu cuțitu l-oi înțepa..."[3]. Spre a vindeca un copil care se pișă în pat, mama îl bate, pe spinare ori pe șezut, cu o mătură aprinsă. Acest leac, sau mai bine zis acest mijloc, de a alunga duhul necurat care a intrat în corpul copilului și provoacă incontinența urinei, e cunoscut în toată țara și aproape pretutindeni în Europa. În Bucovina, bolnavul de epilepsie e bătut cu cămașa unei fete pătată de sîngele primei menstruații[4]. Pe omul „pocit" (luat din Ale Sfinte) să-l bați cu custura și să-l stropești cu pelin[5]. § 221

Între alte mijloace întrebuințate pentru alungarea din corpul suferindului a demonului bolii este și arătarea disprețului pentru dînsul, scuipîndu-l sau suflînd asupra lui. Despre acestea am vorbit în altă parte (vezi §§ 50-52). Pe lîngă acestea se mai recurge la scîrbirea și spurcarea lui, cum vom vedea în cele ce urmează.

Provocarea scîrbei

Ca să dezguste demonul bolii și să-l determine să-l părăsească, bolnavul îl spurcă, dîndu-i leacuri scîrboase: excremente, urină, păduchi, păianjeni etc. de care, îngrețoșîndu-se duhul necurat, îl fac în cele din urmă, să-și ia tălpășița și s-o șteargă din corpul omului. Aceste leacuri sînt: § 222

1. *Excrementele*. Atît acelea ale omului, cît și acelea ale animalelor (scîrnă, baligă, căcărează, găinaț), le găsim întrebuințate, în toate timpurile și la toate popoarele, întîi ca mijloc apotropaic pentru alungarea demonilor bolilor, apoi în leacurile empirice, crezîndu-se că au o mare virtute curativă[6].

---

1. *Șezătoarea,* II, 166.
2. Pamfile, *Boli,* 57 ; *Șezătoarea,* I, 153.
3. Rev. *Ion Creangă,* III, 143.
4. Voronca, *Datinele,* 510.
5. Comunicare din județul Mehedinți.
6. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* V, 339 urm.

a) Excrementele omului se aplică mai ales pe buboaie și pe „bășica cea rea”[1]. La aromâni, se unge cu ele ulciorul de la ochi, sau se iau ca vomitiv, în caz de otrăvire[2].
b) Baliga de vită sau de cal e întrebuințată, la noi și aproape pretutindeni, pentru o mulțime de boli. Vom vorbi mai pe larg de ea, în altă lucrare în care ne vom ocupa de leacurile empirice.
c) Scîrna de cîine, cunoscută în farmacopeea din Occident, în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, sub numele de „album canis”, „album graecum” etc., se întrebuințează la noi, sub formă de praf, suflat în ochi, contra albeții[3] ; tot ca praf, suflat în gît, contra gîlcilor[4] ; apoi ca unsoare sau oblojeală contra bubelor dulci[5], contra uimei[6], a junghiului[7] și a sugelului[8].
d) Scîrna de porc negru, găinațul de cocoș negru și puțin usturoi se amestecă la un loc și se unge copilul bolnav de sperietură, pe piept, pe umeri și pe genunchi. Excrementele de porc se mai pun în scăldătoarea copiilor bolnavi de „strîns”[9].
e) Căcăreaza proaspătă de oaie se pune la rănile de arsură[10].
f) Găinațul de gîscă, cu rădăcină de brustur, prăjite într-un hîrb, se pune la piciorul bolnav de „trîntitură”[11]. Amestecat cu lapte dulce, se bea pentru turbare[12]. Găinațul de găină, prăjit cu seu de lumînare și pelin verde, se pune la pîntecele copiilor bolnavi de „socote”[13]. Cu găinaț de pui de rîndunică, dat pe pieptene și amestecat cu miere, se ung în gură copiii ce suferă de „plesne”[14]. Găinațul de vrabie, amestecat cu lapte dulce, se dă copiilor ca leac în contra constipației[15]. Printre mijloacele întrebuințate pentru scîrbirea demonului bolii cu excremente, trebuie citat și următorul. Cel ce suferă de sugel să-și vîre degetul bolnav, de trei ori, în șezutul unei vaci, după ce s-a băligat (județele Teleorman și Dolj)[16].

Cele mai multe din aceste leacuri datează din timpurile cele mai vechi și le regăsim și astăzi în medicina empirică a mai tuturor popoarelor din Europa[17].

1. *Șezătoarea,* III, 12 ; Leon, *Ist. nat. medic.,* 99.
2. Papahagi, *Liter. pop.,* 272, 279, 289.
3. Leon, *Ist. nat. medic.,* 83 ; Păcală, *Rășinari,* 251.
4. Leon, *Ist. nat. medic.,* 83.
5. Comunicare din jud. Constanța.
6. Leon, *Ist. nat. medic.,* 94.
7. *Ibidem,* 83 ; Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* 97.
8. Laugier, *Etnogr. medic.*, 80.
9. Leon, *Ist. nat. medic.,* 103.
10. *Ibidem,* 99.
11. *Șezătoarea,* I, 252 urm.
12. Leon, *Ist. nat. medic.,* 94.
13. *Ibidem,* 92.
14. *Ibidem,* 105.
15. *Ibidem,* 110.
16. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 174 ; Laugier, *Etnogr. medic.*, 94.
17. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* V, 340 urm.

2. *Urina*. Ca și excrementele, urina a fost întrebuințată la început ca mijloc de alungare a demonului bolii, prin spurcarea lui. Mai tîrziu, scopul acesta fiind trecut în planul al doilea sau fiind uitat cu timpul, urina a rămas printre mijloacele empirice de vindecare a diferite afecțiuni. § 223

a) Urina omului, uneori a unui copil mic, e întrebuințată în foarte multe cazuri. În județul Dolj, se ung cu ea buboaiele[1], iar în județul Covurlui, bubele dulci[2]. În județul Vîlcea, se recomandă celui ce vrea să scape de negii de pe mîini, să urineze pe ei dimineața, pe nespălate, înainte de răsăritul soarelui, în trei duminici pe rînd[3]. Unii caută să scape de rîie, spălîndu-se cu urină[4]. Pentru tăieturi, se recomandă, în județul Dolj și în Moldova, să se pună pe ele cîrpe udate cu urină de copil mic[5]. Se oblojește gîtul, cu o obială nouă, udată cu urină de copil mic, pentru durerile de gît și angină[6]. Tot pentru gîlci, se recomandă gargară cu urină (de fată mare), în județul Teleorman[7]. Pentru afecțiunile de ochi (conjunctivită, ulcior, urdori), se recomandă spălarea lor cu urină de copil mic[8]. Tot astfel se procedează la aromâni[9]. În Valea Almăjului (Bănat), cînd l-a deocheat cineva pe un copil mic, îl udă cu urina acestuia pe cel ce l-a deocheat[10].

b) Cu urină de cîine se spurcă ulciorul, în județul Vîlcea[11], și „funiceii", în județul Dîmbovița[12].

Și la multe alte popoare din Europa se întrebuințează urina ca leac pentru diferite boli[13].

3. *Sîngele*. Despre spurcarea cu sînge și întrebuințarea lui în leacuri, am vorbit pe larg în altă parte (§§ 17-21).

4. *Diverse animale cu care se spurcă bolnavul*

a) Bolnavului de oftică i se arată un cap de cîine, jupuit de piele, și i se spune că i s-a dat și lui să mănînce din el : cu aceasta i se face scîrbă ca „să-și verse plămînii" (județul Dolj)[14]. § 224

---

1. Laugier, *Etnogr. medic.*, 79.
2. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 36.
3. *Șezătoarea,* XII, 167.
4. Leon, *Ist. nat. medic.,* 100.
5. Laugier, *Etnogr. medic.*, 95 ; Lupașcu, *Medic. bab.,* 56. Tot cu urină se spală tăieturile și la aromâni (Papahagi, *Liter. pop.,* 263, 265).
6. Laugier, *Etnogr. medic.*, 80.
7. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 80.
8. Laugier, *Etnogr. medic.*, 83 ; Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 180 ; Leon, *Ist. nat. medic.,* 100.
9. Papahagi, *Liter. pop.,* 270.
10. *An. Arh. de Folkl.*, III, 135.
11. *Șezătoarea,* XII, 170.
12. Leon, *Ist. nat. medic.,* 83.
13. Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* III, 1479 urm. ; Bargheer, *Eingeweide,* 224, 319, 322 urm. ; Bastanzi, *Superstizioni,* 27 ; Bernoni, *Tradizioni,* 159 ; Chesnel, *Dict. des Superst.,* 1239.
14. Laugier, *Etnogr. medic.*, 99.

b) I se dau bolnavului de gălbinare să înghită 3 sau 9 păduchi, puși în rachiu, într-o smochină sau o prună[1]. Același leac îl găsim întrebuințat în mai toată Europa pentru vindecare gălbinării și a frigurilor[2]. În județul Durostor, se dau bolnavului de friguri să mănînce păduchi de lemn, puși în bucate[3]. Leacul acesta e vechi, căci și Pliniu pomenește de înghițirea păduchilor de lemn, puși într-un ou, ca remediu contra frigurilor, dar se arată neîncrezător în eficacitatea acestui leac[4]. E curent însă și astăzi la italieni, contra frigurilor și gălbinării[5], pe cînd la ruteni e folosit contra epilepsiei[6].

c) Frigurile se vindecă dacă se înghit trei cocoloașe de pînză de păianjen, cîte unul în trei dimineți[7]. Tot pentru friguri, se recomandă următorul leac. Prinzi un păianjen, faci aluat din făină, în care vîri și păianjenul. Faci o turtiță și o dai bolnavului s-o mănînce[8]. Tot pentru friguri iei „casa de păianjen", o înfășori într-o foiță de țigară, fără să-i spui bolnavului ce este, și-i dai s-o bea într-o lingură de apă[9]. Leacul acesta e foarte răspîndit și în alte țări[10].

Am mai putea cita și alte remedii al căror scop era să-l scîrbească pe demonul bolii, precum sînt : rîmele, date în rachiul bolnavului de friguri[11], muștele de cal, puse într-o vișină și date bolnavului pentru aceeași boală[12], zeama în care s-a fiert un șarpe viu, pentru bolnavii de epilepsie[13], șopîrla vie, fiartă în untdelemn, pentru cei ce pătimesc de oftică[14] etc., dar ne oprim aici, exemplele citate fiind suficiente.

---

1. Leon, *Ist. nat. medic.,* 12, 101 ; Gorovei, *Credinți,* 1430 ; *Șezătoarea,* II, 19 urm. ; Marian, *Insectele,* 479 ; Lupașcu, *Medic. bab.,* 58 ; Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.* I, 79.
2. Wuttke, *Volksaberglaube,* §§ 485, 531 ; Jühling, *Tiere,* 93, 94 ; Strackerjan, *Oldenburg,* I, 97 ; II, 176 ; Drechsler, *Schlesien,* II, 303 ; Grohmann, *Aberglauben,* 167 ; Seyfarth, *Zauberei,* 92 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 108, 115, 116 ; Bargheer, *Eingeweide,* 392 urm. ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* III, 586 ; V, 937 urm. ; *Mélusine,* I, 402 ; Beauquier, *Faune et flore,* I, 363 ; Pluquet, *Bayeux,* 44 ; Bastanzi, *Superst. di Treviso,* 186 ; Bernoni, *Tradizioni,* 183.
3. După o comunicare.
4. *Natur. hist.,* XXIX, 4 (17).
5. Pitrè, *Medicina,* 325 ; Finamori, *Tradizioni,* 144, 160.
6. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 221.
7. Leon, *Ist. nat. medic.,* 101 urm.
8. Comunicare din jud. Bacău și Brăila.
9. Comunicare din jud. Argeș.
10. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* I, 140, 143 urm., 259, 400, 418 urm. ; II, 108, 110, 323 ; 336 ; Jühling, *Tiere,* 96, 97 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* §§ 150, 585, 499, 529 ; Strackerjan, *Oldenburg,* I, 182 ; II, 176 ; Seyfarth, *Zauberei,* 187 ; Grohmann, *Aberglauben,* 165 urm. ; Rolland, *Faune,* III, 239.
11. Leon, *Ist. nat. medic.,* 104 ; Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 72.
12. Gorovei, *Credinți,* 1426.
13. Leon, *Ist. nat. medic.,* 107.
14. *Ibidem,* 108.

Acțiuni animale

Dacă e adevărat, cum susțin unii, că multe mijloace de vindecare le-a învățat omul de la animale (vezi § 166), atunci tot pe ele le imită în anumite practici de lecuire. Printre acestea sînt de menționat mai ales următoarele : § 225

1. *Lingerea*. După cum animalul își linge rana și o curăță astfel de praf, de larvele muștelor și de alte necurățenii, împiedicînd-o de a face puroi și umezind-o continuu cu scuipatul alcalin, tot astfel procedează și omul în anumite cazuri. El își linge singur rana sau partea suferindă, îl lasă pe altul s-o lingă, ori pune un animal, mai adesea un cîine, să facă această operație. Unele babe, scrie Marian[1], „au datină de-a linge ochii de albeață și, de cîte ori ling, de atîtea ori stupesc jos ; prin această procedură, afirmă ele, pe foarte mulți oameni i-au vindecat”. Negii se ung cu unt proaspăt și se pune un cățel sugar să lingă[2]. Cînd rostește anumite descîntece de „deochi”, baba linge fruntea copilului deocheat (v. § 62).
   În legătură cu lingerea e și scuiparea, dar despre aceasta am vorbit pe larg în altă parte (§ 52).
2. *Tăvălirea*. După cum se tăvălesc animalele pe pămînt, mai ales vara, ca să se răcorească sau ca să scape de paraziți, tot astfel se tăvălește și omul pe pămînt, mai ales pe rouă, în special în noaptea de Sf. Gheorghe, ca să se vindece de boli sau de unele afecțiuni ale pielii (general). În județul Dolj, i se recomandă celui ce suferă de „blîndă” să se tăvălească în cocina porcilor[3].
   Aceste datini le găsim la cele mai multe popoare din Europa[4].

Înșelarea demonului bolii

Cînd accesele bolii sînt periodice sau revin la timpuri nehotărîte, cum e, de pildă, la friguri și la atacuri de epilepsie, cînd poporul își închipuie că demonul părăsește pentru cîtva timp trupul bolnavului spre a se întoarce altă dată, atunci recurge la anumite stratageme. Acestea sînt menite să înșele demonul bolii sau moartea, și să le îndrepte pașii în altă parte, în căutarea altor victime. Alteori se întrebuințează stratageme contra Morții personificate, în cazul cînd unor părinți nu le trăiesc copiii, ci mor în primii ani ai vieții. Aceste stratageme care au o origine foarte îndepărtată și la care recurg nu numai popoarele din Europa, ci și din alte continente, denotă de o parte naivitatea omului cu mintea simplistă, de altă parte prostia fără pereche a demonilor bolilor, care pot fi păcăliți cu atîta ușurință. § 226

---

1. Marian, *Descîntece,* 9.
2. Leon, *Ist. nat. medic.,* 138.
3. Laugier, *Etnogr. medic.*, 99.
4. Cf. Jungbauer, *Volksmedizin,* 115, 118 ; Seyfarth, *Zauberei,* 240, 248, 252 ; Drechsler, *Schlesien,* II, 204 ; Panzer, *Bayern,* I, 259 ; Bächtold--Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VIII, 688 urm. ; Bastanzi, *Alpi venete,* 17 ; Chesnel, *Dict. des Superst.,* 1162 ; Arnaudoff, *Festbräuche,* 46.

Dintre stratagemele întrebuințate cu scopul de a păcăli duhurile necurate, cele mai recomandate sînt următoarele:

Schimbarea numelui și botezarea din nou

§ 227 *Se schimbă numele bolnavului și se botează a doua oară.* Doctorul Laugier ne dă lămuriri interesante asupra acestui obicei, așa cum se practică în Oltenia.

> „Primul copil născut viu – după unul sau mai mulți născuți morți, dar la termen – se numește *după pierit*. Acestui prim copil viu i se schimbă numele adesea, i se îngăure urechea și i se pune un cercel pe care stă scris al doilea nume. Cel dintîi nume se scrie pe o cărămidă care se aruncă într-un rîu. În unele cazuri, copilul *se botează a doua oară*, dar noaptea și fără pompă. Altă dată, cînd copilul n-a fost tămăduit după încercările de mai sus, se dă «de bogdaproste», adică copilul bolnav se grijește de preot, printre foarfece deschise și peste mormîntul unui necunoscut, și o altă persoană primește copilul peste mormînt, zicînd «bogdaproste». Se grijește copilul peste mormîntul unui necunoscut, pentru ca «duhul rău», căutînd sufletul mortului necunoscut, să scape copilul bolnav. În comuna Filiași, îmbolnăvindu-se copila Voica Gatan și prezentînd convulsii, i s-a ars noaptea un «stat»: s-a scris numele de Voica pe o cărămidă, care s-a aruncat în Jiu, și i s-a dat numele de Rița, pe care-l poartă și astăzi”[1].

Datina de a se schimba numele copilului bolnav e de altfel practicată în tot cuprinsul Țării Românești[2].

Copilului chinuit de duhurile necurate sau cuprins de vreo boală grea, de care nu se mai vindecă, i se schimbă numele, în credința că duhul rău se va depărta, iar copilul se va însănătoși[3]... „Schimbîndu-i numele de botez cu alt nume nou, se crede că dracul îl va pierde, și în veci nu mai dă peste el”[4].

În județul Olt, se crede că, dacă se botează a doua oară un copil bolnav de epilepsie, se vindecă. Pentru aceasta, mama bolnavului trebuie să aducă 9 ulcioare de apă, în 9 vineri de dimineață, pe nemîncate, de la un izvor curat. În vinerea a noua, vine preotul, înainte de răsăritul soarelui, tot pe nemîncate și, fără știrea nimănui, botează din nou copilul, schimbîndu-i numele, astfel ca necuratul să nu-l mai cunoască[5]. Despre acest procedeu vorbesc și alți folcloriști[6].

Se mai botează a doua oară copilul care suferă de incontinența urinei (se pișă în pat) și nu se poate vindeca prin alt mijloc[7].

---

1. Laugier, *Etnogr. medic.*, 29.
2. Marian, *Nașterea,* 223-226 ; Rev. *Ion Creangă,* I, 148.
3. Marian, *Nașterea,* 222.
4. *Ibidem,* 226.
5. După o comunicare.
6. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 14 ; Leon, *Ist. nat. medic.,* 4 ; Laugier, *Etnogr. medic.*, 88.
7. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 150.

Uneori schimbarea numelui se face în urma unui simulacru de vînzare. Femeia, al cărei copil bolește sau căreia-i mor copiii unul după altul, îl vinde pe fereastră altei femei, schimbîndu-i numele.

Datina aceasta, descrisă pe larg de părintele Marian[1], e pomenită și de alți folcloriști[2]. Ea trebuie să fie foarte veche la români. Episcopul Melhisedec al Hușilor, vorbind de fiul lui Ștefan cel Mare, *Bogdan* al II-lea, observă că mai avea și numele de *Vlad*, nume cu care e pomenit într-o mulțime de urice ale marelui voievod al Moldovei, dînd următoarele lămuriri : „Obiceiul de a avea două numiri, unul de botez, altul adaos pe urmă din motive superstițioase, există și astăzi la poporul român. Cînd un copil zace de boală grea și îndelungată, mai ales însoțită de spasmuri, mamele schimbă numele bolnavului, crezînd că prin aceasta ar ascunde oarecum copilul de spiritul cel rău, carele, după credința lor, duce boala”[3].

Creangă, în frumoasa-i poveste *Stan Pățitul*, face aluzie la această datină, cînd eroul basmului, întrebat de nume, îi răspunde drăcușorului : „Tot *Stan* mă cheamă, dar de la o boală ce-am avut, cînd eram mic, mi-au schimbat numele, din *Stan* în *Ipate*, și de-atunci am rămas cu două nume”[4].

Numele cel nou care se dă adesea copilului care bolește e acela de *Lupu* (fem. *Lupa*), mai rar *Ursu* (fem. *Ursa*) sau *Zmeu*, alteori un nume puțin plăcut, ca : *Grozav* (fem. *Grozava*), *Grozea, Urîtu* (fem. *Urîta*) etc., toate acestea cu scopul de a îndepărta duhurile necurate de la el.

Numele de *Lupu* e vechi la noi. Îl întîlnim pentru întîia oară într-un hrisov al lui Vlad Călugărul, din anul 1490[5]. Corespondent al acestui nume, de origine v.sl., e *Vîlcul*, care apare întîia dată într-un hrisov al lui Mircea Vodă, din anul 1389.

Întocmai ca la noi, și pentru același motiv, iugoslavii schimbă numele copilului bolnav în *Vuk* (= lup) sau *Zmaj* (= șarpe, balaur). Marele lexicograf și folclorist sîrb *Vuk Karağić* povestește cum i s-a schimbat lui însuși, din pricină de boală, numele de botez în acela de *Vuk*[6].

La evreii din Polonia și din Rusia de miazăzi, cînd un copil se îmbolnăvește greu, i se schimbă numele în *Alter* (= bătrînul), dacă e băiat sau în *Babe* (= bunică, babă), dacă e fată, cu scopul de a îndrepta greșit îngerul morții care, venind să ia sufletul unui băiețaș sau al unei fetițe și dînd peste cei ce se cheamă acum *Alter* (= bătrînul), dacă e băiat sau în *Babe* (= bunică, babă), nu-i mai recunoaște și pleacă fără să le facă vreun rău[7].

Și în insula Borneo se schimbă numele unui copil bolnav, spre a amăgi duhurile rele ce-l chinuiesc[8].

---

1. Marian, *Nașterea,* 222 urm.
2. *Șezătoarea,* I, 191 ; IV, 229 ; Sevastos, *Călătorii,* 45 ; Ioneanu, *Superstițiile,* 12 ; Burada, *Obic. la nașt.,* 50 ; Voronca, *Datinele,* 1137.
3. *Biserica ortodoxă,* VI (1882), 690 urm.
4. *Povești,* 149.
5. Ștefulescu, *Doc. slavo-rom.,* 30.
6. Krauss, *Slav. Volksforsch.,* 332 ; idem, *Sitte u. Brauch,* 541 urm.
7. Samter, *Geburt,* 106 urm. ; Herlitz-Kirschner, *Jüd. Lex.,* IV, 395.
8. Tylor, *Urgeschichte,* 160 urm. ; Samter, *Geburt,* 106.

Tot astfel în India, în Tonkin, în Siam, în Sudanul francez, în Madagascar etc., li se dau copiilor nume urîte, dezgustătoare, ca să-i ferească de duhurile rele[1].

Schimbări de nume sînt des pomenite și în vechime. Apostolul *Pavel* se numea înaite *Saul*. La vechii greci știm că *Platon* se numea de copil *Aristocle*. Cine știe dacă schimbarea numelui la călugări și călugărițe, cînd intră în viața monahală, la Papă, cînd ocupă scaunul Sfîntului Petru, la mulți suverani, cînd urcă treptele tronului, n-are aceeași origine superstițioasă, adică de a induce în eroare duhurile necurate care, nemaicunoscîndu-i, le-ar pierde urma și i-ar lăsa în pace?

Păcălirea demonului

§ 228 *Se păcălește demonul bolii* în diferite chipuri. Astfel, printre mijloacele recomandate bolnavului ca să scape de friguri, sînt caracteristice următoarele.

a) În județul Romanați: „În ziua cînd știe bolnavul că-l prind frigurile, să se scoale de noapte și, pe inima goală, să plece pe jos pînă dă de hotarul satului, orașului sau al județului. Aceasta pentru ca frigurile, cînd vor veni la bolnav și-l vor căuta, să nu-l găsească acasă. Se zice că, la hotar, frigurile n-au putere și nici nu pot să-l ajungă pe bolnav"[2].

b) Dintr-o comunicare din județul Sibiu: „Frigurile se pot îndepărta... dacă te încalți și te îmbraci cu nouă haine, și cînd e să pleci de-acasă, să scrii pe ușă: „Am plecat de-acasă".

c) În județul Dorohoi se recomandă următoarea stratagemă. Dacă la o casă se îmbolnăvește cineva de friguri, pentru a scăpa de ele, să plece toți de-acasă, iar bolnavul, sau altul, dacă acesta nu știe carte, să scrie pe ușă: „Cutare nu șade în casa asta". Frigurile, căutîndu-l și găsind acestea scrise, se vor întoarce îndărăt, fără a mai veni[3].

Mijlocul acesta de a păcăli demonul bolii, în special pe acela care personifică frigurile, e întrebuințat și în alte părți.

În Boemia, de pildă, să scrie pe ușă: *„Zimnice nechod' k nam, Jenik neni doma, sel na hory"* (Friguri, nu veniți la noi, Ionel – sau alt nume al bolnavului – nu e acasă, s-a dus la munte). Bolnavul, scriind acestea, trebuie să și plece de-acasă pentru cîteva zile[4].

Tot la cehi, dacă-l apucă pe cineva frigurile înainte de amiazi, se duce la biserică, își pune toiagul într-un colț și scrie pe ușă: *„Pockej tu na mne az prijdu"* (așteaptă-mă pînă mă-ntorc). Apoi pleacă pe altă ușă, lăsînd toiagul acolo. Cine-l ia, capătă frigurile în locul celui bolnav[5].

---

1. Seligmann, *Der böse Blick,* II, 372.
2. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 70.
3. Rev. *Ion Creangă,* VI, 270.
4. Grohmann, *Aberglauben,* 167.
5. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 330.

În Germania și în Austria e foarte obișnuit acest mijloc de alungare a frigurilor. Se scrie, cu cretă, pe ușă, fără știrea bolnavului:

Fieber bleib aus,
Ich bin nicht zu Haus[1].

Tot astfel în Ungaria. Se vede adesea la casele de la țară, pe ziduri sau pe porți, inscripția: *Bolnavul nu e acasă*[2].

La evreii de la noi, se sfătuiește bolnavul de friguri să se închidă într-o odaie, după ce a scris pe partea din afară a ușii: „Nu e acasă". Sau: i se dă bolnavului să mănînce un covrig, pe care mai întîi se scrie: „Plecați, căci nu mai încăpeți aci!"[3].

Ceea ce vine să dovedească pînă la evidență că toate aceste practici sînt rămășițe din patrimoniul omenirii de la începutul existenței ei pe glob, e că găsim aidoma același mijloc de îndepărtare a demonului bolii, prin păcălire, tocmai în Japonia. Acolo însă se alungă *vărsatul* prin procedeul de mai sus: „Au Japon... lors des épidémies de variole, les parents mettent une pancarte sur la maison disant, que leur enfant est absent"[4].

1. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* I, 141 ; Wuttke, *Volksaberglaube,* § 509.
2. Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* II, 334.
3. Segall, *Folcl. evr.,* 110, 111.
4. Sébillot, *Folklore,* 248.

Capitolul VI

Leacuri luate de la morți

§ 229 Am vorbit în altă parte (§ 204) de bolile pe care le transmite poporul morților. De astă dată e vorba de leacurile întrebuințate cu părți dintr-un cadavru sau cu lucruri care au stat în atingere cu un mort. Sînt leacuri izvorîte dintr-un fel de raport simbolic pe care-l stabilește poporul între nesimțirea mortului și între boala pe care caută s-o insensibilizeze, s-o distrugă cum e distrusă viața în mortul de care se servește. Aceste leacuri se întrebuințează la noi pentru următoarele boli.

1. *Beție*

a) Pentru a vindeca pe cineva de patima beției, se recomandă în Bucovina următorul leac. Să pui un gologan în gura unui mort și să-l lași acolo trei zile. După aceea îl iei și-l speli în rachiul pe care-l dai de băut bețivului : în veci nu va mai bea[1].

b) În Moldova, dacă vrea cineva să vindece pe unul de beție, se duce la un mormînt, îngroapă acolo puțin unt și trei ouă de găină, toate învelite, ca să nu se strice. După nouă zile, le scoate de acolo și face din ele scrob (jumări) pentru bețiv, fără ca acesta să știe din ce s-a făcut : cu aceasta e lecuit de beție[2].

c) În județul Botoșani, cine vrea să-l dezbere pe om de patima beției, se duce la mormînt, unde știe că e îngropat, îngroapă în țărînă un litru de rachiu și, numind mortul pe nume, zice : „(Cutare), ți-am adus rachiu ; cum nu poți tu, că ești mort, să bei, așa să nu mai poată bea cutare”. Lasă trei zile sticla acolo, apoi o scoate, bagă în ea puțină țărînă și o dă de băut bețivului[3].

d) În județul Ialomița, se ia lumînarea de la mort și se stinge de nouă ori în țuica pe care o bea cel cu patima beției : cu asta s-a lecuit pe veci[4].

2. *Dureri de măsele*. În județul Mehedinți, se aplică pe măseaua dureroasă praf dintr-o măsea de mort[5].

---

1. Voronca, *Datinele,* 925. Cam tot astfel și la Marian, *Înmormîntarea,* 81 : „Este și astăzi datina de a pune mortului un puișor de argint sub limbă, unde-l lasă pînă ce scot mortul din casă. Cînd dau să scoată mortul, atunci îi scot puișorul de sub limbă și cumpără pe dînsul rachiu. Îl dau apoi unui bețiv de profesie ca să-l bea, în credința că cine va bea rachiu de acesta nu va bea mai mult în toată viața sa”.
2. Lupașcu, *Medic. bab.,* 39.
3. Voronca, *Datinele,* 925.
4. Comunicat din jud. Ialomița.
5. Laugier, *Etnogr. medic.*, 94.

3. *Epilepsie*. Cînd se dezgroapă omul în al șaptelea an, i se scot trei măsele din partea dreaptă, se ard, se pisează și se dau să bea în rachiu celui ce suferă de „boala cea rea”. Nici cel ce bea, nici cel ce prepară leacul nu trebuie să știe cine era mortul sau cum îl chema (județul Prahova)[1].
4. *Gușă*

a) La dezgroparea morților, se ia un ciolan de la un mort, se lovește gușa de trei ori și se zice : „Cum a putrezit și a scăzut omul ăsta, așa să scazi și tu” (județul Baia)[2].

b) Ața cu care au fost legate mîinile mortului se dă celui gușat să și-o lege la gît. Se crede că după cum seacă mortul, așa o să sece și gușa (județul Sibiu)[3].

5. *Oftică*. În Oltenia, se așază în coșciugul mortului de tuberculoză o sticlă de vin și o pîine. Se lasă acolo șase săptămîni și după aceea se dă celui bolnav de oftică să bea din vin și să mănînce din pîine[4].
6. *Plescaiță*. Se ung bubele numite „plescaiță” cu spuma ce iese din fierberea unor oase de mort (județul Prahova)[5].

Leacuri analoage cu de-ale unui mort, pentru diverse boli, le întîlnim și la alte popoare[6].

---

1. Leon, *Ist. nat. medic.,* 100.
2. *Șezătoarea,* II, 71.
3. Păcală, *Rășinari,* 160.
4. Leon, *Ist. nat. medic.,* 7, 75.
5. *Ibidem,* 99 urm.
6. Wuttke, *Volksaberglaube,* §§ 185, 186 ; Strackerjan, *Oldenburg,* II, 219 ; Witschel, *Thüringen,* II, 254 ; Strack, *Blut,* 71 ; Frazer, *Golden bough,* I, 149 ; Wlislocki, *Magyaren,* 77 ; Stemplinger, *Volksmedizin,* 64 urm.

Capitolul VII

Răvașe de leac

§ 230 Duhurile necurate a căror menire e să provoace bolile știu carte! Dacă nu sînt tocmai savante, știu cel puțin să citească și să descifreze formulele și însemnările cabalistice scrise pe anumite răvașe, cu scopul de a-i hotărî pe acești drăcușori să-i dea pace bietului suferind și să se ducă să-și facă mendrele aiurea. Ele cunosc nu numai toate limbile moderne, ci și cele moarte, în special latina și greaca, căci și în aceste limbi li se adresează lecuitorii astăzi, după cum li se adresau pe vremuri romanii și grecii, poftindu-le să părăsească trupul bolnavului.

Papirusurile magice grecești, în special, sînt pline de astfel de formule și de semne cabalistice, menite să alunge aceste duhuri din trupul bolnavului, sau dimpotrivă, cînd e vorba de dușmani. Găsim, în colecția publicată de Preisendanz[1], diverse răvașe de acestea contra frigurilor[2], a tusei[3], a urdorilor[4], a scurgerilor de sînge[5], a bolilor de orice fel[6] și, cu intenții dușmănoase, pentru a-l face pe cineva neputincios[7], să-și piardă somnul[8] etc. Pliniu ne-a transmis o formulă contra urdorilor[9], dar mai ales Marcellus Empiricus înregistrează în lucrarea sa, neprețuită pentru folclorul medical, un mare număr de formule, mai toate lipsite de sens, pe care le recomandă ca leacuri sigure pentru scurgerile de sînge[10], pentru urdori și diverse oftalmii[11], pentru durerile de gît[12], de inimă[13], de ficat[14], de șale (rinichi)[15], de intestine[16] etc. În tot Evul Mediu și astăzi, la mai toate popoarele din Europa, se întrebuințează răvașe cu diferite formule,

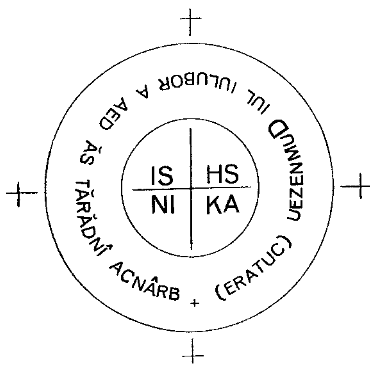
1. *Papyri graecae magicae*, Leipzig u. Berlin, 1931.
2. *Ibidem,* 9, 10, 141, 159, 179, 192, 198.
3. *Ibidem,* 9.
4. *Ibidem,* 8.
5. *Ibidem* 147 etc.
6. *Ibidem,* 26, 197.
7. *Ibidem,* 18, 19.
8. *Ibidem,* 17 etc.
9. *Natur. hist.,* XXVIII, 29.
10. *De medicamentis,* X, 34, 70.
11. *Ibidem,* VIII, 56-59.
12. *Ibidem,* XIV, 67 ; XV, 89 ; XXIX, 23, 26.
13. *Ibidem,* XXI, 8.
14. *Ibidem,* XXII, 10.
15. *Ibidem,* XXVI, 43.
16. *Ibidem,* XXI, 2.

care de care mai neînțeleasă, cu scopul de a-l apăra pe om de boli sau de a le alunga, cînd s-au încuibat în trupul lui[1].

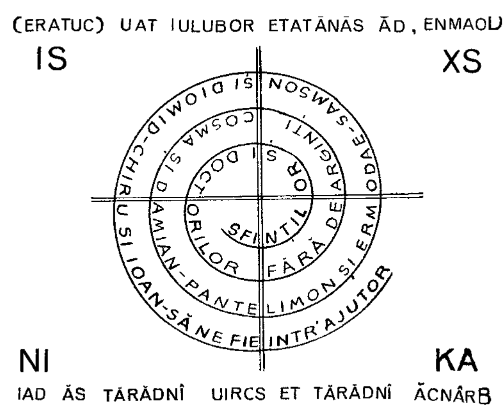
La noi, se scriu astfel de răvașe mai ales pentru brîncă și pentru friguri, dar se întrebuințează uneori și pentru vindecarea epilepsiei, a turbării, a gușii și a junghiului, a neputinței bărbatului, a mușcăturilor de șarpe, a plînsorilor (insomniei) la copii și pentru a opri curgerea sîngelui din nas.

Răvașe de brîncă

În genere, în răvașele de brîncă, cuvintele prin care demonul bolii e § 231
îndemnat să părăsească trupul bolnavului, sînt scrise de-a-ndăratele, pentru ca și umflătura să dea îndărăt, după cum sînt scrise și slovele răvașului. E un fel de îndemn pentru duhul necurat să procedeze și el la fel și să se retragă, tot dînd îndărăt, din trupul bolnavului.

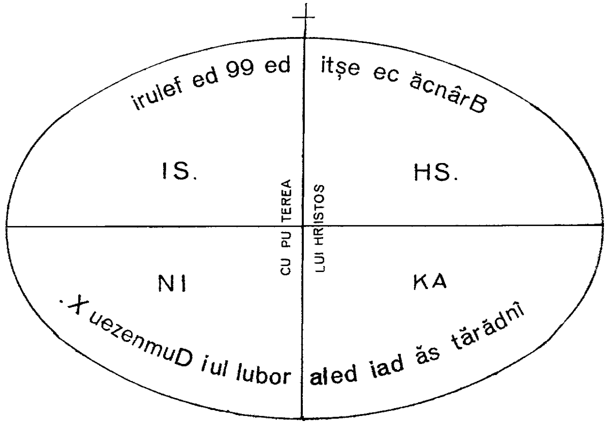

1. În județul Teleorman, bolnavul de erizipel aleargă la popă sau la țîrcovnic „să-i scrie brînca”. Răvașul e scris pe hîrtie cum se vede pe figura alăturată. De brîncă nu poate să scrie decît un om în vîrstă înaintată. Pînă la 24-30 de ani nu e bine s-o scrie cineva, căci e om în putere care crește încă, iar brînca va crește și ea dacă va fi scrisă de unul din aceștia. După ce a fost scrisă, se ung foile cu miere, sau cu zahăr umezit și cu pînză de păianjen, după care se lipește cu partea scrisă pe umflătură[2].
2. Din județul Dîmbovița găsim publicat răvașul de brîncă de mai jos : Se scrie acest răvaș pe o bucată de hîrtie, se unge cu miere peste care se pune puțin piper și foarte puțin ardei, după care se aplică pe umflătură. În lipsă de miere, se pune mălai, înmuiat în rachiu de drojdie[3].

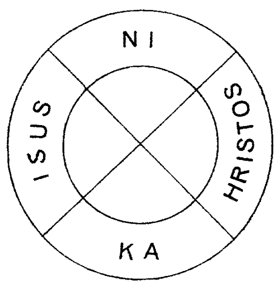
1. Cf. Stemplinger, *Volksmedizin,* 99 urm. ; Jungbauer, *Volksmedizin,* 95 urm. ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* I, 118 urm. etc.
2. *Șezătoarea,* VI, 85 urm.
3. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 622 (reprodus de Gr.-Rigo, *Medic. pop.,* I, 22).

3. Alt răvaș, din județul Ialomița[1]:

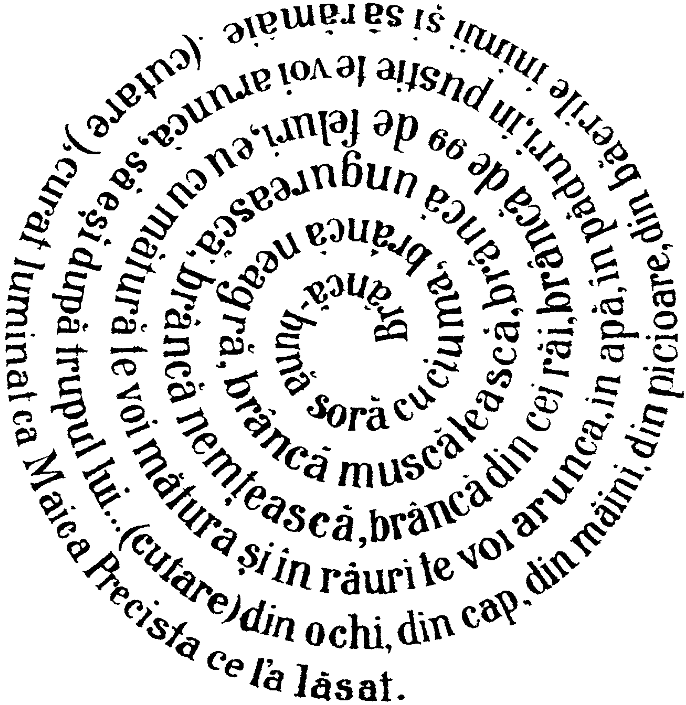
Se scrie pe un petic de hîrtie care se unge cu dulceață și se aplică pe umflătură, cu scrisul întors spre partea dureroasă.

4. În județele Vîlcea și Romanați se scrie de asemenea brînca. După ce s-au însemnat numele sfinților fără de arginți (Cosma și Damian), se scrie de-a-ndăratele : „Vindecați brînca de la roaba (sau robul) lui Dumnezeu (cutare)". Pe marginea scrisului, se fac 9 cruci, apoi hîrtia se unge cu miere și se aplică pe partea bolnavă. În Mischii (județul Dolj), se scrie pe o cărămidă care se aplică pe partea bolnavă. În Șegarcea (județul Dolj) nu se scrie decît cînd dă soarele înapoi (ca și brînca să dea înapoi), iar în Căpreni (Dolj) se scrie pe un taler de pămînt care se spală cu apă și se dă apoi bolnavului s-o bea. În părțile de sud ale Doljului, scrierea brîncii se face de cîntăreții de la biserică. Ei trag cu cerneală, pe un petic de hîrtie, două cercuri concentrice, tăiate de două diametre perpendiculare unul pe altul. În cele patru despărțituri se scrie, sus NI, și jos KA, iar în părțile laterale, la stînga ISUS, iar la dreapta HRISTOS. Hîrtia cu cerneală neuscată bine se aplică pe umflătură[2].

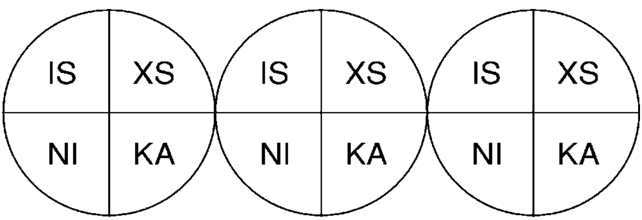

5. În județul Romanați, unele babe mîzgălesc o hîrtie cu cărbune și o lipesc pe partea umflată. Altele mînjesc partea umflată cu rachiu și lipesc acolo o hîrtie scrisă de babă(! ?). Alteori, lipesc pe umflătură o hîrtie pe care s-a scris un descîntec, ca în figura următoare, iar baba, în timp ce descîntă, învîrtește cu un pai de mătură împrejurul umflăturii[3].

1. După o comunicare.
2. Laugier, *Etnogr. medic.*, 89 urm.
3. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* I, 49, 54, 57.

6. În judeţul Dolj se mai scrie pe o hîrtie şi desenul de mai jos care se leagă de falca bolnavului. Plata pentru leac e un ou, care nu se dă în mîna lecuitorului, ci se pune jos, pe podea, după ce a isprăvit de scris[1].

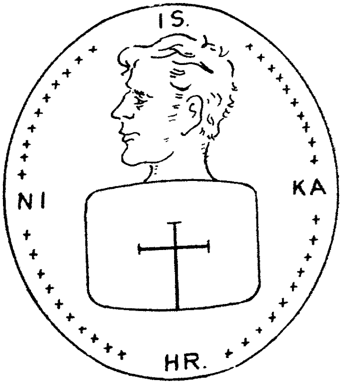

(*Cutare*) *leac şi tămăduire*

7. În judeţul Gorj, se desenează pe o hîrtie capul şi pieptul unui bărbat şi se înconjoară chipul cu un cerc, în care se mai scriu 40 de cruci şi prescurtările IS.HR.NI.KA., cum se vede în figura următoare. Dedesubtul cercului se scrie : „Leac să fie de brîncă lui (cutare). În numele Tatălui, al Fiului, al Sf. Duh. Amin". Hîrtia se lipeşte apoi, cu miere sau cu scuipat, pe obrazul umflat al

1. După o comunicare (cf. şi Gr.-Rigo, *Medic. pop.,* I, 20).

bolnavului. Cînd hîrtia se dezlipește și cade de pe brîncă, se arde, iar cenușa ei se pune într-un pahar cu apă și se dă bolnavului s-o bea[1].

8. Un descîntec „scris” de brîncă, din județul Vîlcea :

„Se sculă (cutare) de dimineață, Pe față se spălă, pe cale apucă, Cu Brînca-n cale se-ntîlni. Brînca la el se repezi. În brațe îl luă, În sus îl ridică, În jos îl lăsă, În trupu-i se aciolă. Chirăia (cutare) și se văieta. Maica Domnului îl auzea... Maica Domnului îi zicea : Nu plînge (cutare), Nu te văieta, La (cutare) să te duci, Brînca să ți-o scrie, Cu mîinile la spate, Cu 44 de cruci s-o încrucișeze Și pe 99 de răvașe s-o scrie, Și pe ea o va trimite, În fundul mării, Unde popa nu toacă, Unde cîine nu latră Și unde cocoș nu cîntă. Iar tu vei rămînea Curat și luminat...”.

Se scrie pe o hîrtie, cu cerneală, și cu mîinile la spate (!). Se scuipă peste slove chiar de către cel ce scrie și se lipește pe locul dureros[2].

Răvașe de friguri

§ 232 În genere, răvașele de friguri, scrise de popi, de țîrcovnici sau de călugări, după ce au fost purtate de bolnav 3 sau 9 zile, se aruncă pe o apă curgătoare, ca să nu se mai întoarcă, după cum nu se mai întoarce apa pe unde a mai curs. Unii cărturari, după ce scriu frigurile, îi învață pe bolnavi să ție răvașul la gît numai 3 zile, după care să-l arunce pe gîrlă și să zică : „Cum nu stă apa pe gîrlă, așa să nu stea frigurile la mine (cutare) ; și cum se duce răvașul ăsta la gîrlă, așa să se ducă frigurile de la mine (cutare) ”[3].

Unele sînt scrise cu cuvinte de înțeles, pe cînd la altele nu se pricepe nimic din cele însemnate pe hîrtie.

1. În județul Neamț, se scrie pe un petic de hîrtie următoarele :

ISUS	HRISTOS	NIKA
ISUS	HRISTOS	NIKA
ISUS	HRISTOS	NIKA

Pentru sănătatea robului (sau *roabei*) *lui Dumnezeu X*.

Răvașul e purtat de bolnav timp de 3 zile, îl înnoiește de 3 ori, și după aceea îl aruncă pe apă[4].

---

1. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 21.
2. *Șezătoarea,* XXII, 34.
3. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 69.
4. Rev. *Ion Creangă,* IX, 81.

2. În județul Baia se iau trei petice de hîrtie și se scrie pe ele așa :

VELA AM, VELA AM, VERZUM-VERZUM-VERZUM
VELA AM, VELA AM, VELA AM.

Una din hîrtii se zvîrle în foc, cu alta se face o țigară, iar a treia, după ce se poartă la gît 9 zile, se zvîrle pe o apă îndărăt (peste cap), fără a mai sta locului sau a se uita în urmă[1].

3. Se face pe un petic de hîrtie, o cruce cu cerneală și se scriu dedesubt cuvintele:

CETAT	METAT	ETAT
CETAT	METAT	ETAT
CETAT	METAT	ETAT

Pentru sănătatea roabei (sau *robului*) *lui Dumnezeu X*
(numele bolnavului).

Răvașul se îndoaie și se dă bolnavului să-l poarte la gît 3 zile. După trecerea acestor zile, se înnoiește biletul pînă la 3 ori, apoi se dă pe o apă curgătoare (județul Neamț)[2]. Pe prima scoarță a manuscrisului nr. 139 (de la începutul secolului al XIX-lea) din Biblioteca Academiei Române se găsește următoarea însemnare : „*Cetatŭ, etatŭ, metatŭ*. Aceste cuvinte să le scrii pe usturoi, de friguri”[3]. Sînt aceleași ca cele de mai sus, dar scrise în altă ordine.

4. Într-un manuscris de pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea e însemnat, între alte leacuri, și următorul răvaș de friguri : „Să scrii : *Intuv, deobolasŭ mărăstobno raibizetu căcămu vădrozisu dreavoe Crist labeia proxebe grozdu jivota tebe*. Scrie aceste stihuri pe un taler și-l spală și ico(a)na lui Hristos”[4]. Formula e fără îndoială de origine slavă, dar mai toate cuvintele sînt așa de alterate, încît nu se poate trage nici un înțeles dintr-însa.

Formule cu „sator”

Vestita formulă magică SATOR AREPO TENET OPERA ROTAS, pe § 233
care o întîlnim la mai toate popoarele din Europa, ba chiar în America și în Africa[5], și pe care învățații din toată lumea au încercat s-o explice și să-i lămurească originea, a pătruns și la noi, probabil prin intermediul călugărilor greci.

Cel dintîi care a atras atenția asupra acestei formule întrebuințate la noi a fost Gaster, care a găsit-o într-un manuscris de la 1784. Cele

1. *Șezătoarea,* VI, 86.
2. Rev. *Ion Creangă,* IX, 81.
3. *Șezătoarea,* XXIII, 30.
4. Rev. *Ion Creangă,* II, 272.
5. Cf. bogata bibliografie dată de Seyfarth, *Aberglaube und Zauberei,* 163 ; Hovorka-Kronfeld, *Volksmedizin,* I, 25 urm. ; II, 433 ; Freudenthal, *Feuer,* 421 urm., pe lîngă aceea însemnată de N. Cartojan, *Cărțile pop.,* II, 111.

cinci cuvinte ale formulei sînt scrise, ca în mai toate manuscrisele din celelalte țări, unul sub altul, în modul următor:

S	A	T	O	R
A	R	E	P	O
T	E	N	E	T
O	P	E	R	A
R	O	T	A	S

Ori din ce parte se citesc aceste litere, de la stînga la dreapta, ori de la dreapta la stînga, de sus în jos, ori de jos în sus, ne dau aceleași cuvinte. În alt manuscris, de pe la începutul secolului al XIX-lea, a găsit aceeași formulă, intitulată *Răvaș de friguri*, însoțită de următoarea instrucțiune: „Și să-l ție trei zile la gît și să-l arunce pe gîrlă și să zică: cum trece gîrla de iute, așa să treacă boala de iute"[1]. Profesorul N. Cartojan a găsit formula de mai sus și în alt manuscris din Biblioteca Academiei Române, ceva mai vechi decît al lui Gaster, și anume din 1777[2].

Această formulă e dată ca leac pentru friguri numai în manuscrisele de mai sus, pe cînd astăzi, la noi și la aromâni, e recomandată ca leac pentru turbare, întocmai ca în multe regiuni ale Germaniei[3]. Astfel, la românii de dincolo de Dunăre, găsim următorul leac de turbare: „Cînd cineva a fost mușcat de un cîine turbat, ca să se vindece, să-i tai frîul limbii (ața de sub limbă) și să-i dai să mănînce cîte o bucățică din patruzeci de colaci, pe care se scriu cuvintele următoare:

σ	α	τ	ȣ	ρ	= **satur**
ε	ρ	ε	π	ο	= **erepo**
ο	π	ε	ρ	ε	= **opere**
ϰ	ι	ν	ι	τ	= **kinit**
ρ	ο	τ	α	ς	= **rotas**

Colacii de pîine nu sînt mai mari decît cei descriși aci"[4].

Precum se poate vedea, cuvintele și ordinea lor sînt alterate întrucîtva, după cum le vom vedea cu totul modificate și în formulele de mai jos.

La Rășinari (județul Sibiu), ca să se vindece cineva de turbare, i se recomandă se scrie pe o foiță de țigară următoarele cuvinte și s-o bea cu apă:

Sasora, tatora, opera, arepu, tenetru, troas[5].

În formula următoare contra turbării, dintr-un manuscris de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, nu s-a mai păstrat decît cuvîntul SATOR: Se scrie pe o coajă de pîine și apoi se mănîncă:

+ S + A + T + O + R + B + A + H + E + I[6].

1. *Literatura populară,* 425.
2. Cartojan, *Cărțile pop.,* 107-111.
3. Seyfarth, *Zauberei,* 165 urm.; Freudenthal, *Feuer,* 421.
4. Papahagi, *Literatura populară,* 285.
5. Păcală, *Rășinari,* 246.
6. *Șezătoarea,* X, 141.

Alte răvașe de boli

Pentru *gușă*, găsim următoarea însemnare într-un manuscris de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea : § 234

„La sfîrșitu lunii, ia cercurile seara, cînd adorm toți oamenii, și întoarce o vadră desferecată să șează pe ea gol de tot și să scrii așa : *Andrai driso lagat iglariet cata streduhon tarson crestada chipron supeven.* Să porți cu tine și să nu te temi de nimic”[1].

Copiată, probabil de vreun călugăr, de pe un text grecesc, formula n-are nici un înțeles cum e redată.

Pentru a opri *curgerea sîngelui din nas*, se recomandă, într-un manuscris din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea :

„Pentru sînge ce iase din nas, să prijoni sînge de cel ce cură din nas într-un blid nou și *să scrii în fruntea omului* cu condeiul și să zici : *Zaharia au fugit ; oi o curge oi sîngele să stea ca piatra nemutată*. Și să scrie acele cuvinte într-acel blid”[2].

Un remediu aproape identic îl recomandă Marcellus Empiricus :

„De sanguine ipso, qui fluit, *nomen ejus in fronte scribe*, cui medendum est, adversum profluvium narium ; statim subvenies”[3].

Tot pe frunte se aplică un răvaș scris cu sînge, pentru a opri curgerea sîngelui din nas, după cum se vede din următorul extras dintr-un *Sbornik* de pe la începutul secolului al XIX-lea, publicat de N. Mateescu[4] :

„Cînd cură sînge din nas, să scrii cu sîngele pe o hîrtie aceasta : *Banu și Zăganu. Cela ce va dar, să ia ; și cu Hristos zic : «Stăi, sînge, să nu pici. În numele Tatălui și al Fiului și al Duhului Sfînt, acum și pururea».* Și *pune hîrtia în frunte* și o leagă”.

Se mai scriu diverse răvașe pentru boala copiilor[5], pentru junghi[6], mușcătură de șarpe[7], neputința bărbatului etc., dar ne oprim aci, căci puținul material de care dispunem pentru acestea nu ne îngăduie să le urmărim originea sau să le comparăm cu leacurile scrise ce se folosesc la alte popoare.

1. Rev. *Ion Creangă,* II, 273.
2. *Șezătoarea,* X, 143.
3. *De medicamentis,* X, 33.
4. Rev. *Ion Creangă,* II, 242 urm.
5. Marian, *Nașterea,* 353 ; Leon, *Ist. nat. medic.,* 13 urm. ; *Șezătoarea,* V, 196 ; Laugier, *Etnogr. medic.*, 88 urm.
6. Rev. *Ion Creangă,* II, 242.
7. Papahagi, *Liter. pop.,* 277.

Capitolul VIII

Leacuri imposibile

§ 235 Anumite boli sînt greu sau aproape cu neputință de vindecat. Pentru acestea, se recomandă ca leacuri unele acțiuni ce trec peste puterile omenești sau care se pot realiza numai cu mare anevoie. Astfel :

1. Conochifterița sau coropișnița (*Grillotalpa vulgaris*) trece la noi și la alte popoare drept o insectă foarte veninoasă, a cărei mușcătură poate fi mortală[1]. Singurele leacuri ar fi următoarele :

a) Să prindă conochifterița care l-a mușcat, s-o pună în apă și să se spele cu apa aceea ; sau să numere o baniță de mălai măruntel, ori o baniță, un sac ori o oca de mac[2].

b) Dacă ar fi cu putință ca omul să treacă prin borta prin care intră osia carului în butucul roții sau să numere un stambol de mac ori de nisip, numai atunci ar avea leac[3].

c) Să numere o baniță de linte ori de păsat[4].

d) Să caute gaura coropișniței și să-i numere ouăle[5].

2. Nevăstuica sau helgea, dacă-l mușcă pe cineva, e de asemenea foarte de temut, căci rana pe care o produce e mortală. Numai atunci poate scăpa omul, dacă numără o baniță de păsat (Bucovina)[6].

3. Și mușcătură cîrcăiacului (*Scolopendra*) e primejdioasă. Numai așa poate avea leac omul dacă-l leagănă în leagăn de mătase 9 frați din 9 sate (județul Romanați)[7].

4. În județul Ialomița, se crede că numai cel ce va număra o baniță de mei se poate vindeca de „guștер"[8].

5. Copilul bolnav de epilepsie se poate vindeca numai dacă mama lui, în momentul unui acces, va alerga la fîntînă, despletită, își va turna apă în cap și va stoarce apa din păr în gura copilului (județul Teleorman)[9].

---

1. Cf. Rolland, *Faune,* XIII, 114 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VI, 27.
2. Marian, *Insectele,* 552 urm.
3. *Șezătoarea,* I, 121.
4. Pamfile, *Boli,* 48.
5. Leon, *Ist. nat. medic.,* 86.
6. Voronca, *Datinele,* 178.
7. *Șezătoarea,* XII, 160.
8. Rev. *Ion Creangă,* VIII, 209.
9. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 13 urm.

Capitolul IX

Influența corpurilor cerești

Ar fi fost de mare mirare ca omul primitiv, cu mintea-i simplistă, care a căutat să stabilească o legătură simpatică între tot ce-l înconjoară și viața lui, să nu fi ținut seamă și de corpurile cerești și să nu fi stabilit un raport de cauză la efect între acestea și sănătatea lui. § 236

În special soarele și luna exercită, după credințele tuturor popoarelor, o influență, uneori bună, alteori nefastă, asupra vieții și sănătății omului.

Soarele

a) Soarele, dătătorul de lumină și de viață tuturor ființelor și vegetației de pe pămînt, e uneori făcut răspunzător de anumite boli ce se încuibă în trupul omului. Dar nici acesta nu se lasă bătut : îl amenință și-l ocărăște cum i se cuvine, așa că, la urma urmelor, trebuie să-l lase în pace și să-i redea sănătatea. Un exemplu caracteristic, ni-l oferă descîntecul de insolație, pe care poporul o numește „soare sec", „în-de-soare" sau „din-de-soare". De fapt, toate amenințările și ocările nu se adresează chiar soarelui, ci demonului care s-a înarmat cu puterile soarelui și a tăbărît pe om, vîrîndu-i boala în trup. Astfel, într-un descîntec din județul Romanați : § 237

Fugi, soare sec,
Că te-nec.
Dorul din cap a pierit ;
Soarele a scăpătat,
Și dorul din cap a secat...[1].

Dintr-un alt descîntec, din Transilvania :

Soarele a răsărit,
Ieși, soare,
Din-de-soare,
Din capul lui N.,
Că de nu-i ieși,
Cu oala te-oi clocoti,
Cu nouă pietre te-oi forcoti,
Cu nouă linguri te-oi sorbi,
Cu nouă fuse te-oi toarce,
Cu acu te-oi cîrpi,
Cu mătura te-oi mătura,
În gunoiu casei te-oi țipa.
Acolo să piei...[2].

Din județul Vîlcea :

Soare clocit,
Soare zăletit,
Soare-mpuțit...
Diavol împelițat,
Să ieși, soare spurcat,
Să piei, să răspiei...[3].

1. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* I, 193 ; cf. și 195, 196.
2. Marian, *Descîntece,* 318.
3. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 1572.

b) Afară de cazul acesta special, cînd se aruncă asupra soarelui vina de a-l fi îmbolnăvit pe om, soarele e tratat cu cel mai mare respect, căci el e, după credința unora, însăși fața lui Dumnezeu[1]. De aceea, e păcat să mături sau să arunci gunoiul din casă în fața soarelui, că-i prăfuiești fața și, ca pedeapsă, poți orbi[2]. În legătură cu credința că soarele se sfințește cînd apune, e oprit să mănînci cînd scapătă soarele, căci faci bube la gură ori te bolnăvești de altele (cf. § 56). Tot din această cauză, se recomandă oamenilor să nu doarmă în vremea apusului, căci se pot îmbolnăvi[3]. Aceeași credință o au și rușii[4].

c) Timpul între apusul și răsăritul soarelui e vremea de predilecție a tuturor duhurilor necurate și a ființelor dușmane omului, care și-au vîndut sufletul puterilor întunericului. În timpul acesta, omul trebuie să fie cu mare băgare de seamă, căci multe rele, boli și nenorociri, îl pîndesc la tot pasul. Apă să nu aduci atunci de la fîntînă, nici să nu bei din donița lăsată peste noapte afară, căci duhurile rele, în special Ielele, au umblat pe la ea și pot să te ologească (general). Nici scutecele copilului să nu le lași afară după apusul soarelui, căci nu va putea dormi și va plînge întruna[5]. Pentru același motiv, nu se varsă afară, după apusul soarelui, apa în care a fost scăldat copilul[6].

d) Pentru practicile magice de lecuire, timpul cel mai propice e însă înainte de răsăritul soarelui și după apusul lui. Apa neîncepută se aduce de la fîntînă în revărsatul zorilor, înainte de a răsări soarele și tot atunci se fac și cele mai multe descîntece. Tot atunci trebuie culese buruienile de leac, e bine să se tăvălească omul pe rouă sau să se scalde în anumite zile (general). Aceleași credințe le întîlnim și la alte popoare[7].

Luna

§ 238 Luna, a cărei înrîurire e așa de mare asupra celor ce se petrec pe pămînt, e și ea învinuită cîteodată, pe drept sau pe nedrept, ca și soarele, de a fi pricina bolii care s-a încuibat în trupul omului.

a) La aromâni, copilul, de la naștere, trebuie păzit continuu, să nu fie lăsat niciodată singur, de teamă să nu-l vadă luna, să-l deoache și să-l îmbolnăvească.
Nici leagănul nu trebuie pus în fața ușii sau a ferestrei, ca nu cumva să-l vadă luna, ci să stea totdeauna în interiorul casei,

1. Voronca, *Datinele,* 314.
2. *Șezătoarea,* I, 276 ; Gorovei, *Credinți,* 3503, 3507.
3. *Șezătoarea,* VI, 56.
4. *Rev. des trad. pop.*, XXII (1907), 298.
5. Rev. *Ion Creangă,* II, 210 ; V, 312.
6. Marian, *Nașterea,* 115.
7. Cf. Wuttke, *Volksaberglaube,* § 120 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VIII, 77 urm. ; Seyfarth, *Zauberei,* 300 urm.

unde nu poate fi expus să-l tragă. Dacă e „loat di lună” (luat de lună), copilul se îmbolnăvește, țipă, nu poate dormi și nu mai vrea să sugă[1].

Somnambulismul, care e de fapt o boală a nervilor, a fost atribuit, din cele mai vechi timpuri, influenței lunii. În Evanghelie, această boală e socotită ca o manifestație drăcească. Somnambulul e numit în limba noastră *lunatec* (ca și lat. *lunaticus*, grec. σεληνιακός, germ. *mondsüchtig*) :

„Și aduseră lui pre... drăciți și *lunateci* și slăbănogi și au vindecat pre ei” = „et obtulerunt ei omnes... qui daemonia habebant, et *lunaticos*, et paralyticos et curavit eos” (*Biblia* 1688, Mat. IV, 24).

În tîlcul acestui pasaj al Evangheliei, Coresi se răzvrătește împotriva acelora care atribuie unele boli influenței corpurilor cerești :

„Iară ceia ce se lunesc (= ce sînt somnambuli), spune-se că se drăceaște... să zică sînt steale de fac rău, că păziia luna cîndu e plină, și atunce împresura pre cela ce-l drăciia, ca să arate pre luna că e vinovată boaleei și betejaleei, și să fie ocărită zidirea lui Dumnezeu...”

(*Carte cu învățătură*, 1581, ed. Pușcariu-Procopovici, 211 urm.).

b) În Bucovina se crede că dacă o femeie însărcinată bea din apa în care s-a oglindit luna, va naște un copil lunatec[2].

c) Cînd se ivește pe cer, în formă de seceră, luna nouă, numită și „crai nou”, copiii, văzînd-o, sar în sus și cîntă : „Lună nouă, lună nouă (*sau* Crai nou, crai nou), sănătos m-ai găsit, sănătos să mă lași!”. Uneori aruncă și cîte o bucățică de pîine spre lună[3]. Cei bolnavi strigă : „Crai nou, crai nou, crai nou, na un fedeleș gol și dă-mi unul plin, roșu ca călina și gras ca slănina!”[4]. Alteori, formula variază : „Lună nouă, lună nouă, taie pîinea-n două : ție jumătate, mie sănătate!”[5]. La aromâni circulă numeroase formule, din care cităm următoarele două, în traducere : „Bine-ai venit, lună, luna Paștilor, sănătoși ne-ai găsit, sănătoși să ne lași, la anul mai sănătoși să ne găsești!”. Sau : „Lună, lună nouă, dă-mi pîine cu ouă, să mi-o bag pe mînecă, să mi-o mănînc duminecă”[6]. Invocări de felul acestora adresate lunii le întîlnim la multe popoare din Europa[7].

---

1. Papahagi, *Liter. pop.,* 249, 303 urm. Și germanii cred că copilul devine somnambul dacă lucește luna asupra lui (Grimm, *Mythologie,* III, 473 ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VI, 544).
2. Voronca, *Datinele,* 882.
3. Pamfile, *Cerul,* 69 urm. ; G. Dem. Teodorescu, *Poesii,* 190 ; Voronca, *Datinele,* 316.
4. Zanne, *Proverbele,* IX, 328 ; *Șezătoarea,* XV, 15 ; Voronca, *Datinele,* 316.
5. G. Dem. Teodorescu, *Poesii,* 190.
6. Papahagi, *Liter. pop.,* 754.
7. Pitrè, *Usi,* III, 24 urm. ; Bächtold-Stäubli, *Wb. des Abergl.,* VI, 534 urm. ; Sébillot, *Folkl. de France,* I, 60 ; Stemplinger, *Volksmedizin,* 110.

d) Pentru multe boli se descîntă „cînd se pișcă luna”, adică atunci cînd luna e pe sfîrșite, pentru ca și boala să ia sfîrșit, întocmai ca luna[1].

e) Tot cînd e aproape „să se știrbească” luna, se înțarcă și copiii, pentru ca să-i treacă și copilului pofta de țîță, cum se trece luna[2]. Mai adesea însă, mamele își înțarcă pruncii la lună plină, ca să aibă noroc, să le meargă „în plin” toată viața lor[3].

1. Rev. *Ion Creangă,* IV, 153 ; Marian, *Descîntece,* 76, 157, 198 urm. ; *Șezătoarea,* II, 72.
2. Rev. *Ion Creangă,* IV, 113.
3. Ciaușanu, *Superstițiile,* 97 ; Pamfile, *Cerul,* 86.

Capitolul X
Misticismul numerelor

Unele numere, cu deosebire 3, 9, 44 și 99, apar des în folclorul nostru medical, în acțiunile simbolice de lecuire și în descîntece. Le vom examina, pe scurt, în cele ce urmează, căutînd să deslușim, pe cît e cu putință, noima lor tainică. § 239

1. Numărul *trei* era considerat, după concepția celor vechi, ca simbol al perfecțiunii divine, θειότερα φύσις ἐκ τριῶν ἐστὶ, cum se exprimă Plutarh[1]. Tot astfel, în simbolica creștină, e cel mai de seamă număr sfînt dumnezeiesc, căci simbolizează misterul trinității și al perfecțiunii divine. Alte amănunte cu privire la caracterul mistic al acestui număr se găsesc în lucrarea preotului Victor Aga, *Simbolica biblică și creștină* (Timișoara, 1935), p. 336, la care retrimitem pe cititorii noștri. Vom aminti aci numai cîteva din cele ce privesc folclorul medical. Descîntecul se repetă adesea de 3 ori, se scuipă de 3 ori cînd se descîntă și tot de atîtea ori își scuipă omul în sîn, cînd se sperie (cf. §§ 50, 52). Cînd se culcă un copil mic în leagăn, se suflă peste el de 3 ori, ca să nu se apropie de el vreun duh necurat[2] etc. Pentru a descînta de „deochi", se sting 3 cărbuni în apă[3]. Pentru „adus laptele", se iau tărîțe de 3 ori cu cîte 3 degete[4]. Tot cu 3 degete, scrie Marcellus Empiricus, se atinge ochiul pe care s-a făcut un ulcior, și să scuipi de 3 ori în timp ce descînți[5]. Pentru alte elemente folclorice în legătură cu numărul 3, să se consulte indicele de la finele volumului.

2. Numărul *nouă*, care e produsul lui 3 prin el însuși, are deci, ca număr simbolic, o putere mistică întreită. În folclorul nostru medical îl întîlnim de foarte multe ori, dar vom cita numai o parte din cazurile în care îl găsim amestecat. § 240

a) Descîntecul de „albeață" trebuie repetat 9 zile în șir de cîte 9 ori, altfel nu are leac[6].
b) Se descîntă de „babițe" cu 9 linguri de lemn și se repetă descîntecul în 9 zile de sec de cîte 9 ori[7]. Tot de „babițe" se mai descîntă, punînd 9 pietricele de prund într-o ulcică cu apă, care se amestecă cu 7 linguri, 1 cuțit și 1 fus (= 9 bucăți). Cu acestea se

1. *De Iside,* 56.
2. Voronca, *Datinele,* 507.
3. *Șezătoarea,* III, 138 ; IV, 32 ; *An. Arh. de Folkl.*, III, 111.
4. *Ibidem,* I, 201.
5. *De medicamentis,* VIII, 190-191.
6. Marian, *Descîntece,* 6 urm.
7. *Ibidem,* 35 urm.

iau apoi 9 picături de apă și i se dau bolnavului de băut. Se descîntă de 9 ori pe zi[1]. De „surdumași", se descîntă, în județul Gorj, cu 6 linguri, 1 pieptene, 1 făcăleț și 1 cuțit (= 9 bucăți)[2].

c) Tot de 9 ori se descîntă de „bășica cea rea"[3], de „junghi"[4] și de „bubă"[5]. Dacă nu se descîntă de „abubă", iese de 9 ori[6].

d) Pentru a descînta de „deochi", se sting 9 cărbuni, aruncîndu-i în apă, cîte 3 o dată, în 3 răstimpuri[7]. În afară de cei 9 cărbuni ce se pun în apă, cînd se descîntă de „deochi", se mai pun 9 noduri de la 9 fire de paie luate din streașina casei, cenușa luată de 9 ori cu vîrful cuțitului și un ac cu ață, cu 9 noduri[8].

e) Pentru a descînta de „fapt", se iau 9 boabe de grîu de primăvară, 9 de porumb, 9 semințe de cînepă, 9 boabe de ovăz, 9 de alac, 9 de piper și 9 de tămîie[9].

f) Pentru a descînta de „sperietură", de „întîmpinătură", de „ceasu cel rău", de „boală de dat și de făcut", se iau, în trei zile de sec, la sfîrșitul luminii, cîte 9 vîrfuri din 9 crenguțe și se fierb în 9 ulcele de apă neîncepută[10]. De „întîmpinat" se descîntă cu 9 crenguțe de la 9 pomi diferiți și cu 9 cărbuni de la 9 focuri de pe cîmp[11]. Cu 9 feluri de muguri de pomi se descîntă de „plămăditul inimii"[12]. De „dalac" se descîntă cu 9 vîrfuri de urzică, 9 vîrfuri de gălbenuși și 9 boabe de grîu[13].

g) Se descîntă de „mînătură" cu 9 feluri de bucate : sare, pită, cartofi, cucuruz, fasole, dovleac, ceapă, ardei și tămîie[14].

h) De „soare sec" se descîntă cu 9 pietricele[15]. Se descîntă de „bube dulci" cu 9 gogoloaie de baligă de bou[16].

i) Pentru a scăpa de ulcior, îl înțepi de 9 ori cu un fir de orz[17]. Sau : iei 9 fire de orz din cele aruncate în biserică, la cununie, și cu fiecare bob împungi în vîrf ulciorul[18]. Același leac ni-l recomandă Marcellus Empiricus : „Să iei 9 boabe de orz și cu fiecare să înțepi urciorul"[19].

---

1. Marian, *Descîntece,* 37 urm. ; Lupașcu, *Med. bab.*, 30.
2. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 645.
3. Marian, *Descîntece,* 47, 53.
4. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* I, 148.
5. *Ibidem,* 60.
6. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 30.
7. Marian, *Descîntece,* 316 ; cf. *An. Arh. de Folkl.*, V, 157.
8. Marian, *Descîntece,* 317.
9. *Ibidem,* 323 urm.
10. Leon, *Ist. nat. medic.,* 7.
11. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 90.
12. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* I, 180.
13. *Ibidem,* 78.
14. *An. Arh. de Folkl.*, III, 112.
15. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 562, 563, 546, 1523 ; Ionescu-Daniil, *Descîntece,* I, 194, 195.
16. *Ibidem,* 69.
17. Comunicare din județul Tutova.
18. Comunicare din județul Ismail.
19. „Novem grana hordei sumes et de singulis varum punges" (*De medicamentis,* VIII, 192 ; cf. și 193).

j) Se descîntă de „inimă” (dizenterie) cu apă luată din 9 oale cu 9 linguri[1].
k) Pentru a vindeca un copil de „boala copiilor”, i se fac 9 acatiste în 9 vineri[2].
l) De „deochi” e bine să descînte 9 femei sau 9 babe văduve[3].
m) De „junghi”, se ia cămașa bolnavului, se întoarce de 9 ori și se descîntă pe care parte cade[4].
n) Se crede la noi, mai pretutindeni, că dacă-l mușcă pe cineva 9 gărgăuni (*Vespa crabro*), trebuie neapărat să moară[5]. La fel credeau și romanii, după cum ne încredințează Pliniu : „Sînt autori care susțin că de trei ori 9 înțepături (de gărgăuni) pot omorî un om”[6].

3. Numărul *patruzeci și patru* joacă de asemenea un rol în mistica poporului. § 241
a) În unele descîntece de „brîncă” se vorbește de „44 de brînci”[7].
b) Într-un descîntec de „junghi” se spune : „De-o fi moartă la mormînt, să i se pună 44 de pari împărțiți, 44 de cuțite încuțitate, 44 de junghiuri înjunghiate”[8].
c) În descîntecul de „argint viu” i se poruncește bolii să iasă „din 44 de încheieturi cîte are trupul”[9].
d) Descîntîndu-se de „soare sec”, se zice : „Soare cu 44 de sori, soare cu 44 de junghiuri, soare cu 44 de cuțite, să ieșiți de la (cutare)”[10].
e) Contra turbării, se taie o troacă în 44 de bucăți care se înșiră pe o ață și se leagă la gîtul celui mușcat de un cîine turbat. Acesta are grijă să lepede în fiecare zi cîte o bucată[11].
f) În ziua consacrată celor patruzeci de mucenici, se beau, în unele regiuni ale țării (Oltenia, județul Teleorman, Bucovina), 44 de pahare de vin și se fac 44 de colăcei! (în loc de 40, ca în alte părți)[12].

4. Mult mai frecvent e numărul *nouăzeci și nouă* în folclorul nostru medical.
a) Unele boli sînt „de 99 de feluri”, așa după cum le pomenesc descîntecele. Din această categie sînt : aplecatele[13], brînca[14], § 242

1. Laugier, *Etnogr. medic.*, 84.
2. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 13.
3. *Ibidem,* 93, 96.
4. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* I, 144.
5. Marian, *Insectele,* 202 ; Ciaușanu, *Superstițiile,* 277.
6. „Auctores sunt ter novenis punctis (crabronum) interfici hominem” (*Natur. hist.*, XI, 21).
7. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* I, 54.
8. *Ibidem,* 150.
9. *Ibidem,* 46.
10. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 168.
11. Laugier, *Etnogr. medic.*, 99.
12. *Ibidem,* 61 ; Marian, *Sărbătorile,* II, 149, 164.
13. Ionescu-Daniil, *Descîntece,* I, 23, 24.
14. Georgescu-Tistu, *Folkl. Buzău,* 23.

bubele[1], deochiul[2], frigurile[3], izdatul[4], junghiul[5], mîlcavița[6], oftica[7], soarele sec[8], vivorul[9] etc.

b) În unele descîntece, i se poruncește bolii să iasă „din 99 de oase, din 99 de vine, din 99 de încheieturi”[10].

c) Descîntecul „din sfinte” se face într-un vas cu apă, în care sînt puse 99 de feluri de buruieni, culese în luna mai din pădure[11].

Și la alte popoare din Europa, numărul 99 e pomenit adesea în folclorul lor medical, vorbindu-se de boli (în special de friguri) de 99 de feluri, de 99 de leacuri etc.[12] E desigur o reminiscență din timpuri foarte vechi, căci acest număr e amintit și de Marcellus Empiricus (secolul al V-lea)[13], și se întîlnește, mult mai-nainte, în cărțile vedice ale indienilor[14].

---

1. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 608, 1150, 1588-1592 ; Ionescu-Daniil, *Descîntece,* I, 65 ; Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 29, 32 ; Păsculescu, *Liter. pop.*, 120 ; Rev. *Ion Creangă,* VIII, 244.
2. Grigoriu-Rigo, *Medic. pop.,* I, 58 ; Georgescu-Tistu, *Folkl. Buzău,* 21, 33 ; cf. *An. Arh. de Folkl.*, I, 201-202 ; III, 122.
3. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 1570 ; Rev. *Ion Creangă,* VIII, 210.
4. Laugier, *Etnogr. medic.*, 118.
5. *Ibidem,* 125 ; Tocilescu, *Mater. folkl.*, 1512, 1527 ; Ionescu-Daniil, *Descîntece,* I, 147.
6. Laugier, *Etnogr. medic.*, 120.
7. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 631.
8. *An. Arh. de Folkl.*, III, 125 ; Ionescu-Daniil, *Descîntece,* I, 194.
9. Tocilescu, *Mater. folkl.*, 1583.
10. *Ibidem,* 1603.
11. Rev. *Ion Creangă,* VIII, 17.
12. Höfler, *Krankheitsnam.,* 444 ; Grohmann, *Aberglauben,* 162 urm. ; Strauss, *Bulgaren,* 410.
13. Acesta recomanda, pentru a opri curgerea sîngelui din nas, să se repete de 99 de ori cuvintele *sirmio sirmio* (*De medicamentis,* X, 56). Tot astfel la noi, se recomandă să se repete de 99 de ori descîntecul pentru mușcătură de șarpe (Rev. *Ion Creangă,* IX, 237).
14. Cf. Kuhn, *Zeitschr,.* XIII, 128 urm.

Index

C

D

G

H

I

Î

J

N

P

R

S

Ș

T

Ț

U

W

Z

Tablă de materii

Partea a doua
Medicina magică

Capitolul V. Alte acțiuni simbolice pentru alungarea bolii (§§ 213-228)

În colecţia PLURAL
au apărut

1. Adrian Marino – *Pentru Europa. Integrarea României. Aspecte ideologice şi culturale*
2. Lev Şestov – *Noaptea din grădina Ghetsimani*
3. Matei Călinescu – *Viaţa şi opiniile lui Zacharias Lichter*
4. Barbey d'Aurevilly – *Dandysmul*
5. Henri Bergson – *Gîndirea şi mişcarea*
6. Liviu Antonesei – *Jurnal din anii ciumei : 1987-1989*
7. Stelian Bălănescu, Ion Solacolu – *Inconsistenţa miturilor : Cazul Mişcării legionare*
8. Marcel Mauss, Henri Hubert – *Teoria generală a magiei*
9. Paul Valéry – *Criza spiritului şi alte eseuri*
10. Virgil Nemoianu – *Micro-Armonia*
11. Vladimir Tismăneanu – *Balul mascat*
12. Ignaţiu de Loyola – *Exerciţii spirituale*
13. * * * – *Testamentum Domini* (ediţie bilingvă)
14. Adrian Marino – *Politică şi cultură*
15. Georges Duby – *Anul 1000*
16. Vasile Gogea – *Fragmente salvate (1975-1989)*
17. Paul Evdokimov – *Rugăciunea în Biserica de Răsărit*
18. Henri Bergson – *Materie şi memorie*
19. Iosif Sava – *Radiografii muzicale. 6 Serate TV*
20. Gabriel Andreescu – *Naţionalişti, antinaţionalişti... O polemică în publicistica românească*
21. Stelian Tănase – *Revoluţia ca eşec*
22. Nikolai Berdiaev – *Sensul istoriei*
23. Françoise Thom – *Sfîrşiturile comunismului*
24. Jean Baudrillard – *Strategiile fatale*
25. Paul Ricoeur, J.L. Marion ş.a. – *Fenomenologie şi teologie*
26. Thierry de Montbrial – *Memoria timpului prezent*
27. Evagrie Ponticul – *Tratatul practic. Gnosticul*
28. Anselm de Canterbury – *De ce s-a făcut Dumnezeu om ?*
29. Alexandru Paleologu – *Despre lucrurile cu adevărat importante*
30. Adam Michnik – *Scrisori din închisoare şi alte eseuri*
31. Liviu Antonesei – *O prostie a lui Platon. Intelectualii şi politica*
32. Mircea Carp – *„Vocea Americii" în România (1969-1978)*
33. Marcel Mauss, Henri Hubert – *Eseu despre natura şi funcţia sacrificiului*
34. Nicolae Breban – *Riscul în cultură*
35. Iosif Sava – *Invitaţii Eutherpei. 8 Serate TV*
36. Arnold Van Gennep – *Formarea legendelor*

37. Claude Karnoouh – *Duşmanii noştri cei iubiţi. Mici cronici din Europa Răsăriteană şi de prin alte părţi*
38. Cristian Bădiliţă (ed.) – *Eliadiana*
39. Ioan Buduca – *Şi a fost seară, şi a fost dimineaţă*
40. Pierre Hadot – *Ce este filosofia antică ?*
41. Leon Wieseltier – *Împotriva identităţii*
42. * * * – *Apocalipsa lui Pavel*
43. Marcel Mauss – *Eseu despre dar*
44. Eugeniu Safta-Romano – *Arhetipuri juridice în Biblie*
45. Guy Scarpetta – *Elogiu cosmopolitismului*
46. Dan Pavel – *Cine, ce şi de ce ?*
47. Vladimir Jankélévitch – *Iertarea*
48. Andrei Cornea – *Penumbra*
49. Iosif Sava – *Muzica şi spectacolul lumii. 10 Serate TV*
50. Pierre Hadot – *Plotin sau simplitatea privirii*
51. Cristian Bădiliţă – *Călugărul şi moartea*
52. * * * – *Convorbiri cu Schopenhauer*
53. Dan Pavel – *Leviathanul bizantin*
54. Sorin Antohi – *Civitas imaginalis*

PLURAL M

1. Émile Durkheim – *Formele elementare ale vieţii religioase*
2. Arnold Van Gennep – *Riturile de trecere*
3. Carlo Ginzburg – *Istorie nocturnă*
4. Michel de Certeau – *Fabula mistică*
5. G.W. Leibniz – *Eseuri de teodicee*
6. J. Martín Velasco – *Introducere în fenomenologia religiei*
7. * * * – *Marele Inchizitor. Dostoievski – lecturi teologice*
8. Raymond Trousson – *Istoria gîndirii libere*
9. Marc Bloch – *Regii taumaturgi*
10. Filostrat – *Viaţa lui Apollonios din Tyana*
11. Diogenes Laertios – *Despre vieţile şi doctrinele filosofilor*
12. Ştefan Afloroaei – *Cum este posibilă filosofia în estul Europei*
13. Gail Kligman – *Nunta mortului*
14, 15. Jean Delumeau – *Păcatul şi frica*
16. Mihail Psellos – *Cronografia. Un veac de istorie bizantină. 976-1077*
17. Cicero – *Despre divinaţie*
18, 19. Elena Niculiţă-Voronca – *Datinele şi credinţele poporului român adunate şi aşezate în ordine mitologică*
20. * * * – *Carmina Burana. Antologie de poezie latină medievală*
21. Paul Zumthor – *Babel sau nedesăvîrşirea*
22. Porfir – *Viaţa lui Pitagora. Viaţa lui Plotin*
23. E.R. Dodds – *Grecii şi iraţionalul*

24. Jean Delumeau –*Mărturisirea şi iertarea. Dificultăţile confesiunii. Secolele XIII-XVIII*
25. Thomas de Aquino – *Despre fiind şi esenţă*
26. I.-Aurel Candrea – *Folclorul medical român comparat. Privire generală. Medicina magică*

În pregătire :

Jean Delumeau – *A linişti şi a proteja*
Adriana Babeţi – *Despre arme şi litere*
Jacques Derrida – *Fantomele lui Marx*
Emmanuel Levinas – *Totalitate şi infinit*
Pavel Florenski – *Stîlpul şi temelia adevărului*

Bun de tipar : februarie 1999. Apărut : 1999
Editura Polirom, B-dul Copou nr.3 • P.O. Box 266,
6600, Iași • Tel. & Fax (032) 214.100 ; (032) 214.111 ;
(032) 217.440 (difuzare) ; E-mail : polirom @ mail.dntis.ro
București, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7 ;
Tel. : (01)313.89.78, E-mail : polirom@dnt.ro

Tiparul executat la Polirom S.A. 6600 Iași,
Calea Chișinăului nr. 32
Tel. (032) 230323 ; Fax (032) 230485